

ORDU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

CİLT: 11 (1) | MART 2021

ODUSOBİAD • ISSN: 1309-9302

ORDU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

CİLT: 11 (1) | MART 2021

ISSN: 1309-9302

ORDU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

CİLT: 11 (1) | MART 2021

**ODÜSOBİAD yılda 3 kez (Mart-Temmuz-Kasım)
yayımlanan uluslararası hakemli dergidir.**

ODUSOBİAD is a international peer-reviewed
journal published three times a year.
(March-July-November).

**ODÜSOBİAD; Index Copernicuc, OAJI,
Sindex, Türk Eğitim İndeksi, SOBİAD,
Journal Factor, Acarindex, CiteFactor,
ResearchBib, GoogleScholar tarafından
taranıp indexlenmektedir.**

ODU Journal of Social Seciencies Research
currently indexed by Index Copernicuc, OAJI,
Sindex, Türk Eğitim İndeksi, SOBİAD, Journal Factor,
Acarindex, CiteFactor, ResearchBib, CiteFactor and
GoogleScholar.

****Dergimize gelen makaleler iThenticatie
intihal incelemesinden geçirilerek araştırma
ve yayın etiğine uygun hazırlanmıştır.***

SAHİBİ

Ordu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına
Doç. Dr. Yahya TURAN
(SBE Müdürü V.)

EDİTÖR

Doç. Dr. Fevziye EKER

EDİTÖR YARDIMCISI

Arş. Gör. İbrahim Furkan GÜVEN / Arş. Gör. Münir ECER / Arş. Gör. Buket ŞİMŞEK

ALAN EDİTÖRLERİ

Prof. Dr. Erol TAŞ
Prof. Dr. Mehmet YILMAZ
Prof. Dr. Cavit YAVUZ
Doç. Dr. Seval Mutlu ÇAMOĞLU
Doç. Dr. Turgay HAN
Doç. Dr. Sema YİĞİT
Doç. Dr. Sebiha KABLAY
Doç. Dr. Ömer KARAMAN
Doç. Dr. Engin ÜMER
Doç. Dr. Mehmet Fatih YELMEN
Doç. Dr. Ufuk UĞUR
Doç. Dr. Derya ÖZTÜRK
Doç. Dr. Süleyman UYGUN
Dr. Öğr. Üyesi Aytaç ÖZMUTLU
Dr. Öğr. Üyesi Seçkin EVCİM
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YILDIZ
Dr. Öğr. Üyesi Gonca G. KILIÇ
Dr. Öğr. Üyesi Asım DURAN
Dr. Öğr. Üyesi Figen TAŞKIN
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KOCA
Dr. Öğr. Üyesi Fuat HACISALİHOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Üzeyir SÜĞÜMLÜ
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet FİDAN
Öğr. Gör. Dr. Zafer ÖZKAN

Eğitim Bilimleri
Sinema ve Televizyon
Turizm, Halkla İlişkiler Tanıtım
İktisat
Dil Bilim, Yabancı Dil
İşletme
Sosyal Politika, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
Güzel Sanatlar, Resim
Güzel Sanatlar, Plastik Sanatlar, Fotoğraf
Güzel Sanatlar, Sinema
Teknoloji Yönetimi ve İş Modelleri, Pazarlama
Tarih
Grafik Tasarımı, Görsel Sanatlar, Web Tasarımı
Sanat Tarihi
Türk Dili ve Edebiyatı
Güzel Sanatlar, Müzik
Felsefe ve Din Bilimleri
Siyaset Bilimleri ve Uluslararası İlişkiler, Kamu Yönetimi
Sosyoloji
Tarih
Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi
Bilgi ve Belge Yönetimi
Psikoloji, PDR

YABANCI DİL DANIŞMANLARI

Öğr. Gör. Fevzi Umut ÖZÇELİK
Arş. Gör. Nurgül BEKDEMİR

SAYFA TASARIM / KAPAK

N. Selçuk BAĞCI

2021 MART SAYISI HAKEM LİSTESİ

Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA
Prof. Dr. Azize HASSAN
Prof. Dr. Muammer ZERENLER
Prof. Dr. Fatma GEÇİKLİ
Prof. Dr. Yeşim KUŞTEPELİ
Prof. Dr. Nazmi AVCI
Prof. Dr. Çisil SOHODOL
Doç. Dr. Servet ÜZTEMUR
Doç. Dr. Sema YİĞİT
Doç. Dr. Veysel AKSOY
Doç. Dr. Kurtuluş Yılmaz GENÇ
Doç. Dr. Seydi Vakkas TOPRAK
Doç. Dr. Adem YÜCEL
Doç. Dr. Metin KOPAR
Doç. Dr. Zafer YILDIZ
Doç. Dr. Cem GÜZELOĞLU
Doç. Dr. Uğur BAKAN
Doç. Dr. Ercan KARAÇAR
Doç. Dr. Sevda TÜRKİŞ
Doç. Dr. Ayşen TEMEL EGİNLİ
Doç. Dr. Burcu TOKER
Doç. Dr. Abdulkadir ÖZTÜRK
Doç. Dr. Ahmet Turan ORHAN
Doç. Dr. Beytullah KARAGÖZ
Doç. Dr. Turgay HAN
Doç. Dr. Ahmet Turan ORHAN
Doç. Dr. Ayhan KARAKAŞ
Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN
Doç. Selda KOZBEKÇİ AYRANPINAR
Doç. Dr. Aylin GÜRBÜZ
Doç. Dr. Hatip YILDIZ
Dr. Öğr. Üyesi Anısı SEV ATEŞ
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif ALTUNIŞIK
Dr. Öğr. Üyesi Eda ER ÖZDEN
Dr. Öğr. Üyesi Oğuz TÜMTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi Şule BAŞTEMUR
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ÖZKUL
Dr. Öğr. Üyesi Gizem ATEŞ
Dr. Öğr. Üyesi Onur ÖKSÜZ
Dr. Öğr. Üyesi Gamze Ebru ÇİFTÇİ
Dr. Öğr. Üyesi Rabia Zahide TEMİZ
Dr. Öğr. Üyesi Üzeyir SÜĞÜMLÜ
Dr. Öğr. Üyesi Kadir DELİGÖZ
Dr. Öğr. Üyesi Cüneyt ÖZATA
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Özer DEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir GÜMÜŞ
Dr. Öğr. Üyesi Pınar MIÇ
Dr. Öğr. Üyesi Banu ÖZDEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Alperen M. YİĞİT
Dr. Öğr. Üyesi Güler YANIK
Dr. Öğr. Üyesi Berfu K. TUNÇER
Dr. Öğr. Üyesi Elif Omca ÇOBANOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Bekir ÖZÜDOĞRU
Dr. Öğr. Üyesi Ali Yavuz POLAT
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet MUMCU
Dr. Öğr. Üyesi Mesut COŞKUN
Dr. Öğr. Üyesi Erdem KAYA
Dr. Öğretim Üyesi Hüseyin GENÇALP
Öğretim Görevlisi Dr. Murat Kemal KELEŞ
Dr. Emrah BALIKÇIOĞLU
Dr. Emre AYDİLEK

ISSN: 1309-9302

EDITÖRDEN

Değerli okuyucularımız dolu dolu bir sayı ile daha karşınıza çıkmanın gururunu yaşıyoruz. Bu sayımızda emeği geçen bütün editöryal ekibimize, değerli vakitlerini ve bilgilerini dergimiz ile paylaşan saygıdeğer hakemlerimize, bilime katkı sunacağı düşüncesi ile yazılarını bizimle paylaşan yazarlarımıza ve tabii ki siz değerli okurlarımıza sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Dergimize göstermiş olduğunuz bu ilgi ve teveccüh karşısında her zaman daha iyiye gitme çabası ile uluslararası indekslere başvurumuz devam etmektedir. Gittiğimiz bu yolda dergimizin daha iyi yerlerde olabilmesi adına hem eleştiriye hem de farklı fikirlere açık olduğumuzu da belirtmek isterim.

Sabır sınavında olduğumuzu düşündüğüm Covid-19'un esir aldığı bu günlerde her daim dile getirdiğim gibi;

Bilginin ışığında aydınlanmak dileği ile....

Doç. Dr. Fevziye EKER
ODÜSOBİAD
Editör

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

- 01 | **Akan Yazı Etkinliklerinin Okuma Hızına Etkisi**
22 | The Effect Of Sliding Text Activities To Speed Of Reading
Abdurrahman Gül - Serdarhan Musa Taşkaya
- 23 | **Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Değerlerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansımaları**
40 | Reflections of Values in Social Studies Curriculum on Social Studies Textbooks
Ahmet Akif Erbaş
- 41 | **Sosyal Ağ Kullanımının Akıllı Telefon Yoksunluğu Korkusu**
63 | **(Nomofobi) İle İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma**
The Relationship of Social Network Use with the Fear of Being without the Mobile Phone
(Nomophobia): A Research on University Students Of Graphic Design And Its Possible Future Role
Ahmet Taşhan - Zeynep Ünver
- 64 | **Arzu Nesnesi Olarak Şiddet: Joker Filminin Psikanaliz Çerçevesinde Çözümlemesi**
73 | Violence as Object of Desire: Analysis of The Joker Movie in the Framework of Psychoanalysis
Anıl Kaan Uçar
- 74 | **Canlılar Dünyasına Yolculuk Konu Alanına Yönelik Başarı Testi Geliştirme Çalışması**
84 | Achievement Test Development Study on Journey to the World of Living Things
Ayça Cirit Gül - Zeki Apaydın - Elif Omca Çobanoğlu
- 85 | **Feminizm ve Çizgi Roman**
101 | Feminism and Comics
Aylin Güngör
- 102 | **Türkiye'de Devlet ve Vakıf Üniversitelerinde Sosyal Medya Kullanımı**
115 | Usage Social Media in State and Private Universities in Turkey
Aytaç Özmütlu - Selim Kandemir
- 116 | **Demokrat Parti Döneminde Halk Eğitime Yönelik Bir Teşkilat ve Konya'daki Faaliyetleri: 4-K**
135 | An Organization For Public Education and Its Activities in Konya During The Democrat Party Period: 4-K
Betül Tekinsoy
- 136 | **Türkiye'de Tersine Lojistiğin Rolü**
144 | Reverse Logistics Role in Turkey
Deniz Yıldız
- 145 | **Pandemi Sonrası Yeni Turist Tercihi: Glamping Turizmi**
158 | New Tourist Choice After Pandemic: Glamping Tourism
Ertuğrul Düzgün
- 159 | **Mobil Pazarlamanın Reklam İçerik Kalitesine Etkisi: Çalışanlar Üzerine Bir Araştırma**
172 | The Effect Of Mobile Marketing On Advertiing Content Quality: A Research On Employees
Mahmut Tekin - Yılmaz Göbenez - Ertuğrul Tekin
- 173 | **Ordu Yerel Basınında Kıbrıs Barış Harekâtı**
188 | Cyprus Peace Operation In Ordu Local Press
Hakan Kurt
- 189 | **En Az Bir Münekkit Tarafından Yalancılıkla Tenkit Edilen Hicrî İlk İki Asırdaki Râvîlerin İncelenmesi**
204 | An Examination of Transmitters in the First Two Centuries of Hijri Criticized by At Least One Critic for Fabricating Hadiths
İsmail Kurt - Halil İbrahim Turhan

- 205 | **Zihinsel Gelişimleri Farklı Lise Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Etik Tutumları**
219 | Environmentally Ethical Attitudes of High School Students with Different Intellectual Development
Zeynep Deniz - Leyla Ayverdi
- 220 | **Laboratuvar Kan Gazı Cihazı Alternatiflerinin Bulanık VIKOR ve Bulanık EDAS ile Değerlendirilmesi**
237 | Evaluation of Alternatives to Laboratory Blood Gas Device with Fuzzy VIKOR and Fuzzy EDAS
Aşkın Özdağoğlu - Murat Kemal Keleş - Fatma Yörük Eren
- 238 | **Türkiye’de Yüksek Teknoloji Ürün İhracatı ve İnovasyon İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme**
252 | An Econometric Analysis on the Relationship Between High-Tech Product Exports and Innovation in Turkey
Nurbay Sey - Bayram Aydın
- 253 | **Duygu Odaklı Terapinin Gestalt Terapi ve Varoluşçu Terapi ile Karşılaştırılmalı Analizi**
262 | Comparative Analysis of Emotional-Focused Therapy with Gestalt Therapy and Existential Therapy
Oğuzhan Yıldırım
- 263 | **Türkiye’de Eğitim Alanında Artırılmış Gerçeklikle İlgili Yapılan Tezlerin İncelenmesi**
279 | Investigation of Postgraduate Theses Related to Augmented Reality in The Field of Education in Turkey
Özge Yüksel - Erdem Kaya
- 280 | **A Religious and Philosophical Evaluation of the Concept of Immortality**
286 | Ölümsüzlük Düşüncesi Üzerine Dini ve Felsefi Bir Değerlendirme
Sait Kar
- 287 | **Geri Kazanılmış Pamuklu Kumaş Özelinde Tekstil Heykele Güncel Yaklaşımlar**
302 | Current Approaches to Textile Sculpture on Recycled Cotton Fabric
Sevim Tuğba Arabalı Koşar
- 303 | **Türkiye’de Sürdürülebilirlik Raporlaması ve Kurumsal İtibar**
312 | Sustainability Reporting and Corporate Reputation in Turkey
Seçil Deren Van Het Hof - Sibel Hoştut
- 313 | **Çocuk Sahibi Çalışan Kadınların Stres Düzeyleri ile Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki**
335 | The Relationship between Job Stress and Burnout Levels of Working Women with Children
Sinan Yılmaz - Gökçe Derin Güven
- 336 | **Toplumun Direnen Kaleleri ve Değişim Rüzgârları: Çikolata Filmi Örneğiyle**
345 | Resisting Castles of Society and Winds of Change: As a Sample of Chocolate Film
Ümit Demir
- 346 | **Hamilton Alexander Roskeen Gibb, Arap Edebiyatı (2017)**
348 | Kitap İncelemesi
Mine Çakır

Akan Yazı Etkinliklerinin Okuma Hızına Etkisi*

The Effect Of Sliding Text Activities To Speed Of Reading

Abdurrahman GÜL¹
Serdarhan Musa TAŞKAYA²

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: odusobiad.731695

Öz

Bu çalışmanın amacı akan yazının okuma hızına etkisini incelemektir. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden yarı deneysel desen kullanılmıştır. Yarı deneysel desenlerden ön test son test eşitlenmemiş kontrol gruplu model kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 2018-2019 eğitim öğretim yılının ilk döneminde Mardin ilinde bir devlet ilkokulundaki iki 2. sınıftır. Deney grubu olarak araştırmacılarından birinin görev yaptığı sınıf seçilmiştir. Deney grubuna yakın okuma düzeyine sahip olduğu düşünülen aynı okuldan başka bir sınıf ise kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Akan yazıyla hazırlanmış metinler “Camtasio Studio 8” programıyla bilgisayarda sağdan sola hareket edecek şekilde tasarlanmıştır. Çalışmada öyküleyici, bilgilendirici ve şiir türünden metinler kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarının analizi için SPSS 23 paket programı kullanılmıştır. Uygulama tamamlandıktan sonra deney ve kontrol gruplarının ön test ve son testten aldıkları puanları aralarında anlamlı bir ilişki olup olmadığına bakılmıştır. Parametrik testlerin sayıltıları karşılanmadığı için parametrik olmayan testler kullanılmıştır. İlişkisiz (bağımsız) örneklem için Mann Whitney U testinden yararlanılmıştır. İlişkili (bağımlı) örneklem için ise Wilcoxon İşaretili Sıralar testinden yararlanılmıştır. Sonuçlar yorumlanırken $p = .05$ anlamlılık düzeyi olarak kabul edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda deney grubuyla kontrol grubu arasındaki okuma hızı sonuçları arasında öyküleyici ve şiir türü metinlerde anlamlı fark bulunmuştur. Ancak bilgilendirici metin türünde anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar göz önüne alındığında akan yazı yönteminin öğrencilerin okuma hızlarını geliştirmede etkili olduğu bu nedenle ilkokulda okuma hızını artırma amacıyla kullanılmasının yararlı olabileceği söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Sınıf Eğitimi Bilim Dalı, Okuma, Hızlı Okuma, Akan Yazı Yöntemi, İlkokul

Abstract

The purpose of this study is to investigate the effect of sliding text on reading speed. In this study, experimental research and quasi-experimental design have been used, pre test-post test nonequivalent control group design was used as a kind of quasi-experimental method. Participants of the search was two different second grade classrooms in state primary school in Mardin province in 2018-2019 academic year. One of the researcher's class was selected as the experimental group. Another class from the same school which is thought to have a reading level close to the experimental group was determined as the control group. The sliding texts were prepared on a computer via “Camtasio Studio 8” software in a manner that the texts move from left to right on the screen. Narrative, informative, poetic texts were used in the study. SPSS 23 package-program was used for the purpose of analysing the results of the research. Following the completion of the study, it was checked whether there is a meaningful relation between the students' results of both pre test and post test. Non-parametric tests were used since there is no equivalent for parametric test numerals. Mann Whitney U test was used for the unpaired samples. For the paired samples though, Wilcoxon Signed Rank Test was the preference. While interpreting the results, level of the significance was accepted as $p = .05$. After all these analysis, it can be said that there is a significant difference between narrative and poetic types of texts regarding the speed-reading results between control group and experimental group. On the other hand, there was no proof that there is a meaningful relation between informative type of text. When these results are taken into consideration, it can be said that flowing sliding text is effective in improving students' rapid reading and therefore it may be useful to use it in order to increase reading speed in primary school.

Keywords: Department of Primary Education, Reading, Speed Reading, Method of Sliding Text, Primary School

* Bu makale, 30 Mayıs 2019 tarihinde Mersin Üniversitesinde tamamlanan aynı isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir

1 Sorumlu Yazar; Sınıf Öğretmeni, Atatürk İlkokulu, Mardin, abdurrahman-1992@hotmail.com,
ORCID ID: 0000-0003-4055-0229

2 Doç. Dr. Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, serdarhan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0618-0084

Geliş Tarihi: 04.05.2020

Kabul Tarihi: 16.01.2021

Giriş

Kişinin sahip olduğu zaman, geçmişten günümüze en önemli zenginliklerden biri olarak kabul edilmektedir. İnsanlar işlerinde zamanı en verimli şekilde kullanmaya çalışarak zamanı etkili kullanabilecekleri stratejiler geliştirmektedirler. Bireylerin kendilerine zaman kazandırmak için eğitim alanında geliştirdikleri stratejilerden biri de hızlı okuma becerisine sahip olmaktır.

Okuma, bireylerin okullarda edinebilecekleri en önemli becerilerden biridir. Öğrencilerin okumayı etkin şekilde yapabilmeleri amacıyla göz kaslarını geliştirme, aktif görme alanını genişletme gibi çeşitli etkinliklerle okuma hızı artırılmaya çalışılır. Bu çalışmalar özellikle ilkokulun ilk yıllarında okuma yazma öğretirken üzerinde önemle durulması gereken bir konu olarak ele alınır.

Okuma, çağı yakalamak ve çağın gelişimlerini günlük hayata yerleştirmek için gerekli bir beceridir. Bu beceri, bireyler için bilinçli düşünmenin en temel koşuludur. Bunun dışında okumanın bireysel ve toplumsal birçok faydası vardır. Özellikle ekonomi ve eğitim alanında okuma becerisinin gerekliliği görülmektedir (Yılar, 2015). Okuma becerisi gelişmiş öğrencilerin, okuması zayıf olan öğrencilere göre birçok avantaja sahip oldukları görülmektedir. Okuma becerisi gelişmiş öğrenciler, geniş bir hayal gücüne sahiptir, her türlü okuma materyaline ilgi duyarlar, hızlı okur ve okuduğunu anlar, bir yazı üzerine uzun süre düşünebilir ve bu yazıyla ilgili duygu ve düşüncelerini ifade edebilir (Kavcar, Oğuzkan ve Hasırcı, 2016).

Okuma becerisinin kazandırılması, geliştirilmesi, sevdirmesi ve alışkanlık haline getirilmesi sürecinde öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Okuma öğretimi öğrencinin yaşına ve yapılacak eğitimin sürecine göre farklılık gösterecektir. Bu eğitimde kullanılacak materyaller öğrencilerin yaş ve seviyelerine uygun olmalıdır. Öğretmenler okuma öğretiminde yararlanılacak yöntemi belirlerken çok özenli olmalıdırlar. Bunun yanı sıra öğrencilerin okuma alanındaki gelişimlerini takip ederek dikkatli bir şekilde bu süreci yönetmeleri okuma eğitiminde verimi artıracaktır (Yılmaz, 2007).

Öğrencilerin okumada başarılı olmaları için öncelikle kitap okumayı sevmeleri gerekir. Öğretmenlerin en önemli mesleki uğraşlarından biri çocuklara kitap okumayı sevdirmektir. Bu sağlandığında ise öğrencilerin okuma eğitiminde büyük bir yol kat edilecektir. Bu evrede öğretmenlere düşen görevlerden biri de öğrencilere doğru kitaplar seçmektir. Seçilen kitapların öğrencileri eğlendiren ve okuma isteği uyandıran nitelikte olmasında yarar vardır (Johnson, 2017).

Okumanın akıcı olmaması, anlaşılmadan yapılması ve yavaş okunması istenmeyen bir durumdur. Çünkü okuma becerisini kazanan öğrencinin metni akıcı, anlayarak ve hızlı okuması beklenir. Bunlardan birinde görülecek yetersizlik ise okumada sorun yaşanması anlamına gelecektir. Günümüzde çok karşılaşılan okuma hatalarının nedenleri işte bu sorunlar oluşturmaktadır.

Günümüzde bireyler hızlı yaşam sürecine ayak uydurmak için gerek yeni yayınlanan bir kitabı gerek izlediği yabancı filmlerin alt yazılarını gerekse girmiş olduğu sınavdaki soruları daha hızlı ve verimli okumak durumunda kalabilir. Yaşanan gelişmeler nedeniyle insanlar, eskiye nazaran günümüzde daha fazla donanıma sahip olmak zorunda kalmıştır. Hızlı okuma da bu donanımlardan birisidir (Dedebali, 2008). Bireylerin yaşamlarında okumaları gereken eserlerin çokluğu ve sınırlı zaman, insanların daha hızlı okuma yapmalarını gerektirmektedir. Bu yüzden bu konuyla ilgili çeşitli bilimsel araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalarda göz ve beyin çalışma sistemleri belirlenerek farklı hızlı ve etkili okuma teknikleri geliştirilmiştir (Coşkun, 2002). Hızlı okuma becerisini geliştirmeye yönelik çok sayıda kitap ve eğitim hazırlanmıştır. Bu eğitimlerden yararlanan bireyler çeşitli avantajlara sahip olmaktadır. Bu bireylerin okuma hızları artar, sözcük bilgisi gelişir, genel kültürleri artar, okuduklarını daha iyi anlar, zamandan tasarruf eder, özgüvenleri artar, kitap okuma alışkanlığı kazanır ve aynı zamanda da öğrenmeyi öğrenirler (Çiçekçi, 2017). Bu avantajlar göz önünde bulundurulduğunda hızlı okuma bireylerin ihtiyaç duyduğu önemli bir beceri haline gelmiştir. Hızlı okumaya ihtiyacı olan kişiler genel olarak zaman konusunda sıkıntısı olan ve okumaya zaman yetiremeyenlerdir (Keskin, 2015). Hızlı okuma becerisini geliştirmede çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Öğretmenler bu yöntemleri kullanarak özellikle Türkçe derslerinde çeşitli etkinlikler yaptırılmalıdırlar. Bu etkinlikler öğrenciyi eğlendirici ve eğitici nitelikte olmalıdır. Hızlı okuma etkinliklerinden biri de akan yazı ile çalışmadır. Ancak hızlı okuma eğitimi verilmeden önce öğretmenlerin değinmesi gereken bazı noktalar vardır. Öğretmenler mutlaka göz sağlığı, göz tembelliği, göz kaslarının gelişimi konularından bahsetmeli hızlı

okumanın öğrenciye katkılarını açıklamalıdır. Çünkü okuma hızının geliştirilebilmesi için okumayla ilgili organların sağlığına dikkat etmek gerekir. Okumada en önemli organ gözdür. Bireyler göz sağlıklarına dikkat etmeli, gözü tembelleştirecek faaliyetlerden uzak durmalıdır.

Günlük hayatımızın farklı alanlarında soldan sağa doğru hareket eden akan yazılarla karışılabilir. Akan yazı cümlelerin ya da kelimelerin ekrandan hareket ederek geçmesidir. Elektronik bir reklam panosunda, otoyol bilgilendirme levhalarında, TV kanallarında geçen alt bilgilerde akan yazı görülebilir. Öğrenciler de günlük hayatlarında zaman zaman akan yazıyla karşılaşmaktadırlar. Bilgisayar ortamında bu tür yazılar çeşitli programlarla yapılarak bir etkinlik haline dönüştürülebilir. Video formatında hazırlanan bu yazılarda öğrenci ekranda sağdan sola hareket eden yazıyı okumaya çalışmaktadır. Bu etkinlikler öğrencilerin göz kaslarını, aktif görme alanını ve dolayısıyla hızlı okuma becerisini geliştirebilir. Bu kazanımlarla okuma hızı düşük olan öğrencilerin okuma gelişimi sağlanabilir. Öğrencilerin okumaya olan tutumu olumlu yönde artış göstermesi beklenir.

Türkiye’de okuma hızına ilişkin çok sayıda çalışma vardır. Bu çalışmalarda metin türüne göre okuma hızının incelendiği, araştırmacıların bir yöntem belirleyerek bu yöntemin okuma hızına etkisinin incelendiği görülmektedir, ancak akan yazı ile ilgili literatüre ve araştırmaya rastlanamamıştır. Bu nedenle akan yazının okuma hızına etkisinin araştırılması ve etkililiğinin ortaya koyulması gerekir.

Amaç

Bu çalışmada amaç, akan yazı etkinliklerinin okuma hızına etkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın problemi olarak: “Akan yazı etkinliklerinin okuma hızına etkisi nedir?” sorusu belirlenmiştir. Bu ana problem çerçevesinde aşağıda yer alan alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Ön test sonuçlarına göre:

- Deney ve kontrol gruplarının okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
- Deney ve kontrol gruplarının öyküleyici metinlerde okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
- Deney ve kontrol gruplarının bilgilendirici metinlerde okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
- Deney ve kontrol gruplarının şiir okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?

2. Son test sonuçlarına göre:

- Deney ve kontrol gruplarının okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Deney ve kontrol gruplarının öyküleyici metinlerde okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
- Deney ve kontrol gruplarının bilgilendirici metinlerde okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
- Deney ve kontrol gruplarının şiir okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?

3. Deney grubuna ait ön test ve son test sonuçlarına göre:

- Okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
- Öyküleyici metinlerde okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
- Bilgilendirici metinlerde okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
- Şiir okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?

4. Kontrol grubu ön test ve son test sonuçlarına göre:

- Okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
- Öyküleyici metinlerde okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
- Bilgilendirici metinlerde okuma hızları istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?

- d. Şiir okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
5. Son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinin cinsiyete göre:
- a. Okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark var mıdır?
- b. Öyküleyici metinleri okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
- c. Bilgilendirici metinleri okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
- d. Şiir okuma hızları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
6. Deney grubu öğrencilerinin ön test, 1. ara değerlendirme, 2. ara değerlendirme ve son test sonuçlarına göre okuma hız gelişimleri nasıldır?
7. Son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinin:
- a. Okuma hızlarında metin türüne göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
- b. Okuma hızları hangi metin türlerinde farklılaşmaktadır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nicel araştırma türlerinden deneysel araştırma; deneysel çalışma modellerinden ise yarı deneysel araştırma modelinde desenlenmiştir. Büyüköztürk ve arkadaşlarına (2013) göre, deneysel desenlerin temel amacı, değişkenler arasındaki neden sonuç ilişkisini test etmektir. Deneysel desenlerde araştırma sonuçlarının geçerliliğini artırmak için dışarıdan gelen tüm değişkenleri kontrol altına almak gerekir. Bu özelliğiyle en kesin sonuçlar deneysel desenli araştırmalardan elde edilir.

Bu araştırma yarı deneysel bir çalışma olarak planlanmıştır. Karasar'a göre yarı deneysel desenler gerçek deneysel desenlerde olması gereken kontrollerin sağlanamadığı durumlarda ya da bu kontrollerin yeterli olmadığı durumlarda başvurulan desendir (2016). Yarı deneysel çalışmalar, deneysel desenlerde tam olarak sağlanması gereken iç ve dış geçerliğin yeterince sağlanamadığı çalışmalardır. Örneğin yansız olarak atanması gereken katılımcıların her iki gruba da bu şekilde atanmaması çalışmanın yarı deneysel olduğunu gösterir (Can, 2016). Yarı deneysel yöntem eğitim araştırmalarında sıklıkla kullanılmaktadır. Tarih, saat, test etme ve araç gibi iç geçerliği tehdit edebilecek değişkenler araştırmanın deney ve kontrol gruplarını benzer şekilde etkileyeceklerdir (Çepni, 2012).

Çalışmada iki sınıf deney ve kontrol grupları olarak belirlenmiştir. Deney grubunda okuma hızını etkileyeceği düşünülen akan yazıyla etkinlikler yapılmıştır. Kontrol grubunda ise normal akış bozulmamış, Türkçe Öğretim Programı'nın uygulanmasına devam edilmiştir. Bu nedenle çalışmada deney ve kontrol gruplarını etkileyip kontrol altına alınamayacak değişkenlerin varlığından dolayı yarı deneysel desenlerden "ön test-son test eşitlenmemiş kontrol grup model" kullanılmıştır.

Ön test-son test eşitlenmemiş kontrol grup modeli, uygulama yapılacak bireyleri yansız seçmenin zor olduğu durumlarda eğitim araştırmalarında kullanılmaya en uygun modeldir. Cinsiyet, sosyo-ekonomik durum veya öğrencilerin devam ettikleri şubeler önceden bilinmektedir. Bu değişkenler araştırmacılar tarafından değiştirilemezler. Her iki gruba da ön test uygulanır. Daha sonra kontrol grubuyla uygulama yapılarak son test puanları karşılaştırılır (Baştürk, 2014).

Deney ve kontrol gruplarında araştırmanın başında ön test yapılarak öğrencilerin çalışma öncesi durumları kayıt altına alınmıştır. Daha sonra bağımsız değişken olan akan yazılı metinlerin etkisini süreç içerisinde gözlemlemek amacıyla deney grubunda ara değerlendirmeler yapılmıştır. Normal programlarına devam eden kontrol grubunda ise ara değerlendirmeler yapılmamış sadece ön test ve son test ölçümleri yapılmış, deney grubunun sonuçlarıyla karşılaştırılmıştır.

G1	01.1	X1.1	01.2	X1.2	01.3	X1.3	01.4
G2	01.2						02.2

Görsel 1: Modelin Simgesel Görünümü.

G1: Deney Grubu

G2: Kontrol Grubu

01.1: Deney Grubu Ön Testi

01.2, 01.3: Deney Grubuna Uygulanan Birinci ve İkinci Ara Değerlendirme

01.4: Deney Grubu Son Testi

02.1: Kontrol Grubu Ön Testi

02.2: Kontrol Grubu Son Testi

X1.1, X1.2, X1.3: Akan Yazılı Metinlerle Okuma Uygulamaları

Çalışma Grubu

Çalışma, Mardin ilinde bir devlet ilkokulunda 2018-2019 eğitim-öğretim yılının birinci döneminde yapılmıştır. Okulda ikinci sınıfta toplam üç şube bulunmaktadır. Seçilen sınıflarda deney grubu olarak uygulamanın daha kolay yapılabilmesi amacıyla araştırmacılardan birinin görev yaptığı sınıf seçilmiştir. Kontrol grubu seçiminde ise diğer iki şubenin sınıf öğretmenleriyle görüşülmüş öğrencilerin okuma düzeyleri ile ilgili bilgi alınmış ve deney grubunun okuma düzeyine yakın olduğuna karar verilen sınıfın kontrol grubu olmasına karar verilmiştir. Büyüköztürk ve arkadaşlarına (2013) göre bütün sınıfın çalışmaya katıldığı araştırmalarda daha verimli uygulama yapılabilmesi için araştırmacı tarafından çalışmanın yürütülmesi daha sağlıklı olacaktır. Ayrıca çalışma için bu yola başvurulmasının sebebi zaman, para ve iş gücü kaybını önlemede kolaylık sağlamasıdır.

Araştırmanın kontrol grubu ile deney grubuna eşit olduğu varsayılan öğrencilerin bulunduğu sınıf kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Bu nedenle diğer iki şubeden biri uygun örnekleme ile belirlenmiş ve bu şube kontrol grubunu oluşturmuştur. "Bir araştırmada gözlem birimleri belli niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlarda oluşturulabilir. Bu durumda örneklem için belirlenen ölçütü karşılayan birimler örnekleme alınır" (Patton, 1990: Akt: Büyüköztürk vd., 2013: 91). Bu araştırmada örneklem seçiminde ölçüt, okuma yazma seviyeleri birbirine benzer olan öğrenciler olarak belirlenmiştir.

Araştırmada deney ve kontrol gruplarına okumaya geçmiş öğrenciler seçilmiştir. Başlangıçta deney grubunda 23 öğrenci, kontrol grubunda 26 öğrenci varken, dönem içerisinde deney grubunda iki öğrencinin nakil gitmesi sonucunda deney grubundaki öğrenci sayısı 21'e düşmüştür. İki gruptaki öğrenci sayılarının eşit olması için kontrol grubundan 5 öğrencinin sonuçları sınıf öğretmeni ile yapılan görüşme sonucunda değerlendirilmeye alınmamıştır. Böylece her iki grupta da eşit sayıda öğrencinin olması sağlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada okuma hızı, öğrencilerin dakikada okudukları harf sayısına göre hesaplanmıştır. Öğrencilerin ön test, ara değerlendirmeler ve son testte yaptıkları okumalar videoya alınır daha sonra video izlenerek veriler elde edilmiştir. Öğrencilerin dakikada okudukları harf sayısı araştırmacılar tarafından hazırlanan okuma kayıt tablosuna kaydedilmiştir. Öğrencilerin okuma hızlarına üç farklı metin türü üzerinden bakılmıştır. Bu türler öyküleyici, bilgilendirici ve şiir metinleridir. Ön test, son test ve ara değerlendirmelerde kullanılacak metinler öğrencilerin daha önce görmedikleri metinler olmasına özen gösterilmiştir. Metinler bir önceki yılda Millî Eğitim Bakanlığı ve Talim Terbiye Kurulu onaylı 2, 3 ve 4. sınıf Türkçe Ders Kitaplarından alınmıştır. Bu metinlerin seçiminde hızlı okuyan öğrencilerin 1 dakikadan daha kısa sürede bitiremeyecekleri kadar uzun metinlerin seçimine özen gösterilmiştir. Seçilen metinler uzman görüşüne sunulmuş ve uygun olduğu görüşü alınmıştır. Bu metinlerin punto büyüklüğü (18 punto) 2. sınıf seviyesine uygun olacak şekilde ayarlanmıştır. Kâğıda

basılan metinlerde öğrencilerin okuma yazma öğrendiği yazı tipi olan dik temel harfler kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırma için hazırlanan etkinliklerin güvenilirliğini ölçmek amacıyla akan yazı etkinliklerinin ön uygulaması yapılmıştır. Ön uygulama akan yazı etkinliklerinin hazırlandığı videolarla 1. sınıf öğrencilerinin eğitim-öğretim yılının son ayı içerisinde yapılmıştır. Ön uygulama süreci 1 ay sürmüştür. Ön test, son test ve bir ara değerlendirmeye yer verilmiştir. Ön uygulama sonucunda öğrencilerin okuma hızlarının olumlu yönde ilerlediği ve güvenilir sonuç alındığı görülmüştür.

Araştırma, MEB'den gerekli izin alınarak 2018-2019 eğitim-öğretim yılının birinci döneminde, 2018 yılının ekim, kasım ve aralık aylarında; 12 hafta boyunca yürütülmüştür. Deney ve kontrol gruplarında ekim ayının ilk haftası içerisinde ön test uygulanmıştır. Her iki grubun da dakikada okudukları harf sayılarına bakılmıştır. Grupların ön testten aldığı sonuçların gruplarda nasıl bir dağılım gösterdiği ve gruplar arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı uygulamalar öncesi ön test sonuçlarına göre kontrol edilmiştir. Uygulamalara ön test uygulanması yapıldıktan sonra başlanmıştır.

Uygulamanın yapılacağı dersler serbest etkinlik dersleri ve Türkçe dersleri olarak belirlenmiştir. Deney grubunda hafta içi günde 1 ders saati (son ders) projeksiyondan yansıtılarak akan yazı uygulaması yapılmıştır. Öğrencilere okuma pozisyonu bakımından rahat edebilecekleri şekilde bu metinler tek tek okutulmuştur. Akan yazı etkinlikleri Camtasio Studio 8 programıyla bilgisayar ortamında araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Metinlerdeki yazılar sağdan sola gelecek şekilde ayarlanmıştır.

12 haftalık program sonucunda deney ve kontrol gruplarına son test uygulanmıştır. Testlerde metinler öğrencilere okutulup video kaydına alındıktan sonra bu videolar tek tek izlenmiştir. Bu izleme esnasında öğrencilerin dakikada okudukları harf sayıları ve okuma hatası yapılmış kelimeler belirlenmiştir. Yanlış okunan kelimeler çıkarıldıktan sonra öğrencilerden elde edilen veriler okuma kayıt tablosuna kaydedilmiştir.

Deney grubundaki öğrencilerin okuma hızlarında nasıl bir değişim olduğunu gözlemlemek için ön test, birinci ara değerlendirme, ikinci ara değerlendirme ve son test olmak üzere toplam dört değerlendirme yapılmıştır. Ön test ile birinci ara değerlendirme arasında 20, birinci ara değerlendirme ile ikinci ara değerlendirme arasında 20, ikinci ara değerlendirme ile son test arasında 20 uygulama yapılmak üzere toplam 60 uygulama yapılmıştır. Uygulamaların bitmesi sonucunda ocak ayının ilk haftasında her iki gruba son test uygulanmıştır. Deney grubunda yapılan uygulama sürecinde kontrol grubuna müdahalede bulunulmamıştır. Araştırma sona erdikten sonra bu grubun da bu yöntemden faydalanması için kontrol grubu sınıf öğretmenine akan yazının uygulanması hakkında bilgi verilmiştir.

Akan yazı etkinlikleri metinleri öyküleyici, bilgilendirici ve şiir türlerinde hazırlanmıştır. Her uygulama arasında 7 adet öyküleyici, 7 adet bilgilendirici ve 6 adet şiir türünde metin okutulmuştur. Bu metinler aydan aya süre ve kelime sayısında aşamalı olarak artırılmıştır. Öğrencilerin yazıyı kaçırıp yakalayamadığı durumlarda videolar durdurularak öğrencilerin kaldığı yerden okumaya devam etmeleri sağlanmıştır. Akan yazı etkinliklerinde kullanılan metinler internet sitelerinden ya da bir önceki yılın Türkçe ders kitaplarından öğrencilerin seviyelerine uygun olanlardan seçilmiştir. Çalışmanın son aşamasında deney ve kontrol gruplarına son test uygulanmıştır. Çalışma sürecinde kullanılan araç gereçler; projeksiyon, bilgisayar, yazıcı, Türkçe ders kitabı Camtasio Studio 8 programı ve video kayıt cihazıdır.

Veri Analizi

Öğrencilerin okuma hızları ölçmek üzerine yapılan bu çalışmada deney ve kontrol gruplarının ön test, ara değerlendirmeler, son test puanlarının deney ve kontrol grupları arasındaki farka bakılmıştır. Ayrıca aritmetik ortalama, standart sapma, minimum maksimum değerler gibi betimsel istatistik değerleri de hesaplanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 23 paket programı kullanılmıştır. Veri analizleri hem grupların farklı değerlendirmeleri arasında hem de aynı değerlendirmelerde iki grubun ölçümlerine göre yapılmıştır. Yani hem deney ve kontrol gruplarının kendi ön test ve son test sonuçları analiz edilmiş hem de bu grupların testlerdeki sonuçları birbirine göre karşılaştırılmıştır. Bu iki farklı grup karşılaştırılırken (ilişkisiz örneklemeler) ve aynı grubun tekrarlı ölçüm sonuçları karşılaştırılırken

(ilişkili örneklem) farklı testler kullanılmıştır. Verilerin analizi yapılması için öncelikle parametrik ya da nonparametrik testlerden hangilerinin uygulanmasına karar verilmelidir. Karşılaştırılacak iki gruptaki verilerin az olması, veri dağılımındaki anormallikler, verilerin sıralama ölçeğinde olması analiz için yapılacak testlerin nonparametrik olmasını gerektirir (Can, 2016).“Parametrik testlerin sayıtları karşılanamıyorsa, nonparametrik denklemleri kullanılmalıdır” (Balci, 2013: 262).Bu çalışmada da deney ve kontrol gruplarında n=21 katılımcının bulunması analizler için nonparametrik testlerin uygulanmasını gerektirmektedir.

İlişkisiz (bağımsız) örneklem için yani deney ve kontrol gruplarının verilerinin karşılaştırılacağı alt problemlerde parametrik bir test olan t-testinin karşılığı Mann-Whitney U testi uygulanabilir (Can, 2016). Bu test ile deney ve kontrol gruplarının ortalamaları karşılaştırılmıştır. İlişkili (bağımlı) örneklem için yani deney ve kontrol gruplarının art arda yapılan değerlendirmelerini karşılaştırmak için parametrik bir test olan t-testinin alternatifi olarak Wilcoxon İşaretli Sıralar ölçümüyle analiz yapılabilir (Can, 2016). Bu test ile grupların farklı zamanlarda yapılan ölçümlerdeki değerleri karşılaştırılmıştır. Mann-Whitney U testi ve Wilcoxon İşaretli Sıralar testi temelde ortanca testine dayanırlar. Ölçümlerin sürekliliği sağlandığında gruplar arasında ve gruplar için anlamlı fark olup olmadığını ortaya koyarlar. Ölçüm puanlarının sıra toplamlarını kullanarak miktarlarını da dikkate aldığından en güçlü parametrik olmayan testlerdir (Büyüköztürk, 2016). Deney grubu öğrencilerinin son test puanları cinsiyet değişkenine göre karşılaştırılmıştır. Burada da Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Yine deney grubunun son test sonuçlarına göre öğrencilerin okuma hızlarının metin türü bakımından anlamlı olarak farklılaşp farklılaşmadığına Friedman testi ile bakılmıştır. Öğrencilerin okuma hızlarının hangi metin türüne göre farklılaştığını bulmak için Wilcoxon testi uygulanmıştır.

Bulgu ve Yorumlar

Aşağıda toplanan verilerden elde edilen bulgular ve yorumları yer almaktadır.

1. Ön test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının okuma hızları arasındaki fark

Deney ve kontrol gruplarında yapılan ön testin sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının okuma hızları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testinin sonuçları Görsel 2’de sunulmuştur.

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Deney Grubu	21	20,48	430,00	199,00	0,54
Kontrol Grubu	21	22,52	473,00		

Görsel 2: Ön test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının okuma hızları arasındaki fark

Görsel 2 incelendiğinde, deney grubunun bir dakikada okudukları harf sayısı ile kontrol grubunun bir dakikada okudukları harf sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($U=199,00$) olmadığı görülmektedir ($p=0.54$).Bu bulgu göz önüne alındığında uygulama öncesinde iki grubun okuma hızlarının birbirine yakın olduğu söylenebilir.

2. Ön test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının öyküleyici metinlerde okuma hızları arasındaki fark

Deney ve kontrol gruplarında yapılan ön testin sonuçlarına göre öyküleyici metinlerde okuma hızları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testinin sonuçları Görsel 3’te sunulmuştur.

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Deney Grubu	21	21,45	450,50	219,50	0,98
Kontrol Grubu	21	21,55	452,50		

Görsel 3: Ön test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının öyküleyici metinlerde okuma hızları arasındaki fark

Görsel 3 incelendiğinde, deney ve kontrol gruplarının öyküleyici metin okuma hızları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir ($p=0.98$). Bu bulgu göz önüne alındığında uygulama öncesinde iki grubun öyküleyici metin türündeki okuma hızlarının birbirine yakın olduğu söylenebilir.

3. Ön test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının bilgilendirici metin okuma hızları arasındaki fark

Deney ve kontrol gruplarında yapılan ön testin sonuçlarına göre bilgilendirici metinlerde okuma hızları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testinin sonuçları Görsel 4'te sunulmuştur.

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Deney Grubu	21	19,98	419,50	188,50	0,42
Kontrol Grubu	21	23,02	483,50		

Görsel 4: Ön test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının bilgilendirici metin okuma hızları arasındaki fark

Görsel 4 incelendiğinde, deney ve kontrol gruplarının bilgilendirici metin okuma hızları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p=0.42$). Bu bulgu göz önüne alındığında uygulama öncesinde iki grubun bilgilendirici metin türündeki okuma hızlarının birbirine yakın olduğu söylenebilir.

4. Ön test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının şiir okuma hızları arasında fark

Deney ve kontrol gruplarında yapılan ön testin sonuçlarına göre şiir türü metinlerde okuma hızları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testinin sonuçları Görsel 5'te sunulmuştur.

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Deney Grubu	21	19,33	406,00	175,00	0,25
Kontrol Grubu	21	23,67	497,00		

Görsel 5: Ön test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının şiir türü metinlerde okuma hızları arasındaki fark

Görsel 5 incelendiğinde, deney ve kontrol gruplarının şiir okuma hızları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p=0.25$). Bu bulgu göz önüne alındığında uygulama öncesinde iki grubun şiir türü metinlerdeki okuma hızlarının birbirine yakın olduğu söylenebilir.

5. Son test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının okuma hızları arasındaki fark

Deney ve kontrol gruplarının üç metin türünde ortalamaları alınan son test sonuçlarına göre okuma hızları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testinin sonuçları Görsel 6'da sunulmuştur.

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Deney Grubu	21	26,76	562,00	110,00	0,005
Kontrol Grubu	21	16,24	341,00		

Görsel 6: Son test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının okuma hızları arasındaki fark

Görsel 6 incelendiğinde, deney grubu ile kontrol grubunun okuma hızları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($U=110,00$, $p<0.05$). İki grubun sıra ortalamaları dikkate alındığında akan yazı etkinlikleriyle uygulama yapılan öğrencilerin uygulamaya katılmayan öğrencilerden daha hızlı okuduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgu, akan yazı etkinliklerinin okuma hızını arttırmada etkili olduğunu göstermektedir.

6. Son test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının öyküleyici metinlerde okuma hızları arasındaki fark

Deney ve kontrol gruplarının son test sonuçlarına göre öyküleyici metinlerde okuma hızları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testinin sonuçları Görsel 7'de sunulmuştur.

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Deney Grubu	21	26,67	560,00	112,00	0,006
Kontrol Grubu	21	16,33	343,00		

Görsel 7: Son test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının öyküleyici metinlerde okuma hızları arasında fark

Görsel 7 incelendiğinde, deney grubu ile kontrol grubunun öyküleyici metin okuma hızları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($U=112,00$, $p<0.05$). İki grubun sıra ortalamaları dikkate alındığında akan yazı etkinlikleriyle uygulama yapılan öğrencilerin uygulamaya katılmayan öğrencilerden daha hızlı okuduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgu, akan yazı etkinliklerinin öyküleyici metinleri okuma hızlarını arttırmada etkili olduğunu göstermektedir.

7. Son test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının bilgilendirici metinlerde okuma hızları arasındaki fark

Deney ve kontrol gruplarının son test sonuçlarına göre bilgilendirici metinlerde okuma hızları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testinin sonuçları Görsel 8'de sunulmuştur.

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Deney Grubu	21	24,38	512,00	160,00	0,12
Kontrol Grubu	21	18,62	319,00		

Görsel 8: Son test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının bilgilendirici metinlerde okuma hızları arasındaki fark

Görsel 8 incelendiğinde, deney grubu ile kontrol grubunun bilgilendirici metin okuma hızları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($U=160,00$, $p>0.05$). Bu bulguya göre, akan yazı etkinliklerinin bilgilendirici metinleri okuma hızlarını arttırmada etkili olmadığı söylenebilir.

8. Son test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının şiir okuma hızları arasındaki fark

Deney ve kontrol gruplarının son test sonuçlarına göre şiir türü metinlerde okuma hızları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testinin sonuçları Görsel 9'da sunulmuştur.

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U
Deney Grubu	21	26,62	559,00	113,00
Kontrol Grubu	21	16,38	344,00	

Görsel 9: Son test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının şiir türü metinlerde okuma hızları arasındaki fark

Görsel 9 incelendiğinde, deney grubu ile kontrol grubunun şiir türü metinlerde okuma hızları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($U=113,00$, $p<0.05$). İki grubun sıra ortalamaları dikkate alındığında akan yazı etkinlikleriyle uygulama yapılan öğrencilerin uygulamaya katılmayan öğrencilerden daha hızlı okuduğu anlaşılmaktadır. Bu bulguya göre, akan yazı etkinliklerinin şiir türü metinlerin okuma hızlarını arttırdığı söylenebilir.

9. Deney grubuna ait ön test ve son test sonuçlarına göre okuma hızları arasında hızları arasındaki fark

Akan yazı etkinlikleriyle uygulama yapılan öğrencilerin uygulama öncesi ve uygulama sonrası ölçümlerinin üç metin türünde ortalamaları alınarak elde edilen veriler arasında fark olup olmadığına bakmak için Wilcoxon İşaretli Sıralar test analizleri Görsel 10'da sunulmuştur.

Ön test-Son test	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif Sıralar	0	0	0		
Pozitif Sıralar	21	11	231	-4,01*	0,001
Fark Olmayan	0				

* Negatif Sıralara Dayalı

Görsel 10: Deney grubunun ön test-son test sonuçlarına göre okuma hızları arasındaki fark

Görsel 10 incelendiğinde, deney grubunun ön test sonuçları ile son test sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($z=-4,01$, $p<0,05$). Fark puanlarına ait sıra ortalaması ve bunların toplamları göz önüne alındığında, hesaplanan farkın pozitif sıralarda, yani son test puanı lehinde olduğu görülmektedir. Ayrıca bu testle elde edilen bulgularla bütün katılımcıların ön teste göre son testte okuma hızını arttırdığı görülmektedir. Bu bulguya göre, akan yazı etkinliklerinin deney grubunun okuma hızlarını arttırdığı söylenebilir.

	N	\bar{X}	SS	Minimum	Maksimum
Ön Test	21	225,14	105,42	44,00	446,00
Son Test	21	458,23	129,56	219,00	750,00

Görsel 11: Deney grubunun ön test-son test sonuçlarına göre okuma hızlarının betimsel istatistikleri

Görsel 11 incelendiğinde, ön testte ortalama $\bar{x}=225,14$ iken son testte $\bar{x}=458,23$ olduğu görülmektedir. Ön testte okuması en yavaş olan öğrenci 44 harf okurken son testte okuması en yavaş olan öğrenci 219 harf okumuştur. Ön testte en hızlı okuyan öğrenci 446 harf okurken son testte en hızlı okuyan öğrenci 750 harf okumuştur. İki test arasında görülen bu fark, okuma hızında iki katından fazla artış olduğunu göstermektedir.

10. Deney grubuna ait ön test ve son test sonuçlarına göre öyküleyici metinlerde okuma hızları arasındaki fark

Deney grubundaki öğrencilerin uygulama öncesi ve uygulama sonrası ölçümlerinin arasında fark olup olmadığına bakmak için Wilcoxon İşaretli Sıralar test analizleri Görsel 12'de sunulmuştur.

Ön test-Son test	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif Sıralar	0	0	0		
Pozitif Sıralar	21	11	231	-4,01*	0,001
Fark Olmayan	0				

* Negatif Sıralara Dayalı

Görsel 12: Deney grubunun ön test-son test sonuçlarına göre öyküleyici metinlerde okuma hızları arasındaki fark

Görsel 12 incelendiğinde, deney grubunun ön test sonuçları ile son test sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($z=-4,01$, $p<0,05$). Fark puanlarına ait sıra ortalaması ve bunların toplamları göz önüne alındığında, hesaplanan farkın pozitif sıralarda, yani son test puanı lehinde olduğu görülmektedir. Ayrıca bu testle elde edilen bulgularla bütün katılımcıların ön teste göre son testte okuma hızını arttırdığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre akan yazı etkinliklerinin deney grubunun öyküleyici metinleri okuma hızlarını arttırdığı söylenebilir.

	N	\bar{X}	SS	Minimum	Maksimum
Ön Test	21	228,28	106,66	69,00	423,00
Son Test	21	457,09	133,40	206,00	743,00

Görsel 13: Deney grubunun ön test-son test sonuçlarına göre öyküleyici metinlerde okuma hızlarının betimsel istatistikleri

Görsel 13 incelendiğinde, ön testte ortalama $\bar{x}=228,28$ iken son testte $\bar{x}=457,09$ olduğu görülmektedir. Ön teste okuması en yavaş olan öğrenci 69 harf okurken son testte okuması en yavaş olan öğrenci 206 harf okumuştur. Ön testte en hızlı okuyan öğrenci 423 harf okurken son testte en hızlı okuyan öğrenci 743 harf okumuştur.

11. Deney grubuna ait ön test ve son test sonuçlarına göre bilgilendirici metinlerde okuma hızları arasındaki fark

Deney grubu öğrencilerinin ön test ve son test ölçümlerinin arasında fark olup olmadığına bakmak için Wilcoxon İşaretli Sıralar test analizleri Görsel 14'te sunulmuştur.

Ön test-Son test	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif Sıralar	0	0	0	-4,01*	0,001
Pozitif Sıralar	21	11	231		
Fark Olmayan	0				

* Negatif Sıralara Dayalı

Görsel 14: Deney grubunun ön test-son test sonuçlarına göre bilgilendirici metinlerde okuma hızları arasındaki fark

Görsel 14 incelendiğinde, deney grubunun ön test sonuçları ile son test sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($z=-4,01$, $p<0,05$). Fark puanlarına ait sıra ortalaması ve bunların toplamları göz önüne alındığında, hesaplanan farkın pozitif sıralarda, yani son test puanı lehinde olduğu görülmektedir. Ayrıca bu testle elde edilen bulgularla bütün katılımcıların ön teste göre son testte okuma hızını arttırdığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre akan yazı etkinliklerinin deney grubunun bilgilendirici metinleri okuma hızlarını arttırdığı söylenebilir.

	N	\bar{X}	SS	Minimum	Maksimum
Ön Test	21	205,33	102,20	31,00	434,00
Son Test	21	412,28	131,22	176,00	755,00

Görsel 15: Deney grubunun ön test-son test sonuçlarına göre bilgilendirici metinlerde okuma hızlarının betimsel istatistikleri

Görsel 15 incelendiğinde, ön testte ortalama $\bar{x}=205,33$ iken son testte $\bar{x}=412,28$ olduğu görülmektedir. Ön teste okuması en yavaş olan öğrenci 31 harf okurken son testte okuması en yavaş olan öğrenci 176 harf okumuştur. Ön testte en hızlı okuyan öğrenci 434 harf okurken son testte en hızlı okuyan öğrenci 755 harf okumuştur.

12. Deney grubuna ait ön test ve son test sonuçlarına göre şiir okuma hızları arasındaki fark

Deney grubu öğrencilerinin ön test ve son test ölçümlerinin arasında fark olup olmadığına bakmak için Wilcoxon İşaretli Sıralar test analizleri Görsel 16'da sunulmuştur.

Ön test-Son test	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif Sıralar	0	0	0	-4,01*	0,001
Pozitif Sıralar	21	11	231		
Fark Olmayan	0				

* Negatif Sıralara Dayalı

Görsel 16: Deney grubunun ön test-son test sonuçlarına göre şiir türü metinlerde okuma hızları arasındaki fark

Görsel 16 incelendiğinde, deney grubunun ön test sonuçları ile son test sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($z=-4,01$, $p<0,05$). Fark puanlarına ait sıra ortalaması ve bunların toplamları göz önüne alındığında, hesaplanan farkın pozitif sıralarda, yani son test puanı lehinde olduğu görülmektedir. Ayrıca bu testle elde edilen bulgularla bütün katılımcıların ön teste göre son testte okuma hızını arttırdığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre akan yazı etkinliklerinin deney grubunun şiir türü metinleri okuma hızlarını arttırdığı söylenebilir.

	N	\bar{X}	SS	Minimum	Maksimum
Ön Test	21	236,85	111,12	33,00	482,00
Son Test	21	480,23	126,30	253,00	753,00

Görsel 17: Deney grubunun ön test-son test sonuçlarına göre şiir türü metinlerde okuma hızlarının betimsel istatistikleri

Görsel 17 incelendiğinde, ön testte ortalama $\bar{x}=236,85$ iken son testte $\bar{x}=480,23$ olduğu görülmektedir. Ön testte okuması en yavaş olan öğrenci 33 harf okurken son testte okuması en yavaş olan öğrenci 482 harf okumuştur. Ön testte en hızlı okuyan öğrenci 482 harf okurken son testte en hızlı okuyan öğrenci 753 harf okumuştur.

13. Kontrol grubu ön test ve son test sonuçlarına göre okuma hızları arasındaki fark

Kontrol grubu öğrencilerinin üç metin türünde ortalamalarının alındığı ön test ve son test ölçümlerinin arasında fark olup olmadığına bakmak için Wilcoxon İşaretli Sıralar test analizleri Görsel 18'de sunulmuştur.

Ön test-Son test	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Negatif Sıralar	1	1	1	-3,98*	0,001
Pozitif Sıralar	20	11,50	230		
Fark Olmayan	0				

* Negatif Sıralara Dayalı

Görsel 18: Kontrol grubunun ön test-son test sonuçlarına göre okuma hızları arasındaki fark

Görsel 18 incelendiğinde, kontrol grubunun ön test sonuçları ile son test sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($z=-3,98$, $p<0,05$). Fark puanlarına ait sıra ortalaması ve bunların toplamları göz önüne alındığında, hesaplanan farkın pozitif sıralarda, yani son test puanı lehinde olduğu görülmektedir.

	N	\bar{X}	SS	Minimum	Maksimum
Ön Test	21	241,42	79,72	113,00	392,00
Son Test	21	344,71	109,34	161,00	515,00

Görsel 19: Kontrol grubunun ön test-son test sonuçlarına göre okuma hızlarının betimsel istatistikleri

Görsel 19 incelendiğinde, ön testte ortalama $\bar{x}=241,42$ iken son testte $\bar{x}=344,71$ olduğu görülmektedir. Ön testte okuması en yavaş olan öğrenci 113 harf okurken son testte okuması en yavaş olan öğrenci 161 harf okumuştur. Ön testte en hızlı okuyan öğrenci 392 harf okurken son testte en hızlı okuyan öğrenci 515 harf okumuştur.

14. Kontrol grubu ön test ve son test sonuçlarına göre öyküleyici metin okuma hızları arasındaki fark

Kontrol grubu öğrencilerinin ön test ve son test ölçümlerinin arasında fark olup olmadığına bakmak için Wilcoxon İşaretli Sıralar test analizleri Görsel 20'de sunulmuştur.

Ön test-Son test	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif Sıralar	1	1	1		
Pozitif Sıralar	20	11,50	230	-3,98*	0,001
Fark Olmayan	0				

* Negatif Sıralara Dayalı

Görsel 20: Kontrol grubunun ön test-son test sonuçlarına göre öyküleyici metinlerde okuma hızları arasındaki fark

Görsel 20 incelendiğinde, kontrol grubunun ön test sonuçları ile son test sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($z=-3,98$, $p<0,05$). Fark puanlarına ait sıra ortalaması ve bunların toplamları göz önüne alındığında, hesaplanan farkın pozitif sıralarda, yani son test puanı lehinde olduğu görülmektedir.

	N	\bar{X}	SS	Minimum	Maksimum
Ön Test	21	227,61	86,96	107,00	395,00
Son Test	21	339,23	106,21	171,00	522,00

Görsel 21: Kontrol grubunun ön test-son test sonuçlarına göre öyküleyici metinlerde okuma hızlarının betimsel istatistikleri

Görsel 21 incelendiğinde, ön testte ortalama $\bar{x}=227,61$ iken son testte $\bar{x}=339,23$ olduğu görülmektedir. Ön teste okuması en yavaş olan öğrenci 107 harf okurken son testte okuması en yavaş olan öğrenci 171 harf okumuştur. Ön testte en hızlı okuyan öğrenci 395 harf okurken son testte en hızlı okuyan öğrenci 522 harf okumuştur.

15. Kontrol grubu ön test ve son test sonuçlarına göre bilgilendirici metin okuma hızları arasındaki fark

Kontrol grubu öğrencilerinin ön test ve son test ölçümlerinin arasında fark olup olmadığına bakmak için Wilcoxon İşaretli Sıralar test analizleri Görsel 22’de sunulmuştur.

Ön test-Son test	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif Sıralar	2	2,50	5		
Pozitif Sıralar	19	11,89	226	-3,84*	0,001
Fark Olmayan	0				

* Negatif Sıralara Dayalı

Görsel 22: Kontrol grubunun ön test-son test sonuçlarına göre bilgilendirici metinlerde okuma hızları arasındaki fark

Görsel 22 incelendiğinde, kontrol grubunun ön test sonuçları ile son test sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($z=-3,84$, $p<0,05$). Fark puanlarına ait sıra ortalaması ve bunların toplamları göz önüne alındığında, hesaplanan farkın pozitif sıralarda, yani son test puanı lehinde olduğu görülmektedir.

	N	\bar{X}	SS	Minimum	Maksimum
Ön Test	21	223,80	77,63	97,00	360,00
Son Test	21	338,52	128,80	124,00	532,00

Görsel 23: Kontrol grubunun ön test-son test sonuçlarına göre bilgilendirici metinlerde okuma hızlarının betimsel istatistikleri

Görsel 23 incelendiğinde, ön testte ortalama $\bar{x}=223,80$ iken son testte $\bar{x}=338,52$ olduğu görülmektedir. Ön teste okuması en yavaş olan öğrenci 97 harf okurken son testte okuması en yavaş olan öğrenci 124 harf okumuştur. Ön testte en hızlı okuyan öğrenci 360 harf okurken son testte en hızlı okuyan öğrenci 532 harf okumuştur.

16. Kontrol grubu ön test ve son test sonuçlarına göre şiir türü metin okuma hızları arasındaki fark

Kontrol grubu öğrencilerinin ön test ve son test ölçümlerinin arasında fark olup olmadığına bakmak için Wilcoxon İşaretli Sıralar test analizleri Görsel 24'te sunulmuştur.

Ön test-Son test	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Negatif Sıralar	0	0	0	-4,01*	0,001
Pozitif Sıralar	21	11	231		
Fark Olmayan	0				

* Negatif Sıralara Dayalı

Görsel 24: Kontrol grubunun ön test-son test sonuçlarına göre şiir türü metinlerde okuma hızları arasındaki fark

Görsel 24 incelendiğinde, kontrol grubunun ön test sonuçları ile son test sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($z=-4,01$, $p<0,05$). Fark puanlarına ait sıra ortalaması ve bunların toplamı göz önüne alındığında, hesaplanan farkın pozitif sıralarda, yani son test puanı lehinde olduğu görülmektedir. Yani, şiir türü metinlerde katılımcıların ön teste göre son testte okuma hızları artmıştır.

	N	\bar{X}	SS	Minimum	Maksimum
Ön Test	21	273,00	86,38	116,00	431,00
Son Test	21	380,95	114,75	167,00	531,00

Görsel 25: Kontrol grubunun ön test-son test sonuçlarına göre şiir türü metinlerde okuma hızlarının betimsel istatistikleri

Görsel 25 incelendiğinde, ön testte ortalama $\bar{x}=273,00$ iken son testte $\bar{x}=380,95$ olduğu görülmektedir. Ön teste okuması en yavaş olan öğrenci 116 harf okurken son testte okuması en yavaş olan öğrenci 114 harf okumuştur. Ön testte en hızlı okuyan öğrenci 431 harf okurken son testte en hızlı okuyan öğrenci 531 harf okumuştur.

17. Son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinin cinsiyete göre okuma hızları arasındaki fark

Deney grubundaki öğrencilerin cinsiyetlerine göre son test sonuçlarının okuma hızları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testinin sonuçları Görsel 26'da sunulmuştur.

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Erkek	12	11,04	132,50	53,50	0,97
Kız	9	10,94	98,50		

Görsel 26: Son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinin cinsiyete göre okuma hızları arasındaki fark

Görsel 26 incelendiğinde, kız ve erkek öğrencilerin okuma hızları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p=0,97$). Yani akan yazı etkinliklerinin, son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinde cinsiyet okuma hızında anlamlı bir farka neden olmadığı söylenebilir.

18. Son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinin cinsiyete göre öyküleyici metin okuma hızları arasındaki fark

Deney grubundaki öğrencilerin cinsiyetlerine göre son test sonuçlarının öyküleyici metinlerde okuma hızları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testinin sonuçları Görsel 27'de sunulmuştur.

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Erkek	12	10,83	130,00	52,00	0,88
Kız	9	11,22	101,00		

Görsel 27: Son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinin cinsiyete göre öyküleyici metin okuma hızları arasındaki fark

Görsel 27 incelendiğinde, kız ve erkek öğrencilerin öyküleyici metin okuma hızları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p=0.88$). Yani akan yazı etkinliklerinin, son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinde cinsiyet öyküleyici metin okuma hızında anlamlı bir farka neden olmadığı söylenebilir.

19. Son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinin cinsiyete göre bilgilendirici metin okuma hızları arasındaki fark

Deney grubundaki öğrencilerin cinsiyetlerine göre son test sonuçlarının bilgilendirici metinlerde okuma hızları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testinin sonuçları Görsel 28’de sunulmuştur.

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Erkek	12	10,88	130,50	52,50	0,91
Kız	9	11,17	100,50		

Görsel 28: Son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinin cinsiyete göre bilgilendirici metin okuma hızları arasındaki fark

Görsel 28 incelendiğinde, kız ve erkek öğrencilerin bilgilendirici metin okuma hızları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p=0.91$). Yani akan yazı etkinliklerinin, son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinde cinsiyet bilgilendirici metin okuma hızında anlamlı bir farka neden olmadığı söylenebilir.

20. Son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinin cinsiyete göre şiir okuma hızları arasındaki fark

Deney grubundaki öğrencilerin cinsiyetlerine göre son test sonuçlarının şiir türü metinlerde okuma hızları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için yapılan Mann Whitney U testinin sonuçları Görsel 29’da sunulmuştur.

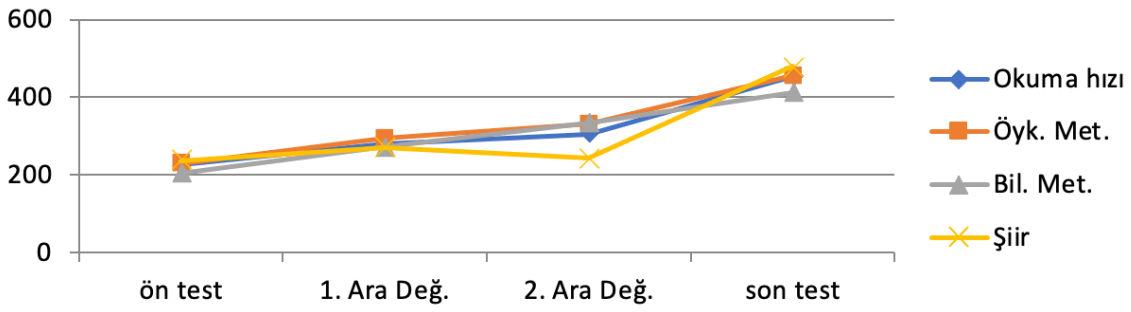
Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Erkek	12	10,79	129,50	51,50	0,85
Kız	9	11,28	101,50		

Görsel 29: Son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinin cinsiyete göre şiir türü metinlerde okuma hızları arasındaki fark

Görsel 29 incelendiğinde, kız ve erkek öğrencilerin şiir okuma hızları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p=0.85$). Yani akan yazı etkinliklerinin, son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinde cinsiyet şiir okuma hızında anlamlı bir farka neden olmadığı söylenebilir.

21. Deney grubu öğrencilerinin ön test, 1. ara değerlendirme, 2. ara değerlendirme ve son test sonuçlarına göre okuma hızı gelişimleri

Deney grubu öğrencilerinin ön test, 1. ara değerlendirme, 2. ara değerlendirme ve son test sonuçlarına göre okuma hızı gelişimleri Görsel 30’da verilmiştir.

Görsel 30: Deneysel grup öğrencilerinin okuma hızı gelişimleri

Görsel 30'da yer alan bu ara değerlendirmelere ve ön test son test sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin okuma hızlarının her testte artış gösterdiği görülmektedir. Bu verilere göre öyküleyici ve bilgilendirici metin türlerinde okuma hızları sürekli artış göstermiştir. Ancak şiir türünde 2. ara değerlendirmede bir düşüş gözlenmiştir. Bu düşüşün sebebi test için kullanılan şiirin öğrencilerin ilgisini çekmemesi olabilir.

22. Son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinin okuma hızlarının metin türüne göre değişimi

Son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinin okuma hızlarının metin türüne göre değişimi Görsel 31'de verilmiştir.

Metin Türü	Sıra Ortalamaları	p
Öyküleyici Metin	2,14	0,001
Bilgilendirici Metin	1,38	
Şiir	2,48	

Görsel 31: Son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinin metin türlerine göre okuma hızlarının Friedman testi sonuçları

Görsel 31 incelendiğinde, deney grubu öğrencilerinin metin türlerini okuma hızları arasında anlamlı fark olduğu görülmektedir ($p=0,001$). Bu bulguya göre akan yazı etkinlikleri ile yürütülen çalışmalarda kullanılan farklı metin türlerinin okuma hızında anlamlı olarak farklılık oluşturduğu görülmektedir.

	N	\bar{X}	SS	Minimum	Maksimum
Öyküleyici Metin	21	457,09	133,40	206,00	743,00
Bilgilendirici Metin	21	412,28	131,22	176,00	755,00
Şiir	21	480,23	126,30	253,00	753,00

Görsel 32: Son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinin metin türlerine göre okuma hızlarının betimsel istatistikleri

Görsel 32 incelendiğinde, en hızlı okunan metnin şiir türünde okunduğunu ($\bar{x}=480,23$), en yavaş okunan metnin ise bilgilendirici metin ($\bar{x}=412,28$) olduğu görülmektedir.

23. Son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinin okuma hızları hangi metin türlerinde farklılaşmaktadır?

Son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinin okuma hızlarının metin türlerine göre Wilcoxon testi sonuçları Görsel 33'de verilmiştir.

	Bilgilendirici - Öyküleyici	Şiir - Öyküleyici	Şiir - Bilgilendirici
p	0,002	0,131	0,001

Görsel 33: Son test sonuçlarına göre deney grubu öğrencilerinin okuma hızlarının metin türlerine göre Wilcoxon testi sonuçları

Görsel 33 incelendiğinde, deney grubu öğrencilerinin okuma hızları arasında son test sonuçlarına göre bilgilendirici-öyküleyici metin (0,002), şiir-bilgilendirici metin (0,001) arasında anlamlı bir fark varken; şiir ve öyküleyici metin (0,131) arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Bu bulgu, akan yazı etkinlikleri ile yapılan çalışmaların bilgilendirici metin ile diğer metin türleri (şiir ve öykü) arasında anlamlı bir farklılığa yol açtığını göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada öntest sonucunda deney ve kontrol gruplarının genel okuma hızları ve diğer metin türleri okuma hızları sonuçları birbirine çok yakın çıkmış ve arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu durum, grupların başlangıçta benzer okuma hızına sahip özellikte öğrencilerden oluştuğu şeklinde değerlendirilmiştir.

Son test sonuçlarına göre bu araştırmanın deney ve kontrol grupları arasında; genel okuma hızları, öyküleyici metinleri okuma hızları, bilgilendirici metinleri okuma hızları ve şiir okuma hızları karşılaştırıldığında, iki grup arasında genel okuma hızları, öyküleyici metinleri okuma hızları ve şiir okuma hızları arasında anlamlı fark bulunurken bilgilendirici metin okuma hızları arasında anlamlı fark bulunamamıştır. Ayrıca genel okuma hızlarında deney grubundaki bütün öğrenciler okuma hızlarını arttırırken kontrol grubunda bir öğrencinin okuma hızında düşüş vardır. Literatürde akan yazının okuma hızına etkisine yönelik araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak çeşitli yöntemlerin okuma hızına etkisine yönelik çalışmalar vardır. Bu çalışmalardan Morra ve Tracey'nin (2006) akıcı okumayı geliştiren yöntemlerden olan eko okuma, tekrarlı okuma ve koro okuma yöntemlerinin kullandığı çalışmada öğrencilerin sesli okuma becerilerinin geliştiği sonucuna ulaşmıştır. Keskin'in (2012) yaptığı çalışmada ise eşli okuma, koro okuma ve yapılandırılmış okuma yöntemlerinin okuma hızlarına etkisi araştırılmış bu yöntemlerin kullanıldığı üç grup kurulmuştur. Bu yöntemlerin hepsinin okuma hızlarını geliştirdiği görülmüş ama en çok gelişimin yapılandırılmış okuma yönteminin kullanıldığı grupta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan farklı çalışmalarda da öğrencilerin okuma hızlarının ortalamalarına bakılmıştır. Güneri (1987) yaptığı üçüncü sınıfların okuma hızı puanlarının ortalamalarını 66,18 olarak bulmuştur. Akçamete (1989) tarafından yapılan bir araştırmada ise üniversite öğrencilerinin okuma hızlarının ortalamasının dakikada 143,2 kelime olduğu tespit edilmiştir. Luma'nın (2002) deney grubuna geleneksel yöntemden daha yoğun yeni gelişmeler ışığında bir program uyguladığı araştırmada da deney grubunun kontrol grubuna göre daha hızlı okuduğu bulunmuştur. Dedebali'nin (2008) yaptığı çalışmada ise hızlı okuma yöntemlerinin okuma hızına ve okuduğunu anlamaya etkisi araştırılmış; hızlı okuma yöntemleri ile eğitim almış deney grubu öğrencilerinin bilgilendirici metin türünde, gazete haberi metin türünde ve deneme türü metinlerde kontrol grubuna göre daha hızlı okudukları sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu çalışmaların sonuçlarına bakıldığında okuma hızını geliştirmek için kullanılan yöntemlerin ve yapılan çalışmaların genel olarak olumlu sonuçlar verdiği görülmektedir. Bu çalışmada da okuma hızını geliştirmek için kullanılan akan yazı etkinliklerinin uygulandığı deney grubunun okuma hızı, kontrol grubundaki öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır. Son testte deney ve kontrol gruplarının okuma hızları ortalamaları karşılaştırıldığında deney grubunun ortalaması 458,23; kontrol grubunun ortalaması ise 344,71'dir. Son teste göre deney grubunun öyküleyici metin okuma hızı ortalaması 457,09; kontrol grubunun okuma hızı ortalaması 339,23'tür. Deney grubunun bilgilendirici metin okuma hızı ortalaması 412,28; kontrol grubunun okuma hızı ortalaması 338,52'dir. Deney grubunun şiir türünde okuma hızı ortalaması 480,23 iken kontrol grubunun ortalaması 380,95'tir. Son testte deney grubunun okuma hızı kontrol grubuna göre daha yüksek olmuştur. Coşkun'un (2003) lise ikinci sınıf öğrencilerinin

metin türlerine göre okuma hızlarını incelediği araştırmasında öğrencilerin en hızlı okudukları metin türü gazete metinleri olduğu tespit edilmiştir. En yavaş okunan metin türü ise bilimsel metinler olmuştur. Bu çalışmada da deney ve kontrol gruplarının bilgilendirici metin okuma hızları arasında anlamlı fark bulunamamıştır. Buradan bu akan yazı etkinliklerinin bilgilendirici metin okuma hızında beklenen etkiyi gösteremediği sonucuna ulaşılabilir. Bu çalışmalar da göstermektedir ki okuma hızını artırmaya yönelik yapılan çalışmalar genel olarak katılımcıların okuma hızını artırmaktadır.

Deney grubunun ön test ve son test sonuçlarına göre, genel okuma hızları ve metin türlerine göre okuma hızları karşılaştırıldığında deney grubunun genel okuma hızlarında ve diğer metin türlerini okuma hızlarında artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan analiz sonucunda bu artışın ön test son test sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Deney grubunun okuma hızları ortalaması ön testte 225,14 iken son testte 458,23 olarak ölçülmüştür. Öyküleyici metin türünde deney grubunun okuma hızı ortalaması ön testte 228,28 iken son testte 457,09 olarak ölçülmüştür. Bilgilendirici metin türünde okuma hızı ortalaması ön testte 205,33 iken son testte 412,28 olarak ölçülmüştür. Şiir türü metin okuma hızı ortalaması ön testte 236,85 iken son testte 480,23 olarak ölçülmüştür. Bu sonuçlara göre deney grubunun okuma hızı ön teste göre son testte artmıştır. Akan yazı etkinlikleriyle uygulama yapılan öğrencilerin hepsinin okuma hızının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bozan (2012) tarafından yapılan çalışmada hızlı okuma eğitiminin etkisini üç metin türünde incelenmiş, deney grubunun gazete yazısı ön test okuma hızı ortalaması 145,00 iken son testte 467,60 olduğu tespit edilmiştir. Hikâye türü metinde ön testte okuma hızı ortalaması 153,23 iken son testte 482,70 olduğu tespit edilmiştir. Makale türünde ise ön testte okuma hızı ortalaması 162,40 iken son testte 495,10 olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlarda göre üç metin türünde de ön test ve son test arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunduğu, en yüksek artışın ise makale türünde olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara dayanarak, akan yazı etkinliklerinin katılımcıların okuma hızlarını olumlu etki ettiği söylenebilir.

Deney grubundaki öğrencilerin okuma hızlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında, öğrencilerin genel okuma hızlarında ve metin türüne göre okuma hızlarında arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Kayıran ve Ağaçkiran (2008), Kaya (2016), Baştuğ (2012), Keskin (2012), Şahin (2011), Saracaloğlu, Dedebali ve Karasakaloğlu (2011) yaptıkları çalışmalarda da kız ve erkek öğrencilerin okuma hızları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Buna karşın Güneri (1987) ve Durukan'ın (2013) yaptığı çalışmalarda cinsiyet değişkenine göre okuma hızları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu da okuma hızında kesin belirleyici olmadığına bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Deney grubunun son test sonuçlarına göre metin türlerini okuma hızları arasında anlamlı fark olup olmadığına bakıldığında, öğrencilerin okuma hızları ile metin türleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Metin türlerinin okunma hızı ortalamalarına bakıldığında deney grubunun ön test sonuçlarına göre en hızlı okunan metin 236,25 ortalamayla şiir, en yavaş okunan metin ise 205,33 ortalamayla bilgilendirici metin olmuştur. Öyküleyici metin türünün okuma hızı ortalaması ise 228,28'dir. Son test sonuçlarına göre ise dakikada okudukları harf sayısı ortalamalarına bakıldığında en hızlı okunan metin 480,23 ortalamayla yine şiir türüdür. En yavaş okunan metin ise 412,28 ortalamayla yine bilgilendirici metin türüdür. Öyküleyici metin türünün okuma hızı ortalaması ise 457,09'dur. Metin türlerine göre okuma ortalamalarına bakıldığında Coşkun (2003)'ün yaptığı çalışmada da en yavaş okunan metin türü, bilgilendirici metin olmuştur. Metinlerin birbirleri arasında okunma hızında anlamlı fark olup olmadığına bakıldığında ise bilgilendirici-öyküleyici ve şiir bilgilendirici metin arasında anlamlı fark varken; öyküleyici şiir arasında anlamlı fark bulunamamıştır. Baştuğ (2012)'ün yaptığı çalışmada öğrencilerin çeşitli değişkenlere göre akıcı okumaları karşılaştırılmıştır. Akıcı okuma becerilerinden hızlı okumanın metin türüne göre aralarında anlamlı fark olup olmadığına bakıldığında hikâye edici ve bilgilendirici metin türleri arasında anlamlı fark bulunamamıştır. Deney grubunda araştırma süresince yapılan ön test, son test ve iki ara değerlendirmelerin ortalamalarına bakıldığında, bu ortalamalarda her ölçümde okuma hızları artarken sadece ikinci ara değerlendirmede şiir türü metinde okuma hızının düştüğü tespit edilmiştir. Buna karşın deney grubunun şiir metinlerinde okuma hızları son testte yükselmiştir. Hatta diğer şiir türü metinlerde diğer iki türdeki metinlere göre daha yüksek çıkmıştır.

Bu araştırmada akan yazının okuma hızına etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonuçları genel olarak ele alındığında akan yazı etkinliklerinin okuma hızına etkisinin olduğu, bu etkinin ise olumlu yönde olduğu görülmektedir. Okuma hızında metin türlerine göre de farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklar hem ön testte hem de son testte tespit edilmiştir. Araştırmada yararlanılan metin türlerinden biri olan şiir, diğer türlere göre daha yüksek ortalamaya sahiptir. Bu sonuçlar diğer araştırma sonuçlarıyla genelde paralellik göstermektedir.

Öneriler

Uygulamaya yönelik öneriler:

1. Uygulama sonrası yapılan son testlerde deney grubunun hem ön teste göre son testte okuma hızının arttığı hem de kontrol grubundan daha hızlı okuduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle akan yazı yöntemi okuma hızını geliştirmek amacıyla kullanılmalıdır.
2. Bu yöntem ilkokulda her sınıfın seviyesine göre metinler kullanılmak kaydıyla farklı sınıflarda da kullanılabilir. Bu şekilde hem eğlendirici hem de eğitici bir etkinlik haline gelir.
3. Deney ve kontrol grubunun bilgilendirici metinlerde son test puanları arasında anlamlı fark çıkmadığından ve en yavaş okunan metin türünün bilgilendirici metin olmasından dolayı akan yazı yönteminin uygulama sürecinde daha fazla bilgilendirici metne yer verilebilir.
4. Akan yazı yöntemi, geri dönme ve kelime kelime okuma gibi okuma hızını düşürecek hataların yapılmasına imkân vermemektedir. Bu yüzden bu etkinlikler okuma hızını geliştirmenin yanında okuma hatalarını gidermek için kullanımı incelenmelidir.

Öğretmenlere ve eğitim yöneticilerine yönelik öneriler:

1. Öğretmenler, okuma hızını artırmada akan yazı yönteminden yararlanabilirler.
2. Öğretmenler, öğrencilerin okuma hızlarını zaman zaman tespit ederek bunu geliştirecek çalışmalar yaptırmalıdır.
3. Öğretmenlere öğrencilerin okuma hızlarını arttırmaları, okuduğunu anlama becerilerini arttırmaları ve okuma hatalarını azaltmalarına yönelik hizmet içi eğitim verilebilir.
4. Hızlı okuma becerileriyle ilgili bir konu ya da seçmeli bir ders eğitim öğretim programına eklenebilir.
5. Hızlı okuma konusunda öğrencilere farklı yöntemlerle hızlı okuma kursu verebilir.

Araştırmacılara yönelik öneriler:

1. Diğer akan yazı türlerinde de akan yazı kullanılarak bir çalışma yapılabilir. Bu çalışmada sağdan sola akan yazı kullanılmıştır. Yukarıdan aşağıya doğru akan yazılardan oluşan videolar kullanılarak öğrencilerin okuma hızlarını geliştirip geliştirmediği araştırılabilir.
2. Akan yazı yöntemi ile okuma hızını artırma çalışmaları farklı gruplarla da yapılmalıdır.
3. Okuma hızını düşüren okuma hataları tespit edilerek bu araştırmada uygulanan akan yazı yöntemi ile bu hataların giderilmesi doğrultusunda çalışılabilir.
4. Bu araştırmada akan yazılı metinlerin okuma hızına etkisi incelenmiştir. Yapılacak başka bir araştırmada da anlamaya etkisi de incelenebilir.
5. Bu yöntem kullanılarak yapılacak yeni bir çalışmada öğretmenlerin gözlem ve görüşleri alınarak nitel verilerle de toplanabilir.

Yazar Katkı Oranları

Yazar 1: %51, Yazar 2: %49.

Kaynakça

- Akçamete, G. (1989). Üniversite Öğrencilerinin Okumalarının Değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 2(22), 735-753. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001416 Erişim tarihi: 13.03.2019.
- Balcı, A. (2013). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Baştuğ, M. (2012). İlköğretim I. Kademe Öğrencilerinin Akıcı Okuma Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Baştürk, R. (2014). Deneme Modelleri. Abdurrahman Tanrıöğen (Der.), Bilimsel Araştırma Yöntemleri. 31-53. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bozan, A. (2012). Hızlı Okuma Eğitiminin 10. Sınıf Öğrencilerinin Okuma Hızlarına ve Anlama Düzeylerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Büyüköztürk, Ş. (2016). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi Kitabı. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Can, A. (2016). SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Coşkun, E. (2002). Lise 2. Sınıf Öğrencilerinin Sessiz Okuma Hızları ve Okuduğunu Anlama Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Coşkun, E. (2003). Çeşitli Değişkenlere Göre Lise Öğrencilerinin Etkili Okuma Becerileri ve Bazı Öneriler. Türklük Bilimi Araştırmaları, 13, 101-130. Erişim tarihi: 25.01.2018.
- Çepni, S. (2012). Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş. Trabzon: Celepler Yayıncılık.
- Çiçekçi, M. A. (2017). Zihinsel Anlayarak Hızlı Okuma Teknikleri. Ankara: Kırmızı Karınca Yayınları.
- Dedebali, N. C. (2008). Hızlı Okuma Tekniğinin Sekisinci Sınıf Öğrencilerinin Okuma Hızlarına ve Okuduğunu Anlama Düzeylerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durukan, E. (2013). Türkçe Öğretmenliği Adaylarının Okuma Hız ve Anlama Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. Milli Eğitim. 200, 180-188. 13.03.2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36551/415147> adresinden erişildi.
- Güneri, M. (1987). İlkokul Üçüncü Sınıf Öğrencilerinin Geliştirilen Bir Okuma Metnine Göre Okuma Düzeylerinin Saptanması. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Johnson, A. P. (2017). Okuma ve Yazma Öğretimi. (Çev: Ahmet Benzer). Ankara: Pegem Akademi.
- Karasar, N. (2016). Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kaya, D. (2016). Akıcı Okuma Gelişiminin Değerlendirilmesine Yönelik Boylamsal Bir Çalışma. Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları, 4(2), 14-25. Erişim tarihi: 13.03.2019.
- Kayıran, B. K. ve Ağaçkiran, Z. K. (2018). İlkokul Birinci Sınıf Öğrencilerinin Okuduğunu Anlama Başarılarının ve Okuma Hızlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi. 2(2), 30-44. Erişim tarihi: 14.03.2019.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Hasırcı, S. (2016). Türkçe Öğretimi Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Keskin, H. K. (2012). Okuma Yöntemlerinin Okuma Becerileri Üzerindeki Etkisi. Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Keskin, T. (2015). Anlayarak Hızlı Okuma Teknikleri. Ankara: Tutku Yayıncılık.
- Morra, J. ve Tracey, D. H. (2006). The Impact of Multiple Fluency Interventions on a Single Subject. Reading Horizons, 47(2), 175-198. 28.04.2019 tarihinde https://scholarworks.wmich.edu/reading_horizons/vol47/iss2/5/ adresinden erişildi.

Luma, S. (2002). İlköğretim Okulu Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Okuma Beceri ve Alışkanlıklarının Geliştirmeye Yönelik Uygulamalı Bir Araştırma. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Saracaloğlu, A. S., Dedeşali, N. C. ve Karasakaloğlu, N. (2011). Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Sessiz Okuma Hızları ve Okuduğunu Anlama Düzeyleri. Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(3), 177-193. 13.03.2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/59494/855131> adresinden erişildi.

Şahin, A. (2011). Farklı Yöntemlerle Okuma-Yazma Öğrenmiş Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Okuduğunu Anlama Erişileriyle Okuma Hızlarının Karşılaştırılması. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 41, 423-433. 18.04.2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hunefd/issue/7797/102123> adresinden erişildi.

Yılar, Ö. (2015). Ses Temelli Cümle Yöntemi ile İlk Okuma Yazma Öğretimi. Ömer Yılar (Der.), İlk Okuma ve Yazma Öğretimi. 183-186. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Yılmaz, Z. A. (2007). Sınıf Öğretmenlerine Türkçe Öğretimi. Ankara: Pegem Akademi.

Extended Abstract

Reading is being taught to students starting from the 1st grade. Children can improve their reading skills and boost their reading speed as they grow up. To have speed reading skill provides many advantages for individuals. Speed reading is an developable skill and different methods can be used to develop it. Articles prepared with sliding texts can be given as an example to improve reading speed. Sliding text is formed by movement of sentences which constitute the text, from right to left or down to up on the screen. Consistently moving texts require readers to read faster. Consistent reading activities with sliding texts may contribute to speed reading. Additionally, a sliding text does not allow readers to turn back so it may prevent reading from defect. Individuals encounter with sliding texts in everyday life, subtitles moving on the bottom of Tv screens can be given an example for sliding texts. On the other hand, reading activities with sliding texts are both educational and enjoyable for students.

The purpose of this study is to analyze the influence of articles prepared with sliding texts on students. The sliding texts were prepared on a computer via Camtasio Studio 8 software in a manner that the texts move from left to right on the screen. Narrative, informative, poetic texts were used in the study. The main question of the research is "What is the influence of articles prepared with sliding texts on students?" Speed reading is a skill which is needed for every individual due to nowadays' rapid communication web. In order to get the daily updated information in a limited time people need speed reading. Furthermore, speed reading provides a significant advantage to students by allowing them to gain time on exams. Gaining speed reading skills on earlier ages supplies advantages to students in their future education. That's why, this study which is based on speed reading have an academic importance.

In this study, experimental research technique and quasi-experimental design have been used. Pre test, post test and non-equivalent control group design was used as quasi-experimental method. The participants of the research was two different 2nd grade classrooms in Atatürk Primary School in Ömerli district of Mardin province in 2018-2019 academic year. The sample was designated via convenience sampling method because it was carried out within the researcher's own students. Since the researcher's own classroom has been applied to the implementation, it was chosen as experimental group, and consequently, the other classroom which was thought as having the same reading level was stated as control group. 21 students who were thought to have qualification to join in the research were singled out in each classroom. Students who have insufficient reading-writing level were not included to the study.

Pre test in which 3 different types of texts had been used was applied to both groups. Texts were chosen from previous year's Turkish lesson course books. The reason for choosing previous year's course book is to make sure that students have not seen the texts before. Sliding texts was the beginning of the application to the experimental group. Standard course routine was carried out during the Turkish lesson with the control group. The implementation practiced with the experimental group lasted 12 weeks (60 applications). After every 4 weeks, a mid-test was done with the experimental group which also includes 3 different types of text. The

process has started with one minute of application and while word count is increased, given time is reduced gradually. Pre test and post test consisted of different types of text. The number of words read by each student was noted for a more sensitive evaluation. During the survey, one-minute readings of every student were video-taped, and then these recordings were used in order to find out the reading speed of the students. The results were written down on the table of specifications which had been prepared by the researcher. The study was completed with the final test which was applied to both control and experimental groups.

SPSS 23 package-program was used for the purpose of analysing the results of the research. Following the completion of the study, it was checked whether there is a meaningful relation between the pre test and post test results and also between the results of experimental and control group students. An interpretation was made by the use of arithmetic average values, the presence of students who got worse on the subject of reading speed and the minimum and maximum readings of the students. Non-parametric tests were used since there is non-equivalent for parametric test numerals. Mann Whitney U test was used for the unpaired samples. For the paired samples though, Wilcoxon Signed Rank Test was the preference. Additionally, in order to examine the reading speed of the experimental group, Friedman test was used. While interpreting the results, level of the significance was accepted as $p=.05$.

After all these analysis, it can be said that there is a meaningful relation between narrative and poetic types of texts regarding the speed-reading results between control group and experimental group. Conversely there was no proof that there is a meaningful relation regarding informative type of text. Between the pre test and post test were applied to experimental group, meaningful relations were found for all three types of text. Considering the results, it can be said that the applications of sliding text reading is effective for improving the reading speeds of the students. On the other hand, according to post test results, there is no relevance between the gender and reading speed of experimental group. According to experimental group's post test results, there is a meaningful relation between the speed of reading on different text types.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Değerlerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansımaları

Reflections of Values in Social Studies Curriculum on Social Studies Textbooks

Ahmet Akif ERBAŞ¹

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.779737

Öz

Öğretim programlarında belirlenen hedeflerin ve değerlerin ders kitaplarıyla uyumlu olup olmadığı ve yine bu kazanımların ve değerlerin uygun şekilde verilip verilmediği, hedeflere ulaşma noktasında önem taşımaktadır. Araştırmanın amacı, 2018 sosyal bilgiler öğretim programında belirtilen değerlerin 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında karşılığının olup olmadığının araştırılmasıdır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın veri kaynağını, 2019 - 2020 eğitim-öğretim yılında okutulan 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı oluşturmaktadır. İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının incelenmesi sürecinde içerik analizi esas alınmıştır. Araştırmacı verilerin analizini NVivo 11 programıyla yapmıştır. Oluşturulan kod ve temaların doğruluğu ve güvenilirliği uzman görüşü alınarak artırılmıştır. Araştırmanın sonucunda; kitabın içeriğinde 1023 adet değer ifade eden içerik tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 518'i metinlerde, 321'i resimlerde/görsellerde, 130'u ölçme - değerlendirme bölümlerinde, 54'ü etkinliklerde yer almaktadır. Ders kitabının içeriğinde en çok; "sorumluluk, öz denetim, duyarlılık (çevre - kültürel miras)" değerleri tespit edilmiştir. Kitapta en az; "adalet, eşitlik, dürüstlük" değerleri tespit edilmiştir. Bulgular ve sonuçlar çerçevesinde, ders kitabında ölçme - değerlendirme bölümlerinde ve etkinliklerde değer ifadelerinin daha fazla yer alması sağlanabilir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal bilgiler eğitimi, Sosyal bilgiler öğretim programı, Sosyal bilgiler ders kitabı, Değerler eğitimi, Kök değerler.

Abstract

Whether the goals and values determined in the curriculum are compatible with the textbooks and whether these learning outcomes and values are given properly are important in reaching the goals. The aim of the research is to investigate whether the values specified in the 2018 Social Studies Curriculum correspond to the 4th grade Social Studies textbook. In the research, document analysis method which is one of the qualitative research methods was used. The data consists of 4th grade Social Studies textbooks taught in the 2019 - 2020 academic year. Content analysis was applied during the examination of the 4th grade Social Studies textbook. The researcher analyzed the data using the NVivo 11 program. The accuracy and reliability of the codes and themes created were increased by getting expert opinion. As a result of the research; expressing 1023 values content were determined in the content of the book. Of these value expressions, 518 are found in texts, 321 in pictures/images, 130 in assessment - evaluation sections, and 54 in activities. The most recurrent values in the content of the book was the values of "responsibility, self - control, sensitivity (environment - cultural heritage)". The least recurrent values in the content of the book was the values of "justice, equality, honesty". Within the framework of findings and results, it can be ensured that value expressions take place more in assessment - evaluation sections and activities.

Keywords: Social studies education, Social studies curriculum, Social studies textbook, Values education, Root value.

Giriş

İyi bir insan olmanın hem nedeni hem de sonucu olan değerler kavramı, zaman ve mekandan bağımsız olarak önemini korumaktadır. Bu önem aynı zamanda bireysel ve toplumsal açıdan değerlerin bir ihtiyaç olduğundan da kaynaklanmaktadır. Değerlerin doğuştan getirilemediği, bireylerin bunlara kendiliğinden sahip olmalarının zor olduğu belirtilmektedir (Ersoy ve Şahin, 2012; Yeşil ve Aydın, 2007:71). Bu bakımdan bireylerin değerleri fark ederek içselleştirmeleri ve davranış haline getirmeleri kendiliğine bırakılamayacak kadar zor ve uzun bir süreçtir.

Bireylerin değerleri fark ederek kazanmaya başladıkları ilk yer aile kurumudur. Fakat aile, tek başına değerler eğitimi veren kurum değildir. Değerler eğitimi informal olarak ailede başlar ve okul, toplumsal yaşam ve medya gibi etkenlerin etkileşimiyle kişiler kendi değer yargılarını oluştururlar. Bu bakımdan aile, okul, toplum ve medya, yeni nesillerin değerlerle donatılı olarak yetiştirilmesinde sorumluluk sahibi olan yapılarıdır. Aile ve toplum tarafından bir plan ve program dahilinde yapılmayan ve kendi haline bırakılan değerler eğitimi, çocuklarımız üzerinde etkili olamayabilecektir. Hatta plansız, programsız ve kontrolsüz şekilde yapılan değer kazandırma süreci, toplumsal yaşamda bireysel, kültürel ve sosyal problemlere de yol açabilecektir. Olası problemlerin üstesinden gelmenin şartlarından biri de, okullarda planlı ve programlı şekilde tüm öğrencilere ortak bir değerler eğitimi vermektir (Ersoy ve Şahin, 2012:1536; Jones, 2009). Bu sayede okul yaşantısı içerisinde milli ve evrensel değerler tüm çocuklarımıza kazandırılarak, değer çatışmasına yol açabilecek bireysel, toplumsal ve yöresel değer farklılıkları giderilecektir.

Çocukluk yıllarında büyüme ve gelişmeye paralel olarak kişilikler, ahlaki yargılar, tutumlar ve değerler de şekillenmektedir. Bireylerin ilkökul çağında kazandığı temel bilgi, beceri, görüş ve tutumların sonraki hayatları süresince etkin bir yere sahip olduğu iddia edilmektedir (Bağçe, 2010:10). Diğer taraftan bu yaş düzeyindeki çocukların, değerlerini kendi zihinsel süreçleri ve çabalarıyla kazanamayacakları, ebeveynler, öğretmenler, sosyal çevre, iletişim araçları yoluyla bu kazanımları elde edebilecekleri belirtilmektedir (Tahiroğlu, 2011:2). Fakat bu durum her zaman sağlıklı sonuçlar veremeyebilir. Bu yüzden örgün eğitim kurumlarında yapılacak olan planlı ve programlı değer eğitim süreçleri önem arz etmektedir.

Okullarda öğrencilere hangi değerlerin nasıl ve ne şekilde kazandırılacağı Millî Eğitim Genel Amaçları ve bu amaçlara uygun hazırlanmış öğretim programlarına göre şekillenmektedir. 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda, Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları incelendiğinde;

“...Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik; laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek”

amacının yer aldığı görülmektedir (MEB, 1973:5101). Bu kanundan hareketle, öğretim programları ve örgün eğitim yoluyla değerleri benimseyen bireyler yetiştirmenin hedeflendiği anlaşılmaktadır. Örgün eğitimin başlangıcı ve temeli olarak kabul edilen ilkokulun amaçlarına ulaşabilmesi için toplum tarafından kabul edilen temel değerlerin, uygun okul ortamı oluşturularak geliştirilmesi ve pekiştirilmesi gerekmektedir (Kara, 2017:1).

Millî, manevi ve evrensel değerlerini tanıyan ve davranış haline getiren bireylerin yetiştirilmesinde aile, toplum ve medyanın yanı sıra öğretim programlarının da etkisi bulunmaktadır (Çelikkaya ve Kürümlüoğlu, 2018:9). Öğretim programları bireylere kazandırılması hedeflenen niteliklerin ana kaynağı ve sınırlarının belirleyicisidir. Öğretim programı, okulun içinde veya dışında bireylere kazandırılması hedeflenen derslerin öğretimiyle ilgili etkinliklerin tamamını içine alan yaşantılar düzeneğidir (Demirel, 2012:6).

Bu yaşantılar düzeneğinin değerler eğitimi ile buluşması, 2005 yılında yapılan öğretim programları değişikliğiyle olmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) 2005 yılında uygulamaya koyduğu öğretim programlarının içeriğine eklediği kişisel nitelikler ve değerler ile birlikte, planlı ve programlı olarak değerlerin eğitim yoluyla öğrencilere kazandırılmasını amaçlamıştır (MEB, 2005). MEB, eğitim programları, öğretim programları ve dersler yoluyla değerlerin kazandırılmasını bir görev olarak üstlenmiştir. Bu çerçevede özellikle 18. Millî Eğitim Şurası'nın kararlarında (MEB, 2010) ve 2010

yılındaki ilk ders genelgesinde görüldüğü üzere, MEB'in değerler eğitimini önemseydiği ve dikkate aldığı anlaşılmaktadır. 2005 yılından günümüze kadar öğretim programlarında öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerler değişikliğe uğramakla beraber, değerler eğitiminin öneminin korunduğu ve değerler eğitiminin programlarda kendine yer bulmaya devam ettiği görülmektedir.

Okullarda değer kazandırma görevini üstlenen birçok ders vardır. Bu derslerden biri de sosyal bilgiler dersidir. Sosyal bilgiler dersi içeriğindeki tarihsel nitelik, farklı kültür ve yaşam hikâyelerine yer vermesi ve çok disiplinli bir yapı içermesi bakımından değer öğretiminde oldukça önemlidir (Kan, 2010:140). Sosyal bilgiler dersindeki değerler eğitiminin iki etkisinin olduğu ileri sürülmektedir. Birincisi, öğrencilere kişisel veya sosyal değerlerle ilgili açıklama fırsatı sunmasıdır. İkincisi, öğrencilere farklı değerlerle ilgili deneyim kazanma imkanı vermesidir (Naylor ve Diem, 1987; Aktaran Kan, 2010:143). Sosyal bilgiler dersinin içeriği ve bahsettiğimiz etkileri bağlamında öğrenciler, çok boyutlu bir şekilde değer kazanma süreçlerinden geçmektedir. Çocuklarımızın topluma uyum sağlamaları ve toplum içindeki ulusal ve evrensel değerlere uygun bir hayat yaşamaları için sosyal bilgiler öğretim programı oldukça önemlidir (Bağcı, 2007:41).

İlkokul sosyal bilgiler öğretim programındaki değerler, diğer öğretim programlarında olduğu gibi 2005 yılından günümüze kadar değişerek gelmiştir. 2018 yılında düzenlenen öğretim programlarında kök değer anlayışı benimsenmiştir. Öğretim programlarındaki kök değerler; “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” şeklinde yer almaktadır. Sosyal bilgiler öğretim programında, diğer öğretim programlarından farklı olarak ayrıca müstakil bir değerler listesi verilmiştir. Dostluk, öz denetim ve sabır haricindeki kök değerlerin de içinde bulunduğu bu listede yer alan diğer değerler ise şunlardır: “aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, estetik, eşitlik, özgürlük, tasarruf” (MEB, 2018:9).

Derslerin ve ders kitaplarının en temel kaynağını öğretim programları oluşturur. Öğretim programlarında yer alan bilgi, beceri ve değerlerin öğrencilere kazandırmada öğretmen ve kullandığı araç - gereçler oldukça etkilidir. Okuldaki eğitim öğretim süreçlerinde en çok kullanılan materyal ise ders kitaplarıdır (Adıgüzel, 2010:10; Karaca, 2011:134; Kılıç ve Seven, 2002). Ders kitapları, öğretim programlarında yer alan konulara ait bilgileri planlı ve düzenli bir biçimde inceleyip açıklayan, bilgi kaynağı olarak öğrenciyi dersin hedefleri doğrultusunda yönlendiren ve eğiten temel unsurdur. Ders kitabı, her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacıyla kullanılan basılı eser olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2008:1). Ders kitabını kullanmanın birçok avantajı vardır. Şahin Yanpar ve Yıldırım'a (1999:47) göre bu avantajlar; ders kitapları organizasyonu sağlar, ders kitapları eğitim programına uygun hazırlandığı için programı hedeflerine ulaşılır, ders kitabındaki konular eğitim programındaki içeriğe uygun sırayla verilmiştir, ders kitabı aynı zamanda bir öğretim aracı olarak da kullanılabilir, ders kitaplarının takibi ve ödevlendirmesi kolaydır şeklinde sıralanmıştır.

Ders kitapları içeriğindeki metinler, görseller/resimler, etkinlikler, ölçme - değerlendirme bölümlerinin tamamıyla öğretim programının amaçlarını gerçekleştirmeye hizmet eder. Sosyal bilgiler öğretim programında belirtilen kazanımlar ve değerler, sosyal bilgiler ders kitaplarındaki içerik aracılığıyla öğrencilere sunulmaktadır. Öğretim programlarında belirlenen kazanımların ve değerlerin ders kitaplarıyla uyumlu olmaması ve yine bu kazanımların ve değerlerin uygun şekilde verilememesi, hedeflere ulaşmada büyük eksikliklere yol açabilmektedir. Nitekim öğretim programlarındaki değerlerin ders kitaplarına yeteri kadar yansıtılmadığında dair alanyazında pek çok çalışma mevcuttur (Aktan ve Padem, 2013; Calp, 2006; Demir ve Demirhan İşcan, 2007; Ecerkale ve Bayrak, 2018; Erbaş, 2020; Güçlü, 2019; Hatay Uçar, 2019; Kahya, 2018; Keskin ve Öğretici, 2013; Kuş, Meray ve Karatekin, 2013; Kuzucu, 2018; Külünkoğlu, 2010; Özkan, 2017; Sezer, 2005; Şen, 2008). Sosyal bilgiler dersinde, öğretmen ve öğrencilerin en çok kullandıkları kaynak olarak ders kitaplarında sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin hangilerinin yer aldığı, değerlere ne kadar yer verildiği, hangilerinin daha sık vurgulandığı öğretim program ve ders kitabı uyumu için büyük bir önem taşımaktadır.

Bu araştırmanın amacı, 2018 sosyal bilgiler öğretim programında belirtilen değerlerin 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında karşılığının olup olmadığının araştırılmasıdır. Genel amaca bağlı olarak

araştırmada aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır:

1. 2018 sosyal bilgiler öğretim programında belirtilen değerlerin 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki metinlere yansıma durumu nasıldır?
2. 2018 sosyal bilgiler öğretim programında belirtilen değerlerin 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki resimlere/görsellere yansıma durumu nasıldır?
3. 2018 sosyal bilgiler öğretim programında belirtilen değerlerin 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki etkinliklere yansıma durumu nasıldır?
4. 2018 sosyal bilgiler öğretim programında belirtilen değerlerin 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki ölçme – değerlendirme bölümlerine yansıma durumu nasıldır?

Yöntem

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki değerlerin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışma, nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemle gerçekleştirilen araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu anlamda, pek çok doküman nitelikli veri kaynağı olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu kapsamda araştırmada, 2018 sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki yeri araştırılmış, sosyal bilgiler ders kitabının 2018 sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerleri ne şekilde karşılayıp karşılamadığı problemi ele alınmıştır.

Çalışmanın Materyali

Araştırmanın veri kaynağını 2019 - 2020 eğitim - öğretim yılında Türkiye genelindeki ilkokullarda okutulan 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı oluşturmaktadır. İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersi özelinde, ülke genelinde okutulan tek bir kitap olması sebebiyle bu kitabın incelenmesi uygun bulunmuştur. Kitabın künyesine ait bilgiler görsel 1’de verilmiştir. Araştırmanın verilerini ilkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki metinler, resimler/görseller, değerlendirme soruları ve etkinlikler bölümündeki ifadeler ve görseller oluşturmaktadır. Bu ifade ve görsellerdeki değerlerin tespit edilmesi amacıyla araştırmacı tarafından “değer inceleme formu” hazırlanmıştır. Bu form yardımıyla sosyal bilgiler öğretim programında öğrencilere kazandırılması amaçlanan 21 değer sosyal bilgiler ders kitabındaki durumu incelenmiştir. 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında değer ifade eden içerikler belirlenmiştir. Metinler, resimler/görseller, değerlendirme soruları ve etkinlikler bölümündeki değer ifadelerinin ne kadar sıklıkla yer aldığı incelenmiştir.

Kitap ismi	Yayın evi	Yazar	Basım yılı-yeri	Sayfa sayısı
İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Tuna Matbaacılık	Sami TÜYSÜZ	2019-Ankara	208

Görsel 1. Doküman İncelemesinde Ele Alınan 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

Görsel 1’de görüldüğü üzere, çalışmada üzerinde doküman incelemesi yapılan bir adet 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı bulunmaktadır. 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının künyesine ait bilgiler görsel 1’de verilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının incelenmesi sürecinde içerik analizi esas alınmıştır. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanabilir (Büyüköztürk vd., 2016:250). 2018 sosyal bilgiler öğretim programında öğrencilere kazandırılması hedeflenen kök değerler ve sosyal bilgiler dersi öğretim programında değerler eğitimi başlığı altında verilen değerlerin tamamı olan 21 değer temel alınarak çalışmanın çerçevesi planlanmıştır. Bu kapsamda; “adalet,

aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, dostluk, duyarlılık (çevre - kültürel miras), dürüstlük, estetik, eşitlik, öz denetim (oto kontrol), özgürlük, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik, yardımseverlik” değerleri bu çerçeveyi oluşturmaktadır.

İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı Talim ve Terbiye Kurulu’nun internet sitesinden pdf formatında indirilmiştir. Öncelikle ilkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı, 2018 sosyal bilgiler öğretim programındaki 21 değeri içeren ve araştırmacı hazırlanan “değer inceleme formu” yardımıyla incelenmiştir. Kitapdaki metinler, resimler/görseller, ölçme - değerlendirme ve etkinlik bölümlerindeki içeriklerin hangi değerleri yansıttıkları incelenmiş ve gerekli betimlemeler yapılmıştır. Ardından 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı NVivo 11 programına aktarılmıştır. Öğretim programlarında yer alan değerler belli olduğundan dolayı, programda geçen 21 değer kod olarak atanmış ve betimlemeler buna göre yapılmıştır. Çalışmadaki veriler “metinler, resimler/görseller, değerlendirme soruları, etkinlikler” teması altında gruplandırılmıştır. Araştırmacı ilkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının çözümlemesini bir kez de NVivo 11 programı üzerinden yapmıştır. Bu aşamada alanyazında değerler eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalardan (Beldağ, 2012; Demir ve Demirhan İşcan, 2007; Güzel, 2013; Özkan, 2017) ve Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük’ten (TDK, 2018) faydalanılmıştır. Hangi değer ne anlama geldiği ve hangi kodları barındırdığı incelenerek kitapta yer alan ifadeler ve görseller buna göre değer kodlarına ayrılmıştır. Bu aşamada kitaplardaki ifadeler ve görseller birden çok değeri yansıtmaya durumuna karşın birkaç değer koduyla kodlanmıştır. Kodlama aşamasında ünite temelli kodlama yapılarak süreç ilerlemiştir. Her ünite kodlandıktan sonra belli bir süre ara verilmiş olup (ortalama 1 - 2 hafta), bu arada kitapların kodlama yapılan bölümleri incelenmemiştir. Aranın ardından kodlama yapılan bölümler tekrar incelenerek yapılabilecek hatalar ve tutarlılık gözden geçirilmiştir. Bu sayede kitap araştırmacı tarafından toplamda 4 kez baştan sona değerler açısından incelenmiştir. Böylece analizlerin güvenilirliği ve geçerliliği artırılmaya çalışılmıştır.

Oluşturulan kod ve temaların doğruluğu ve güvenilirliği uzman görüşü alınarak da artırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, oluşturulan kod ve temalar uzmana inceletilerek kodlama doğruluğu artırılmaya çalışılmıştır. Böylece yapılan bu nitel çalışmada araştırmacının kişisel özelliklerinin, çalışmanın güvenilirliğini ve geçerliğini olumsuz yönde etkilemesinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Kodlayıcılar arasındaki tutarlılığın belirlenmesi amacıyla Miles ve Huberman (1994:64) tarafından görüş birliğinin formüle edildiği modele göre, ilkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı için kodlayıcılar arasındaki güvenilirlik katsayısı % 90,07 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen veriler dikkate alındığında, araştırmacı tarafından yapılan kodlamaların güvenilirlik değerlerinin yeterli düzeyde olduğu görülmektedir.

Bulgular

Bu bölümde, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının incelenmesi sonucu elde edilen veriler aktarılarak, bu verilerin yorumları yapılmıştır. İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki değerlere ilişkin frekanslar görsel 2’de verilmiştir. Ayrıca ilkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen bulgular metinler, resimler/görseller, ölçme - değerlendirme ve etkinlikler tema başlıklarının altında, kitaptan birebir alınan metinler ve görseller vasıtasıyla sunulmuştur.

DEĞERLER		4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı				
		Metinler	Resimler / Görseller	Ölçme - Değerlendirme	Etkinlikler	TOPLAM
		N	N	N	N	N
2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Değerler	Adalet	7	2	-	-	9
	Aile Birliğine Önem Verme	11	7	1	4	23
	Bağımsızlık	29	19	10	2	60
	Barış	7	1	2	-	10
	Bilimsellik	27	15	4	1	47
	Çalışkanlık	31	19	2	1	53
	Dayanışma	23	9	3	-	35
	Dostluk	14	12	3	-	29
	Duyarlılık (Çevre - Kültürel Miras)	30	38	10	7	85
	Dürüstlük	4	-	-	-	4
	Estetik	18	27	-	-	45
	Eşitlik	4	1	1	-	6
	Öz Denetim (Oto Kontrol)	64	31	22	12	129
	Özgürlük	35	22	11	2	70
	Sabır	3	5	1	1	11
	Saygı	26	19	9	2	55
	Sevgi	24	21	5	1	51
	Sorumluluk	97	39	25	14	175
	Tasarruf	19	6	8	5	38
Vatanseverlik	27	21	10	2	60	
Yardımseverlik	18	7	3	-	28	
TOPLAM	518	321	130	54	1023	

Görsel 2. Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Değer Frekansları

Görsel 2 incelendiğinde, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında 1023 değer ifade eden içeriğin bulunduğu görülmektedir. Bu değer ifadelerinden 518'i metinlerde, 321'i resimlerde/görsellerde, 130'u ölçme - değerlendirme bölümlerinde, 54'ü etkinliklerde geçmektedir. Çalışmada ele alınan 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının içeriğinde sırasıyla en çok; "sorumluluk, öz denetim, duyarlılık (çevre - kültürel miras), özgürlük, bağımsızlık, vatanseverlik, saygı, çalışkanlık, sevgi, bilimsellik, estetik, tasarruf, dayanışma, dostluk, yardımseverlik, aile birliğine önem verme, sabır, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük" değerleri yer almaktadır. 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en çok rastlanan değerlerin; 175 frekans ile sorumluluk, 129 frekans ile öz denetim, 85 frekans ile duyarlılık değerleri olduğu görülmektedir. En az rastlanan değerlerin; 4 frekans ile dürüstlük, 6 frekans ile eşitlik, 9 frekans ile adalet, 10 frekans ile barış, 11 frekans ile sabır değerleri olduğu görülmektedir. 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki değer ifade eden içerikler aşağıdaki tema başlıklarının altında gösterilmiştir. Her başlığın altında temalara göre 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından alıntılara yer verilmiştir.

Metinler Temasına Ait Bulgular

Görsel 2’de görüleceği üzere, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki metinlerin içeriğinde en çok; 97 frekans ile sorumluluk, 64 frekans ile öz denetim, 35 frekans ile özgürlük, 31 frekans ile çalışkanlık ve 30 frekans ile duyarlılık (çevre - kültürel miras) değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 3 frekans ile sabır, 4’er frekans ile dürüstlük ve eşitlik değerleri olduğu görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki metinlerin içeriğinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

Sorumluluk değeri: *“Sahipsiz kedi ve köpeklerin sokaklarda başıboş dolaşmasına, yiyecek bulamamasına ve soğukta üşümesine çok üzülüyorum. Onlara arabaların çarpma ihtimali beni oldukça endişelendiriyor. Bu konuda kendimi sorumlu hissediyor ve sokak hayvanlarının sorunlarına yönelik çözüm önerileri üretmeye çalışıyorum (s.20).”* Sokak hayvanlarının sorunlarına karşı kendini sorumlu hisseden ve bu sorunların çözümüne yönelik çalışan bir çocuğun sözlerini içeren metin, sorumluluk değerini ön plana çıkartmaktadır.

Öz denetim (oto kontrol) değeri: *“Ben bilgisayarların, cep telefonlarının ve televizyonların yanlış kullanımına dikkat çekmek istiyorum. Bu teknolojik ürünler artık hayatımızın vazgeçilmezleri arasına girmiş bulunmaktadır. Ancak birçoğumuz bu harika araçları yanlış kullanarak farkında olmadan sağlığımıza zarar veriyoruz. Oysa basit önlemler alarak onların zararlarından kurtulabiliriz. Örneğin cep telefonunu yalnızca zorunlu hâllerde ve kısa süreliğine kullanabiliriz. Ayrıca görüşmelerimizi kulaklıkla yaparak kendimizi cep telefonunun yaydığı radyasyondan koruyabiliriz (s.115).”* Bu ifadelerde, teknolojik araçların yanlış kullanımının sağlığımıza verdiği zarar ve bu zararı önlemek için alınacak tedbirler dile getirilmiştir. Zararlardan korunmak ve önlemleri uygulamak için bireylerin kendi oto kontrollerini sağlamaları gerektiğini belirten ifadeler, öz denetim değerini vurgulamaktadır.

Özgürlük değeri: *“Özgürlükler sınırsız değildir. Bu nedenle insanlar evde, okulda, sokakta veya trafikte istedikleri gibi davranamazlar. Örneğin bir sürücü “Benim özgürlüğüm var.” diyerek kırmızı ışıkta geçemez. Aynı şekilde hiç kimse “Yerlere çöp atma özgürlüğüm var.” veya “Toplu taşıma araçlarında yüksek sesle konuşurum.” diyerek sorumsuzca davranamaz (s.157).”* Bu ifadeler, özgürlüğün sınırsız olmadığını, başka bir kişinin özgürlüğünün başladığı yerde bizim özgürlüğümüzün sonlandığını dile getirmektedir. Bireysel özgürlükten yola çıkarak diğer insanların ve toplumun huzurunu kaçırarak eylemlerin yapılamaması gerektiği belirtilmektedir. Metin, ele aldığı ifadelerle özgürlük değerini vurgulamaktadır.

Çalışkanlık değeri: *“Annem ve babam derslerimi olumsuz etkileyeceğini düşünerek okul takımına girmemi istememişlerdi. Onlara göre antrenmanlara ve turnuvalara katılmam derslerimi aksatmama neden olabilirdi. Bunun üzerine kendilerine takıma girme kararımın bana yeni sorumluluklar yüklediğinin farkında olduğumu söyledim. Derslerime daha çok çalışarak masa tenisine ayırdığım zamanı telafi edeceğime söz verdim. Böylece onları ikna ederek okul takımına girdim (s. 161).”* Metinde geçen ifadeler, birden fazla aktivitemiz ve meşguliyetimiz olsa bile daha çok çalışarak hepsini başarabileceğimizi vurgulamaktadır.

Duyarlılık (çevre - kültürel miras) değeri: *“Sel baskınlarını önlemek için özellikle doğal çevreye duyarlı olunmalıdır. Bu amaçla doğal bitki örtüsü özellikle de ormanlar korunmalı, dik yamaçlar teraslanarak eğim azaltılmalı ve akarsu kenarlarına yerleşmeler kurulmamalıdır. Ayrıca, akarsu yataklarına setler ve barajlar yapılarak suyun akışı kontrol altına alınmalıdır (s.84).”* Bu ifadeler, doğal afetlere karşı doğayla barışık şekilde ve doğanın dengesini bozmadan önlemler almamız gerektiğini belirterek, doğal çevreye duyarlılık değerini vurgulamaktadır.

Bağımsızlık değeri: *“Nutuk’ta ifade ettiği sözlerinden de anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal, milletin özgürlüğünü ve bağımsızlığını her şeyin üzerinde tutan bir liderdi. “Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir. Ben milletimin en büyük ve ecdadımın en değerli mirası olan bağımsızlık aşkı ile dolu bir adamım. Ben yaşayabilmek için mutlaka bağımsız bir milletin evladı kalmalıyım.”* diyerek bu konudaki düşüncesini dile getirmişti (s. 167).” Metinde geçen ifadeler, Nutuk’a ve Mustafa Kemal Atatürk’ün sözlerine atıfta bulunarak bağımsızlık değerinin öneminden bahsetmektedir.

Vatanseverlik değeri: *“Tayyar Rahmiye Hanım, 1 Temmuz 1920’de Osmaniyede Fransız karargâhına müfrezesiyle birlikte taarruz ettiği sırada düşman ateşiyle şehit düştü. Silah arkadaşları onun başlattığı*

taarruzu zaferle sonuçlandırıp düşman karargâhını ele geçirdiler. Bugün bu vatansever Türk kadınının mezar taşında şu cümleler yazılıdır: “Yarınların sahibi ey gençlik. İyi tanı, ebedî sükûnetle bu mezarda yatanı. Hak için, bayrak için canın feda edip, armağan etti bize bu mukaddes vatanı (s.52).” Metinde, ülkemizi düşman askerlerine karşı savunan ve şehit düşen Tayyar Rahmiye Hanım’dan bahsedilmektedir. İfadelerde vatanseverlik değeri ön plana çıkarılmıştır.

Estetik değeri: “Mardin evlerinin dış cephelerinde sütunlar, kapılar, pencereler ve cumba adı verilen çıkıntılar vardır. Evlerin dış duvarlarında dikkat çeken önemli ayrıntılardan biri de taş süslemelerdir. Oya gibi işlenmiş bu süslemelerde en çok üzüm salkımı, güvercin, lale ve karanfil motifleri kullanılmıştır (s.41).” Metinde, Mardin evlerinin barındırdığı birçok eşsiz mimari güzellikten örnekler verilerek, estetik değerini ön plana çıkarılmıştır.

Aile birliğine önem verme değeri: “Aile bireyleri birbirlerine güçlü akrabalık bağlarıyla bağlıdır. Aile birliğini ve akrabalık bağlarını devam ettirebilmek için ailemizin geçmişini bilmemiz gerekir. Ancak aile tarihimizi kitaplarda veya başka bir yerde hazır hâlde bulamayız. Bu nedenle onu kendimiz araştırıp ortaya çıkarmalı ve yazmalıyız (s. 34).” Bu ifadeler, aile bireylerinin birbirlerine olan bağlılığından ve akrabalık bağlarının öneminden söz etmektedir. Ayrıca ailemizle ilgili bilgileri elde etmek için araştırma yapmanın gerekliliği ortaya koyulmaktadır. Böylece aile birliğine önem verme değeri vurgulanmaktadır.

Sabır değeri: “Lambanın gelişimine katkıda bulunmuş en önemli isim Thomas Edison (Tamis Edison) oldu. Edison defalarca başarısızlığa uğramasına rağmen denemelerinden vazgeçmedi. Bu sabırlı çalışmalarının sonunda da karbon teli kullandığı, uzun süre yanan, yüksek verimli lambayı üretti (s.104).” Metinde, lambanın icat edilme sürecine değinilerek, Thomas Edison’un çalışmalarında sabır göstermesinin sonucu olarak lambayı keşfi dile getirilmiştir. Bu ifadeler yoluyla sabır değerinin vurgulandığı görülmektedir.

Resimler / Görseller Temasına Ait Bulgular

Görsel 2’de görüleceği üzere 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki resimlerde/görsellerde en çok; 39 frekans ile sorumluluk, 38 frekans ile duyarlılık (çevre - kültürel miras), 31 frekans ile öz denetim ve 27 frekans ile estetik değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1’er frekans ile barış ve eşitlik, 2 frekans ile adalet değerleri olduğu görülmektedir. Dürüstlük değerinin ise 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki resimlerin/görsellerin içeriğinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

Görsel 3. Sorumluluk değeri

Görsel 4. Duyarlılık (çevre - kültürel miras)

Görsel 3’te, öğrencilerin sorumluluk bilinci içerisinde mutfak işlerine yardımcı oldukları, çiçekleri suladıkları, doğadaki çöpleri topladıkları, yataklarını ve kıyafetlerini düzenledikleri görülmektedir.

Görsel 4’te, geleneksel değerlerimizden olan Hacivat – Karagöz gölge oyunu ve ebru sanatı resmedilmiştir. Bu görseller kültürel mirasımızı ön plana çıkararak, kültürel mirasa duyarlılık değerini vurgulamaktadır.

Görsel 5. Öz denetim (oto kontrol) değeri

Görsel 6. Estetik değeri

Görsel 5'te, tramvaya binmeyi bekleyen yolcular resmedilmiştir. Burada yolcuların tramvayı beklerken dikkat edilecek kurallara uydukları, sarı çizgiyi aşmadıkları ve aşırı hareketlerden kaçınarak öz denetimlerini sağladıkları görülmektedir.

Görsel 6'da kültürümüze ait olan el işi ahşap oyma, halı ve ipek dokuma sanatı örnekleri yer almaktadır. Burada, sanatsal güzellik ve estetik ön plandadır.

Görsel 7. Vatanseverlik değeri

Görsel 8. Bağımsızlık değeri

Görsel 7'de 15 Temmuz darbe girişiminin sembol fotoğraflarından biri kullanılarak, vatansever milletimizin darbecilere karşı ülkelerini savunmaları görselleştirilmiştir.

Görsel 8'de Mustafa Kemal ATATÜRK ve silah arkadaşlarının kurtuluş savaşı sırasında Çanakkale cephesinde çekilen bir fotoğrafı yer almaktadır. Bağımsızlık mücadelemizi yansıtan bu görsel bağımsızlık değerini ön plana çıkartmaktadır.

Görsel 9. Dostluk değeri

Görsel 10. Dayanışma değeri

Görsel 9'da bir grup öğrencinin kendilerine misafir olarak gelen öğrencilerle dostluk belirtisi olarak selamlaşmaları görülmektedir.

Görsel 10'da Kızılay tarafından ihtiyaç sahiplerine yardım kolilerinin dağıtıldığı görülmektedir. Bu görselde ülkemizin sergilediği dayanışma ruhu yansıtılmıştır.

Görsel 11. Aile birliğine önem verme değeri

Görsel 12. Tasarruf değeri

Görsel 11'de toplu çekilmiş bir aile fotoğrafı görülmektedir. Tüm ailenin bir arada olduğu, damat ve gelinin mutlu günlerinde yalnız bırakılmadığı görülen fotoğraf, aile birliğine önem verme değerini yansıtmaktadır.

Görsel 12'de, suyun israf edilmemesi ve tasarruflu kullanılması gerektiğine yönelik görsel resmedilmiştir.

Ölçme – Değerlendirme Temasına Ait Bulgular

Görsel 2'de görüleceği üzere 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki ölçme - değerlendirme bölümlerinde en çok; 25 frekans ile sorumluluk, 22 frekans ile öz denetim, 11 frekans ile özgürlük değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1'er frekans ile aile birliğine önem verme, eşitlik, sabır ve 2'şer frekans ile barış ve çalışkanlık değerleri olduğu görülmektedir. Adalet, dürüstlük ve estetik değerlerinin ise 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki ölçme - değerlendirme bölümlerinde yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki ölçme - değerlendirme bölümlerinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

7. I. Mobilyaları duvara sabitlemek
II. Deprem çantası hazırlamak
III. Binaları sağlam zeminler üzerine yapmak
IV. Acil servisten yardım istemek
Yukarıdakilerden hangisi depremde korunmaya yönelik önlemlerden biri değildir?

A) I B) II C) III D) IV

Görsel 13. Sorumluluk değeri

Görsel 13'te yer alan ölçme - değerlendirme bölümündeki soru, bireylerin depremde önceki alması gereken önlemlere yönelik sorumluluklarıyla ilgilidir. Bu soru sorumluluk değerini yansıtmaktadır.

A. Aşağıda ifadeleri kutucuklardaki sözcüklerden uygun olanlar ile tamamlayınız.

İstiklal Yolu etnografya millî Antep Kahraman

Başkomutanlık egemenlik şanlı birleştirici

1. Halk oyunları kültürümüzün bir parçasıdır.
2. TBMM, Millî Mücadele'de gösterdiği kahramanlıklar nedeniyle Urfa ilimize unvanını vermiştir.
3. Mustafa Kemal Meydan Muharebesi'nin ardından ordu-muza "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!" emrini vermiştir.
4. Mustafa Kemal'in millî güçleri tek çatı altında toplaması onun bir kişiliğe sahip olduğunu gösterir.
5. Şahin Bey savunması sırasında şehit düşmüş kahramanlarımızdan biridir.
6. Millî kültürümüzü yansıtan maddî kültür öğeleri müzelerinde sergilenir.
7. Millî Mücadele'de üzerinde silah ve cephanelerin taşındığı İnebolu'dan Ankara'ya uzanan yola adı verilmiştir.

Görsel 14. Özgürlük değeri

Görsel 14'te, özgürlüğümüzü savunduğumuz milli mücadele dönemiyle ilgili boşluk doldurma şeklinde ölçme – değerlendirme sorusu bulunmaktadır. Bu soruyla özgürlük değeri vurgulanmıştır.

2. Aşağıdakilerden hangisi bağımsızlığımızın sembollerinden biri değildir?
A) Millî marşımız B) Meclisimiz C) Okulumuz D) Bayrağımız

Görsel 15. Bağımsızlık değeri

Görsel 15'te ülkemizin bağımsızlık sembollerinin yer aldığı ilgili ölçme – değerlendirme sorusu bulunmaktadır. Bu soruyla bağımsızlık değeri vurgulanmıştır.

2. Sizce ülkemizi diğer ülkelerden ayıran en farklı kültürel unsur hangisidir? Neden?
3. Farklı kültürlere saygı gösterilmediğinde ortaya çıkabilecek sonuçlar neler olabilir?

Görsel 16. Duyarlılık (çevre - kültürel miras) değeri

Görsel 16'da, ülkemizin kültürel farklılıklarının neler olduğu ve farklı kültürlerin de olduğu ile ilgili ölçme – değerlendirme sorusu yer almaktadır. Bu soruyla kültürel mirasa duyarlılık değeri vurgulanmıştır.

2. 15 Temmuz darbe girişimine karşı mücadele ederken şehit düşen vatandaşlarımıza hitaben bir mektup yazsaydınız onlara neler söylemek isterdiniz?

Görsel 17. Vatanseverlik değeri

Görsel 17'de, 15 Temmuz darbe girişiminde vatanını savunurken şehit düşen vatandaşlarımıza mektup yazmayla ilgili bir değerlendirme sorusu bulunmaktadır. Bu yolla vatanseverlik değeri ön plana çıkarılmaktadır.

2. Aşağıdaki atasözlerinden hangisi insanları tutumlu olmaya ve tasarruf etmek teşvik eden bir anlam taşımaz?
A) Bir elin nesi var, iki elin sesi var. B) Sakla samanı, gelir zamanı.
C) Ayağını yorganına göre uzat. D) Damlaya damlaya göl olur.

Görsel 18. Tasarruf değeri

Görsel 18'de, tutumlu olmak ve tasarruf etmek ile ilgili atasözlerinden oluşan ölçme – değerlendirme sorusu bulunmaktadır. Bu soruyla tasarruf değeri vurgulanmıştır.

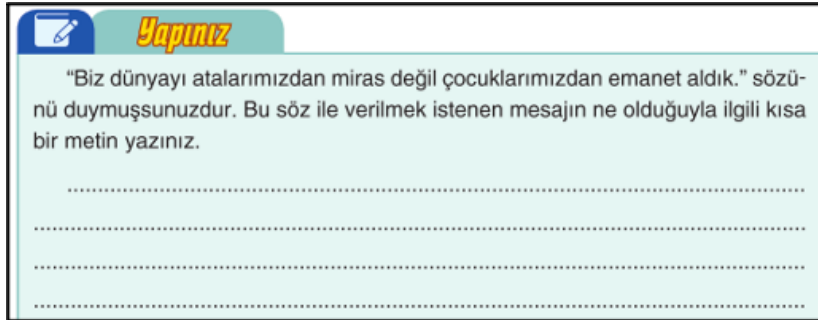
Etkinlikler Temasına Ait Bulgular

Görsel 2'de görüleceği üzere 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki etkinliklerde en çok; 14 frekans ile sorumluluk, 12 frekans ile öz denetim ve 7 frekans ile duyarlılık (çevre - kültürel miras) değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1'er frekans ile bilimsellik, sabır ve sevgi değerleri olduğu görülmektedir. Adalet, barış, dayanışma, dostluk, dürüstlük, estetik, eşitlik ve yardımseverlik değerlerinin ise 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki etkinliklerde yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki etkinliklerin içeriğinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

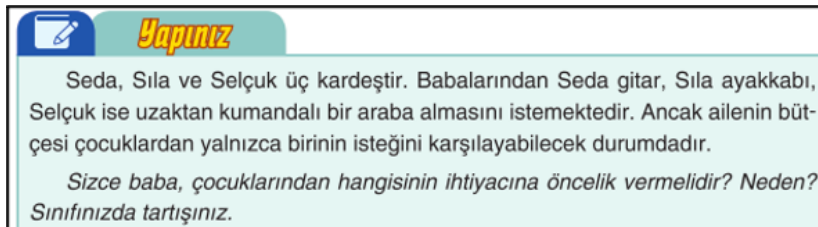
Görsel 19. Öz denetim değeri

Görsel 19'daki etkinlikte, otomobilin arızalanması sonucu ıssız bir yerde kalınacağı varsayımdan yola çıkılarak öğrencilerden görseldeki ürünlerden üç tanesini yanlarına almaları isteniyor. Görseldeki eşyaların bazıları bahsedilen duruma uygun bazıları ise uygun değildir. Bu ikilem içerisinde öğrencilerin öz denetimlerini sağlayarak bu etkinliği cevaplamaları gerekmektedir.

Görsel 20. Duyarlılık (çevre-kültürel miras) değeri

Görsel 20'deki etkinlikte öğrencilerden, "biz dünyayı atalarımızdan miras değil çocuklarımızdan emanet aldık" özlü sözü çerçevesinde bir metin yazmaları istenmektedir. Dünyamızı ve doğayı korumayla ilgili mesaj içeren bu özlü söz Duyarlılık (Çevre-Kültürel Miras) değerini ön plana çıkarılmaktadır.

Görsel 21. Duyarlılık (çevre-kültürel miras) değeri

Görsel 21'deki etkinlikte, üç kardeşin farklı isteklerinin olduğu ve aile bütçesiyle sadece bir çocuğun isteğinin yerine getirilebileceği belirtilmektedir. Hangi çocuğun ihtiyacının ilk önce karşılanmasının gerektiğine öğrencilerin sınıfta tartışarak karar vermeleri istenmektedir. Bu etkinlikte tasarruf değeri ön plana çıkarılmaktadır.

Yapınız

Aile büyüklerinizden biriyle ailenizin tarihini yazmak amacıyla bir sözlü tarih çalışması yapınız. Çalışmanız sırasında aşağıdaki soruları kullanabilirsiniz.

- Nerede ve ne zaman doğdunuz?
- Kiminle, ne zaman ve nerede evlendiniz?
- Kaç kardeşiniz var?
- Kaç çocuğunuz oldu?
- Geçiminizi nasıl sağlıyordunuz?
- Annem ve babam nerede ne zaman doğdu?
- Nerelerde oturdunuz?
- Annemle babam nerede ve ne zaman evlendiler?
- Soyadınız nereden geliyor?
- Hangi okulları bitirdiniz?

Görsel 22. Aile birliğine önem verme değeri

Görsel 22'deki etkinlikte, öğrencilerden aile büyüklerinden biriyle etkinlikteki sorular bağlamında röportaj yapmaları istenmektedir. Etkinlik sayesinde öğrenciler büyükleri ve aileleri hakkında daha çok bilgi edineceklerdir. Bu etkinlikte aile birliğine önem verme değeri öğrencilerde kalıcı hale gelebilecektir.

Yapınız

Büyük Taarruz'u gösteren aşağıdaki resim Anıtkabir'deki Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesinden alınmıştır. Resmi inceleyiniz ve alta verilen soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. Dumanların arasında koşan askerlerin ortak amacı nedir?
2. Askerin elinde bulunan Türk bayrağı hangi değerleri simgelemektedir?
3. Mustafa Kemal'in en üstte çizilmesinin nedenleri neler olabilir?
4. Resimdeki kişilerden hangisiyle konuşmak ve ona neler söylemek isterdiniz?
5. Sizden resme bir ad vermeniz istenseydi hangi adı verirdiniz?

Görsel 23. Bağımsızlık değeri

Görsel 23'teki etkinlikte büyük taarruzu yansıtan bir resim ve ilgili sorular bulunmaktadır. Başkomutan Atatürk ve askerlerimizin resimdeki durumları hakkındaki sorular öğrencilere bağımsızlık değerini kazandırmaya çalışmaktadır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı genel hatlarıyla incelendiğinde, kitaptaki değerlerin yoğunluğunun; metinler, resimler/görseller, ölçme - değerlendirme, etkinlikler şeklinde sıralandığı anlaşılmaktadır. Değerlerin bireyler tarafından içselleştirilmesi ve davranışa dönüştürülmesi bilişsel olduğu kadar aynı zamanda davranışsal bir süreçtir. Bu bağlamda, kitabın içeriğindeki değer ifadelerinin metinlerde ve resimlerde/görsellerde olduğu kadar etkinliklerde de olması önem arz etmektedir. Öğrenciler metinde, resimde/görselde gördüğü değerleri etkinlikler sayesinde pekiştirme imkânı bulabilmeli, ölçme - değerlendirme soruları ile de öğrendikleri bilgilerin doğruluğunu test edebilmelidir. Yapılandırmacı eğitim felsefesi gereği, öğrencinin yaparak - yaşayarak öğrenmesi oldukça önemli bir konudur. Bu bağlamda, yaparak - yaşayarak öğrenmenin etkili bir şekilde kullanılabileceği "etkinlikler" bölümünün, değerler açısından diğer bölümlere göre geri planda kalması dikkat çekici bir eksikliklerdir.

Ders kitaplarında yer alan metinler, resimler/görseller, ölçme - değerlendirme soruları ve etkinlikler, öğrencilere değer kazandırmada etkili araçlardır. Değerlerin içselleştirilmesi amacına hizmet eden ders kitaplarındaki içerikler, öğrencilere değer kazandıracak, onlara doğru davranış örnekleri

oluşturacak bir anlayışla sunulması gerekmektedir. Bu araştırmada ele alınan 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının öğrencilere değer kazandırabileceği ifade edilebilir.

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı detaylı bir şekilde incelendiğinde, kitabın içeriğinde 1023 adet değer ifade eden içerik tespit edilmiştir. Bu değerler çoğunlukla metinler ve daha sonra resimler/görseller yoluyla verilmektedir. Kitapta yer alan değerler, ölçme – değerlendirme ve etkinlikler bölümlerinde de yer almakla birlikte, dağılım anlamında bu bölümlerde az sayıda yer almaktadırlar. Konuyla ilgili Topkaya (2011), 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler kitabındaki değer ifadelerinin daha çok görsel materyallerin içeriğinde yer aldığını saptamıştır. Özkan (2017), 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabındaki metinlerde 204 değer ifadesi, görsellerde ise 496 değer ifadesi bulunduğunu tespit etmiştir. Çetinkaya ve Metin (2018), 2. sınıf hayat bilgisi kitaplarında değerlerin daha çok görsel içerikle verildiğini ortaya koymaktadır. Çelikkaya ve Kürümlüoğlu (2018), 4. sınıf sosyal bilgiler kitabındaki değer ifadelerinin 195'inin görsellerde, 176'sının metinlerde, 117'sinin etkinliklerde, 85'inin değerlendirme bölümlerinde yer aldığını tespit etmişlerdir. 5. sınıf sosyal bilgiler kitabındaki değer ifadelerinin 128'inin görsellerde, 108'inin metinlerde, 61'inin etkinliklerde, 60'ının değerlendirme bölümlerinde yer aldığı belirtilmiştir. Yapılan çalışmalarda değer ifadelerinin, daha çok resimlerde/görsellerde bulunduğu görülmektedir. Çalışma alanyazındaki sonuçlarla bu bulgular çerçevesinde ayrılmaktadır. Çalışmamızda, değerler daha çok metinlerin içeriğinde yer alırken, adı geçen çalışmalarda değerler daha çok resimlerde/görsellerde yer almaktadır.

Bununla birlikte alanyazında çalışmamızı destekler nitelikte çalışmalar da bulunmaktadır. Güzel (2013), hayat bilgisi kitaplarını incelediği çalışmasında temel evrensel değerlerin daha çok metinlerde geçtiğini saptamıştır. Güçlü (2019), 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler kitaplarını ele aldığı çalışmasında değer ifadelerinin çoğunlukla metinlerin içeriğinde geçtiğini belirtmektedir. Hatay Uçar (2019), 4. sınıf sosyal bilgiler kitabındaki değer ifadelerinin en çok metinlerde, ardından görsellerde geçtiğini belirtmiştir. Erbaş (2020), özel bir yayinevine ait 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabını incelediği çalışmasında değerlerin yoğunluğu; metinler, resimler/görseller, ölçme - değerlendirme, etkinlikler şeklinde sıralanmıştır. Aynı çalışmada, 1, 2. sınıf ve diğer bir 3. sınıf hayat bilgisi kitabındaki değerlerin dağılımı birbirinden farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Bu bulgular, ders ve sınıf değişkenine göre, kitapların içeriğindeki değerlerin metinler, resimler/görseller, ölçme - değerlendirme, etkinlikler bağlamında yoğunluklarının farklılık gösterdiğini, orantısız dağılım sergilediğini ortaya koymaktadır. Yoğunluğun farklılık gösterdiği bir diğer konu da 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki değer ifadelerinin dağılımıdır. Çalışmada ele aldığımız 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının içeriğinde sırasıyla en çok; “sorumluluk, öz denetim, duyarlılık (çevre - kültürel miras), özgürlük, bağımsızlık, vatanseverlik, saygı, çalışkanlık, sevgi, bilimsellik, estetik, tasarruf, dayanışma, dostluk, yardımseverlik, aile birliğine önem verme, sabır, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük” değerleri görülmektedir. 2018 sosyal bilgiler öğretim programında belirtilen değerlerin 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında genel olarak karşılığının olduğunu belirtmek mümkündür. Diğer taraftan “sabır, barış, adalet, eşitlik ve dürüstlük” değerlerinin ders kitabının içeriğinde diğer değerlere kıyasla az yer bulması, ders kitabı ile öğretim programının uyumu konusunda ders kitabının yetersiz kaldığını göstermektedir. Öğretim programlarının ders kitaplarına yeteri kadar yansıtılmadığı veya ders kitaplarının öğretim programlarına değerler bağlamında tam uygun olmadığı ile ilgili alanyazında çalışmamızı dertleyen bir çok çalışma mevcuttur (Aktan ve Padem, 2013; Calp, 2006; Demir ve Demirhan İşcan, 2007; Ecerkale ve Bayrak, 2018; Erbaş, 2020; Güçlü, 2019; Hatay Uçar, 2019; Kahya, 2018; Keskin ve Öğretici, 2013; Kuş, Meray ve Karatekin, 2013; Kuzucu, 2018; Külünkoğlu, 2010; Özkan, 2017; Sezer, 2005; Şen, 2008).

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en çok geçen değer ifadelerine bakıldığında, alanyazın ile çalışmamız “sorumluluk, öz denetim, duyarlılık (çevre - kültürel miras) ve ulusal değerler” bağlamında örtüşmektedir. Hem bizim çalışmada hem de yapılan diğer çalışmalarda “sorumluluk, duyarlılık (çevre - kültürel miras), özgürlük, vatanseverlik” gibi değerler, kitapların içeriğinde yoğunluk olarak ilk sıralarda yer almaktadır (Aktan ve Padem, 2013; Aydemir ve Özel, 2017; Çelikkaya ve Kürümlüoğlu, 2018; Demir ve Demirhan İşcan, 2007; Doğan ve Gülüşen, 2011; Ecerkale ve Bayrak, 2018; Genç, 2018; Güzel, 2013; Hatay Uçar, 2019; Kuzucu, 2018; Külünkoğlu, 2010; Susar Kırmızı, 2014; Şen, 2008; Yaşaroğlu, 2013). Özellikle ilkökul dönemindeki öğrencilerin sorumluluklarını bilerek, oto kontrollerini sağlayarak, doğaya ve kültürel mirasa karşı daha duyarlı davranarak, ulusal değerlerine sahip çıkarak yetişmeleri, ileriki yaşamlarında değerler açısından daha sağlam karakterli olmalarını

sağlamaya yardımcı olacaktır. Ebeveynlerin çocuklarının sorumluluk almalarına fırsat vermedikleri ve çocuklarının sorumluluğunu da kendilerinin üstlendiklerini görebilmekteyiz. Bu durum, çocukların ileriki yaşamlarına olumsuz etki yapabilecek sonuçlar ortaya çıkarabilir. Sorumluluk değerinin ders kitaplarında yoğun olarak yer alması, geleceğin yetişkinlerinin sorumluluk alma bilincini geliştirmesine katkıda bulunabilecektir.

Araştırmamızda 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en az yer verilen değerlerin sırasıyla; “sabır, barış, adalet, eşitlik ve dürüstlük” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aslan, Keskin ve Önder (2019), Çelikkaya ve Kürümlüoğlu (2018), Çetinkaya ve Metin (2018), Ecerkale ve Bayrak (2018), Eken ve Öksüz (2019), Erbaş, (2020), Güzel (2013), Hatay Uçar (2019), Kahya (2018), Kuş, Meray ve Karatekin (2013), Kuzucu (2018), Külünkoğlu (2010), Özkan’ın (2017) araştırmalarında inceledikleri ders kitaplarında da en az yer verilen değerler arasında “sabır, barış, adalet, eşitlik, dürüstlük” değerleri bulunmaktadır. Bu sonuçlar araştırma sonucumuzu destekler niteliktedir. Ders kitaplarının içeriğinde değer ifadelerinin sıklıkla yer bulması öğrencilerin değerleri kazanmalarında etkili olmaktadır (Aslan, 2009; Aydın, 2014; Dilmaç, 1999; Ersoy ve Şahin, 2012; Gömleksiz ve Cüro, 2011; Narin, 2007; Sezer, 2008; Yiğittir, 2009). Dolayısıyla araştırmamızda en az tespit ettiğimiz değerleri öğrencilere kazandırma bakımından, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının yetersiz olduğu düşünülebilir.

Bütün bu tespitler ışığında, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı ile 2018 sosyal bilgiler öğretim programı arasında değerler eğitimi açısından büyük oranda uyum olmasına karşın uyumsuzlukların da olduğu göze çarpmaktadır. Bu hususun alanyazındaki diğer çalışmalarda da kendini gösterdiğini belirtmek mümkündür (Aktan ve Padem, 2013; Calp, 2006; Demir ve Demirhan İşcan, 2007; Ecerkale ve Bayrak, 2018; Erbaş, 2020; Güçlü, 2019; Hatay Uçar, 2019; Kahya, 2018; Keskin ve Öğretici, 2013; Kuş, Meray ve Karatekin, 2013; Kuzucu, 2018; Külünkoğlu, 2010; Özkan, 2017; Sezer, 2005; Şen, 2008). Yapılan incelemeler ve analizler sonucunda önerilerimiz şu şekilde sıralanmaktadır; 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ölçme - değerlendirme bölümlerinde ve etkinliklerde değer ifadelerinin daha fazla yer alması sağlanabilir. Sosyal bilgiler ders kitapları değerler bağlamında revize edilerek, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında az yer alan değerlere daha fazla yer verilebilir.

Kaynakça

- Adıgüzel, A. (2010). İlköğretim Okullarında Öğretim Teknolojilerinin Durumu ve Sınıf Öğretmenlerinin Bu Teknolojileri Kullanma Düzeyleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 1-17.
- Aktan, O. ve Padem, S. (2013). İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Okuma Metinlerinde Yer Alan Değerler. *Asya Öğretim Dergisi*, 1(2), 44-55.
- Aslan, H. İ., Keskin, S. C. ve Önder, S. (2019). Ortaokul 6. Sınıf İngilizce Ders Kitaplarında Yer Verilen Değerler. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 355-371.
- Aslan, M. (2009). Değerler Eğitiminde Kahramanlardan Yararlanma. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Aydemir, H. ve Özel, A. (2017). Türkçe Dersinde Kullanılan Kitapların Değerler Açısından İncelenmesi. *Turkish Studies*, 12(6), 77-88.
- Aydın, O. (2014). Ortaokul Öğrencilerinin 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Değerleri Kazanma Düzeyleri (Afyonkarahisar İli Örneği). (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Bahçe, A. (2010). Hayat Bilgisi Öğretiminde Değerlerin Kazandırılma Düzeylerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Bağcı, İ. (2007). J. J. Rousseau, Emile ve Çocuğun Sosyal Eğitimi. B. Ata ve İ. Bağcı (Ed.). *Eğitim Klasikleri İncelemeleri içinde* (ss. 31-41). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Beldağ, A. (2012). İlköğretim Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerlerin Kazanılma Düzeyinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Erzurum İli Örneği). (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Calp, Ş. (2006). Üçüncü Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerle İlgili Soru ve Etkinliklerin 1981 ve 2005 Tarihli Türkçe Programlarında Yer Alan Davranışlar İle Kazanımlara Uygunluğunun Karşılaştı-

- rılması. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çelikkaya, T. ve Kürümlüoğlu, M. (2018). Yeni Sosyal Bilgiler Programında 4. ve 5. Sınıfta Kazandırılması Hedeflenen Değerlere İlişkin Kazanımların İçeriğe Yansımaları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16(36), 7-38.
- Çetinkaya, S. ve Metin, U. (2018). Değerler Eğitimi Açısından 2017 - 2018 Eğitim Öğretim Döneminde Kullanılan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının İncelenmesi. H. Adıyaman (Yay. Haz.). III. Uluslar Arası Türk Coğrafyası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı İçinde (s. 318-328). Kütahya: Academia Yayınları.
- Demir, K. ve Demirhan İşcan, C. (2007). Hayat Bilgisi Dersinde Değerler ve Değerler Eğitimi. 1. Ulusal İlköğretim Kongresi 15 - 17 Kasım 2007 içinde (s. 1-15).
- Demirel, Ö. (2012). Eğitimde Program Geliştirme. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Dılmaç, B. (1999). Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Doğan, B. ve Gülüşen, A. (2011). Türkçe Ders Kitaplarındaki (6-8) Metinlerin Değerler Bakımından İncelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 75-102.
- Ecerkale, N. ve Bayrak, Ö. (2018). Türkçe 7. Sınıf Ders Kitabındaki Metinlerin Değerler Bağlamında İncelenmesi. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4(2), 277-287.
- Eken, N. T. ve Öksüz, H. İ. (2019). İlkokul (1-4) Türkçe Ders Kitaplarındaki Hikâye Edici Metinlerin Türkçe Dersi Öğretim Programındaki Kök Değerler Bakımından İncelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(2), 384-401.
- Erbaş, A. A. (2020). Hayat Bilgisi Dersi Kapsamında Değerler Eğitimi Üzerine Bir Araştırma: Beklentiler, Uygulamalar ve Öneriler. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa/ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Ersoy, F. ve Şahin, T. (2012). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Yaklaşımları Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1535-1558.
- Genç, S. (2018). Görsel Sanatlar Eğitiminde Kök Değerler. *Turkish Studies*, 13(11), 543-560.
- Gömleksiz, M. N. ve Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlere İlişkin Öğrenci Tutumlarının Değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 95-134.
- Güçlü, H. (2019). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Güzel, D. (2013). 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Hatay Uçar, F. (2019). İlkokul Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Jones, T. M. (2009). Framing the Framework: Discourses in Australia's National Values Education Policy. *Educational Research for Policy and Practice*, 8.
- Kahya, A. (2018). Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Etkinliklerin Değerler Eğitimi Bakımından İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uşak Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Kan, Ç. (2010). Sosyal Bilgiler Dersi ve Değerler Eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 187, 138-145.
- Kara, B. (2017). İlköğretim Okullarında Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Öğretmen Görüşleri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uşak Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Karaca, F. (2011). İlköğretim Öğretmenleri Derslerinde Ne Tür Öğretim Araç ve Gereçleri Kullanmaktadırlar? *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 131-148.
- Keskin, Y. ve Öğretici, B. (2013). Sosyal Bilgiler Dersinde "Duyarlılık" Değerinin Etkinlikler Yoluyla Kazandırılması: Nitel Bir Araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 143-181.
- Kılıç, A. ve Seven, S. (2002). Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Kuş, Z., Merey, Z. ve Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.
- Kuzucu, C. (2018). İlkokul 4. Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi İle Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Temel İnsani Değerler Açısından Karşılaştırılması. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.

- Külünkoğlu, T. (2010). İlköğretim Birinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- MEB. (1973). Milli Eğitim Temel Kanunu. No: 1739.
- MEB. (2005). Öğretenler ve Öğrenenler İçin Ek Açıklamalarla İlköğretim Programları (1-5. Sınıflar). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- MEB. (2008). İlköğretim Okulu Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi. Ankara: Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- MEB. (2010). 18. Milli Eğitim Şurası Kararları. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29170222_18_sura.pdf adresinden erişildi.
- MEB. (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar). Millî Eğitim Bakanlığı.
- Miles, M, B. and Huberman, A. M. (1994). Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook (2nd ed). California: Sage Publications.
- Narin, D. (2007). İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programının Vatandaşlık Bilgi, Beceri ve Değerlerini Kazandırmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Özkan, Z. S. (2017). Hayat Bilgisi Ders Kitaplarındaki Metin ve Görsellerin Değerler Açısından İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ordu Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Sezer, Ö. (2005). İlköğretim 1. Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Değerlerin İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sezer, T. (2008). İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşleri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Susar Kırmızı, F. (2014). 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinde Yer Alan Değerler. Değerler Eğitimi Dergisi, 12(27), 217-259.
- Şahin Yanpar, T. ve Yıldırım, S. (1999). Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şen, Ü. (2008). 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(5), 763-779.
- Tahiroğlu, M. (2011). İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Doğa Sevgisi, Temizlik ve Sağlıklı Olma Değerlerinin Öğretimi ve Değerlere İlişkin Öğrenci Tutumlarının Belirlenmesi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- TDK, (2018). <https://sozluk.gov.tr/>.
- Topkaya, Y. (2011). Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerlerin Ders Kitaplarına Yansıma Düzeylerinin Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Yaşaroğlu, C. (2013). Hayat Bilgisi Dersi Kazanımlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Turkish Studies, 8(7), 849-858.
- Yeşil, R. ve Aydın, D. (2007). Demokratik Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(2), 65-84.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (9.Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yiğittir, S. (2009). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4 ve 5. Sınıf Değerlerinin Kazanılma Düzeyi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Extended Abstract

There are many courses that take on the role of value education in schools. One of these courses is Social Studies. The historical attribute in the content of the Social Studies course is very important in value education which it includes different cultures, life stories and a multi-disciplinary structure (Kan, 2010:140). Curriculum constitutes the main source of lessons and textbooks. The tools and materials used by the teacher are very effective in bringing the knowledge, skills and values in the curriculum to the students. The texts, pictures/images,

activities, assessment-evaluation sections in the textbooks serve to fulfill the objectives of the curriculum. The learning outcomes and values specified in Social Studies Curriculum are presented to students through the content in the Social Studies textbooks.

Failure to comply with the objectives and values determined in the curriculum with the textbooks and the inability to give these learning outcomes and values properly may lead to major deficiencies in achieving the goals. In Social Studies textbooks, which of the values in the Social Studies Curriculum are included, how much frequently values are included is of great importance for the curriculum and textbook compatibility. The aim of the research is to investigate whether the values specified in the 2018 Social Studies Curriculum correspond to the 4th grade Social Studies textbook.

In the research, document analysis method, which is one of the qualitative research methods, was used. The data consists of 4th grade Social Studies textbooks taught in the 2019-2020 academic year. Content analysis was applied during the examination of the 4th grade Social Studies textbook. The data of the research in the 4th grade social studies textbook are texts, pictures/images, assessment-evaluation questions and activities. In order to determine the values in these expressions and visuals, a "Value Analysis Form" was prepared by the researcher. With the help of this form, case of 21 values in the Social Studies course book which is aimed to be acquired at the students in the Social Studies curriculum was examined. Data analysis was conducted NVivo 11 program. At this stage, studies on values education in the literature (Beldağ, 2012; Demir ve Demirhan İşcan, 2007; Güzel, 2013; Özkan, 2017) and "Turkish Language Institution updated Turkish Dictionary" (TDK, 2018) has benefited. The expressions and images in the book are divided into value codes according to what value means and what codes they contain. At this stage, the expressions and images in the books reflect multiple several codes of value, so they are coded with several value codes. During the coding phase, the process progressed by making section based coding. After each unit was coded, it was interrupted for a certain period of time (on average 1-2 weeks), while coding sections of the books were not examined. After the break, the coded sections were reexamined and the errors and consistency were reviewed. In this way, the book was examined by the researcher 4 times in terms of values from beginning to end. Thus, the reliability and validity of the analyzes were increased. The accuracy and reliability of the codes and themes created were increased by getting expert opinion.

As a result of the research; content expressing 1023 values was determined in the content of the book. Of these value expressions, 518 are found in texts, 321 in pictures/images, 130 in assessment-evaluation sections, 54 in activities. The most recurrent values in the content of the book were the values of "responsibility, self-control, sensitivity (environment-cultural heritage)". The least recurrent values in the content of the book was the values of "justice, equality, honesty".

When the density of the values in the book the 4th grade Social Studies textbook is analyzed in general terms; it is understood that they are listed as "texts, pictures/images, assessment-evaluation, activities". Internalizing and transforming of the values into behavior by individuals a cognitive process as well as a behavioral one. In this context, it is important that the value expressions in the content of the book are in the activities as well as in the text and pictures/images. Students should have the opportunity to reinforce the values they see in the text, in the picture/images thanks to the activities, and to test the accuracy of the information they learn with the assessment-evaluation questions.

When the 4th grade Social Studies textbook was analyzed in detail, content expressing 1023 values was determined in the book. Of these value expressions, 518 are found in texts, 321 in pictures/images, 130 in assessment-evaluation sections, 54 in activities. It is understood in the studies that value expressions are mostly found in pictures/images (Çelikkaya ve Kürümlüoğlu, 2018; Çetinkaya ve Metin, 2018; Özkan, 2017; Topkaya, 2011). Our study differs from the results of the literature in the framework of these findings. In our study, while the values are mostly in the content of the texts, the values in the mentioned studies are mostly in the pictures/images. However, there are also studies that support the current study in the literature (Erbaş, 2020; Güçlü, 2019; Güzel, 2013; Hatay Uçar, 2019). These findings reveal that the values in the content of the books differ in terms of texts, pictures/images, assessment-evaluation, activities and display disproportionate distribution according to the course and class variables.

In the light of all these findings, it is noteworthy that there is a great deal of harmony between the 4th grade Social Studies textbook and 2018 Social Studies curriculum in terms of values education, but there are also incompatibilities. It is possible to say that this issue manifested itself in other studies in the literature. As a result of the examinations and analysis, the suggestions are listed as follows; it can be ensured that value expressions take more place in the assessment-evaluation sections and activities in the 4th grade Social Studies textbook. Social studies textbooks can be revised in the context of values, and values that are less in the 4th grade Social Studies textbook can be included more.

Sosyal Ağ Kullanımının Akıllı Telefon Yoksunluğu Korkusu (Nomofobi) İle İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma

The Relationship of Social Network Use with the Fear of Being without the Mobile Phone (Nomophobia): A Research on University Students Of Graphic Design And Its Possible Future Role

Ahmet TAŞHAN¹
Zeynep ÜNVER²

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.727647

Öz

Akıllı telefonların fiziksel ve konumsal kısıtlamalar olmadan her zaman ve her yerde erişebilir olması ve aşırı kullanımı, bireyin mobil cihazına erişemediğinde yaşadığı endişeyi ifade eden nomofobi sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Akıllı telefonların aşırı kullanımında sosyal ağ sitelerinin etkisi göz önünde bulundurulduğunda, nomofobinin gelişimden sosyal ağ sitelerinin rolünün olup olmamasının sorulması önemli hale gelmektedir. Bu kapsamda, sosyal ağ kullanım alışkanlıklarının nomofobi ile olan ilişkisinin ortaya çıkarılması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini Türkiye'deki bir devlet üniversitesinin sağlık yüksekokulunda öğrenim gören toplam 430 lisans öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada öğrencilerin nomofobi düzeyini ve sosyal ağların kullanım amaçlarını ölçmek için Sosyal Ağların Kullanım Amaçları Ölçeği ve Nomofobi Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin yaşı, cinsiyeti ve gelir düzeyi ile sosyal ağların kullanım amaçları ve nomofobi ile ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Ayrıca akıllı telefon aracılığıyla interneti sınırsızca kullanma ve interneti kullanma süresi değişkenlerinin sosyal ağların kullanım amaçları ve nomofobi ile ilişkisi olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Son olarak, sosyal ağların kullanım amaçları ile nomofobi arasında zayıf düzeyde anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Anahtar Sözcükler: Nomofobi, Sosyal Ağlar, Akıllı Telefon, İnternet, Üniversite Öğrencileri.

Abstract

The fact that smartphones can be accessed anytime and anywhere without physical and spatial restrictions and their excessive use has led to the emergence of the nomophobia problem, which expresses the anxiety experienced by the individual when they cannot access their mobile device. Considering the impact of social networking sites on excessive use of smartphones, it becomes important to ask whether social networking sites have a role in the development of nomophobia. In this context, revealing the relationship between social network usage habits and nomophobia is the aim of this study. The research sample of schools in the state university in Turkey has created a total of 430 undergraduate students. In the study, the Social Networks Usage Purposes Scale and the Nomophobia Scale were used to measure the nomophobia level of the students and the usage purpose of the social networks. According to the results obtained, it was determined that the age, gender and income level of the students were not related to the usage purpose of social networks and nomophobia ($p>0.05$). In addition, it was found that the variables of using the internet unlimitedly and using the internet via smartphone are related with the usage purpose of social networks and nomophobia ($p<0.05$). Finally, it has been determined that there is a weakly significant relationship between the usage purpose of social networks and nomophobia ($p<0.05$).

Keywords: Nomophobia, Social Network, Smartphone, Internet, University Students.

1 Sorumlu Yazar, Öğr. Gör. Dr., İnönü Üniversitesi Malatya Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Malatya, ahmet.tashan@inonu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4889-7123
2 Öğr. Gör., Cumhuriyet Üniversitesi, Suşehri Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Bölümü, Sivas
zeynepunver506@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0056-0791

Giriş

Teknolojide yaşanan hızlı gelişmeler günlük yaşantımızı ve davranışlarımızı büyük ölçüde değiştirmiştir (Argumosa-Villar vd., 2017:127). Özellikle bilgi iletişim teknolojileri hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmiş ve büyük küçük her ihtiyaçta sözkonusu teknolojilere daha da bağımlı hale gelmiştir (Salehan ve Negahban, 2013:2632). “Bilgi teknolojisi” terimi ile sanal ortamlar aracılığıyla bir bireyle dış dünya arasında deneyim ve bilgi alışverişinde kullanılan çeşitli teknolojiler akla gelmektedir. Bu teknolojiler, kişisel bilgisayarları, tabletleri ve mobil telefonları içermektedir (King vd., 2013:140). Mobil İnternet, bulut depolama hizmetleri ve sosyal ağ uygulamaları gibi yeni mobil servisler sayesinde mobil telefonların benimsenmesi ve kullanımı genişlemiştir (Arpacı, 2019:96). Son yıllarda akıllı telefonların cep telefonu pazarını ele geçirmesiyle birlikte artık “akıllı telefon” ibaresi “mobil telefon/cep telefonu” ifadesinin yerini almıştır (Yıldırım ve Correia, 2015:131).

Akıllı telefonlar, birçok günlük aktivitenin daha kolay gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktadır. Sosyal ağları kullanmak, fotoğraf çekmek, İnternete bağlanmak, müzik dinlemek, alışveriş yapmak, oyun oynamak, çevrimiçi bankacılık işlemi yapmak, ödev yapmak, rezervasyon işlemi yapmak gibi bir çok amaç için akıllı telefonlardan yararlanılmaktadır (Gezgin ve Çakır, 2016:2504-05; Sırakaya, 2018:714; Başarmak, 2018:748). Akıllı telefonlar iletişim, bilgi ve eğlence aracı olmanın yanısıra öğrenme, kişisel yetenek, güvenlik ve insan ilişkileri gibi ihtiyaçları karşılamada da yardımcı olmaktadır. (Kang ve Jung, 2014:377; Nagpal ve Kaur, 2016:1135).

İnternet altyapısının ve özellikle akıllı telefonlarda internetin kullanılmasını sağlayan kablosuz iletişim teknolojisinin gelişmesi ile birlikte, internet, akıllı telefon ve sosyal ağ kullanım düzeyleri artış göstermiştir. Hootsuite tarafından dünya çapında yapılan Dijital 2019 adlı çalışmada dünya nüfusunun %57’sinin internete erişimi bulunduğu, % 67’sinin cep telefonuna sahip olduğu ve %45’inin aktif olarak sosyal ağları kullandığı saptanmıştır. Ayrıca dünya nüfusunun %52’sinin interneti, % 42’sinin ise sosyal ağları cep telefonundan bağlandığı da görülmüştür. Söz konusu verilere Türkiye açısından bakıldığında, nüfusun % 72’sinin internete erişimi bulunduğu, % 63’ünün aktif olarak sosyal ağları kullandığı, % 53’ünün ise sosyal ağlara cep telefonundan bağlandığı belirtilmektedir (hootsuite.com). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan bir çalışmada ise hanelerde cep telefonu/akıllı telefon bulunma oranının 2018 yılında %98,7 olarak belirlenmiştir. Söz konusu oran 2004 yılında %53,7 olduğu tespit edilmiştir (tuik.gov.tr).

İnternete bağlanmada akıllı telefonların hayatımızda bu denli yer tutması, son yıllarda yeni bir kavram olan nomofobiye literatüre kazandırmıştır. Kavram, İngilizce nomophobia (No Mobile Phobia) kelimesinden gelmekte ve bireyin mobil cihazına erişemediğinde yaşadığı korkuyu tanımlanmaktadır (King vd., 2014:28; Yıldırım ve Corraera, 2015:131). Nomofobi, ilk kez 2008 yılında İngiltere Posta Teşkilatı tarafından yapılan bir araştırmada kullanılmıştır (www.securevoy.com).

Nomofobinin salgın bir hastalık gibi yayılmasında sosyal ağlar ile bir ilişkisinin olup olmaması dikkat çekici bir konu haline gelmektedir. Mobil teknolojilerin gelişim kaydetmesiyle, sosyal ağların daha ulaşılabilir olması, iletişimi kolaylaştırmanın yanında farklı işlevleri de yerine getirmeye başlamıştır (Gezgin vd., 2017:13). İçeriklerin oluşturulduğu, resimlerin paylaşıldığı, hoşlanılan şeylerin ifade edildiği veya oyunların oynandığı sosyal ağlar, hayatın ayrılmaz ve vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir (Tess, 2013:60). Ancak, iletişim, kendini ifade etme ve eğlence gibi daha önce sosyal hayatta giderilen ihtiyaçların sanal ortam yoluyla giderilmesi, sosyal ağların yoğun bir şekilde kullanılmasına neden olabilmektedir (Çömlekçi ve Başol, 2019:174). Akıllı telefonların sosyal ağların kullanılmasını kolaylaştırdığı dikkate alındığında, sosyal ağlara erişememenin nomofobi ile ilişkisinin olup olmadığı bu araştırmanın önemini oluşturmaktadır. Üniversite gençliğinin, yaşları ve konumları itibariyle günlük hayatta sosyal ağları sıkça kullanması, söz konusu ağların ve bu sosyal ağlara erişmeyi sağlayan araçların günlük hayatlarında önemli bir yere koymaktadır (Işık ve Kaptangil, 2018:696). Bu nedenle, bu araştırmanın konusunu üniversite öğrencilerinin sosyal ağ alışkanlıkları ile nomofobik eğilimleri arasındaki ilişkinin araştırılması oluşturmaktadır. Bu bakış açısıyla yürütülen araştırmada üniversite öğrencilerinin sosyal ağ kullanımının nomofobi ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Nomofobi

Mobil teknolojilerin, özellikle akıllı telefonların, fiziksel ve konumsal kısıtlamalar olmadan her zaman ve her yerde kullanılabilmesi, aşırı kullanıma neden olabilmekte ve sonuç olarak birçok olumsuz sonuç doğurabilmektedir (Zheng ve Lee, 2016:65). Aşırı mobil telefon kullanımının uyku bozukluğu, stres ve depresyona neden olabileceği ifade edilmektedir (Thomé vd., 2011:2). Literatürde mobil telefonun zararlı etkileri “problemlili mobil telefon kullanımı” olarak açıklanmaktadır (Martinotti vd., 2011:545; Peters ve Malesky, 2008:481; Smetaniuk, 2014:41; Tavoracci, 2015:206).

Son yıllarda önemli bir problemlili mobil telefon kullanımı olarak ifade edilen nomofobi kavramı araştırmacıların dikkatini çekmiştir (Bragazzi ve Del Puente, 2014; Gezgin ve Çakır, 2016; King vd., 2010; Yıldırım vd., 2015). Nomofobi, sanal iletişimi sağlayan teknolojilerde meydana gelen gelişmeler ve ilerlemeler sonucunda hayatımıza giren modern dünyanın bir rahatsızlığıdır (Olivencia-Carrión vd., 2018:5). Bununla birlikte nomofobi, literatürde farklı şekillerde ele alınarak tanımlanan bir kavramdır. Nomofobi, mobil telefona bağlılık (Dixit vd., 2010:339; Lee vd., 2016:131), mobil telefon bağımlılığı (Salehan ve Negahban, 2013:2633; Forgays vd., 2014:315; Nagpal ve Kaur, 2016:1135; Kuss ve Griffiths, 2017:8) veya cep telefonunun bulunamadığı veya ona sahip olunamadığı, kullanılmadığı ya da kaybedildiği düşüncesiyle uyarılan fobik bir durum (King vd., 2014:28; Yıldırım ve Corraera, 2015:131) olarak incelenmektedir. King vd. (2014:28), nomofobiyi bir cep telefonu ya da internet üzerinden iletişim sağlayamamaktan kaynaklanan modern çağın bir korkusu olarak ele almakta ve kavramın, cep telefonu kullanımıyla ilgili davranışların veya semptomların bir araya gelmesi olarak ifade etmektedir.

Nomofobi, Amerikan Psikiyatri Derneği'nin Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El kitabında (DSM-V) yer almamasına rağmen, Bragazzi ve Del Puente (2014:157); anksiyete, depresyon, bağımlılık, panik atak, obsesif kompulsiflik, sınır kişilik bozukluğu gibi psikolojik bozukluklarda tanımlanan klinik özellikler ile benzerlikler gösterdiği için bir psikolojik bozukluk olarak ele alınması gerektiğini öne sürmektedir. Nomofobi, sosyal bağlantılarla meşgul olamama korkusuyla ve çevrimiçi sosyal etkileşim tercihleriyle ilişkilidir (Kuss ve Griffiths, 2017:9). Özellikle, akıllı telefonların, anlık iletişim kurmayı kolaylaştırması, insanların her yerde her an bağlantıda kalmalarına yardımcı olması ve insanların sürekli bilgiye ulaşmalarını sağlaması, insanların akıllı telefon bağımlılığını artırabilir. Böylece insanlarda cep telefonu ile temas edememekten kaynaklanan anksiyete, sıkıntı, stres gibi durumlar ortaya çıkabilir (Cheever vd., 2014:291; Yıldırım ve Correira 2015:136; Samaha-Hawi, 2016:321). Bragazzi ve Del Punte (2014:156-57), nomofobinin belirtilerini altı madde halinde açıklamıştır:

- Düzenli ve çok zaman alacak şekilde cep telefonu kullanmak, bir veya birden fazla cihaza sahip olmak, ve her zaman bir şarj cihazını beraberlerinde bulundurmak;
- Cep telefonun mevcut olmaması, kredi yetersizliği, şarjın olmaması, bazı yerlerde cep telefonu kullanımının yasak olması nedeniyle cep telefonu kullanılmadığında anksiyeteli ve gergin hissetmek
- Mesajların veya çağrılarının alınıp alınmadığını görmek için telefonun ekranına bakmak
- Cep telefonunu günde 24 saat açık tutmak ve yatakta mobil cihazla uyumak;
- Anksiyete ve strese neden olacak insanlarla yüz yüze sosyal etkileşim içinde olmak ve yeni teknolojileri kullanarak iletişim kurmayı tercih etmek;
- Cep telefonunu kullanmaktan için borç almak ya da büyük bir harcama yapmak.

2.2. Sosyal Ağlar

İkinci nesil web olarak ifade edilen Web 2.0 teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler farklı internet platformlarının kullanılmaya başlanmasına neden olmuştur. Web 2.0 teknolojileri, insanların sosyal etkileşimde bulunmasına, online bilgi paylaşmasına ve işbirliği yapmasına olanak sağlayan uygulamalar bütünü olup, sözkonusu teknolojinin önemli bileşenlerinden biri de sosyal ağlar olarak kabul edilmektedir. (Akar ve Karayel, 2008:161-62; Karal ve Kokoç, 2010:251).

Sosyal ağlar genel olarak, “sosyal ağ siteleri” olarak ifade edilmekte ve kullanıcılarına ağlar yoluyla yaratıcılığını gösterme, kimliklerini oluşturma ve geliştirdikleri içeriklere başkalarının ulaşmasını

sağlayan ağlar olarak tanımlanmaktadır (Pittman ve Reich, 2016:155). Sosyal ağlar, kullanıcılarına, profil oluşturmak, içerik geliştirmek, başkaları ile bağlantı kurarak mesaj paylaşmak gibi hizmetleri sağlayan web tabanlı uygulamalardır. (Boyd ve Ellison, 2007:211). Sosyal ağlar, diğer insanların paylaşımlarına erişebilme olanağı sağlamakta ve başkaları ile etkileşime girmeyi ve onlardan geri bildirim almayı kolaylaştırmaktadır (Pempek vd., 2009:229).

Akıllı telefonlar ve sosyal ağlar bireyin iletişim kurmasında, sosyalleşmesinde, sosyal ortamlara girmesinde, yeni insanlarla ve arkadaşlarla tanışmasında yardımcı olmaktadır (Kara, 2014:45-46; Çakır ve Mete, 2020:262). Böylece, akıllı telefonlar yoluyla birey yalnızlaşmayacak ve çevresiyle olan iletişimini kaybetmeyecektir. Bu nedenle, her ne sebeple iletişimin kopması durumunda birey huzursuz olabilmekte ve bir an önce çevresiyle iletişim kurma isteği duyabilmektedir.

İnsanlar sosyal ağları zaman geçirmek, sohbet etmek, gruplara katılmak, bilgiye ulaşmak, sosyalleşmek, popüler olmak, ilgi çekmek için tercih etmektedir (Park vd., 2009:729; Seidman, 2013:402; Al-Menayes, 2015:43). Sosyal ağlar, bireylerin kendilerini ifade etmeleri için uygun platformlar sunmaktadır. İnsanlar yaygın bir şekilde sosyal ağ sitelerinde sosyal ilişkilerini ve sanal yaşamlarını geliştirmektedir. Daha da önemlisi, sosyal ağ teknolojilerini kullanarak, bireyler tanıdıklarıyla iletişime geçebilmekte; arkadaşlarıyla, iş arkadaşlarıyla ve aile üyeleriyle yeni ilişkiler kurabilmektedir (Yu vd., 2010:1494). Sosyal ağlar, farklı kültürlerin öğrenilmesine, onlarla etkileşimde bulunulmasına, değerlerin anlaşılmasına ve kimliklere şekil verilmesine yardımcı olmaktadır (Selwyn, 2007:4). Diğer taraftan, sosyal ağların olumsuz tarafları da bulunmaktadır. İnsanlar, konsantrasyonunu başka bir göreve odaklayabilecekken zamanlarının çoğunu sosyal ağ sitelerinde geçirebilirler. Sosyal ağlarda şiddet içeren fotoğraf ve videoların paylaşılması çocukları ve gençleri olumsuz etkileyebilir. İnsanların mahremiyetini ihlal edilmesine, aile gibi sosyal bağların zayıflamasına neden olabilir (Siddiqui ve Singh, 2016:74).

Sosyal ağları aşağıdaki gibi gruplandırmak mümkündür (Hazar, 2011:154-55; Throuvalaa vd., 2019:164);

- Sosyal ağlar (Facebook, LinkedIn, MySpace, Friendster, Friendfeed, Formspringa, Hi5, Xing),
- Bloglar (Şirket blogları, C-net, The Huffington Post, Techcrunch, Kottke, Boing Boing),
- Video paylaşım ağları (Youtube, Google Videos, Dailymotion, Yahoo Video It's on),
- Fotoğraf paylaşım ağları (1x, Flickr, Fotocommunity, Photo, Photodom, Deviantart, Photosig),
- Wiki tarzı bilgi paylaşım ağları (Wikipedia, Intelipedia),
- Mikroblogging paylaşım ağları (Twitter)
- Etkileşimli oyun ağları.

İnternette sosyal ağ siteleri yoğun olarak kullanılmaktadır. En fazla ziyaret edilen ilk üç websitesi arasında ikinci sırada Youtube ve üçüncü sırada Facebook ye almakta olup, ilk 20 web sitesi arasında Twitter, Instagram, QQ, Reddit gibi sosyal medya siteleri bulunmaktadır. Türkiye'de ise Youtube ikinci, Facebook ise dördüncü en fazla ziyaret edilen siteler olup, Instagram ve Twitter ilk 20 içinde yer almaktadır (Alexa.com; Similarweb.com). Mobil teknolojilerinde gelişmeler ve sosyal ağların uygulamalar şeklinde akıllı telefonlara girmesi sosyal ağ kullanımında akıllı telefonun payını büyük oranda artırmıştır. Örneğin, Facebook aktif kullanıcılarının %96'sı hesaplarına akıllı telefon ve tabletler yoluyla bağlanmaktadır (hootsuite.com).

Diğer taraftan, akıllı telefon kullanımı, özellikle gençler arasında büyük bir artış göstermektedir (Salehan & Negahban, 2013:2637). Sosyal ağ kullanıcılarının yaklaşık dörtte birini 18-24 yaş aralığında yer alan bireyler oluşturmaktadır (hootsuite.com). Amerikan Pew Araştırma Merkezi'nin yaptığı araştırmalarda sosyal ağları yaygın bir şekilde kullanan 18-29 yaş arası genç yetişkinlerin % 91'nin akıllı telefon sahibi olduğunu ve sosyal ağ kullanıcısı olduğunu göstermektedir (Pittman ve Reich, 2016:155). Yapılan araştırmalarda, akıllı telefon kullanımının üniversite öğrencilerinin zamanlarını etkili bir şekilde yönetmelerinde ve öz yeterlilik düzeylerini artırmalarında olumlu etkisinin olduğu saptanmıştır (Goldsworthy vd., 2006: 141; Johansson vd., 2012:50). Özellikle genç yetişkin dönemde kişinin başkalarıyla etkileşime girmesi, rol karmaşasının üstesinden gelmesinde ve kimlik gelişiminin sağlanmasında yardımcı olabilmektedir. Sosyal ağ siteleri,

arkadaşlıkların kurulmasında ve davranışların, hedeflerin ve tutumların geliştirilmesinde sosyal destek sağlamaktadır (Throuvalaa vd., 2019:165).

2.3. Literatür Taraması

Salehan ve Negahban (2013:2637) tarafından ABD’de 214 üniversite öğrencisi ile sosyal medya kullanımı ile ilgili bir çalışma yapılmıştır. Söz konusu çalışmaya göre, sosyal medya kullanımının cep telefonu bağımlılığının önemli bir yordayıcısı olduğu görülmüştür.

Gezgin vd. (2017:1) tarafından 1151 sosyal ağ kullanıcısı arasında yaptığı çalışmaya göre sosyal ağ kullanıcılarının nomofobi düzeylerinin ortalamasının üzerinde olduğu; nomofobi düzeyinin akıllı telefonu kontrol sıklığı, mobil internet kullanma süresi ve günlük mobil internet kullanma süresi değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği; sosyal ağ kullanıcılarının nomofobi düzeyinin, akıllı telefonu kontrol etme sıklığı, mobil internet kullanma süresi ve günlük mobil internet kullanma süresi arttıkça arttığı tespit edilmiştir.

Gezgin vd. (2018:555-56) tarafından 538 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan bir çalışmada, nomofobi ile sosyal medyada gelişmeleri kaçırma korkusu (FOMO) arasındaki ilişki olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada yapılan korelasyon ve regresyon analizleri sonucuna göre, nomofobi ile gelişmeleri kaçırma korkusu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu ve gelişmeleri kaçırma korkusunun nomofobi toplamdaki değişimin %41’ini açıkladığı tespit edilmiştir. Çalışma bulgularına göre, problemlili ve aşırı sosyal medya kullanımının en önemli belirtilerinden biri olarak kabul edilen FOMO’nun, akıllı telefonların aşırı sosyal medya kullanımının bireylerin nomofobik davranışlara sahip olmasını açıklayan bir faktör olabileceği ifade edilmektedir.

Sırakaya (2018:723) tarafından 439 ön lisans öğrencisi ile yapılan bir çalışmada, akıllı telefonunu sosyal ağlara bağlanmak ve alışveriş yapmak için kullanan öğrencilerin nomofobi düzeylerinin bu amaçla kullanmayanlara göre anlamlı derecede yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ayar vd. (2018:589) tarafından, 755 hemşirelik bölümü öğrencisi üzerinde yapılan bir araştırmada, nomofobi düzeyi ile sosyal ağlar bağımlılığı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Yapılan korelasyon ve regresyon analizlerine göre, öğrencilerin nomofobi düzeyleri ile problemlili internet kullanımı, sosyal görünüş kaygısı ve sosyal medya kullanımı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, problemlili internet kullanımı, sosyal görünüş kaygısı ve sosyal medya kullanımı değişkenlerinin nomofobi düzeyini pozitif yönde güçlü bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Yıldız Durak (2018:543) tarafından, orta öğretimin 7. ve 8. sınıflarında okuyan 786 öğrenci ile yapılmış olduğu bir çalışmada, günlük sosyal medya kullanım süresi ve sosyal medya bağımlılığı ile nomofobik davranışlar arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Çalışmada, ergenlerin sosyal medya ortamlarına olan ilgisinin yoğun akıllı telefon kullanımında önemli bir yere sahip olduğu, bu nedenle ergenlerin sosyal medyada yaşanan gelişmeleri kaçırmaktan korktukları için akıllı telefonlarına erişimi kaybetmekten endişe duydukları ifade edilmektedir.

Şumuer vd. (2018:7) tarafından Türkiye’de öğrenim göre 423 üniversite öğrencisi ile yapılan çalışmanın bulgularına göre, nomofobi düzeyinin üniversite öğrencilerinin ders sırasında öğretim amacı dışında mobil telefon kullanım düzeyini açıklayan en güçlü yordayıcı olduğu ve aralarında orta düzeyde pozitif yönde bir ilişkinin bulunduğu saptanmıştır.

Anshari vd. (2019:243) tarafından 230 birinci sınıfta öğrenim gören üniversite öğrencisi üzerinde yapılan bir çalışmada, nomofobi ile sosyal medyayı kullanma arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Anshari vd. (2019:245) göre, nomofobik insanlar, sosyalleşme, kendini ifade etme ve popülerliğini artırmak için sosyal medyayı kullanmaktadır. Örneğin sosyal medyada, beğeni veya retweet sayısı ne kadar önemli veya ne kadar önemli olduğunuzu belirledikçe, belirli bir olay veya başarı hakkında güncelleme yapacak ilk kişi olma çabası artmaktadır.

Günümüzde, internette ayrılan zamanın önemli bir kısmını sosyal ağlar işgal etmektedir. Sosyal ağlar gibi ortamlarda, anlık mesajlaşma uygulamalarındaki gelişmeleri kaçırmaktan korkan ve anında geri bildirim arayan kişiler, kontrolsüz ve endişeli akıllı telefon kullanım davranışları sergileyebilirler (Yıldız Durak, 2017:495). Bu kapsamda, insan yaşamının önemli bir parçası haline gelen sosyal ağ

kullanımının, özellikle söz konusu sosyal ağları daha aktif şekilde kullanan gençlerin nomofobi düzeyleri ile olan ilişkisinin incelenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu çerçevede, bu çalışmanın nomofobiye ilişkin literatüre katkıda bulunulması ve nomofobi yaygınlığının ortaya konulması açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, sosyal ağ kullanım alışkanlıklarının nomofobi düzeyleri ile olan ilişkisi incelenmiştir. Türkiye'deki bir devlet üniversitesinin sağlık yüksekokulunda öğrenim gören lisans öğrencileri üzerinde yapılan araştırmanın ayrıntıları, analizleri, elde edilen bulguları ve sonuçları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, nicel araştırma yöntemlerinden tarama yöntemi kullanılmıştır. Bizzat araştırmacı tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yüz yüze anket uygulanmıştır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Örneklemi

Araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinde sosyal ağ kullanımının nomofobi ile ilişkisinin incelenmesidir. Araştırmada ayrıca bazı demografik özellikler ile sosyal ağ kullanımı ve nomofobi arasındaki ilişkide incelenmiştir. Araştırmanın evrenini bir kamu üniversitesinin Sağlık Yüksekokulunda öğrenim gören 714 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada, örneklem seçimine gidilmeyerek evrenin tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın örneklemine verilerin toplandığı zaman diliminde okulda bulunan, akıllı telefona sahip olan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 430 öğrenci oluşturmuştur. Böylece çalışmada evrenin % 60.2'sine ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %57.4'ünü hemşirelik %22.6'sini ebelik ve %20'sini odyoloji bölümünde okuyan öğrenciler oluşturmuştur.

3.2. Verilerin Toplanması ve Araçlar

Veriler 2019-20 Bahar döneminde anket yöntemiyle toplanmıştır. Veriler araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme yöntemi ile öğrencilerin veri toplama formlarını kendisinin işaretlenmesi yoluyla toplanmıştır. Verilerin toplanmasında, Katılımcı Bilgi Formu, Sosyal Ağların Kullanım Amaçları Ölçeği ve Nomofobi ölçeği kullanılmıştır.

Katılımcı Bilgi Formu: Öğrencilerin tanıtıcı özelliklere (yaş, cinsiyet, gelir durumu, akıllı telefon ile interneti sınırsızca kullanma durumu ve akıllı telefon ile internet kullanım süresi) ilişkin bilgileri ile ilgili sorulardan oluşmaktadır.

Sosyal Ağların Kullanım Amaçları [SAKA] Ölçeği: Sosyal Ağlar Kullanım Amaçları Ölçeği Usluel vd. (2014) tarafından geliştirilmiş olup, 26 madde ve 7'li likert tipte bir ölçektir. Ölçeğin araştırma (1-3. Sorular), işbirliği (4-9. Sorular), iletişimi başlatma (10.-12. Sorular), iletişim kurma (13. ve 14. Sorular), iletişimi sürdürme (15. -18. Sorular), içerik paylaşma (19.-23. Sorular) ve eğlence (24.-26. Sorular) olmak üzere toplam 7 alt boyutu bulunmaktadır. Ölçekten en fazla 182, en az 26 puan alınabilmektedir. Alınan yüksek puan bireylerin sosyal ağları amaçları doğrultusunda yoğun şekilde kullandığını göstermektedir. Ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı 0.92'dir (Usluel vd., 2014:16).

Nomofobi Ölçeği: Nomofobi ölçeği bireylerin akıllı telefon bağımlılığını ölçmek için Yıldırım ve Correia (2015) tarafından geliştirilmiştir. Ülkemizde geçerlilik ve güvenirliliği Yıldırım vd. (2015:1324) tarafından yapılmış olup, 20 maddeden oluşan 7'li likert tipte bir ölçektir. Ölçek daha sonra Erdem vd. (2017:5) tarafından 5'li likert şekline dönüştürülmüştür. Bu çalışmada, nomofobi ölçeğinin, 5'li likert tipine göre düzenlenen hali kullanılmıştır. Ölçek bireylerin nomofobik durumlarına ilişkin "bilgiye ulaşamama (1.-4. Sorular)", "cihazda yoksunluk (5.-9. sorular)", "çevrimiçi olamama (16.-20. Sorular)" ve " iletişimi kaybetme (10.-15. sorular)" olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten en fazla 100, en az 20 puan alınmaktadır. Alınan puanın yüksek olması, bireylerdeki nomofobi şiddetinin yüksek olduğunu göstermektedir (Yıldırım ve Correia, 2015:133). Ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı 0.92'dir (Erdem vd., 2017:7).

3.3. Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırma sonucu elde edilen verilerin analizinde SPSS for Windows 20.0 paket programı kullanılmıştır. İstatistiksel analizlerde bağımsız gruplarda t testi, Pearson korelasyon analizi, ANOVA

(Tukey HSD testi) ve Cronbach Alfa güvenilirlik analizi kullanılmıştır. Ölçülebilir veriler ortalama () ve standart sapma (SS) ile birlikte verilmiştir. İstatistiksel anlamlılık $p < 0.05$ kabul edilmiştir.

3.4. Araştırmanın Etik Boyutu

Araştırmaya başlamadan önce, İnönü Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan etik onay (2020/5-1) ve araştırmanın yapılacağı yüksekokuldan yazılı izin alınmıştır. Ayrıca öğrencilere araştırma hakkında bilgi verilmiş, kişisel bilgilerin gizli tutulacağı ve istedikleri zaman araştırmadan çekilebilecekleri belirtilerek gönüllü olanlar araştırmaya dahil edilmiştir.

4. Bulgular

Araştırmada öğrencilerin sosyal ağ kullanımının nomofobi ile ilişkisini gösteren araştırma bulguları tablolar (Görseller) halinde sunulmuştur. Araştırmada öğrencilerin % 65.3 ile en fazla 20 ve altı yaş grubunda olduğu ayrıca %75.8'inin kadın ve %88.6'sının orta ya da kötü gelir durumuna sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin % 63.5'inin akıllı telefon aracılığıyla sınırsızca interneti kullandığı ve internet kullanım süresinin %31.4 ile günde 2-4 saat arasında olduğu tespit edilmiştir (Görsel 1).

Yaş	Sayı	%
20 ve altı	281	65.3
20 üzeri	149	34.7
Cinsiyet		
Kadın	326	75.8
Erkek	104	24.2
Gelir Durumu		
İyi	49	11.4
Orta/Kötü	381	88.6
İnterneti sınırsızca kullanma		
Evet	273	63.5
Hayır	157	36.5
İnternet kullanım süresi/gün/saat		
2 ve altı	122	28.4
2-4	135	31.4
4-6	96	22.3
6 ve üzeri	77	17.9
Toplam	430	100.0

*İnternet kullanım süresi ortalama:4.71

Görsel 1: Öğrencilerin Tanıtıcı Özelliklerinin Dağılımı (N:430)

4.1. Ölçeklerin Güvenilirliği ve Yapı Geçerliliği

Nomofobi ve SAKA ölçekleri üzerinde faktör analizi yapılmıştır. Bu kapsamda, ölçeklerin güvenilirliğini ölçmek için Cronbach Alfa testi, geçerliliğini test etmek için ise açıklayıcı faktör analizi (AFA) uygulanmıştır. Her bir faktördeki maddelerin faktör yük değerlerinin 0.45-0.50 ya da daha yüksek olması önerilmektedir (Sipahi, Yurtkoru ve Çinko, 2008: 87). Faktör analizinde, her bir faktördeki maddelerin faktör yüklerinin en az 0.50 değerine sahip olmasının seçim için iyi bir ölçü olduğu hususu dikkate alınmıştır (Ursavaş, Şahin ve McIlroy, 2014:898).

4.2. Nomofobi Ölçeği İçin Faktör Analizi Bulguları

Araştırmada öğrencilerin nomofobik özelliklerini tespit etmek için Nomofobi ölçeği kullanılmış olup, nomofobi ile ilgili toplam 20 ifade için faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin, yapılan analiz sonucu cihazda yoksunluk, çevrimiçi olamama, iletişimi kaybetme ve bilgiye ulaşamama olmak üzere dört alt boyuttan oluştuğu tespit edilmiştir. Nomofobi ölçeğinin faktör analizine uygun olup olmadığını ortaya çıkarmak için KMO ve Bartlett's Test of Sphericity analizleri yapılmıştır (Görsel 2)

Kaiser-Mayer-Olkin (KMO)	0.910
Bartlett's Test of Sphericity	X ² =3768,801
	df=190
	p=0.000
(p<0.01)	

Görsel 2: Nomofobi Ölçeği'nin Faktör Analizine Uygunluğuna İlişkin Veriler

Araştırmada Nomofobi ölçeğinin KMO= .910, Bartlett's Test of Sphericity değeri= 3768,801 df=190, p=0.000 olarak belirlenmiştir. Örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygunluğu için KMO'un 0.60'ın üzerinde olması ve Bartlett's test sphericity analizi sonucunun istatistiksel açıdan anlamlı olması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2011:114). KMO değerinin 1'e yakın çıkması ve Bartlett değerlerinin anlamlı çıkması Nomofobi ölçeğinin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir.

Maddeler	Ort.	Std.	Faktör Yükleri	Varyans	Cronbach's Alpha
Cihazda Yoksunluk				%10.65	0.79
S5	3.37	1.32	0.717		
S6	3.30	1.38	0.742		
S7	3.45	1.29	0.510		
S8	2.53	1.28	0.585		
S9	3.54	1.18	0.506		
Çevrimiçi Olamama				%18.53	0.79
S16	2.63	1.30	0.786		
S17	2.89	1.31	0.703		
S18	2.72	1.34	0.777		
S19	2.57	1.32	0.705		
S20	3.47	1.35	0.522		
İletişimi Kaybetme				%14.83	0.81
S10	3.79	1.15	0.697		
S11	3.87	1.14	0.734		
S12	2.79	1.32	0.664		
S13	3.81	1.13	0.835		
S14	3.31	1.32	0.520		
S15	3.87	1.16	0.759		
Bilgiye Ulaşamama				%16.06	0.83
S1	3.60	1.14	0.758		
S2	3.78	1.08	0.808		

S3	3.71	1.16	0.777
S4	3.65	1.20	0.666
Toplam Varyans			%60.06
Toplam Cronbach's Alpha			0.91

Görsel 3: Nomofobi Ölçeği Faktör Yüklerinin Dağılımı

Araştırmada, Nomofobi ölçeğinin faktör analizi sonucunda faktör yüklerinin 0.506 ile 0.835 arasında olduğu tespit edilmiştir (Görsel 3). AFA analizleri sonucunda belirtilen ölçütlere uymayan maddeler olmadığı için ölçekten madde çıkartılmamıştır. Ölçeğin toplam varyansın %60,06'sını açıkladığı ve ölçeğin yapı geçerliliğini sağladığı görülmüştür. Likert tipi ölçeklerin güvenilirliğinin incelenmesinde Cronbach's α iç tutarlık katsayı tekniği önerilmektedir. Araştırmada, Nomofobi ölçeğinin Cronbach α toplam puanı 0.91, cihazda yoksunluk alt boyutu 0.79, çevrimiçi olamama alt boyutu 0.79, iletişimi kaybetme alt boyutu 0.81, bilgiye ulaşamama alt boyutu 0.83 olarak hesaplanmıştır. Cronbach's α katsayısı 0.40'dan küçük ise ölçme aracı güvenilir değil, 0.40-0.59 arası düşük güvenilirlikte, 0.60-0.79 arası oldukça güvenilirlikte, 0.80-1.00 arası ise yüksek derecede güvenilirlikte olarak değerlendirilir (Özdamar, 2002: 667). Sonuç olarak "iletişimi kaybetme" ve "bilgiye ulaşamama alt boyutları ile toplam ölçeğin yüksek derecede güvenilir, "cihazda yoksunluk" ve "çevrimiçi olamama" alt boyutlarının oldukça güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

4.3. SAKA Ölçeği İçin Faktör Analizi Bulguları

Araştırmada sosyal ağların kullanım amaçlarını belirlemek amacıyla SAKA ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte yer alan toplam 26 ifade için AFA yapılmıştır. Ölçeğin; araştırma, işbirliği, iletişimi başlatma, iletişim kurma, iletişimi sürdürme, içerik paylaşma ve eğlence olmak üzere toplam 7 alt boyuttan oluştuğu saptanmıştır. Öncelikle ölçeğin faktör analizine uygun olup olmadığını belirlenmeye çalışılmıştır (Görsel 4).

Kaiser-Mayer-Olkin (KMO)	0.889
Bartlett's Test of Sphericity	X ² =5255.086
	df= 325
	p=0.000
(p<0.01)	

Görsel 4: SAKA Ölçeği'nin Faktör Analizine Uygunluğuna İlişkin Veriler

SAKA ölçeğinin KMO ve Bartlett Test sonucunda KMO= 0.889, Bartlett's Test of Sphericity= 5255,086, df= 325, p=0.000 saptanmıştır. Ölçeğin KMO ve Bartlett's test sonucu verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir.

Maddeler	Ort.	Std.	Faktör Yükleri	Varyans	Cronbach's Alpha
Araştırma				%12.21	0.84
S1	4.88	1.72	0.816		
S2	5.40	1.65	0.852		
S3	5.17	1.73	0.757		
İşbirliği				%11.90	0.84

S4	5.16	1.69	0.665		
S5	4.34	1.84	0.648		
S6	4.47	1.80	0.778		
S7	3.92	1.96	0.816		
S8	4.27	1.84	0.786		
S9	5.05	1.71	0.513		
İletişimi Başlatma				%6.88	0.80
S10	2.92	1.90	0.521		
S11	2.70	1.89	0.810		
S12	3.07	2.01	0.829		
İletişimi Kurma				%13.60	0.80
S13	5.36	1.84	0.792		
S14	5.46	1.75	0.785		
İletişimi Sürdürme				%5.95	0.81
S15	4.18	2.02	0.687		
S16	4.47	1.92	0.559		
S17	5.01	1.77	0.785		
S18	4.88	1.75	0.749		
İçerik Paylaşma				%10.75	0.81
S19	4.70	1.79	0.542		
S20	4.36	1.93	0.552		
S21	3.78	2.01	0.790		
S22	3.25	1.95	0.847		
S23	3.15	1.93	0.740		
Eğlence				%6.53	0.73
S24	4.80	1.90	0.741		
S25	4.51	2.01	0.792		
S26	3.32	2.03	0.501		
Toplam Varyans				%67.82	
Toplam Cronbach's Alpha					0.90

Görsel 5: Nomofobi Ölçeği Faktör Yüklerinin Dağılımı

Araştırmada, SAKA ölçeğinin faktör analizi sonucunda faktör yüklerinin 0.501 ile 0.852 arasında olduğu tespit edilmiştir (Görsel 5.) AFA analizleri sonucunda belirtilen ölçütlere uymayan maddeler olmadığı için ölçekten madde çıkartılmamıştır. Ölçeğin toplam varyansın %67.82'sini açıkladığı belirlenmiştir. Araştırmada, SAKA ölçeğinin Cronbach α toplam puanı 0.90, araştırma alt boyutu 0.84, işbirliği alt boyutu 0.84, iletişimi başlatma alt boyutu 0.80, iletişim kurma alt boyutu 0.80, iletişimi sürdürme alt boyutu 0.81, içerik paylaşma alt boyutu 0.81 ve eğlence alt boyutu 0.73 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak "iletişimi kaybetme" ve "bilgiye ulaşamama alt boyutları ile toplam ölçeğin yüksek derecede güvenilir, "cihazda yoksunluk" ve "çevrimiçi olamama" alt boyutlarının oldukça güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak ölçeğin "eğlence" alt boyutunun oldukça güvenilir olduğu, eğlence alt boyutu dışında kalan tüm alt boyutlar ile ölçek toplamın yüksek derecede güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

4.4. Araştırma Kapsamında Ele Alınan Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Araştırmada, öğrencilerin nomofobi ölçeği toplam puan ortalaması 3.33, SS değeri 0.75; cihazda yoksunluk alt boyut puan ortalaması 3.23, SS değeri 0.94; çevrimiçi olamama alt boyut puan ortalaması 2.85, SS değeri 0.97; iletişimi kaybetme alt boyut puan ortalaması 3.57, SS değeri 0.86 ve bilgiye ulaşamama alt boyut puan ortalaması 3.68, SS değeri 0.93 olarak saptanmıştır. Öğrencilerin SAKA ölçeği toplam puan ortalaması 112.57, SS değeri 26.09 olup, alt boyut puan ortalaması ve SS değeri araştırma için 15.41 ve 4.44, işbirliği için 27.22 ve 8.10, iletişimi başlatma için 8.70 ve 4.57, iletişim kurma için 10.87 ve 3.27, iletişimi sürdürme için 18.53 ve 5.93, içerik paylaşma için 19.25 ve 7.23 ve eğlence için 12.61 ve 4.51'dir (Görsel 6).

Nomofobi Ölçek Alt Boyut Puan Ortalamaları	Ortalama	SS
Cihazda Yoksunluk Alt Boyutu	3.23	0.94
Çevrimiçi Olamama Alt Boyutu	2.85	0.97
İletişimi Kaybetme Alt Boyutu	3.57	0.86
Bilgiye Ulaşamama Alt Boyutu	3.68	0.93
Nomofobi Toplam	3.33	0.75
SAKA Ölçek Alt Boyut Puan Ortalamaları		
Araştırma Alt Boyutu	15.41	4.44
İşbirliği Alt Boyutu	27.22	8.10
İletişimi Başlatma Alt Boyutu	8.70	4.57
İletişim Kurma Alt Boyutu	10.87	3.27
İletişimi Sürdürme Alt Boyutu	18.53	5.93
İçerik Paylaşma Alt Boyutu	19.25	7.23
Eğlence Alt Boyutu	12.61	4.51
SAKA toplam	112.57	26.09

Görsel 6. Öğrencilerin Sosyal Ağların Kullanım Amaçları Ölçeği ile Nomofobi Ölçek Puan Ortalamalarının Dağılımı

Görsel 7'de öğrencilerin tanıtıcı özelliklerinin SAKA ve nomofobi ölçekleri toplam puan ortalamalarına göre dağılımı gösterilmektedir. Araştırmada öğrencilerin yaşı, cinsiyeti ve gelir durumu ile SAKA ve nomofobi ölçeği toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmamıştır ($p>0.05$). Ancak interneti sınırsızca kullandığını belirten öğrencilerin SAKA puan ortalaması (114.49) sınırsızca kullanmayan öğrencilere göre (109.24) daha yüksek bulunmuştur ($p<0.05$). Benzer şekilde interneti sınırsızca kullanan öğrencilerin nomofobi puan ortalaması (3.40), sınırsızca kullanmayanlara göre (3.21) daha yüksek saptanmıştır ($p<0.05$). İnternet kullanım süresi ile SAKA ve nomofobi ölçek toplam puanı arasında da istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmıştır ($p<0.05$). Araştırmada internet kullanım süresi artan öğrencilerde SAKA ve nomofobi ölçek toplam puanının da arttığı saptanmıştır ($p<0.05$). Yapılan Tukey HSD testinde SAKA ile internet kullanım süresi arasındaki farklılığın 2 saat ve altı grup ile 4 ve 6 saat arası ve 6 saat ve üzeri gruptan kaynaklandığı saptanmıştır. Nomofobi ölçek toplam puanı ile internet kullanım süresi arasındaki farklılığın ise 2 saat ve altı grup ile 4 ve 6 saat arası ve 6 saat ve üzeri gruptan kaynaklandığı ayrıca 2-4 saat arasında internete giren grup ile 4 ve 6 saat arası ve 6 saat ve üzeri gruptan kaynaklandığı saptanmıştır.

Ölçekler	Demografik Özellikler				
	Yaş	Ort.	SS	t	p
SAKA	20 ve altı	113.25	26.23	0.738	0.461
	20 üzeri	111.30	25.87		

Nomofobi	20 ve altı	3.30	0.71	1.165	0.245
	20 üzeri	3.39	0.81		
Cinsiyet					
SAKA	Kadın	112.52	26.04	0.075	0.940
	Erkek	112.74	26.40		
Gelir Durumu					
Nomofobi	Kadın	3.35	0.74	0.829	0.408
	Erkek	3.28	0.77		
Gelir Durumu					
SAKA	İyi	114.08	24.07	-0.430	0.668
	Orta/Kötü	112.38	26.37		
İnterneti sınırsızca kullanma					
Nomofobi	İyi	3.27	0.74	-0.602	0.547
	Orta/Kötü	3.34	0.75		
İnterneti sınırsızca kullanma					
SAKA	Evet	114.49	25.11	2.014	0.045
	Hayır	109.24	27.48		
İnternet kullanım süresi/gün/saat					
Nomofobi	Evet	3.40	0.74	2.551	0.011
	Hayır	3.21	0.75		
*İnternet kullanım süresi/gün/saat					
SAKA	2 ve altı	108.25	29.72	-2.168	0.031
	2-4	110.51	24.11		
	4-6	117.12	21.79		
	6 ve üzeri	117.33	27.05		
İnternet kullanım süresi/gün/saat					
Nomofobi	2 ve altı	3.07	0.73	15.151	0.000
	2-4	3.22	0.68		
	4-6	3.60	0.72		
	6 ve üzeri	3.62	0.72		

*İnternet kullanım süresi ortalama: 4.71

Görsel 7. Öğrencilerin Demografik Özelliklerinin SAKA Ölçeği ve Nomofobi Ölçeği Toplam Puan Ortalamalarına Göre Dağılımı

Görsel 8.'de SAKA ölçeği ile Nomofobi ölçeği puan ortalamaları arasındaki ilişkinin korelasyon analizi sonuçları yer almaktadır. Araştırmada nomofobi ölçeğinin cihazda yoksunluk alt boyutu ile SAKA ölçeği toplam puanı ve iletişimi başlatma alt boyutu ile zayıf, Nomofobi ölçeğinin çevrimiçi olamama alt boyutu ile SAKA ölçeğinin iletişimi başlatma ve içerik paylaşımı alt boyutu ile zayıf düzeyde anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır ($p < 0.05$). Araştırmada Nomofobi ölçeğinin iletişimi kaybetme alt boyutu ile SAKA ölçeği toplam puanı ile araştırma, iletişimi başlatma, içerik paylaşma ve eğlence alt boyutları arasında düşük düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır ($p < 0.05$). Araştırmada Nomofobi ölçeğinin bilgiye ulaşamama alt boyutu ile SAKA ölçeği toplam puanı ile araştırma, işbirliği, iletişim kurma, iletişimi sürdürme, içerik paylaşma ve eğlence alt boyutları arasında düşük düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır ($p < 0.05$). Ayrıca nomofobi ölçeğinin toplam puanı ile SAKA toplam puanı ve iletişimi başlatma, içerik paylaşma ve eğlence alt boyutları arasında düşük düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır ($p < 0.05$).

Değişkenler/ Alt Boyutlar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Araştırma (1)	1												
İşbirliği (2)	0.57*	1											
İletişimi Başlatma (3)	-0.03	0.21*	1										
İletişim Kurma (4)	0.42*	0.39*	0.12*	1									
İletişimi Sürdürme (5)	0.31*	0.42*	0.28*	0.60*	1								
İçerik Paylaşma (6)	0.31*	0.49*	0.43*	0.32*	0.46*	1							
Eğlence (7)	0.22*	0.33*	0.28*	0.34*	0.42*	0.46*	1						
SAKA toplam (8)	0.59*	0.78*	0.49*	0.62*	0.74*	0.78*	0.63*	1					
Cihazda Yoksunluk (9)	0.04	0.04	0.14*	0.05	0.04	0.07	0.08	0.09*	1				
Çevrimiçi Olamama (10)	0.02	0.03	0.17*	0.02	0.01	0.11*	0.09	0.08	0.60*	1			
İletişimi Kaybetme (11)	0.09*	0.01	0.09*	0.10	0.11	0.06*	0.11*	0.10*	0.55*	0.54*	1		
Bilgiye Ulaşamama (12)	0.13*	0.10*	0.08	0.10*	0.07*	0.08*	0.13*	0.14*	0.62*	0.45*	0.44*	1	
Nomofobi Toplam (13)	0.09	0.05	0.15*	0.71	0.65	0.10*	0.12*	0.13*	0.86*	0.81*	0.77*	0.78*	1

*p<0.05&Pearson korelasyon analizi

Görsel 8. Sosyal Ağların Kullanım Amaçları Ölçeği ile Nomofobi Ölçeği Puanları Arasında Korelasyon Katsayıları (n:430)&

4.5. Değişkenlere Ait Regresyon Sonuçları

Araştırmada yapılan çoklu regresyon analizi sonucunda iletişimi başlatmanın cihazda yoksunluk üzerine etkisinin istatistiksel olarak anlamlı ($\beta=0.027$; $p<0,05$) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Cihazda yoksunluğun belirleyicisi olarak iletişimi başlatma ile ilişkisi pozitif yönde çok zayıf düzeyde ($R=0.149$) olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin cihazda yoksunluk algılarındaki değişimin %1.8'inin modele dahil olan iletişimi başlatma değişkeni tarafından açıklandığı tespit edilmiştir (Görsel 9). Bu sonuç doğrultusunda öğrencilerin iletişimi başlatma çabasının artmasının cihazda yoksunluğun daha fazla yaşanmasına neden olduğu söylenebilir.

Bağımlı Değişken/ Nomofobi	Bağımsız Değişken/SAKA	β	t	p	F	Model (p)	R	R2
Cihazda Yoksunluk	İletişimi Başlatma	0.027	2.372	0.018	4.832	0.008	0.149	0.018
	Saka Toplam	0.001	0.595	0.552				

Görsel 9. Sosyal Ağ Kullanımının Nomofobi Cihazda Yoksunluk Alt Boyutu Üzerine Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonucu

Araştırmada, iletişimi başlatma ile çevrimiçi olamama alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki ($R=0.179$, $R^2=0.028$) olduğu saptanmıştır (Görsel 10). İletişim başlatmanın çevrimiçi olamama üzerinde anlamlı ve pozitif yönde bir etkisi olduğu görülmüştür ($\beta=0,393$; $p<0,05$). İletişimi başlatmanın çevrimiçi olamama üzerinde %2.8'lik bir açıklayıcılık oranına sahiptir ($R^2=0,028$). Öğrencilerin iletişimi başlatma çabasının artmasının çevrimiçi olamamayı arttırdığı söylenebilir.

Bağımlı Değişken/ Nomofobi	Bağımsız Değişken/SAKA	β	t	p	F	Model (p)	R	R2
Çevrimiçi Olamama	İletişimi Başlatma	0.156	2.951	0.003	7.089	0.001	0.179	0.028
	İçerik Paylaşma	0.044	0.825	0.410				

Görsel 10. Sosyal Ağ Kullanımının Nomofobi Çevrimiçi Olamama Alt Boyutu Üzerine Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonucu

Araştırmada, çok yönlü regresyon analizi sonucunda araştırma, iletişimi başlatma, içerik paylaşma, eğlence, SAKA toplam değişkenleri ile iletişimi kaybetme arasında anlamlı bir ilişki ($R=0.157$, $R^2=0.013$) saptanamamıştır ($F=2.133$, $p>0.05$). Araştırma, iletişimi başlatma, içerik paylaşma, eğlence ve SAKA toplam değişkenlerinin iletişimi kaybetme üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir (Görsel 11).

Bağımlı Değişken/ Nomofobi	Bağımsız Değişken/SAKA	β	t	p	F	Model (p)	R	R2
İletişimi Kaybetme	Araştırma	0.025	1.736	0.083	2.133	0.061	0.157	0.013
	İletişimi Başlatma	0.021	1.783	0.075				
	İçerik Paylaşma	-0.001	-0.011	0.991				
	Eğlence	0.021	1.725	0.085				
	Saka Toplam	-0.003	-0.744	0.457				

Görsel 11. Sosyal Ağ Kullanımının Nomofobi İletişimi Kaybetme Alt Boyutu Üzerine Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonucu

Araştırmada, çok yönlü regresyon analizi sonucunda araştırma, işbirliği, iletişimi kurma, iletişimi sürdürme, içerik paylaşma ve eğlence değişkenleri ile bilgiye ulaşamama arasında anlamlı bir ilişki ($R= 0.175$, $R^2= 0.017$) saptanamamıştır ($F= 2.228$, $p> 0.05$). Araştırma, işbirliği, iletişimi kurma, iletişimi sürdürme, içerik paylaşma ve eğlence değişkenlerinin bilgiye ulaşamama üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir (Görsel 12).

Bağımlı Değişken/ Nomofobi	Bağımsız Değişken/SAKA	β	t	p	F	Model (p)	R	R2
Bilgiye Ulaşamama	Araştırma	0.022	1.724	0.085	2.228	0.040	0.175	0.017
	İşbirliği	0.001	0.064	0.949				
	İletişim Kurma	0.012	0.647	0.518				
	İletişimi Sürdürme	-0.004	-0.407	0.685				
	İçerik Paylaşma	-0.001	-0.031	0.975				
	Eğlence	0.022	10.854	0.064				

Görsel 12. Sosyal Ağ Kullanımının Nomofobi Bilgiye Ulaşamama Alt Boyutu Üzerine Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonucu

Araştırmada, iletişimi başlatma ile nomofobi toplam arasında anlamlı bir ilişki ($R= 0.179$, $R^2= 0.023$) saptanmıştır. İletişim başlatmanın nomofobi toplam üzerinde anlamlı ve pozitif yönde bir etkisi olduğu görülmüştür ($\beta=0,020$; $p<0,05$). İletişimi başlatmanın nomofobi toplamdaki değişimin %2.7'sini açıklamaktadır. Öğrencilerin iletişimi başlatma çabasının artmasının nomofobi düzeyini daha fazla artmasına neden olduğu söylenebilir (Görsel 13).

Bağımlı Değişken/ Nomofobi	Bağımsız Değişken/SAKA	β	t	p	F	Model (p)	R	R2
Nomofobi Toplam	İletişimi Başlatma	0.020	2,222	0.027	3.531	0.008	0.179	0.023
	İçerik Paylaşma	-0.001	-0.185	0.853				
	Eğlence	0.013	10.280	0.201				
	Saka Toplam	0.001	0.392	0.695				

Görsel 13. Sosyal Ağ Kullanımının Nomofobi Üzerine Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Sonucu

5. Tartışma, Sonuç Ve Öneriler

Üniversite öğrencileri üzerinde uygulanan bu çalışmada, bizzat araştırmacı tarafından yüz yüze anket yöntemi uygulanmıştır. Ankette nomofobiyi ölçmek için nomofobi ölçeği, sosyal ağ kullanım amaçlarını ölçmek için SAKA ölçeği kullanılmıştır. Nomofobi ölçeğinin cihazda yoksunluk, çevrimiçi olamama, iletişimi kaybetme ve bilgiye ulaşamama olmak üzere dört alt boyuttan, SAKA ölçeğinin ise araştırma, işbirliği, iletişimi başlatma, iletişim kurma, iletişimi sürdürme, içerik paylaşma ve eğlence olmak üzere yedi alt boyuttan oluştuğu saptanmıştır. Ölçeklerin faktör analizini yapmak için örneklem büyüklüğünün "yüksek derecede yeterli" olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada öğrencilerin yaşı, cinsiyeti ve gelir durumu ile SAKA ve nomofobi ölçekleri toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanamamıştır ($p>0.05$). Literatürde nomofobi ile yaş (Yıldırım vd., 2015: 1327; Çağan vd., 2014:836) ve cinsiyet (Yıldırım vd., 2015:1326;

Argumosa-Villar vd., 2017:132; Sezer ve Atılğan, 2018:31; Kocabaş ve Korucu, 2018:265) arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığına yönelik araştırmalar mevcuttur. Bulgumuz literatür ile benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte, cinsiyet ile nomofobi (Nagpal ve Kaur, 2016:1138; Gezgin ve Çakır, 2016:2514; Burucuoğlu:2017:487) ve yaş ile nomofobi (Sezer ve Atılğan, 2018:31) arasında anlamlı ilişki bulan araştırmalar da mevcuttur.

Ayrıca, çalışmamızı destekler nitelikte cinsiyete ile sosyal ağları kullanım amaçları arasında anlamlı ilişkinin olmadığı çalışmalar bulunmaktadır (Yıldız ve Demir, 2016:34; Karasu ve Arıkan, 2016:558). Acar ve Yenmiş (2014: 65) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yürütülen bir araştırmada öğrencilerin yaşı ile sosyal ağlara ilişkin görüşleri arasında anlamlı ilişki olmadığı saptanmıştır. Bulgumuz, Acar ve Yenmiş'in (2014) araştırma bulgusu ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmada öğrencilerin cep telefonu kullanım süresi ortalaması 4.71 saattir. Türkiye günlük ortalama İnterneti kullanma süresi 7 saat 15 dakika olup, bu sürenin % 51'i cep telefonu ile gerçekleştiği bildirilmektedir. Araştırma bulgumuz ile Türkiye geneli arasındaki farkın araştırmamızın öğrencilerin cep telefonu kullanım sürelerini daha düşük beyan etme eğiliminde olabilecekleri, diğer taraftan Türkiye günlük ortalama İnternet kullanma sürelerinin kullanıcı beyanından bağımsız dijital verilerden elde edildiği düşünülmektedir.

İnterneti sınırsızca kullandığını belirten öğrenciler ile internet kullanım süresinin 2 saatin üzerinde olduğunu belirten öğrencilerin nomofobi ölçek puan ortalaması interneti sınırsızca kullanmayan ve 2 saatin altında internet kullandığını belirten öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur ($p<0.05$). Bu sonuç, nomofobinin doğası açısından beklenen bir durumdur. Literatürde internet kullanım süresi arttıkça nomofobi eğiliminin arttığını gösteren araştırmalar yer almaktadır (Erdem vd., 2017:10; Gezgin vd., 2017:10; Sırakaya, 2018:723). Bulgumuz literatür ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmada interneti sınırsızca kullananlarda ve internet kullanım süresi 2 saatin üzerinde olan öğrencilerin SAKA ölçeği toplam puan ortalaması daha yüksek bulunmuştur. İnternet kullanım süresi arttıkça SAKA ölçeği toplam puan ortalaması da artmaktadır ($p<0.05$). Aydın (2016:373) tarafından üniversite öğrencileri ile yürütüldüğü araştırmada internet kullanım sıklığı arttıkça sosyal ağ kullanım oranının arttığı, internet kullanım sıklıkları ile sosyal ağ araçlarının kullanımı arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu saptanmıştır.

Araştırmada nomofobi ölçeğinin toplam puanı ile SAKA toplam puanı ve iletişimi başlatma, içerik paylaşma ve eğlence alt boyutları arasında düşük düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır ($p<0.05$). Elde edilen sonuç literatürle paralellik göstermektedir (Gezgin vd., 2017:11; Yıldız Durak, 2018:553; Ayar vd., 2018:592-93; Sırakaya, 2018:723; Anshari vd. 2019:243).

Ayrıca, nomofobi ölçeğinin cihazda yoksunluk alt boyutu ile SAKA'nın toplam puanı ve iletişimi başlatma alt boyutu arasında zayıf; çevrimiçi olamama alt boyutu ile iletişimi başlatma ve içerik paylaşımı alt boyutu arasında zayıf düzeyde anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Nomofobinin iletişimi kaybetme alt boyutu ile SAKA toplam puanı ile araştırma, iletişimi başlatma, içerik paylaşma ve eğlence alt boyutları arasında düşük düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır ($p<0.05$). Nomofobinin bilgiye ulaşamama alt boyutu ile SAKA toplam puanı ile araştırma, işbirliği, iletişim kurma, iletişimi sürdürme, içerik paylaşma ve eğlence alt boyutları arasında düşük düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır ($p<0.05$).

Diğer taraftan, çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre, sosyal ağlar kullanım alışkanlıklarının nomofobi düzeyine bir etkisi olmadığı, bununla birlikte SAKA ölçeği iletişimi başlatma alt boyutunun, nomofobi toplam ile cihazda yoksunluk ve çevrimiçi olamama alt boyutları üzerinde anlamlı ve pozitif yönde bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Diker ve Uçar (2016:385) tarafından meslek yüksekokulu öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada, sosyal ağların en çok; araştırma ve bilgi edinmek, kendi görüşlerine uygun materyaller bulmak, belli bir konuda işbirliği yapmak, ortak ilgiyi paylaştıkları kişilerle bir araya gelmek, etkinliklerden haberdar olmak, arkadaşlarıyla sohbet etmek, mesajlaşmak ve video resim vb. görselleri paylaşmak amacıyla kullandığı tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmadaki kullanım amaçlarının aslında nomofobi ölçeğinin "bilgiye ulaşamama", "çevrimiçi olamama" ve "iletişimi kaybetmeme alt boyutlarıyla doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle, öğrencilerin

sosyal ağları kullanmadaki temel motivasyonları bilgiye ulaşmak, çevrimiçi olmak ve iletişim kurmaktır. Bu amaçlara ulaşılmadığında ise nomofobik davranışların ortaya çıkması şaşırtıcı olmayacaktır.

Mobil teknolojilerindeki gelişmeler, sosyal ağ kullanımlarının büyük çoğunluğunun akıllı telefonlar üzerinden gerçekleşmesini sağlamaktadır. Böylece, sosyal ağların sık kullanımı, akıllı telefonların aşırı kullanılmasına neden olabilmektedir (Griffiths ve Kuss, 2017:51). Sosyal ağlarda, çeşitli paylaşımların yapılması, başkalarının paylaşımlarının takip edilmesi ve sürekli olarak çevrimiçi olacak şekilde varlık gösteren bireyler, kendini toplumdaki soyutlayarak dijital ortamlarda varlıklarını sürdürür hale gelmektedir. Bireyin akıllı telefonu ile daha büyük bir bağ kurmasını sağlayan ve akıllı telefonunun erişilemez olduğunda kaygı ve stres gibi psikolojik durumlarla karşı karşıya getiren koşullar meydana gelmektedir (Gezgin vd., 2017:13). Böylece, akıllı telefon bağımlılığı ile nomofobi arasında yakın bir ilişki ortaya çıkmaktadır. (Yıldız Durak, 2017:506). Nomofobi; anksiyete, duygusal dengesizlik, saldırganlık ve konsantre olma zorluğu gibi çeşitli belirtiler ile kendini göstermektedir (Aguilera-Manrique vd., 2018:2). Yapılan araştırmalarda, nomofobinin, stres (Tams vd., 2018:1), akademik başarısızlık (Erdem vd. 2016: 931), kaygı, uyku bozukluğu, stres, derslere ilgi kaybı (Gezgin vd., 2017:12) ile yakından ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, sosyal ağların aşırı kullanımı, bireyin davranışları, duyguları üzerindeki kontrolü kaybetmesine ve arkadaşları, ailesi ve meslektaşları ile çatışma yaşamasına neden olabilir (Zheng ve Lee, 2016:67). Bu çerçevede, sosyal ağları aşırı kullanımının ve nomofobinin önlenmesinde aşağıdaki öneriler getirilebilir.

- Sosyal ağların kullanımında mobil teknolojilerin payı dikkate alındığında, özellikler çocukların çok erken yaşlarda okul öncesinde mobil teknolojileri kullanmaya başlaması nedeniyle, çocukların sosyal ağları kullanma alışkanlıklarının gelişiminde anne-babalara önemli görevler düşmektedir.

- Günümüzde, Pandemi döneminde uzaktan eğitimin yoğun şekilde kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda, sosyal ağların eğitim sürecinin bir parçası haline getirilebilir ve öğrencilerin bilgiye ulaşması noktasında sosyal ağları kullanması teşvik edilebilir. Böylece, sosyal ağlar öğrencilerin derslere olan ilgisi ve motivasyonları artırabilecektir.

- Öğrencilerin sanal ve gerçek dünya dengesini sağlamak ve sosyal hayattan kopmasının önüne geçmek amacıyla sosyal ağları nasıl kullanacaklarına ve sosyal ağlara ayırdıkları zamanı yönetebilmelerine yönelik olarak eğitimler verilmelidir.

- Çalışma hayatında sosyal ağların yoğun kullanımının iş performansını etkileyebileceği, özellikle risk derecesi yüksek meslek gruplarında geri döndürülemez hatalara neden olabileceği düşünüldüğünde, üniversite döneminde sosyal ağların çalışma yaşamında neden olabileceği sorunların ve çözüm yollarının öğrencilere sunulması gerekmektedir.

Araştırmada dikkate alınması gereken birkaç kısıt bulunmaktadır. En önemli kısıtlılık, araştırma da cinsiyet açısından temsilde eşitlik sağlanamamıştır. Kadınlar, araştırma örneklemin %75.8'ini oluşturmaktadır. Ayrıca, araştırmanın evreni sadece üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Elde edilen sonuçlar sadece genç yetişkinler açısından bir veri olup, toplumun tamamı için genelleştirme yapmak mümkün olmamaktadır. Son olarak, bu araştırmanın bir kamu üniversitesinin Sağlık Yüksekokulunda öğrenim gören öğrenciler üzerinde yapılmış olmasıdır. Elde edilen sonuçlar sadece belirtilen yüksekokulun öğrencilerinin sosyal ağ kullanım amaçları ile nomofobik eğilimleri arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bu nedenle, yapılacak olan başka araştırmalarda; bu araştırma değişkenlerinin farklı illerde, farklı üniversitelerde, farklı sektörlerde ve farklı büyüklükteki işletmelerde test edilmesi farklı bulguların elde edilmesine yardımcı olabilir. Böylece, araştırma bulgularının ve sonuçlarının genellenmesinin yapılabilmesi imkanı sağlanabilecektir.

Yazar Katkıları

Öğr. Gör. Dr. Ahmet TAŞHAN: Makalenin planlanması, verilerin bilgisayara girilmesi, verilerin analizi ve makalenin yazımı, %50

Öğr. Gör. Zeynep ÜNVER: Verilerin toplanması ve makalenin yazımı, %50

Kaynakça

- Acar, S. ve Yenmiş, A. (2014). Eğitimde Sosyal Ağların Kullanımına İlişkin Öğrenci Görüşlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Facebook Örneği. *Electronic Journal of Vocational Colleges - Bürokon Özel Sayısı*, 55-66. <http://static.dergipark.org.tr:8080/article-download/imported/5000085219/5000079305.pdf?>
- Akar, E. ve Karayel, M. (2008). Pazarlamada Web 2.0 Uygulamalarının Yeri ve Önemi, 13. Ulusal Pazarlama Kongresi Bildiriler Kitabı, 25-29 Ekim, Nevşehir, 161-170.
- Al-Menayes, J. J. (2015). Motivations for Using Social Media: An Exploratory Factor Analysis. *International Journal of Psychological Studies*, 7(1), 43-50. doi: 10.5539/ijps.76n1p43
- 66% of The Population Suffer From Nomophobia The Fear of Being Without Their Phone. <https://www.securenvoy.com/en-gb/blog/66-population-suffer-nomophobia-fear-being-without-their-phone>, Erişim Tarihi: 25 Şubat 2020.
- Anshari, M., Alas, Y ve Sulaiman, E. (2019) Smartphone Addictions and Nomophobia Among Youth. *Vulnerable Children and Youth Studies*, 14(3), 242-247, doi: 10.1080/17450128.2019.1614709
- Argumosa-Villar, L., Boada-Grau, J. ve Vigil-Colet, A. (2017). Exploratory Investigation of Theoretical Predictors of Nomophobia Using The Mobile Phone Involvement Questionnaire (MPIQ). *Journal of Adolescence*, 56, 127-135. doi: 10.1016/j.adolescence.2017.02.003
- Arpacı, İ. (2019). Culture and Nomophobia: The Role of Vertical Versus Horizontal Collectivism in Predicting Nomophobia. *Information Development*, 35(1), 96-106. doi: 10.1177/0266666917730119
- Aguilera-Manrique, G., Márquez-Hernández, V. V., Alcaraz-Córdoba, T., Granados-Gámez, G., Gutiérrez-Puertas, V. ve Gutiérrez-Puertas, L. (2018). The Relationship Between Nomophobia and The Distraction Associated With Smartphone Use Among Nursing Students in Their Clinical Practicum. *PLoS ONE*, 13(8), 1-14. doi: 10.1371/journal.pone.0202953
- Ayar, D., Gerçekler, G. Ö., Özdemir, E. Z. ve Bektaş, M. (2018). The Effect of Problematic Internet Use, Social Appearance Anxiety, and Social Media Use on Nursing Students' Nomophobia Levels. *Computers, Informatics, Nursing*, 36(12), 589-595. doi: 10.1097/CIN.0000000000000458.
- Aydın, İ.E. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları Üzerine Bir Araştırma: Anadolu Üniversitesi Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 373-386. <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/1256/1073>
- Başarmak, U. (2018). Purposes of Social Network Usage Among Secondary School Students. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 8(31), 747-766. <https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TXpFeE16WXpNdz09>
- Boyd, D. M. ve Ellison, N. B. (2007). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13, 210-230. doi:10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x
- Bragazzi, N. L. ve Del Puente, G. (2014). A Proposal For Including Nomophobia in The New DSM-V. *Psychology Research and Behavior Management*, 7, 155-160. doi:10.2147/PRBM.S41386.
- Burucuoğlu, M. (2017). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Nomofobi Düzeyleri Üzerinde Bir Araştırma. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 482-489. doi: 10.14230/joiss423
- Büyüköztürk, S. (2011). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı- İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Cheever, N. A., Rosen, L. D., Carrier, L. M., ve Chavez, A. (2014). Out of Sight is Not Out of Mind: The Impact of Restricting Wireless Mobile Device Use on Anxiety Levels Among Low, Moderate and High Users. *Computers in Human Behavior*, 37, 290-297. doi: 10.1016/j.chb.2014.05.002
- Çağan, Ö., Ünsal, A. ve Çelik, N. (2014). Evaluation of College Students-The Level of Addiction to Cellular Phone and Investigation on the Relationship Between the Addiction and the Level of Depression. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 114, 831-839. doi: 10.1016/j.sbspro.2013.12.793

- Çakır, Ö. ve Mete, F. (2020). Sosyal Paylaşım Ağları, İnternet ve Akıllı Telefona İlişkin Algıların Metaforlar Yoluyla Belirlenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 261-273, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/941267>
- Çömlekçi, M. F. ve Başol, O. (2019). Gençlerin Sosyal Medya Kullanım Amaçları ile Sosyal Medya Bağımlılığı İlişkisinin İncelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(4), 173-188. doi: 10.18026/cbayarsos.525652
- Digital 2019-Global Digital Overview, <https://hootsuite.com/resources/digital-in-2019>, Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2020.
- Diker, Z. ve Uçar, M. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Ağları Kullanım Amaçlarına Yönelik Bir Araştırma: Safranbolu Meslek Yüksekokulu Örneği. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 376-386. http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/38a..zeynep_diker.pdf
- Dixit, S., Shukla, H., Bhagwat, A., Bindal, A., Goyal, A., Zaidi, A. K. ve Shrivastava, A. (2010). A Study to Evaluate Mobile Phone Dependence Among Students of A Medical College and Associated Hospital of Central India. *Indian Journal of Community Medicine*, 35(2), 339-341. doi:10.4103/0970-0218.66878
- Erdem, H., Kalkın, G., Türen, U. ve Deniz, M. (2016). Üniversite Öğrencilerinde Mobil Telefon Yoksunluğu Korkusunun (Nomofobi) Akademik Başarıya Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3), 923-936
- Erdem, H., Türen, U. ve Kalkın, G. (2017). Mobil Telefon Yoksunluğu Korkusu (Nomofobi) Yayılımı: Türkiye'den Üniversite Öğrencileri ve Kamu Çalışanları Örneklemi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 10(1), 1-12. doi: 10.17671/btd.30223
- Forgays, D., Ira E. Hyman I. E. ve Schreiber, J. (2014). Texting Everywhere For Everything: Gender and Age Differences in Cell Phone Etiquette and Use. *Computers in Human Behavior*. 31(1), 314-321. doi: 10.1016/j.chb.2013.10.053
- Gezgin, D. M. ve Çakır, Ö. (2016). Analysis of Nomophobic Behaviors of Adolescents Regarding Various Factors. *Journal of Human Sciences*, 13(2), 2504-2518. doi: 10.14687/jhs.v13i2.3797
- Gezgin, D.M., Şahin, Y.L. ve Yıldırım, S. (2017). Sosyal Ağ Kullanıcıları Arasında Nomofobi Yaygınlığının Çeşitli Faktörler Açısından İncelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 7(1), 1-15. doi: 10.17943/etku.288485
- Gezgin, D.M., Hamutoglu, N.B., Sezen-Gültekin, G. Ve Gemikonaklı, O. (2018). Relationship Between Nomophobia and Fear of Missing Out Among Turkish University Students. *Cypriot Journal of Educational Science*, 13(4), 549-561.
- Goldsworthy, S., Lawrence, N. ve Goodman, W. (2006). The Use of Personal Digital Assistants At The Point of Care in An Undergraduate Nursing Program. *Computers, Informatics, Nursing*, 24(3), 138-143. doi: 10.1097/00024665-200605000-00009
- Griffiths, M.D. ve Kuss, D.J. (2017). Adolescent Social Media Addiction (Revisited). *Education and Health*, 35(3), 49-52.
- Hazar, M. (2011). Sosyal Medya Bağımlılığı-Bir Alan Araştırması. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 32, 151-176.
- Işık, M. ve Kaptangil, İ. (2018). Akıllı Telefon Bağımlılığının Sosyal Medya Kullanımı ve Beş Faktör Kişilik Özelliği İle İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerinden Bir Araştırma. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 695-717.
- Johansson, P., Petersson, G., Saveman, B.I. ve Nilsson, G. (2012). Experience of Mobile Devices in Nursing Practice. *Nordic Journal of Nursing Research*, 32(4), 50-54. doi: 10.1177/010740831203200411
- Karasu M. ve Arıkan D. (2016). Öğretmen Adaylarının Sosyal Medya Kullanım Durumları ve Medya Okuryazarlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 17(2), 549 - 566. <http://dergipark.org.tr/en/download/article-file/339612>
- Kang S. ve Jung, J. (2014). Mobile Communication for Human Needs: A Comparison of Smartphone Use Between The US and Korea. *Computers in Human Behavior*, 35, 376-387. doi: 10.1016/j.chb.2014.03.024

- Kara, B. (2014). Yeni Sosyalleşme Sürecinde Online Topluluklar: Niğde Örneği. 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(9), 43-61, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egitimvetoplum/issue/5129/69931>
- Karal, H. ve Kokoç, M. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Ağ Siteleri Kullanım Amaçlarını Belirlemeye Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. Turkish Journal of Computer and Mathematics Education, 1(3), 251-263.
- King, A. L. S., Valençça, A. M. ve Nardi, A. E. (2010). Nomophobia: The Mobile Phone in Panic Disorder With Agoraphobia: Reducing Phobias or Worsening of Dependence?. Cognitive and Behavioral Neurology, 23(1), 52-54. doi:10.1097/WNN.0b013e3181b7eabc.
- King, A.L.S., Valençça, A. M., Silva, A.C.O., Baczynski, T., Carvalho, M.R. ve Nardi, A.E. (2013). Nomophobia: Dependency on Virtual Environments or Social Phobia?. Computers in Human Behavior, 29, 140-144. Doi: 10.1016/j.chb.2012.07.025
- King, A.L., Valençça, A.M., Silva, A.C., Sancassani, F., Machado, S. ve Nardi, A.E. (2014). Nomophobia: Impact of Cell Phone Use Interfering With Symptoms and Emotions of Individuals With Panic Disorder Compared With A Control Group. Clinical Practice & Epidemiology in Mental Health, 10, 28-35. doi: 10.2174/1745017901410010028
- Kocabaş, D. ve Korucu, K. S. (2018). Dijital Çağın Hastalığı Nomofobi Üzerine Bir Araştırma. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5(11), 254-268. <http://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/41390/500238>
- Kuss, D.J. ve Griffiths, M.D. (2017). Social Networking Sites and Addiction: Ten Lessons Learned. International Journal of Environmental Research and Public Health, 14(3), 311. 1-17. doi:10.3390/ijerph14030311.
- Lee K.E., Kim S.H., Ha T.Y., Yoo Y.M., Han J.J., Jung J.H. ve Jang J.Y. (2016). Dependency on Smartphone Use and Its Association with Anxiety in Korea. Public Health Reports, 131(3), 411-419. doi: 10.1177/003335491613100307
- Martinotti, G., Vilella, C., Di Thiene, D., Di Nicola, M., Bria, P. Conte, G., Cassano, M., Petrucci, F., Corvasce, N., Janiri, L. ve La Torre, G.(2011). Problematic Mobile Phone Use in Adolescence: A Cross-Sectional Study. Journal of Public Health, 19(6), 545-551. doi: 10.1007/s10389-011-0422-6.
- Nagpal, S.S. ve Kaur, R. (2016). Nomophobia: The Problem Lies at Our Fingertips. Indian Journal of Health and Wellbeing, 7(12), 1135-1139.
- Olivencia-Carrión, M.A., Ferri-García, R., Rueda, M.D.M., Jiménez-Torres, M.G. ve López-Torrecillas, F. (2018). Temperament and Characteristics Related to Nomophobia, Psychiatry Research, 266, 5-10. doi: 10.1016/j.psychres.2018.04.056
- Özdamar K., (2002). Paket Programlar ile İstatistik Veri Analizi, Eskişehir: Kaan Kitapevi.
- Park, N., Kee, K. F. ve Valenzuela, S. (2009). Being Immersed in Social Networking Environment: Facebook Groups, Uses and Gratifications, and Social Outcomes. Cyberpsychology and Behavior, 12(6), 729-733. doi: 10.1089=cpb.2009.0003
- Pempek, T. A., Yermolayeva, Y. A. ve Calvert, S. L., (2009). College Students' Social Networking Experiences on Facebook. Journal of Applied Development Psychology, 30, 227-238. doi:10.1016/j.appdev.2008.12.010
- Peters, C. S. ve Malesky, L. A. (2008). Problematic Usage Among Highly-Engaged Players of Massively Multiplayer Online Role Playing Games. CyberPsychology & Behavior, 11(4), 481-484. doi:10.1089/cpb.2007.0140.
- Pittman, M. ve Reich, B. (2016). Social Media and Loneliness: Why An Instagram Picture May Be Worth More Than A Thousand Twitter Words. Computers in Human Behavior, 62, 155-167. doi: 10.1016/j.chb.2016.03.084
- Salehan, M. ve Negahban, A. (2013). Social Networking on Smartphones: When Mobile Phones Become Addictive. Computers in Human Behavior, 29, 2632-2639. doi: 10.1016/j.chb.2013.07.003

- Samaha, M., ve Hawi, N. S. (2016). Relationships Among Smartphone Addiction, Stress, Academic Performance, and Satisfaction With Life. *Computers in Human Behavior*, 57, 321-325. doi: 10.1016/j.chb.2015.12.045
- Seidman, G. (2013). Self-Presentation and Belonging on Facebook: How Personality Influences Social Media Use and Motivations. *Personality and Individual Differences*, 54(3), 402-407. doi: 10.1016/j.paid.2012.10.00
- Selwyn, N. (2007). Web 2.0 Applications as Alternative Environments for Informal Learning – A Critical Review. OCEDKERIS International Expert Meeting on ICT and Educational Performance. Cheju Island, South Korea: Organization for Economic Co-Operation and Development. <http://www.oecd.org/education/ceri/39458556.pdf> Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2020
- Sezer B. ve Atılğan, S.B.C. (2019). The Dark Side Of Smartphone Usage (Nomophobia): Do We Need To Worry About It?. *Tıp Eğitimi Dünyası*, 18(54), 30-43. doi: 10.25282/ted.513988
- Sırakaya, M. (2018). Ön Lisans Öğrencilerinin Nomofobi Düzeylerinin Akıllı Telefon Kullanım Durumlarına Göre İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 714-727. doi: 10.17860/mersinefd.359458
- Siddiqui, S. ve Singh, T. (2016). Social Media its Impact with Positive and Negative Aspects, *International Journal of Computer Applications Technology and Research*, 5(2), 71-75. <http://ijcatr.com/archives/volume5/issue2/ijcatr05021006.pdf> Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2020.
- Sipahi, B., Yurtkoru, E. S. ve Çinko, M. (2008). Sosyal Bilimlerde SPSS İle Veri Analizi. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Smetaniuk, P. (2014). A Preliminary Investigation into The Prevalence and Prediction of Problematic Cell Phone Use. *Journal of Behavioral Addictions*, 3(1), 41-53. doi:10.1556/JBA.3.2014.004.
- Şumuer, E., Gezgin, D. M. ve Yıldırım, S. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Ders Sırasında Öğretim Amacı Dışında Mobil Telefon Kullanımına Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(4), 7-19. doi: 10.19126/suje.378459
- Tams, S., Legoux, R. ve Leger, P.M. (2018). Smartphone Withdrawal Creates Stress: A Moderated Mediation Model Of Nomophobia, Social Threat, And Phone Withdrawal Context, *Computers in Human Behavior*, 81, 1-9. doi: 10.1016/j.chb.2017.11.026
- Tavolacci, M. P., Meyrignac, G., Richard, L., Dechelotte, P. ve Ladner, J. (2015). Problematic Use of Mobile Phone and Nomophobia Among French College Students. *The European Journal of Public Health*, 25(3), 206. doi:10.1093/eurpub/ckv172.088
- Tess, P. A. (2013). The Role of Social Media in Higher Education Classes (Real and Virtual) – A Literature Review. *Computers in Human Behavior*, 29, 60-68. doi: 10.1016/j.chb.2012.12.032
- Thomé, S., Härenstam, A. ve Hagberg, M. (2011). Mobile Phone Use and Stress, Sleep Disturbances, and Symptoms of Depression Among Young Adults—A Prospective Cohort Study. *BMC Public Health*, 11(1), 1-11. doi: 10.1186/1471-2458-11-66
- Throuvalaa, M. A., Griffiths, M.D., Rennoldson, M. ve Kuss, D. (2019). Motivational Processes And Dysfunctional Mechanisms of Social Media Use Among Adolescents: A Qualitative Focus Group Study. *Computers in Human Behavior*, 93, 164-175. doi: 10.1016/j.chb.2018.12.012
- Top Sites, <https://www.alex.com/topsites>, Erişim Tarihi: 03 Mart 2020.
- Top Websites Ranking, <https://www.similarweb.com/top-websites>, Erişim Tarihi: 03 Mart 2020.
- TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27819>, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2020.
- TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30726>, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2020.
- Ursavaş, Ö. F., Şahin, S. ve McIlroy, D. (2014). Öğretmenler İçin Teknoloji Kabul Ölçeği: Ö-TKÖ. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 10(4), 885-917.
- Usluel, Y.K., Demir, Ö. ve Çınar, M. (2014). Sosyal Ağların Kullanım Amaçları Ölçeği. *Eğitim Teknolojileri Araştırma Dergisi*, 5(2), 1-18. <https://toad.halileksi.net/sites/default/files/pdf/sosyal-aglarin-kullanim-amaclari-olcegi-toad.pdf>

- Yıldırım, C. ve Correia A.P. (2015). Exploring The Dimensions of Nomophobia: Development and Validation of A Self-Reported Questionnaire. *Computers in Human Behavior*, 49, 130-137. doi: 10.1016/j.chb.2015.02.059
- Yıldırım, C., Şumuer, E., Adnan, M. ve Yıldırım, S. (2015). A Growing Fear: Prevalence of Nomophobia Among Turkish College Students. *Information Development*, 32(5), 1322-1331. doi: 10.1177/0266666915599025
- Yıldız Durak, H. (2017). Investigation of Nomophobia and Smartphone Addiction Predictors Among Adolescents in Turkey: Demographic Variables and Academic Performance. *The Social Science Journal*, 56(4), 492-517. doi: 10.1016/j.soscij.2018.09.003
- Yıldız Durak, H. (2018). What Would You Do Without Your Smartphone? Adolescents' Social Media Usage, Locus of Control, and Loneliness as a Predictor of Nomophobia. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(3), 543-557. Doi: 10.15805/addicta.2018.5.2.0025
- Yıldız A. ve Demir F. M. (2016). Üniversite Öğrencilerinin İnternet ve Sosyal Medya Kullanım Amaçlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Örneği. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi Girişimcilik Özel Sayısı*, 17(37), 18-36. <http://www.sobbiad.mu.edu.tr/index.php/asd/article/view/605/559>
- Yu, A. Y., Tian, S. W., Vogel, D. ve Kwok, R. C. (2010). Can Learning Be Virtually Boosted?: An Investigation of Online Social Networking Impacts. *Computers & Education*, 55, 1494-1503. doi: 10.1016/j.compedu.2010.06.015
- Zheng, X. ve Lee, M.K.O. (2016). Excessive Use of Mobile Social Networking Sites: Negative Consequences on Individuals. *Computers in Human Behavior*, 65, 65-76. doi: 10.1016/j.chb.2016.08.011

Extended Abstract

Definition of the Problem: Information and communication technologies have become an integral part of our lives and we have become attached to them whenever we need them. Thanks to smartphones, we can carry out many daily activities more easily. In addition to being a tool for communication, information and entertainment, smart phones also help to meet the needs such as learning, personal ability, and security and human relations. The fact that smartphones can be used anytime and anywhere without physical location restrictions can cause excessive use and can result in many negative consequences. The fact that smartphones have such a place in our lives in connecting to the Internet has brought nomophobia, which is a new concept in recent years, to the literature. The concept is defined as the fear that the individual experiences when he cannot access to his mobile device. In this way, anxiety, distress and stress can arise due to the inability to contact mobile phones.

Whether nomophobia has a relationship with social networks or not is an important issue in the spread of an epidemic. With the advancement of mobile technologies, social networks being more accessible perform not only communication but also different functions. Social networking sites provide social support in building friendships and developing behaviors, goals and attitudes. It will be inevitable that the inability to access social networks, which have such an indispensable position in our lives, have some effects on human beings. However, it can also open the door to the negative consequences of nomophobia.

Purpose of the Study: Approximately one-fourth of social network users are individuals aged 18-24. In this context, the purpose of this study is to investigate the relationship between social network habits and nomophobic tendencies of university students.

Method of the Study: In this study applied to university students, the face-to-face survey method was applied by the researcher himself. Usage Purposes of Social Networks (SAKA) questionnaire was used to measure social network usage purposes and Nomophobia Questionnaire was used to measure nomophobia.

SAKA Questionnaire: The questionnaire developed by Usluel et al. (2014) is a 26-items and 7-point Likert-type scale. The questionnaire consists of seven sub-dimensions: research, collaboration, starting communication, communicating, maintaining communication, sharing content and entertainment. Maximum 182 points, minimum 26 points can be obtained from the questionnaire. The high score is interpreted as the individual uses social networks intensively for the purpose. In the study, Cronbach Alpha score of the scale was calculated as 0.90.

Nomophobia Questionnaire: It was developed by Yıldırım and Correia (2015) to measure individuals' smartphone addiction. It is a 7-point Likert type scale consisting of 20 items. In this study, the 5-point Likert type developed by Erdem et al. (2017) was used. There are four sub-dimensions of Nomophobia Questionnaire: not being able to communicate, losing connectedness, not being able to access information and giving up convenience. Cronbach Alpha total score of the scale was calculated as 0.90, in this study.

Discussion, Conclusion and Suggestions: In the study, no statistically significant relationship was found between the age, gender and income status of the students and the mean scores of SAKA questionnaire and Nomophobia Questionnaire ($p > 0.05$).

Nomophobia Questionnaire mean score of the students who stated that they use the Internet unlimitedly and students who stated that the internet usage time was over 2 hours were found higher than the students who stated that they use the Internet limited and that they used the Internet under 2 hours ($p < 0.05$).

In the study, the total score average of SAKA questionnaire was found to be higher in students who use the internet unlimitedly and the internet usage time is over 2 hours ($p < 0.05$). In the study, a low level of significant correlation was found between the total score of the Nomophobia Questionnaire and the SAKA questionnaire total score and the sub-dimensions of starting communication, sharing content and entertainment ($p < 0.05$). Also, the weak correlation was found between the giving up convenience sub-dimension of Nomophobia Questionnaire and SAKA questionnaire's total score and the communication initiation subscale. It was found that there was a weak level of correlation between the losing connectedness sub-dimension of Nomophobia Questionnaire and initiating communication & the content sharing sub-dimensions of SAKA questionnaire ($p < 0.05$). A low level of significant correlation was found between the not being able to communicate sub-dimension of Nomophobia Questionnaire and research, starting communication, sharing content, entertainment sub-dimensions and total score of SAKA questionnaire ($p < 0.05$). It was found that there was a low level of significant correlation was found between the not being able to access information sub-dimension of Nomophobia Questionnaire and research, collaboration, communication, maintaining communication, sharing content, entertainment sub-dimensions and total score of SAKA questionnaire ($p < 0.05$).

There are a few limitations in the study. The most important limitation was that gender equality was not achieved. Women are overrepresented with 75.8%. In addition, the population of the study consists of university students only. The results obtained are data for young adults only and it is not possible to generalize for the whole society. Finally, this study was conducted on students studying at the School of Health of a public university. Therefore, the results show only the relationship between the social network usage goals and nomophobia tendencies of the students of the School of Health. Therefore, in other studies to be carried out; testing these research variables in different provinces, different universities, different sectors, and businesses of different sizes can help achieve different findings. Thus, it will be possible to generalize the research findings and results.

Keywords: Nomophobia, Social Network, Smartphone, Internet, University Students

Arzu Nesnesi Olarak Şiddet: Joker Filminin Psikanaliz Çerçevesinde Çözümlemesi

Violence as Object of Desire: Analysis of The Joker Movie in the Framework of Psychoanalysis

Anıl Kaan UÇAR¹

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.853841

Öz

Lacan, imgesel, simgesel ve gerçek süreçleri çerçevesinde Freud'un libido teorisini yeniden ele almıştır. Bu üç sürecin temelinde de ayna evresini konumlandırmıştır. Lacan'ın ortaya koyduğu kavramlar, özne ve arzusu arasındaki ilişkiyi anlaşılır kılma gücüne sahiptir. İnsanı ve insanın toplumsal çerçevedeki davranışlarını anlama noktasında önemli ipuçları sunan Lacan'ın psikanaliz teorisi, Joker filmini araştırma nesnesi olarak benimseyen bu çalışma kapsamında da önemli bir rol üstlenmiştir. 2019 yılında gösterime giren Joker filmi, ana karakteri Arthur bağlamında özne ve arzu çerçevesinde derinlikli bir anlatıya sahiptir. Bu bağlamda bir özne olarak Arthur üzerinden Joker filmini ele alan bu çalışma; Lacan'ın imgesel, simgesel, gerçek ve arzu kavramları bağlamında anlatıyı çözümlemiştir. Gerçekleştirilen inceleme sonucunda, şiddeti arzu nesnesi olarak benimseyen Arthur'un; simgesel ve gerçek evrelerine tutunamama durumuna karşı bir meydan okumada bulunduğu ortaya koyulmuştur. Bu meydan okumayı, simgeselin taşıyıcısı olan baba figürüne ve onun aracılığıyla da düzeni sağlayan normlara karşı gerçekleştiren Arthur, özne olarak sağlıklı bir biçimde ilişki kuramadığı dış dünyaya, şiddet aracılığıyla buradayım demeye çalışmıştır. Sonuç olarak şiddetin öznesine dönüşen Arthur karakteri ile Joker filmi; simgesel ve gerçek evreleriyle uyumsuz bir öznenin yaşamını, Lacan'ın kavramlarına örnek oluşturan bir biçimde yansıtmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sinema, Psikanaliz, Lacan, Şiddet, Joker Filmi.

Abstract

Lacan reconsidered Freud's theory of libido within the framework of its imaginary, symbolic and real processes. He placed the mirror phase on the basis of these three processes. The concepts Lacan put forward have the power to make the relationship between subject and desire understandable. Lacan's psychoanalytic theory, which provides important clues for understanding human and human behavior in the social framework, has also played an important role for this study, which adopts the movie Joker as a research object. The Joker movie, which was released in 2019, has a deep narrative within the framework of subject and desire in the context of its main character Arthur. In this context, this study that deals with the movie Joker through Arthur as a subject; analyzing the narrative in the context of Lacan's concepts of imagery, symbolic, truth and desire. As a result of the examination It has been demonstrated that, Arthur, who adopted violence as an object of desire; is challenged by the inability to hold on to his symbolic and real phases. Challenging the father figure, who is the bearer of the symbolic, and the norms that maintain order through him, Arthur tried to say that I am here through the violence to the outside world, he cannot establish a healthy relationship as a subject. As a result, the character of Arthur who becomes the subject of the violence and the movie Joker; He reflected the life of a subject incompatible with its symbolic and real phases, in an exemplary manner to Lacan's concepts.

Keywords: Cinema, Psychoanalysis, Lacan, Violence, The Movie Joker.

Giriş

Freud'un libido teorisini yeniden ele alan Lacan, psikanalizi modern toplumsalın derinlikli boyutlarını görünür kılacak bir araç haline getirmiştir. Özne, arzu nesnesi ve öteki gibi olgulardan oluşan bir kavramsal çerçeve çizen Lacan, sadece psikanaliz açısından değil, sosyal bilimler açısından da güçlü bir miras oluşturmuştur. İnsanın toplumsal yaşamda özne olarak varlık göstermesi ve öteki ile ilişkisi gibi noktalarda Lacan'ın kavramları, önemli bir misyon üstlenmiştir.

Lacan'ın psikanaliz yaklaşımı; imgesel, simgesel ve gerçek kavramları etrafında biçimlenmektedir. Bu nosyonların temeline ayna evresini yerleştiren Lacan için bebeğin imgesel evrede kendi bedenini bir bütün olarak aynada görmesi, annesinden ayrı bir özne olduğunu kavraması noktasındaki ilk adımdır. Bu adımıyla simgesel evrenin kapısını aralayan özne için baba ve babanın adı simgesele ulaşmada önemlidir. Gerçek ise, öznenin müdahale edemediği birtakım gelişmelerin yaşandığı dış dünyadır.

Joker filminin öznesi Arthur, annesi ile yaşayan dolayısıyla imgesel evrede kendini sabitlemiş bir karakter portresi çizmektedir. Simgesel evreyle tanışıklığını sağlayacak bir baba figüründen uzak olan Arthur için dış dünyadaki gerçeklik ve özne olarak sahip olduğu eksiklikler, şiddeti arzu nesnesi olarak görmesine zemin hazırlamaktadır.

Dolayısıyla Joker filmi, anti-kahraman ya da postmodern anlatının ötesinde daha derinlikli bir yere konumlanmaktadır. Bu çalışma da buradan hareketle 2019 yılında gösterime girmiş olan Joker filmini psikanaliz çerçevesinde çözümlenmeye çalışacaktır. Çalışma kapsamında öncelikle Lacan'ın imgesel, simgesel ve gerçek kavramları ayna evresi temelinde anlatılacak, arzu kavramına değinilecek ve bu bağlamda Joker filmi incelenecektir.

Ayna Evresi Aracılığıyla Çıkan Dünya Yolculuğunda: İmgesel, Simgesel Ve Gerçek Evreleri

Freud'un id- ben ve üstben ayrımına dayanan libido teorisini², Lacan 1950'lerde yeniden ele alarak tamamlamaya çalışmıştır. Bu ayrımı tamamen öznelere arası bir boyuta getiren Lacan; imgesel simgesel ve gerçek kavramlarıyla kişiliği ayıran değil, ruhsal gelişim sürecinde onu kesen bir evreleştirmeye gitmiştir. Lacan'ın bu kavramları, Freud da olduğu gibi net ayrımlara sahip değildir. Çünkü kişilik gelişimini sağlayan ve ona derinden etki eden psikolojik koşullar, asla sarıh olamaz.

Lacan, imgesel, simgesel ve gerçek süreçlerinin temeline ayna evresini yerleştirmiştir. Dolayısıyla bu süreçleri anlamak için ilk olarak ayna evresine bakmak önemlidir. Lacan'a göre ayna evresi, insanın hayatını şekillendiren onu evreler arası geçişe sürükleyen bir güç taşımaktadır. Bebeğin 6 -18 aylar arası dönemini kapsayan ayna evresini, öznenin kendisini inşa etme mücadelesi olarak algılamak doğru olacaktır (Özmen, 2002: 44). Bebek, imgesel dönem sürecinde çevreyi bir aracıyla dolaylılamaktadır. Bu dolayım aracı, annedir. Anne, bebeğin dış dünyaya açılan bir penceresidir. Bebek kendisini bu süreçte, annenin bir uzvu ve ona derin bir biçimde bağlı bir parça gibi hisseder. Bebeğin böyle hissettiği dönemi Lacan, imgesel olarak kavramlaştırmıştır. Kısacası imgesel, bireyin ne ise o olarak kalmak istediği narsistik ideal benin oluşum yeridir (Bowie, 2007: 93).

İmgesel; simgesel ve gerçek ile bağlantılıdır. Ancak ikisi arasında bir köprü görevi görmez. Gerçeği imgelere hapsederek, onunla bir mücadeleye tutuşur. Simgesele geçildiğinde ise, imgesel yok olmaz. Dilin ve somut çevrenin güdümünde etkinliğini azaltır (Zizek, 2013: 229). Bebek imgeselden çıkış noktası olarak ayna evresini yaşantılar. Aynada kendi imgesini fark eden bebek, algısal bir kırılmaya uğrar. Kendi bedenini ve kendisinin anneden ayrı bir varlık olduğunu görmüştür. Kendi imgesini aynada gören ve bununla özdeşim kuran bebek için ego oluşumu başlamıştır (Özmen, 2002: 44-45).

² Freud, cinsel dürtüler temelinde bir toplumun ve yaşamın kurulduğuna işaret ettikten sonra, yaşamın yönlendirilmesinde rol oynayan mental bir yapı ortaya koyar. Bu mental yapıda yer verdiği önemli kavramlar: "Bilinç", "Bilinçöncesi", ve "Bilinçdışıdır". Freud'a göre (2014: 76-77), bilinçöncesi bilince, bilinçdışından daha yakındır. Ancak bilinçöncesi, ben tarafından örtülürken, bilinçdışı tam anlamıyla örtülememektedir. Bilinçdışının örtülemeyen noktası ise, id olarak isimlendirilir. İd ile ben arasında keskin sınırlar yoktur ve birbirleriyle ilişki kurabilmektedirler (2014: 85). Freud için id, libidonun cinsel ve saldırgan dürtülerini içerisinde barındırmaktadır. Freud, idin barındırdığı cinsel dürtülerin temelinde, ilksel aşamalardan kaynaklı cinsel birleşmeye dayalı bir hayat devamlılığı olduğunun altını çizerken, "ancak birleşmenin gerçekleştiği koşullarda cinsel işlev yaşamı uzatabilir ve ona ölümsüzlük görüntüsünü verebilir" tespitini yapmaktadır (2014: 53). Bilinçdışının bir kısmını, tam anlamıyla kapatamayan ben ise, bilincin bağlı olduğu ve dış uyartıların etkisinde kalan bir özelliktedir. Freud, "bütün kısmi süreçler üzerinde denetimi yürüten, geceleri uyuyan, ama düşlerin sansürünü de elinde tutan" yapının yine ben olduğunu belirtir (2014: 78). Dolayısıyla ben, id ile bir yetki krizi yaşamaktadır. Çünkü benin dürtülerinin yinelenerek devamlılığının temelinde, idin cinsellik aracılığıyla yapmaya çalıştığı tam tersi bir durum söz konusudur. Benin dürtülerinin kaynağında, cansız maddenin canlanmasından rahatsız bir biçimde, cansızlık durumunu yeniden oluşturmaya çalışmak yer almaktadır (Freud, 2014: 53). Freud, saldırganlık dürtüsünün kökenlerini ise, ölüm içgüdüleri içerisine yerleştirmektedir. Ona göre (2013: 78-79), ölüm içgüdüleri, yaşam içgüdülerinin yanında rastlanan, dünya egeleliğini onunla paylaşan ve saldırganlık içgüdülerini bünyesinde barındıran bir güdüdür. Uyarlık, yaşam içgüdülerinin libido temelli haz taleplerini, aşırı derecede baskılamazken, ölüm içgüdülerini ise, üstben aracılığıyla bastırır. Hatta bu saldırgan dürtüleri bastırırken kullandığı teknik, yaşam tekniğidir. Yaşam tekniği ile uygarlık bu dürtüleri, üstben aracılığıyla çalışma hayatına ve insan ilişkilerine kaydırır (2013: 40).

Bu sürecin ismi de artık simgeseldir. Aynada imgesiyle özdeşim kuran bebek, bedenini anneden ayırmış ve artık somut dünyaya adım atmıştır. Aynada kendini algılayan bebek için dünya, aracılı bir biçimde dolayımlanan bir nesneden ziyade kendisinin de etki edebildiği bir çevreye dönüşmüştür. Böylece bebek, özne olma noktasında ilk adımını atmıştır.

Bebek, simgesel düzene ayna evresi ile adım attıktan sonra bu düzenin kurallarını baba ile öğrenir. Anne ile yaşanan ikili ilişki artık üçüncüyü yani babayı da kapsamaktadır. Ödipal dönem denen bu süreçte baba, annenin eksikliğini imler. Çocuk için anne, eksik bir öznedir. Baba ise, güçlü ve anne üzerinde söz sahibidir. Çocuk, anneye imgesel ilişkiye dönme arzusu ile birlikte babaya da bir hayranlık besler. Fallusa³ sahip olmayan anne, babayı ve fallusu işaret eden bir gösterendir. Bu nedenle öznenin arzusu aslında ötekinin eksikliğinin arzusudur. Bu noktada ister kız olsun ister erkek, çocuğun babanın fallusu karşısında sahip olduğu şey, sahip olmadığından daha önemli değildir. İşte bu eksiklik, özneye utanma duygusuna ve sürekli bir arayışa neden olacaktır (Tura, 2013: 46-47).

Somut babayı bu şekilde tanıyan çocuk, kültürel alanın kodlarını ise, babanın adı ile içselleştirir (Zizek, 2013: 232). Simgesel dönemde, somut bir babadan daha çok babanın adı, özne üzerinde otorite ve baskı oluşturur. Çünkü Lacan için baba, devletin ve yasanın yaptırım gücünü temsil eden otoritenin isimleşmiş halidir (2013: 228). Freud da ise; babanın bizzat kendisi mühimdir.⁴

Ayna evresi ve Ödipal sendrom sonucunda simgesele geçişle kurulan özne, bir zafer elde ettiğini düşünürken, aslında yukarıda bahsedilen eksiklik ve kaybın yarattığı yarığın üzerine yerleşmiştir. Bu yarığı kapatmak, başladığı yere dönmek ve imgeselin davetkar haz kaynaklı arzularına yanıt verme isteği ile yanıp tutuşan özne, bir yandan da simgeselin kurallarına uyma zorunluluğu arasında bitmek bilmeyen bir gerilim yaşayacaktır.

Gerçek evresi ise, iki evrenin üzerinde manyetik bir alan yaratmaktadır. Diğer iki evreye çok güçlü bir çekim kuvveti uygulayan gerçek, istikrarsız ve karmaşık bir ilişkiye yol açar. Kişi ne kadar simgesel dönemin özne olma gücü ile hareket ederse etsin dışında kalan ve kontrol edemediği bir dünya vardır. Bu dünya anlamlı bir biçimde tarif edilemeyen bir niteliğe karşılık gelmektedir (Bowie, 2007: 94-95). Zizek'e göre (2013: 229); kanser, depresyon, fırtına, ve yıldırım; gerçeğin kendini ortaya koymasındır. Gerçek, simgesele direnir ve onun dışında bir düzene işaret eder (Çoban, 2005, 283). Özne üzerinde derin bir baskı oluşturan ve insanın kontrolünün dışında şekillenen her şey, gerçeğin gücünü oluşturmaktadır.

Sonuç olarak imgeselde edilgen ve kendisini dahi farkında olmayan bebek, ayna evresi ile kendini ayrı bir parça olarak algılayarak simgesele geçiş yapar. Simgesel evrede bebek, özne olarak kurulur. Çünkü artık kontrolünü kendisinin sağladığı bedenini farkına varmış ve ona hakim olma duygusunu tatmıştır. Ancak bunu tadarken anneden kopmuş, annenin baba karşısında eksik olduğunu görmüş ve böylece bu eksikliği kendisi de içselleştirmiştir. Artık dünya yolculuğuna bu eksikle devam edecek ve bu eksikliği kapatma arzusu ile kendisine arzu nesnelere arayıp duracaktır. Bu eksikliğin verdiği huzursuzluğa bir de; gerçeğin öznenin gücünü sarsan ve öznenin denetiminde olmayan etkileri eklenmiştir.

Eksiğin Gölgesinde Bir Kavram Olarak Arzu

Lacan için ilk eksiklik, insanın dünyaya gelme anı ile oluşur. Annenin bedeninden ayrılmak, insan için ilk eksik olma durumudur. İnsan, hayatı boyunca tekrar anne rahmine dönmek ister. Bu, bitmek bilmeyen bir arayıştır. Bu durum, elde edilmesi imkansız bir arzu nesnesi yaratır. Lacan, bunu objet petit a⁵ olarak isimlendirmiştir (akt, Zizek, 2013: 229). Özne, imgesel dönemin başında olduğu gibi tekrar annenin bir uzvu olmak ister. Bu arzu ile hayatını sürdürür. Anneyle bütünleşmenin

³ Fallus, Baba'nın gücünü yansıtan penis olarak somutlaştırılrsa da Lacan'a göre, öznenin baba ile tanıştıktan sonra hissettiği eksiği imleyen ve onu bitmek bilmeyen bir arayışa sevk eden metafordur. İmgesel bir şeydir. Detaylı bilgi için bkz: Ayrıntılı bilgi için bkz. Jacques Lacan, Fallusun Anlamı, çev. Saffet Murat Tura, Altıkkırkbeş, Ankara, 2013.

⁴ (Freud, akt. Babaoğlu, 2013: 10)'a göre, Binlerce yıl önce insanlar sürüler halinde zalim bir atanın sultanı altında yaşamaktaydı. Bu ata, sürünün bütün kadınlarını kendi elinde tutup, yetişkin oğullarını sürü dışına atıyordu. Bu dışa atılan oğullar ayrı bir toplulukta, eşcinsel duygular ve davranışlarla yaşamak zorundaydılar. Bir rastlantıyla ya da amaçlı olarak oğullar, fırsat bulup babalarını öldürdüler ve yediler. Böylece öfkeleri doydular fakat aynı zamanda totemcilik de başlamış oldu. Atayı temsil eden totem hayvanını, atanın kendisiymiş gibi sayıyor; fakat belli zamanlarda onu öldürerek yiyorlardı. Babalarını öldürdüklerinde onun kadınlarını almaya cesaret edememişlerdi. Bunun nedeni bir yandan babaya geç bir itaat, ama öte yandan asıl bu kadınların paylaşılması amacıyla erkeklerin birbiriyle boğuşmaya girebilecekleri korkusuydu. Bunlar baba katli ve enest yasağıydı. Bu, insan uygarlığının, ahlak ve dinin başlangıcı, aynı zamanda da Oidipus karmaşasının öncülüydü.

⁵ Zizek (2013: 230-31)'e göre objet petit a, gerçek bir nesne değil, bir fantezi nesnesidir. Bu nesne aslında yoktur. Özne, bu nesnenin olmadığını bilir ama yine de arama noktasında kendisine engel olamaz. Tam da bu nedenle bilinçsiz olarak objet petit a'ya ulaşmaktan ve tatminden kaçınır. Yolu uzatır, çıkmaza sokar. Aramaktan vazgeçemez ama bulmak da istemez.

imkansızlığını simgeselin yasaları çerçevesinde baba ve onun adı ile öğrenen özne, bu arzusunu farklı nesnelere yönlendirmektedir (Turan, 2013: 177). Bu imkansızlığı Lacan, jouissance olarak nitelendirmiştir. Jouissance, anne ile bütünleşme arzusunu farklı nesnelere yönlendirerek bu eksiğin giderilmesi üzerine bir fantezi yaratan öznenin durumuna karşılık gelmektedir. Bu gerçek anlamda tatmin edilemeyecek olan bir dürtü sürecidir (akt, Zizek, 2013: 230). Dolayısıyla asla gerçek arzuya ve gerçek tatmine ulaşamayan fakat bunu başka nesnelere yönlendiren bir özne ile karşılaşırız. Bu nedenle özne için arzu nesnesi kaygandır ve her zaman tam tuttuğu sırada elinden kaçmaktadır. Dolayısıyla özne, asla gerçek tatmine ulaşamaz.

Ayna evresi, doğumda yaşananın ardından özne çerçevesinde ikinci bir kopuşu meydana getirir. Çocuk bu kopma sonucunda, toplumsalın alanına girer. Bu durum özne için bir eksiklik yaratır. Özne, toplumsalın alanına kendisini dahil eder fakat bu alanda imgeselde deneymediği annenin bir parçası olma arzusunu arayacaktır. Ödipal evrede de babayı bir üçüncü olarak gördükten sonra annenin eksikliğini fark eden özne, annenin fallus eksikliğini içselleştirir. Lacan'a göre; özneyi özne yapan aslında bu arzudur. Özne, arzulanmayı arzular ve ötekinin dolayımı ile varlık kazanır. Özne, bu arzusunu öteki ile pekiştirir ve onunla doyurmaya çalışır. Özne, ötekinin arzusunu kendi içerisine alarak ona boyun eğdirebildiği kadar arzusunu süreklileştirir (Barkot, 2013: 47, 48, 49). Öznenin kendini ve arzusunu gerektiğinde saklayacağı ve açığa çıkmasını engelleyeceği bir olgu olarak ötekine ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç olmadan, arzunun fantezi yönü ve öznenin bitmek bilmeyen arayışının bir anlamı kalmayacaktır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Joker filmi, imgesel ile simgesel dönem arasına sıkışmış bir özne olma halinin, şiddet arzusu ile kurduğu fantezi dünyasını bizlere aktarmaktadır.

Arzu Nesnesi Olarak Şiddet: Joker Filminin Psikanaliz Çerçevesinde Çözümlemesi

Filmin Künyesi	
Yıl:	2019
Yönetmen:	Todd Philips
Oyuncular:	Joaquin Phoenix, Robert De Niro, Zazie Beetz

Görsel 1: Joker Filminin Künyesi (Filmin Künyesi, t.y.)

Yukarıda künyesi yer alan (Görsel 1) Joker filmi, komedyen ve palyaço olan Arthur Fleck'in yaşamını konu edinmektedir. Arthur, tekinsiz bir kentte tekinsiz bir karakter olarak annesiyle yaşamaktadır. Toplumsal yaşama tutunduğu tek nokta işidir. Ancak arkadaşının verdiği silahı, bir gösteri esnasında düşürmesiyle işini de kaybeder. Ardından düzenli olarak gittiği psikolojik destek görevlisinin de artık bir araya gelemeyeceklerini ifade etmesi, Arthur'u yalnızlığa iten bir başka faktör olur. Babasını hiç tanımamış olan Arthur'un annesinin de gerçek annesi olmadığı ortaya çıkar. Öznenin eksikliğini bu kayıplar çerçevesinde vurgulayan film, Arthur'un şiddeti arzu nesnesi olarak benimseyen Joker'e dönüşmesiyle sona erer.

Filmin anlatısının akışında dört kırılma noktası tespit edilmiştir. Bu kırılma anlarından ilki, Arthur ve annesinin Murray şovu izlediği süreçte gerçekleşir. İkincisi, Arthur'un gerçeklik evresine tutunmasını sağlayan işinden kovulması ile yaşanır. Üçüncüsü, sık sık gidip içini döktüğü psikolojik danışmanın, ödeneklerin kesilmesi nedeniyle onunla artık görüşmeyeceğini ifade ettiği sahnedir. Son kırılma ise, Arthur'un babasının ve annesinin aslında kim olduklarını ve kendisinin de "kim olmadığını" öğrenerek Joker'e dönüşmeye başladığı süreçtir. Bu dört süreç ışığında film, psikanaliz çerçevesinde çözümlenmeye çalışılacaktır.

Filmin ilk kırılma anına giden süreçte tekinsiz bir kent manzarasıyla karşılaşmaktadır. Çöpler toplanmamakta, mahalleler sıçan istilasına uğramakta, yoksullar kent yaşamına tutunmaya çalışmakta ve grevler gerçekleşmektedir. Bu tekinsiz kent, Arthur'un tekinsiz karakteriyle birleşmektedir. Filmin başlangıcında Arthur'u, aynadaki yansımasıyla birlikte görürüz (Görsel 2). Psikoloji literatüründe ayna, her daim imgesel ile simgesel olanın ayrılmasını sağlayan eşiktir (Bobaroğlu, t.y.). Lacanyen teoride aynada kendi imgesini fark eden özne, algısal bir kırılmaya uğrar. Özne, aynada

kendi bedenini algılayarak anneden ayrı bir varlık olduğunu görmüştür. Arthur'un da filmin açılış sekansında aynada kendini görmesi, özne ve arzu nesnesi mücadelesi ekseninde imgesel ile simgesel arasında yaşanacak bir maceraya işaret etmektedir. Dolayısıyla Joker filmi daha ilk sahnesiyle; anti-kahraman, toplumsal şiddet ve postmodernizm gibi kavramların ötesinde anlatısının derinlikli ve psikolojik bir zemine yerleştiğini göstermektedir.

Görsel 2: Arthur'un Aynadan Yansıması (Joker, 2019).

Filmin ilk kırılma noktası, Arthur'un işten eve gelmesiyle başlar. Eve gelen Arthur, annesi ile Murray'ın programını izlerken hayal kurar. Kendini bu programda hayal eden Arthur ile Murray arasında, baba ve özne ile ilgili meseleye işaret eden bir diyalog yaşanır. Murray, Arthur'a "Bütün bu ışıkları, programı, seyircileri senin gibi bir çocuğum olsun diye gözüm kapalı verirdim" der. Bu cümle Arthur'un özne olarak baba eksikliğini imlemekte ve Murray'ı simgeselin göstereni olan baba figürü olarak idealize ettiğini göstermektedir.

Babanın adı simgeselin taşıyıcısıdır. Devletin, yasaların ve genel olarak somut dünyanın gücünü temsilen babanın adı, öznenin hadım edilme korkusu yaşamasına ve üstünün çizilmesine neden olur (Zizek, 2013: 228). Lacan'a göre; anne-çocuk ilişkisindeki doğal düzene işaret eden imgesel, babanın adının ortaya çıkması sonucunda, simgesel evrenin yasalarıyla çarpışır. Doğal olarak bu çarpışmayı en derinden hisseden çocuktur. Baba, simgesel evrede kültürel olanın adını temsil ederek, yasa koyucunun ve otoritenin ismini alır. İlksel baba, çocuğu anneden kopartarak öznenin bir kırılmaya uğramasına neden olurken, babanın adını temsil eden simgeselin otoritesi ise, bu kırılmayı sürekli kılar. Anne ile çocuğun bütünleşmesinin önünde engel oluşturur (akt, Tüzünoğlu, 2004: 360-61). Fallusa⁶ sahip olmayan anne, babayı işaret eden bir gösterendir. Bu nedenle öznenin arzusu aslında ötekinin eksikliğinin arzusudur. Dolayısıyla Arthur'un annesinin, gösteren olarak işaret ettiği filmdeki Thomas Wayne karakteri de hem imgesel hem de simgesel evrede karşılaşılan somut ve soyut olarak bir diğer baba figürüne karşılık gelmektedir. Arthur'un bu biçimde annenin yani ötekinin arzusunu arzulaması, bu arzuyla şiddeti ikame etmesine zemin hazırlayacaktır.

Arthur'un simgesel evreye kendini uyumlandıramadığı ilk olarak kakhahalarında görülmektedir. Herkesin güldüğü noktalara gülmemesi, kimsenin gülmediği ayrıntılara ise gülmesi, onun simgesel evre ile yaşadığı uyumsuzluğu gösteren bir örnektir. Lacan'ın dil ile kurulan simgesel evre vurgusunu düşündüğümüzde Arthur kendisini, dil ile kurulan simgeselin uzağında imgesel evreye sabitlemiştir. Dil aracılığıyla kurulan toplumsal ilişkide bir boşluk meydana getiren bu kakhaha, aynı zamanda acı dolu bir kakhahadır (Singh, 2019).

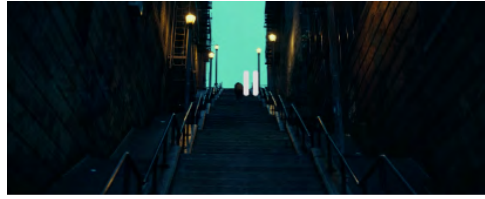
Filmin ikinci kırılma noktası, Arthur'un işinden kovulduğu an ve devamı olan süreçtir. Bu durum, Arthur'un üzerinde gerçek evresinin baskısını arttırmasına neden olur. Özne üzerinde derin bir baskı oluşturan ve insanın kontrolünün dışında şekillenen her şey, gerçeğin gücünü oluşturmaktadır. Kendi müdahale edemediği bir gerçeklik içinde işini kaybeden Arthur'un şiddete ilk yönelişi de bu süreçte meydana gelir. Arthur, iş yerinin arka sokağında öfkeyle çöp kovalarını tekmeler (Görsel 3).

⁶ Fallus, Baba'nın gücünü yansıtan penis olarak somutlaştırılrsa da Lacan'a göre, öznenin baba ile tanıştıktan sonra hissettiği eksiği imleyen ve onu bitmek bilmeyen bir arayışa sevk eden metaforudur. İmgesel bir şeydir. Detaylı bilgi için bkz: Ayrıntılı bilgi için bkz. Jacques Lacan, Fallusun Anlamı, çev. Saffet Murat Tura, Altıkkırbeş, Ankara, 2013.

Görsel 3: İlk Şiddet Sahnesi (Joker, 2019)

İkinci kırılma sürecinde sık sık merdiven sahneleri görürüz. Arthur, Joker'e dönüşme sürecinde genellikle yorgun argın merdivenlerden çıkar. Bu, öznenin gerçeğe ulaşma çabası olarak görülebilir ancak özne, gerçeğe ulaşmaya çalıştıkça gerçek onu kendinden uzak tutmaktadır. Arthur'un metroda üç genci öldürmesi filmin en önemli olaylarından biridir. Metroda bir kadını taciz eden gençlerin dikkatini, Arthur'un gülmesi çeker ve Arthur'a saldırırlar. Arthur da bu noktada iş arkadaşının verdiği silahla bu üç genci öldürür. Arthur, artık tam anlamıyla imgesel evrede sıkışıp kaldığını ortaya koyar. Eşyalarını toplamak için geldiği iş yerinde her zamankinden farklı olarak herkese haddini bildirerek merdivenlerden iner. Bilinçaltına iniş başlamıştır. Filmin sonunda Arthur, Joker'e dönüştüğünde ise, bu kez gayet canlı bir şekilde dans ederek merdivenlerden inmektedir. Bu imgesel evreye yani bilinçdışına inişin tamamlandığının işaretidir. Freud'a göre merdiven cinsel dürtülere işaretir. Lacan için de arzu, imgesel evrenin merkezinde yer almaktadır (Freud, 2014a; Lacan, 2012) (Görsel 4).

Görsel 4: Merdiven Sahneleri (Joker, 2019)

Filmin üçüncü kırılma noktası Arthur'un düzenli olarak gittiği psikolojik danışmanının, ödeneğin kesildiğini bu yüzden artık onunla görüşmeyeceğini söylediği sahnedir. Bu sahnede psikolojik danışman; "Senin gibi insanlar kimsenin umurunda değil Arthur. Benim gibi insanlar da..." diyerek Arthur'un günlüğüne not ettiği "Umarım ölümüm hayatımdan daha değerli olur" cümlesini gerçekleştirmek için eyleme geçmesine ortam hazırlayacaktır. Bu sahnenin ardından ilk kez Arthur'un soyadını öğreniriz. Fleck; nokta, leke ve parçacık anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ikinci kırılma anında Arthur'un soyadıyla yönetmen; onun toplumsal yaşama tutunamama durumunun altını çizerek, psikolojik danışmanı haklı çıkartmaktadır. Bu süreçte Arthur'un eksikliğinin arzu nesnesi, şiddet haline gelecektir. Ona silah vererek işinden kovulmasına neden olan iş arkadaşını öldüren

Arthur, bir yandan da bu arzunun peşinden gitmesini hızlandıran Joker karakterine, saçlarını ve yüzünü boyayarak dönüşmeye başlamıştır.

Filmin son kırılma anı, Arthur'un annesinin Thomas Wayne'e yazdığı mektubu okumasıyla gerçekleşir. Annesinin yazdıklarına göre babasının Thomas Wayne olduğunu öğrenen Arthur, Wayne'in evine gider. Orada Thomas Wayne'in küçük oğlu olan ileride Batman'e dönüşecek olan Bruce Wayne'i görür. Ona şakalar yapmaya çalışırken görevli gelerek Arthur'a uzak durmasını söyler. Arthur, tüm her şeyi bildiğini ifade ederek Thomas Wayne'i görmek istediğini vurgular ancak bu talebi kabul edilmez. Arthur'un isteği, büyük öteki olarak konumlandığı Thomas Wayne tarafından kabul görmektir. Lacan'a göre büyük öteki babanın imgesi ve adıdır (akt, Erkan, 2019: 1429).

Bu kabul alma mücadelesi; Thomas Wayne'in Chaplin gösterisini izlemeye gittiğinde bir kez daha yaşanır. Arthur, Thomas Wayne'i yalnız yakalayarak her şeyi söyler. Ancak Thomas Wayne, onu çok sert bir biçimde reddeder. Lacan bu durumu şöyle açıklar, "özne açısından en önemli istek, öteki tarafından kabul görmektir" (akt, Şen, 2015: 1004). Öznenin kendisini anlamlandırması ve meşru kılması buna bağlıdır. Çünkü üzerinde gerçeğin baskısını hissetmektedir. Eğer öteki konumunda olan Thomas Wayne, dilsel olarak rıza gösterirse, özne olarak Arthur, bu baskıdan kurtulacağını düşünmektedir. Çünkü dil, gerçeğin taşıyıcısıdır. Dolayısıyla özne, dilin olmadığı simgesel ve gerçek bir dünya bilgisi tasavvur edememektedir (Tekelioğlu, 1983: 5). Bu da öznenin imgesel evrede çakılıp kalmasına neden olmaktadır.

Filmin dördüncü kırılma süreci, Arthur'un kalp krizi geçirdiği için hastanede yatan annesinin yanında kalırken gerçekleşir. Baba olarak idealize ettiği şovmen Murray'ın kendi görüntüleriyle dalga geçtiğini gören Arthur için bu olay, bir baba figürü olan Murray'ın kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Kayıplar bununla da sınırlı kalmaz. Thomas Wayne'den annesinin akıl hastası olduğunu ve kendisinin de evlatlık olduğunu duyan Arthur, annesinin bir dönemini geçirdiği akıl hastanesine giderek kayıtları ele geçirir. Elde ettiği dosyadan tüm bunların gerçek olduğunu öğrenen Arthur için tüm yaşamı derin bir boşluğa dönüşmüştür. Lacan için öznedeki eksiklik, insanın dünyaya gelme anı ile oluşur. Annenin bedeninden ayrılmak insan için ilk eksik olma durumudur. İnsan, hayatı boyunca tekrar anne rahmine dönmek ister. Bu, elde edilmesi imkansız bir arzu nesnesi yaratır. Bu imkansızlığı jouissance olarak açımlayan Lacan'a göre özne; anne ile bütünleşme arzusunu farklı nesnelere yönlendirerek bu eksiğin giderilmesi üzerine bir fantezi yaratır. Arthur'un bir özne olarak annesinin gerçek annesi olmadığını öğrenmesiyle yaşadığı kayıp, onun arzusunu ve fantezisini şiddete yönlendirmesine zemin hazırlayacaktır.

Buradan çıkan bir başka sonuç da annenin arzu nesnesinin Thomas Wayne olduğudur. Öyle ki bu arzu, yaşamına mal olmuştur. Lacan'a göre, her ne kadar fallus olamamanın acısını en çok yaşayan erkek olsa da, hem erkek hem kadın ödipal evrede tanışılan baba nedeniyle eksiktir (akt, Tura, 2013: 32). Anne de bu eksikliğin kapatıcısı olarak Thomas Wayne'i görmüştür. Ancak arzu nesnesi her daim kaygandır. Bu kaygınlığın sonucu olarak anne, arzu nesnesini elde edemeden Arthur tarafından öldürülmüştür.

Tüm bu kayıplar Arthur'un, arzu nesnesi olarak şiddete sarılmasına yol açmıştır. Murray'ın şovuna Joker karakterine dönüşerek katılan Arthur için şiddet, var olmanın yegane kaynağı haline gelmiştir. İmgesel evrede sıkışıp kalan Arthur için Joker karakteri, gerçeklik evreninin söylemlerine yanıt vererek kendini özne olarak gerçekleştirebileceği bir kapı aralamıştır. Arthur, kent sakinlerinin sisteme karşı söylemleri ile kendi varoluşunu birleştirmiştir. İnsanların sisteme karşı tepkilerine, arzu nesnesi konumundaki şiddet ile yanıt verme yolunu tercih eden Arthur, simgesel evrenin göstereni olarak kendisine öğütler veren ve kuralları ifade etmeye çalışan baba figürü Murray'ı öldürmüştür. Böylece Arthur, zihninde bir baba olarak gördüğü kişiyi öldürerek simgesel bir meydan okuma gerçekleştirmiştir. Ancak babanın ölümü, hiçbir şeyi değiştirmeyecektir. Çünkü simgeselin temsilcisi baba, bir gösterendir ve somut bir varlığa karşılık gelmemektedir (Lacan, 2013). Dolayısıyla Arthur'un simgeselin göstereni baba ile hesaplaşması devam edecektir.

Lacan'a göre öznenin arzu nesnesi peşinde yaşadığı gerilim her daim döngüselidir (Lacan, 2013a:188). Bu bağlamda filmin başlarında psikolojik danışmanla konuşurken Arthur; hastanede yattığı dönemden bahsetmektedir. Dolayısıyla Arthur, her şeyin öncesinde hastanede yatıyor olduğunun

altını çizmektedir. Filmin sonunda da Arthur yine hastanededir. Film süresince giderek artan gerilim, döngüsünü tamamlamış ve öykü başladığı yere dönmüştür. Joker'e dönüşen Arthur'un filmin son sahnesinde kendisiyle iletişim kurması için görevlendirilen psikolojik danışmanı da öldürmesi, Arthur için arzu nesnesi olan şiddetin kayganlığına ve kimi öldürürse öldürsün bir türlü doyuma ulaşamayacağına karşılık gelmektedir. Bu gerçek anlamda tatmin edilemeyecek olan bir dürtü sürecidir (akt, Zizek, 2013: 230).

Sonuç

Lacan için öznedeki eksiklik, insanın dünyaya gelme anı ile oluşur. Annenin bedeninden ayrılmak, insan için ilk eksik olma durumudur. İnsan, hayatı boyunca tekrar anne rahmine dönmek ister. Bu, elde edilmesi imkansız bir arzu nesnesi yaratır. Yaşam içinde bu arzuyu başka nesnelere yönlendiren özne için bu bitmek bilmeyen bir arayışa neden olur. Arthur da bu bitmek bilmeyen arayışını, şiddete yönlendirmiştir. Arthur için şiddet dünya yaşamındaki arzu nesnesidir. Lacan bu durumu jouissance kavramı ile açıklamıştır. Jouissance; öznenin anneden kopuşu sonucu hissettiği eksik olma durumunu ve anneye bütünleşme arzusunu gidermek amacıyla fantezi yaratmasıdır. Bu fantezi içerisinde özne, arzusunu farklı nesnelere yönlendirmektedir. Dolayısıyla Joker filminde seyirci, aslında Arthur'un bu fantezi sürecini izlemektedir.

Psikanaliz çerçevesinde Joker filmini irdeleyen bu çalışma; Lacan'ın imgesel, simgesel ve gerçek evreleri ışığında öznenin arzu ile ilişkisini ifade etmeye çalışmıştır. Joker filminin ana karakteri Arthur için yukarıda ifade edilen eksiklikler, onu imgesel evreye sıkıştırırken bir yandan da eksikliğin yerine şiddeti arzu nesnesi olarak yerleştirmeye itmiştir.

Özne olarak Arthur'un üzerinde baba eksikliğin yol açtığı travmalar, film süresince Arthur'un histerik kahkahaları eşliğinde yansıtılmıştır. Film ilerledikçe Arthur için anne figürünün de bir eksiklik oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla eksikliğin gölgesinde şiddeti arzu nesnesi olarak konumlandıran Arthur, imgesel evrede sıkışan benliğini bir türlü simgesel sürece dahil edememiştir. Çünkü özne için simgeselin taşıyıcısı, baba figürüdür. Murray ve Thomas Wayne'den baba rolünü benimsemelerini bekleyen Arthur'un bu istediğini elde edememesi, simgesel süreci kırılmaya uğratmıştır.

Filme yaşanan 4 kırılma anı ile yaşadığı kayıplar neticesinde şiddetin öznesine dönüşen Arthur için Joker karakteri, babanın adına karşı çıkmıştır. Joker, Arthur için eksikliklerinin dışavurumu ve simgesel ile gerçek evreye meydan okuyuştur. Simgeselin taşıyıcısı olan tüm kuralları yok sayan bir özneye dönüşen Arthur, şiddet aracılığıyla varlık kazanma yolunu tercih etmiştir.

Sonuç olarak Joker filmi; toplumsal şiddet, postmodernizm ve anti-kahraman gibi olguların ötesinde, özne ve psikanaliz bağlamında daha derinlikli bir noktaya temas etmektedir. Toplumsal şiddet çerçevesinde yapılacak her değerlendirme, özne ve öznenin ruhsal gelişimi atlanmadan yapılmalıdır. Joker filminde olduğu gibi toplumsal atmosferde de şiddet; öznelere kendilerini ifade etme aracına, yani varlık göstermelerini sağlayan arzu nesnelere dönüşmüş ise; meseleye sadece sonuç konumunda olan şiddet üzerinden değil, şiddetin öznesi üzerinden yaklaşmak önemli olacaktır. Bu tarz anlatılara sahip ürünleri ile sinema, toplumsala ve özneye farkındalıkla yaklaşmamıza imkan sunmaktadır.

Kaynakça

Babaoğlu, A. (2013). Sunuş: Freud'da Toplum, Kültür, Din Felsefesi. S. Freud Uygarlığın Huzursuzluğu içinde (ss. 9-22). İstanbul: Metis.

Barkot, Z. (2013). Anaakım Hollywood Sinemasında Özne, Arzu ve Temsil İlişkisi. (Yayımlanmamış doktora tezi) Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

URL: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Bobaroğlu, M. (t.y.) Simges kavramı ve Simgesel Düşünme. URL:

http://www.evreninsirlari.net/dosyalar/143_s15_05.pdf

Bowie, M. (2007). Lacan. Çeviren V. Pekel Şener Ankara: Dost.

- Çoban, B. (2005). Aynalar Şövalyesi ya da Bilinçdışının Kaşifi Lacan. N. Rigel vd.(Ed). Kadife Karanlık içinde (ss. 277-291). İstanbul: Su.
- Erkan, Ü. (2019). Lacan'da Öznenin Kurulumu ve Ötekinin İnşası: Psikanaliz ve Oryantalizm. Turkish Studies 14(3), 1425-1440. DOI: 10.29228/TurkishStudies.22741
- Freud, S. (2013). Uygarlığın Huzursuzluğu. Çeviren Haluk Barışcan. İstanbul: Metis.
- Freud, S. (2014). Haz İlkesinin Ötesinde: Ben ve İd. Çeviren Ali Babaoğlu. İstanbul: Metis.
- Freud, S. (2014a). Rüyaların Yorumu. Çeviren Dilman Muradoğlu. İstanbul: Say.
- Joker Filminin Künyesi (t.y.). URL: <https://www.imdb.com/title/tt7286456/>
- Lacan, J. (2013). Fallus'un Anlamı (Çeviren Saffet Murat Tura. İstanbul: Altıkırkbeş.
- Lacan, J.(2013a). Psikanalizin Dört Temel Kavramı. Çeviren Nilüfer Erdem. İstanbul: Metis.
- Özmen, E. (2002, Nisan). Lacan, Ayna Evresi ve Marx. Birikim Dergisi 156, 42-48. URL: <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-156-nisan-2002/2346/lacan-ayna-evresi-ve-marx/5175>
- Phillips, T. (Yönetmen/Senaryo Yazarı). (2019). Joker [Sinema Filmi]. ABD.: DC Films.
- Singh, S. (2019, Ekim). Joker (2019): Film Psychoanalytical Review. URL: <https://itsa2amgrunge.com/2019/10/11/joker-a-joaquin-phoenix-masterpiece/>
- Şen, C. (2015). Haldun Taner'in Şeytan Tüyü Öyküsünde; Öznenin, Öteki'nin Arzusunu Arzulama Edimi ve/veya Öteki Tarafından Kabul Edilme İsteği. Turkish Studies 10(12), 999-1024. URL: <https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TWpjek9UVTNodz09>
- Tekelioğlu, O. (1983). Bir Lacan Okuması. URL: https://www.academia.edu/4981115/Bir_Lacan_Okumas%C4%B1_-_Orhan_Tekelio%C4%9Flu
- Tura, S., M. (2013). Sunuş: Olmak'ta Eksik. J. Lacan Fallus'un Anlamı içinde (ss. 5-53). İstanbul: Altıkırkbeş.
- Turan, M., O. (2013). Kuyu filmindeki Arzu Kavramının Lacancı Psikanalitik Yaklaşım Çerçevesinde Çözümlemesi. Selçuk İletişim Dergisi 7(4), 169-185. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/177762>
- Tüzünoğlu, M. (2004). Lacan'da Anne ve Oğul'un Baba ve Oğula Dönüşmesi. URL: <https://docplayer.biz.tr/9570179-Lacan-da-anne-ve-ogul-un-baba-ve-ogul-a-donusmesi.html>
- Zizek, S. (2013). Yamuk Bakmak. Çeviren Tuncay Birkan. İstanbul: Metis.

Extended Abstract

Lacan reconsidered Freud's theory of libido within the framework of its imaginary, symbolic and real processes. He placed the mirror phase on the basis of these three processes. The concepts Lacan put forward have the power to make the relationship between subject and desire understandable. Lacan's psychoanalytic theory, which provides important clues in understanding human and human behavior in the social framework, has also played an important role in this study, which adopts the movie Joker as a research object. The Joker movie, which was released in 2019, has a deep narrative within the framework of subject and desire in the context of its main character Arthur. In this context, this study that deals with the movie Joker through Arthur as a subject; analyzing the narrative in the context of Lacan's concepts of imagery, symbolic, truth and desire

Four breaking points have been identified in the flow of the film's narrative. The first of these breaking moments occurs with Arthur's mom while Murray watches the show. The second happens when Arthur is fired from his job, which allows him to hold onto the realm. The third is the scene in which the psychological counselor, whom he frequently went and poured into stated that he would no longer meet with him because his funds were cut. The final breakout scene is when Arthur begins to turn into the Joker by learning who his father and mother really are. In the light of these four processes, the film was tried to be analyzed within the

framework of psychoanalysis.

The first breaking point of the movie begins with Arthur coming home from work. Arthur, who comes home, dreamed of watching Murray's show with his mother. A dialogue takes place between Arthur and Murray, who imagines himself in this show pointing to the issue of father and subject. This dialogue marks Arthur's lack of a father as a subject and shows that he idealizes Murray as the father figure, the signifier of the symbol.

The second breaking point of the movie is the moment when Arthur was fired from his job. This situation puts the pressure on Arthur in his real phase. Everything is shaped around the outside world, beyond people and beyond their control, which puts a deep pressure on the subject and constitutes the power of truth. Arthur's first tendency to violence occurs during this process, as he loses his job in a reality that he cannot interfere with.

We often see staircase scenes during the second break. In the process of becoming a joker, Arthur often climbs the stairs tiredly. This can be seen as the subject's effort to come to the truth, but as he tries to reach the truth, the truth keeps him away from himself. Arthur's killing three teenagers on the subway is one of the highlights of the movie. Young people who harass a woman on the subway are noticed Arthur's laugh and attack him. At this point, Arthur kills these three young men with the gun given by his colleague. Arthur reveals that he is now stuck in the fully imaginary phase. Unlike usual, he goes down the stairs by telling everyone his limits in the workplace where he comes to collect his belongings. The descent into the subconscious has begun. At the end of the movie, when Arthur turns into the Joker, this time dancing very vividly, he descends the stairs. This is a sign that the descent into the imaginary phase, that is; the unconscious, is complete.

The third breaking point of the film is the scene in which Arthur's regular psychological counselor says that his funds have been cut, so he will no longer see him. In this process, the object of desire Arthur is lack of will become violence. After killing his colleague who gave him a gun and caused him to be fired, Arthur began to transform into the character of the Joker, who accelerated his pursuit of this desire by painting his hair and face.

The fourth break in the film continues when his mother is hospitalized with a heart attack Arthur, who stays with his mother in the hospital, sees TV show making fun of Murray's own images. This incident means the loss of Murray, a father figure for Arthur. Losses are not limited to this. Hearing from Thomas Wayne that his mother is mentally ill and that he is adopted, Arthur goes to the mental hospital where his mother spent a period of time and seizes the records. His whole life turned into a deep void for Arthur, who learns from the file that proves all these are real.

All these losses caused Arthur to become the subject of violence as an object of desire. For Arthur, who transformed into the character of the Joker upon being invited to Murray's show, violence became the sole source of existence. For Arthur, who is stuck in the imaginary phase, the character of the Joker has opened a door where he can realize himself as a subject by responding to the discourses of the reality universe.

As a result, the movie Joker touches on a deeper point in the context of subject psychoanalysis beyond concepts such as social violence, postmodernism and anti-hero. Every evaluation within the framework of social violence should be made without skipping the subject and the psychological development of the subject. If, as in the character of the Joker in the social atmosphere, violence has turned into a means of expressing themselves, that is, objects of desire that enable them to exist; It will be important to approach the issue not only through the consequential violence, but through the subject of violence.

Canlılar Dünyasına Yolculuk Konu Alanına Yönelik Başarı Testi Geliştirme Çalışması

Achievement Test Development Study on Journey to the World of Living Things

Ayça Cirit Gül¹
Zeki Apaydın²
Elif Omca Çobanoğlu³

ARAŞTIRMA MAKALESİ
Doi: 10.48146/odusobiad.748470

Öz

Bu çalışma, ilkokul 3. sınıf öğrencileri için “Canlılar Dünyasına Yolculuk” konu alanına yönelik başarı testi geliştirmek amacıyla yapılmıştır. Çalışma, 2019-2020 eğitim öğretim yılında Samsun iline bağlı ilçelerden birinde yer alan bir ilkokulun 3. sınıfında öğrenim gören 362 öğrenci ile yapılmıştır. Başarı testi ilk olarak 47 madde olarak hazırlanmış, sonrasında ikisi ölçme değerlendirme uzmanı, yedisi sınıf öğretmeni, ikisi fen bilimleri alanında uzman ve biri sınıf eğitimi alanında uzman olmak üzere toplamda 12 uzmanın görüşü alınmış ve uzmanların görüşleri doğrultusunda test geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmak üzere son haline getirilmiştir. Testteki veriler analiz edildiğinde, madde güçlüğü, 20 ile 80 arasında ve madde ayırt edicilik gücü ,30 ve üzeri olan sorular testte kalmış bu değerlerin dışında kalan maddeler testten çıkarılmıştır. Çıkarılan maddeler sonrasında 47 madde olarak hazırlanan test 24 maddeye düşmüş ve test son halini almıştır. Testin 24 maddelik halindeki cronbach alpha değeri, ,869; ortalama madde ayırt edicilik gücü ,519; ortalama madde güçlük indeksi ise ,689 olarak bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: ilkokul, 3. sınıf, fen bilimleri, başarı testi.

Abstract

The aim of this study was to develop a achievement test for primary school 3rd grade students in the subject of Journey to the World of Living Things. The study was conducted with 362 students in the 3rd grade of an elementary school in one of the districts of Samsun in the 2019-2020 academic year. The achievement test was initially prepared as 47 items. Afterwards, a total of 12 experts' opinions were obtained, two of which are assessment and evaluation experts, seven are classroom teachers, two are experts in science and one is specialized in classroom education. When the data in the test were analyzed, substances with a substance difficulty between ,20 and ,80, and with a substance discrimination power of less than 30, were excluded from the test. After the extracted items, the test prepared as 47 items dropped to 24 items and the test was finalized. The 24-item cronbach alpha value of the test ,869; mean substance discrimination power ,519; mean item difficulty index was found to be ,689.

Keywords: primary school, 3rd grade, science, achievement test.

1 Sorumlu Yazar; Araştırma Görevlisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Samsun, ayca.cirit@omu.edu.tr; ORCID ID: 0000-0003-4765-1153.

2 Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Samsun, zapaydin@omu.edu.tr; ORCID ID: 0000-0002-6581-4828.

3 Doktor Öğretim Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı, Samsun, eomca@omu.edu.tr; ORCID ID: 0000-0002-3691-8273.

Giriş

Ölçme, öğrencilerin belli bir alandaki özelliklerini farklı sayısal yöntem ve teknikler kullanarak belirleyebilmektir (Demir ve Öner Armağan, 2019). Ölçmede amaç, ölçmeye konu olan olay, olgu ya da bireyler ile ilgili değerlendirme yaparak belli bir karara varabilmektir (Ercan ve Kan, 2004). Başarı ise öğrencinin sosyal, bedensel ve zihinsel anlamda herhangi bir yeterliği yerine getirebilme düzeyi olarak tanımlanabilir. Öğrencilerin çok yönlü olarak gelişimlerinin, öğrenme eksikliklerinin ve öğretim sürecinin değerlendirilmesi açısından birtakım ölçme araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır (Gönen, Kocakaya ve Kocakaya, 2011). Öğrencilerin belli bir alandaki başarılarını ölçmek için kullanılan geleneksel ya da alternatif ölçme değerlendirme araçları bulunmaktadır. Bu araçlardan bazıları; yazılı yoklamalar, kısa cevaplı testler, çoktan seçmeli testler, sözlü sınavlar, performans değerlendirme ölçekleridir (Turgut ve Baykul, 2014). Bu ölçme araçlarından herhangi biri ya da hepsi kullanılarak öğrencilerin başarı düzeyleri belirlenebilir.

2019 yılında güncellenen Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'ne göre ilköğretim 1., 2. ve 3. sınıflarda öğrencilerin derslerdeki başarıları sayısal notlar ile değil daha çok öğrencilerin süreç boyunca gösterdikleri performanslara göre değerlendirilmektedir. Buna rağmen sonucu sayısal olarak öğrenci karnelerine yansımayan ancak öğrencilerin konulara ilişkin başarılarını veya bilgi düzeylerini değerlendirebilmek amacıyla birtakım testler kullanılabilmektedir. Bu testleri ya da ölçme araçlarını hazırlarken dikkat edilmesi gereken unsurlardan biri 1956 yılında hazırlanan Bloom'un Bilişsel Alan Taksonomisi'dir (Gündüz, 2009). Bu taksonomi yıllar içinde birtakım eleştirilere maruz kalmış ve 2001 yılında güncellenmiştir. Yenilenen taksonomide basamaklar hatırlama, anlama, uygulama, analiz, değerlendirme ve yaratma olarak değiştirilmiştir (Bümen, 2006).

Öğrencilerin edinmesi beklenen hedef davranışlara ulaşılması için geçerliği ve güvenilirliği yüksek olan nitelikli ölçme araçlarına ihtiyaç vardır (Gönen ve ark. 2011). Bu ölçme araçları hazırlanırken Bloom tarafından geliştirilen taksonomi göz önünde bulundurulur ve öğrencinin bilgiyi sadece ezberleyebilme düzeyi değil, bilgiyi kavrayıp yorumlayabilmesi ve uygulama ve yeni ürün tasarlama boyutunda da gelişimlerinin değerlendirebilmesi dikkate alınır. Hazırlanan Fen Bilimleri öğretim programlarında bireylerin doğayla etkileşim halinde olması, çevrelerinde meydana gelen değişikliklerin farkında olması, insan ile çevre arasında bir ilişki olması ve bunun anlaşılması gibi amaçlar belirlenmiştir. Bu çalışmada da öğrencilerin uygulanan öğretim programları ve ders içerikleri ile öğretim programının amaçlarına ne derece ulaşıldığının ve programda belirtilen kazanımların ne oranda edinildiğinin belirlenebilmesi amacıyla bir başarı testi geliştirme çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada ilköğretim 3. sınıf öğrencilerinin "Canlılar Dünyasına Yolculuk" konu alanına yönelik başarılarının değerlendirilmesi amacıyla geçerliği ve güvenilirliği yüksek bir başarı testi geliştirilmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada ilköğretim 3. sınıf öğrencilerine yönelik Fen Bilimleri dersi "Canlılar Dünyasına Yolculuk" konu alanına yönelik geçerliği ve güvenilirliği uygun testler kullanılarak değerlendirilmiş bir başarı testi geliştirilmeye çalışılmıştır. Başarı testleri öğrencilerin belli bir alanda almış oldukları eğitim sonrasında o alana yönelik başarılarını ölçmek amacıyla kullanılan testlerdir (Johnson ve Christensen, 2014). Başarı testi için ilk olarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2017 yılında güncellenen öğretim programında yer alan kazanımlar dikkate alınmış ve bu kazanımlar doğrultusunda ilgili literatürden de destek alınarak ilköğretim 3. sınıf öğrencilerinin düzeylerine uygun sorular yazılmaya çalışılmıştır. "Canlılar Dünyasına Yolculuk" konu alanına yönelik olarak hazırlanan başarı testi şu kazanımlara uygun olarak hazırlanmaya çalışılmıştır (MEB, 2017):

F.3.6.1. Çevremizdeki Varlıkları Tanıyalım

F.3.6.1.1. Çevresindeki örnekleri kullanarak varlıkları canlı ve cansız olarak sınıflandırır.

- Canlıların sistematik sınıflandırılmasına girilmez.
- Canlı türlerinden sadece bitki ve hayvanlardan söz edilir.
- Canlı ve cansız kavramlarında literatürdeki kavram yanlışlarına dikkat edilir.

F.3.6.1.2. Bir bitkinin yaşam döngüsüne ait gözlem sonuçlarını sunar.

Bir bitkinin belirli bir süre boyunca gelişiminin izlenmesi ve gözlem sonuçlarının kaydedilmesi beklenir.

F.3.6.2. Ben ve Çevrem

F.3.6.2.1. Yaşadığı çevreyi tanıır.

F.3.6.2.2. Yaşadığı çevrenin temizliğinde aktif görev alır.

F.3.6.2.3. Doğal ve yapay çevre arasındaki farkları açıklar.

F.3.6.2.4. Yapay bir çevre tasarlar.

F.3.6.2.5. Doğal çevrenin canlılar için önemini farkına varır.

Millî parklar ve doğal anıtlara değinilir.

F.3.6.2.6. Doğal çevreyi korumak için araştırma yaparak çözümler önerir.

Test hazırlanırken Bloom'un taksonomisinde yer alan basamaklar göz önünde bulundurulmuş ve öğrencilerin gelişim ve bilişsel düzeyleri de dikkate alınarak taksonominin ilk dört basamağı olan hatırlama, anlama, uygulama ve analiz basamağında sorular yazılmaya çalışılmıştır. Test hazırlanırken her kazanımla ilgili farklı bilişsel basamaklarda soru yazılmasına dikkat edilmiştir. Söz konusu olan sekiz kazanıma yönelik toplamda 47 soru hazırlanmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışma, 2019-2020 eğitim öğretim yılında Samsun iline bağlı bir ilkokulun 3. sınıfında öğrenim gören öğrenciler ile yapılmıştır. Çalışmaya 362 öğrenci katılmıştır. Verilerin toplanması ya da analizlerinde cinsiyet faktörü dikkate alınmamıştır.

Başarı Testinin Geliştirilme Süreci

Test, "Canlılar Dünyasına Yolculuk" konu alanında ilkokul 3. sınıf öğrencilerinin başarılarını ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu konu alanı, canlı ve cansız varlıkları sınıflandırma, bitkilerin yaşam döngüsünü gözleme, yaşadığı çevreyi tanıma, çevre temizliği, doğal ve yapay çevre, doğal çevreyi korumak için önlemler alma, doğal çevrenin canlılar için önemini farkına varma ve yapay çevre tasarlama kazanımlarını içermektedir. Hazırlanan başarı testinin konu alanındaki bütün kazanımları kapsamaya özen gösterilmiştir. Bu test için araştırmacı tarafından 47 çoktan seçmeli test sorusu hazırlanmıştır. Genellikle çoktan seçmeli testlerde dört ya da beş seçenek kullanılırken, ilkokul düzeyinde iki ya da üç seçenekli maddelerin kullanılması daha iyi sonuçlar vermektedir (Turgut ve Baykul, 2014). Bu sebeple hazırlanan bu testte de üç seçenekli maddeler kullanılmıştır. İlkokul kademesinde öğrenim gören öğrenciler, Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramı'na göre Somut işlemler döneminde olduklarından henüz edindikleri bilgiyi sentezleme ve değerlendirme/yaratma becerisine sahip değildirler. 7-11 yaş aralığındaki öğrenciler Çakıcı, Ürek ve Dinçer'in (2012) de çalışmalarında belirttiği gibi, Bloom taksonomisinin alt düzeyi kabul edilen hatırlama, kavrama, uygulama ve hatta üst düzeydeki basamaklardan biri olan analiz düzeyinde soru üretip cevaplayabiliyor olmalarına rağmen en üstteki değerlendirme ve yaratma basamaklarında bilişsel düzeyleri gereği soru üretmemekte ve yanıtlanamamaktadırlar. Dolayısıyla bu çalışmada da hazırlanan testte Bloom taksonomisindeki ilk dört basamağa uygun olacak şekilde hazırlanmıştır. Teste ilişkin belirtke tablosu hazırlanmış, ikisi ölçme değerlendirme uzmanı, yedisi sınıf öğretmeni, ikisi fen bilimleri alanında uzman ve biri sınıf eğitimi alanında uzman olmak üzere toplamda 12 uzmanın görüşü alınmış ve uzmanların görüşleri doğrultusunda test geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmak üzere son haline getirilmiştir. Test Samsun iline bağlı ilkokulun 3. sınıfında öğrenim gören öğrencilere uygulanmıştır. Uygulama sonrası elde edilen veriler SPSS 22.0 paket programına işlenmiş ve teste ilişkin madde analizleri yapılmıştır. Çoktan seçmeli olan bu test üç seçenekli olup doğru cevaplar "1", yanlış ve boş cevaplar ise "0" olarak kodlanmıştır. Öğrencilerin verdikleri cevaplara göre madde güçlük ve ayırt edicilik indeksleri hesaplanmıştır.

Bulgular

“Canlılar Dünyasına Yolculuk” konu alanı ile ilgili olarak hazırlanan başarı testinin geçerlik çalışması yapılırken cronbach alpha değerine, madde güçlük ve ayırt edicilik indekslerine bakılmıştır. Testin cronbach alpha değeri ,851 çıkmış ve testteki maddelere ilişkin madde güçlük ve ayırt edicilik indeksleri aşağıdaki görselde sunulmuştur:

Madde no	P*	D**	Madde no	P*	D**
1	,91	,239	25	,77	,347
2	,94	,210	26	,65	,406
3	,04	-,148	27	,62	,254
4	,26	,005	28	,68	,561
5	,62	,299	29	,78	,580
6	,83	,371	30	,74	,502
7	,37	,136	31	,77	,467
8	,51	,179	32	,58	,284
9	,93	,342	33	,56	,486
10	,71	,450	34	,65	,357
11	,44	,198	35	,17	-,205
12	,72	,350	36	,57	,419
13	,64	,102	37	,82	,467
14	,91	,321	38	,74	,430
15	,09	-,290	39	,38	,043
16	,59	,313	40	,50	,210
17	,53	,442	41	,29	-,089
18	,76	,317	42	,69	,449
19	,71	,413	43	,53	,163
20	,74	,283	44	,68	,492
21	,78	,258	45	,77	,497
22	,78	,460	46	,67	,520
23	,68	,327	47	,70	,387
24	,73	,438			

P*: madde güçlük indeksi **D**:** madde ayırt edicilik gücü

Görsel 1: Maddelere Ait Güçlük ve Ayırt Edicilik İndeksleri

Testteki veriler analiz edildiğinde, madde güçlüğü ,20 ile ,80 arasında ve madde ayırt edicilik gücü ,30 ve üzeri olan sorular testte kalmış bu değerlerin dışında kalan 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 11., 13., 14., 15., 20., 21., 23., 27., 35., 37., 39., 40., 41., ve 43. maddeler testten çıkarılmıştır. Çıkarılan maddeler sonrasında 47 madde olarak hazırlanan test 24 maddeye düşmüş ve test son halini almıştır. Testin 24 maddelik halindeki cronbach alpha değer ise ,869 çıkmıştır. Ölçek maddeleri iki değerli olarak kodlandığında KR-20 ve alfa katsayısı eşdeğerdir (DeVellis, 2017: 35). Bu sebeple geliştirilen başarı testine ilişkin KR-20 değeri yerine cronbach alpha değeri verilmiştir. 24 soru olan nihai başarı testinin ortalama madde ayırt edicilik gücü ,519; ortalama madde güçlük indeksi ise ,689 olarak bulunmuştur.

Yapılan tüm analizlerin ardından “Canlılar Dünyasına Yolculuk” konu alanına yönelik olarak başarı testinde kalan maddelere ait belirtke tablosu Bloom Taksonomisine uygun olarak aşağıda gösterilmiştir:

KAZANIM ADI	HATIRLAMA	ANLAMA	UYGULAMA	ANALİZ
Çevresindeki örnekleri kullanarak varlıkları canlı ve cansız olarak sınıflandırır.			1	
Bir bitkinin yaşam döngüsüne ait gözlem sonuçlarını sunar.	3		6	2
Yaşadığı çevreyi tanıır.	4	23	21	7, 20
Yaşadığı çevrenin temizliğinde aktif görev alır.	9	5, 8		
Doğal ve yapay çevre arasındaki farkları açıklar. Yapay bir çevre tasarlar.	11, 12	10, 13,14, 15	17	16,18
Doğal çevrenin canlılar için önemini farkına varır. Doğal çevreyi korumak için araştırmalar yaparak çözümler üretir.		19		22,24

Belirtke tablosuna ilişkin daha açıklayıcı ve anlaşılır veri verebilmek amacıyla belirtke tablosundaki her bir basamakta yer alan sorular birer örnekle aşağıda verilmiştir.

Hatırlama basamağında yer alan sorulara örnek:

Aşağıdakilerden hangisi bir bitkinin yaşamı boyunca geçirdiği evrelerden biri değildir?

- Farklı türde bitkiler oluşturması
- Meyve vermesi
- Üremesi

Anlama basamağında yer alan sorulara örnek:

Aşağıda verilen atıklar ve sebep oldukları kirlilik türlerinden hangisi yanlıştır?

- Denize atılan çöpler – Su kirliliği
- Kullanıldıktan sonra atılan piller – Toprak kirliliği
- Plastik poşetler – Hava kirliliği

Uygulama basamağında yer alan sorulara örnek:

“Almıla ve Gökçen evlerinde bir bitki yetiştirmeye karar veriyorlar. Almıla, tohumu ektikten sonra ailesi ile tatile çıkıyor. Gökçen ise belli aralıklarla tohumunu suluyor. Almıla tatilden döndükten sonra tohumunun çimlenmediğini; Gökçen ise çimlenmeye başladığını gözlemliyor.”

Almıla ve Gökçen tohumlarını aynı zamanda ekmelerine rağmen Almıla'nın tohumunun çimlenmemesinin sebebi aşağıdakilerden hangisi olabilir?

- Bitkilerin belli aralıklarla sulanmasının gerekmesi
- Bitkilerin hava alan bir ortamda bekletilmesi
- Bitkilerin ışık alan bir ortamda bulunması

Analiz basamağında yer alan sorulara örnek:

“Pınar'ın kuzenleri, Pınar'ın evinin iki arka sokağındaki oyun parkına gitmek istemektedir. Pınar da kuzenlerine oyun parkına nasıl gidebileceklerini tarif eder.” Bu durumda Pınar için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- a. Kuzenlerini yalnız bırakmak istediğini
- b. Pınar'ın yorgun olduğunu
- c. Yaşadığı çevreyi tanıdığını

Testin geçerliğine ilişkin olarak yapılan analizlerin ardından testin güvenilirliğine ilişkin olarak da tek uygulamaya dayalı yöntemlerden biri olan iki yarı güvenilirliği ile hesaplamalar yapılmıştır. İki yarı güvenilirliğinde, iki kapsamı ve güçlük düzeyi olarak denk olmalıdır ancak orijinal testi eşdeğer iki yarıya bölmek bu koşulu sağlayamayacağından test numaraları tek ve çift olarak gruplandırılmış ve bu problem giderilmeye çalışılmıştır (Tekindal, 2017). Yapılan hesaplamaların ardından yarı testin güvenilirliği ,825; tüm testin güvenilirlik katsayısı ,869 olarak bulunmuştur. Elde edilen tüm veriler doğrultusunda hazırlanan başarı testinin ilkökul 3. sınıf öğrencilerinin “Canlılar Dünyasına Yolculuk” konu alanındaki başarılarını ölçmeye uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmanın amacı ilkökul 3. sınıf Canlılar Dünyasına Yolculuk konu alanında yer alan kazanımlara yönelik, geçerliği ve güvenilirliği test edilmiş çoktan seçmeli sorulardan oluşan başarı testi geliştirmektir. Çoktan seçmeli testler, bir madde köküne ait doğru ve yanlış cevapların yer aldığı seçeneklerden oluşan soruların bulunduğu test çeşididir (Tekindal, 2017). Çoktan seçmeli testlerin, (1) cevapları öğrencilerin yazmamasından dolayı yazma süresi, yazının güzelliği vb. davranışların karışmaması, (2) kısa zaman içinde daha fazla sorunun cevaplanabilmesi, (3) değerlendirmesinin kolay ve kısa sürede yapılabilmesi, (4) puanlamanın objektif olması, (5) farklı öğrenim düzeylerinde kullanılabilmesi, (6) farklı madde tipleri ile farklı davranışların ölçülebilmesi gibi özellikleri bulunmaktadır (Turgut ve Baykul, 2014).

Bloom Taksonomisi ilk olarak 1956 yılında ortaya çıkmış, 2001 yılında ise revize edilerek taksonomiye son hali verilmiştir. Taksonominin ilk halinde yer alan bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme basamakları hatırlama, anlama, uygulama, analiz etme, değerlendirme ve yaratma olarak güncellenmiştir. Bu çalışmada da revize edilen halinde yer alan ilk dört basamak kullanılmış ve hazırlanan testte yer alan sorular bu basamaklara uygun olarak tasarlanmıştır. Piaget'nin bilişsel gelişim kuramına göre ilkökul kademesinde öğrenim gören ve somut işlemler döneminde yer alan öğrenciler elde ettikleri yeni bilgiyi hatırlayabilme, anlayabilme, farklı bir duruma uygulayabilme ve parçalara ayırabilme becerisine sahipken; o bilgiye ilişkin değerlendirme ve o bilginin sentezlenmesi konularında bilişsel düzeyleri gereği yetersiz kalmaktadırlar. Ayrıca taksonominin üst basamağında yer alan değerlendirme ve yaratma basamakları ile ilgili çoktan seçmeli testler aracılığıyla veri toplamak zor olduğundan bu basamaklara ilişkin açık uçlu sorular sorularak veya öğrencileri olası problem durumlarına maruz bırakarak çözüm üretmeleri beklenmektedir. Dolayısıyla ilkökul 3. sınıf kademesindeki öğrenciler için taksonominin ilk dört basamağına uygun soru hazırlanmıştır.

Yapılan bu çalışmada ilkökul 3. sınıf öğrencilerinin düzeylerine uygun, uzman görüşü alınmış, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış ve kazanımlar ile uyumlu bir başarı testi geliştirilmiştir. Alanyazın incelendiğinde ilkökul 1., 2. ve 3. sınıf düzeyinde, öğrenci başarılarının değerlendirilmesinde standart herhangi bir form ya da sınav/test olmadığı görülmektedir. Bu çalışma, sonucu sayısal bir puanla değerlendirilmediğinden, müfredat içinde konuya yönelik alternatif bir ölçme aracı olarak kullanılabilirdiğinden, dolayısıyla öğrencilerin de sonucunda başarılı ya da başarısız olma gibi bir kaygı taşımayacaklarından öğretim süreci içinde kullanılabilir bir test olması bakımından önemli görülmektedir. Geliştirilen bu test ve bu düzeydeki öğrenciler için geliştirilecek olan başarı testleri sınıf öğretmenleri için yararlı olabilir. Bu sebeple, bu çalışma, daha sonra farklı konu alanlarında hazırlanacak başarı testleri için bir öncül olabilir. Öğrencilerin konuya yönelik başarıları değerlendirilirken bu testler aracılığıyla standardize edilmiş ve ölçmeciden kaynaklanan hatalarının karışmayacağı objektif ölçmeler yapılabilir. Yine bu ve buna benzer geliştirilecek testler sayesinde öğrencilerin, müfredattaki konular ile ilgili sahip oldukları bilgiler ünite öncesinde veya sonrasında yoklanabilir ve öğretim sürecinin sonraki aşamaları bu testlerin sonucu değerlendirilerek düzenlenebilir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1.Yazar %40, 2. Yazar % 30, 3. Yazar % 30 katkı sağlamıştır.

Kaynakça

- Bümen, N. T., (2010). Program geliştirmede bir dönüm noktası: Yenilenmiş Bloom Taksonomisi, Eğitim ve Bilim, 32(142), 3-14. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/837>
- Çakıcı, Y., Ürek, H. ve Dinçer, E. (2012). İlköğretim öğrencilerinin soru oluşturma becerilerinin incelenmesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(1), 43-68. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/160807>
- DeVellis, R. F. (2017). Ölçek Geliştirme Kuram ve Uygulamalar. T. Totan, (Çeviri Ed.). Ankara: Nobel.
- Ercan, İ. ve Kan, İ. (2004). Ölçeklerde güvenilirlik ve geçerlik. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 30(3), 211-216. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/420425>
- Gönen, D., Kocakaya, Y. ve Kocakaya, F. (2011). Dinamik konusunda geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmış bir başarı testi geliştirme çalışması, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(1), 40-57. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/146252>
- Gündüz, Y. (2009). İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıf Fen ve Teknoloji sorularının ölçme araçlarına ve Bloom'un Bilişsel Alan Taksonomisine göre analizi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(2), 150-165. http://efdergi.yyu.edu.tr/uploads/yuksel_gunduz-1542140050.pdf
- Johnson, B. ve Christensen, L. (2014). Eğitim Araştırmaları Nicel, Nitel ve Karma Yaklaşımlar. S. B. Demir (Çeviri Ed.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Öner Armağan, F. ve Demir, N. (2019). Astronomi başarı testi geliştirme: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 3(1), 52-70. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/748895>
- Tekindal, S. (Ed.) (2017). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme (Güncellenmiş 5. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.
- Turgut, M. F. ve Baykul, Y. (2014). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme (6. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.

Extended Abstract

In order to achieve the targeted behaviors that students have acquired, qualified measurement tools with high validity and reliability are needed. (Gönen, Kocakaya ve Kocakaya, 2011). While preparing these measurement tools, the taxonomy developed by Bloom is taken into consideration and the student's ability to grasp and interpret information not only to memorize the information, but also to evaluate their development in application and designing new products. Objective such as the interaction of individuals with nature, awareness of the changes in their environment, a relationship between human and the environment and understanding of this have been determined in the prepared science education programs. In this study, an achievement test development study was carried out in order to determine the degree of achievement of the curriculum and the content of the curriculum with the curriculum and course contents applied to the students.

In this study, it was tried to develop a success test whose validity and reliability was evaluated by using appropriate tests for the subject of "Journey to the World of Living Sciences" for primary school 3rd grade students. Achievement tests are the tests used to measure the success of students in a particular field after their education (Johnson and Christensen, 2014). For the achievement test, firstly, the gains included in the curriculum updated by the Ministry of National Education in 2017 were taken into consideration, and in line with these gains, questions were appropriate to write the levels appropriate to the levels of primary school 3rd grade students with the support of the relevant literature.

The study was carried out with students studying in the 3rd grade of a primary school in Samsun Province in the 2019-2020 academic year. 362 students participated in the study. The gender factor was not taken into consideration in the data collection or analysis. Attention was paid to the scope of all achievements in the subject area of the prepared success test. For this test, 47 multiple choice test questions were prepared by

the researcher. While four or five options are generally used in multiple choice tests, the use of two or three option items at primary level gives better results (Turgut ve Baykul, 2014). For this reason, three-choice items were used in this test. A table of statements related to the prepared test was prepared, a total of 12 experts were received, two of them are assessment and evaluation experts, seven of them are class teachers, two of them are experts in the field of science and one of them in the field of classroom education and test validity and reliability studies were finalized in line with the opinions of the experts. The test was applied to students studying in the 3rd grade of primary school in Samsun. The data obtained after the application were processed in the SPSS 22.0 package program and item analyzes related to the test were made. This multiple choice test has three options and correct answers are coded as "1" and false and empty answers are coded as "0". Item difficulty and discrimination indices were calculated according to the answers given by the students. While the validity study of the achievement test prepared in relation to the Journey to the Living World subject area was conducted, the cronbach alpha value, item difficulty and discrimination indices were examined. The cronbach alpha value of the test was .851.

When the data in the test were analyzed, item difficulty, questions between 20 and 80, and item discrimination power ,30 and above were left out of the test, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8., 9., 11., 13., 14., 15., 20., 21., 23., 27., 35., 37., 39., 40., 41., and 43. Items from the test removed. The test, which was prepared as 47 items after the excluded items, decreased to 24 items and the test took its final form. The 24-item cronbach alpha value of the test was .869. KR-20 and alpha coefficients are equivalent when the scale items are coded as divalent (DeVellis, 2017: 35). For this reason, cronbach alpha value was given instead of KR-20 value for the success test developed. The average item discrimination power of the final achievement test, which is 24 questions is .519; mean item difficulty index was found to be .689.

In this study, specialists opinions were taken, the validity and reliability studies were conducted in accordance with the levels of 3rd grade students of primary school, and a success test was developed in line with the achievements. When the literature is examined, it is seen that there is no standard form or exam/test at the primary school 1st, 2nd and 3rd grade levels. Since this study is not evaluated with a numerical score, it can be used as an alternative measurement tool for the subject in the curriculum, and therefore it is considered to be a test that can be used in the teaching process as students will not have any anxiety about success or failure.

CANLILAR VE YAŞAM KONU ALANI BAŞARI TESTİ

1. "Kırmızı **balık gölde**
Kıvrıla kıvrıla yüzüyor
Balıkçı amca geliyor
Oltasını atıyor
Balıkçı seni tutacak
Sepetine atacak"

Yukarıda verilen şarkıda altı çizili varlıkların sınıflandırılması hangi seçenekte doğru olarak verilmiştir?

<u>Canlı</u>	<u>Cansız</u>
a. Balık	Balıkçı
b. Sepet	Göl
c. Balıkçı	Olta

2. Saksıdaki çiçeğin zamanla büyüyüp yaprak sayısı artarken, toprakta bir artış **olmamasının** nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Çiçeğin cansız olması
- b. Toprağın cansız olması
- c. Yaprığın cansız olması

3. Aşağıdakilerden hangisi bir bitkinin yaşamı boyunca geçirdiği evrelerden biri değildir?

- d. Farklı türde bitkiler oluşturması
- e. Meyve vermesi
- f. Üremesi

4. “ İnsanların yaşadığı, eğitim gördüğü, mesleğini sürdürdüğü, çalıştığı ve dinlendiği yerlerin tamamınadenir.”

Yukarıdaki boşluğa aşağıdakilerden hangisi gelmelidir?

- a. Çevre
- b. Doğa
- c. Ev

5. Yukarıdaki resimlerin ortak özelliği aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Atık madde olmaları
- b. Çevre kirliliği ile ilgili olmaları
- c. Geri dönüştürülebilir olmaları

6. “Almıla ve Gökçen evlerinde bir bitki yetiştirmeye karar veriyorlar. Almıla, tohumu ektikten sonra ailesi ile tatile çıkıyor. Gökçen ise belli aralıklarla tohumunu suluyor. Almıla tatilden döndükten sonra tohumunun çimlenmediğini; Gökçen ise çimlenmeye başladığını gözlemliyor.”

Almıla ve Gökçen tohumlarını aynı zamanda ekmelerine rağmen Almıla'nın tohumunun çimlenmemesinin sebebi aşağıdakilerden hangisi olabilir?

- d. Bitkilerin belli aralıklarla sulanmasının gerekmesi
- e. Bitkilerin hava alan bir ortamda bekletilmesi
- f. Bitkilerin ışık alan bir ortamda bulunması

7. Çevre kirliliğinin nedenleri arasında hangisi yoktur?

- a. Egzoz dumanları
- b. Geri dönüşüm kutularını kullanma
- c. Yerlere çöp atma

8. Aşağıda verilen atıklar ve sebep oldukları kirlilik türlerinden hangisi yanlıştır?

- a. Denize atılan çöpler – Su kirliliği
- b. Kullanıldıktan sonra atılan piller – Toprak kirliliği
- c. Plastik poşetler – Hava kirliliği

9. 1.Çöpleri çöp kutusuna atmak

2.Çevreyi kirletenleri uyararak

3. Okulu ve evi temiz tutmak

Yaşadığınız çevrenin daha temiz olması için yapılması gerekenlerden hangileri doğrudur?

- a. Sadece 3
- b. 1 ve 2
- c. 1, 2 ve 3

10. 1. Milli parklar- Doğal çevre
2. Okullar- Yapay çevre
3. Oyun parkları- Doğal çevre
4. Orman- Yapay çevre

Verilen eşleştirmelerden hangileri yanlıştır?

- a. 1-3
b. 3-4
c. 2-4

11. “İnsanların oluşturduğu ve doğada kendiliğinden bulunmayan çevreyedenir.” Yandaki cümlede yer alan boşluğa aşağıdaki ifadelerden hangisi gelmelidir?

- a. Doğal çevre
b. Yakın çevre
c. Yapay çevre

12. “Doğada kendiliğinden var olan çevreyeadı verilir.” Boşluğa uygun aşağıdakilerden hangisi gelmelidir?

- a. Doğal çevre
b. Temiz çevre
c. Yapay çevre

13. Aşağıda verilen doğal ve yapay çevre arasındaki farklardan hangisi yanlıştır?

- a. Doğal çevre, doğada kendiliğinden bulunur.
b. Doğal çevre, ihtiyaçlar doğrultusunda insanlar tarafından oluşturulmuştur.
c. Yapay çevrenin oluşumunda insan emeği vardır.

14. “Okul, Şelale, Sera, Köprü, Orman, Mağara”

Yukarıda verilenler ile yapılan eşleştirmelerden hangisi doğrudur?

<u>Doğal çevre</u>	<u>Yapay çevre</u>
a. Okul	Orman
b. Şelale	Köprü
c. Sera	Mağara

15. 1. Akarsu
2. Apartman
3. Ada
4. Anıtlar

Verilenlerden hangisi ya da hangileri doğal çevreye örnek olarak verilemez?

- a. Sadece 2
b. 2 ve 3
c. 2, 3 ve 4

16. Bir öğretmen olduğunuzu düşünün. Öğrencilerinizi doğal bir çevreye gezi için götürmek isterseniz aşağıdakilerden hangisine götürürdünüz?

- a. Çocuk parkı
b. Hayvanat bahçesi
c. Milli park

17. “Hastane, deniz, dere, otopark, ova,, ev”

Yukarıda verilen doğal ve yapay çevre ile ilgili örüntüdeki boşluğa hangisi gelmelidir?

- a. Cami
- b. Orman
- c. Oyun parkı

18. Aşağıdakilerden hangisi insanların yapay bir çevre yapmalarının nedenleri arasında gösterilemez?

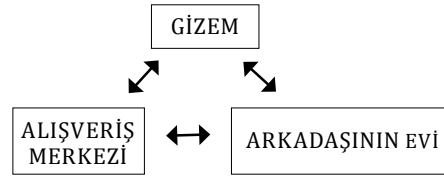
- a. Doğayı bozmak istemeleri
- b. İhtiyaçlarını karşılamak istemeleri
- c. Kendilerine yaşam alanları oluşturmak istemeleri

19. Daha temiz bir çevrede yaşayabilmek için yapılması gerekenler arasında aşağıdakilerden hangisi yoktur?

- a. Çevreyi kirletenleri uyarmak
- b. Geri dönüşüm kutularını kaldırmak
- c. Yetkililerin koyduğu kurallara uymak

20. “Pınar’ın kuzenleri, Pınar’ın evinin iki arka sokağındaki oyun parkına gitmek istemektedir. Pınar da kuzenlerine oyun parkına nasıl gidebileceklerini tarif eder.” Bu durumda Pınar için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- a. Kuzenlerini yalnız bırakmak istediğini
- b. Pınar’ın yorgun olduğunu
- c. Yaşadığı çevreyi tanıdığını

21. Gizem, arkadaşının doğum gününü kutlamak için arkadaşının evine gidecektir. Ama gitmeden önce alışveriş merkezine gidip hediye alması gerekmektedir. Bu durumda Gizem, sırasıyla hangi yolları izlemelidir?

- a. 1-3
- b. 2-3
- c. 1-2

22. Doğal çevreyi korumak için yapılabilecekler arasında aşağıdakilerden hangisi yoktur?

- a. Ağaçlandırma çalışmaları yapmak
- b. Ormanlık alanlarda ateş yakmak
- c. Yeşil alanları arttırmak

23. Aşağıdakilerden hangisi Bilge’nin yaşadığı çevreyi tanıdığını göstermez?

- a. Evinden okuluna gitmek istediğinde okulunun yolunu karıştırması
- b. Evinin yakınlarında bir karakol olup olmadığını bilmesi
- c. Evinin yakınlarındaki hastanenin yolunu tarif edebilmesi

24. Doğal çevreyi korumak neden önemlidir?

- a. Canlıların yaşam alanlarını korumak için
- b. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak için
- c. Yaşanılan çevreyi daha iyi tanımak için

Feminizm ve Çizgi Roman

Feminism and Comics

Aylin GÜNGÖR¹

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.845225

Öz

Çizgi roman modern dünyada hem bir teori olarak hem de bir güldürü unsuru olarak üzerine pek çok araştırmalar üretilen bir disiplindir. Kadınların bu disipline dâhil olması ise; erkek söyleminin azaltılması, kadın karakterlere ağırlıklı olarak yer verilmesi, kadın okurun varlığının önemsenmesi ve kadın çizerlerin yeteneklerinin fark edilmesiyle başlamıştır. Bu nedenle kadın çalışmaları ve çizgi roman konusu değerlendirilirken tarihi sürecin doğru bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Yüzyıllarca cadı, büyücü gibi ithamlarda bulunarak toplumdan sürekli dışlanan kadınlar, ilk hak ve özgürlük arayış taleplerini Fransız Devrimi'nin etkisiyle 18. yüzyılda elde edebilmiştir. Daha sonra kadınlar feminizm çatısı altında birleşerek, toplumsal değişime ekonomik, politik ve kültürel açıdan öncülük etmişlerdir. Özellikle ikinci dalga feminist harekette toplumsal cinsiyetin vurgulanması görsel kültür bağlamında çizgi romanları etkilemiş ve cinsiyet temsili değişerek güçlü kadın karakterler yaratılmıştır (Blom, 2017: 10). Böylece güçlü kadın karakterlerinin oluşturulması feminizmin hedefi olan bağımsız kadın idealinin çizgi romanlarda ortaya çıkmasını sağlamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın amaçlarından biri; günümüzde çoğu toplumda feminizmin daha çok kabul görmesi, kadınlar arasında yayılması ve insanların bilinçlenmesi için bir görsel anlatım unsuru ve grafik anlatı türü olarak çizgi romanların kullanılıp kullanılmadığının sorgulanmasıdır.

Şüphesiz Feminizmin bu kadar ilerlemesinde kadınlardan ayrı olarak akımın kendi içersinde yaşadığı dalga metaforu benzetmesi de etkilidir. Günümüzde hâlâ dördüncü ve beşinci dalgalar gibi yeni dalgaların ortaya çıktığı iddia edilmektedir. Bu yüzden çalışmanın diğer bir amacı da ortaya çıkabilecek altıncı bir dalganın varlığının çizgi roman ve grafik anlatı türleriyle olabileceği ihtimalinin değerlendirilmesidir. Son yıllarda yaşanan yeni medya alanlarındaki gelişmelerle birlikte hem feminizm hem de çizgi roman alanında dijitalleşme süreci de başlamıştır. Genellikle basılı materyale dayanan çizgi romanlar ise; dijitalleşerek her türlü mecradan okunabilmektedirler. Sonuç olarak bu çalışmada öncelikle feminizmdeki dalga metaforu sorunsalına değinilerek yeni medyalarla olan ilişkinden bahsedilmiştir. Daha sonra çizgi romanın feminist hareketlerle olan bağı araştırılarak çizgi roman alanında yaratılan bazı kadın süper kahramanlar betimsel analiz yoluyla açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Feminizm, Çizgi Roman, Kadın Süper Kahramanlar, Dalga Metaforu, Yeni Medya.

Abstract

Comic book is a discipline on which many researches are produced both as a theory and as an element of humor in the modern world. Women began to be included in this discipline when the masculine discourse decreased, female characters were given more place, presence of female readers was regarded and talents of female illustrators were realized. For this reason, when evaluating the subject of women's studies and comics, the historical process should be handled correctly. Women who had been excluded from society with accusations like witchcraft for centuries, obtained their demand for right and freedom for the first time in the 18th century under the influence of the French Revolution. Then women united under the roof of feminism and led the social change economically, politically and culturally. Emphasis on gender especially in the second-wave feminist movement affected comics in the context of visual culture, which changed the gender representation and created stronger female characters (Blom, 2017:10). Thus, the creation of strong female characters brought an independent woman ideal in comics as a goal of feminism. Therefore, one of the aims of this study is to question whether comics as a visual expression element and graphic expression have an effect on the acceptance of feminism among women and people. Undoubtedly, the wave metaphor within the movement has affected the progress of feminism apart from women.

It is claimed that new waves such as the fourth and fifth waves still continue to appear today. So the study also aims to evaluate the possibility that a sixth wave that might be associated with comic book and graphic narrative genres. Besides recent developments in the new media areas, feminism and comics areas have begun to digitalize. Thanks to digitalization, comics which are usually based on printed materials can be read in all kinds of channels. As a result, The study primarily discussed the wave metaphor in feminism and its relationship with the new media and then investigated the bond of comics with feminist movements and explained specific female superhe-roes in comics via descriptive analysis

Keywords: Feminism, Comics, Female Superheroes, Wave Metaphor, New Media.

Giriş

Çizgi roman, insan zihnine en yakın anlatım biçimidir. Genetik olarak insan zihni de görsel hafızaya dayalı bir sistem üzerine kuruludur. Çizgi roman çizimi ya da hikâye kurgusu nasıl ki panellerden oluşuyorsa, beyin de her bir olguyu görsel anılardan oluşan fotoğraflık paneller olarak kaydeder. Fakat insan zihnine erkek ya da kadın olarak ayrı ayrı bakıldığında cinsiyetler arasında görsel algılama biçimlerinin değiştiği de görülmektedir. Özellikle kadınların görsel hafıza konu-sunda erkeklerden daha iyi olduğu kanıtlanmıştır. Örneğin; kadınların yalnızca yüzleri değil, okuma dâhil görmeye başladıkları alanı tamamlama açısından erkeklere oranla daha güçlü bir yaklaşım sergiledikleri belirlenmiştir (Yurdakul ve Girişken, 2017: 196). Dolayısıyla kadınlar feminist hareket içerisinde seslerini duyururken görsel anlatım ve propaganda aracı olarak kimi zaman çizgi romanı da kullanmışlardır. Bu yüzden çizgi roman ve feminizmin birbiriyle olan ilişkisini irdelemeden önce tarihi süreci üzerinde durulması gerekmektedir.

Geçmişten günümüze içerisinde bir çok hareket barındıran Feminizm, akademik çevrede üç dalga ile sınırlandırılırken kimi gazeteci, yazar ve araştırmacılar feminizmde yeni dalgaların da görüldüğünü ileri sürmüşlerdir. Bu dalgalar tek tek incelendiğinde; birinci dalga erkek hegoman-yası ve ataerkil sisteme karşı kadınların kişisel özgürlük ve eşitlik çabaları için uğraştıkları dönem-dir. Bu bağlamda çoğu kadın feminizm için şunları dile getirmiştir: İnsan olmanın doğal sonucu özgürlük ve eşitlik ilkeleri etrafında toplanarak eylemler düzenleyip bireyleri geliştiren bir "hare-ke-ti" oluşturmaktır (Scott, 2013:203). Ayrıca Juan Stuart Mill ve Wallstonecraft gibi kadınlar, kadının kamusal alanda görünmesinden, oy verebilme gibi politik haklarının olduğundan ve kadın köleliğinin sona erdirilmesindeki gerekliliği savunmuşlardır. İkinci dalga feminizmde ise kadınlar; cinsiyet ve toplumsal cinsiyet yaklaşımları üzerine hak talebinde bulunarak kürtaj, sağlık sorunları, eşit ücret ya da kadın erkek eşitliği gibi problemlerinin çözümüne odaklanmışlardır. Bu nedenle Feminizm, kadınların karşılaştıkları sorunlarda tek başlarına olmadıklarını ve toplumsal cinsiyet sorunlarının herkesle paylaşıldığı güvenini verir (Redfern ve Aune, 2012:257). Farklılıkların öne çıktığı üçüncü dalga feminizmde ise; kadınlar kendilerine dayatılan anne, eş gibi kadın algısına karşı çıkarlar. Bu yüzden bu dönem içerisinde yer alan kadınlar kendi aralarındaki farklılıkları bile bir kenara bırakarak sadece kadın hakları için çaba gösterilmesi gerektiğini sa-vunmuşlardır (Van Der Gaag, 2018:15). Fakat çağın koşulları gereği hiç bir şeyin aynı kalmaması gibi yaşanan yeni medyasal ve teknolojik gelişmelerle birlikte, feminizmin üç dalgayla sınır-landırılması özellikle 2000 yılı sonrası doğumlu olan Z nesline yeterli gelmemiştir. Bu neslin, çağlarında yaşadıkları kendi sorunları üzerinden yeni dalgalar yarattığı görülmektedir. Özellikle son yıllarda Kira Cochrane, Jennifer Baumgardner gibi gazeteci ve yazarlar tarafından ortaya atılan Dördüncü Dalga Feminizm, sosyal medya ve teknolojiyle entegredir. Dünyada yaşanan Covid-19 sebebiyle bazı kadınlarda yaşadıkları bu süreci feminizm açısından Beşinci Dalga olarak nitelen-dirmişlerdir. Örneğin; Natasha Garcha, beşinci feminizm dalgasını cinsiyet eşitliği argümanını o-luşturmak için siyaset, ekonomi, kültür, medya ve sürdürülebilirlik güçlerini birleştiren çok boyutlu bir çözüme dönüştürmüştür (Garcha, 2020). Feminizmde yaşanan bu çok boyutlu sürecin kadınlar açısından çizgi romanın da gelişmesine katkı sağladığı söylenebilir.

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup, içerik literatür tarama tekniği ile oluşturulmuştur. Araştırmada başlangıç olarak tarihi bir konu sınıflandırılması yapılmış, hem sanat alanına hem de tasarım alanına ait okumalar bu kapsam çerçevesinde geliştirilmiştir. Ayrıca araştırma salt geçmiş odaklı kalmayarak, elde edilen bilgiler günümüz açısından da yorumlanmıştır.

Örneklem/Çalışma grubu/Katılımcılar

Günümüzde yaşanan teknolojik ve dijital gelişmelerle birlikte çizgi roman ve grafik anlatı türleri yeni medya ortamlarıyla geçirgenliğini artırarak disiplinlerarası çalışmaları zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle araştırmanın örneklemini çizgi romanlarda yer alan feminist anlayışla sınırlandırılarak bu doğrultuda yaratılan Ms. Kamala Kahan ve Wonder Women'ın incelemeleriyle sonuçlandırılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, mevcut araştırma konusuna dayalı olarak konuyla ilgili ulusal ve uluslararası ilgili süreli yayınlar, tez ve makaleler, kaynak kitaplar ve internet üzerinden taranmış, süreçte olan güncel yayınlar da izlenerek gerekli verilere ulaşılmıştır.

İşlem Basamakları

Bu araştırmada öncelikle feminizm ve çizgi roman ilişkisini yansıtan kadın karakterler üzerine yazılmış çizgi roman ve grafik anlatı türleri hakkında kaynaklar taranmış ve konu ile ilgili veriler toplanmıştır. Daha sonra konu ile ilgili tez ve makaleler incelenmiştir. Elde edilen veriler derlenerek konu ile ilişkisel (relational) bağlantısı kurulmuş, konunun kapsam ve içeriği oluşturulmuştur. Daha sonra konuyu destekleyici görseller, sanat ve tasarımın disiplin alanlarına göre çeşitlilik sağlayacak şekilde seçilmiştir. Son olarak konu analiz edilerek elde edilen bilgiler bağlamında, çalışma çözüm önerisi ile sonuçlandırılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmaların esası, görüşmeye dayalı mülakatlar, gözlenebilen veriler ve basılı belgelerin incelenmesine dayanmaktadır (Patton, 2014:4). Dolayısıyla bu çalışmada öncelikle doküman incelemesi yapılarak, literatür taraması tamamlanmıştır. Feminizmin geçirdiği tarihi süreçler giriş bölümünde kısaca değinilerek, dalga metaforunun gelişim süreci açıklanmıştır. Daha sonra güncel dergi ve makaleler incelenerek, çizgi romanlarda yer alan feminizm düşüncesinin günümüz yeni medya ortamlarıyla olan ilişkisi anlatılmıştır. Feminizmin en güncel dalgaları olan Dördüncü ve Beşinci Dalgalar üzerinden, çizgi romanlarda yaratılan süper kahramanlar incelenerek Ms. Marvel ve Wonder Woman örneğine yer verilmiştir.

1. Feminizmde Dalga Metaforu

Genellikle yurt dışında yapılan akademik çalışmalarda feminizmin tarihi gelişimi incelenirken “dalga” metaforu kullanımının doğru bir ifade olup olmadığı ile ilgili birçok tartışma ve araştırma yapılmıştır. Bunun yanı sıra, bir de yeni dalgaların ortaya atılması birden çok soruyu akıllara getirmektedir. Bunlar: “Dördüncü ve Beşinci Dalga da “yeni” olan nedir?, Daha önce gelen dalgalar-dan farkı nedir?”, “Dünyayı nasıl etkileyecek?” gibi sorulardır. Bu bağlamda, bazı bilim insanları ve araştırmacılar, Dördüncü ve Beşinci Dalganın zamanının tam sınırları çizilemediği için akademik bir paradigma olarak kabul etmemişlerdir. Aslında sorun daha çok dalga metaforundan kaynaklanmaktadır.

Tarihi bir sıra ile incelendiğinde, feminist hareketlerin kendi içerisinde her zaman iç anlaşmazlık ve kargaşa yaşadığı görülmektedir. Evrensel bir ilke doğrultusunda gruplaşan kadınlar bir önceki dalgayı, savundukları görüşe göre çağdaş feminizme daha uzak bulmuşlardır. Bu yüzden dalgalar arasında yaşanan tutarsızlıklar feminist hareketlerin geliştirilebilmesi için bir fırsat olarak düşünülebilir. Her yeni nesilin yeni bir “dalga” oluşturduğu düşünülürse, her bir dalga için belirlenen amaç ve ideolojiler de farklılaşabilmektedir. Michele Beyers ve Diane Crocker’ e göre: dalgalar arasındaki ortak ve ayrı yanların araştırılmasında, popüler medyanın rol oynadığı ileri sürülerek dalga metaforunun problem olarak gösterilmesi sağlanmaktadır (Rivers, 2014:9). Bu bağlamda sadece tek bir feminist harekette bütün feminizm eylemlerini dile getirebilecek kavramsal söylemler ya da anlatımlar yoktur. Fakat hepsinin içinde var olan bazı ortak fikirlerde olacaktır. Dolayısıyla bu feminist dalga fikri dışında popüler medyada göstermekte olduğu role de önem verilmektedir (Rivers, 2017:21). Burada sorunlu olan noktalar; dalgayı oluşturan şeyin üzerindeki fikir birliğinin nasıl sağlandığı, bir dalganın nerede başladığı ve bittiği düşüncesinin sınırlarının tam olarak yansıtılamamasıdır. Örneğin; Jennifer Baumgardner, 2011 yılında Dördüncü Feminizm Dalgası hakkında makale yazarken ve bunun başlangıcını 2008’e kadar dayandırmış; Kira Cochrane ise 2013 yılında dördüncü dalganın gelişini açıklayan yeni bir makale yazmıştır. Yine kimi araştırmacılar, feminizmin tarihini Birinci Dalgadan başlatırken, Baumgardner gibi diğer araştırmacılar da tarihi sınıflandırmayı aşama olarak sıfırdan (wave zero) başlatmıştır. Dalgaları birbirinden ayırmak yerine onları kesişimsel (intersectio-

nal) olarak birbiriyle bağlantılı bir şekilde ele alırsak daha iyi bir inceleme yapılması mümkündür. Bu anlayışla kesişimsellik ka-vramı dalga metaforuna dayandırılarak açıklanır, dalgalar birbirinden bağlantısız değerlendirilmemeli ve mutlaka örtüşen yanlarının olduğu unutulmamalıdır. Aslında bu çalışmada da üze-rinde durulmaya çalışılan metadoloji, dalgaların tarihi olarak doğrusal bir şekilde homojen bir yapıya sahip olmadığıdır. Baumgardner'ında belirttiği gibi; Dalgalar, feminizm olarak bilinen aynı vücut politikasının bir parçasıdır, güçlü ve ayrı bir kuvvet olmak için birleştirilir (2011:182). Gerçek-ten de, bir dalga çok fazla etken tarafından yaratılan geniş bir okyanusta meydana gelen bir olgu-dur. Zaten homojen tek düze bir dalga doğada var olamaz. Yakın okyanus çapraz akım ve girdaplarla doludur (Aktaran: Chamberlein, 2017:23). Feminizmde dalga metaforu, kadınların sosyal, psikolo-jik, ekonomik durumlarını ve feminizmin tarihini düzgün bir şekilde açıklayabilmek için bir kısa yol olarak tercih edilmiştir (Trier-Bieniek, 2015:20). Nasıl ki Dördüncü Dalga ve Beşinci Dalga Feminizm, çağın koşullarına göre teknolojiyle birlikte kadınların problemlerine ve cinsiyetçiliğe karşı yükselen bir kadınsalının dalgası olduysa, dalga metaforunda karşılaşılan problemlerde de, dalgaların belirli kültürel koşullara tepki olarak ortaya çıkmasından kaynaklandığı görülmektedir. Geçtiğimiz yüzyılda, örneğin, İngiliz ve Amerikan Feminizmlerinde ki yaşanan gelişmeler birbirini etkilemiştir. Bu yüzden dalga metaforundaki sorun, dalgaların arasındaki ayrımın bazen zamana, ülkeye göre değişerek ortadan kaybolmasıdır. Bununla birlikte, Dördüncü Dalgadaki harekete katılan birçok feministin metafor ile ilgili sorunları kabul ettiği ve terminolojide bir değişim arayışının Dördüncü Dalga Feministleri için bir hedef olabileceğini belirtmek önemlidir. Sonuç olarak, her ne kadar dalga metaforunun kullanımı bir sorun yaratıyor gibi görünse de; dalga, geçmişin ve geleceğin şimdiki anın yaratımından ortaya çıkan, feminist zamansallığa yaklaşmanın bir yolu olabilir. Ve bu metafor sorunsal olarak ele alınmaya devam edilirse, hareketin bir bütün olarak her zaman farklı kimlikler ve yaklaşımlardan oluştuğu ya da kendi içerisinde gelişen taban hareketleri ve alt bölümlerden çoğaldığı göz ardı edilebilir. Söylemsel olarak dalga, onu etkileyen feminist düşüncenin, geçmişten taşıdığı izleri geleceğe aktararak evrimleşmiş bir dönemin ya-ratıldığı andır. Böylece dalga, nesiller arası farklılığın aşılmasında bir köprü olmuştur. Kathleen A. Laughlin'in de yazdığı gibi, dalga, kadın hakları hareketlerinin oluşumunu analiz etmek ve açıklamak için baskın kavramsal çerçevedir (Laughlin, Gallagher, Cobble, ve diğerleri 2010:76). Bu yüzden gelecek yeni feminizm akımlarında da bu metaforun kullanılmasının devam etme olasılığı vardır

1.1.Yeni Medya ve Yeni Dalgalar

Son zamanlarda Feminizmde yaşanan yeni dalgalar, kadınlar açısından yeni medya çatısı altında gelişen, sosyal ağların çevrimiçi diyalog ve etkileşim sağlamasıyla bütünleşmektedir. Yeni Medyanın Dili eserinde de Lev Manovic, her türlü bilginin aktarılmasında yeni iletişim ortamlarında oluşan görsel imgelerin teknolojik bir ürüne dönüştüğünü ileri sürmektedir (Manovic, 2001:25). Bu nedenle her geçen gün kadınlar, seslerini duyurabilmek için yeni medya ortamlarına yönelerek internetin sunduğu engin dünyada haklarını, bedenlerini, kimliklerini erkeklerin hegomanik yaklaşımlarına karşı korumaya çalışmaktadırlar. Böylece yeni medya teknolojileri ile çevrimiçi olarak yaratılan içerik, kadınların sosyal hareketlerinin ayrılmaz bir parçasına dönüşmüştür. O kadar ki bazı popüler kültür uzmanları dördüncü dalgadan sonra feminizmin beşinci dalgasının dâhi ortaya çıktığını ileri sürmüşlerdir. Dördüncü Dalganın, bloglar ve chat (sohbet) odalarında gelişir-ken Beşinci Dalganın sosyal medya aracılığıyla ortaya atıldığını ifade eden bu kişilere göre; akademik feminizme açıkça karşı olduğu için göz ardı edilen ve ulusal medya için ilgi çekemeyecek kadar önemsiz bir fenomen olan Dördüncü Dalga Feminizm, internette kızlara olan hayran kültür-ünün yükselişidir. Ayrıca 8 Mart 2017 Uluslararası Kadın Gününde, Kadın Eşitliği Partisi Başkanı Sophie Walker; Feminizmin yeni ve beşinci bir dalgaya doğru ilerlediğini söylemiştir (Womensequa-lity, 2017). Yine kadın olmanın kolay bir iş olmadığını belirttiği "How to be a woman?" adlı kitabında Caitlin Moran'a göre, Tek tek dalgalara atıfta bulunmayı bırakıp, basitçe gelen bir gelgite atıfta bulunmaya başladığımız beşinci bir dalga civarında olduğundan şüpheleniyorum demiştir (Akt. Counter, 2012).

Öncelikle Dördüncü Dalga Feminizm için bu yeni medya teknolojileri, hareketin topluma iletilme-sinde ve toplumun şekillendirilmesinde bir kontrol mekanizması gibidir. Fakat gerek internet teknolojilerinin gelişmesi gerekse feminizmin tarihi sıralamasında karşılaşılan dalga problemleriyle

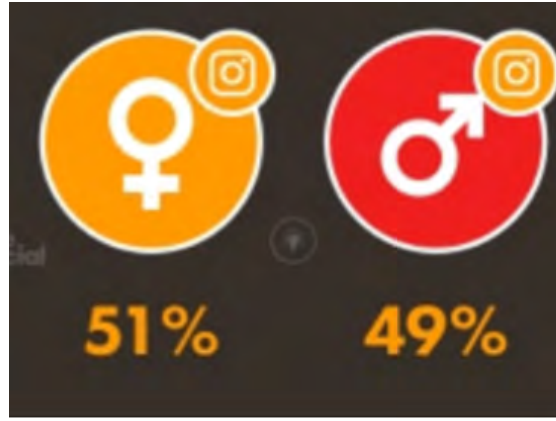
birlikte, Dördüncü Dalga Feminizmde kadın sorunlarından çok dalganın yeniliği üzerine de tar-tışmalar yapılmıştır. Çünkü; Dördüncü Dalga Feminizminin, “yeni bir dalga” olarak ka-vramsallaştırılması kimi zaman kadınların anlatmak istediği düşünceden çok, dalganın biraz daha ön planda kalmasını sağlamıştır. Çoğunlukla dördüncü dalgaya dayandırılan yenilik kavramı daha çok Facebook, Twitter gibi gelişen medya ve teknoloji biçimleriyle yani yeni medya mecralarıyla ilgilidir (Rivers, 2017:107). Örneğin; sosyal medya mecralarında herhangi bir düşünce altında birleşen kadınlar, hemen hashtag oluşturarak tepkilerini ve görüşlerini hastag’in altına yazdıkları yorumlarla dile getirmektedirler. Ülkemizde son zamanlarda yaşanan kadın cinayetlerindeki artış in önemini belirtmek amacıyla pek çok kadın sosyal medya mecralarından #challengeaccepted hashtag’iyle siyah beyaz fotoğraflarını paylaşarak bu durumun yanında olduklarını göster-mişlerdir. Yurt dışından da destek alan hashtag tüm dünyada yankı uyandırmıştır (Görsel 1). Daha önce başka hastagler altında #metoo, #heforshe gibi sosyal medya da çeşitli kampanyalar yaratılmıştır.

Görsel 1: Jessicabel, #challengeaccepted hashtag’iyle sosyal medyada paylaşımı.

<https://www.instagram.com/p/CDMmqSwhSNa/>

Aynı zamanda bugün yeni medya, kadınlar açısından toplumsal cinsiyet görüşüne karşı kendilerini savunabildikleri ve bir birey olarak kendilerini ifade edebildikleri mücadele ortamı olmuştur. Bu bağlamda kadının günümüzde interneti ve bu mecraları daha fazla kullanması kadının medyalaşmasını da sağlamıştır. Medyalaşan kadın için, yeni medya ortamları mekanın ve zamanın olmadığı, dünyanın bir ucundaki hemcinsine ulaşabildiği, bilgi ve iletişim aktarımı sağladığı bir alan olmaktadır (Görsel 2). Dünyanın gelişen elektronik iletişim teknolojileri sayesinde “global bir köy”e dönüşeceğini söyleyen McLuhan, yeni medya ortamlarının herkese ulaşılabilirliği ko-laylaştırması açısından olumsuz yanının da bulunduğunu belirtmiştir (Aktaran Rigel, Batuş, Yücedoğan ve Çoban, 2005:23). Geçmişte kadınlar, sadece gazete ve dergilerden edindiği haber-lerle bilgi sahibi olurken bugün daha çeşitli kadın kitlelerine çevrimiçi bir varlık olarak ulaşabilmektedirler. Bu yüzden yeni dalgalar olarak “Dördüncü ve Beşinci Feminizm Dalgası”, günümüzde geleneksel medyaya karşı özgürlüğünü de kazanmıştır. Örneğin; ana akım medyanın interneti, yakın zamana kadar sadece baskıda ortaya çıkacak olan içeriği yayınlamak için kullan-ması gibi... Oysa interneti daha fazla kullanan kadınlar için bu içerikler, yorum yapip etkileşim kurabilecekleri ortamlar hâline dönüşmüştür.

Görsel 2: We are Social Grubunun 2020 yılı Sosyal Medya kullanım oranının cinsiyet dağılımı. April 2020. <https://dijilopedi.com/2020-dunya-internet-sosyal-medya-ve-mobil-kullanim-istatistikleri-2-ceyrek/>.

Dolayısıyla Çağdaş feminizmin gelişiminde bu yeni feminizm dalgaları, daha çok genç ve orta yaşa kadar gelmiş kadınlara ulaşmaktadır. Prensky'nin, "digital doğanlar" olarak tanımladığı ve "ile-tişim kuşağı" olarak da belirttiği nesil, hakiki yaşamda kurduğu ilişkileri ve sosyal hayatı sanal mecraya aktararak yeni medya teknolojisinin gelişiminde büyük bir role sahiptir (Prensky, 2001:4). Yeni medyaların gelişmesi aslında toplumsal yapının, sosyolojik, ekonomik, kültürel açıdan da bir değişim gerektirdiğini gözler önüne sermektedir. Bu sanallık kültürü yaşanan toplumsal, kültürel ve ekonomik olaylarla birlikte kadının bir birey olarak özgürleşmesini sağlamıştır.

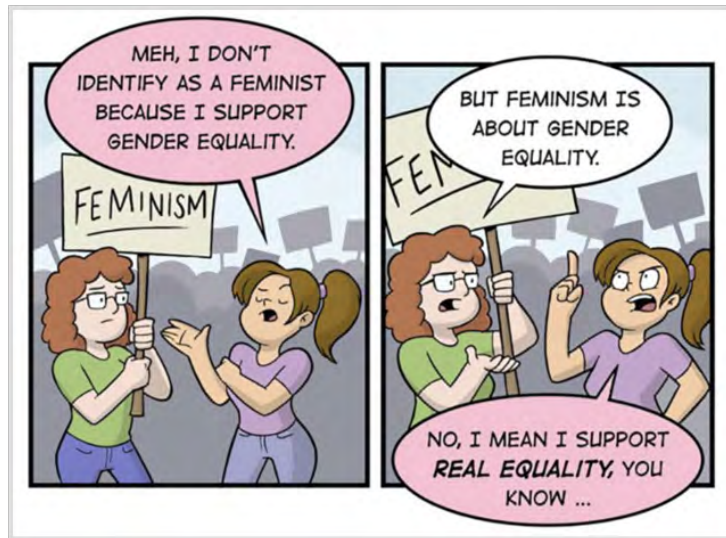
Nitekim yeni medyanın tüm dünyada nesiller ve kadınlar arasında teknoloji kullanımına yönelik dönüştürücü bir gücünün olduğu yadsınamaz bir gerçektir. İnternet mecralarından medya sektörüne, eğlence dünyasından iletişim sektörüne kadar gerçekleşen bu dönüştürücü güç, toplumsal yapının giderek değiştiğini ve farklı bir nesil şeklinin ortaya çıktığını göstermektedir. Değişen toplumsal yapı ve nesillerle birlikte kadınlar ya da genç kızlar, fikirlerini iletebilmek ve sorunlarını görünürleştirmek adına kendi yeni medya ortamlarını bireysel olarak yaratmaya başlamışlardır. Bugünün teknolojisiyle bu medyalar; kişisel blog yazarlığı, web sitesi kurma, face-book ve twitter gibi sosyal medya mecralarından feminizm ve kadın haklarıyla ilgili çağrılarda bulunma gibi çeşitlenmektedir. Örneğin; Blog yazarlığı bir kız veya yetişkin kadın için, bir ürün ya da anlatım ortaya çıkarabildiği çağdaş feminizme katılmanın bir yolu olarak düşünülebilir. Özellikle günümüzde internet kullanımı ve blogger'lık, feminizme ve feminist aktivizme ulaşmanın en kolay yollarından biri olarak görülmektedir. Kızlar arasında bloglamanın popülerliği, kız çocu-klarının kültüründe tarihsel olarak yaygın olan günlük yazma gibi diğer yazı pratikleriyle de ilişkili olarak düşünülmelidir (Rivers, 2017:109). Böylece feminizm yaşanan bu yeni dalgalar, ister bloo-ger olarak ister sosyal ağlar üzerinden kadınların her türlü yeni medya ortamında kendilerini ifade edebildikleri alanlar olmuştur. Kuşkusuz kadınlar için yeni medya ortamlarındaki bu sanal mecralar yeni evlerine dönüşmektedir. Günlük yaşamdaki bütün aktiviteleri içinde barındıran yeni medya ortamları, kadınların birbiriyle iletişim kurmasına, alışveriş yapmasına, makyaj yapabilme-sine, yemek yemesine, spora gitmesine, fotoğraf ve video paylaşabilmesine, sohbet edebilmesine, etkinlik düzenlemesine, konser verebilmesine örgütlenmesine imkân tanımaktadır. Ve gerçek hayatta kaybolan kadınlar için bu mecralarda, yeni bir kimlik oluşturabildikleri kimi zamanda bedenleşebildikleri kendileri olmaktadırlar. Gregory P. Stone bu durumu şöyle açıklamıştır:

birebir iletişimlerde bireysel hususiyetlerin dışında bedeni simgeleyen fiziki ve görsel etkenlerde dikkate alınır. İnternet ortamındaki sanal evrende ise iletişim vücutsuz ve canlılık içermeden yaratılmaktadır. Bu vücutsuz sanal evren aracılığıyla kişiler, kendilerini gös-termeden olduğundan farklı bir bireymiş gibi davranabilmekte ya da bazı kusurlarını saklayarak istedikleri kişi olabilmelerini de sağlamaktadırlar (Akt. Timusu, 2005:94).

Dolayısıyla, bu yeni dalgalar kadınların interneti ve elektronik teknolojiyi yeni medya olarak adlandırılan mecralarda kullanmalarına olanak tanıyarak, kadın hareketinin ve kadınların haklarının savunulmasında bir devrim yaratmıştır. Tabii ki bu durum üzerinde kadının toplumsal yapı içerisindeki konumu da belirli rol oynamaktadır. Hayatı boyunca iyi bir anne ve eş olma gibi sıfatlarla nitelendirilen kadınlar için bu yeni medya ortamları hem kimlik hem de cinsiyet olarak yaşadıkları sorunları aşabilecekleri, kendilerini istedikleri gibi ifade edebilecekleri mecralar olmuştur. Tüm bu bilgiler ışığında ister Dördüncü Dalga Feminizm olsun ister Beşinci Dalga, yeni medya ortamlarında yaşanan gelişmelerle birlikte kadınlar bu mecralarda “dijital kız kardeşliğin” (Sisterhood) temellerini atmaktadır. Feminizmdeki yeni dalgalarla birlikte ortak problemlerini dile getiren bu kadınlar, bazen de sosyal medya dışında duygularını ifade edebilmek için çizgi roman gibi görsel anlatım yollarını tercih edebilmektedirler.

2.Çizgi Romanın Feminist Hareketlerle Olan İlişkisi

Çizgi roman sanatı ve feminizm, her zaman ulus ötesi perspektiflere odaklanarak kadınların seslerinin duyurulmasında hem mizahi eleştiri hem de hak savunuculuğu bağlamında çok güçlü bir etkiye sahiptir. Çizgi romanın uluslararası bir biçim olduğu düşünülürse, popüler kültür ve küreselleşme eğilimlerini yansıtması doğal olarak içine kadın haklarının da dâhil olmasını sağlamıştır. Gerek savaşlarla birlikte halkın motive olmaya olan ihtiyacı gerekse özgürlük hareketleri ile birlikte kadınların da hak talebinde bulunması, insanların kendini ifade etme aracı olarak çizgi romanlara yönelmesini sağlamış ve böylece grafik anlatı türleri ortaya çıkmıştır. Daha çok kadın ağırlıklı çizgi roman ve grafik anlatılarının ortaya çıkması açıkça politik olan bir eserin filizlenmesini sağlayan ikinci dalga feminizmle yakından ilişkilidir (Chute, 2010:20). Kadınların özellikle yeraltı çizgi romanlarına yönelmesi, feminist söylemin bu çizgi romanlarda ortaya çıkmasını sağlamıştır (Robins, 1999). Fakat bu durum onların büyümesinden çok yeraltı çizgi romanına bir tepki olarak ta gösterilmektedir (Sabin, 1993:224). Böylece kadınların yeraltı çizgi romanlarında kendilerini ifade etmeleri, çağdaş feminist çizgi roman sanatının yolunu açarak toplumsal cinsiyetten sosyal normlara, eşit ücretten kürtaj hakkına kadar pek çok feminist temanın anlatımını kolaylaştırmıştır. Genişleyen grafik roman ve çizgi roman pazarında kadınların söz hakkına sahip olması ve kadınları anlatan otobiyografik çizgi romanların popüleritesi sayesinde aslında feminizm pek çok kişi tarafından daha kolay kabul görmüştür. Örneğin; Görsel 3’te İngilizce bir çizgi roman yer almaktadır. Çizgi romanda iki geç kadın, feminizmin ne olduğu ile ilgili konuşmaktadır. Biri feminist olmadığını söyleyerek toplumsal cinsiyet eşitliğini savunduğunu söylemekte, diğeri ise “feminizmin toplumsal cinsiyet” olduğunu belirtmektedir (Görsel 3). Bu çizgi romandan da anlaşılacağı üzere feminizm görselleştirilerek daha kolay anlatılabilmektedir.

Görsel 3: Feminizmi anlatan bir çizgi roman paneli.

<https://www.boredpanda.com/feminism-gender-equality-comics/>

Türkiye’de ise çizgi roman, erkek söyleminin ağırlıklı olduğu bir popüler kültür ürünü olarak tanıtılmış ve başlangıçta kadınlar kendine bu pazarda çok yer bulamamıştır. Fakat sonradan kadın çizerlerin ve senaristlerin artması, kadın okurun ilgisini çekmek için yapılan çabalarla birlikte bir kıpırdanma söz konusudur. Örneğin; Ramiz Gökçe’nin 1930’lu yıllarda çizdiği Tombul Teyze karakteri, kadınların çizgi romanlarda ikinci planda kaldığı dönemde ana karakter olarak boy gösteren ilk kadın figürlerdendir (Görsel 4). Tombul Teyze, genel kadın güzellik algısını yıkarak şişman kadınların da güzel ve sevimli olabileceğini okuyucusuna göstermiştir. Bu göstergeler ise; giydiği topuklu terlikler, dantelli geceliği, uzun kirpikleri ve makyajıyla Tombul Teyze karakterinin ikonik bir karaktere dönüşmesini sağlamıştır. Böylece Türk çizerlerin çoğu kadını komik çizmek yerine alımlı ve seksi şekillerde yorumlamışlardır. Bu durum bazı feminist kuramlarca, beden üzerinden kadını sıradanlaştırmak veya nesneleştirmek olarak yorumlanabilir. Geçmişte çizgi romanın tarihi araştırmalarında kadın çizerlerin isimlerini saklayarak takma lakaplar kullandığı da unutulmamalıdır. Bu yüzden kadın çizerlerin feminist yaklaşımları kendilerine daha yakın hissederek çizimlerinde ve genel hayat görüşlerinde bu durumu yansıtmaktadırlar. Örneğin; günümüz çizerlerinden Sümeyye Kesgin bir röportajında “kadın çizer” olarak belirtilmek istemediğini bu durumun cinsiyet ayrımcılığına yol açtığını düşündüğü için eleştiri de bulunduğunu söylemiştir (Beşe, 2019).

Görsel 4: Ramiz Gökçe, Tombul Teyze karakteri.

<https://leventerturk1961.wordpress.com/2014/07/17/ramiz-gokce/>

Görsel 5: Bayan Yanı Mizah Dergisi

<https://www.bkmkitap.com/bayan-yani-cilt-6>

Günümüzde ise çizgi romanların basılı yayınlardan hareketli ortamlara taşınması onların dijitalleşmesini sağlamıştır. Özellikle sosyal medyada bu çizgi romanları içeren illüstrasyonların grafik anlatı şeklinde yayınlanması kadınların ulaşımı açısından rahatlık sağlamaktadır. Yine çizer Özge Samancı'nın, Instagram hesabında paylaştığı bir çiziminde; doğum kontrolüne giden bir anne ve babanın yaşadığı bir an resmedilmiştir. Çizimde kadın doktor tarafından hamile kadına "Tebrikler, bir kız! Amniyotik sıvını pembeye boyamamı ister misin?" gibi cinsiyetçi bir soru sorulmaktadır. Arka tarafta masanın üstünde ise; ironik olarak mavi ve pembe renkle doldurulmuş şişeler durmaktadır (Görsel 6). Son yıllarda özellikle otobiyografik ve grafik anlatıların sosyal medya hesaplarından paylaşılıyor olması feminizmdeki yeni dalga hareketlerinin etkisinin bir göstergesidir. Dördüncü ve Beşinci Dalga Femizim ile kadın hareketlerinde yaşanan teknolojik gelişmeler, yeni medya mecralarının kullanımının kadınlar arasında artması, çizgi romanların hem okunmasında hem çiziminde başka bir boyuta ulaşmasını sağlamıştır. Zaman, kadınların grafik anlatılarını çizdiği ve paylaştığı feminist harekete ilerlemektedir. Feminizmde yaşanacak olan altıncı bir dalganın bu grafik anlatı ve kadın çizerler üzerine odaklanmasını düşünmek olanaklıdır. Ayrıca son dönemde çizgi romanlarda ve filmlerde yaratılan süper kahramanlar ele alındığında çoğunlukla popüler feminist kadın karakterler yaratıldığı görülmektedir.

Görsel 6: Özge Samancı tarafından çizilen bir grafik anlatı.

<https://www.instagram.com/p/B-uX6tYgXBV/>.

2.1.Çizgi Romanda Popüler Feminist Kadın Karakterler

Çizgi Romanlarda kadın tasviri, başlangıcından günümüze hep kadınlık, cinsel özellikler ya da cinsiyet klişesi gibi konulara maruz kalmış bu nedenle bugün kadın karakterlerin yaratıcıları tarafından erkek karaktere ihtiyaç duymayan ya da bir erkek kadar güçlü, feminist süper kahramanlar yaratılmıştır. Öncelikle 1950'lerde çizgi romanlarda uygulanan toplumsal cinsiyet rolleri yerini, 1960 ve 70'li yıllardaki feminist hareketlerle birlikte çizgi romandaki kadın karakterlerin değişimine bırakmıştır. Daha sonra 1980'lerde hem kadın hem de erkek karakterlerde görsel olarak abartılar artmış, çizgi romanlarda nesneleştirilmenin dorukları yaşanmıştır. 1990'lar da ise; kadın süper kahramanların temsilleri bağımsızlaşmaya başlamıştır. Böylece kadın karakterlerin özgünleşmesi kadın okurların sayısında da bir artışa sebep olmuştur. 2000'li yıllarda ise feminizm hareketindeki değişiklikler, kadın süper karakterlerin cinsiyet eğilimlerinde değişimler yaşanmasına neden olmuştur. Bu yüzden araştırma makalesinin yapısı gereği feminist söylem altında çizgi romanda yaratılan bazı kadın karakterlere betimsel analiz yöntemiyle değinmek yerinde bir inceleme olacaktır.

3.1. Ms. Marvel

Kamala Khan, Amerika'da yaşayan müslüman asıllı Pakistanlı bir genç kızdır. Aynı zamanda da Marvel Comics'in yaratmış olduğu yenilmezler takımının üyesi olan Captain Marvel'ın hayranıdır. Çizgi Roman olarak ilk gösterimi 2013 yılında Captain Marvel #14'te başlayan Kamala Khan, Ter-rigen Mist tarafından aktive edilen gizli insanlık dışı soyu olan Ms. Marvel olarak resmedilmiştir (Görsel 7). Kamala, çizgi romanda "tutucu ailesiyle birlikte yaşayan, sosyal yaşamı olmayan ve klasik bir güzellik algısı yerine sade görünlü bir Müslüman kız" olarak resmedilmiştir (Thomas, 2017:76). Ergenlik döneminde yaşadığı kimlik arayışı sorunlarıyla birlikte Kamala Khan bir meta-morfoz geçirerek süper kahramana dönüşecektir. Kamala, dini İslam'ın öğretileriyle kim olmak istediğini dengelemeyi yavaşça öğrendiğini gördüğü için dinle çelişkili bir ilişkiye sahip bir Müslüman karakterin arketipini altüst eder. "Kamala kültürü ve diniyle ilgili olumlu deneyimlerini ve kahramanlık kimliğini şekillendirmenin ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir" (Karunakaran, 2017:11). Kamala Khan, Captain Marvel'a özenmesine rağmen, müslüman inancıyla bağlantılı olarak giydiği burkini kostümü ile de ülkesinin bir simgesini benimseyerek aslında kendisi olmaya çalışmaktadır. Görsel 4'te de görüldüğü üzere ilk bakışta tayt üzerine bir elbise gibi duran burkini kostümü, renk ve biçim olarak Süperman'ın kıyafetini anımsatmaktadır. Ayrıca Kamala Khan her ne kadar çizgi romanda müslüman bir kadın olarak ifade edilse de, giydiği burkininin vücut hatlarını belli etmesi, baş örtüsü takmaması ve eli belinde şuh bir tavırla sakız şişirmesi aslında stereotip olarak bir Müslüman kadın duruşundan da uzaktır. Zaten günümüzde de burkini kostümleri, hin-distan başta olmak üzere pek çok müslüman kadın tarafından özellikle yüzerken giymeyi tercih ettikleri bir mayo olarak kullanılmaktadır.

Görsel 7: Ms, Marvel # 2. Kamala Khan. Mart 2014.

https://marvel.fandom.com/wiki/Ms._Marvel_Vol_1_1

Kamala Khan'ın Ms. Marvel'a dönüşmesinden önce, Marvel evreninde kadın süper kahraman olarak Carol Danvers bulunmaktadır. 1977 yılında Captain Marvel ölünce yerine Carol Danvers'in geçmesine karar verilmiştir (Görsel 8). Çünkü; 1977'de Marvel Comics, DC'nin Wonder Woman'da yaptığı gibi kendi unvanını belirleyebilecek ikonik bir kadın süper kahraman geliştirmek istemiştir. Fakat Marvel Comics şirketi sıfırdan güçlü bir dişi karakter yaratmak yerine, Marvel Comics'in Havva'sını oluşturmak için erkek kahramanlardan birinin kaburgasını kırmayı uygun görmüştür (Madrid, 2009:175). Süpermen anlayışıyla yaratılmış olan bu kadın süper kahraman Ms. Marvel'dır. Geçmişte Hava kuvvetlerinde Pilot olan Danvers, bir patlama sonucu dünyanın en güçlü varlıklarından birine dönüşmüştür. Ms. Marvel, ne aşırı derece seksi ne de romantik bir kadındı ve erkek okuyucular arasında bu durum bir ilgisizlik yarattı. Bundan dolayı daha sonra çizer ve yazar kadrosu onu

Avengers'ın bir üyesi olarak göstermiştir. 1980'lere doğru ise Ms. Marvel tecavüze uğrayarak hamile kalmıştır. Yıllarca çeşitli çizgi roman ve sinema filmlerinde Carol Danvers; Binary, Warbird, Captain Marvel gibi farklı isimlerle anılmıştır. Ayrıca Carol Danvers'a, Ms. Marvel'a dönüşmesinden dolayı feminist yaklaşımlarda da bulunulmuştur. Görsel 8'de de görüldüğü üzere Ms. Marvel karakteri, göbeği açık ve hatlarını olduğu gibi gösteren seksi kos-tümüyle erkeklerin ilgisini uyandıracak tarzda resmedilmiştir. Yine Kamala Khan karakterinde olduğu gibi Ms. Marvel'da tanınmamak için siyah bir göz maskesi takmaktadır.

Görsel 8: Carol Danvers. Ms. Marvel #1. 1977.

Ms. Marvel'in "Bayan" olarak adlandırılması ve Carol Danvers'ın "Bayan" olduğu konusunda ısrar etmesi, Daily Bugle'da çalışırken yazarlar adına feminist bir hamledir. Bu nedenle bir süper kahraman olarak Carol, "Marvel Kızı" olmak zorunda kalmadan bir kadın olarak tanımlanmıştır. Geçmişe bakıldığında 1970'lere kadar pek çok kadın süper kahramanın, Wonder Woman istisnası hariç, adlarında "kız" kelimesi vardır. Profesyonel bir yaşam süren bir kişi olarak Carol'ın "Ms."yi kullanması, kendi bağımsızlığının bir iddiası ve onun okuyucuya feminist olarak tanıtılmasının bir göstergesidir. "2012 yılında Danvers'ın tekrar "Captain Marvel" olmasıyla birlikte, "Bayan Marvel" rolü için yerine Kamala Khan karakteri yaratılmıştır" (Thomas, 2017:76).

Kamala, diğer süper kahramanlar gibi, kimliğinde de birçok dualiteye sahiptir. Her şeyden önce, hem ailesini hem de akranlarını memnun etmeye çalışan tipik bir genç kız meselesi var ve Pakistan kökenli Amerikalı bir kız olarak kimliği bu zorluğu yoğunlaştırmaktadır. Bu yüzden Kamala, ailesinin kültürel değerlerine saygı duymak ile Amerikalı gençlerle uyum sağlamak arasında bir denge kurmaya çalışmaktadır (Robbins, 2014:13).

Kuşkusuz Dördüncü Dalga Feminizm güncel feminist bakış açısı olarak, çizgi romadaki kadın temsili-ni toplumsal cinsiyetten bağımsız olarak sorgulanmasını vurgulamaktadır. Bu bakış açısıyla, Ms. Marvel Kamala Khan'da erkekler tarafından üretim ve izleyici kitlesinin egemen olduğu bir sektör-de bir kadın olarak geçirdiği süper kahramana dönüşme hikâyesi feminist söylem açısından önem-lidir. Çünkü; çoğu çizgi romanın, erkeksi algılarla yaratılması ve kadın karakterlere az yer verilmesi feminist söylemin olanaklarının araştırılmasını gerektirmektedir. Böylece Kamala Khan, her zaman çizgi romanda erkek süper kahramanlar olmalıdır algısını yıkarak geleneksel bakış açısının değişmesini sağlamıştır. Ayrıca Kamala Khan, müslüman kadınların Amerika ve Avrupa gibi başka ülkelerde yaşadıkları sorunları ifade etme açısından da çizgi romanda etkili bir anlatıma

sahiptir. Bu yüzden çizgi romanlarda kadın karakterler yaratma her ne kadar az olsa da farklı kitle iletişim ortamlarında kadın anlatılarına yer verilmesi daha fazla kadına ulaşma açısından önem arz etmektedir. Nitekim, “tarihsel olarak, 1950’lerin ve 2000’lerin başlarında kızlar için ana akım çizgi romanlarda anlatılar, “sosyal olarak onaylanmış bir ergen kadınlık modeli” oluşturmakla meşguldür. Öte yandan aynı döneme ait diğer anlatılar, “proto-feminist politika” olarak görülebilecek yargıları içererek, genç kadınlar için çizgi roman yayıncılığı tarihinde cinsiyet temsili sorununu yaratmıştır (Gibson, 2018). Sonuç olarak Ms. Marvel Kamala Khan’da “sosyal olarak onaylanan ergen kadın modeli” kalıbını yıkarak kimseden onay almaya ihtiyacı olmayan kendisi gibi olan bir kadın süper kahraman karakteri yaratmıştır.

3.2. Wonder Woman

Çizgi romanlardaki kadınların temsili, özellikle Amerika’da İkinci Dünya Savaşından sonra değişmiştir. Çünkü bu tarihten sonra çizgi roman panellerine politik ve sosyal bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu değişimin içerisinde yaratılan karakterlerden biri de DC yayınevini yaratmış olduğu Wonder Woman’dır. Wonder Woman, çizgi romandaki kadınların erkek kahramanın maceralarına ikincil karakter olarak eşlik ettiği, ev kadını ve birer anne figürü olarak gösterildiği zamanlardan sonra güçlü ve feminist bir karakter olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle kadınları güçlü bir varlık olarak temsil eden Wonder Woman, ataerkil düşünceden bağımsız olarak her bireyin eşit olduğu feminen bir toplumun simgesidir (Sabin, 1996:86). İlk olarak Amerikan çizgi romanında 1941 yılında, All Star Comics #8’de ortaya çıkan Wonder Woman, dünyadaki takipçileri tarafından dikka-te alınması gereken bir güçtür (Görsel 9). Fakat Görsel 9’da da görüldüğü üzere sadece erkek karakterler kapakta gösterilerek Wonder Woman’dan çizgi roman içerisinde bahsedilmiştir. Aslında çizgi romanda Wonder Woman’ın güçlü bir karakter olarak resmedilmesine rağmen kapakta gösterilmemesi karakterin yaratımında hedeflenen feminist söylemin bir anlamda başarıya ulaşamadığının göstergesidir.

Görsel 9: All Star Comics #8 kapağı. DC. 1941 December. (Mycomicshop).

<https://www.kisa.link/MXvi>

İkinci Dünya Savaşı bittiğinde ise; kadınların ev hanımı olmaya geri dönmeleri ve işlerini eve dönen askerlere bırakmaları beklenmiştir. Bu durum çoğu zaman yurtsever bir tavır olarak tanım-lanmış ve toplumdaki bu ani değişim yine Wonder Woman çizgi romanına da yansımıştır. Bu yüzden Wonder Woman’ın hikâyesi tıpkı savaşın bitmesinden sonra toplumda yer alan kadın gibi, güçlü ve savaşçı bir karakter yerine kurtarılmaya muhtaç sadece aşık olmak isteyen bir kadına dönüştürülmüştür.

Bu durum Wonder Woman'ın feminist yaratılış öyküsüne ters düşmektedir (Munder, 2017). Fakat o dönemde İkinci Dalga Feminizm hareketinin etkisiyle kadınların hak arayışına girmeleri, toplumda bastırılmaya çalışılan kadının güçlü bir şekilde tekrar topluma ka-zandırılmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda Wonder Woman'da güçlerini toparlayarak Ms. Magazine kapak olmuştur (Görsel 10). Görsel 10'da görüldüğü üzere Wonder Woman'ın güçlü bir kadın al-gısı oluşturması için tüm şehri kaplayan gövdesiyle dev gibi resmedilmiştir. Araştırmada daha öncede incelenen görseller de düşünüldüğünde Wonder Woman'ın kostümü sadece bir mayodan ibarettir. Mayo da, herhangi bir pelerin ya da tayt bulunmamakta daha çok Amerikan bayrağını simgeleyen yıldız ve kartal figürü öne çıkmaktadır. Bu anlamda yaratımında ortaya atılan feminist söylemden uzaklaşarak tüm kadınların kurtarıcısı feminist bir karakter değil, dünyayı kurtaran seksi bir kadın süper kahramana dönüştüğü söylenebilir.

Görsel 10: Ms. Magazine kapağında Wonder Woman. 1972. (Psmag).
<https://www.kisa.link/MXvq>.

Wonder Woman, 1940'larda yaratılmasına rağmen 1970'lerdeki feminist hareketlerle birlikte olumsuz yaklaşımlar ve tepkilerde almıştır. Örneğin; "Frederic Wertham, Wonder Woman'ı lezbiyen ve dolayısıyla erkekler için "korkutucu bir görüntü", kızlar için "hastalıklı bir ideal" olarak adlandırmıştır (Aktaran Robinson, 2004:14). Yine Douglas Wolk, Wonder Woman'ın "özellikle cinsel tahakküm ve boyun eğme hikâyeleri için bir bahane" olduğunu söyleyerek sadece 1970'lerde, karakterin feminist bir yarışmanın aracı hâline geldiğini öne sürmüştür" (Aktaran Berlatsky, 2015:18). 1990'larda ise çizgi romanlardaki kadınlar yavaş yavaş bağımsız ve güçlü yönleriyle temsil edilseler de, erkeklerin fantezi nesnelere olarak gösterilmeye devam edilmişlerdir. Çünkü; kadın süper kahramanlardan biri olarak Wonder Woman hâlâ, kısa kıyafetler ve seksi hareketlerle resmedilmekteydi.

Özellikle Wonder Woman'ın yaratıcısı Marston, onu güçlü ve feminist bir karakter olarak yaratmasına rağmen cinselleştirilmiş kıyafetlerle resmederek bu durumun hem erkekler hem de kadınlara hitap edecek bir figür yapma arzusundan kaynaklandığı ortaya çıkmıştır (Kern, 2015:29). Öyleki savaş zamanı Wonder Woman'ın son derece çekici ve ilk önce kısa bir etekle ve daha sonra şort ve bir büstiyerle gösterilmiş olması, daha sonra yaratılacak olan süper kahramanlar için de kostümlerine bir standart getirilmesine katkı sağlamıştır. Bu nedenle daha sonraki yıllarda kadınların çizgi romanlarda temsilinin aşırı cinselleşmesi, 1954 yılında Comics Code Authority'nin getirdiği kurallarla takip altına alınmıştır. Marston'un 1947'deki ölümünden sonra ise Wonder Woman birçok sanatçı tarafından çizilerek görüntüsünde bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Ayrıca Marston, çizgi romanın güncel olmasını ve Amerika'daki değişen politik durumu yansıtmamasını istemesine rağmen, Wonder Woman'ın mitolojik bir boyuta sahip olma ihtiyacını fark etti. Bu yüzden, hiçbir erkeğin ayak basmadığı, Amazonların yüzyıllar süren gizli sakini olan Cennet Adası'ndaki bir ırk hikâyesini icat etti. Bu ölümsüz süper kadın ırkı, kızı Prenses olan kraliçe Hip-polyta'nın yönettiği: Afrodite kadar sevimli, Atina kadar akıllı, Merkür kadar hızlı ve Herkül kadar güçlüydü (Sabin, 1996:88). Kadınlar tarafından anaerik bir anlayışla yönetilen bu amazon köyünde, çoğu kadın birer savaşçı olarak yetiştirilmektedir. Kadınlar, erkekleri köle olarak kullandıkları bu toplumsal düzende, onlarla sadece çıkara dayalı ilişkiler kurmaktadır. Wonder Woman bu köyde yaşayan kadınlarla birlikte süper kahraman değilken, dış dünyadaki (süper güçleri olmayan) normal insanların arasında sihirli kementi, kollarındaki demir bilezikleri ile bir süper kahramana dönüşmektedir. Doğal olarak Wonder Woman'ın tüm bu özelliklerinin çizgi romanında yansıtılması, daha bağımsız kadınların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca Wonder Woman, modern Amerika'yı özgür dünyanın lideri, madurların kurtarıcısı olarak temsil etmiştir. Bütün evreni iyileştirmek ve en önemlisi de kadın hakları için mücadele ederek krallığını ve ölümsüzlüğünü terk etmiştir (Madrid, 2009:42). Sonuç olarak feminizm, tamamıyla kadınlardan oluşan bir toplum ya da kadınların dünyaya hükmetmesini istememektedir, ister erkek olsun ister kadın cinsiyetçi kimlik yaklaşımlarını çözmekle ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmakla ilgilenmektedir. Bu bağlamda Wonder Woman'ın feminist analizi yapılırken bu ayrım unutulmamalıdır.

Bulgular

Geçmişten günümüze çizgi romanlar, içerdikleri görsel ve grafik anlatı diliyle feminist düşüncenin kadınlar arasında yayılmasına yardım ederek kadınların yaşadıkları sorunların resmedilmesini sağlamaktadırlar. Böylece bu çizgi romanları gören ve okuyan kişilerin, kadınlarla daha kolay bağ kurup onların sorunlarını daha iyi anlayabileceği düşünülebilir. İster bir çizgi romanda olsun isterse bir grafik anlatıda, kadın karakter yaratma süreçlerinde her zaman kültürel ve toplumsal olayların yansımaları olacaktır. Hatta günümüzde bu söyleme yeni medya ortamları da eklenmiştir. Kadınların kendilerini ifade etme biçimi olarak bu ortamları kullanması giderek artacaktır. Bu nedenle çizgi romanda kadın karakter yaratırken dikkat edilmesi gereken noktalar vardır. Özellikle kadın karakter yaratma süreçlerinde toplumsal cinsiyet yaklaşımlarını ifade eden söylemlerden vazgeçilmeli ve her türlü nesneleştirme tutumlarından uzak durulmalıdır. Ayrıca yeni medya ortamlarında kadınların hem görsel açıdan hem de anlatı türü olarak kendilerini ifade etmeleri desteklenmelidir. Tüm bu bilgilerin yanı sıra feminizmin kendini her geçen gün yenilemesi ve yeni dalgaların yaratılması toplum içerisinde yer alan kadınların sorunlarının değişmesinden kaynaklanmaktadır. Araştırma kapsamında her gelen yeni neslin bir dalga ortaya atacağı var-sayılırsa; altıncı bir dalganın varlığının çizgi roman ve grafik anlatı türleriyle olabileceğini var-saymak mümkündür. Çünkü kadın çizgi romanlarının sayısının artmasıyla bugün her türlü kadın hikâyesi sektörde yer almaktadır.

4. Sonuç Ve Gelecek Üzerine

Feminizmin geçirdiği tarihsel süreçler, aslında toplumun ve çağın getirdiği değişiklikler içerisinde kadınların yaşadıkları sorunların birleşimiyle oluşmaktadır. Çizgi romanın geçirdiği tarihsel süreçler ise; teknik yetersizliğin, erkek bakışının ve toplumsal yargıların çizgi roman üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır. Kadınların toplumun içinde daha görünür olmasıyla birlikte çizgi roman alanında da bir hareketlenme başlamıştır. Bu hareket önce, çizgi romanların feminizmi anlatma çabası içerisinde dâhil olmuş, kadın karakterlerin erkek bakışından yaratılmamasını

sağlamış daha sonra meslek anlamında kadın çizer ve kadın senaristlerin sayısını arttırmıştır. Çizgi romanların kadınlar tarafından grafik anlatı türü olarak kullanılması ve özellikle sosyal medya mecralarında yayılım göstermesi insanların toplumsal cinsiyet gibi konuları daha çok sorgulamasına neden olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca kadınlar hemcinslerine seslerini, her türlü mecrada görsel yoldan ya da bir hashtag açarak duyurabilmişlerdir. Özellikle feminizmde yaşanan yeni dalga hareketleri, Z nesli'nin teknolojiye olan ilgisiyle birlikte çizgi romanlarda günlük hayatta karşılaşılabilen popüler kadın karakterlerin yaratılmasını sağlamıştır. Bu bağlamda aynı stereo-tipte kadın karakterlerin yaratılmaması, çizgi roman okuyucusu açısından bu karakterlerin kendi-leriyle daha kolay bağ kurabilecekleri varlıklara dönüştürmüştür. İşte tam da bu noktada, sosyo-loglara, feminist araştırmacılara, çizerlere, senaristlere büyük bir görev düşmektedir. Yaratılan kadın karakterlerin, feminist bilince işaret edecek nitelikte olması ya da toplumsal cinsiyet yaklaşımlarına göre yaratılmaması gerekmektedir. Zaten bu tarzda yaratılan kadın karakterlere de genelde yurt dışında rastlanmaktadır. Feminizm ve çizgi roman, gelecekte o kadar iç içe geçecek ki altıncı bir dalganın varlığının kadınlar, çizerler, senaristler tarafından ortaya atılacağını ifade etmek olanaklıdır. Bu yüzden çizgi roman ve feminizmin birbiriyle olan ilişkisi çok iyi araştırılmalı ve birbirlerini besledikleri unutulmamalıdır. Kuşkusuz geçmişte egemen ataerkil zihniyetin değişmesi gibi, gelecekte de çoğu erkeğin kadına yönelik bakışının değişeceği öngörülebilir. Feminist hareket yalnızca kadınların mücadelesi ve değişimi değildir. Erkekler de kadınlar kadar hayatlarında ve çizgi romanlarda pornografik ve nesneleştirme unsurlarına maruz kalmaktadırlar. Bu yüzden günlük yaşamlarında her iki tür birleşip, toplumsal cinsiyet kalıplarını aşarak, cinsler arasında eşitliğe dayalı bir toplumun inşasını sağlamalıdır. Türkiye açısından ise feminizmi destekleyen kadın süper kahramanların yaratılmasına destek verilmelidir. Çizgi romanların, er-keklere ait birer alan olduğu görüşü hem yaratılan karakterlerle hem de kadınlara sektörde daha çok yer verilerek kırılmalıdır. Geçmiş ve günümüz bağlantısı kurularak feminizmin ve çizgi romanın geldiği nokta, salt popüler kültür değil toplumsal kültür ve gündelik hayattaki kadın hikâyeleri ve karakterlerle bütünleştirilmelidir.

Kaynakça

- Baumgardner, J. (2011). *F'em!, Goo Goo, Gaga and Some Thoughts on Balls*. Berkely: Seal Press.
- Berlatsky, N. (2015). *Wonder Woman, Bondage and Feminism in the Marston/ Peter Comics 1941-1948*. New Jersey: Rutgers University Press.
- Beşe, T. (2019). Sümeyye Kesgin Röportajı, <https://kayipriitim.com/roportaj/sumeyye-kesgin-soylesi/>.
- Blom, J. (2017). *Emotional Regimes and Feeling rules in Swedish Feminist Comics*. (Master Thesis). Stockholmes Universitet, Sweden.
- Chamberlain, P. (2017). *The Feminist Fourth Wave Affective Temporality*. Switzerland: Springer International Publishing.
- Chute, H. (2010). *Graphic women: Life narrative and contemporary comics*. Columbia University Press.
- Counter, R. (2012). *Is it time for fifth-wave feminism?*. <https://rosemarycounter.com/is-it-time-for-fifth-wave-feminism/>.
- Garcha, N. (2020). *Covid: The Fifth Wave Feminism*. <https://medium.com/@natashagarcha16/covid-the-fifth-wave-of-feminism-f2e3d2a2a123>.
- Gibson, M. (2018). *Let's hear it for the girls! Representations of girlhood, feminism and activism in comics and graphic novels*. <https://maifeminism.com/lets-hear-it-for-the-girls-representations-of-diverse-girlhoods-feminism-intersectionality-and-activism-in-contemporary-graphic-novels-and-comics/>.
- Karunakaran, S. (2017). *Muslimahs in Comics and Graphic Novels: History and Representation*. *The İ Journal*, 3(1). 1-21.
- Kern, S. M. (2015). *Females and Feminism Reclaim the mainstream: New Superheroines In Marvel*

- Comics. (Yüksek Lisans Tezi). Middle Tennessee State University, Jewlscholar. USA.
- Laughlin, K. A., Gallagher, J., Cobble, D. S., ve diğerleri (2010). 'Is it Time to Jump Ship? Historians Rethink the Waves Metaphor. *Feminist Formations*, 22(1), 76– 135.
- Madrid, M. (2009). *The Supergirls: Fashion, Feminism, Fantasy, and the History of Comic Book Her-oines*. Ashland: Exterminating Angel.
- Manovic, L. (2001). *The Language of New Media*. Massachusetts: MIT Press.
- Munder, A. (2017). *Wonder Women Are Everywhere*. <https://www.22westmedia.com/magazine/culture/wonder-women-are-everywhere-wonder-woman-s-history-against-sexism-patriarchy-and-her-influence-on-female-characters>.
- Patton, M, Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Prensky, M. (2001). *The Game Generations: How Leaners Have Changed*. McGraw, H. (Ed.). *Digital Game-Based Learning içinde* (ss. 2-26). USA: Paragon House.
- Rigel, N., Batuş, G., Yücedoğan, G. ve Çoban, B. (2005). *Kadife Karanlık, 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar*. İstanbul: Su Yayınevi.
- Redfern, C. ve Aune, K. (2012). *Baş Harfi F*. Ankara: Ayizi Kitap.
- Rivers, N. (2014). *Beyond the Boundaries: Exploring Diversity within Contemporary Feminist Thought*. (Doktora Tezi). University of Gloucestershire, Faculty of Media, Arts and Technology. Degree of Philosophy. United Kingdom.
- Robbins, T. (1999). *From girls to grrrlz: history of [women] comics from teens to zines*. San Francisco: Chronicle Books.
- Robinson, L. S. (2004). *Wonder Woman Feminism and Superheroes*. London: Routledge.
- Sabin, R. (1996). *Comics, Comix & Graphic Novels, A history of Comic Art*. London: Phaidan Press.
- Sabin, R. (1993). *Adult comics: An introduction*. Routledge.
- Scott, J. W. (2013). *Feminist Tarihin Peşinde*. İstanbul: BGST Yayıncılık.
- Thomas, L. J. (2017). *The Rebirth of the Female Superhero: Kamala Khan's Ms. Marvel, The Image of Rebirth in Literature*. *Media and Society for the Academic Study of Social Imagery Conference Proceedings, Colorado*. 76-85.
- Timusu, N. (2005). *Sanallığın Gerçekliği İnternetin Kimlik ve Topluluk Alanlarına Girişi*. Binark, M ve Kılıçbay, B. (Ed.). *İnternet, Toplum, Kültür içinde* (ss. 89-105). Ankara: Epos Yayınları.
- Trier-Bieniek, A. (2015). *Feminist Theory and Pop Culture*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Van Der Gaag, N. (2018). *Feminizm*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Womensequality, (08. 05. 2017). *We Launch The Fifth Wave*. https://www.womensequality.org.uk/we_launch_the_fifth_wave.
- Yurdakul, D. ve Girişken, Y. (2017). *Görsel Odaklanmada Kadın ve Erkekler Arası Farklılıklar: Basılı Reklam Görselleri Üzerine Bir Çalışma*. *Marmara Business Review*, 2(2), 183-199.

Extended Abstract

Feminism has used many graphic narrative languages from past to present with concern for giving a message and expressing themselves to the humanity. While these graphic narrative languages were only posters, photographs and typographies at the beginning, now they may diversify from activist art to comics. The humorous aspect and visual language of comics help to express the feminist thought better. In this context it is possible to say that Feminism and comics slowly turn into pervious disciplines that feed off each other. The fact that in the past female illustrators were excluded, only male superheroes were created or female characters were objectified under the influence of masculine discourse and comics were depicted as a masculine element of popular culture, is actually the view adopted by the feminist thought. It is because feminism makes an effort for women to be equal to men in terms of gen-der. There is a linear proportion between the historical process of feminism and the historical process of comics. In feminism women have endeavored to obtain the demand for

right and freedom, while in comics women have endeavored to have a part in the sector and prove themselves. Especially the gender concept which appeared in the second wave of feminism created a change in the visual culture and prevented women in comics from remaining in the background both as a character and a profession. Thus women's gender representative, which is one of the issues stressed by feminism, gradually facilitated creation of stronger and warrior characters in comics. The goal of feminism is to make women independent and self-reliant individuals. Women in comics sector aim to specialize in the field and break away from the influence of the masculine discourse. This has led to the rise of an independent woman ideal, which is the common goal of both feminism and comics. As a matter of fact this study not only discussed the relationship of feminism and comics, but also investigated whether comics have an impact on raising awareness in women on the basis of feminist thought, spreading it in society and making it understood better, as a visual element or not. Comics has now become a channel where women claim their rights.

Together with technological developments in recent years, some changes have been observed in both feminism and comics. The relationship of feminism in the new media and the fact that women are the people using this media the most, have created new waves in the historical process of feminism. These new waves are the Fourth and Fifth Wave Feminist movements that have become integrated with social media. Feminism which is limited to three waves in the academic framework, is now able to reach most women more easily thanks to the technology-friendly generation Z carrying it to the social media and women can tell their problems to everyone. Women can reach their fellows in the far end of the world by just typing a hashtag everywhere without even going out. The changes occurring in comics have caused comics to be estranged from the printed publications and be read from the new media (such as social media, blogs, applications) and even be watched like an animation with motion. Thus the study also aims to investigate the possibility of realizing a sixth wave in feminism via comics and graphic genres. Furthermore, the visual hierarchy of comics consisting of panels separates them from plain texts and makes it easier to read. Therefore, some studies suggest that comics encourage human mind to learn more easily and facilitate visual learning especially on the basis of children. However, considering the visual memory system individually as female and male sex; women have proven to be better in this respect. Thus women have occasionally begun to use comics as a means of visual expression and propaganda when expressing themselves within the feminist movement. This condition which has been observed more frequently in recent years together with the increase of digital technologies, has accelerated the change of female characters in comics as gender representative. Within this framework the sample of the study was limited to Ms Marvel and Wonder Woman, which are popular feminist characters. Examining these examples; there are long years between the creation processes of the two characters. The feminist view that emerged in the creation of Wonder Woman is different from the phenomenon that appeared in the creation of Kamala Khan. We should regard that the generation gap between has also affected the culture factor. In the light of all this information, the study primarily tried to evaluate the impacts and consequences of the relationship between feminism and comics. Then the study was concluded with criticism and recommendation on the basis of the research related to these data and publication ethics.

Teşekkür

Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje ID: 9109. Ve bu çalışmada bana tüm destek ve bilgileri sağlayan danışmanım Prof. N. Şule Atılğan'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Türkiye’de Devlet ve Vakıf Üniversitelerinde Sosyal Medya Kullanımı¹

Usage Social Media in State and Private Universities in Turkey

Aytaç ÖZMUTLU²
Selim KANDEMİR³

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.857743

Öz

90’lı yılların başından itibaren Dünyada ve Türkiye’de kullanım alanları genişlemekte olan internet ile iletişim araçları da farklılıklar göstermeye başlamıştır. Kurum ve kuruluşlar bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan bu gelişmeleri yakından takip etmeye ve hedef kitleleri doğrultusunda stratejiler geliştirmeye başlamışlardır. Bu çalışmada, Türkiye’de bulunan Yükseköğretim Kurumuna bağlı devlet ve vakıf üniversitelerinin sosyal medya hesapları üzerinden yapılan paylaşımları incelemek amaçlanmıştır. Araştırma nitel araştırma paradigmasında yer alan doküman inceleme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu iki aşamalı bir eleme sisteminden geçirilerek belirlenen 4 devlet ve 4 vakıf üniversitesi oluşturmaktadır. Çalışma grubu kapsamına alınan üniversitelerin web sayfaları üzerinden ulaşılan sosyal medya hesaplarından Kasım 2018 ile Şubat 2019 tarihleri arasında yapmış oldukları paylaşımlar içerik çözümlemesi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmada üniversitelerin sosyal medya araçlarına ilişkin hesap bilgileri; Facebook, Twitter, Instagramda paylaşılan materyallerin ve içeriklerinin dağılımları, Youtube ve instagram hesaplarının video görüntülenme, yorum, beğeni durumları incelenmiştir. İnceleme sonrasında alt problemlere ilişkin analiz bulguları betimsel istatistiklerden yararlanılarak özetlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: İletişim, İletişim Teknolojileri, Yeni Medya, Sosyal Medya, Üniversitelerde Sosyal Medya.

Abstract

Since the beginning of the 90s thanks to the expanding Internet usage in Turkey and all around the world, media and communication tools usage have begun to show the differences. Institutions and organizations have started to closely follow these developments in information and communication technologies and to develop strategies in line with their target audiences. This study set out to examine the content of the posts shared on the social media accounts of state and foundation universities in Turkey. The research was carried out using the document analysis method in the qualitative research paradigm. The study sample consists of 4 state and 4 foundation universities determined by passing the target universe through a two-stage elimination system. The social posts of the shared between November 2018 and February 2019 in Universities were analyzed using content analysis method. Account information of universities on social media platforms,; the types of the materials, the content of the posts shared on Facebook, Twitter, Instagram, and video views, comments and likes of Youtube and Instagram accounts were examined. After the examination, the analysis findings related to each sub-problem were summarized using descriptive statistics.

Keywords: Communication, Communication Technology, New Media, Social Media, Social Media in Universities.

1 Bu makale Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı’nda 2019 yılında kabul edilmiş olan aynı isimli tezden üretilmiştir.

2 Sorumlu Yazar; Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, Ordu, aytacozmutlu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2649-083X

3 Uzman, Ordu Üniversitesi, Ordu, selimkandemir@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7314-5129

Giriş

İngilizcede bulunan “media” kelimesi; basın, ortam, araç, orta gibi anlamlar taşıyan medium kelimesinin çoğuludur. Medya denildiğinde aklımıza ilk gelen televizyonlar ve gazetelerdir. Günümüzde hayatımızın her alanında yer alan internet ile sosyal medya diğer bir deyişle “Yeni Medya” ortaya çıkmıştır. Yeni olarak ele alınan bu medya türü teknolojik gelişmelerin etkisi ile yeni iletişim teknolojisi olarak da adlandırılmaktadır. Yeni medya kavramı 70’lerde bilgi ve iletişim temelli yapılan sosyal, ekonomik ve kültürel araştırmalar sonucunda, araştırmacıların ortaya attığı bir kavramdır. Ortaya çıkan bu kavram anlamsal olarak 90’lı yılların başında bilişim alt yapısında yaşanan teknolojik gelişmelerle büyük bir ivme kazanmıştır (Thompson, 2008). Günümüzde yeni medya kavramı üzerine yapılan tanımların sayısı oldukça fazladır. Neuman (1991) yeni medyayı “kişilerarası ve kitle iletişim arasındaki sınırların bulanıklaştığı ses, video ve elektronik yazılı iletişimin evrensel ağına evrimleşmesi” olarak tanımlamaktadır (Yanık, 2016). Lev Manovich ise yeni medyayı tanımlamak için onun özelliklerini ortaya çıkarmaya çalışmış ve üretiminden çok dağıtım ve gösterim aşamasında dijital alt yapının kullanıldığını söylemiştir (Manovich, 2001). En yalın hali ile yeni medya kavramı dijital iletişim ortamları olarak tanımlanmak mümkündür. Metnin genelinde sayfa numarası kısaltmalarını kaldırınız yazım kurallarına göre tekrardan düzenleyiniz.

Geleneksel medyaya nazaran yeni medya teknolojik alt yapısı ile bazı ayırt edici özelliklere sahiptir. Yeni medyanın sahip olduğu bu özellikler geleneksel medyanın sahip olduğu işlevleri de içermektedir. Teorik olarak yeni medya üzerine yapılan çalışmalarda, yeni medyanın karakteristik özelliklerini belirtirken birbirinden farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Lister, Dovey, Giddings, Grant, ve Kelly (2009); dijitalleşme, etkileşim, hipermetinsellik, sanallık, temsil ve ağ erişimi gibi altı kategori oluştuğunu belirtmiştir. Bilgisayar ve internet teknolojilerinden beslenen yeni medya araçlarının, geleneksel medyaya nazaran daha fazla avantaja sahip olduğu görülmektedir. Geleneksel medyada içerik belirli bir maddi karşılık edinerek üretilir, düzenlenir ve dağıtım yapıları. Yeni medya mecraları ile üretilen içerikler ise kullanıcılar tarafından üretilip karşılıksız olarak dağıtılır (Fisk, 2009). Yeni medyada tam anlamı ile bir sahiplikten bahsedilemezken, geleneksel medya araçlarında “sahiplik” yapısı vardır. Medya platformunun ait olduğu kişi veya kuruluş, tüketici ve içerik yapısını belirlemektedir (Atabek, 2005). Erişim kavramı geleneksel medya için zaman ve mekân ile sınırlı iken, yeni medya için bu tam tersidir. Yeni medyanın zamandan bağımsız olma özelliği ise kullanıcıları kısıtlamamakta aksine özgür bırakmaktadır.

Akıllı telefonlar ile birlikte sosyal medya platformlarının günlük yaşantımıza girmesinden bu yana insanların uyandıkları andan itibaren ilk yaptıkları eylem telefonlarından sosyal medya hesaplarını kontrol etmek olmuştur (Dikme, 2013). Nitekim yakın zamanda yayınlanmış bir rapor bu gerçekliği gözler önüne sermektedir. “We Are Social” adlı ajansın Ocak 2019 istatistiklerine göre, 82.4 milyon nüfusa sahip Türkiye’de 59.36 milyon internet kullanıcısının %63’ünü aktif sosyal medya kullanıcısı, %53’ünü aktif mobil sosyal medya kullanıcısı oluşturmaktadır. Türkiye’de 2019 yılı itibari ile cep telefonu kullanım oranı %98 olurken, kullanıcıların %77’si akıllı telefon kullanmaktadır. Masaüstü veya dizüstü bilgisayar kullanım oranı %48 ve tablet kullanım oranı ise %25’tir. Diğer teknolojilere nazaran daha yeni olan giyilebilir teknoloji oranı ise %9 olarak hesaplanmıştır.

Nüfusun %72’sini oluşturan 59.3 milyon kişi internet kullanmaktadır ve 56.3 milyon kişi akıllı telefonlarından internete bağlanmaktadır. Türkiye’de 52 milyon sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. Aktif kullanıcıların 44 milyonu mobil cihazlar vasıtasıyla sosyal medya hesaplarına bağlanmaktadır. %92’lik kullanım yüzdesi ile en popüler sosyal medya mecrası Youtube olarak görülmekte ve ardından Instagram, Facebook ve Twitter popüler mecralar olarak göze çarpmaktadır. Türkiye’de 43 milyon kullanıcıya sahip olan Facebook, kadınlara (%36) göre erkekler tarafından (%64) daha fazla kullanılmaktadır. Ardından 38 milyon kullanıcı ile Instagram takip etmektedir. Instagram kullanıcılarının %41’i kadınlardan, %59’u erkeklerden oluşmaktadır. Facebook ve Instagram’a nazaran daha az kullanıcısı olan Twitter’ı %81’i erkek, %19’u kadınlardan oluşan 9 milyon kişi kullanmaktadır (<https://wearesocial.com>, 12.02.2019).

Günümüzde sosyal medya büyük kitlelerin zamandan ve mekândan bağımsız, sosyalleşme, bir birey gibi kurumlara sanal mecralarda var olma, bilgiyi ulaştırma ve alma, paylaşımında bulunma imkânı sağlamaktadır. Bu imkânlar, kurumların hedef olarak belirlediği kitlelerle kurduğu iletişimi doğru-

dan etkilemektedir. Belirlenen hedef kitleye yönelik iletişimde etkinliği sağlayabilmek adına halkla ilişkiler ve reklam çalışmaları için strateji belirlemek ve bunları geliştirmek zorunlu olmuştur (Bat ve Yurtseven, 2014). Kurumlarda bulunan sorumlu kişilerin sosyal medya platformlarında kurumlarına ait web sayfalarında biçimsel ve içeriksel denetleme yapması yeterli görülmemektedir. Bu kişilerin aynı zamanda çevrimiçi mecraların güncel konularını takip etmesi, konular hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Bu açıdan kurumun hedef aldığı kitle önemsenmeli, hedef kitleden gelen eleştiriler ve fikirler dikkate alınmalı, olası bir kriz anında alınabilecek önlemler belirlenmelidir (Uzunoğlu ve Onat, 2009).

Kurum ve kuruluşlar ürettikleri ürün veya hizmeti tanıtmak ve hedef kitlede ihtiyaç hissi yaratmak amacıyla iletişim stratejileri belirlemektedir. Bu durum eğitim ve öğretim hizmeti veren, toplumun gelişmesi için iş gücüne katılacak donanımlı bireylerin yetişmesinde önemli rol oynayan yükseköğretim kurumuna bağlı üniversiteler için de geçerlidir. Üniversiteler yapılan bilimsel araştırmaları ve sonuçlarını, yayınlarını, faaliyetlerini, hizmetlerini toplumla paylaşma gereksinimi duymaktadır. Günümüzde üniversiteler kurumsal iletişim çalışmalarında teknolojik yeniliklerden yararlanmakta ve hemen her üniversitenin web sayfaları ve sosyal medya platformları bulunmaktadır. Üniversiteler bu platformları sadece organizasyon hakkında bilgi vermek amacıyla değil, daha çok kişiye ulaşmak ve etkileşime girerek daha kaliteli hizmet vermek amacıyla kullanılmaktadırlar.

Her kurumda olduğu gibi üniversitelerin de hedef kitleleri bulunmaktadır. Bunların başında her ne kadar öğrenim gören öğrenciler olsa da aday ve mezun öğrenciler, öğrenci aileleri, çalışan akademik ve idari personeller gibi paydaşları da bulunmaktadır. 52 milyon kişinin sosyal medya kullandığı Türkiye’de üniversiteler, en hızlı ve maliyetsiz şekilde hedef kitleye ulaşabilmek amacıyla sosyal medya platformlarını etkili olarak kullanmanın yollarını bulmalıdır (<https://wearesocial.com>, 12.02.2019). Bu süreçte üniversitelerin, yeni medya bağlamında sahip oldukları görünümü betimleyen araştırmalara ihtiyacı vardır. Günümüzde teknolojinin getirmiş olduğu yenilikler yeni medya araçları üzerinde de etkisini göstermiştir. Bu gelişmeler kurum ve kuruluşların da dikkatini çekmiş ve yeni stratejiler geliştirme çabaları içerisinde bulunmuşlardır (Dilmen, 2007). Bilgi üretiminin merkezi olarak görülen üniversitelerin, paydaşlarıyla olan iletişimi kurma aşamasında yeni medya araçlarını etkin kullanıp kullanmadığı sorusu merak konusudur. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’de bulunan Yükseköğretim Kurumuna bağlı devlet ve vakıf üniversitelerinin yeni medya araçlarını ne düzeyde kullandığı bu çalışmanın ana problemini oluşturmaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte Türkiye’de de etkisini hızla artıran internet teknolojileri sadece bilgiye ulaşımın hedeflendiği geleneksel iletişim anlayışının yerini, bilginin kullanılabilmesi ve etkileşimin öne çıktığı yeni bir anlayışa bıraktığı görülmektedir. Bu sayede yeni birçok iletişim aracının hayatımıza dâhil olduğunu görmekteyiz. İnternet teknolojilerinde yaşanan bu gelişmeler sonucunda etkileşimli bir yeni medya aracı olarak karşımıza çıkan web sayfaları, sosyal ağlar gibi araçlar kurum ve kuruluşların dışı açılan kapıları haline gelmiştir. Kurum ve kuruluşlar için bir zorunluluk haline gelen bu yeni medya araçları; insanların bilgi ihtiyaçlarının karşılanması, kurum veya kuruluş hakkında bilgi verilmesi, amaç ve hedeflerin aktarılması, duyuruların yapılması gibi birçok işlevi de ortaya çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında teknolojiyle birlikte sürekli gelişen yeni medya araçlarının kurum ve kuruluşlar tarafından takip edilmesi oldukça önemlidir.

Türkiye’de bulunan Yükseköğretim Kurumuna bağlı devlet ve vakıf üniversitelerinin yeni medya araçlarını kullanımlarına yönelik bir inceleme sunması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de bulunan Yükseköğretim Kurumuna bağlı 4 Devlet, 4 Vakıf üniversitesinin yeni medya kullanım düzeylerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma soruları aşağıda görüldüğü gibidir:

- 1_Üniversitelerin sosyal medya hesaplarına ilişkin durumu nasıldır?
- 2_Üniversitelerin sosyal medya araçlarına ilişkin hesap bilgileri nasıldır?
- 3_Üniversiteler tarafından Facebook, Twitter ve Instagram’da paylaşılan materyallerin dağılımları nasıldır?
- 4_Üniversiteler tarafından Facebook, Twitter ve Instagram’da paylaşılan materyallerin içerik dağılımları nasıldır?

5_Üniversitelerin Youtube ve Instagram hesaplarında video görüntülenme, yorum ve beğeni dağılımları nasıldır?

Yöntem

Bu araştırmada devlet ve vakıf üniversitelerinin kurumsal Facebook, Twitter, Instagram ve Youtube hesaplarına yönelik mevcut durumun ortaya çıkartılması amaçlanmıştır. Araştırma amaçları doğrultusunda, çalışma kapsamına dâhil edilen üniversitelerin resmi web sayfalarından ulaşılan kurumsal sosyal medya hesapları üzerinde bir incelemenin yürütülmesi gerekmektedir. Bu nedenle araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman inceleme yöntemi benimsenmiştir. Doküman inceleme yöntemi, araştırma amacına hizmet eden olgular ile ilişkili bilgileri içeren materyallerin incelenmesi ve analizi olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu araştırmada Türkiye'deki 4 vakıf, 4 devlet üniversitesinin sosyal medya hesapları araştırma soruları temelinde incelenmiş ve analiz edilmiştir. Bu açıdan araştırmada doküman incelemesi yöntemini kullanmanın uygun olduğuna karar verilmiştir.

Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde iki kademeli bir seçim süreci takip edilmiştir. İlk kademede Yükseköğretim Kurumu web sayfasından 129 devlet ve 72 vakıf üniversitelerine ait üniversite adları ve web adresleri alınmıştır. Alınan bu listede bulunan devlet ve vakıf üniversitelerinin web sayfalarının bulunup bulunmadığı kontrol edilmiştir. Web sayfası bulunan üniversitelerin sayfalarında sosyal medya simgeleri taranmış ve aktif bağlantılarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Tarama sonucunda üniversitelerin Facebook, Twitter, Instagram, Youtube, Flickr, Google+, Linked In kurumsal sosyal medya hesaplarına ulaşılmıştır. Aktif bağlantıları bulunan sosyal medya hesapları üzerinden üniversitelere ait varlık-yokluk listeleri oluşturulmuştur. Oluşturulan bu listede sosyal medya kullanım yüzdeleri belirlenmiş ve %0 ile %24.99 kullanım oranı, %25 ile %49.99 kullanım oranı, %50 ile %74.99 kullanım oranı, %75 ile %100 kullanım oranı olmak üzere 4 ana grup oluşturulmuştur. İlk kademede oluşturulan dört kategorilik listeden Kasım 2018, Şubat 2019 aylarına ait tweet sayılarındaki uç durumları yansıtan (en fazla ve en az), her gruptan 2 toplamda 8 üniversite belirlenmiştir. Ölçüt olarak Twitter uygulamasının seçilmesinde bu mecranın resmi kurumlar ve yetkili kişiler tarafından kurumsal kimlikle yaygın olarak kullanılması belirleyici olmuştur.

Üniversiteler	Grup Adı
Galatasaray Üniversitesi	1.grup
İstanbul Bilim Üniversitesi	1.grup
Hitit Üniversitesi	2.grup
Bahçeşehir Üniversitesi	2.grup
Karabük Üniversitesi	3.grup
İstanbul Bilgi Üniversitesi	3.grup
Adıyaman Üniversitesi	4.grup
Kadir Has Üniversitesi	4.grup

Tablo 1. Çalışma grubunu oluşturan üniversiteler ve grupları

Veri Analizi

Araştırma verilerinin analizinde kategorik içerik analizi yöntemi benimsenmiştir. Bu analiz türünde veri önceden belirlenmiş olan kategoriler temelinde analiz edilir. Çalışma kapsamına dâhil edilen üniversitelerin sosyal medya hesapları üzerinden Kasım 2018 ve Şubat 2019 aylarında yapmış olan paylaşımlar araştırmanın alt problemleri temelinde geliştirilen bir inceleme formu temelinde analiz edilmiştir. İnceleme formu; üniversitelerin sosyal medya hesaplarına ilişkin durumu, sosyal medya araçlarına ilişkin hesap bilgilerinin, sosyal medyada paylaşılan materyallerin dağılımlarını,

paylaşılanların içeriklerinin dağılımlarını ve hesaplardaki görüntülenme, yorum ve beğeni dağılımlarını incelemeyi mümkün kılan bir yapıda geliştirilmiştir. Analiz sonrasında incelemeler betimsel istatistiklerden yararlanılarak özetlenmiştir. Bu çalışmada Yükseköğretim Kurumuna bağlı devlet ve vakıf üniversitelerinin web sayfaları kurumsal sosyal medya hesaplarına ulaşılması için bir köprü olarak görülmüş, web sayfaları üzerinden ulaşılamayan sosyal medya hesapları güvenilirlik açısından şüphe yaratabileceği için yok sayılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu çalışma aşağıda belirtilen sınırlılıklar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bunlar: Türkiye’de bulunan yükseköğretim kurumları çalışmaya dâhil edilmiştir. Yükseköğretim Kurumuna bağlı devlet ve vakıf üniversiteleri çalışmanın odak noktasıdır. Devlet ve vakıf üniversitelerinin kurumsal web sayfalarında bulunan sosyal medya bağlantıları üzerinden kurumsal sosyal medya hesapları çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışma Türkiye’de bulunan devlet ve vakıf üniversitelerinin 01-30 Kasım 2018 ve 01-28 Şubat 2019 tarihleri içerisinde kurumsal sosyal medya hesaplarından yapmış oldukları paylaşımlarla sınırlandırılmıştır. Çalışma “We Are Social” adlı ajansın dünya genelinde yayınlamış olduğu en aktif kullanılan sosyal medya platformlarından Youtube, Instagram, Facebook, Twitter ile sınırlandırılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

İlk araştırma sorusu olan, “Üniversitelerin sosyal medya hesaplarına ilişkin durumu nasıldır?” kapsamında ulaşılan bulgular Tablo 2.’de görüldüğü gibidir.

Üniversiteler	Tür	Facebook	Twitter	Instagram	Youtube	Toplam
Galatasaray Üniversitesi	Devlet	0	1	0	0	1
İstanbul Bilim Üniversitesi	Vakıf	1	0	0	0	1
Hitit Üniversitesi	Devlet	1	1	0	1	3
Bahçeşehir Üniversitesi	Vakıf	0	1	0	1	2
Karabük Üniversitesi	Devlet	1	1	1	1	4
İstanbul Bilgi Üniversitesi	Vakıf	1	1	1	0	3
Adıyaman Üniversitesi	Devlet	1	1	1	1	4
Kadir Has Üniversitesi	Vakıf	1	1	1	1	4
Toplam		6	7	4	5	22

Tablo 2. Üniversitelerin sosyal medya hesaplarına ilişkin durumu

Tablo 2’ de üniversitelerin çalışmaya konu olan sosyal medya araçlarının ne kadarını kullandığı gösterilmektedir. En az sayıda sosyal medya aracı kullanan üniversiteler Galatasaray Üniversitesi ve İstanbul Bilim Üniversitesi’dir. Araştırma kapsamında incelenen tüm sosyal medya araçlarını kullanan üniversitelerin Karabük Üniversitesi, Adıyaman Üniversitesi ve Kadir Has Üniversitesi olduğu görülmektedir. Çalışma gurubundaki üniversitelerin en fazla kullanmayı tercih ettiği sosyal medya aracı Twitter’dır.

Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “Üniversitelerin sosyal medya araçlarına ilişkin hesap bilgileri nasıldır?” sorusu kapsamında ulaşılan bulgular aşağıda görüldüğü gibidir. Aşağıdaki tablolarda, sırayla Facebook, Twitter, Youtube ve Instagram hesaplarına ilişkin incelemeler yer almaktadır.

Üniversiteler	Takipçi Sayısı	Beğeni Sayısı
Galatasaray Üniversitesi	0	0
İstanbul Bilim Üniversitesi	16.203	16.331
Hitit Üniversitesi	7.012	6.891
Bahçeşehir Üniversitesi	0	0
Karabük Üniversitesi	11.813	11.596
İstanbul Bilgi Üniversitesi	206.626	208.936
Adıyaman Üniversitesi	4.560	4.339
Kadir Has Üniversitesi	104.463	105.499

Tablo 3. Üniversitelerin kurumsal Facebook hesap bilgileri

Tablo 3’de üniversitelerin kurumsal facebook hesap bilgilerine ilişkin bulgulara yer verilmektedir. Çalışma kapsamında incelenen üniversitelerden Galatasaray Üniversitesi ve Bahçeşehir Üniversitesi’nin kurumsal facebook hesabının olmadığı görülmektedir. Takipçi sayısı en fazla olan üniversite 206.626 takipçi ile İstanbul Bilgi Üniversitesi’dir. Sırayla İstanbul Bilim Üniversitesi ve Kadir Has üniversitesi onu takip etmektedir. Facebook takipçi ve beğeni sayısı temelinde yapılan sınıflamada ilk üç sırada yer alan üniversitelerin tamamının vakıf üniversitesi olduğu görülmektedir.

Üniversiteler	Tweet Sayısı	Takip Edilen	Takipçiler	Katılım Yılı	Fotoğraf ve Video
Galatasaray Üniversitesi	497	4	23.995	2011	222
İstanbul Bilim Üniversitesi	0	0	0	0	0
Hitit Üniversitesi	424	0	1.420	2011	1
Bahçeşehir Üniversitesi	10.619	30	45.874	2009	2.203
Karabük Üniversitesi	2.518	121	9.627	2010	266
İstanbul Bilgi Üniversitesi	11.837	331	69.908	2011	4.137
Adıyaman Üniversitesi	2.779	0	3.384	2012	1.342
Kadir Has Üniversitesi	30.848	63	15.528	2010	5.910

Tablo 4. Üniversitelerin kurumsal Twitter hesap bilgileri

Tablo 4’te üniversitelerin kurumsal twitter hesaplarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Tablo 4. incelendiğinde sadece İstanbul Bilim Üniversitesi’nin kurumsal Twitter hesabı olmadığı görülmektedir. İncelenen üniversiteler arasında Kadir Has Üniversitesi en fazla Tweet sayısına sahiptir. Twitter’da en fazla takip edilen ve takipçi sayısına sahip olan üniversitenin ise İstanbul Bilgi Üniversitesi olduğu görülmektedir. Twitter’a en erken katılan üniversite ise Bahçeşehir Üniversitesidir. Twitter ile ilgili olarak incelenen ölçütler bakımından en yüksek değerlere sahip olan üniversitelerin tamamı vakıf üniversiteleridir.

Üniversiteler	Abone Sayısı	Katılım Yılı	Toplam Görüntülenme
Galatasaray Üniversitesi	0	0	0
İstanbul Bilim Üniversitesi	0	0	0
Hitit Üniversitesi	257	2012	100.633
Bahçeşehir Üniversitesi	3.225	2009	1.980.351
Karabük Üniversitesi	3.746	2013	1.171.533
İstanbul Bilgi Üniversitesi	0	0	0
Adıyaman Üniversitesi	566	2012	273.281
Kadir Has Üniversitesi	811	2011	1.059.666

Tablo 5. Üniversitelerin kurumsal Youtube hesap bilgileri

Tablo 5'te üniversitelerin kurumsal Youtube hesap bilgileri yer almaktadır. Bu başlık inceleme yapılan üç üniversitenin Youtube hesabı olmadığını göstermektedir. Bunlar Galatasaray Üniversitesi, İstanbul Bilim Üniversitesi ve İstanbul Bilgi Üniversitesidir. Youtube platformunu kurumsal olarak ilk kullanan üniversitenin Bahçeşehir Üniversitesi olduğu görülmektedir. En fazla abone sayısına sahip olan üniversiteler sırayla Karabük Üniversitesi ve Bahçeşehir Üniversitesi'dir. En fazla görüntülenmeye sahip olan üniversiteler ise sırayla Bahçeşehir Üniversitesi, Karabük Üniversitesi ve Kadir Has Üniversitesi'dir.

Üniversiteler	Gönderi Sayısı	Takip Edilen	Takipçi Sayısı
Galatasaray Üniversitesi	0	0	0
İstanbul Bilim Üniversitesi	0	0	0
Hitit Üniversitesi	0	0	0
Bahçeşehir Üniversitesi	0	0	0
Karabük Üniversitesi	443	28	4.676
İstanbul Bilgi Üniversitesi	1.019	192	33.140
Adıyaman Üniversitesi	194	2	987
Kadir Has Üniversitesi	873	91	19.981

Tablo 6. Üniversitelerin kurumsal Instagram hesap bilgileri

Tablo 6'da üniversitelerin kurumsal Instagram hesap bilgilerine ilişkin bulgular yer almaktadır. Tablo 6. Galatasaray Üniversitesi, İstanbul Bilim Üniversitesi, Hitit Üniversitesi ve Bahçeşehir Üniversitesi'nin kurumsal instagram hesaplarının olmadığını göstermektedir. En fazla gönderi ve takip edilen sayısına sahip olan üniversite ise İstanbul Bilgi Üniversitesi'dir. Kadir Has Üniversitesi'nin ise en fazla takipçi sayısına sahip olan üniversite olduğu görülmektedir.

Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan "Üniversitelerin Facebook, Twitter, Instagramda paylaşılan materyallerin dağılımları nasıldır?" sorusu kapsamında ulaşılan bulgular aşağıda görüldüğü gibidir. Aşağıdaki tablolarda, sırayla Facebook, Twitter ve Instagram hesaplarına ilişkin incelemeler yer almaktadır.

Üniversiteler	Link	Afiş	Grafik	Fotoğraf	Video	Yazılı Metin	Gazete Kupürü	Resim
Galatasaray Üniversitesi	f 0	0	0	0	0	0	0	0
	% 0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
İstanbul Bilim Üniversitesi	f 0	0	1	0	0	0	0	0
	% 0.0	0.0	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Hitit Üniversitesi	f 0	0	1	3	0	2	0	0
	% 0.0	0.0	16.7	50.0	0.0	33.3	0.0	0.0
Bahçeşehir Üniversitesi	f 0	0	0	0	0	0	0	0
	% 0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Karabük Üniversitesi	f 60	4	3	13	8	0	0	0
	% 68.2	4.5	3.4	14.8	9.1	0.0	0.0	0.0
İstanbul Bilgi Üniversitesi	f 0	36	22	17	0	1	0	0
	% 0.0	47.4	28.9	22.4	0.0	1.3	0.0	0.0
Adıyaman Üniversitesi	f 21	11	1	20	0	0	0	0
	% 39.6	20.8	1.9	37.7	0.0	0.0	0.0	0.0
Kadir Has Üniversitesi	f 3	11	21	35	4	0	0	0
	% 4.1	14.9	28.4	47.3	5.4	0.0	0.0	0.0
Toplam	f 84	62	49	88	12	3	0	0
	% 37.3	21.9	29.9	34.4	7.2	17.3	0	0

Tablo 7. Üniversiteler tarafından Facebook'ta paylaşılan materyallerin dağılımı

Tablo 7'de üniversitelerin kurumsal Facebook hesapları üzerinden yapmış oldukları paylaşımların materyal dağılımları görülmektedir. Üniversitelerin kurumsal facebook sayfaları üzerinden en fazla paylaşılan materyal %37.3 oranı ile linktir. Bunun ardından %34.4'lük bir oranla fotoğraf materyallerin paylaşıldığı görülmektedir. Grafik paylaşımlarının oranı ise %29.9'dur. Üniversitelerin kurumsal facebook sayfalarında gazete kúpürü ve resim nitelikli görsellerin hiç paylaşılmamış olduğu; videonun ise yalnızca %7.2'lik bir ortalama paylaşım oranına sahip olduğu görülmektedir.

Üniversiteler		Link	Afiş	Grafik	Fotoğraf	Video	Yazılı Metin	Gazete Kupürü
Galatasaray Üniversitesi	f	0	0	3	14	0	3	0
	%	0	0	15.0	70.0	0	15.0	0
İstanbul Bilim Üniversitesi	f	0	0	0	0	0	0	0
	%	0	0	0	0	0	0	0
Hitit Üniversitesi	f	0	0	0	0	0	0	0
	%	0	0	0	0	0	0	0
Bahçeşehir Üniversitesi	f	2	3	6	32	11	5	0
	%	3.4	5.1	10.2	54.2	18.6	8.5	0.0
Karabük Üniversitesi	f	7	5	15	61	8	4	0
	%	7.0	5.0	15.0	61.0	8.0	4.0	0.0
İstanbul Bilgi Üniversitesi	f	6	62	19	21	0	6	0
	%	5.3	54.4	16.7	18.4	0.0	5.3	0.0
Kadir Has Üniversitesi	f	4	64	55	128	11	10	0
	%	1.5	23.5	20.2	47.1	4.0	3.7	0.0
Adıyaman Üniversitesi	f	0	4	0	7	0	0	0
	%	0.0	36.4	0.0	63.6	0.0	0.0	0.0
Toplam	f	19	138	98	263	30	28	0
	%	4.3	24.9	15.4	52.4	10.2	7.3	0.0

Tablo 8. Üniversitelerin Twitter'da paylaşılanların materyallerin dağılımları

Tablo 8'de üniversitelerin kurumsal Twitter hesapları üzerinden yapmış oldukları paylaşımların materyal dağılımları gösterilmektedir. Üniversitelerin kurumsal twitter sayfaları üzerinden en fazla paylaşılan materyal %52.4 ile fotoğraftır. Bunun ardından %24.9'lük bir oranla afiş paylaşımı yapıldığı görülmektedir. Grafik paylaşımların oranı ise %15.42'dir. Üniversitelerin kurumsal twitter sayfalarında gazete kúpürü paylaşılmamış olduğu; yazılı metnin ise yalnızca %7.3'lük bir ortalama paylaşım oranına sahip olduğu görülmektedir.

Üniversiteler		Afiş	Grafik	Fotoğraf	Video	Gazete Kupürü	Resim
Karabük Üniversitesi	f	2	3	19	5	0	0
	%	6.9	10.3	65.5	17.2	0.0	0.0
İstanbul Bilgi Üniversitesi	f	0	4	12	2	0	0
	%	0.0	22.2	66.7	11.1	0.0	0.0
Adıyaman Üniversitesi	f	5	0	8	0	0	0
	%	38.5	0.0	61.5	0.0	0.0	0.0
Kadir Has Üniversitesi	f	22	8	67	6	0	0
	%	21.4	7.8	65.0	5.8	0.0	0.0
Toplam	f	29	15	106	13	0	0
	%	22.3	13.4	64.7	11.4	0.0	0.0

Tablo 9. Üniversitelerin Instagram paylaşılan materyallerin dağılımları

Tablo 9'da üniversitelerin kurumsal Instagram hesapları üzerinden yapmış oldukları paylaşımların materyal dağılımları gösterilmektedir. Üniversitelerin kurumsal Instagram sayfaları üzerinden en fazla paylaşılan materyal %64.7 ile fotoğraftır. Bunun ardından %22.3'lük bir oranla afiş paylaşımı yapıldığı görülmektedir. Grafik türünde paylaşımların oranı ise %13.4'tür. Üniversitelerin kurumsal Instagram sayfalarında gazete kütürü ve resim nitelikli görsellerin hiç paylaşılmamış olduğu; videonun ise yalnızca %11.4'lük bir ortalama paylaşım oranına sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmanın Dördüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi olan "Üniversiteler tarafından Facebook, Twitter ve Instagram'da paylaşılan materyallerin içerik dağılımları nasıldır?" sorusu kapsamında ulaşılan bulgular aşağıda görüldüğü gibidir. Aşağıdaki tablolarda, sırayla Facebook ve Twitter hesaplarına ilişkin incelemeler yer almaktadır.

Üniversiteler		Haber	Duyuru	Kutlama	Etkinlik	Anma	Dilek	Başsağlığı	Tanıtım	Teşekkür	Tebrik	Canlı Yayın
Galatasaray Üniversitesi	f	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	%	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
İstanbul Bilim Üniversitesi	f	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
	%	0.0	0.0	0.0	0.0	100.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Hitit Üniversitesi	f	3	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0
	%	50.0	16.7	16.7	0.0	0.0	0.0	0.0	16.7	0.0	0.0	0.0
Bahçeşehir Üniversitesi	f	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	%	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Karabük Üniversitesi	f	65	12	1	0	1	1	1	7	0	0	0
	%	73.9	13.6	1.1	0.0	1.1	1.1	1.1	8.0	0.0	0.0	0.0
İstanbul Bilgi Üniversitesi	f	24	48	2	0	1	0	0	1	0	0	0
	%	31.6	63.2	2.6	0.0	1.3	0.0	0.0	1.3	0.0	0.0	0.0
Adıyaman Üniversitesi	f	39	10	2	1	0	0	0	1	0	0	0
	%	73.6	18.9	3.8	1.9	0.0	0.0	0.0	1.9	0.0	0.0	0.0
Kadir Has Üniversitesi	f	49	18	1	2	1	2	0	1	0	0	0
	%	66.2	24.3	1.4	2.7	1.4	2.7	0.0	1.4	0.0	0.0	0.0
Toplam	f	180	89	7	3	4	3	1	11	0	0	0
	%	59.1	27.3	5.12	2.3	25.9	1.9	1.1	5.8	0.0	0.0	0.0

Tablo 10. Üniversiteler tarafından Facebook'ta paylaşılan içeriklerin dağılımı

Tablo 10'da üniversitelerin kurumsal Facebook hesapları üzerinden yapmış oldukları paylaşımların içerik dağılımı gösterilmektedir. Üniversitelerin kurumsal facebook sayfaları üzerinden en fazla paylaşılan içeriğin %59.1 ile haber içeriği olduğu görülmektedir. Bunun ardından %27.3'lük bir oranla duyuru içeriğinin paylaşılmıştır. Anma içeriğine sahip paylaşımların oranı ise %25.9'dur. Üniversitelerin kurumsal facebook sayfalarında teşekkür, tebrik ve canlı yayın içerik türünde bir paylaşım rastlanmamıştır.

Üniversiteler		Haber	Duyuru	Kutlama	Anma	Dilek	Başsağlığı	Tanıtım	Teşekkür	Tebrik
Galatasaray Üniversitesi	f	15	2	1	1	1	0	0	0	0
	%	75.0	10.0	5.0	5.0	5.0	0	0	0	0
İstanbul Bilim Üniversitesi	f	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Hitit Üniversitesi	f	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	%	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bahçeşehir Üniversitesi	f	21	13	3	2	1	0	19	0	0
	%	35.6	22.0	5.1	3.4	1.7	0.0	32.2	0.0	0.0
Karabük Üniversitesi	f	72	11	2	1	3	4	7	0	0
	%	72.0	11.0	2.0	1.0	3.0	4.0	7.0	0.0	0.0
İstanbul Bilgi Üniversitesi	f	18	92	2	1	0	0	0	0	1
	%	15.8	80.7	1.8	0.9	0.0	0.0	0.0	0.0	0.9
Adıyaman Üniversitesi	f	4	4	1	1	0	0	1	0	0
	%	36.4	36.4	9.1	9.1	0.0	0.0	9.1	0.0	0.0
Kadir Has Üniversitesi	f	135	108	11	2	4	0	2	7	3
	%	49.6	39.7	4.0	0.7	1.5	0.0	0.7	2.6	1.1
Toplam	f	265	230	20	8	9	4	29	7	4
	%	47.4	33.3	4.5	3.35	2.8	4.0	12.2	2.6	1.0

Tablo 11. Üniversiteler tarafından Twitter’da paylaşılan içerik türünün dağılımı

Tablo 11’de üniversitelerin kurumsal Twitter hesapları üzerinden yapmış oldukları paylaşımların içerik dağılımı gösterilmektedir. Üniversitelerin kurumsal twitter sayfaları üzerinden en fazla paylaşılan içeriğin %47.4 ile haber içeriği olduğu görülmektedir. Bunun ardından %33.3’lük bir oranla duyuru içeriğinin paylaşıldığı görülmektedir. Tanıtım içeriğine sahip paylaşımların oranı ise %12.2’dir. Üniversitelerin kurumsal twitter sayfalarında teşekkür, tebrik ve dilek içerik türü oldukça düşük bir orana sahiptir.

Araştırmanın Beşinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi olan “Üniversitelerin Youtube ve instagram hesaplarının video görüntülenme, yorum, beğeni dağılımları nasıldır?” sorusu kapsamında ulaşılan bulgular aşağıda görüldüğü gibidir. Tablolarda, sırayla Youtube ve Instagram hesaplarına ilişkin incelemeler yer almaktadır.

Üniversiteler	Görüntülenme	Yorum	Beğeni	Beğenilmeme
Galatasaray Üniversitesi	0	0	0	0
İstanbul Bilim Üniversitesi	0	0	0	0
Hitit Üniversitesi	39	0	2	0
Bahçeşehir Üniversitesi	245.922	0	0	0
Karabük Üniversitesi	9.204	0	252	8
İstanbul Bilgi Üniversitesi	0	0	0	0
Adıyaman Üniversitesi	0	0	0	0
Kadir Has Üniversitesi	0	0	0	0

Tablo 12. Üniversitelerin Youtube görüntülenme, yorum ve beğeni dağılımları

Tablo 12’de üniversitelerin youtube görüntülenme, yorum ve beğeni dağılımları gösterilmektedir. Kurumsal youtube hesapları üzerinden paylaşımları en fazla görüntülenen üniversite Bahçeşehir Üniversitesi’dir. Bahçeşehir Üniversitesi’nin youtube kanalının 245.922 görüntülenme aldığı görülmektedir. Bahçeşehir Üniversitesi’ni 9.204 görüntülenme ile Karabük Üniversitesi takip etmektedir. Üniversitelerin kurumsal youtube hesapları üzerinden paylaştıkları hiçbir videonun ise yorum almadığı sadece Karabük Üniversitesi ve Hitit Üniversitesi’nin videolarının beğeni aldığı görülmektedir.

Üniversiteler	Yorum	Beğeni/Görüntülenme
Galatasaray Üniversitesi	0	0
İstanbul Bilim Üniversitesi	0	0
Hitit Üniversitesi	0	0
Bahçeşehir Üniversitesi	0	0
Karabük Üniversitesi	50	14.541
İstanbul Bilgi Üniversitesi	150	27.522
Adıyaman Üniversitesi	2	465
Kadir Has Üniversitesi	133	34.036

Tablo 13. Üniversitelerin Instagram paylaşımlarının beğeni ve yorum dağılımları

Tablo 13’de üniversitelerin kurumsal Instagram hesaplarında yapılan paylaşımların beğeni ve yorum dağılımları gösterilmektedir. Kurumsal instagram hesapları üzerinden paylaşımları en fazla yorum alan üniversitenin İstanbul Bilgi Üniversitesi olduğu görülmektedir. İstanbul Bilgi Üniversitesi’nin instagram paylaşımlarının 150 yorum aldığı görülmektedir. İstanbul Bilgi Üniversitesi’ni 133 yorum ile Kadir Has Üniversitesi takip etmektedir. Üniversitelerin instagram hesapları üzerinden paylaşımları en fazla beğeni/görünütleme alan üniversite Kadir Has Üniversitesi olup onu İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Karabük Üniversitesi takip etmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde popülerliği sürekli artan yeni medya araçları, Türkiye’de kurumların işleyişinde, tanıtımında ve bilgi paylaşımında önemli bir konuma gelmiştir. Üniversite sayıları her geçen gün artmaktadır. Dolayısıyla bir üniversitenin tercih edilebilir olması için hedef kitlesi olan öğrencilere en hızlı ve maliyetsiz yollarla ulaşmasının en etkili yolu sosyal medya platformlarıdır. Çalışma evrenini oluşturan Türkiye’deki devlet ve vakıf üniversitelerinin web sayfaları üzerinden yapılan tarama sonucunda 7 adet sosyal medya platformu kullanıldığı görülmüştür. Kullanım düzeylerini ortaya çıkarmak amacıyla varlık yokluk listesi üzerinden kullanım oranları belirlenmiştir. Belirlenen bu oranlarla üniversiteler 1. Grup (%0 - %24.99), 2. Grup (%25 - %49.99), 3. Grup (%50 - %74.99) ve 4. Grup (%75 - %100) olmak üzere 4 ana grupta incelenmiştir.

Bu açıdan bakıldığında 1. Grupta yer alan İstanbul Bilim Üniversitesi ve kuruluşu daha eskiye dayanan Galatasaray Üniversitesi sosyal medya platformlarından sadece birini kullanmaktadır. Bir vakıf üniversitesi olan İstanbul Bilim Üniversitesi’nin sadece bir sosyal medya platformu kullanması dikkat çekmektedir. 2. grupta yer alan devlet ve vakıf üniversitelerine bakıldığında Hitit Üniversitesi üç sosyal medya platformunda bulunurken, bir vakıf üniversitesi olan Bahçeşehir Üniversitesi’nin iki sosyal medya platformunda bulunduğu görülmektedir. 3. ve 4. gruplarda yer alan devlet üniversitelerinin çalışma kapsamında incelenen sosyal medya platformlarının tamamını kullandığı, vakıf üniversitelerinden 3. Grupta yer alan İstanbul Bilgi Üniversitesinin 3 adet sosyal medya platformu kullandığı tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında incelenen sosyal medya platformları bu bölümde ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Facebook: Devlet ve vakıf üniversitelerinin Facebook takipçi sayılarına bakıldığında en çok takipçi sayısı olan üniversitelerin genellikle vakıf üniversiteleri olduğu anlaşılmaktadır. En çok takip edilen üniversitelere bakıldığında ilk sırada 206.626 kullanıcı takibi ile İstanbul Bilgi Üniversitesinin yer aldığı görülmektedir. Paylaşımlar en çok link, fotoğraf ve grafik gibi materyaller olduğu görülmektedir. Üniversitelerin Facebook’ta yaptığı paylaşımların içeriğini daha çok haber ve duyuru

oluşturmaktadır. Yapılan paylaşımların genelinde kullanıcıları bilgilendirme amaçlı açıklama metinleri kullanılmaktadır. Facebook'ta yapılan yorum, beğeni ve paylaşım sayılarına bakıldığında devlet üniversitelerinin gönderilerinin daha çok etkileşim aldığı görülmektedir.

Twitter: Sadece İstanbul Bilim Üniversitesi'nin kurumsal Twitter hesabının olmadığı görülmektedir. Kadir Has Üniversitesi ise en fazla tweet sayısına sahiptir. Twitter'da en fazla takipte bulunan ve takipçi sayısına sahip olan üniversitenin ise İstanbul Bilgi Üniversitesi olduğu görülmektedir. Twitter'a en erken katılan üniversite ise Bahçeşehir Üniversitesi'dir. Twitter ile ilgili olarak incelenen ölçütler bakımından en yüksek değerlere sahip olan üniversiteler vakıf üniversiteleridir. Üniversitelerin kurumsal twitter sayfalarında paylaşılan materyallerin yarısından fazlası fotoğraftır. Bunun ardından sırasıyla afiş ve grafiklerin geldiği görülmektedir. Üniversitelerin kurumsal twitter sayfalarında gazete küpürünün paylaşılmamış olduğu, yazılı metinlerin ise yalnızca %7.3'lük bir ortalama paylaşım oranına sahip olduğunu görülmektedir. Üniversitelerin kurumsal twitter sayfaları üzerinden yapılan paylaşımların yaklaşık yarısının haber olduğu görülmektedir. Bunun ardından sırayla duyuru ve tanıtım içeriği gelmektedir. Üniversitelerin kurumsal twitter sayfalarında teşekkür, tebrik ve dilek içeriklerinin oldukça düşük bir orana sahip olduğu görülmektedir.

Instagram: Araştırma bulguları, Galatasaray Üniversitesi, İstanbul Bilim Üniversitesi, Hitit Üniversitesi ve Bahçeşehir Üniversitesi'nin kurumsal instagram hesaplarının olmadığını göstermektedir. En fazla gönderi, takipçi ve takip edilen sayısına sahip olan üniversite İstanbul Bilgi Üniversitesi'dir. Üniversitelerin kurumsal Instagram sayfaları üzerinden en fazla paylaşım yaptıkları materyalin fotoğraf olduğu görülmektedir. Bunun ardından sırayla afiş ve grafik türünde paylaşımlar gelmektedir. Üniversitelerin kurumsal Instagram sayfalarında gazete küpürü ve resim nitelikli görsel hiç paylaşılmamıştır. Kurumsal instagram hesapları üzerinden paylaşımları en fazla yorum alan üniversitenin İstanbul Bilgi Üniversitesi olduğu görülmektedir. İstanbul Bilgi Üniversitesi'ni Kadir Has Üniversitesi takip etmektedir. Paylaşımları en fazla beğeni/görüntülenme alan üniversite Kadir Has Üniversitesi olup onu İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Karabük Üniversitesi takip etmektedir.

Youtube: Galatasaray Üniversitesi, İstanbul Bilim Üniversitesi ve İstanbul Bilgi Üniversitesinin kurumsal youtube kanalı bulunmamaktadır. Youtube hesabını kurumsal olarak ilk kullanan üniversitenin Bahçeşehir Üniversitesi olduğu görülmektedir. En fazla abone sayısına sahip olan üniversitelerin sırayla Karabük Üniversitesi ve Bahçeşehir Üniversitesi olduğu görülmektedir. En fazla görüntülemeye sahip olan üniversiteler ise sırayla Bahçeşehir Üniversitesi, Karabük Üniversitesi ve Kadir Has Üniversitesidir. Kurumsal youtube hesapları üzerinden paylaşımları en fazla görüntülenen üniversitenin Bahçeşehir Üniversitesi olduğu görülmektedir. Bahçeşehir Üniversitesi'ni 9204 görüntülenme ile Karabük Üniversitesi takip etmektedir. Üniversitelerin kurumsal youtube hesapları üzerinden paylaştıkları hiçbir videonun ise yorum almadığı sadece Karabük Üniversitesi ve Hitit Üniversitesi'nin videolarının beğeni aldığı görülmektedir.

Öneriler;

1. Üniversitelerin ana hedef kitlesi olan öğrenciler tarafından tercih edilebilir olma önceliğini sağlayabilmeleri için aktif olarak popüler sosyal medya platformlarında var olmaları önerilebilir.
2. Paylaşımlarında süreklilik sağlamaları önerilebilir.
3. Bulgulardan da anlaşılacağı üzere en çok etkileşim sağlanan fotoğraf, grafik, afiş ve video gibi materyallerin alanında uzman kişilerce oluşturulması nitelik bakımından önerilebilir.
4. Üniversitelerin daha çok haber ve duyurularına yer verdiği sosyal medya paylaşımlarında içerik çeşitliliğini arttırmaları önerilebilir.
5. Üniversitelerin sosyal medya alanındaki durumlarının düzenli olarak değerlendirildiği, diğer üniversitelerle karşılaştırmalarının yapıldığı araştırmalar desenlenebilir. Araştırma sonuçları doğrultusunda iyileştirici çalışmalar yürütülerek, çalışmaların verimliliği sürekli değerlendirilebilir.
6. Üniversitelerin sosyal medya konusundaki deneyimlerini ve başarılı uygulamalarını paylaşmak üzere ortak çalışmalar yürütmesi önerilebilir.
7. Üniversiteler tarafından, sosyal medya yönetimi konusunda uzmanlaşmış kişilerden oluşan birimler oluşturulabilir.

8. Paylaşılan içeriklerin üniversiteye ait kurumsal sosyal medya hesaplarının tümünde eş zamanlı olarak yapılması önerilebilir.

Yazar Katkı Oranları

1. Yazar %50, 2. Yazar % 50 katkı sağlamıştır.

Kaynakça

- Atabek, Ü. (2005). İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar. Alankuş, S. (Ed.). Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya İçinde (ss. 61-90). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Bat, M., & Yurtseven, Ç. (2014). Sosyal Medyada Kurumsal Kriz Yönetimi: Onur Air Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 2(3), 198-223.
- Dikme, G. (2013). Üniversite Öğrencilerinin İletişimde ve Günlük Hayatta Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları: Kadir Has Üniversitesi Örneği. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kadir Has Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dilmen, N. E. (2007). Yeni Medya Kavramı Çerçevesinde İnternet Günlükleri-Bloglar ve Gazeteciliğe Yansımaları. Marmara İletişim Dergisi, 12(12), 113-122.
- Fisk, P. (2009). İş Dehası. T. Esener. (Çev.). İstanbul: Mediacat Kitapları.
- Lister, M., Dovey, J., Giddings, S., Grant, I., & Kelly, K. (2009). New Media. A Critical Introduction. New York: Taylor and Francis Group.
- Manovich, L. (2001). The Language of New Media. USA: Massachusetts Institute of Technology.
- Neuman W. Russell (1991). The Telecommunication Revolution. Cambridge: MIT Press
- Thompson, J. B. (2008). Medya ve Modernite. S. Öztürk. (Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Uzunoğlu, E., & Onat, F. (2009). İnternet Çağında Kurumsal İletişim. İstanbul: Say Yayıncılık.
- We Are Social. (2019, Şubat 12). Global dijital reports: <https://wearesocial.com>.
- Yanık, A. (2016). Yeni Medya Nedir Ne Değildir? Journal of International Social Research, 9(45), 898-910.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

In this study, it was aimed to reveal the new media usage levels of 4 State and 4 Foundation universities. Research questions are as follows: 1. How is the status of universities regarding social media accounts? 2. What is the account information of universities regarding social media tools? 3. How is the distribution of materials shared by universities on Facebook, Twitter, and Instagram? 4. How is the content distribution of the materials shared by universities on Facebook, Twitter, and Instagram?

The document analysis method, which is one of the qualitative research methods, was adopted in the study. The social-media accounts of the eight universities, which were selected as samples, were examined and analyzed on the basis of research questions. In this respect, it was decided to use the document analysis method in the research. A two-stage selection process was followed in determining the sample group. In the first level, university names and web addresses of 129 state and 72 foundation universities were taken from the web page of the Higher Education Institution. It was checked whether the websites of state and foundation universities included in this list were available. Social media icons on the pages of universities were examined and it was tried to reach their active connections. Facebook, Twitter, Instagram, Youtube, Flicker, Google+, Linked In corporate social-media accounts of universities were found as a result of this detailed analysis. Universities' asset-absence lists were created through social media accounts with active connections. In this list, social media usage percentages were determined and 4 main groups were formed as 0% and 24.99% usage rate, 25% and 49.99% usage rate, 50%, and 74.99% usage rate, 75 ,and 100% usage rate. From the list of four categories

created in the first level, 8 universities in total were selected, 2 from each group, reflecting the extreme conditions in the number of tweets of November 2018 and February 2019.

The categorical content analysis method was adopted in the analysis of the data. The posts made on social media accounts of the universities included in the study in November 2018 and February 2019 were analyzed on the basis of a scale developed on the basis of the sub-problems of the research. Scale; It has a structure that allows examining the status of universities' social media accounts, account information about social media tools, the distribution of materials shared on social media, the distribution of the content of these shares, and the distribution of views, comments and likes in the accounts. After the analysis, the investigations were summarized using descriptive statistics.

Facebook: When the number of Facebook followers of state and foundation universities is examined, it is understood that the universities with the highest number of followers are generally foundation universities. Considering the universities followed most, it is seen that Istanbul Bilgi University takes the first place with 206.626 user tracking. It is seen that posts are mostly materials such as links, photos and graphics. The content of the posts made by universities on Facebook consists mostly of news and announcements. Considering the number of comments, likes and shares made on Facebook, it was seen that the posts of state universities receive more interaction.

Twitter: It is seen that only Istanbul Bilim University does not have a corporate Twitter social-media account. Kadir Has University has the highest number of tweets. It has been seen that the university with the highest number of followers on Twitter is Istanbul Bilgi University. The university that joined Twitter at the earliest is Bahçeşehir University. The universities with the highest values in terms of the criteria examined in relation to Twitter are foundation universities. More than half of the materials shared on the corporate website pages of universities are photographs. It has been seen that posters and graphics follow this. It has been seen that about half of the posts made on the institutional Twitter pages of universities are news. Announcement and promotional content come after this. It has been seen that the content of thanks, congratulations and wishes on the corporate Twitter pages of universities has a very low rate.

Instagram: Research findings has showed that Galatasaray University, Istanbul Bilim University, Hitit University and Bahçeşehir University do not have corporate Instagram accounts. The university with the highest number of posts, followers is Istanbul Bilgi University. It has been seen that the material that universities share most on their corporate Instagram pages is photographs. Following this, posters and graphic posts come in order. It has been seen that the university that received the most comments on their corporate Instagram accounts is Istanbul Bilgi University. Istanbul Bilgi University has been followed by Kadir Has University. Kadir Has University is the university that receives the most likes/views for its posts, followed by Istanbul Bilgi University and Karabük University.

Youtube: Galatasaray University, Istanbul Bilim University, and Istanbul Bilgi University have not any institutional youtube channels. It has been seen that Bahçeşehir University is the first university to use the Youtube account institutionally. The universities with the highest number of subscribers on Youtube are respectively Karabük University and Bahçeşehir University. The universities with the most views in Youtube are Bahçeşehir University, Karabük University and Kadir Has University, respectively. Bahçeşehir University is the university whose shares are viewed the most through corporate youtube accounts. Bahçeşehir University has been followed by Karabük University with 9204 views on Youtube. It has been seen that videos had been shared by examined universities on their corporate youtube accounts were not receive comments, only the videos of Karabük University and Hitit University were appreciated.

Demokrat Parti Döneminde Halk Eğitime Yönelik Bir Teşkilat ve Konya'daki Faaliyetleri: 4-K An Organization For Public Education and Its Activities in Konya During The Democrat Party Period: 4-K

Betül TEKİNSOY¹

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.873452

Öz

Türkiye'nin NATO'ya üye olması ile birlikte politik, askeri ve iktisadi alanların yanı sıra eğitim ve kültürel alanlarda da yoğun olarak ABD etkisi hissedilmeye başlanmıştır. DP iktidarı döneminde halk eğitimi konusunda Amerika'da yaygın bir halk eğitimi kurumu olan 4-H Kulüpleri örnek alınarak 4-K teşkilatı oluşturulmuştur. DP iktidarında Tarım Bakanlığı tarafından organize edilen ve önemli bir halk eğitim kurumu olan 4-K Teşkilatı, köy ve kasabalarda cinsiyet farkı gözetmeksizin 10-18 yaş arası çocukları gruplar halinde teşkilatlandırarak, katılımcılara ziraat ve ev işlerinde yeni ve daha iyi metotları öğretmek, ayrıca aile gelirlerinin de artmasını sağlayan okul dışındaki eğitim ve öğretim sistemidir. Teşkilat, geleceğin çiftçilerini, daha iyi eğitim almış ev kadınlarını ve istikbale daha iyi hazırlanmış vatandaşlarını yetiştirmek gayesiyle hareket etmenin yanı sıra, köyü güzelleştirmek, herkesin değer verdiği bir yer haline getirmek, üyelerinin toplum içinde önder duruma gelmelerini temin etmek amacıyla da faaliyetlerini yürütmüştür. 4-K teşkilatı 1957 yılı itibarıyla Konya'nın 3 köyünde faaliyetlerine başlamıştır. 1958 yılında ise Konya'nın toplam 10 köyünde 4-K grupları oluşturulmuştur. 1960 yılı faaliyet devresi sona erdiğinde Konya'daki 4-K grupları 355 üyesi ile 8 kişisel ve 5 toplum projesi hazırlayarak, sergi ve başarı günleri düzenlemişlerdir. Projelerde başarı gösterenlere Tarım Bakanlığı tarafından hazırlanmış sertifikalar ve projeleriyle ilgili hediyeler verilmek suretiyle üyeler çalışmaya ve proje üretmeye teşvik edilmiştir. Bu çalışma genelde halk eğitimi ve Demokrat Parti iktidarında halk eğitimine yönelik bir çalışma olması bakımından 4-K teşkilatını konu almaktadır. Özelde ise Konya'da 4-K teşkilatının nasıl oluşturulduğu ve faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir. Konya'da 4-K gruplarında yapılan kişisel ve toplumsal projeler, bu proje çalışmalarından alınan sonuçlar ve verilen eğitimlerle teşkilatın Konya'daki iktisadi gelişmeye ve üretime ne ölçüde katkı sağladığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Demokrat Parti, Konya, 4-H, 4-K Teşkilatı, Halk Eğitimi.

Abstract

Upon the membership of Turkey to NATO, the USA influence began to be felt intensely in education and cultural fields as well as the political, military and economic. During the DP period, the 4-K organization was generated by taking the 4-H Clubs, a common public education institution in America, as an example. The 4-K Organization, which was organized by the Ministry of Agriculture under the DP government and was an important public education institution, is an out-of-school education and training system that organized the children between the ages of 10 and 18 in groups, regardless of gender, in villages and towns, taught the participants new and better methods in agriculture and housework, and also increased the family income. In addition to acting with the purpose of raising future farmers, better educated housewives and citizens who are better prepared for the future, the organization also carried out its activities in order to beautify the village, to make it a place that everyone values, and to ensure that its members become leaders in the society. 4-K organization started its activities in 3 villages in Konya as of 1957. In 1958, 4-K groups were formed in 10 villages of Konya. When the activity period of 1960 ended, 4-K groups in Konya with 355 members, 8 personal, and 5 community projects organized some exhibitions and success days. Members were encouraged to work and produce projects by giving certificates prepared by the Ministry of Agriculture and gifts related to their projects to those who were successful in the projects. This study mainly focuses on the 4-K organization since it is a study on public education and public education under the Democrat Party government. In particular, it provides information about how the 4-K organization was formed and its activities in Konya. It is purposed to reveal to what extent the organization contributed to the economic development and production in Konya through the personal and social projects in 4-K groups in Konya, the results of these project, and the trainings provided within the scope of the organization..

Keywords: History of the Republic of Turkey, Democrat Party, Konya, 4-H, 4-K Organization, Public Education.

Giriş

İnsanları diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerinden birisi medeniyet oluşturabilmeleridir. Bunu gerçekleştirmelerini sağlayan yegâne unsur ise sahip oldukları bilgiyi kuşaktan kuşağa eğitim yoluyla aktarabilmeleridir. Eğitim, insanın doğuşuyla başlamaktadır. İlkel toplumlarda insanlar bir taraftan yaşamlarını devam ettirmek için balıkçılık ve avcılık yaparken, diğer taraftan edindikleri bilgi ve deneyimlerini ailelerine ve çevrelerindekiilere aktarmışlardır. Böylece bireylerarası ve kuşaklararası bilginin geçişi sağlanmıştır. Yazının bulunması ile de eğitim, hızlı bir şekilde gelişme göstermiş ve günümüze kadar çeşitli aşamalardan geçmiştir. Tarihsel gelişme içerisinde de eğitimin amaçları, rolü, işlevleri ve kapsamı genişlemiş ve çeşitli tanımları yapılmıştır. 20. yüzyılın başlarında bilgiyi öğrenme ve kullanma olarak anlaşılan eğitim, 1930'lu yıllarda insan yetiştirme süreci olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Sonraki yıllarda ise bireyin gelişmesi şeklinde düşünülecektir. Ancak bir müddet sonra sadece bireyin değil, bireyin içinde yaşadığı ailenin ve toplumun da gelişmesinin gerekli olduğu gündeme gelmiştir. Bireyin aile ve toplum içinde görevlerini yerine getirmesini ve yeteneklerini geliştirmesini sağlayacak davranışları kazandırmak, kişisel, sosyal, ekonomik ve kültürel yönden gelişmesine yardım etmek eğitimin görevleri arasında yer almıştır. Bu noktada bireyin yaşadığı topluma hizmet etmesi de gündeme gelmiştir ki bu gelişmeler eğitimin örgün, yaygın ve algın eğitim şeklinde yürütülmesini gerekli hale getirmiştir (Güneş, 1996:1-2).

Örgün eğitim, belli bir yaş grubundaki bireylere, Millî Eğitimin amaçlarına göre hazırlanmış eğitim programlarıyla okul çatısı altında düzenli olarak verilen, okul öncesi öğretim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim gibi kademeleri olan, genel, mesleki ve teknik eğitim programlarının uygulandığı eğitimidir (Fidan, 2012:5). Örgün eğitim sistemi dışında yürütülen bir eğitim olan halk eğitimi ise, "yetişkin eğitimi", "yaygın eğitim", "toplum eğitimi" gibi adlarla da belirtilen, yetişkinlere ve okul dışındakilere yönelmiş düzenli ve örgütlü bir eğitim çabası olarak da ifade edilmektedir (Türkoğlu, Uça, 2011: 49). Halk eğitimi bireyleri ve toplumu insani ve millî değerlerle donatarak, ekonomik ve sosyal yönlerden yeterli birey olarak yetiştirmek için topluma, belli programlar halinde verilen eğitim faaliyetleridir. Halk eğitimi; öğrenim düzeyi ne olursa olsun her bireyi toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek, kendi isteklerine göre bilgi, beceri ve davranış geliştirmelerini sağlayacak şekilde verilmektedir (Çankaya, 2013: 33). Halk eğitimi; halkın fert, topluluk ve millet olarak, ayırım gözetilmeden hepsine hitap eden bir eğitim hadisesidir (Durukan, 1987: 82). Dolayısıyla halk eğitimi, bireyin yeteneklerini, eylemlerini, tutumlarını ve davranışlarını değiştirmesi ve geliştirmesi için bilgi ve beceri kazandırmayı amaçlamaktadır (Geray, 2002: 4). Bir eğitsel çalışmanın halk eğitimi sayılabilmesi için şu koşulların sağlanması gerekmektedir:

1. İşi okula gitmek olmayan, fakat toplumda sorumluluk yüklenmiş ve yüklenmeye elverişli durumda olan yetişkinler ile okul çağında olanlara okul dışında eğitim verilmesi.
2. Bireylerin yeteneklerini ve davranışlarını geliştirebilmek için öğrenci-öğretici ilişkisinin kurulması.
3. Öğrenci-öğretici ilişkisinin düzenli ve tasarlanmış bir şekilde kurulması (Celep, 2003: 7).

Cumhuriyetin ilk yıllarında daha etkin hale getirildiği kanaatini taşıdığımız halk eğitiminin özel amaçları arasında, vatandaşları okur-yazar hale getirmek ve temel bilgiler kazandırmak, vatandaşlara Atatürk İnkılâplarını, cumhuriyet idaresinin esaslarını ve hukuk düzenini anlatmak, Türk milletinin değerlerini benimsetmek, karşılıklı anlayış, sevgi saygı hoşgörü duygularını geliştirmek, yurttaşlık görevlerini benimseterek, aile toplum hayatı ve sağlık kuralları hakkında alışkanlık kazandırmak, planlı çalışma ve bilimsel düşünme alışkanlığı kazandırmak ve vatandaşların ideal, düşünce ve dil birliğini sağlamak yer almaktadır (Çalış, 1965: 20).

1. Türkiye'de Halk Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki en eski örgün eğitim kurumları olan medreseler ile Fatih döneminde kurulan Enderun Okulları halk eğitimi alanında sınırlı da olsa etkinlikte bulunmuşlardır. Ayrıca esnaf kuruluşu olan Ahilik örgütü, loncalar, ordu ve gönüllü kuruluşlar tarafından da bugünkü anlamıyla olmasa da yetişkinlere yönelik eğitim faaliyetleri yürütülmüştür (Celep, 2003: 89).

Türk toplumunda halk eğitimi fikri ve ihtiyacı Cumhuriyetin ilanı ile birlikte dikkate alınmış olmakla birlikte, bu ihtiyacı karşılamak üzere daha öncesinde çok yönlü tedbirler alınarak meselenin çözümü

için köklü adımlar atılmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde geleneksel eğitim kurumlarının yeni gelişmelere uyum sağlama konusundaki başarısızlıkları, siyasî, iktisadî ve sosyal kalkınmanın bir aracı olarak Batı'nın eğitim sistemlerine yönelmeye neden olmuştur. Bu yenileşme hareketinin temelinde yatan fikir ise; eğitimi ulemadan çok, devletin denetimi ve gözetimi altına taşıyabilecek yeni bir düzen yaratabilmektir (Kaya, 1981: 82-84). Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın sonlarından itibaren dikkate değer başlıca yaygın eğitim çalışmaları gönüllü derneklerin çalışmaları ile hayata geçirilmiştir. Bu dernekler; İslam Öğretim Derneği (1864), Çırac Okulları (1865), Osmanlı Bilim Derneği (1869), Beşiktaş Bilim Derneği (1869)'dir. Gerçek anlamda bir yaygın eğitim kurumu olan bu okullar özellikle esnaf çocukları ile çevre halkına okuma-yazma, aritmetik, din bilgisi ve meslek bilgisi öğreten kurslar vermiştir. (Durukan, 1987: 105-107).

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren halk eğitimine yönelik faaliyetlerin Osmanlı Devleti'nde arttığı görülmektedir. Özellikle 1876'da Meşrutiyet'in ilanı sonrasında ülkenin her yanında başlayan halk eğitimi çalışmaları; siyasi partiler, dernekler, okullar tarafından yürütülmüş ve bu konuda basın da aktif olarak rol almış, halkı teşvik etmiştir. Bu halk eğitimi faaliyetleri gece dersleri, konferanslar, kurslar aracılığıyla yürütülmüş olup, İstanbul'da halka, okuma yazma, muhasebe, coğrafya, tarih, fen bilgisi, din bilgisi ve Fransızca gibi dersler verilmiştir. İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde ise İstanbul'da dağınık ve istikrarsız olan gece kursları ve konferanslar, İttihat ve Terakki Fırkası, Cemiyet-i İlmiye-i İslamiye, Beşiktaş Bilim Derneği ve 1912 yılında kurulan Türk Ocağı gibi kuruluşlar tarafından düzenlenmiştir. II. Meşrutiyet döneminde halk eğitimi çalışmaları ayrıca Türk Yurdu, Halka Doğru ve Karagöz adlı dergilerle de sürdürülmüştür (Gezer, 2012: 10). İkinci Meşrutiyet devrinde halk terbiyesiyle geniş bir programa göre çalışmalar yapan kurumlardan ilki olan İttihat ve Terakki Cemiyeti; siyasî bir kurum olmakla birlikte eğitim meselesini birinci planda düşünmüş ve geniş projeler tasarlamıştır. Meşrutiyeti takip eden yıllarda Türkiye'nin büyük şehirlerinde "*İttihat ve Terakki Mektebi*" adıyla birtakım ücretsiz okullar açmıştır. Ayrıca açılan kulüpler vasıtasıyla halka mahsus gece dershaneleri açılmış, bu dershanelerde cemiyet mensupları tarafından halka ücretsiz dersler verilmiştir. Bu devre ait milli bir kurum ise Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti'dir. Cemiyetin 1 Ağustos 1915 tarihli nizamnamesinde halkçılık esasını içeren maddeler göze çarpmaktadır. Örneğin cemiyetin amacı; "*faal ve müteşebbis unsurlar yetiştirmek için her türlü eğitim faaliyeti*" olarak belirtilmiştir (Baltaoğlu, 1950: 21-22).

20. Yüzyılın başlarında, önemli çalışmalardan birisi de İzmir Öğretmen Okulu Müdürü Ethem Nejat'ın "Terbiye-i İbtidaiyye Islahatı" adlı broşüründe halk eğitimi konusundaki görüşlerini açıklaması ve dönemin halk eğitim çalışmalarına ışık tutması olmuştur (Kafadar, 1997: 292-293). Eğitimi iyileştirmek hususunda halkın aydınlatılmasının ve yetiştirilmesinin başlıca bir çalışma konusu olduğunu ifade eden Ethem Nejat, halkın eğitimi ile çocuğun eğitimi arasında sıkı bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Nejat, halk eğitimi konusunda alınması gereken önlemleri de şu şekilde belirtmiştir:

1. İlköğretim müfettişlerine konferans verdirmek
2. Sinemadan ve yansıtıcıdan yararlanmak
3. Gezici halk okulları açmak

4. Müzik, tiyatro, bahçe, müze, anma töreni, gezinti, koşu, okul bayramı, ağaç bayramı, spor yarışması, yürüyüş gibi etkinliklerden ve sinemadan halkı eğitmek için yararlanmak, eğitim müzeleri açmak, aydınlardan "*danışma kurulları*" oluşturmak.

Tanınmış eğitimcilerden olan İsmail Hakkı Baltacıoğlu da, 1914 yılında verdiği bir konferansta, bir ülkede halk eğitimi örgütleri kurulmadığı müddetçe sadece birkaç düşünürün ve aydınının isteği, görüşü ile ilerleme olanağının bulunmadığını ileri sürmüştür (Geray, 2002: 198). Birinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda dünya genelinde giderek önem kazanan halk eğitimi çalışmaları Türkiye özelinde de farklı bir boyut kazanmıştır. Türk İstiklâl Mücadelesi'nin ardından kurulan yeni rejim, halka dayandığı için "*halk eğitimine*" önem vermesi gerektiğinin bilincinde olmuştur (Özer, 2010: 72). Mustafa Kemal Atatürk, modern değerlere uygun yeni bir milli devlet kurma sürecinde halk desteğini de arkasına alarak hukuka dayalı bu köklü değişimleri gerçekleştirmiş ve Türk inkılabının temel ilkesini halk egemenliğine dayandırmıştır. İnkılapların amacı, Türkiye'de milli hâkimiyete dayalı bir yönetim, milli bağımsızlık, milli bir ekonomik yapı, karma eğitim, hukuk sistemi ve çağa uygun bir devlet anlayışını oturtmak olmuştur. Vedat Nedim Tör bu hususa şu şekilde işaret etmiştir:

“Her inkılap yeni bir devlet tipi kurma ve yaratma savaşıdır... Cihanda müstemlekeciye müstemleke milletler tezadının tasfiyesi tarihini Türk İnkılabı açmıştır... O halde İnkılap Türkiye’sinin devleti, ne Fransız inkılabının doğurduğu bir burjuva devleti, ne de komünist inkılabının kurduğu bir proletarya devleti olabilir... Yeni Türk devleti, geri teknikli bir yarı müstemleke milletinin millet olarak hem iktisaden, hem de siyaseten kurtuluş davasının tarihte ilk mümessildir.” (Tör, 1931: 16).

Türk toplumunun batı toplumunu yakalayabilmesi için öngörülen kalkınmanın temelinde yatan düşünce, toplumun bütün kesimlerini aynı oranda ve bir arada zenginleştiren bir kalkınmanın olması gerektiği olarak ortaya konmuştur. Mustafa Kemal Atatürk bu düşünceyi özellikle halkçılık ilkesiyle sistemleştirmiştir (Coşturoğlu, 2000: 202). Mustafa Kemal Atatürk’ün eğitim ve kültür politikalarına bakıldığında; onun ayağı yere basan güçlü bir millet yaratma amacına yöneldiğini, bunu modernleşme sürecinin en önemli hedefi haline getirdiğini söylemek mümkündür. Mustafa Kemal Atatürk’ün bakış açısıyla eğitim, bireyin toplumsallaştırılması amacına hizmet eden bir yoldur ve toplumsal değerler eğitim yoluyla bireye aktarılır. Bu nedenle eğitimin amacı; bireye, istenilen davranış biçimini kazandırmaktır. Her toplumsal yapının birinci işlevi de kendi kendini sürdürmek olduğuna göre; milletin bu işlevi gerçekleştirilebilmesinin yegâne yolu da eğitimidir (Kongar, 1989: 72-73). Nitekim Atatürk; “...Millet için amaç, milli kültürü oluşturmaktır; araç ise eğitimidir. Millet, eğitim vasıtasıyla kalıcı bir eser meydana getirecek, bu eser de milletin varlığını sağlama alacak ve onu beyhude bir sondan kurtaracaktır. Bunun için de en ideal eğitim, ulusal eğitimidir.” ifadesi ile eğitimin yeni nesillere bir kültür birikimi aktarmak ve milli kültürü oluşturmaktaki öneminden bahsetmiştir (Tekinsoy, 2013: 14).

Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte, halkın problemlerinin çözümüne yardımcı olabilecek tek yolun eğitim olduğu görülmüştür. Cumhuriyet hükûmetinin ilk Milli Eğitim Bakanı İsmail Safa Bey, 25 Kasım 1923 tarihli ve 1971/3655 sayılı tel tamimi ile valilerden, milli eğitim görevlileriyle birlikte halk eğitimi çalışmalarına önem verilmesini ve halk eğitimi çalışmalarının arttırılmasını istemiştir. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde ilk halk eğitim birimi Talim ve Terbiye Dairesine bağlı olarak 1926 yılında “Halk Terbiyesi Şubesi” adıyla İlköğretim Genel Müdürlüğünde kurulmuştur. 1928 yılında yeni Türk harflerinin kabul edilmesinden sonra, halka okuma yazma öğretmek amacıyla “Millet Mektepleri” açılmıştır. Bu halk eğitimi hareketinde öğretmenler ile birlikte birçok aydın da seferber olmuştur. Kısa süre içinde milyonlarca vatandaşa okuma yazma öğretilerek, birtakım temel bilgiler kazandırılmıştır. 1930 yılında ise halk eğitimi faaliyetleri devam etmiş ve vatandaşların öğrendikleri bilgileri unutmamaları ve okuma alışkanlıklarını devam ettirmeleri için Halk Okuma Odaları açılmıştır. 1932 yılına gelindiğinde ise Atatürk ilke ve inkılâplarını yaymak, yerleştirmek, halkı toplumsal ve kültürel açıdan yükseltmek amacıyla Halkevleri kurulmuştur. Halkevleri; halk dersaneleri, kursları, kitaplık, yayım, köycülük, dil ve yazım, tarih ve müze, sosyal yardım, spor, temsil, güzel sanatlar gibi birçok alanda faaliyetler göstermiştir. 1936 yılında bu halk eğitim faaliyetlerinin devamı olarak eğitim kursları açılmıştır. 1939 yılında halk eğitimine katkı sağlamak amacıyla, sanat okullarına bağlı olarak köylerde erkekler için demircilik-marangozluk, kadınlar için ise biçki-dikiş kursları gibi meslek kursları açılmıştır. 1940 yılında ise “Köy Enstitüleri Kuruluş Kanunu” ile okuldaki eğitim öğretim görevini üstlenen köy eğitmen ve öğretmenlerine, halkı eğitmek ve yetiştirmek görevi verilmiştir (Çankaya, 2019 :39)².

Çok partili yaşama geçildikten sonra da gelişen ve değişen dünya koşullarına göre halk eğitimi politikası yeniden belirlenmiş ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından halk eğitimi çalışmalarına başlanmıştır. Ancak Demokrat Partinin iktidara geldiğinde Türkiye’de halk eğitimi konusunda gerçekleştirilen faaliyetlerin büyük çoğunluğu halkevleri tarafından yürütülmektedir. Halkevlerinin tek parti iktidarı döneminin kuruluşu olması ve CHP’nin kontrolünde bir örgüt olarak görülmesi

² Hayata geçirilmesi planlanan Halkevi projesine temel teşkil etmesi için Türk Ocaklarının imkanları kullanılmıştır. Ocakların görevinin tamamladığı ve gereksiz olduğu düşüncesinden hareketle bu teşkilatların kapatılmasına karar verilmiştir. 10 Nisan 1931 tarihinde Ankara’da Türk Ocakları olağanüstü kurultayı toplanarak Ocakları lağvedilmiş ve tüm mal varlıkları CHP’ye devredilmiştir. Bkz. Dokuyan, 2013: 5; Köy Enstitüleri Kanunu tasarısı, 19 Mart 1940 tarih ve 6/1194 sayılı Başvekâlet tarafından TBMM’ye sunulur ve 17 Nisan’da görülmeye başlanır. Tasarının gerekçesinde, 1935 yılında yapılan nüfus sayımına göre, Türkiye’de erkeklerin, %23,3’ünün, kadınların da %8,2’sinin okuma yazma bildiği belirtilmiştir. Bu oran, nüfusu 10.000’den aşağı olan yerlerde toplam %10,7 ve yukarı olan yerlerde ise %40,3’dür. İstatistik sonuçları, ülkenin ilköğretim eksiklikleri ile ciddi bir şekilde mücadele etmesinin gerekliliğini göstermektedir. Kentlerde ve kasabalarda ilköğretim çağındaki çocukların %80’i okula gidebilirken, bu oran köylerde %26’ya düşmektedir. Üstelik köy okullarının büyük bir kısmı üç yıllık okullardır ve bu okullara devam eden çocuklar, olağan beş sınıflı ilkokulu da bitirememiş olmaktadır. Hâlbuki nüfusun %81’i kırsal alanda yaşıyordu. Mevcut 40.000 köyden, 31.000’inde okul bulunuyordu ve bu okullara görevlendirilecek 20.000 öğretmene ihtiyaç vardı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Koçak, 2013: 115.

kapatılmasına da zemin oluşturmuştur. Halkevlerinin kapatılması Demokrat Parti iktidarında en çok tartışılan konularından birisi olmuş, halkevlerinin kapatılmasıyla birlikte ortaya çıkan boşluğun nasıl giderilebileceği hakkında projeler üretilmeye çalışılmış ve yabancı uzmanların görüşlerinden faydalanılarak raporlar hazırlanmıştır (Gezer, 2012: 78-79)³.

Demokrat Parti iktidarına kadar halk eğitiminin tarihsel gelişimi ile ilgili bilgi verdikten sonra, Demokrat Parti döneminde Tarım Bakanlığı tarafından yurdun çoğu bölgesinde hayata geçirilen, önemli bir halk eğitim teşkilatı olan 4-K teşkilatının özellikleri ve Konya özelindeki faaliyetleri hakkında detaylı bilgi verilmeye çalışılacaktır.

2. 4-K Teşkilatı

2.1. 4-K Teşkilatının Oluşturulmasında Örnek Kuruluş: 4-H Kulüpleri

4-K Teşkilatı'nın Türkiye'de oluşturulması ABD-Türkiye ilişkilerinin seyriyle yakından ilgilidir. 14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidara gelen DP, genel anlamda CHP'nin dış politikasını benimsemiştir. CHP iktidarında Türkiye'nin NATO'ya girme konusundaki çabaları⁴, DP'nin iktidarı ele alması ile artarak devam etmiştir. Bu çabaların en başında da Birleşmiş Milletlerin Kore'ye yardım isteği karşısında 1950'de 4500 kişilik bir kuvvetin Kore'ye gönderilmesi gelmektedir. Nitekim Türk ordusunun Kore Savaşı'ndaki başarıları Türkiye'nin NATO'ya girişini kolaylaştıran önemli bir etken olmuştur. Türkiye, NATO'ya üye olduktan sonra uluslararası ilişkilerini büyük ölçüde örgütün gerçek lideri konumunda olan ABD'ye göre belirlemiştir (Balcıoğlu, 2004: 469-471),⁶. Türkiye'nin NATO'ya üye olması ile birlikte yalnızca politik ve askeri alanda değil iktisadi, sosyal ve kültürel alanlarda da ABD etkisi hissedilmeye başlanmıştır. Bu etki eğitim alanında da yoğun olarak hissedilmiştir. Demokrat Partinin iktidarda olduğu 1950-1960 arası dönemde ülke adeta Amerikalı eğitim uzmanlarının akınına uğramıştır. Bu uzmanlar hazırladıkları raporlarla Türk eğitim sisteminin Amerikan modeline göre geliştirilmesinde etkili olmuşlardır (Korhan, 2016: 43)⁷. Keza halk eğitimi konusunda da ABD modeli kabul edilmiş ve Amerika'da yaygın bir halk eğitimi kurumu olan 4-H Kulüpleri örnek alınarak 4-K teşkilatı oluşturulmuştur. Bu bağlamda 4-K Teşkilatının özellikleri hakkında bilgi vermeden önce model alınan 4-H Kulüpleri hakkında kısa bir bilgi vermenin gerekli olduğu kanaatindeyiz.

ABD'de oluşturulan 4-H kulüpleri, 1901 ve 1905 yılları arasında ABD'nin kırsal topraklarındaki ihtiyaçlar dikkate alınarak birkaç kişinin çalışmaları ile faaliyete geçmiştir. Bilimsel yöntemleri çiftliklerde ve evlerde kullanmanın en iyi yollarından birinin gençlikle başlamak olduğu düşünülmüştür. Kırsal kesimdeki gençler yaparak öğrenme faaliyetlerini tarımsal alanlarda uygulamaya teşvik edilmişlerdir.

4-H kulübü, çiftçilik, ev yapımı, kişisel gelişim, toplum hizmeti gibi projeleri yürüten, kırsal ve kentsel alanlarda faaliyet gösteren bir gençlik kulübüdür. Bu kulübe 10 ile 19 yaş arasındaki gençler herhangi bir ücret ödemeksizin katılmıştır. Kulübün uzun vadedeki hedefi, karakter gelişimini sağlamak ve iyi vatandaş yetiştirmek olarak belirlenmiştir. 4-H üyeleri, hayvancılık, tarla bitkileri yetiştiriciliği, yemek pişirmek ve bunları muhafaza etmek, evlerini düzenlemek gibi işlerle meşgul olmuştur. Kulüpte en popüler olan faaliyetler ise yiyecek ve beslenme, sağlık ve zindelik, giysi yapımı, seçimi ve bakımı, ev yönetimi, ev mobilyaları, ev alanlarını güzelleştirme, rekreasyon liderliği, elektrik, tarım, ormancılık, vahşi yaşam ve doğa çalışmasıdır. Kulüp üyeleri yaptıkları işlerle ilgili proje hazırlayarak bunları sergilemişlerdir. 4-H kulüp üyelerinin çalışma sistemi incelendiğinde bunların kendi kulüplerini yönettikleri, kulüp görevlilerini ve projelerini seçtikleri, toplantıları planlamaya ve düzenlemeye yardımcı oldukları görülmektedir.

3 DP 1950 yılında iktidara geldiğinde Halkevlerine bütçeden ayrılan para konusundaki ve bu oluşumların bir parti teşkilatı gibi çalışmasından duydukları memnuniyetsizliğini dile getirmiştir. DP ve CHP arasında yapılan görüşmelerde Halkevlerinin Mustafa Kemal Atatürk'ün mirası olarak korunacağı belirtilmiştir. Halkevlerinin birer tesis haline getirilerek çok partili hayata uyum sağlaması planlanmış ancak uygulanamamıştır. 5830 sayılı ve 8 Ağustos 1951 tarihli kanun ile Türk Ocakları ve diğer kamu kuruluşu ve derneklerden Halkevlerine devredilen mallar iade edilmiştir. Halkevleri bu kanun ile kapatılmamış olsa da işlerliğini büyük ölçüde kaybetmiştir. Bkz. Dokuyan, 2013: 15-20.

4 II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyet Rusya'nın Türkiye üzerindeki baskılarını artırması ve ABD'nin Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Türkiye'yi Sovyetler karşısında desteklemesi ilişkilerin seyrini de önemli ölçüde belirlemiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Özer, 2017: 505-515.

5 Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker göndermesi ve NATO'ya giriş süreciyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Türkmen, 2017: 528-539.

6 NATO'nun kurulmasını sağlayan ABD, askeri ve ekonomik yardımlar sağlayarak SSCB'nin etki ve nüfuz alanının daraltılmayacağı amaçlamış, bu noktada Türkiye konumu itibarıyla hem ABD hem de SSCB'nin kayıtsız kalmadığı ve her iki devletin de etkisi altına almak istediği devletlerarasında ön sıralarda yer almıştır. Bkz. Demirel, 2016: 42; Nitekim ABD Türkiye'nin jeopolitik konumundan faydalanarak, Türkiye'de askeri üsler edinmiş ve böylece olası bir nükleer savaşta Sovyetlere erken müdahale edebilme imkânına sahip olmuştur. Türkiye ise Sovyet tehdidini karşı aradığı desteği Batı bloğuna üye olarak sağlamıştır. Bkz. Akbaş, vd, 2019: 2237.

7 ABD'nin Türk Millî Eğitimi üzerindeki etkisinin sınırlı kaldığı değerlendirilmesinde bulunan Soran, bu duruma şu şekilde işaret etmektedir: "DP, iktidarının ilk yılında halk eğitim çalışmalarına katkı sağlaması için ABD'li Watson Dickerman ülkeye çağırılmıştı. Her ne kadar Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri verilen raporların bakanlıkça incelenmekte olduğunu açıklamış olsa da, Dickerman'ın raporuna genel anlamda gereken önemin verildiği söylenemez. Zaten raporda sunulan tavsiyelerden birçoğunun uygulanma şansı bulabilmesi için uzun bir sürenin geçmesi gerekmiştir." Bkz. Soran, 2010: 126.

4-H kulüplerine rehberlik etmek için, çoğu ebeveynler olmak üzere gönüllü ve yerel liderler hizmet etmiştir. ABD Tarım Bakanlığı tarafından desteklenen ilçe acenteleri tarafından eğitilen bu kişilere aynı zamanda danışmanlık da yapılmıştır. Liderler, 4 -H kulüp üyelerine projelerini planlama ve uygulama konusunda tavsiyelerde bulunarak, onları teşvik etmiştir. Liderler aynı zamanda toplantılara katılmışlar, projelerin ilerleyişini gözlemlemek için üyeleri ziyaret etmişler ve gerektiğinde önerilerde bulunmuşlardır.

1927'de kabul edilen Ulusal 4-H amblemi, her yaprağında "H" harfi bulunan dört yapraklı bir yoncadır. Kulübün programında vurgulanan dört "H", kafa (head), kalp (heart), eller (hands) ve sağlık (health) anlamına gelmektedir Kulüp renkleri yeşil ve beyazdır. 4- H bayrağındaki beyaz zemin saflığı simgelemektedir; Amblemin yeşili doğanın en yaygın rengini temsil eder ve aynı zamanda gençliğin, yaşamın ve büyümenin simgesidir. Kulübün sloganı "yaparak öğrenmek" ve "en iyisini daha iyi yapmaktır". Kulübün, " Kulübüm, topluluğum ve ülkem için, kafamı net düşünmeye, kalbimi daha fazla sadakate, ellerim daha büyük hizmete, sağlığımı daha iyi yaşaya söz veriyorum" ifadelerinden oluşan andı da mevcuttur (4-H Clups, PA-512: 1-6)⁸.

2.2. 4-K Teşkilatı

4-K, 1950'li yıllarda Türkiye Cumhuriyeti Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü tarafından organize edilen ve Çiftçi Çocukları Yetiştirme Şube Müdürlüğü tarafından yürütülen (Üngüren; Kaçmaz, 2016: 578) okul dışında eğitim öğretim sisteminin uygulandığı parasız bir teşkilattır. Teşkilata üye olmanın ilk şartı eğitim alacaklar reşit olmadığından dolayı ebeveynlerinin rızasının alınmasıdır. Bu teşkilatın programlarının uygulamasında en başta İçişleri, Milli Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım, Tarım Bakanlıkları ile ilgili diğer bakanlıklar, müesseseler, gönüllü teşekküller, iş adamları ve vatandaşlar sorumlu kılınmıştır (Bozoğlu, 1963: 3). 4-K Teşkilatı'nın amacı, 10-18 yaşları arasındaki kız ve erkek çocuklarına eğitim ve öğretim vermek suretiyle ziraat ve ev işlerinde yeni ve daha iyi metotların öğrenilmesine; aile gelirinin artmasına; toplum içinde lider duruma gelmeye; istikbale daha iyi hazırlanmış bir vatandaş olmaya; köy hayatının daha fazla sevilmesine yardım etmektir (Kokol, Bozoğlu,1960: 7). 4-K Teşkilatına üye olmak bütün kız ve erkek çocuklar için serbesttir. Kendisini yetiştirmek ve daha iyi bir vatandaş olmak isteyen erkek ve kız çocuklar bu teşkilata katılabilir (Kokol ve Bozoğlu,1960: 6).

4-K Kulüpleri, genel kurul, yönetim kurulu ve denetçiler kurulu olmak üzere üç kuruldandır. Kulüplerin ayda en az bir kere üyeleri ile yaptıkları toplantılar "İş", "Bilgi Verme" ve "Eğlence" bölümleri olmak üzere üç oturumda gerçekleştirilir. İş bölümünde 4-K Kulübünün yapacağı faaliyetler görüşülür ve karara bağlanır. Bilgi verme bölümünde, hayvancılık, sebzeçilik, ev ekonomisi, tavukçuluk gibi konularda ilçe ziraat mühendisleri, konuların uzmanları, 4-K gönüllü lideri ve 4-K üyeleri tarafından sunumlar yapılır. Eğlence bölümünde ise, toplantıya ilgiyi devam ettirmek için, 4-K Kulübü eğlence ekibinin hazırladığı oyunlar, milli danslar, şarkı ve türküler, marşlar, maniler, destanlar, fıkralar, kahramanlık hikâyeleri, çeşitli çocuk oyunları, zekâ oyunları, film ve slayt gösterileri, çeşitli spor gösterileri, monolog ve şiirler ve piyes gibi oyunlar sergilenir. Toplantıya ilginin azalmaya başladığı zaman 4-K Kulüp andı okunur ya da "Dağ başını duman almış" marşı söylenir (Üngüren; Kaçmaz, 2016: 579).

4-K kulüp faaliyetlerinde köyü güzelleştirmek, herkesin daha çok sevip saydığı bir yer haline getirmek, üyelerin daha iyi hazırlanmış birer vatandaş olmalarını ve toplum içinde önder duruma gelmelerini temin etmek amacı güdülmüştür. Ayrıca bir topluluk karşısında konuşma, tanıma ve tanıtma, idare etme, bir işe başlama ve bitirme, kayıt tutma, rapor verme kabiliyetlerini kazandırmak, bugünün gençliğinin yarının daha iyi vatandaşları olabilmeleri için bilgi ve sorumluluk bakımından yetişmeleri hedeflenmiştir (Bozoğlu, 1963: 3).

⁸ 4-H Kulüplerinin genel ve özel hedefleri şu şekilde belirlenmiştir: Genel hedefler; 4-H üyelerine inisiyatif, işbirliği, azim ve sorumluluk geliştirmeyi gerektiren zorlu bir proje sağlamak, 4-H üyelerine, başarı duygusu ve özgüven duygusu kazanmaları için normal 4-H projelerinin ötesinde bir proje yürütme fırsatı sağlamak, 4-H üyelerine bir topluluk duygusu geliştirmek ve dünya hakkında bilgi edinmelerini sağlamak için, belediye yönetimleri, sosyal kurumlar ve kasaba komiteleri gibi toplumlarının farklı yönleriyle tanışma fırsatı sağlamak, 4-H üyelerine aldıkları destek karşılığında toplumlarına hizmet etme fırsatı sağlamak ve toplumları da kulüplere sürekli destek vermeleri için teşvik etmek. Özel hedefler ise; İhtiyaç duyulan yerde hizmet sunmak, toplumlarının rahatlığını, güvenliğini veya sağlığını geliştirmek veya buna katkıda bulunmak, toplumlarının gizli yönlerini öğrenebilmeleri için, yaşlı, çok genç ve engellilerin toplumun bir parçası olduklarını öğrenmek, önyargı ile sonuçlanabilecek bilinmezlik korkusunun üstesinden gelmek, hoşgörü ve kabul geliştirmek, toplumlarının kendilerine ve kulüplerine minnettarlığını ve saygısını kazanmak ve özgeçmişlerine daha sonraki iş veya burs başvuruları için iş deneyimi olarak sayılacak gönüllü çalışmalarını ekleyebilmek. Bkz. Galenza, 1981: 3-4.

4-K Teşkilatı içinde oluşturulan her grup için gerekli bazı hususlar şu şekilde belirlenmiştir:

1. Her grup 10-18 yaş arasındaki en az beş üyeden oluşmalıdır. Her üye istediği projeyi seçebilir.
2. Mahalli lider olarak bir şahsın bu gruba liderlik etmesi gerekir.
3. Her grup kendi aralarında başkan, başkan vekili, sekreter ve eğlence lideri seçmelidir.
4. Grup lideri üyelerin isimlerini, adreslerini, yaşlarını ve aldıkları projenin isimlerini, idarecilerin isimlerini Kaza Ziraat Teknisyenine liste halinde göndermelidir.
5. Her grup ayda en az bir defa toplantıya çağrılır.
6. 4-K yıllık çalışma programının bitiminde, her grup faaliyet ve başarılarını bildiren bir raporu Kaza Ziraat Teknisyenine göndermelidir (Kokol ve Bozoğlu, 1960: 8).

4-K Teşkilatında yer alan kulüplerin kurulacağı yerlerin belirlenmesi de oldukça önemlidir. Öncelikle kulüp kurulması düşünülen yerde psikolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel etütler yapılmalıdır. Bu etütler yapılırken dikkat edilmesi gereken bazı unsurlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Bunlar; köy halkı, köyde konuşulan lisan, örf ve adetler, kültür, din ve ahlak, köyün iskân durumu, köyün kuruluşu, köyün kurulduğu yerin fotografik vaziyeti, etnik durumu ve geliş vaziyeti, göçler, köy arazisinin genel coğrafi durumu, köyün iktisadi faaliyetleri ve envanteri, ticari durumu, sigorta, kredi ve kooperatif durumu, köy sağlığı, köyün aydınlatılması köyde yer alan müesseseler ve köye verilecek istikamettir (Bozoğlu, 1963: 6-12).

4-K kulüplerine liderlik edecek kişilerin seçilmesi de önemli bir husustur. Bu kişiler tecrübeli, bilgili, bildiğini 4-K üyelerine en iyi şekilde öğretebilen, o muhitte yetişmiş, sevilen, sayılan, reşit ve okuma-yazma bilen bir kişi olmalıdır. Liderlerin bilgilerini arttırmak için Teknik ve Ziraat müdürlüklerinde bu konudaki uzmanların yardımı ile 4-K liderleri için kurs ve geziler düzenlenmektedir. Liderler bu kurslarda öğrendiklerini köylerinde tatbik ederek önderlik yapmaktadırlar (Bozoğlu, 1963: 12-13).

4-K kulübünde yer alan her üyenin en az bir proje alması ve kendisine verilen kayıt defterlerini eksiksiz tutması gerekir. Projeler, üyelerin bir proje devresinde başlamak ve bitirmek üzere ele aldıkları bir konudur. Projeler ferdi ve toplum projeleri olmak üzere iki kısımdır. Ferdi projeleri tavukçuluk, sebzeçilik, giyim, gıda ve beslenme gibi alanlardan müteşekkildir. Toplum projeleri ise köy temizliği ve ağaçlandırılması, köy evlerinin badana edilmesi, kara ve sivrisineklerle mücadele gibi uygulamalardır (Kokol ve Bozoğlu, 1960: 9).

4-K üye ve liderlerinin yaptıkları iş, yetiştirdikleri hayvan ve ürünlerle beraber teşhir ve takdir edilmeleri için Ekim, Kasım ve Aralık aylarında “Başarı Günleri” yapılmaktadır. Başarı gününde başarı kazanan üyelerden, birinciye kırmızı, ikinciye beyaz, üçüncüye mavi kurdele verilmektedir. Başarı gösteren diğer üyelere yeşil kurdele verilmektedir. Ödüllerde bu renklerin tercih edilme nedeni ise beyaz ve kırmızının Türk bayrağında bulunan renklerin olması; yeşil ve beyazın 4-K’nın renkleri olması ve mavi rengin de Birleşmiş Milletlerin rengi olmasıdır. Dünyadaki köy gençlik teşekküllerinin hemen hemen hepsi başta Amerika Birleşik Devletleri’ndeki 4-H kulüpleri olmak üzere aynı renkleri kabul etmişlerdir. 4-K eğitim ve öğretim programını devamı niteliğinde olan 4-K kampları 1959 yılından itibaren her sene yapılmaktadır. 4-K kamplarında üye ve liderler eğitim ve öğretimin yanında birbirleri ile tanışıp, dinlenme ve eğlenme fırsatı da bulmaktadırlar (Kokol ve Bozoğlu, 1960: 35-38).

4-K’nın kendine ait bir sembolü vardır. Bu sembol iyi şans ifade eden dört yapraklı yoncadır. 4-K’nın parolası, “İyiye daha iyi yapmak ve her gün en az bir kişiye yardım etmek” şeklinde belirlenmiştir. 4-K’nın açılımı Kafa (düşünmek, muhakeme etmek, planlamak), Kalp (asalet, doğruluk, mertlik, şefkat, sadakat), Kol (faydalı, maharetli olmak ve yardım etmek) ve Kuvvet (hastalıklara karşı koymak, hayattan ve çalışmaktan zevk almak) olarak yapılmıştır (Üngüren; Kaçmaz, 2016: 585) Bu kelimelerin baş harfi olan “K” lar beyaz renkte olup yoncanın her bir yaprağı üzerine konur. 4-K’nın renkleri saflığı simgeleyen beyaz ve canlılık ve gençliği simgeleyen yeşildir. 4-K teşkilatının kendine ait bir de andı bulunmaktadır. Bu and ise şöyledir; Kolumda kuvvet, kafamda bilgi, canımda sağlık, kalbimde sevgi, Vatanımın milletimin yükselmesi için çalışır, Allah’a şükrederim (Kokol ve Bozoğlu, 1960: 42-43).

2.3. 4-K Teşkilatının Konya'daki Faaliyetleri

DP, 1956 yılında köy ve kasabalarda 8-18 yaş arasındaki kız ve erkek çocukları gruplar halinde teşkilatlandırarak onlara ziraat ve ev kadınlığı ile ilgili muhtelif mevzuları öğretmek suretiyle geleceğin iyi çiftçilerini, iyi ev kadınlarını ve iyi vatandaşlarını yetiştirmek amacıyla planlanan okul dışı eğitim ve öğretim sistemi olan 4-K uygulamasını başlatmıştır (Karcı, 2019: 267).

1957 yılında çiftçi çocuklarının yetiştirilmesi konusunda Ankara'da 25 Mart'ta başlayıp bir hafta devam eden toplantıya Konya Ziraat Müdürlüğü ev ekonomisi ve arıcılık uzmanları ile Kadınhanı, Cihanbeyli ve Çumra ilçelerinin Ziraat Teknisyenleri de katılmışlardır. 4-K teşkilatı, Konya'da dahil olmak üzere çiftçi çocuklarının proje esasına göre yetiştirilmesi amacıyla öncelikle 10 ilin 3 ilçesinin birer köyünde faaliyete geçmiştir. Bu amaçla da Konya'dan Başhüyük, Yeniayla, Küçükköy seçilmiştir. 1957 yılı için tavukçuluk, arıcılık, sebzeçilik ve dikiş gibi 4 ana projeye ilaveten sağlık, eğlence ve köy için toplu çalışmalar konuları da ele alınmıştır. Bu projeye, 8-18 yaş arasında olan kız ve erkek çocukların seçecekleri konulara göre eğitim görmeleri, yetiştirilmeleri ve çalışma süresi sonunda aynı projeleri alan çocukların arasında yarışmaların düzenlenmesi planlanmıştır. Oluşturulan gruplar; kafa, kol, kalp ve kuvvet anlamına gelen 4-K rumuzu ile ifade edilmektedir. Her grup en az 5, en fazla 100 üyeden oluşacaktır. Bu topluluklar köy halkı arasından seçilecek, çocuklarla yapılan çalışmalar kadın ve erkek fahri liderler tarafından idare edilecek, ayrıca her proje için birer proje lideri seçilecektir. Bu liderler gruplara dâhil olmayıp köy halkı ve çocuklar tarafından sevilen ve bu gibi işlere istekli ve itimat edilebilir kişiler olacaktır. Gruba dâhil olan çocuklar kendi aralarından başkan, başkan yardımcısı, sekreter, eğlence lideri ve haber sekreteri seçecekler ve toplantıları kendileri idare edeceklerdir. Ziraat teşkilatı elemanları ve grup liderleri bu çalışmalarını takip ve kontrol edeceklerdir. Ziraat teşkilatının esas vazifelerinden biri grup ve proje liderlerini yetiştirmektir. Her çocuk alacağı projenin masraf ve gelirini özel proje defterine işleyecek ve böylece kendi kendine iş yapma kabiliyetini kazanacaktır. Bu işte esas gaye, çocukları toplu olarak çalışmaya alıştırmak, mal edinme ve para kazanma hevesini uyandırmak, arkadaşlık hissini kuvvetlendirmek, hayatı müddetince çalışma ve eğlence arasındaki dengeyi kurmasını sağlamaktır. Ayrıca sağlıklı olmayı, iş organize etmeyi, idare ve konuşma yeteneği kazanmayı öğreneceklerdir. Amaç iyiyi daha iyi yapmaktır (Yeni Konya, 1957a: 1-2; Yeni Meram, 1957a: 1).

Konya'da ilk 4-K grubu 1957 yılında Kadınhanı'nın Başhüyük köyünde 89 üye ile oluşturulmuş ve faaliyete geçmiştir. 8-18 yaş arasındaki 89 üyenin 42'si kız, 47'si erkek üyeden oluşmuştur. 42 kız üye dikiş projesi, 27 üye tavuk projesi, 12 üye sebze projesi ve 8 üye de arıcılık projesi almışlardır. Oluşturulan gruba üyelerin isteği ile "Başol" adı verilmiştir. Grubun mahalli liderliğini köyün 36 senelik başöğretmeni olan Kazım Karça yapmıştır. Dikiş projesinin liderliğini Fahriye Tavlan, tavuk projesinin liderliğini Ziya Batırbek, arıcılık projesinin liderliğini Süleyman Ersoy ve sebzeçilik projesinin liderliğini ise Yakup Derin yapmayı kabul etmiştir. Grup oluşturulduktan sonra üyeler arasından idare heyeti başkanı, başkan yardımcısı, sekreter, eğlence lideri ve haber sekreteri seçilmiştir. Kız ve erkek üyeler toplantıyı bir arada yapmayı kabul etmişlerdir. Oy birliği ile idare heyeti başkanlığına Kadriye Ceter seçilmiştir. Her üyeye aldıkları konulara ait kitaplar ve proje defterleri dağıtılarak ilk grup toplantısı yapılmıştır. Toplantıyı takiben 4-K andı tekrar edilmiş, ikinci toplantının yapılması kararlaştırılarak toplantıya son verilmiştir (Yeni Meram, 1957b: 1).

Konya'da ikinci 4-K grubu Cihanbeyli ilçesinin Yeniayla köyünde oluşturulmuştur. Teknik Ziraat Müdürü Hamza Tanyaş, bu işle görevli iki uzman ve ilçe ziraat teknisyeni, velilere ve gruba üye gençlere 4-K'nın amaç ve önemini anlatmışlar, veli ve çocukların fikirlerini alarak projelerini belirlemişlerdir. "Yayla" ismi verilen grupta 8-18 yaş arasında 14'ü kız ve 16'sı erkek olmak üzere 30 üye faaliyete geçmiştir. 14 kız üye dikiş projesi, 8 üye tavukçuluk projesi, 6 üye sebzeçilik projesi ve 2 üyede arıcılık projesi almışlardır. Mahalli liderliğe ise grupta 3'ü kız, 1'i erkek 4 çocuğu bulunan velilerden Bekir Tekelloğlu getirilmiştir. Dikiş projesinin liderliğini mahalli liderin eşi Hikmet Tekelloğlu, arıcılık projesinin liderliğini grupta torunları bulunan Hacer Cavlazoğlu, sebzeçilik projesinin liderliğini Bekir Tekelloğlu, tavukçuluk projesinin liderliğini de İbrahim Cavlazoğlu kabul etmişlerdir. Grup oluşturulduktan sonra üyeler arasında idare heyeti başkanı, başkan yardımcısı, sekreter, eğlence lideri ve haber sekreteri seçilmiş, üyelere ve aldıkları projelere ait kitaplar dağıtılmış ve

yapacakları işler hakkında bilgi verilmiştir. Ardından üyelere 4-K andı tekrar ettirilerek ay içinde yeniden toplanmak üzere toplantıya ara verilmiştir (Yeni Konya,1957b: 1; Yeni Meram, 1957c: 1).

Konya'da faaliyete geçmesi için belirlenen 4-K gruplarından üçüncüsü Çumra'nın Küçükköyünde 49 üye ile kurulmuş ve faaliyete geçmiştir. Teknik Ziraat Müdürlüğünde bu işle görevli iki uzman ile ilçe ziraat teknisyeni, 4-K'nın amacı ve önemi ile ilgili köy kalkına ve gruba üye olan gençlere gerekli açıklamalarda bulunmuşlar, gençler ve velileri ile görüşerek alacakları projeleri belirlemişlerdir. Yaşları 8 ile 18 arasında olan 49 üyenin 27'si kız, 22'si de erkek üyeden oluşmuştur. Kız üyelere 25'i dikiş projesini, 1'i sebzeçilik projesini ve 1'i de arıcılık projesini tercih etmiştir. Erkek üyelere 9'u arıcılık projesini, 8'i tavukçuluk projesini ve 5'i de sebzeçilik projesini almışlardır. Mahalli liderliğe ise velilerin ve gençlerin isteği ile 1947 yılı Konuklar Teknik Ziraat Okulu mezunu Halil Ferah Kaya getirilmiştir. Dikiş projesi liderliğini Hava Buyurucu, arıcılık projesi liderliğini dikiş projesi liderinin eşi Nabi Buyurucu, sebzeçilik projesi liderliğini Halil Emiroğlu, tavukçuluk projesi liderliğini de Mehmet Piliç kabul etmiştir. Gruba "Küçükköy 4-K Grubu" ismi verilmiştir. Üyelere ve liderlere aldıkları projeler ile ilgili kitaplar dağıtılmış ve yapılacak işler hakkında bilgi verilmiştir. Grubun kurulmasından sonra üyeler arasında idare heyeti başkanı, başkan yardımcısı, sekreter, eğlence lideri ve haber sekreteri seçilmiştir. Üyelere 4-K andı tekrar ettirilerek, ay içinde ikinci bir toplantının yapılması kararlaştırılmış ve toplantıya son verilmiştir (Yeni Konya, 1957c: 1).

Çiftçi çocuklarını proje esasına göre yetiştirmek amacı ile kurulan Başhüyük köyündeki 4-K grubunun aylık toplantısı 16 Nisan 1957'de gerçekleştirilmiştir. Teknik Ziraat Müdürü Hamza Tanyaş ve ev ekonomisi uzmanlarının da katıldığı toplantıda, önceki toplantıda yapılan işler görüşülmüş ve 4-K üyelerine çeşitli konularda filmler izlettirilmiştir. Ayrıca Teknik Ziraat Müdürlüğü uzmanları proje liderleri ile görüşmüş, o zamana kadar yapılan proje faaliyetleri incelenmiş ve yeni yapılacak işler hakkında gerekli bilgi verilmiştir (Yeni Konya, 1957d: 1).

Konya'da kurulmuş olan 4-K teşkilatından Kadınhanı'na bağlı Başhüyük köyü ile Cihanbeyli'ye bağlı Yeniayla köyü gruplarının ikinci toplantıları Konya Teknik Ziraat Müdürü Hamza Tanyaş, ilgili ziraat uzmanları ve ilçe ziraat teknisyenlerinin katılımı ile yapılmıştır. Başhüyük köyünün "Başol" isimli 4-K grubunun toplantısı üye çocuklarla beraber velilerinin katılımıyla ilkokul salonunda açılmıştır. İstiklal Marşı'nın okunması ve Teknik Ziraat Müdürü Hamza Tanyaş'ın 4-K teşkilatının mahiyet ve önemini belirten konuşmasından sonra önceki toplantıya ait raporlar, grubun 12 yaşındaki sekreteri tarafından okunmuş; arıcılık, sebzeçilik, tavukçuluk ve dikiş kollarının mahalli liderlerinin kendi faaliyetlerine ait açıklamaları dinlenmiştir. Özellikle çocukların tavukçuluk konusundaki faaliyetleri ile bu gruba üye çocukların sorularına ve çalışmalarına dair konuşmaları toplantıda bulunanların takdirini toplamıştır. Son olarak 4-K andı tekrar edilerek çeşitli konularda zirai filmler izlettirilmiştir ve toplantıya son verilmiştir. Başhüyük'ten Yeniayla köyüne geçen Teknik Ziraat Müdürü ve beraberindeki diğer görevliler "Yayla" isimli 4-K grubunun toplantısını da yapmışlardır. Ardından çocukların hazırladıkları tavuk kümesleri, sebze sahaları, arı kovanları ve dikiş projeleri incelenmiş, son olarak uzmanlar tarafından çocuklara uygulamalar gösterilmiştir (Yeni Meram, 1957d: 1-2).

Konya'da oluşturulan 4-K gruplarından Küçükköy Grubu'nun ikinci toplantısı 22 Nisan 1957 günü köyün ilkokul binasında yapılmıştır. Toplantıya, Tarım Bakanlığında çalışan Yüksek Ziraat Müdürü Hamza Tanyaş ve bu konu ile ilgili uzmanlar katılmıştır. Toplantıyı grubun idare heyeti başkanı 12 yaşındaki Hakkı Tad yönetmiştir. Proje liderleri ise proje faaliyetleri hakkında bilgi vermişlerdir. İdare heyeti başkanlığınca toplu köy çalışmaları olarak okul bahçesindeki meyveli, meyvesiz fidanların bakım ve korunmasının ele alınması teklif edilmiştir. Bu teklif üyeler ve liderler tarafından kabul edilmiştir. Eğlence lideri tarafından üyelere okul şarkıları söylettirilmiştir. Ayrıca 4-K andı tekrar edilerek gelecek toplantı günü kararlaştırılmış ve toplantıya son verilmiştir. Bu arada arıcılık projesi alan üyeye Teknik Ziraat Müdürlüğünce temin edilen arı kovanları bedeli karşılığında verilmiştir. Dikiş projeleri alan üyelere dikiş makinasının kullanımı gösterilmiş ve projeye ait bıçkılar yapılmıştır. Konya'daki 4-K çalışmalarını görmek için gelen Dr. Fikret Silistre, Küçükköy'deki toplantısından sonra Yeniayla ve Başhüyük köylerine giderek, her iki köyün mahalli ve proje liderleri ve bazı üyeleri ile de görüşme yapmış ve faaliyetlerini incelemiştir (Yeni Konya, 1957e: 1; Yeni Meram, 1957e: 1). Son birkaç yıl içinde yonca ekim sahasını geliştirerek hayvan yemleri konusunda büyük hamleler

yapmış olan Çumra'da 1957 yılı içinde bağ-bahçe, arıcılık ve tavukçuluk alanlarında da önemli faaliyetlerin de yapıldığı görülmektedir. 1956 yılında kurulan 200 dekarlık Dineksaray toplu köy meyveligine ilaveten, 1957 yılında da Küçükköy'de 140 dekarlık yeni bir meyve bahçesi kurulmuştur. Üçhüyük köyünde 120 dekar bağ ve 80 dekar sebzeligi olan 200 dekarlık yeni bir zirai tesis oluşturulmuş, ayrıca Avdil köyünde mevcut kuyudan faydalanılarak köy halkı adına 20 dekarlık meyve ve sebzelik oluşturulmuştur. Çumra'da bu tesislere 1957 yılı başında 3500 adet meyve fidanı dikilmiştir. 4-K gruplarından Küçükköy'de bir hafta süreli arıcılık kursu açılarak başarılı olan 23 kişiye belge verilmiştir. Ayrıca, üye olan 8 çocuğa arı kovanı ve arı verilerek arıcılık faaliyetine başlamaları sağlanmış ve arı aktarma tatbikatları yapılmıştır. Bütün bu çalışmalar gerek Küçükköy'de gerekse çevre köylerde ilgi ile takip edilmiştir (Yeni Konya, 1957f: 1).

Konya'nın üç köyünde kurulmuş olan 4-K grupları günden güne gelişme göstermeye devam etmiştir. Başhüyük ve Yeniyayla Grubu'nun her 15 günde bir düzenledikleri toplantılar, Konya'dan ev-ekonomisi, bağ- bahçe ve arıcılık uzmanları ile ilçe ziraat teknisyenlerinin katılımları ile yapılmıştır. Toplantı günlerinde her uzman kendi alanı ile ilgili konularda görevli çocuklarla ilgilenmişlerdir. Özellikle arıcılık, sebzeçilik, tavukçuluk ve dikiş konularında çocuklara gerekli bilgileri vererek, yapacakları işleri uygulamalı olarak göstermişlerdir. Ayrıca çocuklar için arı, civciv ve sebze fidesi temin etmişlerdir. Her iki köyde de Teknik Ziraat Müdürlüğüne camekânlı olarak kasabalarda yetiştirilip çocuklara verilen ve önceki yıllara göre 15-20 gün önce dikimleri yapılan domates, patlıcan ve biber fideleri sebzeçiliğe karşı büyük bir ilgi uyandırmıştır (Yeni Konya, 1957g: 1-2).

Konya'daki 4-K teşkilatının çalışmalarını incelemek üzere gelen Ziraat Bakanlığı Çiftçi Çocukları Yetiştirme Şubesi Müdürü Refik Kokol, Cihanbeyli'nin Yeniyayla, Çumra'nın Küçükköy ve Kadınhanı'nın Başhüyük köyünde faaliyette olan her üç 4-K grubunun da çalışmalarını inceleyerek, proje alan çocukların ve grupların mahalli ve proje liderleri ile görüşmüştür. Kokol, proje çalışmaları olan arı kovanlarını, kümesleri ve sebze bahçelerini gezmiş ve dikiş projelerini incelemiştir (Yeni Konya, 1957h: 1).

Küçükköy 4-K grubunun dördüncü toplantısı 25 Mayıs 1957 tarihinde saat 11.00'de köyün ilkokul binasında üye ve velilerin katılımları ile yapılmıştır. Toplantıda ilçe kaymakamı, ilçe ziraat teknisyeni, ziraat öğretmeni ve Konya'dan gelen iki uzman da yer almıştır. Toplantıda arıların mevsimlik muayeneleri, beslenmeleri, civciv veya piliç temini, sebzelere zarar veren haşerelerin imhası, bazı arıcılık malzemelerinin temini ve dikiş projesinden de tepsi örtüsünün hazırlanması hakkında görüşülmüştür. Önceki toplantıda görülmüş olan okul bahçesindeki meyveli ve meyvesiz fidanların bakımı yeniden gündeme alınmıştır. Ayrıca üyelerin çalışmalarının köy muhtarı ve okulun başöğretmeni tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Toplantıda proje çalışmalarında yer alan sebze bahçeleri ve kovanlar meselesi de görüşülmüştür. Dikiş projesinden de nakış örnekleri çizilmiştir. Dikiş projesinde yer alan kız üyelerden üçü bluz ve eteklik biçmiştir. Gece de grubun üyelerine ve köylülere 4-K çalışmalarına ait bir film ile birlikte öğretici filmler de izlettirilmiştir. Grubun beşinci toplantısının Haziran ayının 21'inde yapılması kararlaştırılmıştır (Yeni Konya, 1957i: 1).

4-K çiftçi çocuklarını yetiştirme gruplarının faaliyetlerini incelemek için Ziraat Bakanlığı Çiftçi Çocukları Yetiştirme Şubesi Müdürü Refik Kokol, Şube Müdürü Şahabettin Gökten ve Amerikalı uzmanlar ile birlikte Haziran ayı içinde yeniden Konya'ya gelmiştir. Refik Kokol, Şahabettin Gökten, Amerikalı uzman Mr. Onfford ve Mr. Allen T. Ziraat Müdürü Hamza Tanyaş ve ev ekonomisi uzmanı ile birlikte Cihanbeyli, Yeniyayla ve Başhüyük köylerindeki 4-K gruplarının çalışmalarını yerinde incelemişlerdir. Amerikalı uzmanlar, Başhüyük köyündeki 4- K Başol Grubu'nun çalışmalarını ve küçük çiftçi çocuklarının akordiyon eşliğinde oynadıkları "Şeyh Şamil, Kazazka ve Milli" oyunlarını filme almışlardır. Tavukçuluk uzmanı Mr. Onfford "Atatürk sağ olup şu 4-K grubunun bu şekliyle görmüş olsaydı derecesiz memnun olurdu. Fakat ruhu muhakkak ki bizimle beraberdir ve sevinç içindedir." Sözleri 4-K gruplarının faaliyetlerinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Bu arada Amerikalı uzmanlar bir köy evini de görmek istemişler, Yakup Derinbay'ın evini giderek orada ayran içmişlerdir. Amerikalı uzmanlar Ramazan Derinbay adında beş yaşında çocuk ile ilgilenmişler ve çocuğun söylediği 23 Nisan şarkısını ilgi ile dinlemişlerdir. Amerikalılar ve teknik ziraat müdürü, ev ekonomisi uzmanı ve baş lider olan 36 yıllık başöğretmen Musa Kazım Karça'yı gösterdiği başarıdan dolayı tebrik etmişlerdir (Yeni Konya, 1957i: 1-2).

Uluslararası genç çiftçi çocuklarının mübadelesi hususunda Türkiye ve Amerikan hükümeti arasında yapılan anlaşma gereğince dört ay müddetle Türkiye’de kalmak üzere gelen Amerikalı genç çiftçi Mrs. Barbara Boyd, Teknik Ziraat Müdürlüğünce hazırlanan programa göre Konya’da gezi ve incelemeler yapmıştır. Daha önce Konya’dan Amerika’ya gönderilen genç çiftçilerden Adil Gücüyener ve ailesinin yanında misafir olan Mrs. Barbara; Teknik Ziraat Müdürü Hamza Tanyaş, Ev Ekonomisi Uzmanı Havva Daban ve diğer elemanlar ile Beyşehir, Çumra ve Kadınhanı ilçelerindeki 4-K grubu çalışmalarını ve ev ekonomisi alanındaki uygulamaları incelemiştir. Ayrıca yeraltı sularından faydalanılarak kurulan Zivecik ve Güvenç köylerindeki meyve ve sebze bahçeleri ile Cihanbeyli’nin Keşlik Yaylası’nda ağaçlandırma, çayır ve meraların ıslahı ile ilgili yapılan tesisleri gezmiştir. Mrs. Barbara seyahat ve incelemeleri sonucunda "4-K grubu liderlerinden Ev Ekonomisi Uzmanı Havva Daban, üyelerle içli dışlı anlayış içinde çalışmaktadır. Köy çocuklarının haleti ruhiyelerine tamamen nüfuz etmiş olması ve bu sahadaki muvaffakiyetleri hayranlığımı mucip olmuştur. Çok şeyler gördüm ve çok beğendim. Gördüğüm diğer zirai tesislere gelince; Biz Amerika’da daha geniş ve müsait imkânlarla çalıştığımız halde bu gibi tesisleri ancak uzun zamanlarda yapabiliyoruz. Siz iklim ve tabiat şartlarının ağır ve gayri müsait olmasına rağmen kısa zamanda çok müspet işler görmüş durumdasınız. Bunlar cidden iftihara değer birer eserdir. Memleketime döndüğüm zaman, her türlü imkân ve vasıtalarından faydalanarak bu hususları Amerikan efkâr-ı umumiyesine aksettirmeye çalışacağım" ifadeleri ile 4-K gruplarının faaliyetlerini ve Türkiye’de kurulan zirai tesisleri takdir ettiğini belirtmiştir (Yeni Konya, 1957j: 1-2).

Çiftçi çocuklarının yetiştirilmesi amacı ile kurulmuş olan 4-K gruplarının 1957 yılı proje çalışmaları 15 Eylül 1957’de sona ermiştir. Konya’nın üç ilçesinin birer köyünde faaliyette olan bu grupların başarıları üzerine, üye ve liderlerine Tarım Bakanlığınca birer sertifika verilmiştir. Ayrıca projelerinde üstün başarı göstererek birinci, ikinci ve üçüncü olanlara, derecelerini ifade eden renkli birer kurdele ve çeşitli hediyeler verilmesi planlanmıştır. Ayrıca Konya’da yapılacak olan başarı günlerinin Tarım Bakanlığı tarafından filme alınmasına da karar verilmiştir. Başarı günlerinin Başhüyük köyünde 11 Ekim 1957 Cuma günü, Küçükköy’de 12 Ekim 1957 Cumartesi günü, Yeniyayla köyünde 13 Ekim 1957 Pazar günü yapılması kararlaştırılmıştır (Yeni Konya, 1957k: 1; Yeni Meram, 1957f: 1-2).

4-K gruplarından 1957 yılındaki çalışmalarını başarılı bir şekilde yerine getirerek derece alanlar Ziraat Bankası, Buğday Bankası, Ticaret Odası, Zahir Borsası ve bazı tüccarlar tarafından hediyeler ile ödüllendirilmiştir. Çalışmaları sonucunda derece alan 4-K üyeleri şunlardır: Başhüyük köyünde dikiş alanında 1. Dilber Karça, 2. Samahat Tavlan, 3. Gülşen Çora; arıcılık alanında 1. Behlül Malkondu, 2. Erten Ersoy, 3. Doğan Teke; tavukçuluk alanında 1. Erdoğan Tavbatır, 2. Erdoğan Karaçorça, 3. Sacit Ersoy; sebzeçilik alanında 1. İrfan Akyürek, 2. Mirzamek Çağır olmuştur. Küçükköy’de ise dikiş alanında 1. Hatice Ferliçolak, 2. Şükran Erdem, 3. Mübahat Emiroğlu; arıcılık alanında 1. Hakkı Tat, 2. Ahmet Ak (Mehmetoğlu), 3. Ahmet Ak (Ali oğlu); tavukçuluk alanında 1. Osman Tekneci; sebzeçilik alanında 1. Nimet Köse, 2. Arif Ferrahkaya, 3. Mehmet Eken olmuştur. Yeniyayla köyünde ise dikiş alanında 1. Şerife Tekellioğlu, 2. Fatma Tekellioğlu, 3. Selime Tekellioğlu; arıcılık alanında 1. Bekir Tekeli, 2. Tosya Tekeli, 3. Erdem Tekeli; sebzeçilik alanında 1. Mehmet Cavlaz, 2. İsmet Tekeli ve 3. Emin Tekeli olmuştur (Yeni Meram, 1957g: 1-2).

4-K gruplarında projelerini başarı ile tamamlayan üyeler için başarı günleri düzenlenerek ödüller verilmiştir. Böylelikle proje alan çiftçi çocukları arasında bir rekabetin gerçekleştiğini söylemek mümkündür. 1957 yılında Başhüyük köyünde kurulmuş olan Başol 4-K grubunun başarı günü ziraat vekil temsilcileri, Amerikalı müşavir, Konya ve ilçelerinin erkânının katılımları ile kutlanmıştır. Yapılan gösteriler Bakanlık çalışanları tarafından filme alınmıştır. Başarı gününde projelerini başarı ile tamamlayan çiftçi çocuklarının sertifikaları ile tavukçuluk, arıcılık, sebzeçilik ve dikiş kollarında derece alan üyelerin ödülleri de verilmiştir. Ayrıca bir traktör bakımı ve merinos yetiştirme yarışması yapılmış, iyi derece alanlara da çeşitli ödüller verilmiştir. Diğer 4-K gruplarının bulunduğu Çumra’nın Küçükköy ve Cihanbeyli’nin Yeniyayla köylerinde de aynı şekilde törenler yapılması planlanmıştır (Yeni Konya, 1957 l: 1-2). Bu dönemde Konya valisi olan Cemil Keleşoğlu, 4-K teşkilatı, muhtaç köylülere tohumluk dağıtımı, çayır ve mer’a işlerine gösterdiği ilgi ve başarısından dolayı Bakanlar Kurulu tarafından takdirname ile ödüllendirilmiştir (BCA, 030.18.31/146.29.18).

1957 yılında Konya’nın üç ilçesinin birer köyünde faaliyete geçen 4-K grup çalışmaları, 1958 yılında

beş köyde daha uygulanmaya başlamış, böylelikle faaliyet gösteren 4-K grubunun sayısı sekize çıkarılmıştır. Bu amaçla seçilen Ereğli'nin Bulgurluk köyü 4-K grubu 47 üye ile faaliyete geçmiş ve ilk grup toplantısını 19 Ocak 1958 Pazar günü köyün ilkokul binasında yapmıştır. Toplantı, Vilayet Teknik Ziraat Müdürü Hamza Tanyaş, vilayet ziraat uzmanları, Ereğli ziraat teknisyeni, teknik ziraat öğretmeni, köyün ilkokul öğretmeni, mahalli lider ve proje liderlerinin de katılımı ile yapılmıştır. Toplantıya başlamadan önce ziraat müdürü ve ev ekonomisi uzmanı tarafından 4-K ile ilgili bilgi verilmiş ve üyeler tarafından idare heyeti seçilmiştir. 47 üyeden 24 kız üye giyim ve gıda projelerini, 5 üye sebzeçilik projesini ve 18 üye de sığır, tavuk ve koyunculuk projelerini almışlardır. Üyeler bu projelerden başka toplum projesi olarak köy ağaçlandırılması ve karasineklerle mücadele konularını da ele almışlardır (Yeni Konya, 1958a: 1).

1958 yılında oluşturulan 4-K gruplarından merkeze bağlı Güvenç Grubu ilk toplantısını 22 Ocak 1958 günü okul binasında yaparak faaliyetlerine başlamıştır. Toplantıya Teknik Ziraat Müdürü Hamza Tanyaş, Ev Ekonomisi Uzmanı Havva Daban, Teknisyen Emin Küçükatabak, okul öğretmeni, mahalli lider ve proje liderleri katılmışlardır. İlgililer tarafından 4-K gruplarının kuruluş gayesi ve proje çalışmaları hakkında fonograf (Gazetelerde fanoğraf olarak geçmektedir) üzerinden açıklamalar yapılmıştır. Mevcut 26 üyenin 14'ü giyim, gıda ve beslenme projesi, 6'sı tavukçuluk projesi 3'ü arıcılık projesi, 2'si sığırcılık projesi ve 1'i de sebzeçilik projesi olarak çalışmalarına başlamışlardır. Toplu proje olarak ise karasineklerle mücadele ve evlerin kireçle badana edilmesi işleri ele alınmıştır (Yeni Konya, 1958b: 1; Yeni Meram, 1958a: 1).

1958 yılında Çumra'nın Karkın köyünde 28 üye ile oluşturulan 4-K grubu da faaliyetlerine başlamıştır. 28 Ocak günü idareciler ve öğretmenlerin de katılımı ile yapılan toplantıda öğrenciler seçilmiş ve birinci yıl çalışmalarına başlanmıştır (Yeni Meram, 1958b: 1-2).

Merkez ilçenin Sakyatan köyü 4-K grubu da 30 Ocak 1958 tarihinde vilayet ev ekonomisi uzmanı, ziraat teknisyeni, köy okulu başöğretmeni ve kız öğretmen okulu stajyer öğrencilerinden 6 kişinin katılımıyla okulda yapılan toplantı ile faaliyete geçmiştir. 45 kişilik grupta yapılan idare heyeti seçiminde başkanlığa Eyüp Küçük Bayrak, başkan yardımcılığına Mustafa Atar, sekreterliğe Hikmet Eken, haber raportörlüğüne Yusuf Topal ve eğlence liderliğine de Melahat Yeşilay seçilmiştir. Üyelerden 25'i giyim-gıda ve beslenme projesi, 10'u tavukçuluk projesi, 9'u sığırcılık ve hayvan yemleri projesi ve 1'i de koyunculuk projesi ile çalışmayı planlanmışlardır. Ağaçlandırma ve karasineklerle mücadele işleri de toplu köy projesi olarak ele alınmıştır (Yeni Meram, 1958c: 1-2).

Karaman'ın Göztepe köyünde 4-K grubu faaliyete geçerek, 6 Şubat 1958 tarihinde çalışmalarına başlamıştır. Grubun yaptığı ilk toplantıya veliler ve üyelerin tamamı katılmışlardır. 24 üyeli grupta yapılan idare heyeti seçiminde Adem Çakır başkanlığa, Mustafa Şimşir başkan yardımcılığına, Beytullah Kocaoğlu sekreterliğe, Sıdika Yıldırım haber raportörlüğüne ve Ahmet Çakır eğlence liderliğine getirilmiştir. Gruptaki üyelerden 8'i giyim, gıda ve beslenme, 7'si tavukçuluk, 3'ü sebzeçilik, 3'ü arıcılık ve 3'ü de sığırcılık ve hayvan yemleri projeleri ile çalışmayı planlamıştır. Okul bahçesinin ağaçlandırılması ve karasineklerle mücadele işleri de toplu köy projesi olarak programa alınmıştır (Yeni Meram, 1958d: 1-2).

Karaman'ın Göztepe köyünde 24 üye ile faaliyete geçmiş olan 4-K grubu 1 Mart 1958 Salı günü ikinci aylık toplantısını Teknik Ziraat Müdürlüğü'nün bu işle görevli uzmanları ve İlçe Ziraat Teşkilatı elemanlarının katılımı ile köy okulunda yapmıştır. Toplantıya üyeler, proje liderleri ve bazı veliler de katılmışlardır. Grup başkanı Adem Çakır'ın yönettiği toplantıda grubun kurulduğu günden itibaren yapılan çalışmalar üyeler tarafından ayrı ayrı anlatılmış ve üçüncü toplantıya kadar şahsi ve toplu projelere ait yapılacak işler konulmuştur. Toplantıda ayrıca üyelerin soruları cevaplandırılmış ve düzenlenen eğlencenin ardından, alınan projelere ait konularda lider ve üye eğitimine başlanmıştır. Bu amaçla köyde tavukçuluk, arıcılık, sığırcılık konularında Teknik Ziraat Müdürlüğü tarafından kısa süreli bir kurs açılmıştır. Grubun giyim projesini alan kız üyeleriyle de dikiş uygulamaları yapılmıştır. Bu arada 4-K üyelerinin ve köy halkının tavukları Newcastle hastalığına karşı ilçe veterineri tarafından aşılanmıştır (Yeni Konya, 1958c: 1; Yeni Meram, 1958e: 2).

4-K gruplarının kuruluş amaçlarını ve çiftçi çocuklarının proje esasına göre yetiştirilmesinde takip edilen yolları, idarecilere, ziraat teşkilatı ile koordine halde çalışacak olan veteriner, orman, eğitim,

sağlık, ziraat bankası mensuplarına ve ilçe halkına anlatmak amacı ile Teknik Ziraat Müdürlüğü tarafından düzenlenen toplantılara 1958 yılında da devam edilmiştir. Çumra ve Karaman ilçelerinde yapılan toplantılara başta kaymakam olmak üzere, belediye erkânı ve ilgili daire mensupları, kalabalık bir halk topluluğu, Küçükköy, Karkın, Göztepe köyleri 4-K grupları üyeleri ve proje liderleri katılmıştır. Her iki toplantı Teknik Ziraat Müdürü Hamza Tanyaş'ın konuşması ile açılmıştır. Vilayet 4-K liderleri Havva Daban ve Emin Küçüktabak'ın fonograflarla yaptıkları açıklamalar grup idarecileri ve liderleri tarafından toplantıya katılanlara tanıtılmıştır. Ayrıca Konya 4-K teşkilatının önceki yıl yaptıkları çalışmalar slayt ve filmler ile gösterilerek bilgi verilmiştir (Yeni Konya, 1958d: 1).

4-K gruplarının çalışmaları hakkında idarecilere, veteriner, orman, eğitim ve sağlık teşkilatı ile diğer ilgili daire çalışanlarına bilgi vermek amacıyla Teknik Ziraat Müdürlüğünce düzenlenen toplantılardan ikincisi 18 Şubat 1958 Salı günü Ereğli'nin Sümerbank Bez Fabrikası sinema salonunda yapılmıştır. Kaymakam, belediye erkânı, ilçe ziraat teşkilatı üyeleri, veteriner, orman, eğitim teşkilatı ve ziraat bankası çalışanları ile Bulgurluk köyü 4-K grubu üyeleri ve merkez ilkokullarının öğrencilerinin de katıldığı toplantı, Hamza Tanyaş'ın konuşması ile açılmıştır. 4-K grubunun kuruluş amacı anlatıldıktan sonra Bulgurluk köyü 4-K grup üyeleri tanıtılmıştır (Yeni Meram, 1958f: 1).

1958 yılında Türkiye'yi ziyarete gelen Amerikalı yazar Mrs. Lucille M. Donald üç gün boyunca Konya'nın tarihi yerlerini gezmiş, özellikle vilayet teknik ziraat müdürü ve ev ekonomisti ile beraber Sakyatan köyünün ilkokulunu, 4-K grubunu ve bir çiftçi ailesinin evini ziyaret ederek, ailenin yaşayışı hakkında bilgi almıştır. Çocuk konusunda 14 kitap yazmış olan Mrs. Mc. Donald, Türk çocuklarına ait bir kitap yazmayı da düşündüğünü belirtmiştir. Daha önce Türkiye'ye geldiğini söyleyen Mrs. Mc Donald bu gelişinde Türkiye'yi çok değişmiş bulduğunu, köy okulunu ve ziyaret ettiği aileyi beğendiğini ve Türk çocuklarının düşündüğünden daha zeki ve sevimli olduklarını söylemiştir (Yeni Meram, 1958g: 1).

1958 yılında Konya'da mevcut sekiz 4-K grubu kuruluşunu tamamladıktan sonra mahalli liderlerini ile proje liderlerini belirlemiştir. Merkez Güvenç grubunun mahalli lideri Haydar Dinç, giyim, gıda ve beslenme projesinin lideri Sıdika Bağcı, tavukçuluk projesinin lideri Mehmet Bayrak, sebzeçilik projesinin lideri Hasan Vural, arıcılık projesinin lideri Haydar Dinç, sığırcılık ve hayvan yemleri projesinin lideri İbrahim Genç olarak belirlenmiştir. Merkez Sakyatan grubunun mahalli lideri Başöğretmen Mustafa Aytekin, giyim, gıda ve beslenme projesinin lideri Şaziye Kuşdemir, tavukçuluk projesinin lideri Haydar Büyük Kağnıcı, sığırcılık ve hayvan yemleri projesinin lideri Memili Kuşdemir olarak belirlenmiştir. Cihanbeyli Yayla Grubu'nun mahalli lideri Bekir Tekeli, giyim gıda ve beslenme projesinin lideri Fatma Tekeli, tavukçuluk projesinin lideri Küçük Bekir Tekeli, hayvancılık projesinin lideri Mustafa Tekeli, sebzeçilik ve hayvan yemleri projesinin lideri Bekir Tekeli olarak belirlenmiştir. Çumra Küçükköy Grubu'nun mahalli lideri Mustafa Buyurucu, giyim, gıda ve beslenme projesinin lideri Havva Buyurucu, arıcılık projesinin lideri Nebi Buyurucu, sebzeçilik projesinin lideri Halil Emiroğlu, tavukçuluk projesinin lideri Ali Tekneci, koyunculuk projesinin lideri Mehmet Ak, sığırcılık ve hayvan yemleri projesinin lideri Adem Eken olarak belirlenmiştir. Çumra Karkın Grubu'nun mahalli lideri Mehmet Metiner, arıcılık projesinin lideri Öğretmen Memiş Tepeli, tavukçuluk ve sığırcılık projesinin lideri Mustafa Ulukaya, koyunculuk projesinin lideri Mustafa Akdemir, sebzeçilik projesinin lideri Abdullah Üstündağ, giyim, gıda ve beslenme projesinin lideri Havva Turgut olarak belirtilenmiştir. Ereğli Bulgurluk Grubu'nun mahalli lideri Dede Tatlıdil, giyim, gıda ve beslenme projesinin lideri Gülbahar Özışık, sebzeçilik ve hayvan yemleri projesinin lideri Hüseyin Güneş, koyunculuk ve sığırcılık projesinin lideri Sami Güldalı, tavukçuluk projesinin lideri İsa Özışık olarak belirlenmiştir. Kadınhanı- Başol Grubu'nun mahalli lideri Başöğretmen Kazım Karça, giyim, gıda ve beslenme projesinin lideri Dilber Karça, arıcılık projesinin lideri Süleyman Ersoy, tavukçuluk projesinin lideri Ziya Batırbek, koyuculuk ve sığırcılık projesinin lideri Enver Tavlan, sebzeçilik ve hayvan yemleri projesinin lideri Yakup Derinbay olarak belirlenmiştir. Karaman- Göztepe Grubu'nun mahalli lideri Başöğretmen Mehmet Yazıcı, giyim, gıda ve beslenme projenin lideri Emine Şahin, arıcılık ve sebzeçilik projesinin lideri Hüseyin Güney, tavukçuluk projesinin lideri Ahmet Erşahince, sığırcılık ve hayvan yemleri projesinin lideri İlyas Koçak olarak belirlenmiştir (Yeni Meram, 1958h: 1-2).

Konya'nın 8 köyünde 318 üye ile faaliyete geçen 4-K gruplarının mahalli ve proje liderlerinin, aldıkları

projelere ait konularda bilgilerinin ve görgülerinin arttırılması ve grup çalışmalarına daha faydalı olmalarının sağlanması amacı ile Teknik Ziraat Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olan program gereğince Konuklar Teknik Ziraat Okulu'nda kendilerine 2 günlük bir eğitim verilmiştir. Toplantıya sekiz 4-K grubundan 25 lider katılmıştır. Eğitimde, teknik ziraat müdürlüğünde görevli ev ekonomisi ve enformasyon uzmanları ile ziraat okulunun projelere ait konularla ilgili öğretmenleri de görev almışlardır. Toplantıya başlamadan önce çeşitli köylerden gelen liderler birbirlerine tanıştırmış, daha sonra fonografla 4-K konusunda kendilerine geniş bilgi verilmiştir. Lider ve üye ilişkilerine dair yapılan konuşmanın ardından iki senelik grupların mahalli liderlerinden 37 yıllık başöğretmen Kazım Karca, Bekir Tekeli, Yakup Derinbay ve Mustafa Buyurucu, 4-K çalışmalarının köylerine getirdiği faydalar ile ilgili kısa konuşmalar yapmışlardır. Gece 4-K çalışmalarına anlatan slayt ve film gösterileri yapılmıştır. Bu toplantıya okulun bütün öğrencileri de katılmıştır. İkinci gün; liderler tavukçuluk, arıcılık, sebzeçilik, hayvancılık, yem bitkileri ve köylü el sanatları şubelerini dolaşmışlar ve şube şeflerinden bilgi almışlardır (Yeni Konya, 17 Mayıs 1958e: 1).

Gün geçtikçe genişlemekte olan 4-K teşkilatını yerinde incelemek üzere Türkiye'ye gelen Amerikalı uzman Mr. Kimmel, Tarım Bakanlığında Refik Kokol, T. Ziraat Müdürü Hamza Tanyaş, Havva Daban Celal Öztoprak, Emin K. Tabak ve basın mensupları Konya'dan hareket ederek Başhüyük köyünü ziyaret etmiştir. Başhüyük'teki 4-K grubu üyelerinin arıcılık, sebzeçilik, koyunculuk ve tavukçuluk üzerindeki proje çalışmalarını inceleyen Amerikalı uzman ve beraberindeki yetkililer yapılan faaliyetlere dair memnuniyetlerini belirtmişlerdir. Mr. Kimmel geceyi Başhüyük'te geçirdikten sonra, Konya'daki eski eserleri de ziyaret ederek Ankara'ya dönmüştür (Yeni Konya, 1958f: 1).

Konya'da kurulmuş 4-K gruplarından biri olan Başhüyük köyü Başol 4-K Grubu Haziran ayı toplantısını 14 Haziran 1958 günü proje liderleri, veliler ve vilayet 4-K liderlerinin katılımları ile yapmıştır. Toplantının ardından her üyenin zirai çalışması yerinde incelenmiş ve kendilerine sonraki çalışmalarında gerekli olacak bilgiler verilmiştir. Gece ise Teknik Ziraat Müdürlüğü Enformasyon Servisi tarafından açık havada zirai ve kültürel filmler gösterilmiş, bu filmleri 500'ü aşkın kişi takip etmiştir (Yeni Konya, 1958g: 1; Yeni Meram, 1958i: 1).

Konya Teknik Ziraat Müdürlüğü tarafından iki senedir ele alınan 4-K grup faaliyetlerinin 1958 yılı proje çalışmaları sona ermiş ve her grup için bir başarı günü tespit edilerek, köylerde sergi ve yarışmalar düzenlenmiştir. Güvenç ve Yeniyayla köylerindeki başarı günleri 3 ve 4 Ekim 1958 tarihinde yapılmıştır. Sakyatan 4-K Grubu'nun başarı günü ise 5 Ekim 1958 tarihinde yapılmıştır. Köy ilkokulunda yapılan başarı gününe, Sakyatan köyü ve civar köylerin halkı, Yarnı nahiyesi müdürü, merkezden gelen veteriner ve 4-K işleri ile ilgilenen ziraat uzmanları katılmıştır. Başarı gününde 4-K çalışmaları hakkında yapılan konuşmanın ardından, hazırlanan sergi hakkında Teknik Ziraat Müdürü Hamza Tanyaş tarafından bilgi verilmiştir. Sergide kız üyelerin dikiş projeleri ile erkek üyelerin proje çalışmaları kapsamında yetiştirdikleri lagorn cinsi tavuklar ve dişi danalar teşhir edilmiştir. Sergi, grup üyelerinin velileri ve halk tarafından takdirle karşılanmıştır. Serginin ardından proje çalışmalarında başarı gösteren üye ve liderlere takdirnameler verilmiş, ayrıca derece alan üyelerine 4-K kurdeleleri ve çeşitli hediyeler dağıtılmıştır (Yeni Konya, 1958h: 1). (4-K gruplarından Başhüyük ile Bulgurluk 4-K gruplarında da sergiler düzenlenmiştir. Aynı gün Başhüyük'te traktör bakım teşvik yarışması yapılmış ve traktörlerine en iyi şekilde bakan ve onları kullanan çiftçilere çeşitli hediyeler verilmiştir. Teknik Ziraat Müdürü Hamza Tanyaş diğer bütün ziraat işlerinde olduğu gibi 4-K çalışmalarında da Ziraat Teşkilatının sadece vazifesini yapmakta olduğunu, bu faaliyetlerin genişletilmesi ile köy kalkınmasının daha da hızlanacağını belirtmiştir (Yeni Konya, 1958i: 1; Yeni Meram, 1958i: 1).

Konya'nın sekiz köyünde faaliyetlerini başarılı bir şekilde yürüten 4-K gruplarına 1958 yılında iki grup daha ilave edilerek sayıları ona çıkarılmıştır. Teknik Ziraat Müdürü Hamza Tanyaş, vilayet 4-K uzmanlarından Havva Daban ve Emin Küçüktabak'ın katılımı ile Merkez ilçenin Çaltı ve Akşehir'in Yılan Yusuf köylerinde kalabalık çiftçi topluluklarının katılımı ile toplantılar yapılmış ve ziraat müdürü ile diğer ilgililerin flonoğraf ve projeksiyonla yaptıkları konuşmalar ilgi ile takip edilmiştir. Bu köylerde otuzar kişilik gruplar oluşturulmuştur. İdarecilerini ve proje liderlerini seçen grup üyeleri ilk 4-K andını söyleyerek faaliyetlerine başlamışlardır (Yeni Konya, 28 Aralık 1958i, Y. 10, S. 3389, s. 1; Yeni Meram, 1958j: 1-2).

1959 yılında 4-K grup çalışmalarının Konya ziraatına daha faydalı olmasını sağlamak amacıyla Teknik Ziraat Müdürlüğü üç gün süren bir teknik toplantı ve eğitim kursu düzenlemiştir. 4-K işlerinin görüşülüp tartışıldığı toplantıya Merkez, Akşehir, Cihanbeyli, Çumra, Ereğli, Kadınhanı, Karaman, Ilgın ve Kulu ilçelerinin ziraat teknisyeni ve ziraat öğretmenleri katılmıştır. Toplantı sonunda Sakyatan köyündeki 4-K grubunun aylık toplantılarına katılacak üyelere 4-K grup toplantısının ne şekilde yapıldığı uygulamalı olarak gösterilmiştir (Yeni Meram, 1959: 1-2).

1959 yılında 4-K çalışmaları düzenli bir şekilde devam etmiştir. Bakanlıklar arası 4-K komitesinde alınan karar gereğince bütün yurttaki olduğu gibi Konya'daki öğretmen okullarında da Teknik Ziraat Müdürlüğü tarafından konferanslar vermeye başlanmıştır. Konferansların amacı, yarının öğretmenleri olan öğrencileri 4-K konusunda bilgi sahibi etmek ve yaparak öğrenme esası üzerine kurulmuş olan grup faaliyetlerinde öğretmenlerin etkilerini arttırmak olmuştur. İvriz Öğretmen Okulunda düzenlenen konferansta Teknik Ziraat Müdürü Hamza Tanyaş ve Konya 4-K uzmanları tarafından flanelgraf, slayt ve filmler gösterilmiştir. Pazar günü de Bulgurluk 4-K grubunun aylık toplantısı yapılmıştır. Akşehir'de ve Konya Kız Öğretmen Okullarında da konferanslar verilmesi planlanmıştır (Yeni Konya, 1959a: 1). Vilayet Teknik Ziraat Müdürlüğü 4-K uzmanları daha önce hazırlanmış olan program gereğince Akşehir İlköğretmen Okulunda flonoğraf, slayt ve film izletmek suretiyle geniş bilgi vermişlerdir. Konya 4-K grup çalışmalarını incelemek için Uşak'ın 4-K lideri İsmail Özen'de konferansa katılmıştır (Yeni Konya, 1959b: 1).

Köylerde ziraat teşkilatı elemanlarına yardımcı olmak için fahri olarak vazife alıp, 4-K grup üyelerinin yetiştirilmesinde emekleri geçen ve grup içinde proje lideri olarak adlandırılan kişilerin bilgi ve tecrübelerini arttırmak için Teknik Ziraat Müdürlüğüne, Konuklar Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretim Çiftliğinde 3 gün süreli eğitim kursu düzenlenmiştir. Kursta 4-K gruplarının kuruluş gayesi Teknik Ziraat Müdürlüğü 4-K uzmanları tarafından proje liderlerine detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Kursta ayrıca Kız Öğretmen Okulu öğretmenlerinden İhsan Baykal çeşitli yaşlarda çocuk terbiyesi, okul doktoru ve köy sağlığı gibi konularda proje liderlerini bilgilendirmiştir. Teknik Ziraat Müdürünün de katıldığı kursta liderlere çiftlik işletmeleri gezdirilmiş, şube şefleri tarafından buralarda uygulanan teknik metotlar anlatılarak çeşitli konularda demonstrasyonlar (gösteri) verilmiştir. Geceleri de ziraat ve sağlıkla ilgili slayt ve filmler gösterilmiştir (Yeni Konya, 1959c: 1).

Konya'da çiftçi ve ev kadınlarının daha iyi bir insan olarak yetiştirilmelerini amaç edinen 4-K Teşkilatı çalışmalarına Ziraat Bakanlığı tarafından 3 yıl devam edilmiştir. 10-18 yaş arasındaki gençlerden projesinde başarı gösterenlerin diğer şehirlerde faaliyet gösteren gençler ile tanışmaları ve sosyal hayata en iyi şekilde uyum sağlamaları amacıyla 1959 yılında 4-K üyeleri için dinlendirme kamplarının açılması planlanmıştır. Bakanlık tarafından kamp yerlerinin tespiti ve gerekli tedbirlerin alınması için İzmir'de düzenlenen toplantıya Konya Teknik Ziraat Müdürü Hamza Tanyaş da davet edilmiştir (Yeni Konya, 1959d: 1).

1959 yılında 4-K gruplarının başarı günleri kutlanmaya devam edilmiştir. Sakyatan, Güvenç, Yeniyayla, Başhüyük ve Bulgurluk köylerindeki gruplardan sonra Karaman'ın Göztepe Köyü 4-K Grubu'nun başarı sergisi de düzenlenmiştir. Başarı sergisinin açılışına Tarım Bakanlığı müfettişleri, teknik ziraat müdürü, ilçe kaymakamı, ilçe erkânı ve civar köylerden gelen kalabalık bir halk topluluğu katılmıştır (Öz Demokrat Konya, 1959: 1).

1960 yılında 4-K çalışmaları Konya'da dördüncü yılına girmiştir. 1959 yılında 10 köyde yapılan çalışmalara, 1960 yılında da aynı köylerde devam edilmesi uygun görülmüştür. Her yıl yeniden oluşturulması gereken gruplara üye kaydına başlanmıştır. Karaman'ın Göztepe Köyünde, Konya'nın 4-K liderleri ve ilçe ziraat teknisyeninin katılımıyla yapılan toplantıda köyün 4-K istişare heyeti proje liderleri seçimi yapılarak bir grup oluşturulmuştur. Grup çalışmalarına katılan üyeler kendi arasında idare heyeti seçimi yapmışlardır. Grup toplantısında Teknik Ziraat Müdürlüğü Enformasyon Servisi tarafından çeşitli zirai filmler ile Konya'daki 4-K çalışmalarını anlatan renkli slaytlar gösterilmiştir. Aynı köyde köy kadınlarını eğitimini de ele alan Ziraat Teşkilatı bir ev ekonomisi grubu oluşturarak faaliyetlerine başlamıştır (Yeni Konya, 1960a: 1).

1960 yılında Teknik Ziraat Müdürlüğü tarafından 4-K liderlerinin eğitimine başlanmıştır. İlk eğitim 4-6 Nisan tarihleri arasında Konuklar Teknik Ziraat Okulu ve Devlet Üretim Çiftliğinde

yapılmıştır. Eğitimde, çeşitli ziraat kollarındaki teknik çalışmalar, 4-K gruplarının kuruluş amacı ve prensipleriyle, 10-18 yaşlarındaki çocukların terbiyesi konularında gerek kurumsal ve gerekse uygulamalı bilgi verilmiştir. İlk günkü eğitime, Konya Kız Öğretmen Okulu Müdürü Abazer Berksoy ile aynı okulun Eğitim Psikolojisi Öğretmeni İhsan Baykal katılmıştır. İhsan Baykal tarafından çocuk psikolojisi ve 10-18 yaşlarındaki çocuklara uygulanacak terbiye metotları hakkında dikkat çekici bir konuşma yapılmıştır. Konya'nın 4-K liderleri Havva Daban ve Emin Küçükatabak tarafından 4-K gruplarının çalışma prensipleri, bu eğitimin amacı, Türkiye'de 4-K gruplarının tarihi ve o günkü durumu hakkında projeksiyon ve flanelgrafla geniş açıklamalar yapılmıştır. Grup çalışmalarında görev alan gönüllü liderler de kendi gruplarında ulaşılan merhaleleri ve gözlemlenen sosyal gelişmeleri belirtmişlerdir. İkinci ve üçüncü eğitim günlerinde ise Konuklar Çiftliği'nin çalışmaları liderlere gösterilmiş, şube şefi ve öğretmenleri tarafından liderlerin çeşitli konulardaki soruları cevaplandırılarak aydınlatıcı bilgiler verilmiştir. Geceleri de liderlere zirai, çocuk terbiyesi ve gençlik teşekkülleri hakkında filmler gösterilmiştir. Edindikleri yeni bilgiler ile gruplarına dönen liderler çiftlikte gördükleri ilgiden dolayı duydukları memnuniyetlerini belirtmişlerdir (Yeni Konya, 1960b: 1).

4-K gruplarının 1960 yılı sergi ve başarı günleri 18 Ekim 1960 tarihinden itibaren yapılmaya başlanmıştır. İlk sergi Çumra'nın Küçükköy 4-K Grubu'nda yapılmıştır. Kaymakam Tefvik Akkutay'ın, halk eğitiminin temelini teşkil eden 4-K çalışmalarından beklenen olumlu sonuçları ve bu çalışmaların daha da genişletilmesini sağlamak için köylü vatandaşların azami derecede yardımcı olmaları gerektiğini belirttiği konuşmasından sonra Tarım Bakanı Prof. Osman Tosun'un 4-K üyelerine gönderdiği mesaj okunmuştur. Sonraki gün de Çumra'nın Karkın Köyü 4-K Grubu'nda düzenlenen başarı günü de aynı program gereğince yapılmıştır (Yeni Meram, 1960: 1-2).

1960 yılı faaliyet devresinin sona ermesiyle Konya'daki 4-K gruplarının 355 üye, 8 kişisel ve 5 toplum projesi ile sergi ve başarı günleri yapılmıştır. Sergilerde üyelerin yetiştirdikleri tarımsal ve hayvansal ürünler ile hazırladıkları el işleri gösterilmiştir. Projelerde başarı gösteren üyelere Tarım Bakanlığı tarafından hazırlanmış sertifikalar ve projeleriyle ilgili teşvik edici hediyeler verilmiştir. Güvenç, Bulgurluk ve Çaltı köylerindeki 4-K gruplarının başarı günlerinin yapılmasının ardından, İl Teknik Ziraat Müdürlüğüne hazırlanmış olan program gereğince 2 ve 3 Kasım tarihlerinde de Sarayönü'nün Başhöyük ve Cihanbeyli'nin Yeniyayla köylerinde 4-K gruplarının sergi ve başarı günleri yapılmıştır (Öz Demokrat Konya, 1960: 1).

Sonuç

Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu 1950-1960 arası dönemde birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da yoğun olarak ABD etkisi hissedilmiştir. Nitekim 1956 yılından itibaren faaliyete geçen 4-K Teşkilatının oluşturulmasında Amerika'da yaygın bir halk eğitimi kurumu olan 4-H Kulüpleri model alınmıştır.

1956 yılında Demokrat Parti döneminde Tarım Bakanlığı tarafından yurdun birçok bölgesinde hayata geçirilen, okul dışında eğitim öğretim sisteminin uygulandığı parasız bir teşkilat olan 4-K teşkilatı halkın eğitimi hususunda önemli bir yere sahip olmuştur. 4-K teşkilatı, okul dışında eğitim ve öğretim vermenin yanı sıra, çocukları geleceğe daha iyi hazırlanmış birer vatandaş olarak yetiştirmeyi, köylerde yaşayan halkı, tarım, hayvancılık, el sanatları ve ev ekonomisi gibi konularda eğitmeyi ve bilinçlendirmeyi, köyleri ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kalkındırmayı ve Türkiye'nin daha kuvvetli ve zengin bir ülke haline gelmesine yardım etmeyi amaç edinmiştir. 4-K teşkilatının programının uygulanmasında, İçişleri, Milli Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım, Tarım ve ilgili diğer bakanlıklar ile kurumlar, gönüllü teşekküller, iş adamlarının ve vatandaşların da yer alması bu teşkilatın sadece okul dışı eğitim öğretim faaliyetlerini yürüten bir teşkilat olmayıp, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı, birlik ve beraberliği de sağlayan bir teşkilat olduğunu gözler önüne sermektedir.

4-K Teşkilatında yer alan grupların kurulacağı yerler belirlenirken bu yerlerde psikolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel etütlerin yapılmasına önem verilmiştir. Bu etütler yapılırken köy halkı, köyde konuşulan lisan, örf ve adetler, kültür, din ve ahlak, köyün iskân durumu, köyün kuruluşu, köye yapı-

lan göçler, köy arazisinin genel coğrafi durumu, köyün ekonomik faaliyetleri gibi köye ait özelliklere dikkat edildiği görülmektedir.

Çiftçi çocuklarının proje esasına göre yetiştirilmesi amacıyla kurulan 4-K teşkilatı, 1957 yılında Konya'da da faaliyetlerine başlamıştır. Bu amaçla Konya'dan Başhüyük, Yeniyayla, Küçükköyü seçilmiş ve bu köylerde ilk 4-K grupları oluşturulmuştur. 1957 yılı için gruplarda tavukçuluk, arıcılık, sebzeçilik ve dikiş gibi dört ana projeye ilaveten sağlık, eğlence ve köy için toplu çalışma konuları ele alınmıştır. 4-K gruplarına dâhil olan çocukların yürüttükleri projeler ile onları toplu olarak çalışmaya alıştırmak, mal edinme ve para kazanma hevesini uyandırmak, arkadaşlık hissini kuvvetlendirmek, yaşamları boyunca çalışma ve eğlence arasındaki dengeyi kurmasını sağlamak amaçlanmıştır.

Konya'nın üç ilçesinin birer köyünde faaliyete geçen 4-K grup çalışmaları, 1958 yılında beş köyde daha uygulanmaya başlanmış, böylelikle faaliyet gösteren 4-K grubunun sayısı sekize çıkarılmıştır. Bu gruplar; Merkez Güvenç Grubu, Merkez Sakyatan Grubu, Cihanbeyli Yayla Grubu, Çumra Küçükköy Grubu, Çumra Karkın Grubu, Ereğli Bulgurluk Grubu, Kadınhanı Başol Grubu ve Karaman Göztepe Grubu olarak belirlenmiştir. Konya'nın sekiz köyünde başarıları görülen 4-K gruplarına aynı yıl içerisinde iki grup daha ilave edilerek sayıları ona çıkarılmıştır. Bu gruplar, Merkez ilçenin Çaltı ve Akşehir'in Yıland Yusuf köylerinde oluşturulmuştur. 1959 yılında on köyde yapılan çalışmalara, 1960 yılında da aynı köylerde devam edilmiştir. 1960 yılı faaliyet devresinin sona ermesiyle Konya'daki 4-K gruplarının 355 üye, sekiz kişisel proje ve beş toplum projesi ile sergi ve başarı günleri yapılmıştır. Sergilerde üyelerin yetiştirdikleri tarımsal ve hayvansal ürünler ile hazırladıkları el işleri gösterilmiştir. Projelerde başarı gösterenlere Tarım Bakanlığı tarafından hazırlanmış sertifikalar ve projeleriyle ilgili hediyeler verilmek suretiyle üyeler çalışmaya ve proje üretmeye teşvik edilmiştir. 4-K gruplarının faaliyetlerini incelemek için Tarım Bakanlığı uzmanlarının yanı sıra Amerikalı uzmanların da Konya'ya gelerek incelemeler yaptıkları görülmektedir. 4-K gruplarının faaliyetlerini yerinde inceleyen yabancı uzmanlar Konya'daki 4-K faaliyetlerini "iftihara değer" olarak nitelendirmişlerdir.

Bu süreçte Teknik Ziraat Müdürlüğü tarafından gerek 4-K liderlerine ve gerekse Konya'daki öğretmen okullarındaki öğrencilere eğitimler de verilmiştir. Özellikle öğrencilere verilen konferanslar aracılığıyla geleceğin öğretmenleri olan öğrencilerin 4-K konusunda bilgi sahibi olmalarını sağlamak ve yaparak öğrenme esası üzerine kurulmuş olan grup faaliyetlerinde öğretmenlerin etkilerini arttırmak amaçlanmıştır.

Demokrat Parti döneminde Konya'da 4-K gruplarının faaliyetleri, yapılan kişisel ve toplumsal projeler, bu proje çalışmalarından alınan sonuçlar ve verilen eğitimler 4-K teşkilatının halk eğitimi hususunda amacına ulaştığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Kaynakça

A. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı - Cumhuriyet Arşivi

BCA, 030.18.01/146.29.18.

B. Araştırma-İnceleme Eserleri:

4-H Clups, Federal Extension Service U.S. Department of Agriculture, PA-512.

Akbaş, Z. Vd. (2019). İkinci Yüzyılında İşbirliği Ve Çatışma Sarmalında Türk-Amerikan İlişkileri. Opus Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi, 13(19), 2226-2258.

Balcıoğlu, M. (2004). Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası. Yalçın, D. (Ed.). Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (Ss. 411-519). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Baltaoğlu, İ. H. (1950). Halkın Evi. Ankara: Ulus Yayınevi.

Bozoğlu, S. M. E. (1963). 4-K Kulüpleri. Ankara: Tarım Bakanlığı 4-K Serisi Yayınları.

Celep, C. (2003). Halk Eğitimi. Ankara: Anı Yayıncılık.

Coşturoğlu, M. (2000). Toplumsal Çözülme (Toplumsal Pataloji). Ankara: Gündoğan Yayınları.

- Çalış, H. (1965). Tarihi Gelişimi İçinde Halk Eğitimi. İzmir: İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları.
- Çankaya, N. (2019). Halk Eğitim Merkezlerinde Eğitim Alan Yetişkinlerin Motivasyonuna Etki Eden Unsurların İncelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Demirel, T. (2016). Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı Ve 27 Mayıs Darbesi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dokuyan, S. (2013). 1945-1950 Yılları Arasında Türkiye (Eğitim, Sosyo-Kültürel Yapı, Ekonomi, Din, Askeri Yapı Ve Basın). 2. İstanbul: Iq Kültür Sanat Yayıncılık.
- Durukan, H. (1987). Cumhuriyet Döneminde Halk Eğitimi Ve Yönetimi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Fidan, N. (2012). Okulda Öğretme Ve Öğrenme. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Galenza, B. (1981). 4-H Community Project Why, What, How?. 4-H Branch Alberta Agriculture.
- Geray, C. (2002). Halk Eğitimi. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Gezer, M. (2012). Demokrat Parti İktidarının Halk Eğitim Politikaları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Güneş, F. (1996). Yetişkin Eğitimi (Halk Eğitimi). Ankara: Ocak Yayınları.
- Kafadar, O. (1997). Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma. Ankara: Vadi Yayınları.
- Karcı, B. (2019). Demokrat Parti Dönemi'nde Tokat (1950-1960) (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Kaya, Y. K. (1981). İnsan Yetiştirme Düzenimiz. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Koçak, C. (2013). Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945). 2. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kokol, R. Ve Bozoğlu, S. (1960). Üye El Kitabı. Ankara: Ziraat Vekâleti 4-K Neşriyatı Serisi, Gürsoy Basımevi.
- Kongar, E. (1989). Kültür Üzerine. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Korhan, T. (2016). Demokrat Parti Döneminde Adana'da Amerikan Etkisi Üzerin Bir Değerlendirme. Uluslararası Yönetim Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4 (7), 39-47.
- Özer, İ. (2010). Türk Modernleşmesinde Halkevleri Ve Diyarbakır Halkevi Örneği (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özer, İ. (2017). İsmet İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1939-1950). Kekevi S. (Ed.). Türk Dış Politikası (1830-1989). (Ss. 469-518). Ankara: Berikan Yayınları.
- Soran, V. (2010). Türk Eğitim Sisteminde Amerikan Etkisi (1945-1960). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Tekinsoy, Betül. (2013). Çorum Halkevi Ve Faaliyetleri (1933-1951). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Tör, V. N. (1933). Türk İktisadiyatının Erkan-I Harbiye Dairesi: Ali İktisat Meclisi. Kadro Dergisi, 14, 12-17.
- Türkmen, İ. (2017). 1950'li Yıllarda Türk Dış Politikası. Kekevi S. (Ed.). Türk Dış Politikası (1830-1989). (Ss. 519-586). Ankara: Berikan Yayınları.
- Türkoğlu, A. Ve Uça, S. (2011). Türkiye'de Halk Eğitimi: Tarihsel Gelişimi, Sorunları Ve Çözüm Önerileri. Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 2 (2), 48-62.
- Üngören, E. ve KAÇMAZ, Y.Y. (2016). Alanya Bölgesinde Muz Lifinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Vaka Analizi: 4-K Kulüpleri. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 29, 574-594.

C. Gazeteler:

- Yeni Konya, 3 Nisan 1957(a), Y. 8, S. 2800.
Yeni Konya, 7 Nisan 1957(b) Y. 8, S. 2804.
Yeni Konya, 9 Nisan 1957(c) Y. 8, S. 2806.
Yeni Konya, 17 Nisan 1957(d), Y. 8, S. 2820.
Yeni Konya, 25 Nisan 1957(e), Y. 8, S. 2822.
Yeni Konya, 4 Mayıs 1957(f), Y. 8, S. 2828.
Yeni Konya, 9 Mayıs 1957(g), Y. 8, S. 2833.
Yeni Konya, 17 Mayıs 1957(h), Y. 8, S. 2841.
Yeni Konya, 27 Mayıs 1957(i), Y. 8, S. 2851.
Yeni Konya, 13 Haziran 1957(j), Y. 9, S. 2868.
Yeni Konya, 20 Ağustos 1957(j), Y. 9, S. 2929.
Yeni Konya, 10 Ekim 1957(k), Y. 9, S. 2980.
Yeni Konya, 13 Ekim 1957(l), Y. 9, S. 2983.
Yeni Konya, 21 Ocak 1958(a), Y. 9, S. 3059.
Yeni Konya, 26 Ocak 1958(b), Y. 9, S. 3064.
Yeni Konya, 14 Mart 1958(c), Y. 9, S. 3111.
Yeni Konya, 23 Şubat 1958(d), Y. 9, S. 3092.
Yeni Konya, 17 Mayıs 1958(e), Y. 9, S. 3169.
Yeni Konya, 29 Mayıs 1958(f), Y. 9, S. 3181.
Yeni Konya, 17 Haziran 1958(g), Y. 9, S. 3200.
Yeni Konya, 8 Ekim 1958(h), Y. 10, S. 3309.
Yeni Konya, 14 Ekim 1958(i), Y. 10, S. 3315.
Yeni Konya, 28 Aralık 1958(i) Y. 10, S. 3389.
Yeni Konya, 27 Mayıs 1959(a), Y. 10, S. 5031.
Yeni Konya, 30 Mayıs 1959(b), Y. 10, S. 5034.
Yeni Konya, 5 Haziran 1959(c), Y. 11, S. 5040.
Yeni Konya, 8 Temmuz 1959(d), Y. 11, S. 3544.
Yeni Konya, 21 Ocak 1960(a), Y. 12, S. 3740.
Yeni Konya, 9 Mayıs 1960(b), Y. 12, S. 3845.
Yeni Meram, 3 Nisan 1957(a), Y. 6, S. 2375.
Yeni Meram, 5 Nisan 1957(b), Y. 6, S. 2377.
Yeni Meram, 6 Nisan 1957(c) Y. 6, S. 2378.
Yeni Meram, 22 Nisan 1957 (d), Y. 6, S. 2394.
Yeni Meram, 25 Nisan 1957(e), Y. 6, S. 2397.
Yeni Meram, 9 Ekim 1957(f), Y. 6, S. 2557.
Yeni Meram, 18 Ekim 1957(g), Y. 6, S. 2566.
Yeni Meram, 23 Ocak 1958(a), Y. 6, S. 2662.
Yeni Meram, 30 Ocak 1958(b), Y. 6, S. 2669.
Yeni Meram, 31 Ocak 1958(c) Y. 6, S. 2670.
Yeni Meram, 8 Şubat 1958(d), Y. 7, S. 2677.
Yeni Meram, 13 Mart 1958(e), Y. 7, S. 2711.
Yeni Meram, 20 Şubat 1958(f), Y. 7, S. 2690.
Yeni Meram, 4 Mart 1958(g), Y. 7, S. 2702.
Yeni Meram, 22 Mart 1958(h) Y. 7, S. 2720.
Yeni Meram, 17 Haziran 1958(i) Y. 7, S. 2805.
Yeni Meram, 1 Ekim 1958(i), Y. 7, S. 2906.
Yeni Meram, 29 Aralık 1958(j) Y. 7, S. 2994.
Yeni Meram, 28 Ocak 1959, Y. 8, S. 3024.
Yeni Meram, 22 Ekim 1960, Y. 9, S. 3629.
Öz Demokrat Konya, 20 Ekim 1959, Y. 2, S. 638.
Öz Demokrat Konya, 5 Kasım 1960, Y. 3, S. 987

Extended Abstract

Upon the membership of Turkey to NATO, the USA influence began to be felt intensely in education and cultural fields as well as the political, military and economic. During the DP period, the 4-K organization was generated by taking the 4-H Clubs, a common public education institution in America, as an example. The 4-K Organization, which was organized by the Ministry of Agriculture under the DP government and was an important public education institution, is an out-of-school education and training system that organized the children between the ages of 10 and 18 in groups, regardless of gender, in villages and towns, taught the participants new and better methods in agriculture and housework, and also increased the family income. In addition to acting with the purpose of raising future farmers, better educated housewives and citizens who are better prepared for the future, the organization also carried out its activities in order to beautify the village, to make it a place that everyone values, and to ensure that its members become leaders in the society.

Home economics and beekeeping experts of Konya Agriculture Directorate and Agricultural Technicians of Kadinhanı, Cihanbeyli, and Çumra districts also participated in the meeting in the meeting that started on 25 March and lasted for a week in Ankara in 1957 during the DP rule to raise the children of the farmers. The 4-K organization started its activities in each village of 3 districts of 10 provinces, including Konya. For this purpose, Başhüyük, Yeniyayla, and Küçükköy were selected from Konya. 4-K organization started its activities in 3 villages of Konya as of 1957. The group formed in Başhüyük village was named Başol 4-K Group, and the group formed in Yeniyayla village was named as Yayla 4-K Group, and the group formed in Küçükköy was named as Küçükköy 4-K Group. 4-K groups started to be implemented in five more villages in 1958, thus

the number of 4-K groups operating was increased to eight. These groups are Merkez Güvenç Group, Merkez Sakyatan Group, Cihanbeyli Yayla Group, Çumra Küçükköy Group, Çumra Karkın Group, Ereğli Bulgurluk Group, Kadınhanı-Başol Group and Karaman Göztepe Group. The number of 4-K groups in Konya was increased to 10 with the addition of two more groups at the end of 1958 to the 4-K groups that successfully carry out their activities in 8 villages of Konya. These groups were formed in Çaltı village of the Central district and Yılanyusuf village of Akşehir. When the activity period of 1960 ended, 4-K groups in Konya with 355 members, 8 personal, and 5 community projects organized some exhibitions and success days. Members were encouraged to work and produce projects by giving certificates prepared by the Ministry of Agriculture and gifts related to their projects to those who were successful in the projects. 4-K group leaders and students in teachers' schools in Konya were trained. In particular, thanks to the conferences given to students, it was purposed that the students, who would be the teachers of tomorrow, had knowledge about 4-K. The activities of the 4-K groups were examined by the American experts as well as the Ministry of Agriculture experts.

This study mainly focuses on the 4-K organization since it is a study on public education and public education under the Democrat Party government. In particular, it provides information about how the 4-K organization was formed and its activities in Konya. It is purposed to reveal to what extent the organization contributed to the economic development and production in Konya through the personal and social projects in 4-K groups in Konya, the results of these project, and the trainings provided within the scope of the organization.

Türkiye’de Tersine Lojistiğin Rolü

Reverse Logistics Role in Turkey

Deniz YILDIZ¹

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.863504

Öz

Lojistik işletmeler için değer yaratan temel kavramlardan birisidir. Ancak günümüzde tersine lojistik kavramı daha çok dikkat çekmektedir. Tersine lojistik faaliyetleri ile kaynakların sürdürülebilirliği ve tasarrufu sağlanmaktadır. Tersine lojistik; hammadde, yarı mamul ya da kullanılmış ürünlerin tüketildiği son noktadan, üretiminin yapıldığı başlangıç noktasına doğru her türlü ürün, hizmet veya bilgi akışını kapsamaktadır. Tersine lojistik; kullanılmış ya da ömrünü tamamlamış ürünlerin yeniden kaynak olarak kullanılabilmesi gibi, geri dönüşümü mümkün olmayan atıklarından bertaraf edilmesini içermektedir. Aynı zamanda müşterilerin satın aldıkları ürünler hakkında olumlu olumsuz her türlü fikirleri de yine tersine lojistik unsurlarındandır. Günümüzde çevreye verilen önemin artması ile tersine lojistik kavramının önemi de artmıştır. Bu çalışmanın amacı; Türkiye’deki tersine lojistik faaliyetlerindeki uygulama örneklerine değinirken, aynı zamanda tersine lojistiğin çevresel ve ekonomik açıdan stratejik önemini de vurgulamaktır. Sonuç olarak ise; Türkiye’deki tersine lojistik faaliyetlerinin her sektörde, her yaşta bireyin bilinçlendirilmesi ile devletin katkıları ile gelişime devam etmektedir. Doğa dostu ürünler, çevre bilinçli bireyler ile kaynakların sürdürülebilirliği ve tasarrufu sağlanmaktadır. Devlet, işletme, birey ayırt etmeksizin geri kazanım bilinci bizim en büyük sosyal sorumluluğumuz olmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Tersine Lojistik, Tersine Lojistik Faaliyetler, Türkiye’de Tersine Lojistik Uygulamaları.

Abstract

Logistics is one of the basic concepts that creates value for businesses. However, today, the concept of reverse logistics attracts more attention. Reverse logistics activities ensure sustainability and savings of resources. Reverse logistics; it covers all kinds of products, services or information flows from the last point where raw materials, semi-finished or used products are consumed to the starting point where it is produced. Additionally, reverse logistics, it includes the disposal of used or end of life products from nonrecyclable wastes as well as reuse as resources. At the same time, all kinds of positive and negative opinions about the products purchased by customers are also included in reverse logistics notion. Today, with the increasing importance given to the environment, the concept of reverse logistics has also increased. This study does not set out only best practices in logistics activities in Turkey but also emphasizes the strategic importance of the environmental and economic impact of reverse logistics. As a result, the reverse logistics activities in all sectors in Turkey, continues to contribute to the development of the state by raising the awareness of individuals of all ages. Environmentally friendly products, environmentally conscious individuals ensure sustainability and savings of resources. The consciousness of recycling, regardless of state, business, individual, should be our biggest social responsibility.

Keywords: Reverse Logistics, Reverse Logistics Activities, Reverse Logistics Applications in Turkey.

Giriş

Tersine lojistik kavramı 1990'lı yıllarda dikkat çekmeye başlamıştır; ancak bu kavram insanlık tarihi kadar eski olan bir kavramdır. İnsanlar göçebe yaşam tarzında iken günlük ihtiyaçlarının karşılanması sonucu ortaya çıkan atıklar yalnızca yiyecek ve içecek atıkları olduğundan; bunların hayvanlar için yem, bitkiler için ise gübre görevi görmekteydi. Zamanla, nüfusun artması ve atıkların çığ gibi büyümesi sebebiyle önce atıkları gömmeyi denemişler; ancak gömmek çözüm olmayınca başka yerlere göç etmişlerdir. Sonuç olarak nereye giderlerse gitsinler ortaya çıkan atıkların bertaraf edilmesi için, bu atıkların yeniden kullanılabilir ya da kullanılmıyorsa da uygun şartlarda bertaraf edilmesi için tarihteki ilk tersine lojistik girişimi gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada kısaca, tersine lojistik tanımı ve faaliyetleri açıklanmıştır. Daha sonra ise, tersine lojistiğin Türkiye'deki örneklerinden bahsedilmiştir. Yalnızca Türkiye'deki örnek uygulamalarının araştırılması çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Çalışmanın yöntemi literatür taraması sonucu ülkemizdeki örneklerin neler olduğunun vurgulanmasıdır. Çalışmanın amacı ise; kaynakların sürdürülebilirliği, çevrenin korunması ve kaynakların tasarrufu için tersine lojistik kavramının Türkiye'deki tersine lojistik girişim örneklerine değinerek tersine lojistiğin stratejik önemini vurgulamaktır. Türkiye'de tersine lojistik kapsamında yapılan çalışmalar araştırılmıştır.

Tersine Lojistik Kavramı

Tersine lojistik; ürün, hizmet ya da bilginin, kullanıcıdan üretim noktasına toplanması, depolanması ya da planlaması faaliyetlerini içermektedir. Diğer bir ifadeyle, bir ürünün ömrünü tamamlayıp bertaraf edilmesi de bir tersine lojistik faaliyetidir. Bir ürünün kullanıcı tarafından elden çıkarılıp yeniden kullanılması ya da yeniden üretimi için geri dönüşüm kutularına atılması da tersine lojistik faaliyetidir. Aynı zamanda müşterilerin satın alarak ihtiyacını giderdikleri ürünler ile ilgili olumlu veya olumsuz fikirleri de tersine lojistik kavramlarındandır. Özetle; tersine lojistik kavramı “hammadenin, yarı mamullerin, bitmiş ürünlerin ya da ilgili bilginin; tüketim noktasından başlangıç noktasına, değerini geri kazanılması veya uygun şartlarda bertaraf edilmesi amacıyla verimli ve uygun maliyetle akışının planlanması, uygulanması ve kontrol sürecidir” (Rogers & Tibben-Lembke, 2001). Tersine lojistik faaliyetlerinin etkin şekilde uygulanması ile birlikte; kaynak tasarrufu sağlanır, çevre korunur, çöplerin miktarı azalır ve müşteri memnuniyeti artabilmektedir.

Müşterilerin ihtiyaçlarını karşılarken müşteri memnuniyetini üst düzeyde tutmak, ürün ve hizmet maliyetlerini düşürerek yasal ve sosyal sorumlulukları yerine getirmek işletmeler için önemli rekabet avantajlarındandır. Bu noktada ise hem lojistik hem de tersine lojistiğin önemi vurgulanmaktadır. İhtiyaç duyulan ürün, hizmet ya da bilginin müşteriye ulaşması ne denli önemli ise; kullanılmış, ömrü tamamlanmış ürünlerin geri dönüşümü, yeniden kullanımı ile kaynakların sürdürülebilir kılınması da oldukça önemlidir. 2020 yılında, karşılaştığımız pandemi koşullarında ve içinde bulunduğumuz günlerde lojistiğin önemi bir kez daha anlaşılmıştır. Pandemi ile birlikte evde kalarak internetten yapmış olduğumuz alışverişlerimizde en büyük rolü lojistik faaliyetler üstlenmiştir. Yine; pandemide bizlere umut olan aşı ve ilaçların geliştirilip bulunması kadar, bunların bizlere ulaştırılmasında da lojistiğin aktif bir rolü vardır.

Literatüre baktığımızda tersine lojistik yeni gelişen bir kavramdır. 2000'li yıllardan sonra önemi vurgulanmaya başlanmıştır. Literatürdeki “tersine lojistik” kavramının bazı tanımları ise şöyledir:

Dowlatshahi (2000), tersine lojistik kavramını, yeniden kullanımını ya da geri dönüşümünü sağlamak ve kaynakların verimli kullanılması ile ürünün tüketildiği noktadan tedarik zinciri içerisinde geri doğru hareketi olarak tanımlamıştır.

Stock'a (2001) göre tersine lojistik kavramı; ürünlerdeki geri dönüşler, atıkların geri kazanım ve yeniden kullanılmasını gibi kaynak tasarrufu ve tamiri ya da ürünlerin uygun şekilde yok edilmesidir.

Bostel ve arkadaşları (2005) tersine lojistiği; ekonomik ve çevresel açıdan müşteri için ürün, hizmet ya da bilginin tersine hareketi olarak tanımlanmıştır.

Erdal ve arkadaşları (2006) tersine lojistiği; ömrünü tamamlamış, kullanım imkânı kalmamış ürünlerin, satış sonrası hizmeti olan iadelerin, garanti vb. unsurlar ile ürünlerin toplanmasını, muayenesini, yeniden kullanımını ya da geri kazanımı olarak tanımlamaktadır.

Olorunnwo ve Li (2010) tersine lojistiği; az hasar görmüş, bazı testler sonucu tamiri mümkün olan ve yeniden kullanılan ürüne dönüştürerek müşteri ürünü satma faaliyetini tersine lojistik olarak adlandırmıştır.

Lambert ve Riopel (2011) ise ters lojistiği, ömrü sona ermiş ürünlerin çevresel yükü azaltarak çevresel kirliliğin azaltılması olarak tanımlamaktadır.

Govindan ve arkadaşları (2016), tersine lojistik ile ilgili 2007 ile 2013 arasında yapılan çalışmalarını inceleyerek en güncel çalışmayı yapmışlardır. Tersine lojistiği, kullanılmış ve ömrünü tamamlamış ürünlerin tüketiciden toplanarak; geri dönüşüm, yeniden üretim, tamir ve atıkları yok etme eylemlerindeki kararlar topluluğu olarak tanımlamışlardır.

Akyıldırım ve Abdildaev (2016) yılında yaptıkları çalışmada, Türkiye'deki tersine lojistik ile ilgili çalışmalarını incelemiştir ve akademik anlamda çalışmaların kuramsal olarak eksik olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Literatürde birçok yazar tersine lojistik tanımı yapmıştır. Özetle tersine lojistik; ömrünü tamamlamış ürünlerin tüketildiği noktadan toplanması sağlanarak yeniden kullanılması geri dönüşümü ya da uygun şartlarda bertaraf edilmesi sağlanarak kaynak ve enerjiden tasarrufun sağlanması için tedarik zinciri içerisindeki her türlü tersine hareketlerin tümüdür.

Tersine lojistik uygulamalarının üç temel sebebi vardır. Bunlar; yasal, ekonomik ve ekolojiktir. Yasal olarak devlet bazı yaptırımlar ile ürünlerin yeniden kullanımı için geri toplanması, uygun şekilde bertaraf edilmesini zorunlu kılmıştır. Ekolojik olarak, kaynakların yeniden kullanımı ile var olan kaynaklar sürdürülebilirliğini sağlar ve kaynak tasarrufu edilir. Ekonomik olarak ise, toplanan ürünlerin yeniden kullanılması kaynak ve malzeme anlamında tasarruf sağlayacaktır (Nakıboğlu, 2012).

Tersine Lojistik Faaliyetleri

Ürün, hizmet ya da bilgi üretimi için hammadde veya yarı mamulün temin edilerek üretim noktasına götürülüp, üretim gerçekleştiikten sonra ürünün müşteriye ulaştırılması lojistik sürecini oluşturmaktadır. Tersine lojistik; lojistik sürecinin bittiği noktada başlayarak kullanılmış ürünlerin garanti, sigorta gibi kapsamlarda yeniden üreticiye ulaştırması ya da ürünün kullanılarak ömrünün tamamlanması ile atık geri dönüşüm kutularına atılması ile uygun şekilde dönüşüm ya da bertaraf edilmesini kapsamaktadır. Lojistikte süreç ne kadar planlı ve şeffaf ise, tersine lojistikte plan bir o kadar plansız ve karmaşık şekilde işlemektedir. Çünkü tersine lojistikte kullanılmış ürünlerin toplanması ya da hangi rotaya göre geri toplanması gerektiği ile ilgili bir planlama yoktur. Bu süreçteki tersine lojistik faaliyetleri; tamir/ yeniden kullanım, ürün yenileştirme, yeniden üretim, ürün yamyamlaştırma, geri dönüşüm ve imhadır.

Yeniden kullanma/ Tamir Etme: Kullanılmış ürünlerin ya da bozulmuş ürünlerin yeniden kullanılması için onarımı ile yeniden kullanılabilir hale getirmektir. Diğer bir ifadeyle, ekonomik ömrü doluncaya kadar ürünlerin ufak onarımlar ile defalarca kullanımının sağlanmasıdır (Yıldız, 2013: 50). Yeniden kullanımın avantajı, ürünlerdeki bozulmuş ya da kırılmış parçaların onarımı ile yeniden kullanımının sağlanması ve kaynak tasarrufu ile sürdürülebilirliğin sağlanmasıdır. Dezavantajı ise, onarım gören ürünlerin kalitesinde kalite düşüklüğü olabilmektedir. Yeniden kullanımın en güzel örneği, cam şişe içinde alınan meşrubatın tükendikten sonra şişenin yıkanarak defalarca kullanılmasıdır.

Ürün yenileştirme: Kullanılmış ürünleri belirlenmiş kalite düzeylerine çıkarmak için üründe yapılan her türlü yenileştirme. Ürün yenileştirme ile üründe kalite artırılırken, ürünün ömrü de uzatılmaktadır (Thierry, Salomon, Nunen, & Wasenhove, 1995: 119). Askeri ve ticari uçakların kalite artırımı ve parça değişimi ile ürünün ömrünün uzatılma çabası ürün yenileştirmenin örneklerindedir (Karaçay, 2005: 323).

Yeniden üretim: Atıkların ya da yıpranmış ürünlerin tüm parçalarının gözden geçirilerek, eskimiş, bozulmuş, demode olmuş parçalarının kalite standartlara uygun olarak demonte edilerek yeniden kullanıma sunulmasıdır. Bu faaliyette önemli olan unsur kalite, güvenilirlik ve performans özelliklerinin iyileştirilmesidir (Nakıboğlu, 2012). Diğer önemli bir unsur ise, ürüne değer katma odak noktasıdır (Setaputra & Mukhopadhyay, 2010: 29). Kişisel bilgisayarlarımızın yazılımsal ihtiyaçlarımızı karşılamaması durumunda aynı bilgisayarın yalnızca hard disk tipinin değiştirilmesi ve ram kapasitelerinin artırılması bu faaliyete örnek olabilir.

Ürün yamyamlaştırma: Kullanılmış üründen alınan parçaların başka bir ürün için tamir, yenileme ve yeniden üretiminde değerlendirmek üzere bazı kısımlarının yeniden kullanılmasıdır (Nakıboğlu G. , 2007: 189). Amaç ömrünü tamamlamış üründen sınırlı olsa bir dizi parçanın alınarak yeniden kullanılmasının sağlanmasıdır. Tamir, ürün yenileştirme, yeniden üretim için kullanılabilir parça elde edilmesidir. Otomotiv sektöründe hurdaya ayrılmış araçların çalışır parçalarının alınarak diğer araçlarda kullanılması en yaygın örneklerindedir.

Geri dönüşüm: Şuana kadarki tüm tersine lojistik faaliyetleri ürünlerin bileşenlerinin korunması odaklıydı. Ancak geri dönüşümde ise, ürün bileşenleri ve fonksiyonları tamamen kaybolmaktadır. Kâğıt, plastik, cam, metal vb. gibi atıkların toplanarak yeniden kullanılmak üzere ayrıştırılması işlemidir. Geri dönüşümü en kolay ürünlerden birisi cam ambalaj atıklarıdır. Cam ambalaj atıklarının renklerine göre ayrıştırılarak, üzerlerindeki etiketlemelerin temizlenerek yeniden kullanılmak için erime ocaklarına dökülmesi beton katkısı ve asfalt olarak kullanılmasıdır.

İmha: Ömrünü tamamlamış olan ürünlerin tamir, yeniden kullanımı ya da geri dönüşüm işlemi gerçekleştirilemediği durumda atıkları uygun şekilde bertaraf etme işlemidir. Ürünlerin uygun şekilde imha edilmesi özellikle tehlikeli maddelerin bertarafı konusunda oldukça önemlidir. Tehlikeli maddeler konvansiyonlarda belirlenmiş yönetmeliklere uygun şekilde imha edilmelidir. Çünkü imhanın temel amacı, ömrü tamamlanmış atıkların çevreye zarar vermeden yok edilmesidir. Örneğin, atık yağların tekrar kullanılması mümkün değildir. Ancak bu yağların fabrikalarda üretim esnasında alternatif yakıt olarak kullanılması, atık yağların uygun şekilde imha edilmesine örnektir. Bu şekilde hem atık yağlar çevreye zarar vermemekte hem de işletmelere alternatif yakıt imkânı doğmaktadır; ve yeniden kazanılamayacak olan atık yağların uygun şekilde bertaraf edilmesi sağlanmış olacaktır.

Türkiye’de Tersine Lojistikle İlgili Girişimler

Türkiye’de tersine lojistik girişimi denildiğinde son zamanlarda ilk akla gelen girişim “Sıfır Atık” projesidir. Bu projede; çocukların atıklar konusunda bilinçlenmesi sağlanarak, Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca düzenlenen "Geri Dönüştürülebilir Atık Yarışması" gerçekleştirilmiştir. “Sıfır Atık” projesindeki genel amaç; israfın önlenmesi, kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlamak, atık oluşumunun engellenmesi veya minimize edilmesi, atığın oluşması durumunda ise kaynağında ayrı toplanması ve geri kazanımının sağlanması, atık ve çöp ayrımının yapılarak atıkların yeniden kaynak olarak kullanılması kapsayan atık yönetim felsefesidir. Projede bakanlık tarafından 400 bin kurum ve kuruluşta sıfır atık sisteminin kurulmasını sağlanmıştır. Denizlerdeki kirlilikle mücadele için de Sıfır Atık Mavi projesi başlatılmıştır. Yine bir diğer uygulama plastik poşet kullanımının paralı hale getirilmiştir. Poşet kullanımının yüzde 80 azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Devlet tarafından gerçekleştirilmesi planlanan diğer bir uygulama ise; israfı, çevre kirliliğini ve boşa giden kaynakları engellemek için Türkiye’de genel olarak örnek alınabilecek bir sıfır atık ilçesinin kurulması planlanmaktadır. 81 il ve 951 ilçede gerekli taramalar tamamlandıktan sonra pilot olarak seçilen atık ilçesinde atıklar türlerine göre ayrı ayrı biriktirilerek geri dönüşü ya da yeniden kullanımı sağlanırken, organik atıkların ise kompost yapılması amaçlanmaktadır. Hatta atık toplama işleminde elektrikli araçlar kullanılarak egzoz emisyonlarının azaltılması hedeflenmektedir. Aynı zamanda ilçeye metal, cam, plastik gibi içecek ambalajlarının toplanması amacıyla otomatlar yerleştirilmesi ve bu otomatlara atık atanların telefonlarında konuşma ve internet kullanımı için kontörler yüklenecektir (<https://sifiratik.gov.tr>, 2019).

Tersine lojistik uygulamalarından diğer bir girişim ise, plastik kirliliğiyle mücadele için Türkiye’de faaliyet gösteren 26 şirket, İş Dünyası Plastik Girişimi’ne dâhil olmuştur. TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Simone Kaslowski iklim değişikliği, okyanuslardaki plastik kirliliğine vurgu yaparak bu durumun önemini vurgulamıştır. Yine Koç Holding CEO’su Levent Çakıroğlu dünyayı ve insan sağlığını tehdit eden plastiğin yarısından fazlasının son 20 yılda üretildiğini belirterek, her yıl dünyada yaklaşık 400 milyon tona yakın plastik üretildiğini ve bu üretimin yarısından fazlasının kullanımı dakikaları geçmeyen tek kullanımlık plastiklerden oluştuğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda bu plastiklerin doğada kaybolmasının yüz yılların aldığını, bugüne kadar üretilmiş her 4 plastikten 3’ünün atık olarak kirlilik oluşturduğunu, Koç Topluluğu olarak 2020 yılının sonuna kadar tek kullanımlık plastik tüketimine son vereceklerinin sözünü vererek, plastik geri dönüşümüne dikkat çekmiştir (<https://sifiratik.gov.tr/kutuphane/haberler/devlerden-plastik-sozu>, 2019).

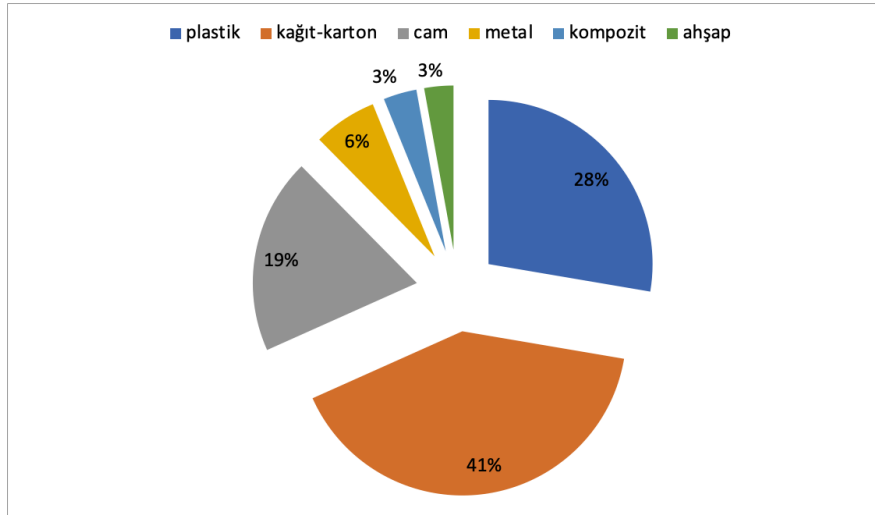
Evlerimizde ya da iş yerlerimizde kullanmış olduğumuz telefon, tablet, buzdolabı gibi ömrünü tamamlamış ürünlerin de geri dönüşümü mümkündür. Bu atıklar ise, elektronik atık (e-atık) olarak isimlendirilmektedir. Genellikle kampanya ve sosyal etkinlik sonucu toplanmaktadır; ancak yeterli değil, yerel yönetim ya da belediyelere de bu atıkların toplanmasında büyük görev düşmektedir. Bu atıklara hurda atık da denilmektedir. Hurda atıkların geri kazanımı ile ekonomiye büyük tasarruf sağlanmaktadır. (Tunçer, 2019).

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından geliştirilen diğer bir uygulama ise; içinde bulunduğumuz bu zor günlerdeki uygulama örneği, kullanılmış maske ve eldivenlerin tıbbi atık olarak toplanması ve 72 saat bekletildikten sonra toplanmasıdır. Toplanan tıbbi atıkların uygun şekilde bertaraf edilmesinin sağlanmasıdır.

Yine başka bir örnek ise, İstanbul Kantinciler Esnaf Odası tarafından geliştirilen bir makine ile kantinlerde ortaya çıkan çöplerin Başakşehir İlçesi'nde pilot olarak uygulanan okul kantinlerindeki evsel çöplerin organik atık haline getirilerek, okul bahçesindeki sebze bahçeleri için gübre amaçlı kullanılmasıdır. Bu sayede, okul kantinlerinden çöp çıkmayarak öğrencilere geri dönüşümün önemi aşılacaktır (Kaya, 2019).

Teknolojinin gelişimi ile günümüzde adından çok söz ettiren yapay zeka konusu da tersine lojistik uygulamalarında kullanılmaya başlanmıştır. İstanbul Haliç Kongre Merkezi'nde düzenlenen 2. Uluslararası Sıfır Atık Zirvesi'nde okulların, firmaların atık yönetimi ile ilgili projeleri sergilenmiştir. Projeler içinde dikkat çeken, öğrenciler tarafından tasarlanan "Yapay zeka temelli katı atık ayrıştırma makinesi" oldukça ilgi görmüştür (Kiraz, 2019).

Orijinal hammadde yerine, ambalaj atıklarından elde edilen hammaddelerin sanayide kullanılması hem ülke ekonomik hem de çevresel faydaları oldukça fazladır. 1991 yılında ÇEVKO Vakfı kurulmuştur. Bu vakfın temel amacı; çevrenin korunması, ambalaj atıklarının toplanması ve ucuz hammadde olarak ülke sanayisine ve ekonomisine yeniden kazandırılmasıdır. Bu vakıf tarafından yayınlanan "Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği İşletmeleri Harekete Geçirdi" adlı dergide geri dönüşüm, ambalaj atıklarının toplanması gibi pek çok çalışma örnekleri yer almaktadır. ÇEVKO Vakfının 2017 yılında yükümlülüğünü üstlendiği ambalaj malzemeleri içinde en yüksek payı kağıt-karton % 40.63 (262 bin 428 ton), daha sonra plastik % 27.68 (178 bin 795 ton), daha sonra cam % 19.28 (124 bin 517 ton) oluştururken, toplam ambalaj atıklar içerisinde nispeten daha düşük oran; metal ambalaj, ahşap ile kompozit % 12.37 oranla oluşturmaktadır (Atilla, 2018).

Görsel 1: 2017 Yılında Toplanan Ambalaj Atık Yüzdeleri

ÇEVKO Vakfı 2017 yılında gerçekleştirmiş olduğu geri kazanım çalışmaları ile ülke ekonomisine 2,6 milyar TL katkı sağlamıştır. Toplanan ambalaj malzemeleri sonucunda elde edilen faydalar şöyledir (Atilla, 2018: 9):

- Kağıt, karton, ahşap ve kompozit ambalaj atıklarının geri dönüşümüyle yaklaşık 94 bin dönümlük orman alanına denk gelen 4 milyon 715 bin adet ağaç kesilmekten kurtulmuştur.
- Plastik ambalaj atıklarının geri dönüşümü ile yaklaşık 130 milyon litre benzin tasarrufu sağlanmıştır. Bu da, yaklaşık 2,9 milyon aracın deposunu doldurmaya yetecek bir miktardır.
- Geri kazanımı sağlanan kâğıt, karton/ kompozit ambalaj atıkları ile 41 bin 505 ailenin yıllık su tüketimine eş değer oranda, yaklaşık 7,3 milyar litre su tasarrufu sağlanmıştır.
- Geri kazanımı sağlanan ambalaj atıklarıyla 1 milyona yakın (977 bin) ailenin yıllık elektrik tüketimine denk, 2,7 milyar kW.h elektrik tasarrufu sağlanmıştır.
- Ambalaj atıklarının depolama sahalarına gömülme yerine geri dönüştürülmesi ile yaklaşık 1.457 adet olimpik yüzme havuzu hacminde 3 milyon 645 bin m³ depolama alanından tasarruf edilmiştir.

• 16.985 uçağın dünyanın çevresini dönmesi ile ortaya çıkardığı 339 bin 700 ton CO2 eşdeğerinde sera gazı salınımının önüne geçilmiştir.

ÇEVKO vakfı tarafından yapılan bir diğer çalışma ise, ambalaj atıklarının geri dönüşümüyle iklim değişikliği ile mücadeledir. Bu mücadelede iklim değişikliğini etkileyen en önemli etken sera gazı salınımlarıdır. Bu salınımların azaltılmasını sağlamak için PRO EUROPE örgütü tarafından, “CO2 Raporlama Aracı” adında bir program geliştirilmiştir. Bu program 2015 yılında ambalaj atıklarının geri dönüştürülmesi ile sera gazı salınımlarının azaltılmasına katkı sağlamıştır. Geri dönüşüm yalnızca ekonomik fayda sağlamamaktadır. Aynı zamanda iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir araçtır (İmer, 2018: 11).

1 Ocak 2018 yılında yürürlüğe giren Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliğinde, ambalaj üreticileri için; ambalaj tasarımını, üretimini ve kullanım sonrası en az atık üretecek şekilde veya geri dönüşümü kolay ve çevreye dost yani çevreye en az zarar verecek şekilde ambalajlar üretmekle ilgili yükümler yer almaktadır. (Güler, 2018: 14).

ÇEVKO Vakfı tarafından yürütülen çalışmalar sonucunda pek çok ilde geri kazanım seferberliği sağlanmıştır. Türkiye'nin gözde turizm merkezi Marmaris'te, İzmir Çiğli'de, İstanbul Pendik'te, Bursa Osmangazi'de, Manisa Turgutlu'da, Antalya, Mersin Gebze, Ankara, Gaziantep gibi pek çok il ve ilçede sıfır atık projesinin katkısı ile ÇEVKO Vakfının desteği ile geri dönüşüm tesisleri kurularak pek çok atığın geri kazanımı sağlanmıştır.

ÇEVKO Vakfının diğer bir çalışması ise, ÇEVKO Vakfı ve CNN Türk iş birliği ile “Seyirci Kalmayın” kamu spotu hazırlanmıştır. Çekimleri, bir satış noktası ve toplama ayırma tesisinde gerçekleştirilen kamu spotunda ambalaj atıklarını toplama yükümlülüğü ve geri dönüşümün önemini vurgulamış ve ambalajı üreten firmaların geri dönüşümle ilgili mali yükümlülüğünü yerine getirmeleri gerektiği vurgulanarak, tüketicileri geri dönüşüm konusunda duyarlı olmaya davet etmiştir (ÇEVKO, 2018: 36).

ÇEVKO Vakfının diğer bir girişimi de Milli Eğitim Bakanlığı ile protokol imzalayarak öğrencilere okullarda geri dönüşüm bilincinin aşılmasını sağlamaktır. Bunun yanı sıra, ÇEVKO Çocuk İnternet sitesine yeni oyunlar yükleyerek çocuklara oyunlar ile hoşça vakit geçirmelerini sağlarken, geri dönüşüm ile ilgili bilincin de artmasını sağlamaktadır.

Cif'ten “Temizken Güzel” projesi ile temiz, bakımlı ve düzenli yerlerin insanları mutlu ettiği düşüncesinden yola çıkarak şehirlerin, sokakların atıklarının toplanması için güzel bir girişim başlatmıştır. Proje kapsamında Kadıköy, Eminönü ve Karaköy sahillerinde denizin yüzey atıklarını toplamak için 20 adet “Cif Çöpkapan” yerleştirilmiştir. Bu proje ile yılda yaklaşık 110 ton atık toplanarak, atıkların geri dönüşümü sağlanması hedeflenmektedir. Cif Çöpkapanlar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Kızılay Beykoz (Avrasya) Şubesi işbirliği ile üretilmiştir (Unilever, 2020).

Tersine lojistik ile ilgili uygulamaların geçmişi çok eski değildir. Günümüzde sosyal sorumluluk bilinci ve kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması için stratejik bir öneme sahiptir. Ülkemizde tersine lojistik ile ilgili girişimler artmış olsa da yeterli değildir. Yapılan tersine lojistik uygulamaları daha çok bölgesel olup, ülkenin genelini kapsamamaktadır. Bu uygulamaların ülke geneline yaygınlaştırılarak “Yeşil Türkiye” oluşturulması amaçlanmalıdır.

Sonuç

Teknolojinin gelişimi ve nüfusun artışına paralel bireylerin tüketimleri artmıştır. Tüketim sonucunda ortaya çıkan atıklarında uygun şekilde yeniden kullanımı, geri dönüşümü ya da uygun şekilde bertaraf edilmesi önemlidir. Çevresel nedenler ve yasal zorunluluklar sonucu tersine lojistik önemi de artmıştır. Kaynakların sürdürülebilirliği, çevrenin korunması, kaynak tasarrufu önemli hareket noktaları olmuştur.

Temel olan, tersine lojistikten önce, “yeşil lojistik” kavramını benimseyip uygulamaktır. Yeşil lojistik, ürünün üretim aşamasında çevreye zarar vermeyen ya da çevreye en az zararlı şekilde üretiminin sağlanmasıdır. Önemli olan nokta, yeşil lojistiğin sağlanmasıdır. Bu durumda işletmelere büyük iş düşmektedir. Üretim yaparken hammaddenin yeşil lojistik yapısına uygun, eğer değilse geri dönüştürülebilir olmasına dikkat etmeleri gerekir. Yeşil lojistiğin örneği ise, eczanelerin kullanmış oldukları

doğaya dost poşetlerdir. Üretim aşamasında geri dönüştürülebilir şekilde üretilmiştir ve kısa sürede doğada kaybolabilmektedirler.

Çalışmada araştırılan faaliyetler sonucunda bireylerin atık ve çöp ayrımının ne olduğunu bilerek; doğaya, çevreye ve ekonomiye katkı sağlamada girişimler sağladıkları gözlenmiştir. Belediyeler ile bilinçlendirilen halk geri dönüşüm sürecinde önemli rol üstlenmişlerdir. Belediyeler de halkın atık ambalajların toplanması konusundaki girişimleri ile süreçte stratejik rolü üstlenmektedir.

Atıkların tersine lojistik uygulamasında önemli role sahip olan bir taraf da devlettir. Devletin yasal ve ekonomik yaptırımları ile tersine lojistiğin uygulamaları yaygınlaşabilir. Çalışmada bahsedildiği gibi belediyelere atıkların toplanması konusunda büyük iş düşmektedir. Sıfır atık projesi kapsamında atıklar yalnızca ambalaj atıkları değil aynı zamanda e-atıklar da vardır. Bunun yanı sıra, tıbbi atıklarında bertaraf edilmesi diğer bir ifadeyle uygun şekilde imha edilmesi tersine lojistiğin stratejik önemini vurgulamaktadır. İşletmelerin ya da ülkelerin atıklarını nasıl değerlendirdiği onlara stratejik açıdan gerek ekonomik gerekse çevresel açıdan, önemli üstünlükler sağlayabilmektedir.

Çalışmada ulaşılan diğer sonuçlar ise, ülkemizde geri kazanımla ilgili girişim ve çalışmaların giderek arttığıdır. Devlet ve desteklenen vakıflarla bu çerçevede geniş kapsamlı çalışmalar gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Vakıflar, işletmeler ve belediyelerin katkıları ile süreç başarılı bir şekilde ilerlemektedir. Aynı zamanda, okullarda geri dönüşüm bilincinin çocuklara küçük yaştan aşılması sürecin farkındalığının artırılması açısından stratejik öneme sahiptir. Çocuklar bu bilinç ile yetişerek bilinçli bireylerin oluşumunu sağlamaktadır. Özetle, günümüzde tersine lojistik kavramı gelişimi devam etmekte olan bir kavramdır. Devletin, işletmelerin ve bireylerin katılımı ile gelecek nesiller için doğaya dost bilinçle kaynakların sürdürülebilirliği ve tasarrufu sağlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle; devlet, işletme ya da birey ayırt etmeksizin birincil sosyal sorumluluğumuz geri kazanım bilincimiz olmalıdır. Türkiye'deki tersine lojistik uygulamalarına bakıldığında, uygulamalar var ancak yetersizdir.

Bu çalışmada Türkiye'deki tersine lojistik uygulamalarından bahsedilmiştir. Çalışmanın devamı olarak ambalaj atıklarının toplama oranlarının yıllara göre, firmalara göre veya hangi atık ambalaj türünün geri kazanımının daha ekonomik ya da daha maliyetli olacağı gibi konular üzerinde araştırmalar da yapılabilir. Aynı zamanda dünyada tersine lojistik uygulama örnekleri araştırılarak, Türkiye'deki uygulama örnekleri ile karşılaştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Akyıldırım, Ö. Ö. ve Abdildaev, M. (2016). Türkiye'de Tersine Lojistik Uygulamaları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Sınıflandırma Çalışması. *Ege Akademik Bakış*, 16(2), 257-272.
- Atilla, Y. N. (2018). ÇEVKO Vakfının 2017 Çalışmalarına Bakış. ÇEVKO, Ambalaj Atıkları Yönetmeliği İşletmeleri Harekete Geçirdi, 23, 1-52.
- Bostel, N., Dejax, P. ve Lu, Z. (2005). The Design, Planning and Optimization of Reverse Logistics Networks. *Logistics Systems: Design and Optimization*, 171-212.
- Büyükkelik, A. ve Ergülen, A. (2016). Tersine Lojistik Çalışmalarının Araştırma Yöntemlerine Göre Sınıflandırılması. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(25), 47-73.
- ÇEVKO. (2018). Basında Çevko. ÇEVKO, Ambalaj Atıkları Yönetmeliği İşletmeleri Harekete Geçirdi, 1-52.
- Dowlathshahi, S. (2000). Developing a Theory of Reverse Logistics. *Interfaces*, 30(3), 143-155.
- Erol, İ., Velioglu, M. ve Şerifoğlu, F. (2006). AB Uyum Yasaları ve Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Tersine Tedarik Zinciri Yönetimi:Türkiye'ye Yönelik Araştırma Fırsatları ve Önerileri. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 86-106.
- Gilanlı, E., Altuğ, N. ve Oğuzhan, A. (2012). İşletmelerde İleri ve Ters Lojistik Karşılaştırması. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 149-166.
- Güler, T. (2018). Yeni Yayınlanan Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliğinin Ekonomik İşletmelere Etkisi. ÇEVKO, Ambalaj Atıkları Yönetmeliği İşletmeleri Harekete Geçirdi, 1-52.
- <https://sifiratik.gov.tr>. (2019). Erişim: 03.04.2020. <https://sifiratik.gov.tr/kutuphane/haberler/>

turkiye-de-bir-ilk-sifir-atik-ilcesi-kuruluyor.

<https://sifiratik.gov.tr/kutuphane/haberler/devlerden-plastik-sozu>. (2019). Erişim: 12.04.2020. Sözü. <https://sifiratik.gov.tr/kutuphane/haberler/devlerden-plastik-sozu>.

İmer, M. (2018). Türkiye'den Kaynaklanan Sera Gazı Salımlarının Azaltılmasında ÇEVKO Vakfı'nın Çalışmalarının Katkısı. ÇEVKO, Ambalaj Atıkları Yönetmeliği İşletmeleri Harekete Geçirdi(23), 1-52.

Karaçay, G. (2005). Tersine Lojistik: Kavram ve İşleyiş. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1), 317-331.

Kaya, Ö. D. (2019). Erişim:15.04.2020. <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/okul-kantinlerinden-artik-cop-cikmayacak>.

Kiraz, C. (2019). Erişim:15.04.2020. <https://www.cnnturk.com/video/bilim-teknoloji/teknoloji/yapay-zeka-ile-ayrıştırma-makinesi-yaptılar>.

Nakıboğlu, G. (2007). Tersine Lojistik: Önemi ve Dünyadaki Uygulamaları. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 181-196.

Nakıboğlu, G. (2012). Erişim:26.03.2020. <http://www.lojistikhatti.com/haber/2012/09/tersine-lojistik>.

Olorunnıwo, F. O. ve X.Li. (2010). Information Sharing and Collaboration Practices in Reverse Logistics. Supply Chain Management An International Journal, 15(6), 454-462.

Rogers, D. S. ve Tibben-Lembke, R. (2001). An Examination of Reverse Logistics Practices. Journal of Business Logistics, 22(2), 129-149.

Setaputra, R. ve Mukhopadhyay, S. (2010). A Framework for Research in Reverse Logistics. Int. J. Logistics Systems and Management, 7(1), 19-55.

Stock, J. R. (2001). The 7 Deadly Sins of Reverse Logistics. Material Handling Management, 56(3), 5-11.

Thierry, M., Salomon, M., Nunen, J. V., & Wasenhove, L. V. (1995). Strategic Issues in Product Recovery Management. California Management Review, 37(2), 114-135.

Tunçer, C. F. (2019). Erişim: 04.15.2020. <https://www.cnnturk.com/video/bilim-teknoloji/teknoloji/iste-e-atiklarin-geri-donusumu>.

Unilever. (2020). Erişim:19.02.2021. <https://www.unilever.com.tr/news/news-and-features/2020/ciften-temizken-guzel-projesi-ile-sehirlerin-mutluluguna-destek.html>.

Yıldız, D. (2013). Ambalaj Atıklarında Tersine Lojistik Uygulaması ve Öneriler. Yüksek Lisans Tezi. Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Extended Abstract

Logistics is one of the basic concepts that creates value for businesses. However, today, the concept of reverse logistics attracts more attention. Reverse logistics activities ensure sustainability and savings of resources. Reverse logistics; It covers all kinds of products, services or information flows from the last point where raw materials, semi-finished or used products are consumed to the starting point where it is produced. On the other hand, reverse logistics, starting at the end of the logistics process, covers the conversion or disposal of the used products in the scope of warranty, insurance, or by disposal of them in waste recycling bins by completing the life of the product. In other words, reverse logistics involves the transformation or disposal of the products, starting at the point where the logistics process ends, by delivering the used products to the manufacturer in the scope of warranty, insurance, or by disposing them in waste recycling bins by completing the life of the product. Reverse logistics activities in this process; repair / reuse, product innovation, reproduction, product cannibalization, recycling and disposal. At the same time, all kinds of positive and negative opinions about the products purchased by customers are also reverse logistics. Today, with the increasing importance given to the environment, the concept of reverse logistics has also increased. The purpose of this study; contrary to best practices in logistics activities in Turkey touched upon, but also to emphasize the strategic importance of the environmental and economic impact of reverse logistics. Working from the municipalities in Turkey

and foundations of the recovery are with me some examples they achieve. As a result of the activities explored in the study, it was observed that individuals knew what was the separation of waste and trash, and made initiatives to contribute to nature, environment and economy. The public, who are conscious of the municipalities, played an important role in the recycling process. It plays a strategic role in the process through the public initiatives in municipalities to collect waste packaging. The important point is to adopt and apply the concept of "green logistics" before reverse logistics. Green logistics is the production of the product, which does not harm the environment or at least harmful to the environment. In this case, businesses have a great job. When producing, it should be noted that the raw material is suitable for the green logistics structure, if not recyclable. The example of green logistics is the bags used by pharmacies are environmentally friendly bags. They are produced in a recyclable manner during the production phase and can be lost in nature in a short time. On the one hand, the state plays an important role in reverse logistics of waste. Legal and economic sanctions of the state and reverse logistics can become widespread. As mentioned in the study, municipalities have a great job in collecting waste. Within the scope of zero waste project, wastes are not only in packaging waste but also in e-waste. In addition, its disposal in medical waste, in other words, its proper disposal emphasizes the strategic importance of reverse logistics. How businesses or countries treat their waste can provide them with strategic and environmental advantages, both strategically and economically. It is a fact that other initiatives and studies related to recovery are gradually increasing in our country. In this framework, comprehensive studies have started to be carried out with the state and supported foundations. Thanks to the foundations, the process continues successfully with the follow-up of the enterprises' participation in this process and the contributions of the municipalities. Again, instilling the awareness of recycling to children from a young age has strategic importance in order to increase the awareness of the process. Children grow up with this consciousness and provide the formation of conscious individuals. In summary, the concept of reverse logistics is a continuing development today. With the participation of the state, businesses and individuals, the sustainability and saving of the resources are provided with environmentally friendly consciousness for the next generations. In other words; Our primary social responsibility, regardless of state, business or individual, should be our recovery awareness. In this study, reverse logistics applications are discussed in Turkey. As a continuation of the study, the collection rates of packaging wastes can be conducted by years, by companies, or in researches on which types of waste packaging will be more economical or more costly. At the same time world examples investigated and made comparisons with the practices in Turkey.

Pandemi Sonrası Yeni Turist Tercihi: Glamping Turizmi

New Tourist Choice After Pandemic: Glamping Tourism

Ertuğrul DÜZGÜN¹

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.870381

Öz

Turizm sektöründeki gelişmeler ve değişimler her dönem değişkenlik göstermektedir. Bu konudaki temel belirleyiciler genelde turistlerin beklentileri ve istekleri olurken bazı zamanlarda bu durum turistlerin elinde olmayan sebeplerden de etkilenebilmektedir. Salgın hastalıklar, terör olayları veya diplomatik ilişkiler gibi konular bunlardan bazılarıdır. Tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi süreci sonrasında insanların yaşamlarında büyük değişiklikler olmuştur. Buna paralel olarak turistlerin tatil süreçlerindeki tercihlerinde de farklılaşmalar meydana gelmiştir. Bu doğrultuda çalışmada, Covid-19 pandemi sürecinde turistlerin kalabalık ortamlar yerine daha bireysel hareket edebildikleri için turistik amaçlı olarak tercih ettikleri glamping turizminin örnek bir işletme üzerinden değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda Hypnos Sapanca Glamping&Spa işletmesi örnek olay kapsamında belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar pandemi sürecinde önem kazanan münferit seyahatler açısından glamping turizminin önemini ortaya koyabilecek niteliktedir. Araştırma sonucunda, pandemi sonrası Türkiye'deki ve dünyadaki turist tercihlerine bağlı olarak glamping turizmine olan ilgi ortaya çıkarılmıştır. Pandemi dönemi etkisiyle insanlar turizm faaliyetlerine katılırken kalabalık alanlardan ziyade bireysel olarak hareket etmelerine imkân tanıyan alanlara yönelmektedirler. Bu sebeple pandemi sonrasındaki dönemde turizm yatırımcılarının glamping gibi bireysel hareketin ve bağımsız konaklamanın mümkün olduğu yatırımları tercih etmeleri önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Turizm, Covid-19, Glamping, Alternatif Turizm .

Abstract

Developments and changes in tourism sector vary every period. While the main determinants on this issue are generally the expectations and wishes of the tourists, sometimes this situation may be affected by reasons that do not depend on tourists. Issues such as epidemics, terrorist incidents and diplomatic relations are some of them. After the covid-19 pandemic process that affected the whole world, there have been great changes in people's lives. Parallel to this, there have been differences in the preferences of tourists during their holiday processes. In this direction, the study aimed to evaluate the glamping tourism preferred by tourists for touristic purposes, as they can move more individually instead of crowded environments during covid-19 pandemic process, through an exemplary business. In this context, Hypnos Sapanca Glamping & Spa business was determined as a case study. The results obtained are capable of demonstrating the importance of glamping tourism in terms of individual trips that have gained importance during the pandemic process. As a result of this research, depending on the tourist preferences in Turkey and in the world after the pandemic, interest in glamping tourism has been revealed. While people participate in tourism activities with the effect of the pandemic period, they tend towards areas that allow them to move individually rather than crowded areas. For this reason, in the post-pandemic period, tourism investors are recommended to prefer investments such as glamping where individual action and independent accommodation are possible.

Keywords: Tourism, Covid-19, Glamping, Alternative Tourism.

Giriş

21. Yüzyıla gelinmesiyle birlikte insanların katıldıkları turistik faaliyetlerde de farklılaşma meydana gelmiştir. 20. Yüzyılın ortalarından itibaren gelişme göstermiş olan klasik deniz, kum ve güneşten oluşan kıyı turizmi günümüzde popülerliğini kaybetmeye başlamıştır. Teknolojinin gelişmesi, ücretli izin hakkının artması, refah seviyesinin ve sosyal yapının değişmesi sebebiyle insanlar turizm faaliyetlerine daha fazla katılmaya başlamıştır. Her geçen gün gelişen ve değişen dünya düzeninde de yeni arayışlar başlamıştır. Farklı duygular yaşamak ve daha önceki yaptıklarını tekrar etmek istemeyen büyük bir kitle, özel ilgilerine göre turistik faaliyetlere katılmaya başlamışlardır. Diğer yandan özellikle salgın hastalıklar, doğal afetler ve terör olayları gibi sebeplerle de kitlesel turizmden uzaklaşan insanlar bireysel olarak gerçekleştirebilecekleri turizm türlerine yoğunlaşmaktadırlar.

Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkıp, tüm dünyayı etkisi altına alan Koronavirüs salgını sebebiyle turizm sektörü de olumsuz etkilenmiş ve insanlar turizm faaliyetlerine katılamamış, kısıtlar sebebiyle evlerinden çıkamamış, şehirlerarası seyahatler yapamamış, işlerini dahi evlerinden devam ettirmek zorunda kalmışlardır. Uzun süren kısıtlamaların ve korkuların sonucunda insanların sosyal faaliyetlere bakışı değişmeye başlamış, kitlesel faaliyetler yerine bireysel olarak hareket edebilecekleri faaliyetlere katılmaya başlamışlardır. Özellikle otel ve restoran gibi kapalı alanlar yerine çekirdek aileleri ile birlikte bağımsız olarak hareket edebilecekleri yer arayışına girmişlerdir. Bu farklı arayışı takip ederlerken de önceden alışmış oldukları rahatlığı ve konforu da bekleyebilmektedirler (TURSAB, 2020).

Bu noktada yaşanan olaylardan dolayı 21. Yüzyılda en fazla tercih edilmesi beklenen turizm çeşitlerinden biri de glamping olabilecektir. Glamping ile doğanın içerisinde bağımsız bölümler halinde lüks ve konforlu bir konaklama gerçekleştirilebilmektedir. Kamping'den farklı olarak glampingde konaklayan kişiler çok daha konforlu ve farklı bir dizaynı görebilmekteledir. Kampçılık, insanların bağımsız hareketleri sonucu çok eskilerden beri yapılan bir faaliyet olsa da glamping, tabiatın içinde çadırlar, karavanlar ve ağaç evler gibi farklı yapılarla konaklama hizmetinin lüks ve kaliteli bir şekilde sunulmasıyla meydana gelmektedir (Çelik vd., 2017).

Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (WTTC), Covid-19 pandemisine daha dayanıklı olmaları sebebiyle yeni normale geçişte ilk olarak 18-35 yaş aralığındaki genç gezginlerin seyahat faaliyetlerine katılacaklarını öngörmüştür (WTTC, 2020). Diğer yandan pandemi sebebiyle insanlar evlerine kapanmış, bu durumdan en fazla da hareketli yaşama alışkın olan insanlar etkilenmiştir. Bu kesimdeki insanlar fırsat buldukları ilk andan itibaren gidebilecekleri alternatif alanlar arayışına girmektedirler. Pandemi ülkemizde ve dünyada maddi yönden birçok kesimi olumsuz etkilemiştir. Ancak hala pandemi ve buna bağlı olarak getirilen kısıtlar sebebiyle parasını harcamayan ve harcama arzusunda olan da önemli bir kesim vardır.

Bu çalışmayla pandemi sürecinde insanların bağımsız hareket edebilecekleri, mümkün olduğunca az insanla temas kurabilecekleri ve farklı deneyimler yaşayabilecekleri yeni arayışlara girdikleri düşüncesiyle alternatif bir turizm çeşidi olan glamping turizmi örnek bir işletme üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak çalışmanın literatür bölümünde Covid-19 pandemi süreci ve turizme olan etkisi hakkında bilgi verilmiş, ardından pandemi sonrası turizmdeki farklılaşma ve glamping turizmi detaylandırılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde yöntemi, üçüncü bölümünde ise örnek olarak seçilmiş olan glamping işletmesinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırmanın son bölümünde ise çalışmanın sonuçları açıklanarak uygulayıcılara ve paydaşlara yönelik çeşitli öneriler getirilmiştir.

Literatür

Covid-19 Pandemisi ve Turizm

Aralık 2019'da Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkmış olan Covid-19 hızla tüm dünyaya yayılmış, birbiriyle yakın temas içerisinde olan birçok kişi evlerinde, iş yerlerinde ve diğer sosyal yaşam alanlarında bu virüse yakalanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ise hızla yayılan bu virüs sebebiyle 2020 yılı şubat ayında koronavirüsü 'pandemi' olarak tanımlamak zorunda kalmıştır. Bu tarihten sonra ise dünyanın dört bir yanında çeşitli tedbirler hızla alınmaya başlanmış ve milyonlarca insan evlerinde bulunmak durumunda kalmıştır (Hoque vd, 2020).

Esasen dünya ve turizm sektörü 21. Yüzyılın başlarından itibaren çeşitli krizlere maruz kalmıştır. Yakın geçmişe bakıldığında 2001 yılından gerçekleştirilen 11 Eylül terör saldırıları, 2003 yılında yaşanan ve tüm dünyayı etkisi altına alan SARS salgını, 2008 yılında patlak veren ekonomik kriz, 2009 yılında dünyada yayılan domuz gribi, 2015 yılındaki Ortadoğu Solunum Sendromu (MERS) salgını gibi çok sayıda olağanüstü durum yaşanmıştır (Gössling vd., 2020). Ancak yaşanan bu durumların hiçbiri turizmde uzun dönemde bir etki oluşturmamış, sadece SARS (%-0.4) ve 2008 yılındaki ekonomik kriz (%-4.0) sebebiyle turizm hareketlerinde küçük bir miktar azalma görülmüştür (World Bank 2020). Bu durumun sonucu olarak turizmin yaşanan çoğu olumsuz durumlara karşı dirençli bir yapıda olduğu söylenebilir (Düzgün ve Kurt, 2020: 20).

Diğer sektörlerden farklı olarak emek yoğun bir sektör olan turizm, Covid-19 pandemisinden en çok etkilenen sektörlerden biri haline gelmiştir. İnsanlar tüm dünyada coronavirüsün hızla yayılmaya başlamış olması sebebiyle öncelikle kendilerini güvene almak üzere seyahatlerini erteleme yoluna gitmişlerdir. Bu sebeple pandeminin olumsuz etkisi öncelikle havayolu, konaklama, restoran ve kurvaziyer endüstrilerinde ortaya çıkmıştır (Gössling vd., 2020:2). Çünkü insanlar bir yere girmek üzere karar verirken öncelikle psikolojik olarak rahat edebilecekleri, sağlık kaygısı yaşamayacakları ve güven problemi olmayan yerleri tercih etmektedirler. Eğer bu üçlüden biri veya daha fazlası varsa insanların turizme olan ilgisi azalmaktadır. Pandemi ne kadar uzun sürerse ve ölüm oranı ne kadar fazla olursa insanların tatil tercihleri de o oranda değişebilecektir (Alaeddinoğlu ve Rol, 2020: 236).

Turizm sektörü de diğer sektörler gibi Covid-19 pandemisinden oldukça fazla etkilenmiştir (Rani, 2020). COVID-19 salgınıyla ilgili olarak alınan tedbirlerde, hareketlilikteki ve sosyal mesafedeki kısıtlamaların etkisiyle insanlar en fazla seyahat ve turizmle ilgili harcamalarını kısıtlamışlardır (McKinsey ve Company, 2020). Ülkemiz özelinde bakıldığında da turizmden büyük oranda gelir elde eden ülkemiz, salgından derin yaralar almıştır. Büyük bir istihdam ve döviz geliri kaynağı olan turizmde pandemiden kaynaklı olarak büyük kayıplar yaşanmış olup ülkemiz açısından büyüme ivmesi göstermiş olan turizm sektörünün gelişimi sekteye uğramıştır (Demir, 2020: 491).

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) tarafından 2019 yılı sonu itibarıyla 1,5 milyar turistin uluslararası turizm faaliyetlerine katıldığı ve 2030 yılına kadar da bu sayının 1,8 milyar kişiye ulaşacağı tahmin edilmiştir (UNWTO, 2020a). Ancak yaşamış olduğumuz pandeminin etkisiyle geleceğe yönelik tahminlerin revize edilme zarureti doğmuştur. 2020 yılı için öngörülen %3 veya %4'lük turist artışı yerine 2020 yılı başında yapılan tahmine göre %20 ve %30 oranında bir azalmanın olacağı ifade edilmiştir (UNWTO, 2020b). Daha sonra yapılan tahminlerde pandeminin hızlı yayılması ve uluslararası seyahat kısıtlamaları sebepleriyle tahminler revize edilerek uluslararası turizmde %60 ile %80 arasında bir azalmanın olması beklenmiştir Bu rapora göre ayrıca uluslararası seyahatlerde karşılaşılabilecek olan düşüş; 910 milyar ile 1,2 trilyon dolar arasında turizmden elde edilecek gelir kaybı, 850 milyon ile 1,1 milyar arasında turist kaybı, 100 milyon ile 120 milyon arasında turizmde sunulan istihdam kaybı olarak belirtilmiştir (UNWTO, 2020c). Nitekim Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün (2020d) yıl sonu raporunda yılın ilk 10 ayında uluslararası turizmde %72 oranında bir düşmenin yaşandığı ve 2020 yılının turizm tarihinin en kötü yıllarından biri olarak geçtiği belirtilmiştir. Aynı raporda Ocak ve Ekim aralığında 2019 yılı aynı dönemine göre 900 milyon daha az turist hareketi görülmüş ve bu oran uluslararası ihracatta 935 milyar dolarlık bir kayba sebebiyet vererek uluslararası turizm 30 yıl öncesindeki rakamlarına dönmüştür. Turizm sektörünün en önemli paydaşlarından olan havayolu taşımacılığının pandemi dolayısıyla kaybının ise 252 milyar dolar olabileceği, konaklama sektöründe ise %50 oranında talep düşüklüğü yaşanacağı öngörülmüştür (Gössling vd. 2020). Covid-19'un ülkemiz özelindeki olumsuz etkilerinin ise ağırlıklı olarak Mart 2020 itibarıyla yaşanmaya başladığı söylenebilir. Bu tarihten sonra özellikle Avrupa ülkelerinde hızla yayılan virüs, ardından dünyada ve ülkemizde gelen tedbir ve kısıtlamalar sebebiyle bir önceki döneme (Mart 2019) göre gelen yabancı sayısında %67 oranında düşüş yaşanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020a). 2020 yılının Ocak-Eylül ayları arasını kapsayan ilk on aylık dönemde Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısında, 2019 yılının aynı dönemine göre yüzde 71,3 oranında düşüş yaşanmıştır. 2019 yılının Ocak-Eylül döneminde gelen yabancı ziyaretçi sayısı 2020 yılında 11,9 milyona düşmüştür. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından açıklanan verilere göre; Ocak ve Eylül aylarından oluşan 2020 yılının ilk 9 aylık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 69,4 azalarak 8,1 milyar dolar seviyelerine düşmüştür (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020b).

Pandemi Sonrası Turizmdeki Farklılaşma

Pandemi öncesi dönemde insanlar sosyal statülerine ve gelirlerine göre tatillerini küçük veya büyük konaklama işletmelerinde geçirmektedirken, salgının etkisiyle beraber bu süreçte kendilerine uygun olan farklı yönelimlere girecekleri öngörülmektedir (İbiş, 2020; Demir vd., 2020). Genellikle pandemilerin ilk başladığı dönemlerde turizm sektörünün kısa vadede büyük zararlar göreceği ve ülkelerin gayri safi milli hasıllarında büyük düşüşler olacağı varsayılmaktadır (Kasare, 2020). Ancak pandemilerin kısa dönemde önemli etkilerinin yanı sıra uzun dönemde de önemli sonuçları olacağı dikkate alınması gereken bir konudur (Bakar ve Rosbi, 2020). Örneğin pandemi öncesi dönemde deniz aşırı ve uzak destinasyonlara yapılan seyahatler daha popülerken, yeni normal dönemde daha yakın ve kolay ulaşılabilen; bazen de sadece iç turizm hareketleriyle yetinilen niyetler ve tercih değişikliklerine önem verilmektedir (McKinsey ve Company, 2020). Konuyla ilgili olarak Nazneen vd. (2020) pandemi sürecinde insanların kaygı düzeylerinin yüksek olmasından dolayı hijyen ve güvene önem verdiklerini, seyahat planlamalarında değişikliğe gittiklerini ve gelecek bir yıllık süreçteki tatil planlamalarında azalmaya gittiklerini ortaya koymuşlardır.

Yeni dönemde turistler tatile çıktıklarında kitle turizminden ve aşırı kalabalık destinasyonlardan kaçınarak daha az kalabalık bölgelere bireysel olarak seyahat etme eğiliminde olabileceklerdir (Wang ve Ackerman, 2019). Bu sebeple de kalabalık ve büyük oteller yerine butik, oda-kahvaltı ya da oda konseptli otellere, apart, konut kiralama veya karavan tarzı konaklama türlerine yönelebileceklerdir. Diğer yandan sosyal mesafenin, kalabalık insan topluluklarının yer aldığı büyük şehirlerde yeterince sağlanamadığı için insanların kırsal alanlarda bulunan konaklama türlerine yönelmesi daha olası görülmektedir (Ranasinghe vd., 2020:12). Başka bir deyişle büyük yatırımlar yapılarak oluşturulan otel ve benzeri konaklama işletmelerinin yerini, daha az insanların yer aldığı, diğer insanlardan bağımsız alanlarda konaklamaya imkân veren, sosyal mesafenin korunduğu, doğayla iç içe alanlar alabilecektir. Özellikle kontrolün konaklayan turistlerde olduğu; yemek, temizlik ve sosyal mesafeye azami dikkat edildiği bungalov, çadır, kamp-karavan, villa tipi günlük kiralık daireler gibi konaklama alanları gelecek yönelimi olabilecektir. Diğer alternatif ise birkaç kişinin bir araya gelerek yat kiralamaları sonucu tatillerini deniz üzerinde geçirmeleridir. Ancak ülkemiz özelinde yat kiralama yüksek maliyet getirdiği için niş bir pazar olarak görülebilmektedir (Yenişehirlioğlu ve Salha, 2020: 366). Bununla beraber yayla turizmi, eko-turizm, sağlık turizmi, kültürel miras turizmi, kuş gözlemciliği, su altı dalış turizmi gibi alternatif turizm türlerinin, turistler için daha fazla tercih edilen alternatif turizm türlerinden olacağı düşünülmektedir (Demir vd., 2020).

İnsanların salgın sonrasında seyahat davranışlarında değişiklik yapmaları gayet normal bir durumdur. Bu davranışlar insanların; ekonomik refah seviyeleri, maliyetlerdeki değişimler, harcanabilir gelirleri, algıladıkları sağlık riskleri ve değişen tüketim kapasiteleri gibi faktörlerden etkilenmektedir (Gössling vd., 2020: 14). Örneğin insanlar kalabalık alanlarda gerçekleştirilen kongre ve fuar organizasyonları, konser ve hac-umre ziyaretleri gibi turizm faaliyetlerine pandemi sonrasında kısa ve orta vadede katılmak istemeyebileceklerdir. Diğer yandan insanlar tatil planlamalarının zamanlamasını yaparken de yoğunluktan kaçınmak adına tatil planlamalarını yılın farklı aylarında yapma eğiliminde olabileceklerdir (Aydın ve Doğan, 2020: 101-102). Konuyla ilgili olarak Benjamin vd. (2020) yapmış olduğu çalışmada gözde tatil merkezlerinin yerini çok daha az bilinen bir destinasyonda yılın farklı dönemlerinde yerel halk tarafından işletilen butik işletmelerin alabileceğini belirtmiştir.

Glamping

Kaynakların azalmaya başlaması, sürdürülebilirlik kavramının önem kazanmış olması, tüketicilerin klasik turizm anlayışından sıkılması, turizmin bütün yıla yayılmasına yönelik çalışmalar, insanların farklı arayış ve heyecanlara yönelmesiyle birlikte turizmde farklı alternatiflere yönelik talepler hızla artmaya başlamıştır (Erdoğan ve Yağcı, 2003). Bunlara ilave olarak salgın hastalık ve doğal afetler sebebiyle de insanlar özel ilgilerine yönelik alternatifler aramaya başlamışlardır. Douglas ve Derret (2001) özel ilgi turizmini “grupların veya bireylerin belirli özel ilgileri tarafından yönlendirilen, uyumlaştırılmış rekreasyon ve boş zaman faaliyetleri” olarak tanımlamaktadır. Brotherton ve Himmetoğlu (1997) İngiltere’de yapmış oldukları araştırmada otuz altı farklı özel ilgi türünün olduğunu ifade etmişlerdir.

Özellikle pandeminin etkisiyle zaten ortaya çıkmaya başlamış olan özel ilgilere yönelik faaliyetler hız kazanmaya başlamış, onlardan bir kısmını da açık havada turistlerin konaklamaları için kurulan kamp alanları, karavanlar ve diğer açık hava konaklama hizmetleri oluşturmuştur. Açık havada konaklamanın en önemli avantajları arasında düşük maliyetli olması, doğa ile iç içe olması, özgürce hareket edilmesi gibi sebepler gösterilebilir. Diğer yandan Avrupa'da çok yaygın bir aktivite olan açık hava konaklamasında turistler çadır, karavan ve kamp aracı gibi birçok farklı alanda konaklayabilmektedirler (Andrey vd., 2014: 2). Özellikle şehir hayatındaki karmaşıklık ve kalabalıktan bunalan insanların doğayla iç içe konaklamak için seçtikleri klasik kamp ve karavan turizminin; soğuk hava, böcek, çamur gibi birtakım dezavantajları da bulunmaktadır. Ancak bu ve bunun gibi problemlerle karşılaşmak istemeyen, özellikle günlük ihtiyaçlarını belirli bir kalitede almak isteyen, güvenlik sıkıntısı ve sağlık yönünden tehdit oluşmadan katılabilecekleri yeni bir turizm türü arayışına girilmiş; bu talebe karşılık olarak da lüks ile kampı bir araya getiren, doğa ile iç içe, çevreye duyarlı, konforlu ve farklı bir konaklamayı içeren ve genel anlamda lüks kampçılık olarak anılan 'glamping' yönelimi başlamıştır (Ergüven vd., 2015, 256-257).

Glamping, büyüleyici ve göz alıcı (glamorous) ile kamp yapma (camping) sözcüklerinin bir araya getirilmesiyle oluşmuş bir kavramdır (Brooker ve Joppe, 2013: 1). Glamping turizminde turistler kamp turizmindeki gibi konforlarından vazgeçmeden doğayla iç içe zaman geçirebilmektedir. İnsanların yaşadıkları yerlerdeki kalabalıktan bir nebze de olsa uzaklaşarak alışmış oldukları lüks yaşamdan vazgeçmeden doğayla baş başa kalmalarına imkan veren glamping; lüks otellerdeki hizmet kalitesinin, yiyecek içecek hizmetlerinin ve konforlu otel konaklamasının sürdürülebilirlik kapsamında dizayn edildiği ve insanların aynı zamanda burada rekreatif faaliyetlere de katılarak iyi hissetmelerinin sağlanabildiği turistik bir ürün çeşitidir (Birdir vd., 2015: 172; Urdal ve Uğurlu, 2016: 1217). Buralarda ziyaretçilere ayrıca; dağ bisikletçiliği, safari, balık tutma, kuş gözlemciliği, yürüyüş, yoga, rafting gibi doğa aktiviteleri de sunulmaktadır. Merkezinde bozulmamış ve bakir bir doğanın yer aldığı glamping turizmi, çevre dostu (eco-friendly) turizm olarak görülmektedir. Bu bilinçle hizmet veren işletme sahipleri ise hizmetlerini sunarken mümkün olduğunca doğal ve çevre dostu ürünler kullanmakta, çoğunlukla kendi üretmiş olduğu ürünleri sunmakta, katkısız ürünlerle hizmet vermekte ve kaynakların verimli kullanılması ile geri dönüşüme önem vermektelerdir (Sakacova, 2013; Çelik vd., 2015: 1284; Önem, 2019: 29).

Glampingi tercih eden kişiler diğer turizm çeşitlerine göre birtakım farklılıklar içermektelerdir. Bu turizm çeşidini tercih eden kitlenin temel özellikleri; yüksek gelire sahip olmaları, tatilini ve doğayı sevip lüks içinde tatillerini gerçekleştirmek isteyenler, sağlıklı ve sürdürülebilir yaşam tarzını benimseyenler, çiftler ve aileler, elli yaşın üstündeki kişiler, kamp hayatını sevip çocuklarının kamp hayatında güvende olmasını isteyenler, kamp malzemelerinin taşınması ve kurulumu ile uğraşmak istemeyenler, standart otel ve tatil köylerinin haricinde doğayla doğrudan iç içe olmak isteyen kişiler olarak sıralanabilir (Walter and Comino, 2014: 1; Göktaş ve Kızıllırmak, 2017: 44). Glamping, kamp yapmayı sevmeyenler için de ilgi uyandırabilecek bir niteliktedir. Çünkü glamping tesisleri hem kamp yapmanın özgürlüğünü hem de modern bir konaklama tesisinin konforunu hibrit bir şekilde sunmaktadır (Ergüven vd, 2015: 260).

Ziyaretçilere farklı ve doğal bir ortamda konaklama imkânı sunan glampingler; sadece çadırlarda değil, içleri son derece lüks bir şekilde tasarlanmış kabinler, ağaç evler, karavanlar ve kızıldereli çadırları gibi yaratıcı birçok farklı konseptte olabilmektedir (Boscoboinik ve Bourquard, 2012: 158). Glamping hizmetini tercih eden dünyanın dört bir yanından insanın kullandığı web sayfası olan Galmping Hub (2020) adlı web sitesine göreyse glamping türleri; Safari çadırları, Kızıldereli çadırları, Otağ, Ağaç evler, Kubbe, Ekolojik Kabinler, Mağaralar olarak sınıflandırılmaktadır. Web sayfası üzerinden online olarak 25 binin üzerinde işletme hakkında bilgi alınabilmekte ve buralara rezervasyon yapılabilmektedir (glampinghub.com).

Yöntem

Araştırmanın amacı pandemi sonrasında turistlerin kalabalık ortamlardan ziyade daha bağımsız hareket edebilecekleri yerlerden olan glamping kavramını incelemek ve örnek bir işletme üzerinden değerlendirmektir. Araştırma amacı kapsamında nitel araştırma yöntemi olarak örnek olay çalışması

kullanılmıştır. Sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan örnek olay çalışması, bir olguyu kendi doğal ve gerçek ortamında gözlemleyerek, ilgili kişilerden olayı adım adım öğrenerek bilgi toplama şeklinde gerçekleşmektedir (İslamoğlu ve Alınacı 2016). Başka bir deyişle, araştırma konusunun kendi yaşam alanında değerlendirilmek istenmesi, konu hakkında detaylı olarak bilgi edinilmeye çalışılması ve araştırma alanının kendine has özellikleri olması sebebiyle tercih edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 151; Karasar, 2015: 175). Bu kapsamda Sakarya-Sapanca sınırlarında özgün bir glamping hizmeti veren 'Hypnos Sapanca Glamping&SPA' işletmesi örnek olay çerçevesinde incelenmiştir. Araştırmaya konu olan 'Hypnos Sapanca Glamping&SPA' işletmesinin sahibi ve yöneticisi olan Muhammet Öztürk ile ön görüşme yapılmış, ardından pandemi sebebiyle 18.01.2021 tarihinde online olarak görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme tekniğiyle kişilerin düşünceleri, tutumları, deneyimleri, niyetleri, yorumları, tepkileri ve zihinsel algıları gibi gözlenemeyen konular ortaya çıkarılabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek 2008: 120). Araştırma kapsamında katılımcılara sorulan sorular Birdir vd. (2015), tarafından yapılan çalışmadan elde edilmiştir.

Hypnos Sapanca Glamping&SPA Sakarya ili Sapanca ilçesi sınırları içerisinde yaklaşık 15.000 m2 alan üzerine 2020 yılında kurulmuş olan bir işletmedir. Doğa ile iç içe yer alan Hypnos Sapanca misafirlere profesyonel anlamda hem glamping hem de SPA hizmeti vermektedir. Tesis Türkiye'nin en büyük şehirleri arasında yer alan İstanbul'a 136, Kocaeli'ye 32, Sakarya'ya 20 km mesafede olup, ülkemizin en çok kullanılan Anadolu otoyolu üzerinden ulaşmaktadır. Lüks konseptte tasarlanmış 5 farklı dome çadırın yer aldığı glamping işletmesinde 30 m2 genişliğinde ve içerisinde çift kişilik yatak, masa takımı, salıncak, jakuzi, minibar, banyo ve tuvalet yer almaktadır. Oda kahvaltı konseptinde çalışan işletmede ekstra olarak öğle veya akşam yemeği hizmeti de verilmektedir. Tesiste insanların eğlenceli zaman geçirebilmeleri için çeşitli rekreatif etkinlikler (doğa yürüyüşü, tekne gezintisi, yıldız seyretme etkinliği, barbekü, çocuk oyun alanları) de yer almaktadır. Ziyaretçilerin kendi çadırları ile katılmadıkları tesiste hizmetler, sürdürülebilirlik çerçevesinde sunulmaktadır.

Bulgular

Örnek işletme olarak seçilen Hypnos Sapanca Glamping & SPA ile yapılan görüşme sonucunda elde edilen sorular beş ayrı başlık altında toplanmıştır. Birbirine benzer soru ve cevapları içeren konular aynı başlık altında gruplanmıştır.

İşletmecinin Bireysel Özellikleri

Katılımcıya Kendisi hakkında kısaca bilgi vermesi? Eğitim durumu? Turizme ne zaman ve nasıl giriş yaptığı? Bu işten önce hangi işle uğraştığı? konularını içeren genel bir giriş sorusu sorulmuştur. Bu sorular işletme sahibi ve aynı zamanda işletmecisi olan katılımcıyı yakından tanımak ve eğitim seviyesi ile turizm sektöründeki tecrübesini ortaya koymaya yöneliktir. Verilen cevaba bakıldığında işletmecinin aslen öğretmen olduğu ancak öğretmenlik mesleğini yerine alternatifler arayışına girerek uzun süre ülkenin çeşitli turistik bölgelerinde SPA merkezleri işlettiği, turizm sektörüne bu vesileyle girdiği anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili olarak verilen açıklayıcı cevap aşağıdaki şekildedir;

"1984 yılında Trabzon'da doğdum. Bütün eğitim hayatım Trabzon'da geçti. Aslen resim öğretmeniyim. Üniversiteyi Karadeniz Teknik Üniversitesi Resim-İş Öğretmenliğinde tamamladım. Belirli bir süre ücretli öğretmenlik yaptım. Daha sonra kendi sanat atölyemi kurdum. Burada resim ve heykel üzerine çalışmalar yapıyordum. Aynı zamanda atölyemde öğrencilerim de vardı. Ancak annemin vefatından sonra Trabzon'dan ayrıldım. Üniversite döneminde yaz sezonlarında SPA merkezlerinde çalışıyordum. Trabzon'dan ayrıldıktan sonra otellerin SPA merkezlerini kiralayarak oraları işletmeye başladım. Bu şekilde de otelciliğe yavaş yavaş girmiş oldum. SPA'ya ilk olarak üniversitede okurken Marmaris'teki sahil otellerinde başladım. Sakarya'ya dönünce şehir otelleriyle devam etmeye başladım. Pandeminin ortaya çıkmasıyla birlikte de Glamping işletmesi kurma fikrini hayata geçirdim."

İşletmenin Ortaya Çıkışı ve Mevcut Durumu

Araştırma kapsamında katılımcıya glamping kavramını ilk defa ne zaman duyduğu? İşletmenin daha önce farklı bir amaçla mı yoksa ilk olarak glamping olarak mı kurulduğu? Neden şehir veya sayfiye otele değil de glamping işletmesine yatırım yapmış olduğu? İşletmede hangi hizmetlerin sunulduğu? İşletmenin ekonomik, fiziki, personel yapısı gibi durumlarının nasıl olduğu? Üye olunan veya ortak çalışılan herhangi bir uluslararası/ulusal kuruluşun olup olmadığı? Tanıtım faaliyetlerinin nasıl yapıldığı? Glamping hizmeti almak isteyen turistlerin işletmeye nasıl ulaştıkları? gibi konularda işletmeciden detaylı bilgi alınarak işletmenin ortaya çıkışı ve mevcut durumu hakkında bilgi sahibi olunmaya çalışılmıştır.

İşletmeci ilk soru olan glamping kavramını ne zaman duyduğuyla ilgili olarak, ilk defa 4 yıl önce ziyaret etmiş olduğu Tailand'da gördüğünü belirtmiştir. Kendisinin konuyla ilgili daha önce herhangi bir ilgisinin olmamasına rağmen bilinçaltında kampçılığın ne kadar önemli bir yeri olduğunu vurgulayarak, aslen Karadenizli olması sebebiyle kendi yaşam kültürünün kamp kültürü ile benzeştiğini ifade etmiştir. İşletmede kuruluş aşamasının başından itibaren glamping amacıyla yola çıktığı, ilerleyen süreçlerde ise SPA ile zenginleştirmeyi düşündüğü ifade edilmiştir. Neden sahil veya şehir gibi otellerden ziyade glamping tarzı bir işletmeyi tercih ettiği sorulduğundaysa işletmeci, insanların bir süredir klasik otelcilik anlayışından sıkıldıklarını ve farklı arayışlara girmiş olduklarını, virüsle beraber de bu konunun hız kazandığını ve bu yüzden de birbirinin aynısı işletmelerin yerine farklı tarzda işletmelerin kurulmasına gerek olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan Ege veya Akdeniz kıyılarında bir otel açıldığında maksimum 4 ay verimli çalışıldığını, ancak Sapanca'ya insanların yaz, kış ve bahar aylarında geldiklerini ve yanı başında İstanbul gibi bir metropol olması sebebiyle bölgede kesintisiz olarak 11 ay kadar hizmet verilebildiğini vurgulamıştır.

İşletmenin fiziki olarak 15 dönümlük bir arazi üzerine kurulduğu, içerisinde 5 tane Dome çadırın yer aldığı, bu alanın yaklaşık olarak 5-6 dönümlük kısmının kullanıldığı, diğer alanın ise yeni projeler için boş bekletildiği belirtilmiştir. Dome çadır sayısının deneme amaçlı olarak 5 tane ile başlatıldığı, buna rağmen tesis için yaklaşık 1 milyon liralık bir yatırım yapıldığı vurgulanmıştır. Ayrıca tesiste aktif olarak çalışan 7 personelin olduğu ve bu personellerin her birinin farklı sorumluluk alanlarının olduğu belirtilmiştir. Ekonomik yönden ise işletmeci yaklaşık 1 milyon liralık bir yatırım gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. İşletmeyi 2020 Ekim sonu itibariyle tam anlamıyla hizmete sokmalarına rağmen çok kısa sürede önemli bir müşteri potansiyeline ulaştıklarını ve bunun için herhangi bir reklam harcaması yapmadıklarını, buna rağmen de sadece Instagram'da kendiliğinden oluşan yaklaşık 80 binlik doğal takipçiye ulaştıklarını vurgulamıştır.

İşletmede misafirlere öncelikle konaklama, kahvaltı ve yemek hizmeti sunulduğu; konaklama ve kahvaltının fiyata dahil olduğu, ancak isteyenlere yemekli paketlerin de sunulabildiği ifade edilmiştir. Bunların yanı sıra misafirlere kamp ateşi, mangal ve alkol hariç sunulan minibar hizmetinin de sunulduğu ve misafirlere çadırların içerisinde otel konforunda hizmet verildiği belirtilmiştir. Çadırın içinde tuvalet, banyo, küvet ve şöminenin yer aldığı, misafirin şöminenin karşısında küvete girebildiği ve minibardan içecek alabildiği belirtilmiştir. Ayrıca arzu eden misafirlere yurtdışından profesyonel olarak masaj yapmak üzere getirilen terapistler tarafından ekstra olarak masaj hizmeti sunulduğu, terapistlerin taşınabilir yataklar ve malzemeleri ile birlikte ailenin kalmış olduğu çadıra gittiklerini ve misafirlerin odadan çıkmadan masaj hizmetini alabildiklerini açıklamıştır. Gelecekte ise mevcut 5 çadıra ilave olarak 2 çadırın daha yapılacağı, beş yıldızlı bir otelin SPA merkezine gelen kişinin alacağı hizmetin tamamını aynı konforda burada alınabileceği ifade edilmiştir. Bunun için ilave edilecek çadırlardan birinde sauna diğerinde ise havuzun olacağı, ancak bu konunun özellikle pandemi sebebiyle alınan tedbirlerde açılma olduğunda hayata geçirilebileceği vurgulanmıştır.

İşletmeci şu aşamada ulusal veya uluslararası alanda üye oldukları bir kuruluşun olmadığını, kuruluş işlemini tamamıyla oturttuktan sonra özellikle yurtdışı örgütlerle iletişim içerisine gireceklerini belirtmiştir. Yabancı turistleri ise pandemi sebebiyle getirilen yurtdışı giriş yasağı sebebiyle çok fazla ağırlamadıklarını, gelenlerin de ağırlıklı olarak Arap turistlerden oluştuğu belirtilmiştir. Gelen turistlerin ağırlıklı olarak kendilerine sosyal medya, seyahat acentesi, uluslararası rezervasyon platformlarından (booking.com ve airbnb.com) ulaştıkları ifade edilmiştir.

İşletmenin Arz ve Talebi

İşletmenin arz, talep, doluluk oranı, fiyat politikası, karlılığı, müşteri yapısı ve turistlerin geliş tarihleri gibi konuları belirleyebilmek üzere “işletmenin arz-talep verilerinin neler olduğu? Rakiplerinin kim olduğu? Oda fiyatları, doluluk oranı ve karlılığının ne olduğu? Ziyaretçilerin hangi zamanlarda geldikleri, gelenlerin zamana göre değişip değişmediği ve talebin yapısı? sorgulanmıştır. Gelecekte bu işletmeye yatırım yapacaklar için önemli bilgilerin yer aldığı bu bölümde ilk olarak talep ve arz verileri ile rakipler hakkındaki bilgiler sorgulanmaya çalışılmıştır. İşletmeci bölgede kendi konseptinde çalışan herhangi bir rakibinin olmadığını, ancak tesisin bulunduğu Sapanca’da 600’ün üzerinde ağaç ev ve taş ev gibi resmi bungalov işletmesinin olduğunu belirtmiştir. Kendi rakiplerinin ağırlıklı olarak Antalya bölgesinde olduğunu, yeni bir tane de İstanbul’da açıldığını, bölgede ise kendilerinininkine yakın olarak bir kamp alanının olduğunu, ancak misafirlerin buraya kendi karavan veya çadırlarıyla gelerek ihtiyaçlarını giderebildiklerini ifade etmiştir.

İşletmeye yönelik talebin fazla olduğu, şu an 20 tane çadır dahi olsa hafta sonları çok rahat doldurabileceği belirtilmiştir. İşletmeci tesise yönelik talebin olmasının önemli bir etken olduğunu ancak bunun devamlılığının sağlanabilmesi için en az 1 yıl geçmesi ve yatırımların ona göre artırmaya devam edilmesi gerektiğini savunmuştur. Çünkü gelen misafirlerin büyük bir çoğunluğunun meraktan geldiğini, 1 yıl sonra aynı kişilerin tekrardan gelip gelmeyecekleri ile ilgili tereddütleri olduğuna dikkat çekmiştir.

Oda fiyatları, doluluk oranı ve karlılığının ne olduğuyla ilgili olarak sorulan soruya işletmeci, dolulukunun yüzde 80’in üzerinde seyrettiğini; fiyatlarının ise oda ve kahvaltı dahil olarak 1500 ile 2000 TL arasında değiştiğini, hafta sonu 1700 TL, hafta içi ise 1500 TL’den başlayan değişken fiyatlarda hizmet sunduklarını ifade etmiştir. Bu fiyatın turistlere ve satışını yapan seyahat acentalarına ilk etapta fazla gibi görünse de gelip kalan turistlerin çoğunluğunun almış oldukları hizmet karşılığında tatmin olduklarını belirtmiştir. İşletmeci ayrıca fiyatı 500 TL olarak da sunabileceklerini ancak hizmet kalitesinin etkileneceğini ve arayan insanlara 6 ay sonraya ancak randevu verilebileceğini belirterek, amacının doluluktan ziyade bilinçli misafir ağırlayarak kaliteli hizmet vermek olduğunu vurgulamıştır. İşletmeci bu işte oldukça yüksek karlılığa ulaşabildiğini, oran vermek gerekirse de aylık 20.000 TL kira ödemesine rağmen %60’ın üzerinde karının olduğunu ifade etmiştir.

Bu bölümde son olarak ziyaretçilerin hangi zamanlarda geldikleri, gelenlerin zamana göre değişip değişmediği ve talebin yapısı hakkında bilgiler alınmaya çalışılmıştır. İşletmeci şu dönemde gelenlerin pandemi sebebiyle ağırlıklı olarak yerli turistlerden oluştuğunu ve çoğunlukla da İstanbul ve Ankara’dan misafirleri ağırladıklarını ve bunu sırasıyla Bursa ve İzmir’in takip ettiğini ifade etmiştir. İşletmeye ağırlıklı olarak eğitim seviyesi yüksek çiftler ve orta yaş ailelerin geldiği, bu kişilerin de çalıştıkları için ağırlıklı olarak haftasonları gelmeyi tercih ettikleri belirtilmiştir. İşletmecinin gözlemine göre haftasonu gelen ziyaretçilerin hafta içi gelenlere göre ekonomik üstünlüklerinin daha yüksek olduğu, daha fazla ekstra harcama yaptıkları ve 2 günde 5000 TL ödeyerek ayrılabilir oldukları belirtilmiştir. İşletmeci misafir kitlesinin fiyata göre değiştiğini, fiyatta yapılan 100 TL’lik bir artışın dahi misafir kitlesini etkilediğini, örneğin yakın zamanda fiyatlarına %50 zam yaptığını ancak talepte ona rağmen azalma olmadığını, fiyatı ne kadar yüksek olursa bu işten zevk alan daha bilinçli ziyaretçilerin geldiğini ifade etmiştir. İşletmeci ayrıca glampingin daha çok lüks kesime hitap ettiğini, ara sıra sosyal medya hesabından çekilişler yaptığını ve ücretsiz konaklama imkanı sunduğunu, ancak ücretsiz olarak gelen kişilerin diğer misafirler içerisinde çok rahat hareket edemediklerini vurgulamıştır.

Glamping İşletmesinin Olumlu ve Olumsuz Yönleri

İşletmecilerin nispeten yeni bir ürün olan glampinglerin, yatırımsal açıdan olumlu ve olumsuz yönlerini belirleyebilmek üzere *Türkiye’de glamping işletmesi kurmak isteyen yatırımcıların neler yapması gerektiği? Kuruluş yeri seçiminde nelere dikkat edilmesi gerektiği? Ülkemizde nerelerde yapılabileceği? Diğer turizm türleriyle karşılaştırıldığında turist ve yatırımcı açısından avantaj ve dezavantajlarının neler olduğu?* konularında sorular yöneltilmiştir.

İşletmeci glamping işletmesi kurmak isteyen yatırımcılar ne yapmalı ve nelere dikkat etmeli konu-

sunda yaptığı açıklamada, kendisinin şimdi olsa tesisi önceki halinden çok daha farklı yapacağını, öncelikle bu işin iyi araştırılması gerektiğini, kuruluş aşamasında ve sonrasında çok zorlanmamak için bu işi kuracak kişilerin glamping kavramının içinde olması gerektiğini savunmuştur. İşletmeciye göre diğer önemli nokta ise gelen ziyaretçilerin büyük bir kısmının glamping kavramını tam anlamıyla bilmemeleri, 5 yıldızlı otele gelmiş gibi hizmet beklentileri, ancak bu durumun glamping anlayışının özüne uymaması hususu noktasındaki endişesidir. Kuruluş yeri seçimindeyse işletmecinin amacı para kazanmaksa Türkiye'nin metropolü olan İstanbul'a yakın olan Sakarya ve Bolu gibi lokasyonları seçmesi gerektiği, ancak kişinin ruhunda kampçılık varsa ve ana amacı bu yönde ilerlemekse Bolu-Sülüklügöl gibi daha bakir ve çok fazla gidilmeyen alanlara yönelmeleri gerekliliğidir. İşletmeci ayrıca glampingde ulaşımın çok önemli olduğunu, doğa içerisinde yer aldığı için kimi yerlere ancak yüksek arazi araçlarıyla gidilebildiğini ve şehir merkezlerine uzak olduğu için ihtiyaçların nereden temin edileceği noktasına dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Diğer turizm türleriyle karşılaştırıldığında glampingin, maddi yönden getirisinin fazla olduğunu ancak hizmet yoğun bir sektör olması ve çoğu hizmetin bireysel olarak verilmesinden dolayı da çok yoğun çalışmak zorunda kaldıklarını, çoğu zaman sabahın ilk saatlerinde kahvaltıdan önce tesise girip gece eğlencesi bittikten sonra gecenin ilerleyen saatlerinde tesisten ayrıldıklarını ifade etmiştir. Ayrıca glampingin ülkemizde yeni bir kavram olduğu, bu yüzden insanların beklentilerinin de farklı olduğu belirtilmiştir. Örneğin yan yana iki çadırda kalan ve aynı hizmeti alan iki farklı kişiden çok farklı geri bildirimler alınabildiği, bir kesimin her şeyin doğal olmasını isterken diğer kesimin kendisine üst düzey hizmet bekleyebildiğini aktarmıştır. Bu sebeple de kendilerinin çoğunlukla beş yıldızlı oteller ile kıyaslandığını, yüksek fiyatlar aldıkları için otel konforunda hizmet beklendiğini ifade edilmiştir. İşletmeci glampingin avantajlarını öncelikle maddi getirisi ve Hpynos Sapanca Glamping markasının her geçen gün daha fazla biliniyor olması olarak belirtmiştir. Bunlara ilave olarak işletmedeki günlük konaklama fiyatlarının 2000 TL yerine 3000 TL olsa da yine satılabilir olması, insanların çadırda kalmak için bu fiyatları vermeye gönüllü olması ve farklılık arayışlarına karşılık vermenin önemli bir pozitif duygu olduğunu vurgulamıştır.

İşletmenin Koronavirüs açısından değerlendirilmesi

2020 yılı itibarıyla tüm dünyayı etkisi altına alan koronavirüs salgınının en fazla etkilemiş olduğu alanlardan biri olan turizm sektöründe yer alan glamping turizmini nasıl etkilediğini belirlemeye yönelik katılımcıya *Koronavirüs salgınının işlerini nasıl etkilediği? Koronavirüs salgını sonrası turistlerin tercihlerinde ne gibi değişikliklerin olduğu? ve Koronavirüs sebebiyle hijyen ve tedbir konularına ne oranda özen gösterildiği?* konularında sorular yöneltilmiştir.

İşletmeci kendisine iletilen koronavirüs salgınının işlerini nasıl etkilediği sorusuna; virüsün işlerini oldukça olumlu etkilediğini, özellikle hafta sonları çıkış yasağı olması ve otel konaklaması olanların muaf olması sebebiyle Cuma giriş Pazartesi çıkış şeklinde 3 günlük satışlar yaptıklarını ifade etmiştir. İnsanların büyükşehirlerden ve yaşadıkları yerlerden kaçacak yeni yerler aradıklarını, özellikle pandemi sebebiyle yoğun çalışma temposuna alışmış insanların evlere kapanmaktan oldukça bunaldıklarını, Hpynos Glamping gibi farklı yerlere de fiyat gözetmeksizin geldiklerini vurgulamıştır. İşletmeci kendilerinin gelecek birkaç ay boyunca da tüm hafta sonlarının rezerve edildiğini, aynı zamanda kendisi gibi tekne ve dağ evi gibi hizmetler sunan işletmelerin de işlerinin iyi olduğunu bildiğini ifade etmiştir.

Araştırmada koronavirüs salgını sonrası turistlerin tercihlerinde ne gibi değişiklikler olduğunu belirleyebilmek üzere sorulan soruya işletme sahibi; koronavirüs sürecinde insanların turizmin sadece otelden ibaret olmadığını, insanların köylere gittiklerini, yaylalara çıktıklarını, kamp hayatını tecrübe ettiklerini ve diğer alternatif turizm çeşitlerini de fark ettiklerini belirtmiştir. Ancak işletmeci, tesisine gelen turistlerin davranışlarına bakarak, insanların çok kısa bir süre sonra normal yaşantılarına tekrar adapte olacaklarını, doğaya kaçışların azalacağını ve tekrar pandemiden önceki dönemdeki gibi yaşamaya devam edeceklerini ifade etmiştir.

Son olarak koronavirüs sebebiyle hijyen ve tedbir konularına yeterince dikkat edilip edilmediği yönündeki soruya işletmeci; misafirlerinin gelir ve eğitim düzeyleri yüksek olmasına rağmen tesise gelenler içerisinde pandemi konusuna hassas davranan, kurallara gerçekten uyan kişi sayısını

oranladığında 10 kişiden ancak 2 kişinin azami hassasiyet gösterdiğini ifade etmiştir. Örneğin, misafirlerin maske kullanmaları noktasında dahi zorlandıklarını ifade eden işletme sahibi, kendisinden kimsenin plastik çatal veya plastik tabak istemediğini, halen eskiden alışmış oldukları üst düzey hizmeti aynı şartlarda almak ve alışkanlıklarını devam ettirmek istediklerini, bu yüzden de pandemi bittiğinde insanların çok kolay bir şekilde eski yaşamlarına döneceklerini düşündüğünü belirtmiştir. Bunlara ilave olarak işletme sahibi, kendi öngörüsü olarak şu an popüler olan doğayla iç içe glamping ve diğer tesislerin pandeminin etkisinin azalmasından sonra sadece bu işi gerçekten iyi yapanların ayakta kalabileceğini savunmuştur. İşletmeci şuan alım satım faaliyetlerinin gerçekleştiği internet sitelerine bakıldığında çok sayıda satılık otel ilanının olduğunu, bunun sebebinin de otelciliği bilen veya bilmeyen herkesin otel açtığını, bu şekilde karşılaşılan ilk krizde de iflas ettiklerini ifade etmiştir. Eğer glamping gibi doğa temelli tesisler de kontrolsüzce açılmaya başlanırsa bundan 5-6 yıl sonra otellerinkine benzer durumun söz konusu olabileceği uyarısında bulunmuştur.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye gibi doğal, tarihi ve coğrafi oluşumların oldukça fazla olduğu, ülke gelirinin önemli bir kısmını turizmden elde eden ülkelerin turizm faaliyetlerini büyük oranda deniz, kum ve güneş üçlüsüne bırakması birtakım sorunlar yaratabilmektedir. Özellikle mevsimselliğin olumsuz etkisinden dolayı yılın tamamına yayılan bir turizm sezonu herkesin beklediği bir durumdur. Bu bakımdan orta ve uzun vadede yapılan planlamalarda deniz turizminin yerini daha fazla seçenek sunan alternatif turizm çeşitlerinin alacağı öngörülebilmektedir. Günümüz dünyasındaki turistler de klasik turizm anlayışından ayrılarak kendi ilgilerine göre alternatifler arayışına girmeye başlamışlardır. Zenker ve Kock (2020) turistlerin aşırı kalabalık ve kitleler halinde gidilen alanlar yerine daha sakin ve kalabalıktan uzak olan yerlere gitmeye gayret ettiklerini belirtmiştir.

İnsanların özellikle ekoturizm kapsamında değerlendirilen turizm faaliyetlerine yönelmesi kitle turizmine göre çok daha yavaş olabilmektedir. Ancak çeşitli sebeplerle insanların yaşamış olduğu kaygı, korku ve endişeler alternatif turizm faaliyetlerine yönelimi hızlandırabilmektedir. Nitekim 2020 yılı içerisinde tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını sebebiyle insanlar uzun süre evlerinden çıkmamış, seyahat kısıtları sebebiyle herhangi bir turizm faaliyetine katılamamış ve sosyal yönden zarar görmüşlerdir. Ancak özellikle yıl sonuna doğru yasakların esnetilmeye başlaması ve seyahat yasaklarının kalkması üzerine insanlar pandemiden uzak kalabilecekleri, şehirden ve kalabalıktan uzak alanlar arayışına girmişlerdir. Bu noktada özellikle doğayla iç içe olan ve açık havadaki turizm faaliyetlerinin daha popüler olduğu söylenebilir. Bu durum ülkemizde ve dünyada oldukça fazla çeşidi olan alternatif turizmin bilinirliğine ve gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Cohen (2020) de bilinç ve hassasiyetteki artışla beraber Covid-19'un sürdürülebilir turizm anlayışına olumlu katkı sunduğunu, insanların çevreci ve doğa dostu uygulamalara olan ilgilerini artırdığını ifade etmiştir.

Pandeminin turistleri daha dikkatli olmaya itmesi ve yeni arayışlara teşvik etmesi sebebiyle önceleri çok fazla bilinmeyen turizm çeşitleri bu süreçte popüler olmaya başlamıştır. Onlardan birisi de kamp ve lüksü bir araya getirerek insanlara otel konforunda hizmet verebilen glamping kavramı olmuştur. Ülkemiz açısından yeni bir kavram olan glampingler, özellikle sosyo-kültürel durumu yüksek olup doğayla iç içe olmak isteyen ancak kamp şartlarının sadeliği ile yetinmeyip lüks hizmet bekleyen kişilerin ilgisini çekmeye başlamıştır. İnsanların doğada ve nispeten ıssız bir alanda alışmış oldukları beş yıldızlı hizmeti doğa dostu ve çevreciliğin ön planda olduğu bir konseptte alabildikleri ender yerlerden olan glampingler, pandemi döneminde oldukça fazla talep görmeye başladığı yapılan bu çalışma bulgularıyla de desteklenmiştir.

Bu kapsamda gerçekleştirilen literatür taraması ve görüşme sonucunda elde edilen bilgiler ışığında koronavirüs salgını sonrası yeni yönelimlerden olan glampingin ülkemizde nispeten yeni bir kavram olduğu ve henüz tam olarak bilinmediği, yılın 11 ayı çalışabilme potansiyelinin olduğu, kuruluş aşamasındaki maliyetin otellere göre daha düşük olduğu, doluluk oranının yüzde 80'lerin üzerinde, elde edilen karın ise yüzde 60'ın üzerinde olduğu, glamping konusunda çok fazla rakibin olmadığı, konaklama fiyatlarının oldukça yüksek olmasına rağmen talebin oldukça fazla olduğu, gelen turistlerin sosyo-kültürel ve eğitim yönünden üst kesim grubunda olduğu ve otel konforunda lüks hizmet

verildiği ve bunun için yoğun bir çabayla çalışılması gerektiği, kuruluş yerinin büyükşehirler yakın yerlere yapılması gerektiği, koronavirüsün işleri olumlu yönde etkilediği, özellikle kısıtlar sebebiyle uzun rezervasyonlar alındığı ve uzun süre rezervasyonların dolu olduğu, insanların normal yaşama hızlı adapte olmaya başladığı ve glamping tesisinde tedbir ve hijyen konularına yeterince dikkat edilmediği sonuçlarına ulaşmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlardan hareketle; yatırımcılara, uygulayıcılara ve gelecek çalışmalara çeşitli öneriler getirilmiştir;

Yatırımcılara ve Uygulayıcılara Yönelik Öneriler;

- Turistlerin farklı ve özgün konaklama alternatifleri ilgilerini çekmeye başlamıştır. Bu bakımdan mimari açıdan farklı konseptte glamping tesisleri açılabilir.
- Glamping tesisi açacak olan yatırımcıların dünyadaki örneklerini iyi araştırmaları ve glamping kültürü hakkında detaylı bilgi edinmeleri önemlidir.
- Kurulacak tesis hafta sonu seyahatlerine imkân tanıyacak şekilde büyükşehirler yakın lokasyonlarda tercih edilmelidir.
- Ülkemizde çok fazla bilinmemesi ve yeterince rakip olmadığı için de glampingler fırsat olarak görülebilir.
- Gelen turistler genelde sosyo-kültürel bakımdan üst kesimde olduğu için kaliteli hizmet sunulması oldukça önemlidir.
- Müşteri tipi ağırlıklı olarak çevreye duyarlı kişilerden oluşması sebebiyle sürdürülebilir turizm anlayışında, koruma-kullanma dengesine göre hareket edilmelidir.
- Kuruluş maliyetleri otel maliyetlerine göre nispeten daha düşük olduğu için cezbedici görülebilir.
- Bölgeye özgü olan unsurların ve tarihsel yapıların restore edilerek tesise kazandırılması ve tesisin doğal malzemeler kullanılarak inşa edilmesi çevreci bir turist kitlesi olan glamping turistlerinin ilgisini çekebilecektir.
- İşletmecilerin ve misafirlerin kamping ile glamping ayrımını yapabilmeleri ve farklı konseptte olduklarını iyi anlamaları önemlidir. Özellikle konfor ile kamp arasındaki dengenin iyi sağlanması önemli görülmektedir.
- Açılacak tesisin, dünya glamping pazarıyla entegresinin sağlanması ve uluslararası internet rezervasyon sitelerine üye olunması önemlidir.
- Hizmetlerin sağlanmasında ve tedarik edilmesinde yerel halka ve bölgeye katkı sağlayacak şekilde hizmetlerin temin edilmesi önerilmektedir.

Gelecek Çalışmalara Yönelik Öneriler;

- Ülkemizdeki ve dünyadaki glamping tesislerin mevcut durumları analiz edilebilir.
- Glamping açılmaya uygun olan turistik bir bölgede SWOT analizi yapılarak yatırımcılara yol gösterilebilir.
- Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşme soruları daha farklı ve daha fazla tesise uygulanarak örneklem sayısı artırılabilir.
- Bu çalışmanın bir benzeri de glamping tesisinde konaklayan turistlere yönelik olarak aldıkları hizmet ve memnuniyet düzeylerine yönelik olarak araştırılabilir.
- Benzer bir çalışma gözlem yöntemi kullanılarak farklı bir örnekleme test edilebilir.

Yazı Etik Kurul İzni Bilgileri

Çalışma Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu tarafından (Protokol No: 2021/22) 2021/01 toplantısında değerlendirilerek etik olarak uygun bulunmuştur.

Kaynakça

- Alaeddinoğlu, F. ve Rol, S. (2020). Covid-19 Pandemisi ve Turizm Üzerindeki Etkileri. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı, 233-258
- Andrey, C., Galera, H., Cabido, J., ve Wiskey, W. (2014). New Trends in the Outdoor Hospitality Industry. Valais: HES-SO Haute École spécialisée de Suisse occidentale Valais, 1-9.
- Aydın, B. ve Doğan, M. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) Pandemisinin Turistik Tüketici Davranışları ve Türkiye Turizmi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi, Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi, 6 (1), 93-115.
- Bakar, N. A., ve Rosbi, S. (2020). Effect of Coronavirus Disease (COVID-19) to Tourism Industry. International Journal of Advanced Engineering Research and Science, 7(4), 189-193.
- Benjamin, S., Dillette, A. ve Alderman, D. H. (2020): "We Can't Return to Normal": Committing to Tourism Equity in the Postpandemic Age. Tourism Geographies.
- Birdir, K., Unur, K. ve Dalgıç A. (2015). Türkiye ve Dünya'da Kamping ve Yeni Bir Turistik Ürün Olarak 'Glamping'. 1. Eurisia International Tourism Congress: Current Issues, Trends and Indicators (EITOC-2015), 28-30 Mayıs 2015, Konya/Türkiye, 168177.
- Boscoboinik, A. ve Bourquard, E. (2012). Glamping and Rural Imaginary, In: Hana Horáková, Andrea Boscoboinik (eds.) From Production to Consumption. Transformation of Rural Communities. Münster: Lit Verlag, 157-162.
- Brooker, E. ve Joppe, M. (2013). Trends in Camping and Outdoor Hospitality. An International Review, Journal of Outdoor Recreation and Tourism, 3-4, 1-6.
- Brothern, B. ve Himmetoğlu, B. (1997). Beyond Destination-Special Interest Tourism, Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research, 12 (1), 6-22.
- Cohen, M. J. (2020), Does the COVID-19 Outbreak Mark the Onset of a Sustainable Consumption Transition?, Sustainability: Science, Practice and Policy, 16 (1), 1-3
- Çelik, N., Bahar, O., ve Tatar, S. (2017). Kırsal Kalkınmada Glamping Turizminin Rolü: Club Amazon Bördübet Örneği. Journal Of International Social Research, 10 (51).
- Demir, Ş.Ş. (2020). Analysis of the Published Circulars Related to Tourism During Covid-19 in Turkey. International Journal of Social Sciences and Education Research, 6(4), 491-500.
- Douglas, N., ve Derrett, R. (2001). Special interest tourism. John Wiley and Sons Australia, Ltd.
- Düzgün, E. ve Kurt, A. (2020). Covid-19 (Koronavirüs) Salgınının Turist Rehberleri Üzerindeki Etkileri: Ankara Turist Rehberleri Odası Örneği. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (23), 18-38.
- Erdoğan, N., ve Yağcı, Ö. (2002). Sürdürülebilirlik bağlamında ekoturizmin sosyal, ekonomik ve çevresel etkiler bakımından değerlendirilmesi. In First Tourism Congress of Mediterranean Countries (17-21).
- Ergüven, M. H., Yılmaz, A. ve Kutlu, D. (2015). Turistik Ürün Çeşitlendirme Bağlamında Hibrit Turizm: Glamping Örneği, International Journal Of Social Science, 41(2), 256 257.
- Glamping Hub (2020). What is glamping? , <https://glampinghub.com/whats-glamping/> (Erişim Tarihi 10.01.2021)
- Göktaş, L. S. ve Kızılırmak, İ. (2017). Bolu Yedigöller Milli Parkı'nın Glamping Turizmi Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi, Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 1 (4), 43-5.
- Gössling, S., Scott, D. ve Hall, C. M. (2020), Pandemics, Tourism and Global Change: A Rapid Assessment of COVID-19, Journal of Sustainable Tourism, 1-20.
- Hoque, A., Shikha, F. A., Hasanat, M. W., Arif, I., ve Hamid, A. B. A. (2020). The Effect of Coronavirus (COVID-19) in the Tourism Industry in China. Asian Journal of Multidisciplinary Studies, 3(1), 52-58.
- İbiş, S. (2020), Covid-19 Salgınının Seyahat Acentaları Üzerine Etkisi, Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 3(1), 85-98.
- İslamoğlu, A. H., ve Alnıaçık, Ü. (2016). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. İstanbul: Beta Yayıncılık.

- Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (28. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kasare, K. S. (2020). Effects of Coronavirus Disease (COVID-19) on Tourism Industry of India. *Studies in Indian Place Names*, 40 (35), 362-365.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (2020a). *Turizm İstatistikleri 1*. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizmistatistikleri.html> (Erişim: 18.01.2021).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (2020b). *Turizm İstatistikleri 3*. <https://yigm.ktb.gov.tr/Eklenti/78391,turizmistatistikleri2020-3-ceyrekpdf.pdf?0> (Erişim: 19.01.2021).
- McKinsey ve Company (2020, May 12). *Consumer Sentiment Evolves As the Next "Normal" Approaches* <https://www.mckinsey.com/businessfunctions/marketing-and-sales/our-insights/a-global-view-of-how-consumer-behavior-is-changing-amid-covid-19> (Erişim: 19.01.2021).
- Nazneen, S., Hong, X. ve Ud Din, N. (2020). COVID-19 Crises and Tourist Travel Risk Perceptions. SSRN. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3592321> (Erişim Tarihi: 21.01.2021)
- Önem, B. (2019). *Glamping İşletmecilerinin Özgeci Davranışları Ve Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Ranasinghe, R., Damunupola, A., Wijesundara, S., Karunarathna, C., Nawarathna, D., Gamage, S., ... ve Idroos, A. A. (2020), *Tourism after Corona: Impacts of Covid 19 Pandemic and Way Forward for Tourism, Hotel and Mice Industry in Sri Lanka*, (April 22, 2020).
- Rani, D. (2020). *Impact of Covid 19 on Indian Economy*. *Management Guru: Journal of Management Research*, 16.
- Sakacova, K., L. (2013). *Glamping- Nature Served on Silver Platter*, Master's Thesis, Aalborg University.
- TURSAB (2020). *Covid-19 Sürecinde Türkiye ve Dünya Turizmi Değerlendirmesi*. <https://tursab.org.tr/apps//Files/Content/6ad52b35-1dd2-41c2-9f1c-c24cc19e7a63.pdf> (Erişim Tarihi: 11.01.2021)
- Urdal, M. ve Uğurlu, K. (2016). *Kamp Turizminde Glamping İşletmeciliği: Kırklareli İli İçin Bir Model Önerisi*, 17. Ulusal Turizm Kongresi, 1213-1224, Detay Yayıncılık, Muğla.
- Walter, M., ve Comino, S. (2014). *Glamping: Camping, Luxus, Nachhaltigkeit-Marktnische mit Wachstumspotential*. Berlin: ITB Berlin Convention. Obtido de: <http://www.itbberlin.de/Besucher/Events/KongressReferenten/Eventdetail.jsp>.
- Wang, I. M. ve Ackerman, J. M. (2019). *The Infectiousness of Crowds: Crowding Experiences Are Amplified By Pathogen Threats*. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 45(1), 120-132.
- World Bank (2020). *Air Transport, Passengers Carried*. <https://data.worldbank.org/indicator/is.air.psg> (Erişim tarihi: 24.01.2021)
- World Tourism Organization (UNWTO) (2020a). *World Tourism Barometer N°18 January 2020* <https://www.unwto.org/world-tourism-barometer-n18-january-2020>, (Erişim Tarihi: 22.01.2021)
- World Tourism Organization (UNWTO) (2020b). *Unwto: International Tourism Arrivals Could Fall By 20-30% In 2020*, <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-03/200327%20-%20COVID19%20Impact%20Assessment%20EN.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.01.2021)
- World Tourism Organization (UNWTO) (2020c). *International Tourist Numbers Could Fall 60-80% in 2020*, Retrieved May 5, 2020, <https://www.unwto.org/news/covid-19-international-tourist-numbers-could-fall60-80-in-2020>, (Erişim Tarihi: 23.01.2021)
- World Tourism Organization (UNWTOd) (2020). *Tourism Back To 1990 Levels As Arrivals Fall By More Than 70%* <https://www.unwto.org/taxonomy/term/347> (Erişim Tarihi: 24.01.2021)
- World Travel ve Tourism Council (WTTC). (2020, April 30), "WTTC Outlines What "The New Normal" Will Look Like as We Start to Travel", <https://wtcc.org/News-Article/WTTC-outlines-what-the-new-normal-will-look-like-as-we-start-to-travel> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)
- Yenişehirlioğlu, E., ve Salha, H. (2020). *Covid 19 Pandemisinin Türkiye İç Turizmüne Yansımaları:*

Değişen Talep Üzerine Bir Araştırma. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19 (37), 355-368.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zenker, S., ve Kock, F. (2020). The Coronavirus Pandemic: A Critical Discussion of a Tourism Research Agenda. Tourism Management.

Extended Abstract

Due to the coronavirus epidemic that emerged in Wuhan, China and affected the whole world, the tourism sector was also adversely affected, and people could not participate in tourism activities, leave their homes due to restrictions, make intercity travels, and even had to continue their business from their homes. As a result of long-term restrictions and fears, people's perception of social activities began to change, and they started to participate in activities where they could act individually instead of activities with people. In particular, they have sought a place where they can act independently with their nuclear families instead of closed areas such as hotels and restaurants. While following this different search, they can also expect the comfort they are used to before.

At this point, glamping may be one of the tourism types expected to be the most preferred in the 21st century due to the events experienced. With glamping, a luxurious and comfortable stay can be realized in independent sections in nature. Unlike camping, people staying in glamping can see a much more comfortable and different design. Although camping is an activity that has been carried out since ancient times as a result of the independent movements of people, glamping occurs with the luxury and quality accommodation services in different structures such as tents, caravans, and tree houses in nature.

With this study, glamping tourism, which is an alternative tourism type, has been tried to be explained through an exemplary business, with the idea that people can act independently during the pandemic process, they can contact as few people as possible, and they are in search of innovation to have different experiences.

Case study was used as a qualitative research method within the scope of the research purpose. In this context, "Hypnos Sapanca Glamping & SPA" enterprise, which provides a unique glamping service in Sakarya-Sapanca borders, was examined within the framework of the case study. A preliminary interview was held with Muhammet Öztürk, owner and manager of the "Hypnos Sapanca Glamping & SPA" business that is subject to the study, and then an online interview was held due to the pandemic. Semi-structured interview form was used in the research.

As the pandemic pushed tourists to be more careful and encouraged new searches, tourism types that had not been known much before became popular in this process. One of them has been the concept of glamping, which brings camping and luxury together and serves people in the comfort of a hotel. Glamping, which is a new concept for our country, has started to attract the attention of those who want to be in touch with nature but are not content with the simplicity of the camp conditions and expect luxury service, especially with a high socio-cultural status. Glampings are one of the rare places where people can get the five-star service they are accustomed to in nature and in a relatively uninhabited area in a nature-friendly and environmentally friendly concept. The fact that glamping started to be in great demand during the pandemic period is supported by the findings of this study.

In the light of the information obtained, it was determined that glamping, which is one of the new trends after the covid-19 epidemic is a relatively new concept in our country and is not yet fully known, it has the potential to work for 11 months of the year; the cost at the foundation stage is lower than the hotels, the occupancy rate is over 80 percent profit obtained is over 60 percent, there are not many competitors in glamping, and the demand is quite high despite the high accommodation prices. In addition, it was found out that incoming tourists are in the upper segment in terms of social-cultural and educational aspects, luxury service is provided in the comfort of a hotel in glamping facility and it is necessary to work with intensive effort for this, the place of establishment should be built close to metropolitan cities, the coronavirus affects business positively, especially due to restrictions long reservations are made and that reservations are full for a long time, people started to adapt to normal life quickly and pandemic prevention and hygiene problems are not sufficiently considered in the glamping facility.

Finally, based on the results obtained within the scope of the research; various suggestions have been made for investors, practitioners, and future studies.

Mobil Pazarlamanın Reklam İçerik Kalitesine Etkisi: Çalışanlar Üzerine Bir Araştırma

The Effect Of Mobile Marketing On Advertising Content Quality: A Research On Employees

Mahmut TEKİN¹
Yılmaz GÖBENEZ²
Ertuğrul TEKİN³

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.819019

Öz

Günümüzde dünyada küresel ekonomiyle birlikte dijital dönüşüm yaşanmakta ve internetin ortaya çıkarak yaygınlaşması sonucu ağ (networking) yapılanmasıyla birlikte yeni bir döneme geçildiği görülmektedir. Bilgi ve bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte internette yapılan mobil işlemler yaygınlaşmıştır. Dijital ekonomiyle birlikte müşterinin alışveriş karar süreçlerinde reklam içeriklerinde önemli değişimler yaşanmaktadır. Dijital ekonomi mobil olarak; sanal paralar, kripto paralar, sanal cüzdanlar, dijital ödeme ve fatura sistemleri, online reklamcılık, dijital hizmet ve ürünler gibi değişik bileşenlerden oluşmaktadır. Bu ekonomiyle internette mobil olarak yapılan alışveriş ile birlikte bilgi, ürüne ve hizmete dönüşerek şekil değiştirmektedir. Değişen işletme kültürü ve iş yapma şekliyle herkes, sabit veya mobil bir cihazla internete bağlanarak ev, işyeri, park ve benzeri her yerden işlem yapabilmektedir. Mobil Pazarlama mobil teknoloji kullanılarak yapılan alışveriş işlemleri olarak alışverişin internet ortamında ağ yapılanması kullanılarak akıllı teknoloji ve cihazlarla yapılmasıdır. Mobil Pazarlama ile satınalma bir merkeze bağlı olmadan, kolaylıkla ve açık erişimli ve yerinden yönetimli olarak gerçekleştirilebilmektedir. Dijital ortamda reklam içerikli mobil pazarlamanın etkisiyle tüketicinin alışveriş karar süreçleri karar vericilerin tercihlerine göre gerçekleşir. Mobil pazarlamanın reklam içeriklerini değiştirmesiyle birlikte tüketicilerin satın alma davranışı dijital ortamda çok kanallı pazarlamayla yaşanan deneyimlere göre oluşmaktadır. Bu çalışmanın amacı mobil pazarlamanın reklamların içerik kalitesinin çalışanların satınalma davranışı üzerindeki etkisini araştırmaktır. Araştırma için geliştirilen anket İstanbul'da çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren 56 firmada çalışan 208 kişiye uygulanmıştır. Bu araştırma sonucunda mobil pazarlama tüketicilerinin satın alacakları ürün/hizmetin reklam içerik kalitesini olumlu etkilediği sonucu elde edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Mobil Pazarlama, Reklam İçerik Kalitesi, Tüketici Satınalma Davranışı, Dijital Ekonomi, Bilişim Teknolojileri

Abstract

Today, the world is experiencing a digital transformation with the global economy and it is seen that a new era has started with the networking structure as a result of the emergence and wide spreading of the internet. With the development of information and information technologies, mobile transactions on the internet have become widespread. Thanks to the digital economy, significant changes have been experienced in the advertising contents in terms of the shopping decision-making processes of the customers. The mobile digital economy consists of various components such as virtual currencies, crypto currencies, virtual wallets, digital payment and invoice systems, online advertising, digital services, and products. By means of this economy, information is transformed into products and services with the shopping made on the internet via mobile phones. As a result of the changing business culture and way of doing business, everybody can connect to the internet with a fixed or mobile device and make transactions from many different places such as home, workplace, park, and so on. Mobile Marketing is shopping transactions made through using mobile technology, a network structure on the internet, or using smart technologies. With Mobile Marketing, purchases can be made easily and with open access without connecting to a customer representative. In the digital media, the shopping decision processes of the consumer take place according to the preferences of decision-makers with the effect of ad content on mobile marketing. As mobile marketing changes the contents of the advertisement, the purchasing behaviors of the consumers are based on the experiences of multi-channel marketing in the digital environment. The aim of this study is to investigate the extent to which the content quality of mobile marketing ads affects purchasing behaviors of the employees. The questionnaire developed for the research was applied to 208 people working in 56 companies operating in various sectors in Istanbul. As a result of this research, it is concluded that the product/service that mobile marketing consumers will buy has a positive effect on the ad content quality.

Keywords: Mobile Marketing, Advertising Content Quality, Consumer Purchasing Behavior, Digital Economy, Information Technologies

1 Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi, Konya, mahtekins@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-2345-6789

2 Prof. Dr. Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul, gobenez@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2852-0142

3 Sorumlu yazar: Dr. Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Konya, ertugrultekin@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8485-7316

Geliş Tarihi: 01.11.2020

Kabul Tarihi: 25.01.2020

Giriş

Günümüzde gelişen dijital teknolojiye bağlı olarak ekonomi dijitalleşmiş ve bu ekonomiyle birlikte internette alışveriş işlemleri akıllı araç ve teknolojilerle birlikte mobil olarak yapılmaktadır. Bu bağlamda işletmelerin pazarlama işlemleri mobil teknolojiler kullanılarak geliştirilen reklamlara göre gerçekleştirilmektedir. Mobil pazarlama reklam içerik kalitesini değiştirmiş ve bunun sonucunda da tüketici satınalma davranışları da reklam içerik kalitesinden etkilenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda mobil pazarlamanın reklam içerik kalitesine etkisiyle ilgili çalışmalara rastlanmamıştır. Bu amaçla mobil pazarlamanın reklam içerik kalitesine üzerine etkisini ölçümlemek üzere bu çalışma yapılmıştır.

Mobil Pazarlamanın en önemli özelliği mobil bir şekilde hareketli olarak taşınabilir araçlarla sürekli yapılmasıdır. Mobil Pazarlama, mobil teknoloji kullanılarak yapılan alışveriş işlemleridir. Mobil Teknoloji, dijital olarak mobil tablet veya cep telefonunda olduğu gibi bilgisayar becerisine sahip olarak kullanılan taşınabilir, kablosuz ve elde tutularak kullanılan araç ve sistemlerdir. Örneğin; yeni nesil mobil ağlar ve teknolojiler denilince cep telefonları, el bilgisayarları ve benzer teknolojiler aklı gelmektedir (Tekin, 2020: 45).

Mobil'in anlamı; hareketli, taşınabilir, devinen ve kıvıldağan demektir. Mobil ayrıca, serbestçe veya kolayca hareket edebilir veya hareket ettirilebilir manasına da gelmektedir. Örneğin; yeni nesil mobil ağlar denilince cep telefonları, el bilgisayarları ve benzer teknolojiler aklı gelmektedir (Rowles, 2017: 110). Mobil, hareketli uygulamaya göre hazır motorlu taşıtların kullanılmasına denir (Dictionary, 2020). Örneğin; mobil telefon, bir yere ve kabloyla bağlı olmayan, kişinin yanında taşıyabildiği kablosuz cep telefonu ve araç telefonudur (Lafsozluk, 2015). Mobil Teknoloji, dijital teknoloji olarak mobil tablet veya cep telefonunda olduğu gibi bilgisayar becerisine sahip olarak kullanılan taşınabilir, kablosuz ve elde tutularak kullanılan araç ve teknolojilerden oluşmaktadır.

Mobil pazarlama, daha çok "akıllı cep telefonu" kullanılarak yapılan pazarlamadır. Akıllı cep telefonu kullanılarak her türlü alışveriş işlemleri her mobil olarak hareketli bir şekilde her yerden, her zaman, her şirket, kuruluş, kişi ve işletme ile çevrimiçi olarak hızlı ve esnek bir şekilde yapılabilmektedir. Mobil pazarlamayla müşteri, süreç, ürün, dağıtım, ödeme, reklam içeriği ve şekli, teknoloji ve bilgi odaklı hale dönüşmüştür (Uygun vd., 2018: 212). Mobil pazarlama, mobil cihazların kullanılarak reklam içerik metin tanıtımlarıyla reklam bildirimleri ve uygulamalarına dayalı mobil bir reklamcılık etkinliği olarak yağın hale gelmiştir. Mobil pazarlama tüketici kitlelerini demografik özelliklerden çok davranışlara göre gruplandırarak dijital reklam yöntemi olarak kullanılmaktadır. Mobil Pazarlama ile satınalma, bir merkeze bağlı olmadan, kolaylıkla, açık erişimli ve yerinden yönetimli dijital olarak gerçekleştirilebilmektedir (Shankar, 2016).

Mobil Pazarlama, alışveriş süreçlerinde reklam içeriği mobil teknoloji araç ve sistemlerin kullanılmasıyla sanal ve artırılmış gerçeklik olarak çevrimiçi hareketli bir şekilde de yapılabilmektedir. Akıllı bilgi çağında her alanda ortaya çıkan dijitalleşmeyle birlikte sistemler araç ve gereçler mobil olmuştur (Grewal vd., 2018: 103). Mobil Pazarlamayla işletmelerin, geleneksel pazarlama çabalarından farklı olarak sürekli bir şekilde müşteri ile iletişimde kalması pazarlamada önemli bir değişim getirerek alışverişini durağan olmaktan çıkarak dinamik hale getirmiştir. Mobil Pazarlama ayrıca müşterinin çevrim içi olarak birçok mobil cihaz kullanıcısının cep telefonlarını ve tabletleri sürekli olarak yanlarında taşımasından da yararlanarak sürekli iletişim halinde olmaktadır (Shankar vd., 2010: 113). Mobil pazarlama, müşterilerin izini sürekli takip ederek büyük veriyi ve özelde müşteri için küçük veriyi konuma dayalı hizmetlerle anlık takip ederek kullanabilmektedir. Bu bağlamda müşterinin tarafından sıkça ziyaret edilen bir yere veya mağazaya müşteri yakınlığına göre reklam içeriklerinde kuponlar, fırsatlar ve promosyonlar sunarak fiziki satışı da gerçekleştirmektedir (Tekin, 2020: 43). Mobil pazarlamanın sağladığı kolaylıkla birlikte tüketicilerde de her türlü alışveriş işlemlerini mobil olarak yapmaktadır. Tüketiciler örneğin; akıllı cep telefonlarıyla internet ile sürekli çevrim içi bir şekilde mobil olarak Facebook, Twitter ve Msn gibi sosyal ağları kullanarak herkesle iletişim kurularak bilgi alışverişini yapılabilmektedir. Ayrıca html tarayıcılar ile internet sitelerini gezerek hava ve yol durumu trafik, sinemalar, eczane, gezi, yemek, bilet, banka işlemleri de yapılabilmektedir (Tekin, 2018: 127).

1. Mobil Pazarlama

Mobil Pazarlama, ürün ve hizmetleri tanıtarak satışını yapmak üzere tabletler ve akıllı telefonlar gibi mobil cihazlar kullanıldığı reklam, satış ve dağıtım faaliyetleridir. Mobil Pazarlama, pazarlama karması ağ yapılanmasıyla pazarlama kampanyalarını tüketicilerin konumuna göre uyarlayarak dijital mobil teknolojileri kullanarak yapılmaktadır (Investopedia, 2020). Mobil Pazarlama, bir dijital pazarlama olarak ürünlerin/hizmetlerin tüketicilere; mobil cihazlar, sosyal medya, arama motorları, görüntülü reklamlar ve diğer kanallar kullanılarak internet ortamında yapılmasıdır (Shareef Akhter vd., 2016: 25).

Mobil Pazarlama tablet veya akıllı cep telefonları gibi hareketi ve sürekli taşınabilir “mobil cihazlar” ile yapılmaktadır. Mobil pazarlama, mobil cihazların kullanılarak reklam içerik metin tanıtımlarıyla reklam bildirimleri ve uygulamalarıyla yapılan reklamcılık etkinliğidir. Mobil pazarlama tüketici kitlelerini demografik özelliklerden çok davranışlara göre gruplandırarak inceleyen dijital reklam yöntemidir. Mobil pazarlama, mobil reklamcılıkla çevrim içi olarak anlık, kişiye özel esnek ve çevik bir tanıtım ve satış yöntemidir. Mobil pazarlama veri toplamaya dayalı bir sistem olduğu için veriyi daha etkin kullanabilmek üzere kişisel veri gizliliğine önem verilmelidir.

Mobil Pazarlama, tüketicilerin kişisel bir mobil cihaz kullanarak sürekli bir şekilde bağlandıkları her yerde bulunan bir ağı kullanarak gerçekleştirilen bir pazarlama etkinliğidir. Mobil Pazarlama sistemi, tüketicilere gönderilen SMS metin mesajları, MMS multimedya mesajlaşmasıyla reklam bildirimleri kullanılarak mobil cihazlara indirilen uygulamalar aracılığıyla çalışmaktadır. Bu bağlamda Mobil Pazarlama, mobil web siteleri veya uygulama içi pazarlama yoluyla gönderilen reklam veya promosyon içeriklerine göre işlem yaparak veya QR kodlarını taranarak mobil cihaz kullanılarak yapılmaktadır. Mobil Pazarlama, tüketicilerin coğrafi konumun yakınlığına göre göre hizmet sağlayan konuma dayalı hizmet kullanımına göre çalışan “tüketici yakınlığı” sistemleridir (Technians, 2018). Mobilin insan hayatının ayrılmaz bir parçası haline gelmesi ve akıllı telefonların günlük yaşamda önemli bir yer tutması Mobil Pazarlamanın gelişmesindeki en önemli etkenlerden birisidir (Durmaz, 2015: 71). Mobil Pazarlamanın sağladığı hız, erişilebilirlik ve çevrimiçi olmanın sağladığı teknolojik kolaylıklar tüketici satın alma davranışlarını da değiştirmiştir. Mobil Pazarlama alışverişin internet ortamında ağ yapılanması kullanılarak akıllı teknoloji ve cihazlarla yapılmasından dolayı bu teknoloji iş yapma modellerini değiştirerek daha fazla müşteriye erişerek işletmenin büyümesini sağlamaktadır (Technians, 2018).

Dijital ekonominin gelişmesiyle birlikte Mobil Pazarlama, mobil cihazların kullanımının yaygınlaşması sonucunda küçük, orta ve büyük işletmeler için önemli bir satış aracı olmuştur. Mobil Pazarlama sektöründe önemli markalar için mobil reklamcılıkla önemli bir pazarlama yöntemidir. Mobil Pazarlama içinde yer alan Mobil reklamcılık, tüketici kitlelerini davranışlara göre hedefleyerek çok kanallı ve çapraz kanallı pazarlamayla kişiye özel benzersiz bir deneyim yaşamasını sağlamaktadır. Mobil Pazarlamayla tüketici davranışlarını harekete geçiren reklam içerikleri ve mesajları onların önemli bir davranış değişikliğine yol açmaktadır. Böylece Mobil Pazarlamayla işletmeler mobil cihaz kullanıcıları tüketicileri mesajlar yoluyla kısa sürelerle kontrol ederek onları istediği şekilde yönetebilmektedir. Mobil Pazarlama alışverişte önemli bir değişim ve dönüşüm sağlamıştır. Pazarlamacılar için tüketicilere çevrim içi olarak anında memnuniyet sağlamak üzere “an’ı yaşatmak”, daha fazla temas noktasıyla daha çok kanallı ve çapraz kanallı daha çok satış sağlamıştır (Investopedia, 2020). Mobil Pazarlamaya göre değişen iş yapma şekline göre oluşan işletme kültürüne göre tüketiciler, sabit veya mobil bir cihazla internete bağlanarak ev, işyeri, park ve benzeri her yerden alışveriş yapabilmektedir. Mobil Pazarlamanın değiştirdiği alışveriş kültürü ile birlikte tüketiciler daha kolay, hızlı, maliyetsiz, erişilebilir, çevrimiçi olmanın sağladığı teknolojik kolaylıklar tüketici satın alma davranışlarını da değiştirmiştir. Mobil Pazarlamanın mobil teknolojileri kullanarak, alışverişin internet ortamında ağ yapılması akıllı teknoloji ve cihazlarla satın almanın bir merkeze bağlı olmadan kolaylıkla, açık erişimli ve yerinden yönetimli dijital olarak yapılması alışverişini önemli ölçüde değiştirmiştir (Berman, 2016: 433).

Mobil Pazarlama, Geleneksel Pazarlama çabalarından farklı olarak sürekli bir şekilde müşteri ile iletişimde kalmayı hedeflemektedir. Böylece müşteri ile çevrim içi olarak birçok mobil cihaz kulla-

nıcısının bu cep telefonlarını ve tabletleri sürekli olarak yanlarında taşımasından yararlanmaktadır. Mobil pazarlama müşterilerin izini sürekli takip ederek büyük veriyi ve özelde müşteri için küçük veriyi konuma dayalı hizmetlerde kullanabilmektedir. Bu bağlamda müşterinin bir tarafından sıkça ziyaret edilen bir yere veya mağazaya yakınlığına göre reklam içeriklerinde kuponlar, fırsatlar ve promosyonlar sunabilmektedir. Bu durum tüketicilerin davranışlarında önemli değişime yol açarak keyifli ve anlık alışverişe imkân sağladığı için Mobil Pazarlamayı tercih etmelerini sağlamıştır. Mobil Pazarlama kampanyaları daha hedefli ve bireysel müşteriye özgü olduğu için pazarlamayı yapan işletme için daha etkili olmaktadır. Mobil Pazarlama ile Mobil Reklamcılık birbirleriyle ilgili iki kavramdır. Mobil pazarlama, mobil reklamcılığı da kapsayan daha geniş bir terimdir. Mobil Pazarlama toplanan kişisel verileri kullanarak; tüketici tercihlerine ve alışkanlıklarına göre reklamları, tüketici konuma göre ürünü/hizmeti kişiselleştirmek üzere konum hizmetleri teknolojilerini kullanmaktadır (Mittal - Kumar, 2020: 36).

Mobil Reklamcılık, sadece bir mobil kullanıcı belirli bir mağazaya veya hizmet sağlayıcıya yakın olduğunda kullanılmaktadır. Mobil reklamcılık, mobil pazarlamaya göre daha dar kapsamlıdır. Ancak bununla birlikte Mobil Reklamcılık, Mobil Pazarlamada kullanılan önemli bir araçtır. Mobil Reklam türleri; push bildirimleri, resim metin ve afiş reklamları, indirmek için tıkla reklamları, aramak için tıklayın reklamları, tıkla ve mesaj gönder reklamlarıdır (Kılıç - Ünver Emin, 2017: 41). Mobil Pazarlama iş hayatını, sosyal hayatı ve özel hayattaki iş, işlem ve süreçlerinde önemli değişikliklere neden olmuştur. İşletme yönetim; e-işletmenin yapılmasıyla birlikte e-yönetim, e-üretim e-pazarlama, e- insan kaynakları, e- iş, e- süreç şeklinde yapılmaktadır. Mobil Pazarlamayla sanal bir dünyada dijital ekonomide alışveriş içine bilgi, ürün, hizmet ve para transferi kolaylıkla yapılmaktadır (Kushwaha Gyaneshwar - Agrawal Shiv, 2016: 2). Mobil Pazarlamada sistem, para, ekonomi ve ekonomik sistem mobil olarak sürekli hareket halindedir. Mobil Pazarlamada büyük veri bilgiye dönüşerek ve bilgi de ürün, hizmet ve paraya dönüşerek dijital ekonomi de fiziki olarak parayla temas neredeyse sıfırlanması işlemleri kolaylaştırarak hızını da artırmıştır.

Mobil Pazarlama dijital olarak ekonomi işlemleri internet ortamında elektronik olarak sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik ve silikon beyine göre kurgulanarak gerçekleştirilmesiyle birlikte tüketicilerin satın alma davranışlarını da etkilemiştir (Tekin, 2020: 45). Teknolojinin hızla ilerlemesi tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarında değişikliklere yol açarak ve mobil teknolojinin yaygın bir şekilde kullanılmasının pazarda değişim sağlamasıyla birlikte Mobil Pazarlama önemli bir satış yöntemi olmuştur. Özellikle dünya genelinde bilgisayar ağlarının birbiriyle bağlantısı sonucu ortaya çıkan, bir iletişim ağı olan internet kullanımının yaygınlaşması, yapay zekâ kullanan iş modelleri ve mobil teknolojilerdeki gelişmeler Mobil Pazarlamayı öne çıkarmaktadır (Onurlubaş - Öztürk, 2018: 986). Tüketiciler mobil pazarlamanın eğlenceli olması, mobil pazarlama müşteri deneyimi yaşatması, mobil pazarlama satış ve kampanyalarını beğendikleri için alışverişte tercih etmektedirler.

2. Mobil Pazarlamada Reklam İçerik Kalitesi

Reklam, bir ürün veya hizmetin tüketicilere satışı amacıyla kullanılan iletişim kurma aracı olarak kişileri bilgilendirmeyi veya etkilemeyi amaçlayan mesajlardır (EconomicTimes, 2020) . Reklam; işletmeler, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, kamu kurumları ve bireyler tarafından bir ürünün / hizmetin, örgütün ya da fikrin, bedeli ödenmiş bir iletişim kanalında hedef olarak belirlenmiş bir kitleye kişisel olmayan yollarla sunumudur. Reklam basit mesajlarla büyük izleyici kitlelerine ulaşabildiği, ürünle ilgili bilgileri tüketicilere anlatabildiği, insanları satın almaya yönlendirebildiği için işletmelerin sıkça kullandıkları bir iletişim aracıdır. İşletmede etkili bir reklam yapılabilmesi için reklam programının hazırlanması gerekir. Reklam programının hazırlanmasında izlenecek adımlar şunlardır; amacın belirlenmesi, reklam için hedef pazarın belirlenmesi, reklamda kullanılacak mesajların belirlenmesi, deneme yapılması, reklam ve araçlarının seçilmesi ve düzenleştirmenin yapılmasıdır (M. Tekin - Zerenler, 2012).

Dijital Pazarlamanın olduğu bir dünyada her iş ve işlemin reklam üzerine tasarlanarak yönetilmektedir. Günümüz iş dünyasında her işletme, kuruluş ve kişi reklam mesajını iletme için mümkün olan her medyayı kullanmaktadır. Reklamlar; televizyon, gazete, dergi, dergi, radyo, basın, internet, doğrudan satış, istifleme, postalar, yarışmalar, sponsorluklar, posterler, etkinlikler, renkler, sesler, görseller ve kişiler ile aracılığıyla yapmaktadırlar. Reklamcılık endüstrisi; reklam veren şirketler,

reklamları oluşturan ajanslar, reklamları yapan medya ve metin editörleri, görselleştiriciler, marka yöneticileri, araştırmacılar, yaratıcı beyinler ve tasarımcılar gibi çok sayıda insan ve kuruluştan oluşmaktadır. İşletmenin veya ürünlerinin reklamını yapması gereken bir şirket, bir reklam ajansı tutarak şirket ajansa marka, imajı, arkasındaki idealler, değerler ve hedef müşterileriyle ilgili bilgiler vermektedir. Reklam ajansları kullanıcı ile iletişim kurmak için görseller, metinler, düzenler ve temalar oluşturmak için fikirleri ve kavramları dönüştürmektedir. Müşterinin onayından sonra reklamlar, ajansın medya satın alma birimi tarafından yapılan rezervasyonlara göre yayınlanmaktadır (Murat - Bal Nedim, 2020: 169).

İçerik, bir sözcüğün içinde bulunan öğelere bağlı olarak taşıdığı özün tümüdür. İçerik bir sözcüğün veya kavramın anlamına göre taşıdığı manalardır. İçerik yayıncılıkta, sanatta ve iletişimde, son kullanıcıya veya izleyiciye sunulan bilgi ve deneyimlerdir. İçerik, konuşma, yazı veya çeşitli sanatlardan herhangi birinde çeşitli iletişim araçlarla ifade edilen mesajlardır. İçeriğin değeri, içeriğin kendisine bağlı olarak kullanıcının elde ettiği faydadır. Bu nedenle "içerik", ortam aracılığıyla sağlanan bilgilere, bilginin sunulma şekline ve ayrıca bu bilginin iletildiği ortama dâhil edilen ek özelliklerle faydalı olduğu sürece değerlidir (Wikipedia, 2020). İçerik, herhangi bir konuya ait düşünce ve fikrin yazılı ve görsel anlatımıyla yaratılan öz düşüncedir. İçerik hedef kitlesini etkilemek üzere düşüncelerle ilgili cümle ve görsellerin, nicelik ve nitelik olarak dikkat çekici biçimde bir bütün olarak sunulmasına denir. İçerik görsel veya işitsel tüm nesnelere, logolar, simgeler, grafikler gibi bütünlük ve kompozisyon oluşturan tüm öğelerden oluşabilmektedir. Web sayfası, reklam panoları, akıllı telefonlar, videolar, TV ekranları, bilgilendirme, Sms, sosyal medyadaki marka içerik paylaşımları içerik örnekleridir. Reklam içeriği; internette yer alan ürün ve hizmete özgü olan özelliklerdir.

Reklam içeriği hedef kitleyi etkilemek üzere düşüncelerle ilgili mesajın cümle, görsel, logo veya başka bir şekilde internette sunulmasıdır. Reklam içeriğinde birinci sırada metin yer almaktadır. Tüketiciler en çok arama motorlarına kelimeler üzerinden arama yapmaktadırlar. Sesli biçimde arama yaptırma işi de son dönemde hızla artmaktadır (Narang - Shankar, 2019: 112). Reklam içerikleri, reklam ajansları tarafından yapılan stratejik reklam kampanyasına göre belirlenmektedir. Reklam içerikleri reklam veren işletmenin reklam yaparak, hangi hedef noktaya ulaşmak istediğine bağlı olarak biçimlendirilmektedir. İşletmeyle ilgili reklam metinlerinde işletmenin misyonunu ve vizyonunu çarpıcı bir şekilde anlatan sloganlar, spotlar kullanılmalıdır. Reklam içeriği ürün ve hizmetlerini anlatmak için tasarlanıyorsa içerikte; ürün ve hizmetlerin kullanımı ile ilgili görüntüler, oyuncular, sesler, efektler, sloganlar, spotlar kullanılmalıdır. Reklam içeriğine göre içerik reklamcılığı yapılmaktadır. İçerik reklamcılığı, bu içeriği ücretli dağıtım kanalları aracılığıyla tanıtmak amacıyla içerik üretme sürecidir. Herhangi bir içerik formatı, bir içerik reklam kampanyasının parçası olarak üretilebilir. Örneğin, bu tanıtım belgesini ücretli sosyal reklamlar aracılığıyla tanıtmak amacıyla, sektörünüzdeki müşterilerde ortak olan bir soruna odaklanan bir tanıtım belgesi oluşturulması gibi (Wordstream, 2016).

Reklam içeriği ürün ve hizmetin sunumu bağlamın farklı kişiler, kuruluşlar, konular ve durumlar için önemlidir. Reklam içeriği, yazı, görseller, videolar, sunumlar olarak bloglar, web sayfaları, sosyal hesaplar gibi ortamlarda yayınlanabilmektedir. Reklam içeriği bilgi ve deneyim sunumudur. Reklam içeriği mesajla verilen bir duyguya katılımı istemek amacıyla bağlamsal olarak alakalı bir şekilde sunulan bir hikâyeyi aktaran kaliteli ve çok faydalı bilgilerdir. Reklam içeriğinin kalitesi sunulan içerik, metin, resim, video, ses ve sunum formatlarının sunuş şekline, oluşan duyguya, hazzı, estetiğe ve harekete geçirici mesaja göre şekillenmektedir. Reklam içerik kalitesi, tüketim için tasarlanmış, eğlenmek için üretilmiş ve deneyimlenmek üzere paylaşılan paketlenmiş bilgilere göre oluşan duygularda gizlidir. Kaliteli reklam içeriği, kullanıcıya, izleyiciye ve okuyucuya bilgi sağlayan faydalı olarak değer sağlamaktadır. Kaliteli reklam içeriği, yararlı, beklenen amacı sağlayıcı, sonuç odaklı ve deneyim paylaşımıdır. Kaliteli reklam içeriği tüketicileri marka deneyimlerine yönlendirerek onların deneyim yaşamasını sağlamaktadır (Toprankblog, 2013).

Günümüzde tüketicilerin büyük bir kısmı internete dizüstü veya masaüstü bilgisayar yerine akıllı cep telefonu ve tablet gibi mobil cihazları kullanarak erişim sağlamaktadır. Mobil cihazların taşınabilirlik özelliğiyle sağlanan hareketlilikle birlikte bir kullanıcının internet üzerinden her yerden, her zaman ve herkesle iletişim kurması sağlanabilmektedir. Artan internet ve mobil kullanıcı sayısı, Mobil

Pazarlama adı verilen pazarlamayla sektörlerde çok önemli değişim ve dönüşümlere yol açmıştır. Çağdaş bir pazarlama yöntemi olarak Mobil Pazarlamayı öne çıkaran bazı nedenler vardır. Bu nedenlerin başında Mobil Pazarlamayla birlikte hizmetlerin her zaman, hızlı ve kullanılabilirliğinin artması gelmektedir. Tüketiciler her zaman daha iyi, kolay, kendilerine özel ve hızlı hizmetler istemektedirler. Tüketiciler gereksinimlerini her zaman, her yerden karşılayabilecek ve kolayca ulaşarak kullanabilecekleri bir hizmet sağlayıcı aramaktadırlar.

Tüketicilerin reklam içeriğine göre ve hizmetle ürünle ilgili tutum ve davranışlarını değerlendirebilmek için reklam araştırmaları yapılmaktadır. Bu araştırmalar sonucunda reklamın içeriği ve biçimi, sunulacak medya aracı ve reklam bütçesi hakkında bilgi edinilmektedir. Reklam yayına girmeden önce gerçekleştirilen reklam pre-test araştırmaları ve yayımlandıktan sonra yapılan hatırlamaya, satışa etkisine ve çarpıcılığa gibi durumların ölçüldüğü post-test çalışmaları şeklinde iki temel araştırma türü vardır. Reklam başarısının sadece reklam içeriği ve materyalinin başarısına bağlı olmaması aynı zamanda medya planı, hedef kitle reaksiyonları, rakip reklamlar, ekonomik ortam, marka tercihleri vs. gibi daha birçok faktörden de etkileniyor olmasıdır (M. Tekin - Zerenler, 2012: 79). Web sitesi içerisinde yayınlanan metin, görsel ve videoların tamamı içerik olarak tanımlanmaktadır. Mobil reklamların içeriğinin; keyifli, eğlenceli, yenilikçi, bilgilendirici, cazip, eşsiz bir deneyim sunması, duygusal olması, içeriğinin kalitesi tüketici satınalma davranışını etkilemektedir. Kaliteli içerik ise bu yayımların özgün, kaliteli ve ilginç olmasının sonucu olarak açığa çıkmaktadır. Öncelikle web sitesinin kategorisine uygun içeriklerin hikâyeye dayalı, merak uyandıran, doğru ve özgün olması gerekmektedir. Öyle ki Google ve diğer arama motorları yazım yanlışlarının ve noktalama işaretlerinin hatalı kullanıldığı içerikleri dahi kaliteli olarak nitelendirmemektedir.

Kaliteli içerik aynı zamanda web sitesi ziyaretçilerine yeni bir bakış açısı vaat etmeli ve kullanıcıların aranılan bilgiye sade ve net bir şekilde ulaşmalarını da sağlamalıdır (Ruzgardijital, 2018). Reklamın performansını en üst seviyeye çıkarabilmek için reklam içerikleri önemlidir. Düşük kaliteli reklam içeriklerinin özellikleri olarak bilgileri saklama, sansasyonel dil ve etkileşim tuzağı söz konusudur. Düşük kaliteli reklam tıklama sonrası deneyimlerin özellikleri; güvenilir veya özgün içeriklerin yer almaması, içeriklere oranla çok fazla reklam içerme, açılır reklamlar veya ara reklamları beklenmedik içerik deneyimleri ve yanıltıcı deneyimlerdir. Tüketicilerin reklam içeriğine göre kalite puanlaması yapılmaktadır. Kalite puanı; reklamlar, anahtar kelimeler ve açılış sayfalarının kalitesini yansıtabilmektedir. Kalite puanının yüksek olması reklamların maliyetlerinin düşmesini ve daha iyi reklam konumu sağlayabilmektedir (Crmmedya, 2020).

Reklamların başarılı olabilmesi için hedef pazarın özelliklerini ve reklam aracı özelliklerinin bilinmesi gerekir. Hedef pazarın özellikleri arasında müşterilerin; yaş, meslek, eğitim, cinsiyet, gelir, satın alma alışkanlıkları, coğrafi bölgelere dağılımı, satın alma miktarı ve sıklığı sayılabilir. Reklam yapılırken bu bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Reklam aracı seçilirken; reklam aracının fiziksel özellikleri, reklam aracının maliyeti, reklam aracının ulaştığı pazar birimlerinin sayısı ve özelliklerinin bilinmesi gerekli olmaktadır. İşletme yöneticisi reklama ilgili yukarıda açıklanan unsurları dikkate alarak işletme bütçesine uygun bir reklam aracı seçerek reklam yapmalıdır (M. Tekin - Zerenler, 2012: 63). Reklam etkinliğinde reklam mesajının da önemli bir payı vardır. Reklam mesajının inandırıcı olması gerekir. Reklam mesajının inandırıcı olabilmesi için dikkat çekici, ilgi uyandırıcı, arzu yaratıcı ve harekete geçirici özelliklere sahip olması gerekir. İşletme yöneticisi rakip işletmeleri ve pazar durumunu göz önüne alarak etkin bir reklam kampanyası düzenleyerek satışları arttırabilir (Banerjee vd., 2020: 3).

Günümüzde insanların çoğu akıllı telefonlar aracılığıyla mobil olarak yaşadıkları için Mobil Pazarlama ve Mobil reklam içeriğinin kalitesi onların ilgisini çekmektedir. İşletmeler işlerini Mobil Pazarlamaya dayalı olarak geliştirerek genişletmek üzere stratejiler izlemektedirler. Artık her işletme için internet üzerinden mobil kullanıcıları çekmek için Mobil Pazarlama stratejileri çok daha önemli olmuştur. Yeni iş tasarımı ve iş geliştirme modeli mobil pazarlama stratejilerine göre yapılmaktadır. Mobil reklam etkinliğinin sağlanmasında kişisel satış ve promosyon kadar reklam içeriği de önemli bir rol oynamaktadır. Mobil reklam içeriğinin kalitesi tüketici satınalma davranışını etkilemektedir. Bu bağlamda Mobil reklam içeriğinin; keyifli, eğlenceli, yenilikçi, bilgilendirici, cazip, duygusal olması ve benzersiz bir deneyim sunması tüketicilerin alışverişlerinde deneysel ve duygusal pazarlamayla

birlikte mutlu olmalarını da sağlayabilecektir. Mobil reklam içeriğinin kalitesi reklam programının hazırlanmasında dikkate alınarak etkili bir reklam yapılması sağlanabilir.

3. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, soru ve hipotezlerine, amacı ve kapsamına, evreni ve örnekleme, araştırma bulgularına ilişkin verilere yer verilmiştir. Araştırmada anket ve mülakat yöntemi kullanılmıştır. Mobil pazarlamanın reklam içerik kalitesine etkisini İstanbul İmalat Sanayi Sektöründe araştırmak üzere yirmi sorudan oluşan anket soruları çeşitli sektörlerde 56 firmada çalışan 208 kişiye uygulanmıştır.

3.1. Araştırmanın Amacı, Modeli ve Araştırma Soruları

Bu araştırmanın temel amacı Mobil pazarlamanın reklam içerik kalitesine etkisini ölçmektir. Araştırmada mobil pazarlamanın reklam içerik kalitesine etkisi ile incelenmiştir. Çalışmada çeşitli sektörlerde çalışanların kullandıkları mobil telefonların tercih ettikleri ürün reklam içerik kalitesinin tüketici satın alma davranışına etkisi hedeflenmiştir. Araştırmanın modeli ve hipotezleri (Görsel 1)'de yer almaktadır.

Görsel 1: Araştırmanın Modeli

Bu doğrultuda araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur;

H1: Mobil pazarlama tüketicilerin satın alacakları ürün/hizmet ve reklam içerik kalitesini olumlu etkilemektedir.

H2: Mobil pazarlama kullanımı cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

H3: Mobil pazarlama kullanımı yaşa göre farklılık göstermektedir.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Bu çalışma imalat sanayi sektöründe planlanmış olmakla birlikte pandemi kısıtlaması nedeniyle farklı sektörlerde uygulanmak zorunda kalmıştır. İleride sektör bazlı çalışmalar yapılabilir. Araştırma İstanbul ilinde yer alan; tekstil (10), otomotiv (9), tarım (1) olmak üzere 20 adet işletme, enerji sektöründe 1 adet işletme, inşaat sektöründe 15 adet işletme, hizmet sektöründe; reklam(8), telekomünikasyon(3), araç kiralama(2) ve eczane(4) adet işletme olmak üzere toplam 56 işletmede yapılmıştır. Çalışmada mobil pazarlamanın reklam içerik kalitesinin çalışanların satın alma davranışlarına etkisi araştırılmıştır. Sanayi, Enerji, İnşaat ve Hizmet sektöründe faaliyet gösteren toplam 56 işletmede çalışan 265 kişiye anket uygulanması planlanmış ancak anket formlarında gecikmeler yaşandığından ve geri dönüş sağlanamadığından dolayı toplanan anketlerin sayısı 208 adettir. Buna göre 208/265 uygulanan anket 0,78 olmuştur. Bu sayı da yapılan istatistiksel hesaplamalar neticesinde, %95 olasılık ve %5'lik bir hata payı ile evreni temsil edebilecek özelliktedir (Gürbüz - Şahin, 2016, s.131).

3.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Çalışmada araştırma yöntemlerinden nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda hipotezleri test edebilmek için literatür çalışmaları dikkate alınarak tarafımızdan geliştirilen anket formu kullanılmıştır. Bu bağlamda Gao vd. (2013) diğerleri tarafından geliştirilen mobil pazarlama ölçeğinden yararlanılmıştır. Reklam içerik kalitesi literatür çalışmaları dikkate alınarak geliştirilmiştir. Laskey vd.(1989) tarafından geliştirilen, Türkçeye Aydın (2010) tarafından uyarlanan

“Reklam hafızası ve reklam beğenilirliği ilişkisi: televizyon reklamlarına ilişkin deneysel bir çalışma” isimli doktora tezinden yararlanılmıştır. Anket formu üç bölüm ve toplam 27 ifadeden oluşmaktadır. İlk bölümde yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, çalışma durumu, iş yaşam süresi ve işletme konumu gibi demografik özellikler olmak üzere 7 soru bulunmaktadır. Demografik bilgiler dışındaki bölümlerdeki ifadelerde 5’li Likert ölçeğinden faydalanılmıştır. Araştırmanın istatistiksel analizleri SPSS 23 programı yardımıyla değerlendirilmiştir.

4.Bulgular

Çalışmada kullanılan ölçeklere ait Cronbach Alpha değerleri Mobil Pazarlama için 0,842 Mobil reklam içerik kalitesi için 0,709 bulunmuştur. Bu değerlere göre ölçekler literatürde kabul edilen güvenilirlik koşullarını yerine getirdiği ve bağımsız olarak iç tutarlılığın görsel 2’de sağlandığı görülmektedir.

Güvenirlilik Analiz Bulgular		
Ölçekler	Ölçekteki Madde Sayısı	Cronbach' ın Alpha Değeri
Mobil Pazarlama Ölçeği	12	0,842
İçerik Kalitesi Ölçeği	8	0,709

Görsel 2: Güvenirlilik Analizi Bulguları

4.1.Katılımcı Demografik Özellikleri

		Frekans	Oran (%)
Cinsiyetiniz	Erkek	103	49,5
	Kadın	105	50,5
Medeni Durumunuz	Evli	99	47,6
	Bekâr	109	52,4
Yaşınız	18-29	58	27,9
	30-45	127	61,1
	46 ve üzeri	23	11,1
Eğitim Durumunuz	İlkokul	3	1,4
	Ortaokul	9	4,3
	Lise	4	1,9
	Ön Lisans	9	4,3
	Lisans	174	83,7
Bu işletmede kaç yıldır çalışmaktasınız?	1 Yıldan Az	33	15,9
	1 – 5 Yıl Arası	67	32,2
	6 – 10 Yıl Arası	70	33,7
	11 Yıl ve üzeri	38	18,3
İşletmedeki Konumunuz?	Firma Sahibi/Ortağı	25	12,0
	Genel Müdür/Genel Md. Yrd.	45	21,6
	Şef/Süpervizör/Formen/Ustabaşı	78	37,5
	Bölüm veya Birim Müdürü/Mdr. Yrd.	60	28,8
	Çalışan	58	27,9

Tablo: Demografik Bulgular (n=208)

Görsel 3: Demografik Bilgiler

Mobil pazarlamada reklam içerik kalitesinin tüketici satınalma davranışına etkisi arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacı ile 208 kişi üzerinden yapılan çalışmaya ait bir takım tanımlayıcı istatistiksel bilgiler (Görsel 3)'de özetlendiği gibidir. Araştırmaya katılan katılımcıların %49 Erkeklerden, %50 Kadınlardan oluşmaktadır. Çalışanların %47 si Evli, %52'si Bekar kişilerdir. Katılımcıların yaşı incelendiğinde 18-29 yaş arası %27, 30-45 yaş arası %61, 46 yaş ve üzeri olanlar ise %11'dir. Katılımcıların eğitim durumu incelendiğinde, İlkokul %1, Ortaokul %4, Lise %1, Ön lisans %4, Lisans %83, Yüksek lisans %4 mezun olduklarını belirtmişlerdir. Bu işletmede kaç yıldır çalışmaktasınız? sorusuna katılımcıların %15'i 1 yıldan az, %32'si 1-5 yıl arası, %33'ü 6-10 yıl arası ve %18'si 11 yıl ve üzeri çalışanlardan oluşmaktadır. Çalışanlara İşletmedeki Konumunuz nedir? Sorusu sorulduğunda %12'si Firma Sahibi/Ortağı, %21 Genel Müdür/Genel Müdür Yardımcısı, %37 Şef/Süpervizör/Formen/Ustabaşı, %28 Bölüm ve Birim Müdürü/Müdür Yardımcısı, %27 ise Çalışan oldukları tespit edilmiştir.

4.2. Mobil Pazarlama ve Reklam İçerik Kalitesi ile İlgili İstatistiksel Bulgular

Yapılan araştırmada mobil pazarlama ile reklam içerik kalitesini ölçmek için hipotez geliştirilmiş ve sonuçlar (Görsel 4) ve (Görsel 5)'de yer almaktadır.

H1: Mobil pazarlama tüketicilerin satın alacakları ürün/hizmet ve reklam içerik kalitesini olumlu etkilemektedir.

Bu hipotezi test edebilmemiz için çalışanların kullandıkları mobil pazarlama kullanımı durumu ve reklam içerik kalitesi ifadelerine ilişkin istatistiksel bulgular (Görsel 4)'de yer almaktadır.

Mobil pazarlamayı aktif olarak kullanma isterim	2,97
Arkadaşıma mobil pazarlama etkinliklerini öneririm	3,35
Mobil pazarlama kampanyalarındaki ürün/hizmetleri benimserim	3,34
Mobil pazarlamada sunulan kampanyalı ürün/hizmetleri satın almak isterim	3,25
Mobil pazarlama sunulan kampanyalı ürün/hizmetleri denemek isterim	3,60
Mobil pazarlama satış ve kampanyalarına daha fazla erişim sağlamak isterim	3,56
Mobil pazarlama hizmetleri kaliteli olduğu için öneririm	3,69
Mobil pazarlama hizmetleri hızlı olduğu için öneririm	3,67
Mobil pazarlama hizmetleri düşük maliyetli olduğu için öneririm	3,58
Mobil pazarlama hizmetleri eğlenceli olduğu için öneririm	3,42
Mobil pazarlama müşteri deneyimi yaşattığı için öneririm	3,66
Genel olarak mobil pazarlama satış ve kampanyaları takdir ederim	3,70

Görsel 4: Mobil Pazarlama Kullanım Gereçekleri

(Görsel 4)'de araştırmaya katılan kişilerin istatistiksel özelliklerine ait bilgiler standart sapma şeklinde raporlanmıştır. Mobil pazarlama ait ifadeler yukarıdaki tabloda puanlama esasına göre alınmıştır. "Mobil pazarlamayı aktif olarak kullanmak isterim" maddesi dışındaki ifadeler ağırlıklı olarak 3,25-3,70 aralığında yer almaktadır. Buna göre mobil pazarlama uygulama kullananların, uygulama içeriklerini takip ettikleri görülmektedir. Reklam içerik kalitesi ile ilgili ifadeler görsel 5'de yer almaktadır.

Reklam İçerik Kalitesi İfadeleri	
Mobil reklamların içeriği keyifli olduğu için satınalma davranışımı etkiler	3,64
Mobil reklamların içeriği eğlenceli olduğu için satınalma davranışımı etkiler	3,59
Mobil reklamların içeriği yenilikçi olduğu için satınalma davranışımı etkiler	3,65
Mobil reklamların içeriği bilgilendirici olduğu için satınalma davranışımı etkiler	3,57
Mobil reklamların içeriği cazip olduğu için satınalma davranışımı etkiler	3,60
Mobil reklamların içeriği eşsiz bir deneyim sunduğu için satınalma davranışımı etkiler	3,61
Mobil reklamların içeriği duygusal olduğu için satınalma davranışımı etkiler	3,59
Mobil reklamların içeriğinin kalitesi tüketici satınalma davranışımı etkiler	3,79

Görsel 5: Reklam İçerik Kalitesi

(Görsel 5)'de araştırmaya katılan kişilerin istatistiksel özelliklerine ait bilgiler standart sapma şeklinde raporlanmıştır. Reklam içerik kalitesine ait ifadeler yukarıdaki tabloda puanlama esasına göre alınmıştır. İfadeler ağırlıklı olarak 3,59-3,79 aralığında yer almaktadır.

		Mobil Pazarlama	Reklam İçerik Kalitesi
Mobil Pazarlama	Ortalama ± Standart Sapma	0,62 ± 0,46	0,54 ± 0,44
	Korelasyon Katsayısı (r)	1	0,673
	p Anlam Değeri		0,000**
	Örneklem Büyüklüğü (n)	208	208

Görsel 6: Değişkenlere Ait Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Katsayıları

(Görsel 6)'da araştırmaya katılan kişilerin Mobil pazarlama ve Reklam içerik kalitesi ölçekleri korelasyon ilişkilerine ait bilgiler raporlanmıştır. İstatistiksel araştırmalar %95 güven düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Mobil pazarlama ile reklam içerik kalitesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda H1 hipotezi reddedilemez düzeydedir ($r=0,673$, $p=0,000<0,05$). Mobil pazarlama tüketicilerin satın alacakları ürün/hizmet ve reklam içerik kalitesini olumlu etkilemektedir hipotezi kabul edilmiştir.

H2: Mobil pazarlama kullanımı cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

	Cinsiyet	
	Kadın	Erkek
Mobil Pazarlama Ölçeği	105	103
Mobil Pazarlama Puanı ort±std sapma	3,53 ± 0,51 (105)	3,44 ± 0,57(103)
p Anlam Değeri	0,002	

Görsel 7: Mobil Pazarlama Ölçeği Cinsiyet Karşılaştırması

(Görsel 7)'de araştırmaya katılan kişilerle ilgili istatistiksel özellikler raporlanmıştır. Tabloda Mobil pazarlama puanı ile cinsiyet puanları karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada cinsiyet ile mobil pazarlama kullanımı ilişkisine bakılmıştır. Araştırmada yapılan analiz ve değişkenler arasında pozitif veya negatif, anlamlı ve anlamsız olmayan ilişkiler araştırılmıştır. Korelasyon analizi sonucunda anlam değeri $p<0,002$ bulunmuştur. Kadınların mobil pazarlama kullanımı 3,53 ile erkeklerin mobil pazarlama kullanımından 3,44 daha yüksek olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre farklılık anlamlı düzeydedir ($t(208)=-1,167, p<0,05$). Mobil pazarlama kullanımı cinsiyete göre farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir.

H3: Mobil pazarlama kullanımı yaşa göre farklılık göstermektedir.

	Yaş Aralıkları		
	18-29 Yaş Arası(a)	30-45 Yaş Arası(b)	46 yaş ve üzeri(c)
Mobil Pazarlama			
Mobil Pazarlama Ölçeği Puanı \pm std sapma	3,43 \pm 0,52 (58)	3,48 \pm 0,57 (127)	3,65 \pm 0,41 (23)
p Anlam Değeri χ^2	0,001 χ^2		

Görsel 8: Mobil Pazarlama Ölçeği Yaş Aralığı Süresi Karşılaştırması

(Görsel 8)'de yer alan Mobil pazarlama puanı, anketlerden esas alınarak oluşturulmuştur. İstatistiksel araştırmalar %95 düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaşları ile mobil pazarlama ilişkisi yukarıda gösterildiği şekildedir. Söz konusu mobil pazarlamayı en kullanan grup 3,43 ile 18-29 yaş arasındaki grup kullanmaktadır. Sonrasında sıralamada en yakın grup 3,48 ortalama ile 30-45 yaş aralığı yer almaktadır. Mobil pazarla ile yaş aralıkları ilişkini ölçmek için yapılan Korelasyon analizinin anlam değeri $p < 0,001$ bulunmuştur. Mobil pazarlamayı aktif olarak kullanan yaş ise 3,65 ortalama ile 46 yaş ve üzeri temsil etmektedir. Mobil pazarlama kullanımı yaşa göre farklılık göstermektedir hipotezi kabul edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde kullanılan modern teknoloji ile birlikte tüketicilerin medya kullanımıyla ilgili tüketicilere daha çok mobil seçenek sunulmuştur. Bu bağlamda gelişen ağ teknolojisi akıllı araç gereç ve sistemler ile yapay zekâ kullanımıyla birlikte mobil cihazların akıllı telefonlar, tabletler ve diğer cihazlar gibi mobil cihazlar televizyonlardan daha çok tercih edilmektedir. Tüketicilerin mobil cihazlarla birlikte geçirdikleri süre televizyon karşısında oturarak geçirdikleri süreden çok daha fazla olduğundan dolayı Mobil Pazarlama yaygın hale gelmiştir. Çağımızın dijital ekonomi dönemi olmasıyla birlikte hareketli ve taşınabilir cihazlarla anlık olarak çevrim içi bir şekilde sürecin içerisinde olarak anlık, hızlı, kolay, daha düşük maliyetli ve tüketiciye özel çok kanalla mobil lojistikle benzersiz bir ürün veya hizmet sunulabilmesi de Mobilin Pazarlamanın hayatın merkezine yerleşmesini sağlamıştır (Investopedia, 2020).

Günümüzde tüketiciler alışverişlerini mobil teknolojileri kullanarak sabit ve online olarak yapılabilmektedir. Mobil bir şekilde akıllı cep telefonları ve tabletler kullanılarak herkes bu teknolojilerle birlikte olarak Mobil alışveriş şeklini keşfederek yeni deneyimler yaşamaktadır. Mobil Pazarlama çok uzakları yakınlaştırarak Mobil Reklam içerik kalitesiyle sürecin içerisine tüketicilerin beğenileri ve duygularını da katarak tüketicilere çok kanal ile benzersiz deneyimler yaşatmaktadır. Böylece Mobil Pazarlama ve mobil yaşam ile tüketiciler sevinçli neşeyi ve mutluluğu paylaşarak duygusal olarak yaşadıklarını düşünsel olarak alışveriş hazzına dönüştürebilmektedir. Mobil ile tüketiciler dünyayı cep telefonlarıyla yöneterek Mobil Pazarlamayla alışverişini hayatın merkezine yerleştirmektedir. Mobil ile sanal bir dünyada insan gerçek olarak yaşadığı deneyimsel ve duygusal pazarlamayla alışveriş keyfini ve mutluluğunu da yaşamaktadır. Böylece alışveriş yapmanın heyecanını ile yeni deneyimlerin keşfetmek tüketicinin hayatında ve satın alma davranışlarında Mobil Pazarlama ve Mobil Reklam önemli bir çığır açmaktadır (Tekin, 2020).

Akıllı Bilgi Çağında ağ yapılanması ve yapay zekânın kullanılmasıyla birlikte mobil olmaya bağlı olarak hareketlilik ve taşınabilirlik artmıştır. Mobil ile; akıllı otomobiller, akıllı evler, akıllı şehirler, akıllı fabrikalar, akıllı depolar, akıllı marketler, akıllı hastaneler, akıllı okullar, akıllı bürolar, akıllı tedarik sistemleri, akıllı raflar, akıllı ofisler ve diğerleri akıllı cep telefonları gibi mobil sistemlerle hareketli ve taşınabilir olarak yönetilmektedir. Akıllı bilgi çağında tüm sistemler akıllı ve mobil olarak birbirleriyle uyumlu çalışacak şekilde tasarlanmıştır. Akıllı ve mobil olarak yönetilen iş, işlem ve süreçlerdeki insana bağlı olarak ortaya çıkabilecek öncelikler ve hatalar neredeyse sıfırlanmıştır (Mahmut Tekin, 2018).

Bu araştırmada mobil pazarlama ile reklam içerik kalitesi arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan istatistiksel değerlendirmeler sonucunda mobil pazarlama reklam içerik kalitesi arasında pozitif yönlü

ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre Mobil Pazarlama tüketicilerin satın alacakları ürün/hizmet ve reklam içerik kalitesini olumlu etkilemektedir. Tüketicilerin cinsiyete göre Mobil Pazarlamayı kullanmaları farklılık göstermektedir. Mobil Pazarlama ile cinsiyet arasında ilişki incelendiğinde kadınların mobil uygulamaları erkeklerden daha fazla kullandıkları tespit edilmiştir.

Tüketicilerin Mobil Pazarlama kullanımı yaşa göre farklılık göstermektedir. Mobil pazarlama ve çalışanların yaşları arasındaki ilişki incelendiğinde 46 yaş üzerindeki kullanıcıların fazla olması mobil pazarlamayı tercih ettikleri görülmektedir. Araştırma bulgularına göre tüketicilerin Mobil Pazarlamayı kullanma gerekçeleri arasında; Mobil Pazarlama kampanyalarındaki ürün/hizmetleri benimsemeleri, mobil pazarlamada sunulan kampanyalı ürün/hizmetleri satın almak istemeleri ve mobil pazarlamayla sunulan kampanyalı ürün/hizmetleri denemek istemeleri önemlidir. Mobil Pazarlamayı kullanmanın diğer gerekçeleri; mobil pazarlamanın satış ve kampanyalarına daha fazla erişim sağlamak istemeleri, mobil pazarlama hizmetleri kaliteli olması, mobil pazarlama hizmetleri hızlı olması ve mobil pazarlama hizmetleri düşük maliyetli olmasıdır.

Mobil Pazarlamanın eğlenceli olması, mobil pazarlama müşteri deneyimi yaşatması, mobil pazarlama satış ve kampanyaları takdir edilmesi tercih etme nedenleri arasında yer almaktadır. Tüketiciler bu nedenlerden dolayı Mobil Pazarlamayı arkadaşlarına önermektedirler. Araştırma sonucunda Mobil Reklamların içeriğinin; keyifli, eğlenceli, yenilikçi, bilgilendirici, cazip, eşsiz bir deneyim sunması, duygusal olması, içeriğinin kalitesi tüketici satınalma davranışını etkilediği tespit edilmiştir. Bu çalışma İstanbul İmalat Sanayi Sektöründe araştırmak üzere yirmi sorudan oluşan anket soruları 56 işletmede çalışan 208 kişiye uygulanmıştır. Gelecek çalışmalar daha farklı sektörlerde daha çok kişi üzerinde, örneğin, kişilerin gelir seviyelerine göre reklam içerikleri araştırmak üzere kapsam genişletilerek yapılabilir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya, Prof. Dr. Mahmut TEKİN %40, Prof. Dr. Yılmaz GÖBENEZ %40, Ertuğrul TEKİN %20 oranında katkı sağlamıştır.

Kaynakça

- Banerjee, Sy, Shichun Xu-Scott Johnson. "How does location based marketing affect mobile retail revenues? The complex interplay of delivery tactic, interface mobility and user privacy". *Journal of Business Research* (2020), 10.1016/j.jbusres.2020.02.042
- Berman, Barry. "Planning and implementing effective mobile marketing programs". *Business Horizons* 59/(2016), 10.1016/j.bushor.2016.03.006
- Crm Medya. "Kalite Puanı Nedir ve Kalite Puanı Formülü Nedir?". Erişim [20 Ekim 2020]. <https://www.crmmedya.com/kalite-puanı-nedir-ve-kalite-puanı-formulu-nedir>
- Dictionary. "Mobile". Erişim [19 Ekim 2020]. <https://www.dictionary.com/browse/mobile>
- Durmaz, Yakup. "Mobil Pazarlamanın Marka Üzerine Etkileri". *International Journal of Disciplines In Economics and Administrative Sciences Studies (IDEA studies)* 1/(2015), 68-82. 10.26728/ideas.6
- Economicstimes. "Definition of 'Advertising'". Erişim [19 Ekim 2020]. <https://economicstimes.indiatimes.com/definition/advertising#:~:text>
- Grewal, Dhruv, Carl-Philip Ahlbom, Lauren Beitelspacher, Stephanie M. Noble-Jens Nordfält. "In-Store Mobile Phone Use and Customer Shopping Behavior: Evidence from the Field". *Journal of Marketing* 82/4 (2018), 102-126. 10.1509/jm.17.0277
- Gürbüz, Sait-Faruk Şahin. *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Şeçkin Yayıncılık, Ankara: 3. Basım, 2016.
- Investopedia. "Mobile Marketing". Erişim [19 Ekim 2020]. <https://www.investopedia.com/terms/m/mobile-marketing.asp#:~:text=>
- Kılıç, Sabiha-Ahmet Ünver Emin. "Mobil Reklamcılıkta Müşteri Memnuniyeti: Sosyal Medya Kullanıcıları Üzerinde Bir Araştırma". *Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2017), 39-66. <https://doi.org/10.31006/gipad.322461>

- Kushwaha Gyaneshwar, Singh-Ratan Agrawal Shiv. "The impact of mobile marketing initiatives on customers' attitudes and behavioural outcomes". *Journal of Research in Interactive Marketing* 10/3 (2016), 150-176. 10.1108/JRIM-06-2015-0041
- Lafsozluk. "Mobil Nedir". Erişim [19 Ekim 2020]. <https://www.lafsozluk.com/2015/04/mobil-nedir-ne-demektir-anlami.html>
- Mittal, Saurabh-Vikas Kumar. "A Framework for Ethical Mobile Marketing". *International Journal of Technoethics* 11/(2020), 28-42. 10.4018/IJT.2020010103
- Murat, M.-P. Bal Nedim. "Reklam, Kültür ve İletişim". *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi* 7 (2020), 167-182. <https://doi.org/10.21733/ibad.662792>
- Narang, Unnati-Venkatesh Shankar. "Mobile Marketing 2.0: State of the Art and Research Agenda". 97-119. 2019.
- Onurlubaş, Ebru-Derya Öztürk. "Sosyal Medya Uygulamalarının Y Kuşağı Satın Alma Davranışı Üzerine Etkisi: Instagram Örneği". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 9/16 (2018), 984-1016. <https://doi.org/10.26466/opus.471771>
- Ruzgardijital. "Kaliteli İçerik Üretmek Neden Değerli". Erişim [19 Ekim 2020]. <http://www.ruzgardijital.com/blog/kaliteli-icerik-uretmek-degerli/>
- Shankar, Venkatesh, Alladi Venkatesh, Charles Hofacker-Prasad Naik. "Mobile Marketing in the Retailing Environment: Current Insights and Future Research Avenues". *Journal of Interactive Marketing* 24/(2010), 111-120. 10.1016/j.intmar.2010.02.006
- Shankar, Venkatesh. "Mobile Marketing: The Way Forward". *Journal of Interactive Marketing* 34/(2016), 10.1016/j.intmar.2016.03.005
- Shareef Akhter, Mahmud, Dwivedi K. Dwidevi-Vinod Kumar. *Mobile Marketing Channel Online Consumer Behavior*. SpringerBriefs in Business, 2016.
- Rowles, Daniel. *Mobile Marketing : How Mobile Technology Is Revolutionizing Marketing, Communications and Advertising*. London, United Kingdom: Kogan Page, Limited, 2017.
- Technians. "Importance of Mobile Marketing". Erişim [19 Ekim 2020]. <https://technians.com/blog/importance-of-mobile-marketing>
- Tekin, M.-M. Zerenler. *Pazarlama. Günay Ofset, Konya: 1. Basım, 2012.*
- Tekin, Mahmut. *Akıllı Bilgi Çağı. 1.Baskı, Günay Ofset, Konya: 2018.*
- Tekin, M (2020) "Mobil Pazarlamanın Yükselişi". www.mahmuttekin.com.tr. Erişim [2 Aralık 2020]. <http://www.mahmuttekin.com.tr/userfiles/content/files/MOB%C4%B0L%20PAZARLAMANIN%20Y%C3%9CKSEL%C4%B0C5%9E%C4%B0.pdf>
- Uygun, Mutlu, Sevilay Uslu Divanoğlu-vesile özçiftçi. "Mobil Pazarlama Uygulamalarına Yönelik Tüketici Kabulünü Etkileyen Faktörler". (2018)
- Wikipedia. "Content (media)". Erişim [20 Ekim 2020]. [https://en.wikipedia.org/wiki/Content_\(media\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Content_(media))
- Wordstream. "What Is Content Advertising, and Should You Be Doing It?". Erişim [20 Ekim 2020]. <https://www.wordstream.com/blog/ws/2016/07/28/content-advertising>.

Extended Abstract

Mobile marketing is currently being experienced with the development of digital conversion along with the global economy emerging in the world, and the result of the spread of the Internet network (networking) shows the transition to a new era together with restructuring. With the development of information and information technologies with digitalization, the widespread use of smart tools and applications, mobile transactions on the Internet, and the increase in the presentation of advertisements to people, mobile marketing has become widespread. Using it effectively with the digital economy, there are significant changes in the advertising content in the pre- and post-shopping decision processes of the customer. These changes are of great importance in consumers' decisions about products and giving ideas to other customers. The digital economy as mobile consists of various components such as virtual currencies, cryptocurrencies, virtual wallets, digital payment

and invoice systems, online advertising, digital services, and products. With this economy, information is transformed into products and services with the shopping made on the Internet via mobile. The change in business culture and doing business is possible for everyone, by connecting to the online internet with a fixed or mobile device, from home, workplace, park and similar places. Mobile marketing, like shopping transactions using mobile technology, is to do shopping with smart technology and devices using a network structure on the Internet. Mobile Marketing is a marketing activity using a ubiquitous network to which consumers are constantly connected using a personal mobile device. Mobile marketing purchasing can be carried out without being connected to a center, easily and with open access and locally managed. In the digital environment, the shopping decision processes of the consumer are realized according to the preferences of the decision-makers with the effect of advertising content together with mobile marketing. Thanks to the convenience provided by mobile marketing, it also performs all kinds of shopping transactions for consumers on a mobile basis. Consumers for example; It is possible to exchange information by communicating with everyone on a mobile basis using social networks such as Facebook, Twitter, and Instagram. In today's business world, every business, organization, and individual uses every possible media to convey the advertising message. Advertisements: TV, newspaper, magazine, social media, radio, press, Internet, direct sales, stacking, mailing, competitions, sponsorships, posters, events, colors, sounds, visuals, and people. Advertising industry: It consists of many people and organizations such as advertisers, agencies that create advertisements, media and text editors that make advertisements, visualizers, brand managers, researchers, creative minds, and designers. Advertising content is important for different people, organizations, topics, and situations in the context of product and service delivery. As mobile marketing changes the contents of the advertisement, the purchasing behavior of consumers is based on the experiences of multi-channel marketing in the digital environment. In this context, mobile advertising content; Being enjoyable, entertaining, innovative, informative, attractive, emotional, and offering a unique experience will also enable consumers to be happy with experiential and sensory marketing in their shopping. The purpose of this study is to investigate the effect of mobile marketing's content quality on the purchasing behavior of employees. Although the study was planned in the manufacturing industry sector, it had to be applied in different sectors due to pandemic restrictions. The questionnaire developed for the research was applied to 208 people working in 56 companies operating in various sectors in Istanbul. Three hypotheses have been developed in the study, and the effect of mobile marketing on the quality of the advertising content of consumers and whether the use of mobile marketing differs according to gender and age has been investigated. In the findings section, the relationship between reliability analysis, demographic information of the participants, mobile marketing, and advertising content quality was measured. As a result of this research, it is concluded that the product/service that mobile marketing consumers will buy affects the ad content quality positively.

Ordu Yerel Basınında Kıbrıs Barış Harekâtı

Cyprus Peace Operation In Ordu Local Press

Hakan KURT¹

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.839381

Öz

Tarihi ilkçağlara kadar dayanan Kıbrıs üzerinde yaşayan halklar arasında çeşitli dönemlerde hâkimiyet mücadeleleri gerçekleşti. Bu mücadelelerden birisi de 1900'lü yıllarda yani yakın bir tarihte yaşandı. 1974 yılında ada üzerinde hak iddia eden Yunanistan Hükümeti ve EOKA adlı terör örgütü, "Megali İdea" yani Büyük Yunanistan'ın kurulması düşüncesi çerçevesinde adada yaşayan Rum halkı Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını sağlamak amacıyla kışkırttı. Silahlanan ve Türkleri yaşattıkları katliamlarla adadan göndermeye çalışan Rumlar karşısında ise Kıbrıs Türklerini korumak ve Zürih Antlaşması gereğince garantörlük görevini yerine getirmek amacıyla Türk ordusu tarafından adaya bir barış harekâtı düzenlendi.

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ismiyle dünya tarihine geçen gelişme, Türkiye Cumhuriyeti tarafından yakın dönemde gerçekleştirilen sonuçları en etkili savaştır. Ayrıca dünyada ve tüm yurttaki ilgi ile takip edilen önemli gelişmelerden birisidir. Gazeteler kamuoyunun yaşanan gelişmeler karşısındaki bakış açılarının okunabileceği ve yerel tarih çalışmalarında kullanılabilecek kaynaklardır. Gazetelerden derlenen haberler araştırma konusu kapsamında yaşanan gelişmelerin tarihsel süreçlerinin de incelenebileceği materyallerdir. Yerel kamuoyunun oluşmasında önemli bir işlevi olan yerel basın ise ulusal basın kadar önemli bir görev üstlenmekte ve de yayınlandığı şehrin yaşanan gelişmeler karşısındaki tutumunu ortaya koymaktadır. Bir yandan yayınlandığı şehir halkının yaşanan gelişmelerden haberdar olmasını sağlarken diğer yandan kamuoyu oluşmasında etkili de olmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye'de yerel basın tarihi için önemli gelişmelerden birisi olan ilk köy gazetesinin çıkarıldığı Ordu ilinde Kıbrıs Barış Harekâtı döneminde yayınlanan yüksek tiraja sahip iki gazete kaynak olarak kullanıldı. Böylece Ordu yerel basınının ve Ordu kamuoyunun Kıbrıs Barış Harekâtı'na yaklaşımı ortaya konmaya çalışıldı. Daha önce yapılmayan bir çalışma olması sebebiyle de yerel tarih çalışmalarına katkı sağlanması amaçlandı. Araştırmanın sonucunda ise Ordu yerel basınının Ordu ilinde oluşturduğu kamuoyu gözler önüne serilerek Kıbrıs Barış Harekâtı konusunda yerel düzeyde ilginin ve desteğin oldukça yüksek olduğu belirlendi.

Anahtar Sözcükler: Yerel Basın, Ordu Yerel Basını, Ordu Kamuoyu, Kıbrıs Barış Harekâtı

Abstract

Domination struggles took place in various periods between the peoples of Cyprus, whose history dates back to the first era. One of these struggles took place in the 1900's, that is recently. In 1974, the Greek Government and the terrorist organization EOKA, which claimed rights on the island, provoked the Greek people living on the island in order to ensure the annexation of Cyprus to Greece within the framework of the idea of "Megali Idea", that is, the establishment of Great Greece. A peace operation was organized by the Turkish army to protect the Turkish Cypriots against the Greeks who were armed and tried to send the Turks from the island with the massacres they caused to survive, and to fulfill the duty of guarantors in accordance with the Zurich Treaty.

The development named as 1974 Cyprus Peace Operation in world history; is the war that have most effective results which recently performed by Turkish Republic. It is also one of the most important developments which followed with interest in the world and all over the country. Newspapers are resources that can be used to read the public's viewpoints on developments and to be used in local history studies. News compiled from newspapers are materials that can be analyzed within the scope of the research subject, and the historical processes of developments. The local press, which has an important role in the formation of local public opinion, plays an important role as the national press and reveals the attitude of the city where it was published against the developments. On the one hand, it ensures that the people of the city where it was published are aware of the developments, on the other hand, it has been effective in forming public opinion.

In this study one of the important developments in the history of the local press of Turkey, the two newspapers which were published with high circulation during the Cyprus Peace Operation in Ordu where the first village newspaper was published, were used as sources. Thus the approach of Ordu local press and Ordu public opinion towards Cyprus Peace Operation was tried to be revealed. It was aimed to contribute to local history studies as it was a work that had not been done before. As a result of the research, it was determined that the public opinion formed by Ordu local press in Ordu province was revealed and it was determined that the interest and support at the local level was very high on the Cyprus Peace Operation.

Keywords: Local Press, Ordu Local Press, Ordu Public Opinion, Cyprus Peace Operation

Giriş

Kıbrıs Barış Harekâtı konusunda birçok alanda çalışmalar bulunmaktadır. Uluslararası İlişkiler bilim alanında konunun sadece tarihsel süreç içinde “gerçeklikten” uzak kalınarak mazide gömülme olarak algılandığı ve normatif tarihe bağlı kalınarak değerlendirildiği düşünülmektedir (Tamçelik, 2019:65-73). Tarih metodolojisi içinde ise kaynağa dayalı yorumların yapılması önemli bir yer teşkil etmektedir. Ayrıca tarihçinin çalıştığı alan kendi yaşadığı döneme yakın bir tarihe bu durumu göz önünde bulundurarak yorumlar yapılmalıdır. Yakın dönemde meydana gelen tarihi olaylar hakkında bir çalışma yapılırken gazetelerde yer alan veriler kullanılacak kaynaklar arasında yer almaktadır (Eraslan, 2018:130). Ancak geçmişin yansıtılmasında kullanılan kaynaklardaki söylemlerle ilgili çözümlerlerin ortaya konulması gerekliliği artmaktadır. Araştırmada yöntem açısından bakıldığında Uluslararası İlişkiler, İletişim ve Tarih bilim dalında yapılan çalışmaların bir arada kullanıldığı multidisipliner bir yaklaşım ortaya konulması gerekmektedir. Çünkü bahsedilen tüm bilim dalları için farklı metotlar kullanılmaktadır. Örneğin kaynak olarak kullanılan gazetelerdeki haber metinlerinin incelenmesinde İletişim bilimi açısından farklı metotlar uygulanabilmektedir (Çetin ve Şahin, 2017:377-385; Şimşek ve Hassan, 2018:89). Haber metninin yorumlanması sırasında haberin oluşturulmasındaki bazı özellikler de göz önünde tutulmalıdır. Bu bağlamda bahsedildiği gibi yaşanan gelişmelerin hangi yönlerden ele alındığı titizlikle incelenmeli ve de gelişmelerin yaşandığı sosyal ortam vb. durumlar göz önünde bulundurulmalıdır. Çalışmada bu durum dikkate alınarak tarih bilgileri dahilinde haberlerin yorum ve analizi yapıldı. Gazetelerin kaynak olarak kullanıldığı bir yakın dönem tarih araştırmasında kaynak metinlerinin söylem analizleri yapılırken ise eleştirel düşünce her zamankinden fazla kullanılmak zorunda kalınacaktır. Gazetelerde yer alan söylemler, başlıklar, irdelenmesi gerekenler bir bütün olarak analitik ve eleştirel düşüncenin birlikte kullanıldığı bir incelemeyle ele alınmalı, elde edilen tüm kaynaklar üzerinde bir analiz yapılmalıdır. Bu gerçekleştirilirken de kullanılan başlıktan çıkarımlar yapılması, iyi ya da kötü anlamlar içeren sözcüklerin tespit edilmesinin yanı sıra haber metinlerine çeşitli yapısal bakışlar gibi çözümlenme sağlayan metin analizi teknikleri bulunmaktadır (Yardım ve Doğruel, 2019:141-143).

Ulusal basın ülkelerin yaşanan gelişmeler karşısındaki tavrını ve kamuoyunun şekillenmesini sağlamak amacıyla kullanılan iletişim araçlarından birisidir. Gazetecilik araştırmalarında olsun iletişim fakültelerindeki derslerde olsun toplumların ilkel yaşantılarından itibaren haberlerin yani insanların bilgi ihtiyaçlarının var olduğu belirtilmektedir (Özçağlayan, 2008:132). Bu bağlamda yerel düzeyde yayın yapan yerel basın organı olan gazeteler de dünyada yaşanan gelişmeler hakkında yayınladıkları şehir halkını bilgilendirmekte ve kamuoyu oluşturmaktadır. Kısacası toplum için basın ulusal ya da yerel düzeyde olsun her şekilde bir haber kaynağı ve kamuoyu aracıdır (Denoyer, 1963:119). Bununla birlikte 20. yüzyıla gelindiğinde, televizyondan sonra ilk sıradaki iletişim araçlarından olan gazeteler, internetin bulunmasıyla birlikte internet gazeteciliğine dönüşerek tüm dünyayı da kapsayabilen iletişim araçları olmuşlardır (Aslan, 2015:32). Basın demokrasinin dördüncü kuvveti ve kitlelerin habere ulaşmasını sağlayan en etkili araçlardan birisidir. Yerel basın da işte bu işlevselliğe sahip iletişim araçlarındandır. Sınırların dahi yok sayıldığı modern dünyada yerel basın da uluslararası bir boyut kazanabilmektedir (Girgin, 2009; Gezin, 2007). Ayrıca dünya üzerinde yaşanan gelişmeler sadece ulusal düzeyde değil yerel düzeyde de kitleler tarafından takip edilebilmektedir. Örneğin yakın dönem tarihimiz için önemli gelişmelerden birisi olan 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı hem uluslararası hem ulusal hem de yerel basının ilgisini çekti. Araştırmada incelenen gazeteler özelinde kullanılan kaynaklar Ordu ilinde yayın yapan ve etkin okuyucu kitlesine sahip gazetelerdir. Ordu ilinde, Bilal Köyden’in kendi ürettiği tahta makinesiyle ilk defa köyde yayınlanan bir gazete olarak 1927 yılında yayın hayatına başlayan “Güzelordu” gazetesi tarihe ilk köy gazetesi olarak geçti (Okumuş, 2017:14). Bu bağlamda Ordu yerel basını gelişimini erken dönemde tamamladı ve Bilal Köyden tarafından ilk köy gazetesinin bu ilde yayınlanması nedeniyle de Türkiye’de basın alanında sesini duyurdu. Gazetecilik için önemli bir gelişmenin yaşandığı şehirde basın hayatı renkli ve çeşitliliğe sahiptir. “Ordu Sesi” ve “Haber” gazeteleri de Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Ordu yerel basınının önde gelen kuruluşlarındandır ve tiraj olarak yüksek sayılara sahiptir (Baş, 2019). Ayrıca “Haber” gazetesi künyesini içeren başlığından da anlaşıldığı üzere ilk günlük gazete olarak yayın yapmaktadır.

Kıbrıs, coğrafi konumu Akdeniz'in ortasında yer alan bir ada olarak bu konumuyla jeopolitik öneme sahip olmakta ve tüm dünyanın özellikle de emperyalist devletlerin ilgisini çekmektedir. Bununla birlikte petrol kaynaklarına sahip olması da ekonomik bir anlam teşkil etmektedir. Osmanlı hâkimiyetinde bulunan ada 1878 yılında Osmanlı-Rus Savaşı sırasında İngiltere'nin desteğini sağlamak amacıyla İngiltere ile yapılan Kıbrıs Antlaşması çerçevesinde Rusların Kars, Ardahan ve Batum'dan çekilmesi durumunda Osmanlı Devleti'ne geri verilmesi şartıyla yıllık 92 bin altın karşılığı İngiltere'ye kiralandı. Bu şekilde İngiltere'nin hâkimiyetine giren ada, I. Dünya Savaşı ve ardından imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile İngiltere tarafından ilhak edildi (Eroğlu, 1975:74-75).

Adada yaşayan halkın siyasi anlamda baskı altına alınmak istenmesi amacıyla İngiliz vatandaşlığı ya da Türk vatandaşlığı arasında bir tercihe zorlanması sonucunda adadan Türkiye'ye göç hareketi başladı ve Rum nüfus artışa geçti. Bu nedenle Rumlar "ENOSİS" yani adanın "Megali İdea" çerçevesinde Rumların ilhakına geçmesi ve Yunan yönetimine devredilmesi için faaliyete giriştiler. II. Dünya Savaşı ardından artan Rum baskıları yönetiminde sadece Rumların yer alacağı plebisite² kadar vardı. Türkiye ile Yunanistan, Türk ve Rum halk arasında sürekli şekilde bir çekişme alanı haline gelen Kıbrıs adasında çözüme varmak amacıyla çeşitli zamanlarda konferanslar gerçekleştirilerek sorunla ilgili tarafların sürekli şekilde karşılıklı tepkilerine neden olan planlar da (Lord Winster, Radcliffe, Macmillan vb.) ortaya konuldu. Sonuçta 11 Şubat 1959'da Zürih Anlaşması ve 19 Şubat 1959'da da Londra Anlaşması imzalanmasıyla Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu (Uçarol, 2015:1053). Türkiye ise bu antlaşmalar sonucunda ada üzerinde garantör ülke hakkını kazandı. Bu sebeple Rum çevreler bu cumhuriyetin Türklere sağladığı imkânları öne sürerek uzun süre yaşamasını istemediler ve sürekli olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ni sona erdirmeye çalıştılar. Bu nedenle 1960'dan itibaren 1974 yılında yaşanacak olan Barış Harekâtı'na kadar ada üzerinde silahlı çatışmaların da eklendiği politik buhranlar yaşandı (Armaoğlu, 2017:696-709). Kısacası ada üzerinde sürekli şekilde Türk ve Rum halk arasında, Türk varlığının kademeli olarak yok edilmesini sağlamak amaçlı bir çatışma ortamı yaşandı (Eroğlu, 2002:739-752). 1968'de karşılıklı toplumların yeni bir düzen içinde yaşamasını amaçlayan; Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denктаş ve Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides arasında ilki gerçekleştirilen Türkiye'nin ve Yunanistan'ın da destek verdiği görüşmeler başladı. Ancak Türklere 1960 Anayasası'nın tanıdığı hakları dahi vermeyen ve azınlık statüsüne geçmelerini amaçlayan "ENOSİS" sebebiyle bu görüşmeler de bir sonuca ulaşmadı (Armaoğlu, 711). Bu nedenle 1974 yılına gelindiğinde Türkiye Cumhuriyeti garantörlük görevini yerine getirerek yaşanan silahlı çatışmaları sonlandırmak amacıyla adaya bir barış harekâtı düzenledi.

1. Barış Harekâtı Öncesinde Adanın Durumuna Kısa Bir Bakış ve Harekâtın Nedenleri Hakkında Genel Bir Değerlendirme

Kıbrıs adası 1571 yılında Osmanlı Devleti hâkimiyetine geçtikten sonra adaya Anadolu'dan halk gönderilerek yerleştirildi. Böylece ada 1571-1878 yılları arasında yönetsel ve toplumsal olarak Osmanlı hâkimiyetinde yer aldı. Esasen ada üzerindeki toplumun birbirleriyle çatışmadıkları ve ada yönetiminde sorun yaşanmadığı dönem de bu tarihler arasındır (Şahin, 2012:3). Kıbrıs adası 1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Osmanlı'yı koruması güvencesi karşılığında İngiltere hâkimiyetine bırakıldı (Yılmaz, 2000:2-5). Gelişmeler göstermektedir ki adanın İngiltere'ye teslim edilmesinin ardından günümüze kadar devam eden sorunlar ortaya çıktı. İngiltere her durumda ada üzerindeki Türklerin varlığının kabul edilmemesi, görmezden gelinmesi veya yok sayılması gibi tutumlarını devam ettire geldi. Adada Osmanlı hâkimiyetinin ardından ortaya çıkan huzursuzluğun nedenlerinden birisi de Yunanistan'ın ideolojik olarak sürdürdüğü "Megali İdea" politikası oldu. Çünkü bu politikanın öngördüğü amaçlardan birisi Kıbrıs'ın Yunanistan toprağı olmasıdır. I. Dünya Savaşı yıllarında İngiltere'nin adayı tek taraflı ilhak etmesi sonucunda da Yunan ideolojileri etrafında şekillenen ada üzerindeki Rum faaliyetleri artış gösterdi. "ENOSİS" yani "Megali İdea" çerçevesinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını gerçekleştirme isteğini dile getiren adada yaşayan Rumlar 1943 yılına kadar sürekli şekilde her platformda adanın kendilerine ait olması talebinde bulundular (Karadal, 2001:8-17). Bununla birlikte Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuçlanacak olan gelişmeler Türk dış politikasının 1950'lerden sonra ilgilendiği en önemli gelişmelerdir (Armaoğlu, 694). Adada yaşayan Rumların kurduğu EOKA adlı terör örgütü tarafından Kıbrıs'ın Yunanistan'a

2 Plebisit: Halkoyuna başvurma biçimlerinden birisi olarak literatürde iki anlamı bulunmaktadır: 1: Bir ülkede tek parti yönetiminin düzenlediği seçim. 2: Bir bölgede yaşanan uluslararası sorunun bölge halkı tarafından yapılacak seçimle çözümlenmesi (Sönmezoğlu, 2017:470).

ilhakını isteyen “ENOSİS” uygulanmaya konulmak istendi. Kıbrıs Türkleri ise EOKA karşısında; Rauf Denктаş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi’nin Palluryodissa bölgesinde bir araya gelerek kurdukları Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı çatısı altında örgütlendiler (Kusutoğlu, 2017:31). Ada üzerindeki Türk tarafının barışı sağlamak amacıyla sunduğu istekleri ve talepleri özellikle bu teşkilatlanmanın aracılığıyla dile getirildi. 1960 yılı başlarından sonlarına kadar ada üzerinde karşılıklı mücadeleler yaşandı. Adanın yönetimindeki Rum lider Makaryos aracılığıyla çeşitli planlar ortaya konuldu. Ancak Makaryos’un planları karşısında gerilimi artıracak olan Rumlar “Akritas Planı”nı devreye soktu (Uçarol, 1055).

“Akritas Planı” gereği Rumlar, self-determinasyon hakkını savunuyor ve Yunan hükümetine kesin şekilde kendilerine bağlanması hakkında karar alınması için başvurmayı düşünüyordu (Yücesoy, 2016:95). Bu gelişme sonrasında 1974 yılına kadar sürecek olan silahlı çatışmalar da yaşanmaya başladı. 23 Aralık 1963 tarihinde Rum-Yunan ortaklaşa yer aldığı EOKA örgütü tarafından gerçekleştirilen, Türklerin zalimce katledildiği “Kanlı Noel Olayları” yaşandı. Makaryos ise bu silahlı eyleme karşı Türk toplumunun yönetime karşı isyan içinde olduklarını belirtti. Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük’ün girişimleriyle Makaryos’un da kabul etmesi üzerine adaya Lefkoşa’da bulunan “Yeşil Hat” üzerinde İngiliz askerleri girdi. Bu gelişmeler üzerine TBMM adaya gerektiği takdirde müdahale etme kararı aldığını açıkladı (Alasya, 2001:794-795). İşte 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı’nın düzenlenme nedenleri de esasen bu dönemde ortaya çıktı.

Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri de Kıbrıs’ta yaşanan gelişmeler karşısındaki uluslararası düzeyde girişimlerde bulundu. Türkiye İngiltere’ye; Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin bulunduğu bir barış gücü kurulmasını teklif ederek adada çatışmaları durdurmak istedi ve İngiltere bu teklifi kabul etti. Dünya gündemine de gelen konu hakkında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Johnson 1964 yılında Başbakan İsmet İnönü’ye adaya askeri bir müdahalede bulunulmaması gerektiğini belirten bir mektup gönderdi (Uçarol, 1060-1062). İsmet İnönü tarafından garantörlük hakkının kullanılabilmesinin belirtildiği bir cevap mektubu yazıldı ve Amerika eski Dışişleri Bakanı D. Acheson’un davetiyle üç devlet (Türkiye, Yunanistan, İngiltere) temsilcileri Cenevre’de görüşmelere başladı. “Acheson Planı” olarak isimlendiren görüşmelerin sonucunda kararlaştırılan plana göre Türkiye’ye Karpas’ta bir bölge veriliyor, antlaşmaları gözetlemek için uluslararası bir komisyonun kurulması ve Türklerle iki veya üç bölgede daha özerk yönetim tanınması teklif ediliyordu. Rumların EOKA faaliyetleri ise devam ediyordu.

Bu gelişmelerin ardından çatışmaları sürdüren ve adada baskı oluşturan EOKA’cı Nikos Sampson liderliğinde Kıbrıs Elen Cumhuriyeti ilan edildi (Bodur, 2013:727). Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makaryos’a karşı Yunan askeri ile EOKA ortaklaşa darbe yaptı ve Makaryos adadan kaçtı (Akşin, 2017:425). “ENOSİS” amaçlı EOKA eylemlerinin artması ve de o yıllarda dünya devletleri tarafından resmi olarak tanınmış bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti yönetimine yapılan darbe dolayısıyla adada barış ortamının tekrar tesis edilmesi gerekliliği meydana geldi (Yılmaz, 14-37). Türkiye garantör ülke olma görevinin verdiği sorumlulukla adada barışın sağlanması için İngiltere’ye teklifte bulunsa da İngiltere kendi çıkarları doğrultusunda bu teklifi kabul etmedi. Bu sebeple de Türkiye Cumhuriyeti garantör ülke olması ve daha öncesinde imzalanan Garanti Antlaşması’nın 4. Maddesi gereğince adaya 20 Temmuz 1974’te bir çıkarma yaptı (Alasya, 800-801; Akşin, 332). Kıbrıs Barış Harekâtı Türk ordusu tarafından başarıyla tamamlanarak Kıbrıs Türklerinin güvenlikleri sağlandı. Türkiye Cumhuriyeti Devleti garantör ülke olma görevini yerine getirerek ada üzerinde barışı tesis etmeyi başardı. Böylece Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin kurulması yolunda da önemli bir adım atıldı. Kıbrıs Türkleri yıllardır özlenen bağımsızlıklarına 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin bağımsız bir devlet olarak ilan edilmesiyle ulaştılar (Gazioğlu, 2002:516).

2. Ordu Yerel Basınında Kıbrıs Barış Harekâtı

Kıbrıs Barış Harekâtı 20 Temmuz-16 Ağustos 1974 arasında iki kez 20-22 Temmuz ve 14-16 Ağustos tarihlerinde gerçekleşti (Tarakçı, 2010:124).

Tüm yurttaki etkileri olan böylesi bir gelişmenin elbette yerel düzeyde de bazı yansımaları ve yankıları oldu. Çalışmanın kaynağı olan Ordu Sesi ve Haber gazetelerinin yayınlandığı Ordu ili genelinde de gelişmeler yaşandı. Bahsedilen gazeteler de Ordu ilinde harekât sırasında kamuoyunda

gazeteler tarafından oluşturulmaya çalışılan algıların görülebileceği kaynaklardır. Bu bağlamda Ordu basınında Kıbrıs Türklerine ve barış harekâtı düzenleyen Türk ordusuna yardım konusunda bir birliktelik sağlanarak gelişmeler takip edildi. Ordu Sesi gazetesi sahibinin emekli bir ordu mensubu olmasının da Kıbrıs Barış Harekâtı'nın bu gazetede takip edilmesinde önemli bir etken olduğu düşünülebilir. Çünkü gazetenin isminin dahi Ordu Sesi olarak seçilmesi, gazete sahibinin emekli bir ordu mensubu olmasından dolayı Türk Silahlı Kuvvetleri ile bir yakınlık, Ordu ili ile Türk ordusu arasında "ordu" kelimesi üzerinden bir ilişki kurmaya çalıştığını düşündürmektedir. Zaten gazetenin çalışmada kullanılan bir nüshasında yer alan "Ordulu 7'den 70'e Ordulaşılıyor" şeklindeki başlıktan da bu durumun "ordu" kelimesi üzerinden yapıldığı görülebilmektedir (Ordu Sesi, 1974a). Kıbrıs Barış Harekâtı'na Ordu ilinde kayıtsız kalınmadığını ve de Ordu basınında Ordu kamuoyunda harekât sırasında oluşturulmaya çalıştığı algıyı ortaya koymak amacıyla gazetelerin Kıbrıs Barış Harekâtı günlerinde var olan nüshalarına ulaşıldı. Gazetelerin 1974 yılına ait tüm nüshaları Ordu İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Ordu yerel basın çevrelerinin incelenen süreçteki önde gelen isimlerinden birisi Rıza Şimşek'tir. Bin-başı rütbesinden emekli olmuş asker kökenli bir gazeteci olarak 1966 yılında Ordu basınına yakın tarihteki önemli temsilcilerinden olan Ordu Sesi gazetesini çıkarmaya başladı (Acar, 2018). Haber gazetesi ise künyesinde Ordu'nun ilk günlük gazetesi olduğunu yazmakta ve incelenen nüshalarında çoğunlukla TÜBA ajansı tarafından aldığı haberleri yayınlamaktadır. Bu gazete ise Tarık Özsoy tarafından kuruldu (Öztürk, 2019). Gazete köklü bir geçmişe sahip olmakla birlikte dünya basınına takip etmesi de ilgi çekicidir. Ayrıca Haber gazetesinin 1950'li yıllarda dahi 1000 adet sattığı, okuyucu kitlesine yönelik okunma sayısını artırmak konusunda sahibi tarafından ilginç tekniklere başvurulduğu da yine günümüz Ordu basını tarafından yayınlanan haberlerde nükteli şekilde belirtilmektedir (Öztürk, 2017; Baş, 2019).

Yaşanan gelişmelerin tüm boyutlarıyla ilgilenen gazeteler Kıbrıs Barış Harekâtı konusunda dikkati çeken bir yayın politikası izlediler. Halkın birlikte hareket etmesi ve harekât konusunda orduya destek verilmesi gerektiği fikrinin kamuoyunda yer edinmesini amaçladılar. Kıbrıs'ta gelişmelere baktığımızda ise olayların ilk olarak başladığı 1974 Temmuz'da yaşanan darbenin ardından yaşanan silahlı çatışmalar devam ederken Makaryos Malta'ya gitti. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde ise Başbakan Bülent Ecevit tarafından Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar'ın katılımıyla acil şekilde bir toplantı düzenlendi. Yaşanan bu gelişmelerle ilgili Ordu kamuoyu gazeteler tarafından sürekli olarak bilgilendirildi. Aynı dönemde Amerika ile yaşanan Haşhaş Meselesi de Rıza Şimşek tarafından yazılan "Zayıf Anlarımız" başlıklı köşe yazısında ele alınarak Kıbrıs konusunda da tüm toplumun birlik halinde olması gerektiği ve zayıf bir halde bulunmamamız gerektiği söylenmektedir (Ordu Sesi, 1974b). Kıbrıs konusunda yaşanan gelişmeler sırasında konunun hükümetler düzeyinde İngiltere ile görüşülmesi de sağlandı. Bu nedenle Makaryos Malta'da bulunduğu bir sırada İngiltere'ye de geçmeyi planlarken Türkiye Cumhuriyeti adına görüşmeler yapacak olan Başbakan Bülent Ecevit ise 19 Temmuz'da İngiltere'ye giderek İngiliz yetkililer ile görüşmelerde bulundu. Ecevit'in ve Makaryos'un İngiliz yetkililerle çeşitli görüşmeler gerçekleştirmesinin ardından Ordu Sesi gazetesinde Makaryos'un Amerika'ya gideceği de söylenmektedir (Ordu Sesi, 1974c). Aynı günlerde Haber gazetesinde ise Denктаş tarafından Kıbrıs Türklerine yönelik güvenlikleri için evlerinden çıkmamalarının istendiği bir çağrıda bulunulduğu söylenerek Türklerin adada barışı ortadan kaldıracak tutum içinde olmadıkları da özellikle belirtilmektedir (Haber, 1974a).

Ordu Sesi gazetesinde köşe yazıları bulunan Kazım Vardal tarafından kaleme alınan bir yazıda Ecevit hakkındaki söylemler dikkat çekicidir. Vardal, Ecevit'in akıl ve mantık çizgisinden ayrılmadığını ancak Rum yetkililerin bu tutumu sergilemediğini belirttiği yazısında yaşanan silahlı çatışmaların sebebinin de bu tutum olduğunu düşünmektedir. Ayrıca Yunanistan ile Türkiye arasında yaşanan gelişmelerin, Kıbrıs'ta gerçekleşen darbenin ve barış harekâtının aslında havanın kapalı olduğunda insanın yağmur yağacak öngörüsünde bulunduğu gibi daha önceden öngörülebilirdiği gelişmeler olduğunu şu sözlerle söylemektedir:

"Fırtına geleceği zaman, güneş kaybolur, gökyüzünde siyah bulutlar dolaşır, rüzgâr daha sert esmeğe başlar, deniz çalkantılanır bilgiçliğinde bulunuruz. Savaşta başlayacağı zaman

bazı belirtiler görülür. Nitekim son 3 aydan beri Türkiye ile Yunanistan arasında geçen hadiseleri düşünürsek, acaba bunlarda savaş işaretidir? diyeceğiz.” (Vardal, 1974a).

Harekât başladığında Türkiye, yönetim düzeyinde olsun toplum düzeyinde olsun tam bir teyakkuza halindeydi. Kamu kurumları tarafından Türk Silahlı Kuvvetleri'ne harekât sırasında ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için yardım kampanyaları da başlatıldı. Ordu Sesi gazetesi de bir yardım kampanyası düzenlediğini bildirmekte ve herkesin destek olmasını istemektedir:

“Yardım Kampanyası Açıyoruz: Ordumuzun zafere ulaşabilmesi için, bütün gücümüzle ona yardımcı olmamız gerekir. Bu konuda da Ordular ordulaşmasını en iyi şekilde bilecek ve yapacaktır. Hava ve Deniz Kuvvetleri'ni Güçlendirme Vakfı'na yardım amacıyla gazetemiz Ordu Sesi bir kampanyaya açmıştır. Tüm Orduların bu kampanyaya para bağışında yarışacaklarını umuyor ve silahlı kuvvetlerimize başarılar diliyoruz.” (Ordu Sesi, 1974d).

Kampanyanın başlamasıyla birlikte Ordu Sesi gazetesi harekât boyunca yardım kampanyasına yapılan bağışları kişilerin isimleri ve miktarlarıyla birlikte şeffaf bir şekilde sayfalarında yayınladı. Bu durum da esasen gazete tarafından kamuoyunda harekâta yönelik olarak kişiler üzerinden bağış konusunun bir yarışa dönüştürülmesi ve böylece desteğin artırılmaya çalışılması olarak görülebilir. Diğer taraftan Haber gazetesi de Türk ordusunun başarılı bir çıkarma gerçekleştirdiği bilgisini kamuoyu ile paylaşmaktadır. Gazetede yer alan bir haberde ordumuzun başarılı bir şekilde ilk çıkarmayı gerçekleştirdiği söylenmekte ve “Türk kardeşlerimiz için yiyecek maddeleri gönderiyoruz” denilmektedir (Haber, 1974b). Ayrıca Kıbrıs Barış Harekâtı'na Kore Savaşı gazilerinin de katılmak istedikleri söylenmektedir (Haber, 1974c). Bu bağlamda özellikle Haber gazetesinde gazilerin dahi savaşa katılmak istedikleri vurgusu yapılmakta; sadece Kore değil tüm muharip gazilerin de harekâta destekleri oldukları söylenmektedir (Haber, 1974d). Burada da görüldüğü üzere kamuoyunda harekâta yönelik destek artırılmaya çalışılmaktadır.

Görsel 1: “Yaşlı Muharip Gaziler Biz de Kıbrıs’a Gitmek İstiyoruz Diyor”, Haber, (26 Ağustos 1974).

Haber gazetesinde yer alan bir başka haberde kadınların da ordumuz için yardım kampanyasına katılmaya çağrıldıkları belirtilmektedir. Türk Kadınlar Birliği Ordu Şubesi başkanı Emel Gürel tarafından kadınlara bir çağrıda bulunduğu söylenmektedir: “Sayın Ordulu hanımlar olayları hep beraber izliyoruz. Türk Silahlı Kuvvetleri bugünlerde büyük bir davayı çözmektedir. Bankada açılan hava ve kara kuvvetlerine yardım hesaplarına miktarı ne olursa olsun birikimlerinizi yatırınız.” (Haber, 1974e). Gazetede yayınlanan haberlerle kamuoyu sürekli şekilde Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili gelişmelerden haberdar edilmekte ve toplanan yardım paraları hakkında banka hesaplarındaki bilgiler de verilmektedir (Haber, 1974f). Yine Haber gazetesinde Ordu Lisesi 29 No’lu Modern Matematik Kursu kursiyer öğretmenlerinin de Kıbrıs Barış Harekâtı için yardım topladıkları söylenmektedir (Haber, 1974g). Gazetede yardımlar konusunda harekâtın sonlanmasına kadar sürekli şekilde haberler yapılmaktadır (Haber, 1974h). Ordu Sesi gazetesi tarafından yapılan yardım kampanyası ile ilgili gazetede kullanılan bir başlık ise dikkat çekicidir. Gazete, “Ordulu 7’den 70’e Ordulaşıyor” başlıklı haberinde il genelinde yardım kampanyası için vatandaşların bir yarış içine girdiğini, küçük çocukların dahi kendi aralarında mahallelerde örgütlenerek harçlıklarından paralar biriktirerek yardımda bulduklarını söylemektedir. Ordu’nun ve Orduların ordulaşması

olarak görülen bu durumun bahsedildiği haberde, her gün olduğu gibi yardım kampanyasına katılan kişilerin isimleri ve yardım miktarları da verilmektedir (Ordu Sesi, 1974a).

Ordu Sesi gazetesinin sahibi olan Rıza Şimşek tarafından harekât boyunca yazılan “Bizim Görüşümüz” adlı bir köşe bulunmaktadır. Şimşek bu köşeden özellikle Türk ordusu için moral destek sağlayacak yazılar kaleme aldı. Türk’ün mutlaka muzaffer ve muvaffak olacağını belirttiği Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili yazılarında Atatürk’ten, Kurtuluş Savaşı’ndan ve tarihimizin başarılı savaşlarından bahsetmektedir:

“Tarih Tekerrür Ediyor. Ordular ilk hedefiniz Akdeniz’dir, İleri! Başkomutan Gazi Mustafa Kemal bundan tam 52 yıl önce tarihi emrini vermişti. Emri alan Türk orduları dokuz gün içinde Akdeniz’e inmiş ve düşmanı denize dökmüştü. Bugün 52 yıl geçti aradan. Mehmetçik aynı Mehmetçik. Karşısındaki düşman da aynı düşman. Tarih tekerrür ediyor! Öyleyse? Ordular ilk hedefiniz...Okurlarımız müsaade etsinler de bu hedefi Türk Silahlı Kuvvetleri’nin başı, başkomutanı Orgeneral Semih Sancar’a bırakalım.” (Şimşek, 1974a).

Rıza Şimşek ve Kazım Vardal Ordu ilinin önde gelen gazetecilerindendir. Barış harekâtı boyunca Ordu Sesi gazetesinde sürekli olarak yazı dizileri bulunmaktadır. Bu yazı dizileri toplumda Türk ordusuna yönelik maddi ve manevi desteği artırmayı sağlaması açısından dikkat çekicidir. Özellikle Atatürk’ün komuta ettiği savaşlara benzetilen Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili gazetede “Kutsal Savaş” başlıklı bir haberin bulunması da bunun bir göstergesidir (Şimşek, 1974b). Birinci harekâtın tamamlanmasından sonra Ordu Sesi gazetesinde de konuyla ilgili haberler azalmaya başlamaktadır. Gazete harekâtın sonlanmasını “Savaştan-Konferansa: Silahlı Kuvvetlerimiz Vazifesini Yaptı Sıra Siyaset Adamlarımızda” başlıklı haberiyle kamuoyuna bildirmektedir (Ordu Sesi, 1974e). Haber gazetesinde de kursiyer öğretmenlerin yardımlarıyla ilgili yukarıda daha önce bahsedilen yazıda Kıbrıs Barış Harekâtı tarihteki başarılı savaşlara benzetilmektedir:

“Dün 19 Mayıs 1919’da başlayıp bütün dünyaya Bağımsızlık Savaşı önderliği yapan bugün ise 20 Temmuz 1974’te Orta Çağ kalıntısı emperyalizmin uşağı köle olmaktan başka hiçbir fonksiyonu olmayan Yunan zorbasına ve destekçi emperyalizme karşı gün ışığı ile beraber Barış ve Zafer ateşi yağdıran Kahraman Türk Silahlı Kuvvetleri her dönemde olduğu gibi gene tarihi görevini yapmış bulunmaktadır.” (Haber, 1974g).

Ordu Sesi gazetesinde yazılar yazan Kazım Vardal ise “Şundan Bundan” adlı bir köşe yazmaktadır. Kazım Vardal 24 Temmuz tarihli yukarıdaki haberin yayınlandığı aynı gün Kıbrıs konusunda 1953 yılından beri süregelen mücadeleleri aktardığı köşe yazısında “senaryo” sözünü kullanmaktadır: “Tezgâhlanan bu senaryonun neticesine acaba Türkiye rıza gösterecek mi? İşte film burada duruyor. Şimdi senaryoya Ecevit devam edecek.” (Vardal, 1974b). Bununla birlikte Rıza Şimşek’in ertesi gün yazdığı köşe yazısında savaşın bitmesini “Necat Şafağı” olarak tanımlaması ilgi çekicidir. Yazısında harekât sırasında şehit düşen tüm askerlerimizle ilgili düşüncelerini söylemektedir: “Kıbrıs’ta canlarını veren 57 şehidimizin mübarek alınlarından öpüyor, dökülen kanlarının Türk’e yaşam verdiğini, Türk Yurdu’nda sönmeyecek, kaybolmayacak bir necat şafağı olduklarına inanıyoruz.” (Şimşek, 1974c). Haber gazetesinde de Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında askerde bulunan iki çalışanın birisinin şehit birisinin de gazi olduğu söylenmektedir: “Yetiştirme yurdunda bulunduğu süre içerisinde gazetemizde çalışarak gazetemizin şehir içi dağıtıcılığını yapan Ahmet Öztürk şehit olmuş, yine gazetemizde müretteplik mesleğine başlayan Hasan Cinek’te el bombası ile kalçasından ve muhtelif yerlerinden yaralanmıştır.” (Haber, 1974ı). Görüldüğü gibi her iki gazetenin haberlerinde Türk ordusuna karşı olumlu bir algı bulunmakta ve Kıbrıs Barış Harekâtı boyunca askerlerle ilgili bir yakınlık kurulmaya da çalışılmaktadır. Milli ve manevi duyguların desteklenmesi amacıyla da kamuoyunda şehitlik, gazilik gibi kavramların kutsallığından bahsedilmektedir. Birinci barış harekâtının sonlanmasının ardından Cenevre’de Kıbrıs, Yunanistan ve İngiltere dış işleri bakanlarının katıldığı barış görüşmelerinin yapılması kararlaştırıldı. Görüşmeler öncesinde Ordu Sesi gazetesi askeri olarak elde edilen başarının konferans ve görüşmelerde kaybedilmemesi konusunda uyarılarda bulunmaktadır (Ordu Sesi, 1974f). İkinci harekâtın başlamasına kadar gazetede Kıbrıs konusunda Ordu’dan harekâta katılan askerlerin memleketlerine gönderdikleri mektuplarına yer verilmektedir (Ordu Sesi, 1974g). Bununla birlikte aynı gün tarihli nüshada Kıbrıs konusunda yapılan görüşmeler

sonucunda Cenevre’de barışın sağlandığı haberi de verilmektedir (Ordu Sesi, 1974h). Haber gazetesinde de Kıbrıs gazilerinin durumları ile ilgili haberler verilmektedir. Gazilerin Ankara Gülhane Askeri Hastanesi’nde tedavi görürken harekât hakkındaki düşünceleri anlatılmakta ve kamuoyunda Kıbrıs Barış Harekâtı’nda görev yapan askerler için olumlu bir algı oluşturulmaktadır. K. Özen imzalı gazilerle yapılan röportaj haberinde başlıkta “savaşa değil düğüne gidip dönmüş gibi rahat ve sakindi hepsi de” şeklinde bir cümlenin bulunması bu durumu göstermesi bakımından dikkat çekicidir (Haber, 1974i).

Haber gazetesinde Kıbrıs üzerinde barışın sağlanması olumlu karşılanmakta ve de Kıbrıs konusunda Türklerin haklı olduğu savunulmaya çalışılmaktadır. Gazetede konuyla ilgili Birleşmiş Milletler Türk Derneği başkanı Prof. Dr. Cahit Talas’ın yaptığı açıklamaların yayınlandığı haber dikkati çekmektedir. Talas’ın Birleşmiş Milletler’e gönderdiği mektupta Türklerin haklı olduğu konusunda şunları yazdığı söylenmektedir: “Birleşmiş Milletler ideallerine bağlı yarım yüzyılı aşkın bir süreden beri barış içinde yaşayan Türkiye’nin Kıbrıs’a cuntacı Rumların cinayetlerini önlemek için çıktığını bildirmiş, Türkiye’nin hiçbir ülkenin topraklarında gözü yoktur demiştir” (Haber, 1974j).

Kıbrıs’ta Cenevre görüşmeleri sonucunda barış sağlanarak ateşkes ilan edilmesine rağmen bazı Rum gruplar tarafından Türklere yönelik saldırılar devam etti. Ordu Sesi gazetesinde bu durumla ilgili de haberler verilmektedir (Ordu Sesi, 1974i). Türk hükümeti de Kıbrıs’ta yaşanan silahlı çatışmaların barışa uymadığını düşünmekteydi ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nin bu durumlara müdahale edeceğini söyledi. Hükümet Amerika’yı da gelişmelere dâhil etmek istedi ve Ecevit ile ABD Dış İşleri Bakanı Kissinger arasında, Türk heyetinde Dış İşleri Bakanı Turan Güneş, Milli Savunma Bakanı Hasan Esat Işık ve İç İşleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk’ün de bulunduğu bir görüşme gerçekleştirildi (Ordu Sesi, 1974i). Yaşanan tüm bu gelişmelerin ardından da Cenevre görüşmelerinin ikinci turu başladı. Ordu Sesi gazetesinde ikinci tur görüşmelerde Başbakan Ecevit’in şunları belirttiği söylenmektedir: “Zamanın bizim için büyük önemi vardır. Coğrafi temele dayalı bir federasyon göz önünde tutularak otonom bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulması çıkar yoldur. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin, Türkiye ve Yunanistan tarafından garanti altına alınması gerekir.” (Ordu Sesi, 1974j).

İngiltere’nin adaya asker çıkarmaya devam etmesi; Rumların silahlarını bırakmayıp çatışmalara girmesi gibi sebeplerle Kıbrıs üzerinde birinci barış harekâtı başarıya ulaşmadı. Gazete İngiltere’nin Kıbrıs üzerinde gerçekleştirdiği hareketlerine tepki göstermekte ve “Cenevre’den Ne Haber?” başlıklı bir haberde de şunları söylemektedir: “Öte yandan İngiltere adaya asker çıkarmaya devam etmektedir. Bununla eğer bir gözdağı verilmek isteniyorsa bunda aldanacak yine İngiltere olacaktır. Zira Çanakkale’yi unutmış gibi gözüküyor İngilizlerdir.” (Ordu Sesi, 1974k).

Kıbrıs Barış Harekâtı’nın yaşandığı dönemde aynı zamanda Türkiye’den hac vazifesini yerine getirmeyi bekleyen hacı adayları da bulunmaktaydı. Ordu Sesi gazetesi hacca gidecek olan Ordululara ise şu başlıkla seslenmektedir: “Bu yıl Hicaz’a Gitmeyiniz Göklerimizde Hacılar Filosu Dolaşsın.” (Ordu Sesi, 1974l).

Görsel 2: “Vatan ve Din Böyle Korunur”, Ordu Sesi, (14 Ağustos 1974).

“Vatan ve Din Böyle Korunur” başlığıyla verilen bu haberde gazete hacı adaylarına hac vazifesi için toplanacak olan paranın Türk Silahlı Kuvvetleri’nin alması gereken savaş uçağı filosuna verilmesi çağrısında bulunmaktadır. Böylece gökyüzünde hacılar filusunun dolaşacağını düşündükleri söylenmektedir (Ordu Sesi, 1974l). Ordu Sesi gazetesinin harekât boyunca ve harekât başarıyla tamamlandıktan sonra yayınlanan nüshalarında da Hacılar Filosu söylemini özellikle kaleme aldığı görülmektedir. Konya Pınarbaşı köyünden Mehmet Kumbaşı isimli bir hacının 40 bin lira gibi bir yardımda bulunduğu belirtilen bir haberde Hacılar Filosu hakkında şu sözler söylenmektedir:

“Bu yıl hacca gitmek için hazırlanan bütün hacı adaylarımız işte böyle Konyalı Mehmet Kumbaşı gibi düşünmeli ve hareket etmelidir. Toplanacak iki milyar para ile bir Hacılar Filosu kurulmalı ve bu Filo Cumhurbaşkanı ya da Genel Kurmay Başkanı üzerinde olmalıdır. Bilindiği gibi 2 milyar lira ile 25 adet Fantom uçağı alır ve bir Hacılar Filosu kurabiliriz.” (Ordu Sesi, 1974m).

Ordu Sesi gazetesinde Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili yer alan bu dini söylemler gibi Haber gazetesinde de Kıbrıs konusunda dini boyutta bazı haberler sunulmaktadır. Gazetede Ordu il müftüsünün konu ile ilgili konuşma yapacağı söylenmektedir. İl müftüsü Türk Silahlı kuvvetlerinin başarılı olacağına inandığını belirtmektedir: “Bu itibarla önümüzdeki Cuma günü Müslüman kardeşlerimin erkenden camilerde yerlerini almalarını istiyorum. İçten gelen bu samimi sesimizi bütün dindaşlarımın duyacağına yürekten inanıyor, Kahraman Türk Silahlı Kuvvetlerimizin zafere ulaşması için Allah’a dua ediyorum.” (Haber, 1974k).

Haber gazetesinde Kıbrıs Barış Harekâtı boyunca İl Müftüsü İsmet Selim’in Müslümanlara yardım ve destek çağrılarında bulunduğu yazı köşesi bulunmaktadır (Haber, 1974l). (Haber, 1974m). (Haber1974n). Bu bağlamda Kıbrıs Barış Harekâtı boyunca her iki gazete de gelişmelerin kamuoyunda algılanması sırasında dini boyutta çeşitli söylemler kullanıldı. Bu açıdan da gazetelerde görülen dini söylemler üzerinden yapılan bir değerlendirmeye özellikle Müslüman halkın gelişmelerle ilgili algısal olarak Kıbrıs Barış Harekâtı’na destek vermesi amaçlandı denilebilir.

Ordu Sesi gazetesinde yer alan bir haberde Atatürk’ün meşhur Kocatepe portresine yer verilmekte ve altına yazılan cümle dikkat çekmektedir: “Yunan, Yukarıdaki Resmi Çok İyi Tanıman Gerekir. Dikkat Et, Geliyor!” (Ordu Sesi, 1974l). Haber gazetesinde de Yunanlılar karşısında sert söylemler yer almaktadır. Gazetede yayınlanan Mahmut Dinç imzalı bir dördlükte yer alan bu tarzdaki söylemler dikkat çekicidir. Yunanlıların ihtirashlı bir millet oldukları ve de Kıbrıs Türklerine zulüm yaptıkları belirtilmektedir (Haber, 1974o). Ayrıca gazetede bir başka haberde Yunanlıların Türklerin ada üzerinde çok fazla şey iddia ettiğini söylemeleri konusunda palavra attıkları gibi bir söylem kullanılması dikkat çekicidir (Haber, 1974ö). Görüldüğü üzere her iki gazetede de kamuoyunda Yunanlılara karşı haklı olduğumuz, Kıbrıs konusunda Yunan isteklerinin gerçek dışı olduğu, yaşanan gelişmeler konusunda Yunanlıların haksız olduğu ve adada Kıbrıs Türklerine zalimce davranıldığı söylenmektedir. Yunanlılara ve ada üzerindeki Yunan girişimlerine karşı Türk milleti olarak birlikte olmamız gerektiği Atatürk’ün Kocatepe sırtlarında Büyük Taarruz öncesini temsil eden meşhur portresi ve sert söylemler üzerinden algısal olarak belirtilmeye çalışılmaktadır. Böylece tarihi bir gelişme olan Kıbrıs Barış Harekâtı konusunda Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk etrafında birleşerek milli duygularla beraber hareket etmemiz gerekliliği de vurgulanmaktadır.

Daha önce bahsedildiği gibi harekât iki ayrı dönemde meydana geldi. Ordu Sesi gazetesi tarafından ikinci kez gerçekleşen harekât bilgisi de kamuoyuna verilmektedir (Ordu Sesi, 1974n). Yine gazetede Kıbrıs’tan gönderilen asker mektuplarına yer verilmektedir ve de haber görseli olarak Mehmetçik portresinin kullanılması dikkat çekicidir. Buradan da gazete tarafından yerel düzeyde harekâta olan ilginin artırılmak istendiği ve Türk Silahlı Kuvvetleri için desteğin sağlanmaya çalışıldığı gazetede yer alan bu haberlerden anlaşılmaktadır. Harekâtın sonlandığı bilgisi verilirken Rıza Şimşek’in “Bizim Görüşümüz” köşesinde; “İngiliz Siyaseti İflas Edecektir” başlığıyla; İngilizlerin siyaseten iflas edeceğini söylediği, İnönü’nün bir anısının da anlatıldığı yazısı ise ilgi çekicidir:

“Rivayet ederler: Yıl 1936. Atatürk Türkiye Cumhuriyeti’nin Başkanı, İnönü Başbakanı’dır. İngiltere Kralı 8. Edward tahtından feragat etmiş yerine kardeşi 6. George geçecektir. Taç giyme törenine ise Türkiye Başbakanı İsmet İnönü katılacaktır. İnönü önce Paris’e

uğruyor, orada bulunan Türklerle görüşüyor. Hatta Rabia Tevfik Başokçu adında bir Türk kadını onu meşhur Şanzelize caddesinde görüyor ve gururlanıyor. İnönü Londra'ya varmış Büyükelçilikte Türk öğrencilerini ve orada bulunan Türkleri kabul edip onlarla görüşüyor. Bu arada İngiltere Sarayını iyi bilenlerden biri İnönü'ye: "Paşam, diğer devlet adamlarına olduğu gibi Size de Bakingham Sarayı'nı gezdirip göstereceklerdir. İngilizler sarayın her yerini gezdirdikleri halde, tek bir salon var burayı kimseye göstermezler. Ne olur şu salonu bir kez açtırınız da şu meraktan biz de kurtulalım" der. İnönü bunun zorluğunu anlatırsa da meraklı Türk ısrar eder. Gün gelir, sarayı gezmeye başlarlar. Kapısı kapalı salonun önüne gelince İnönü durur. Etrafına bakınır; geriye döner ve konuşur. Tekrar adımını atar ve o kitli olan kapıya yönelir. Bu bir İnönü taktiğidir! Saray nazırı mihmandara işaret eder ve kapı açılır. Boş bir salon. Salonun ortasında bir kral masası ve koltuğu, önünde uzun dörtgen bir masa ve etrafından Dominyon Başbakanlarının ve Bakanlar Kurulu'nun oturacağı koltuklar dizilmiş. Kral koltuğuna oturduğu zaman sağma düşen duvarda: "İngiltere'nin dostu yoktur" yazılı; Soluna düşen duvarda: "İngiltere'nin düşmanı yoktur" ibaresi yer almış; Kralın tam karşısına isabet eden duvarda ise: "İngiltere'nin menfaati vardır" yazısı bulunmaktadır. İşte İngiliz siyasetinin çıktığı ana merkez burasıdır. Şimdi önümüzde bir Kıbrıs sorunu bulunmaktadır. İngiliz siyaseti burada da karşımıza dikilmiş bulunuyor. Zira garantör devlet olmasına rağmen bizimle ya da Yunanistan'la iş birliği yapmamaktadır. Ama Fantomlar, birlikler, takviyeler göndermektedir. Neden? Çünkü Türkiye ve Yunanistan İngiltere'nin dostu değildir. Çünkü Türkiye ve Yunanistan İngiltere'nin düşmanı değildir. Çünkü Kıbrıs'ta İngiltere'nin menfaati vardır. Ama biliyor ve güveniyoruz ki, İngiltere'nin bu politikası er ya da geç iflas etmeye mahkûmdur. İngilizler bu siyasetini Çanakkale'de de Millî Mücadelede de denemişlerdir. Türk ordusunun başında madde olarak Atatürk yoktur ama Türk ordusunun başında her zaman ve her yerde Mustafa Kemaller vardır. Türklük durdukça da var olacaktır." (Şimşek, 1974d).

Ordu Sesi gazetesi özellikle sahibi Rıza Şimşek tarafından yazılan köşe yazıları ile kamuoyunda Kıbrıs konusunda milli bir bilinç oluşturmaya çalışmakta ve de harekât ile ilgili birlikteliği artırmaya çalışan heyecan verici söylemlerde bulunmaktadır. İngiltere'nin bölge üzerindeki hedefleri doğrultusunda gelişmelerin yaşandığı ve Türkiye'nin garantör ülke olarak diğer tüm ülkelerle aynı haklara sahip olduğunu söylemesi de Ordu Sesi gazetesi tarafından Kıbrıs üzerindeki haklarımızın korunması gerektiği düşüncesinin kamuoyunda oluşması amacıyla yayınlar yapıldığını göstermektedir. Bununla birlikte harekâtın başarıya ulaşmasından sonra da Kıbrıs konusunda taviz verilmemesi gerektiği belirtilmekte ve de kamuoyunda özellikle Türk ordusu ile başarılı harekât konusunda coşku ve desteğin oluşmasını amaçlayan söylemler yer almaktadır: "Kıbrıs Barış Harekâtı'na katılan çocuklarımız 20 21 yaşlarında filiz gibi delikanlılarımızdır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin safları arasına girince ve ellerine silah alınca, onları tahrik eden yüce ruh da Türk ruhu olunca işte böylesine her biri zafer kartalı olabiliyor ve olabilmıştır." (Şimşek, 1974e). Yine gazetede "Ödenen Borç" başlığıyla yer alan bir haberde Türk ordusuna moral vermek ve milli bilincin arttırılması amaçlanırken, Amerikan büyükelçisinin öldürülmesi sonucunda Türklerin Kıbrıs konusunda Yunanlılar karşısında haklı olduğunun kabul ediliyor olduğu söylenmektedir (Memecan, 1974a). (Vardal, 1974c). Kıbrıs Barış Harekâtı konusunda tüm dünyanın bizi haklı gördüğü fikri Haber gazetesinde yer alan haberlerde de söylenmektedir (Haber, 1974p). Gazetede. Girit'teki Gurnon Amerikan üssüne karşı yapılan Rum saldırıları karşısında Amerikalıların Türk bayrakları çizdikleri ve Türklere karşı sempati duydukları belirtilmektedir (Haber, 1974r). Bu bağlamda yerel düzeyde olan gazeteler dahi Kıbrıs konusunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin halklı olduğunu savunduklarını belirten yayınlar yapmaktadırlar. Kamuoyunda Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm dünya tarafından da desteklendiği ve haklı olduğunun kabul edildiği algısı oluşturulmaktadır. Bununla birlikte Haber gazetesinde sadece Amerikalılar ile ilgili olumlu bakışın olduğu değil İngilizlerin de Türklere karşı olumlu tavırda oldukları söylenmektedir (Haber, 1974s). Kısacası Kamuoyunda Kıbrıs konusunda böylece tüm dünya devletlerinin Türkiye'yi haklı görmeye başladıkları algısı oluşturulmaktadır.

Ordu Sesi gazetesi tarafından barış harekâtının sonlarında Türk ordusunun Magosa kapılarına dayanmasıyla harekâtın başarıya ulaştığı ve İngilizlerin Kıbrıs'tan ayrıldıkları söylenmektedir:

“Kıbrıs adasının çeşitli şehirlerinde bulunan İngiliz aileleri adayı terk etmeye başlamışlardır. Bir hafta içinde adada tek bir İngiliz ailesinin kalmayacağı bildirilmektedir.” (Ordu Sesi, 1974o). Gazetenin aynı gün nüshasında Amerika’nın Kıbrıs konusundaki Türk tezlerini desteklediği de söylenmektedir. Amerikan büyükelçisi ile Bülent Ecevit’in bir görüşme gerçekleştirdiği bildirilmektedir.(Ordu Sesi, 1974o). Amerika’nın Kıbrıs konusunda müdahil olmasıyla birlikte Kıbrıs’ta Amerika’ya yönelik yaşanan gelişmeler de gazete sayfalarında yerini aldı. Örneğin Amerika büyükelçisinin öldürüldüğü söylenmektedir (Ordu Sesi, 1974ö). Amerika harekât boyunca Türkiye Cumhuriyeti’ne destek vererek silah yardımında bulundu. Amerika’da bazı senatörlerin hükümet karşıtı ve Türkiye’ye verilen desteği eleştirmeleri de gazetede yer almaktadır. Rıza Şimşek tarafından yazılan “Ne Diyor Bu Kennedy?” başlıklı bir haberde Amerikan senatörü Edward Kennedy’nin Türklere yapılan silah yardımını eleştirdiği söylenmektedir. Ayrıca Şimşek tarafından kendisine şöyle bir soru sorulmaktadır: “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin elinde Amerikan silahı olmayıp da bir Rus, Fransız, İngiliz ya da Çekoslovak silahı bulunsaydı bu sayın senatör yine yardımın kesilmesi için çağrıda bulunacak mıydı?” (Şimşek, 1974f).

Harekâtın başarıyla tamamlanmasının ardından Rıza Şimşek köşesinde Türk ordusu ile ilgili övgü dolu sözler kaleme aldığı yazılarına devam etmektedir. Örneğin Şimşek bir yazısında şunları söylemektedir: “20 Temmuz 1974 sabahı şafakla başlayan Kıbrıs Barış Harekâtı’nı Türk Silahlı Kuvvetleri Ulusu’na, Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Atatürk’e ve şanlı tarihine yakışır, yaraşır bir şekilde sürdürmüş ve sonuca bağlamıştır.” (Şimşek, 1974g). Kazım Vardal tarafından ise Kıbrıs konusunda Rumların ve Yunanlıların hataya düştükleri şeklinde bir yorum yapılmaktadır. Burada Yunanlılar için “akılsız” gibi bir söylemin kullanılması ise ilgi çekicidir. Vardal yazısında Yunanlıların Türk hükümetinin diplomatik ve askeri başarıları karşısında dağa küsen tavşan gibi NATO’dan çekildiğini söylemektedir: “Ama gerek askeri gerek diplomasi ve gerekse devlet adamları yönünden Türkiye’nin kuvvetli durumda bulunması karşısında netice alamayınca, Bay Yunan dağa küsen tavşan gibi NATO’dan çekilmiştir.” (Vardal, 1974d). Kıbrıs konusunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin girişimleri, Cenevre görüşmelerine katılarak Türk tezlerinin de Amerika tarafından kabul edilmesi ve harekâta Türk ordusunun başarılı olması gibi gelişmeler gazetede Türkiye’nin de artık demokrasi konusunda sözü geçen dünya devletleri arasında yer alması olarak görülmektedir. “Türkiye Artık Dünya Demokrasisinde Söz Sahibi” başlıklı haberde bu konuda söylenen şu sözler dikkat çekicidir:

“Yıllarca bütün dünya Yunanistan’daki olayları izledi, yüzlerce ülke Yunanistan’a demokrasi getirmek için çaba sarf etti, sonuçsuz kaldı, başarıya ulaşamadı. Bu başarıyı tek başına Türkiye gösterdi. Türkiye artık dünya demokrasisinde demokratik hareketlerin gelişiminde söz sahibi bulunmaktadır.” (Ordu Sesi, 1974p).

Haber gazetesinde de Kıbrıs Barış Harekâtı’nın başarısı kamuoyunda coşku uyandırıp milli bilinci artırarak insanların gururlandırılmaya çalışıldığı bir şekilde anlatılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin dünya basınında da haklı olarak görüldüğü, Kıbrıs Barış Harekâtı’nda Türk ordusunun başarılı olmasının ardından artık tüm dünya ülkelerinin Türklerin dilinden anladığı şeklinde bir söylem kullanılmaktadır. Londra’dan, Amerika’dan, Sovyetler Birliği’nden bazı gazetelerin konu ile ilgili yayınladıkları haberler paylaşılmaktadır. Londra’da The Guardian gazetesinin “Türkiye haklı davasını savunuyor ancak isteklerini istila yoluyla elde etmeye çalışması ümitleri söndürebilir”, Sovyetler Birliği’nde Pravda gazetesinin “Artık NATO’nun Kıbrıs halkına tecavüzlerine son vermesinin zamanıdır. Adadaki tüm yabancı askeri güçlerin çekilmesi ve Türk ve Rum halklarının birlikte yaşamaları olanağının sağlanması gereklidir” dediği; Amerika’da The New York Daily News gazetesinin ise “Türkiye adadaki soydaşlarını korumak için adaya yeniden müdahale etmeye mecbur kaldı” yorumunda bulunduğu söylenmektedir (Haber, 1974ş). Gazetenin iki gün sonraki nüshasında da İngiltere’de yayınlanan The Daily Telegraph gazetesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin barış konusundaki Çifte ENOSIS yani Rum kesimin Yunanistan’a, Türk kesimin de Türkiye’ye ilhakını veya Federal Bağımsız Kıbrıs Devleti kurulmasını istediği tezlerini destekleyen haberler yayımlandığı söylenmektedir (Haber, 1974t).

Ordu Sesi gazetesi tarafından Türk ordusunun başarısı vurgulanmakta ve kendisine duyulan güven özellikle belirtilmektedir. Daha önce söylediğimiz gibi gazetenin sahibi Rıza Şimşek’in emekli bir

ordu mensubu olması gazetesinin isminin seçilmesinde Türk ordusu ile yakınlık kurmak amaçlanmış olabilir ve Şimşek'in Türk ordusunu her zaman övmesi bu durumun da bir sonucu olarak gösterilebilir. Şimşek Türk ordusunun Türk Ulusu ile bir bütün olduğunu düşünmekte ve harekâtın başarılı olmasının ardından Türk ordusuna olan güvenini şu sözlerle belirtmektedir:

"Yunanistan bile memleketi tehlikeye girince gelin Selanik'i alın teklifinde bulunduğu halde yine biz hayır zor şartlara, kötü durumlara düşen bir ulusun zaafından yararlanmak bizim şiarımıza yakışmaz şeklinde reddettik. Böylece adalar gitti, Selanik yerinde kaldı ve Kıbrıs bugüne ulaştı. Neden? Çünkü çağın yöneticileri Türk Ulusu'nu tanıyamamışlardı. Ordusuna güvenleri yoktu. Kıbrıs konusunda da aynı beceriksiz politika yüzünden bugünkü gaileler başımıza gelmiştir." (Şimşek, 1974h).

İki kez gerçekleşen harekât sonucunda başarılı olan Türk ordusu Kıbrıs üzerinde barışı tekrar tesis etmekte kararlı bir tutum sergilediğini gösterdi ve Türk Barış Gücü kurularak adada bir süre kalması sağlandı. Ancak Kıbrıs'ta barış sağlandıktan sonra dahi Rum kesim tarafından Türklere karşı silahlı şekilde bir zor kullanma girişimi devam etti. Gazetede verilen bir haberde Türk ordusunun da bu sebepten dolayı adada var olması gerektiği söylenmektedir:

"Bugün Rum kesiminde 45 bin Türk yaşamaktadır. Bunların kaçının sağ, kaçının öldürüldüğü ve öldürüleceği bilinmemektedir. Barış Gücü'nün ise Kıbrıs'taki görevinin ne olduğu bilinmemektedir. Durum böyle olunca iş dönüp dolaşıp Türk Ulusu'na ve Türk Silahlı Kuvvetleri'ne kalmaktadır. Eşkıyalıkla katliamla bir ülke yönetilemez. Rum saldırı ve vahşetine son verilebilmesi adada huzur ve sükûnun iade edilebilmesi için Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'ı tamamen kontrol altına alması kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelmiş bulunuyor. Öyleyse Türk Silahlı Kuvvetleri vakit geçirmeden adanın tümünü kontrolü altına almalıdır." (Ordu Sesi, 1974r).

Haber gazetesinde Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başarıyla tamamlanmasının ardından Avrupa Konseyi tarafından da Türk ordusunun zaferinin kabul edildiği söylenmektedir: "Paris'te toplanan Avrupa Konseyi Siyasi Komisyonu ile Daimî Komisyonu oybirliği ile aldığı bir kararla, Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkarmasının Türkiye'nin anlaşmalarla yüklenmiş olduğu görevini yerine getirmek olduğunu tescil etti." (Haber, 1974u).

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başarıyla tamamlanmasının ardından Kıbrıs konusunda dünya devletlerinin tutumları hakkında yayınlar yapılmaktadır. Burada bahsedilmesi gereken ise İngiltere ve Fransa başta olmak üzere birçok Batılı devlet Kıbrıs konusunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sergilediği tutuma karşı çıktı. Bu durum da Ordu Sesi gazetesinde Hilmi Memecan tarafından yazılan "Kıbrıs ve Fransa", "Kıbrıs ve İngiliz" başlıklı yazı dizileriyle ele alınmaktadır. Memecan, Fransa'ya şu sözlerle seslenmektedir: "Alman baskınından kurtulmak için Kanuni Sultan Süleyman'a yalvaran krallarını ne çabuk unuttular. Osmanlı İmparatorluğu'nu yüzyıllarca sömüren kanını ve iliğini emen nankör Fransız kapitülasyonların geri döneceğini mi zannediyorsun?" (Memecan, 1974b). Bununla birlikte Memecan, Kıbrıs konusunda Fransa'nın ve İngiltere'nin yanlı tutumlar sergilediklerini belirtmekte ve de Türklerin karşısında esasen haçlı zihniyetli bir Türk düşmanlığının Kıbrıs konusunda da görüldüğünü, İngilizlerin ise kendileriyle özdeşleşmiş olan "İngiliz Siyaseti" uyguladıklarını söylemektedir. Bu siyaset ile ilgili şu sözleri ise dikkat çekicidir: "İngilizler bir yeri karıştıracak veya bir yerden çıkar sağlayacaklarsa kendileri ortaya çıkmaz daima bir maşa millet bulurlar. Bu hususta Arapları, Anzakları, Hintlileri, Yunanları ve diğer milletleri kullanmışlardır." (Memecan, 1974c).

Sonuç

1974 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda "Yavru Vatan" olarak adlandırılan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yaşayan Türkler güvenlik altına alındı. Barış harekâtı dünyada olduğu gibi tüm yurttaki da heyecan uyandırdı. Gerek Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tümü gerekse harekâta katılan birlikler bu heyecan ve sevgi duyguları içinde tüm yurttaşlar tarafından desteklendi. Kıbrıs ve Kıbrıs Türkleri hakkında kamuoyunda yakın bir ilgi oluşturulması sağlandı. Yerel düzeyde Ordu ilinde yayın yapan Ordu Sesi ve Haber gazetelerinde de bu heyecan, coşku ve ilginin izlerini görmek mümkündür. Gazeteler tüm harekât boyunca yayınladılar.

rında gelişmelerle ilgili Ordululara bilgiler vermekle birlikte Türklük bilinci, milliyetçilik, milli şuur ve de milli duyguların artmasını istediği yazılar yayınladı. Gazetelerde yer alan tüm söylemlerde ve haberlerde yaşanan gelişmelerle ilgili bilgilerin verilmesinin yanı sıra bahsedilen bu duyguların artmasını sağlayan ve Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen harekâtı destekleyen söylemler kullanıldı. İncelenen gazetelerde görüldüğü üzere Kıbrıs Barış Harekâtı sürekli olarak takip edilerek Ordu kamuoyu bilgilendirilmeye çalışıldı. Özellikle Ordu Sesi gazetesinde Rıza Şimşek, Kazım Vardal ve Hilmi Memecan gibi Ordu ilinin önde gelen gazetecileri tarafından sürekli şekilde harekâtı gerçekleştiren birliklerin desteklendiği ve de Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı'nın mutlak suretle onaylandığı yazılar kaleme alındı. Haber gazetesinde de Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs Barış Harekâtı'ndaki haklılığı ortaya konulmaya ve kamuoyunda da haklı olunduğu algısının oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Gazeteler yakın dönemde gerçekleşen tarihi olayların incelenmesindeki önemli kaynaklardır. Çünkü arşivler yakın dönem araştırmaları için açılmamış olsalar da gazeteler yaşanan gelişmeler hakkında birer kaynak özelliği taşımaktadır. Toplumların içinde yaşadıkları dönemde meydana gelen olaylar hakkında bilgilendirilmelerini sağlayan gazetelerde çeşitli politik, kültürel, sosyal, ekonomik bilgiler yer almaktadır. Bu bağlamda her ne kadar Ordu ilinde yayın yapan yerel düzeyde gazeteler olsalar da Ordu Sesi ve Haber gazeteleri de birer basın kuruluşu örneği olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Ulusal basının mikro düzeyde örnekleri olarak da kabul edebileceğimiz bu gazeteler görüldüğü üzere Türk ordusunun Kıbrıs'ta elde ettiği başarıyı desteklemeye ve Kıbrıs'ta kalıcı olunmasına çabaladı. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ve Türklerin de barış kurucu rolünde Türk ordusuyla birlikte Kıbrıs Türklerinin yanında olacağı konusunda Ordu kamuoyunda bir destek oluşturuldu. Görüldüğü üzere Ordu yerel basınının araştırılan dönemdeki okuyucu sayısı bakımında yüksek rakamlara sahip iki gazetesinde de Kıbrıs konusunda Türk ordusu desteklendi. Sonuç olarak gazeteler toplumlar için bir üçüncü göz konumdadırlar ve de toplumda yaşanan gelişmeler karşısında oluşması istenen algıların şekillenmesini de sağlamaktadırlar. Bu bağlamda köklü bir basın tarihine sahip Ordu ilinde harekât sırasında yayın yapan yerel basın örneklerinden Ordu Sesi ve Haber gazetelerinde de Kıbrıs Barış Harekâtı'nın gerçekleştirilmesinin gerekliliği ve Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulması konusunda Ordu kamuoyu düzeyinde bir birliktelik algısı sağlanmaya çalışıldı.

Kaynakça

- Acar, C. (2018, 17 Mayıs). Rıza Şimşek. Ordu Tribün.
- Akşin, S. (2017). Kısa 20. Yüzyıl Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Alasya, H. F. (2001). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti. Türk Dünyası El Kitabı. Ankara: TKAE yayınları, Cilt: 1, 787-811.
- Armaoğlu, F. (2017). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995. İstanbul: Timaş.
- Askeri Başarıyı Konferansta Feda Edemeyiz. (1974f, 26 Temmuz). Ordu Sesi.
- Aslan, H. (2015). Geleneksel Gazeteciliğin Çevrimiçi Gazeteciliğin Bir Sonucu Olarak Dönüşümü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Aziz Milletimiz ve Kahraman Ordumuz. (1974l, 26 Temmuz). Haber.
- Aziz Milletimiz ve Kahraman Ordumuz. (1974m, 27 Temmuz). Haber.
- Aziz Milletimiz ve Kahraman Ordumuz. (1974n, 29 Temmuz). Haber.
- Barış Harekâtı Tekrar Başladı. (1974n, 15 Ağustos). Ordu Sesi.
- Baş, O. R. (2019, 19 Mart). Hormonlu Gazeteler. Ordu Olay.
- Başbakan Ecevit Dedi ki: Ateşkes Antlaşmasının Tümü Kabul Edilmedikçe Barış Toplantısına Katılmayacağız. (1974i, 6 Ağustos). Ordu Sesi.
- Bir Hacı Adayı 40 Bin Lira Bağışta Bulundu. (1974m, 4 Eylül). Ordu Sesi.
- Bodur, H. (2013). Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul: Timaş.
- Cenevre'de Barış Görüşmeleri Dün Başladı. (1974j, 9 Ağustos). Ordu Sesi.
- Cenevre'den Ne Haber?, (1974k, 13 Ağustos). Ordu Sesi.
- Çetin, M., Şahin G. (Güz 2017). Batı Medyasında Musul Operasyonu Haberleri: Frankfurter Allgeme-

- iner Zeitung ve The Independent. Gazi Üniversitesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı: 45, 374-387. Url: <https://iletisimdergisi.hacibayram.edu.tr/index.php/IKAD/article/view/407>
- Denktaş Açıklamada Bulundu. (1974a, 18 Temmuz). Haber.
- Denoyer, P. (1963). Modern Basın. (Çev.: Adnan Cemgil). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Diplomasi Dilinden Anlamayanlar Mehmetçik'in Dilinden Anlamaya Başladılar. (1974ş, 17 Ağustos). Haber.
- Ecevit İngiltere'de Görüşmelere Başladı. (1974c, 19 Temmuz). Ordu Sesi.
- Eraslan, Z. (2018). Tarihçi ve Basın. Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu-Türk Basın Tarihi I. Cilt. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 129-146.
- Eroğlu, H. (1975). Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Eroğlu, H. (2002, Kasım). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. XVIII, S. 54, s. 735-793. Url: <https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Hamza-ERO%40%9eLU-Kuzey-K%40%b1br%40%b1s-T%30%bcrk-Cumhuriyetini-Yaratan-Tarihi-S%30%bcrc%30%a7-ve-Son-Geli%50%9fmeler.pdf>
- Gazioğlu, Ahmet C. (2002). Kıbrıs Türk Cumhuriyeti. TDV İslam Ansiklopedisi, C. 26, Ankara, 2002, 516-519.
- Gezgin, S.(2007). Türkiye'de Yerel Basın. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Girgin, A. (2009). Türkiye'de Yerel Basın. İstanbul: Der Yayınları.
- Girit'te Saldırıya Uğrayan ABD Üssüne Amerikalılar Türk Bayrakları Çizdi. (1974r, 10 Eylül). Haber.
- İngiliz Basını Bizim Tezi Destekliyor. (1974t, 19 Ağustos). Haber.
- İngilizlerin %80'i Türkiye Hakkı Diyorlar. (1974s, 6 Eylül). Haber.
- Karadal, A. (2001). Çukurova Basınında 74 Kıbrıs Barış Harekâtı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- Kendine Gel Yunanlı. (1974o, 29 Temmuz). Haber.
- Kıbrıs Gazileri Anılarını Anlatıyor. (1974i, 15 Ağustos). Haber.
- Kıbrıs Konusunda Dünya Bizi Hakkı Görüyor. (1974p, 23 Temmuz). Haber.
- Kıbrıs'ta Ateş Teatisi Oluyor. (1974ı, 5 Ağustos). Ordu Sesi.
- Kıbrıs'ta Barış İçin Savaşan İki Gazetemiz Mensubundan İki Erden Biri Şehit, Biri Gazi Oldu. (1974ı, 5 Eylül). Haber.
- Kıbrıs'ta Barış Sağlandı. (1974h, 2 Ağustos). Ordu Sesi.
- Kıbrıs'ta Rum Vahşeti Devam Ediyor. Ada Türk Kontrolü Altına Alınmalıdır. (1974r, 5 Eylül). Ordu Sesi.
- Kıbrıs'ta Rumlar Amerika Büyükelçisini Öldürdü. (1974ö, 21 Ağustos). Ordu Sesi.
- Kıbrıs'tan Gelen Kart. (1974g, 2 Ağustos). Ordu Sesi.
- Kore Gazileri Savaşa Hazır. (1974c, 22 Temmuz). Haber.
- Kursiyer Öğretmenler 11 Bin Lira Bağışladılar. (1974g, 27 Temmuz). Haber.
- Kusutoğlu, A. (2017). Bursa Basınında 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya.
- Kuvvetlerimiz Kıbrıs'ta. (1974d, 22 Temmuz). Ordu Sesi.
- Makaryos Malta'ya Gitti. (1974b, 18 Temmuz). Ordu Sesi.
- Memecan, H. (1974a, 27 Ağustos). Türk'ün Gücü, Ordu Sesi.
- Memecan, H. (1974b, 28 Ağustos). Kıbrıs ve Fransa, Ordu Sesi.
- Memecan, H. (1974c, 29 Ağustos). Kıbrıs ve İngiliz, Ordu Sesi.
- Müftü İsmet Selim Son Olayları Anlatacak. (1974k, 23 Temmuz). Haber.
- Okumuş, S. (2017). Cumhuriyetten Günümüze Ordu'da Edebiyat Çevreleri ve Şiir. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, C. 33, S. 33, s. 13-30. Doi: 10.17498/kdeniz.297875

- Ordulu 7den 70e Ordulaşıyor. (1974a, 23 Temmuz). Ordu Sesi.
- Özçağlayan, M. (2008). "Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği (Yeni Teknolojiler ve Medya-Ekonomisi Açısından Genel Bir Değerlendirme), Marmara İletişim Dergisi, C. 13, S. 13, s.131-159. Url: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruid/issue/446/3523>
- Öztürk, A. (2017, 6 Ekim). Maziye Bir Bakiver. Ordu Hayat.
- Öztürk, A. (2019, 21 Ağustos). 1950'lerin Ordu Şehri. Ordu Hayat.
- Savaştan-Konferansa: Silahlı Kuvvetlerimiz Vazifesini Yaptı Sıra Siyaset Adamlarımızda. (1974e, 24 Temmuz). Ordu Sesi.
- Silahlı Kuvvetlerimize Yapılan Yardımlar. (1974h, 26 Ağustos). Haber.
- Sönmezoğlu, F. (2017). Uluslararası İlişkiler Sözlüğü. İstanbul:Der Yayınları.
- Şahin, G. (2012). Kıbrıs Barış Harekâtı ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Sürecinde Türk Kamuoyu. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Şanlı Ordumuz Kıbrıs'a Son Derece Başarılı Bir İndirme ve Çıkartma Harekâtında Bulundu. (1974b, 22 Temmuz). Haber.
- Şimşek, E., Hassan A. (2018). The Independent ve The Guardian Gazeteleri İnternet Sitelerinde Yer Alan Türkiye Turizm Yazılarına Yönelik Bir İçerik Analizi. Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi, S.1, 2018, 80-103. Url: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gaziturizm/issue/48844/622293>
- Şimşek, R. (1974a, 23 Temmuz). Tarih Tekerrür Ediyor. Ordu Sesi.
- Şimşek, R. (1974b, 29 Temmuz). Kutsal Savaş. Ordu Sesi.
- Şimşek, R. (1974c, 25 Temmuz). Necat Şafağı. Ordu Sesi.
- Şimşek, R. (1974d, 16 Ağustos). İngiliz Siyaseti İflas Edecektir. Ordu Sesi.
- Şimşek, R. (1974e, 27 Ağustos). Ne Kıbrıs'tan Ne Eserden. Ordu Sesi.
- Şimşek, R. (1974f, 2 Eylül). Ne Diyor Bu Kennedy?. Ordu Sesi.
- Şimşek, R. (1974g, 19 Ağustos). Kim Var Karşımızda. Ordu Sesi.
- Şimşek, R. (1974h, 23 Ağustos). Ulusu Tanımayanlar. Ordu Sesi.
- Tamçelik, S. (2019). Kıbrıs'ta Toplumsal İnşa Sürecinde 'Eski' ve 'Yeni Tarih' Anlayışlarının Yansıması. ed. Fırat Purtaş. Uluslararası İlişkilere Tarihsel Bakış Prof. Dr. Refet Yinanç'a Armağan, Ankara: Nobel, 55-185.
- Tarakçı, M. (2010). Kıbrıs Barış Harekâtı. İstanbul: Hiperlink.
- Türk Kadınlar Birliği Ordulu Kadınları Yardıma Çağırdı. (1974e, 24 Temmuz). Haber.
- Türk Ordusunun Zaferi Avrupa Konseyince de Onaylandı. (1974u, 7 Ağustos). Haber.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Magosa Kapısında-Amerika da Tezimizi Destekliyor. (1974o, 16 Ağustos). Ordu Sesi.
- Türkiye Artık Dünya Demokrasisinde Söz Sahibi. (1974p, 22 Ağustos). Ordu Sesi,
- Türklerin Kimsenin Toprağında Gözü Yoktur. (1974j, 26 Temmuz). Haber.
- Uçarol, R. (2015). Siyasi Tarih 1789-2014. İstanbul: Der Yayınları.
- Vardal, K. (1974a, 22 Temmuz).Kıbrıs'ta Darbe. Ordu Sesi.
- Vardal, K. (1974b, 24 Temmuz). Kıbrıs Senaryosu. Ordu Sesi.
- Vardal, K. (1974c, 27 Ağustos). Ödenen Borç. Ordu Sesi.
- Vardal, K. (1974d, 21 Ağustos). Akılsız Yunan. Ordu Sesi.
- Vatan ve Din Böyle Korunur. (1974l, 14 Ağustos). Ordu Sesi.
- Yardım, G., Doğruel, H. (2019). Eleştirel Söylem Çözümlemesi Bağlamında Haber Metinlerinin İncelenmesi: Pippa Bacca Cinayeti Örneği. Erciyes İletişim Dergisi, C. 6, S. 1, 137-148. Doi: 10.17680/erciyesiletisim.516124
- Yaşlı Muharip Gaziler Biz de Kıbrıs'a Gitmek İstiyoruz Diyor. (1974d, 26 Ağustos). Haber.
- Yavru Vatan Kıbrıs'la İlgili Haberler. (1974f, 24 Temmuz). Haber.

Yılmaz, A. (2000). Türk Basımında Kıbrıs Barış Harekâtı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Yunan Palavrası: Türkler Çok Fazla İstiyor. (1974ö, 17 Ağustos). Haber.

Yücesoy, O. (2016). Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Türkiye ve Yunanistan Basını Eksenli Analizi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Extended Abstract

In the Turkish Republic of Northern Cyprus, which is one of the countries that we have deep-rooted historical and cultural ties, a peace operation has been experienced as one of the recent historical events. The development named as Cyprus Peace Operation in world history was followed with interest at the local level. Newspapers appear as resources that can be used to read the public perspective on developments and can also be used in local history studies. In addition, news compiled from newspapers are materials through which the historical processes of the developments experienced within the scope of the research subject can be examined.

The local press, which has an important role in the formation of local public opinion, plays an important role as the national press and reveals the attitude of the city in which it is published against the current developments. On the one hand, it ensures that the people of the city where it is published are aware of the developments, on the other hand, it is effective in forming public opinion. We can say that the local press, which also provides communication at the local level, exhibits the intellectual background of the city in general. Although it is broadcasted in a city or a region, the local press, which may have effects on a national level, can also be interested in all developments in the world due to its duty of informing the masses. Thus, it becomes the eyes and ears of the people of the city where it was published and also provides communication with the world. Due to its polyphony and its role in integrating the people of the city where it is broadcast with the world, the local press is also interested in historical developments.

Cyprus, as an island whose geographical location is located in the middle of the Mediterranean, has geopolitical importance with this position and attracts the attention of the whole world, especially the imperialist states. However, having oil resources also constitutes an economic meaning. There have been struggles for dominance in various periods between the peoples living on the island, whose history dates back to ancient times.

In this context, while the Cyprus Peace Operation in 1974 had wide effects on the whole country, the local press of the Ordu did not remain indifferent to the developments. While providing information to the public at the local level, it was also effective in forming public opinion. In this study, two leading newspapers of the period publishing in Ordu province; The attitudes of Ordu Sesi and Haber newspapers towards the Cyprus Peace Operation were tried to be revealed. As a result of the Cyprus Peace Operation carried out by the Turkish Armed Forces in 1974, the Turks living in the Turkish Republic of Northern Cyprus, which we call "Foster Land", were taken under security. The peace operation aroused excitement in the whole country as well as in the world. Both our armed forces and our soldiers participating in the operation were supported by all citizens in excitement and love. It is possible to see the traces of this excitement and enthusiasm in Ordu Sesi and Haber newspapers published in Ordu at the local level. It has been ensured that a close interest in the public opinion regarding Cyprus and Turkish Cypriots has been created. While the newspapers provided information to the people of Ordu about the developments in their publications during the entire operation, they published articles demanding the increase of Turkishness awareness, nationalism, national consciousness and national feelings. In addition to providing information about the developments in all the discourses and news in newspapers, discourses that increase and support these feelings are also frequently used. As it can be seen in the examined newspapers, the Cyprus Peace Operation was constantly monitored and the Ordu public was tried to be informed. Especially Ordu Sesi newspaper in Rıza Simsek, Kazım Vardal and Hilmi Memecan like the Ordu that supports a continuous manner to the Turkish army by the leading journalists of the province and the Republic of Turkey and Cyprus carried out by the Peace Operation has been absolute articles are approved pen. Haber newspaper in Ordu put forward the merits of the Cyprus Peace Operation and seems to attempt to create the perception that the public was justified.

En Az Bir Münekkit Tarafından Yalancılıkla Tenkit Edilen Hicrî İlk İki Asırdaki Râvîlerin İncelenmesi

An Examination of Transmitters in the First Two Centuries of Hijri Criticized by At Least One Critic for Fabricating Ḥadīths

İsmail KURT¹

Halil İbrahim TURHAN²

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.872493

Öz

Bu araştırmanın amacı I./VII. ve II./VIII. asırda en az bir münekkit tarafından hadis uydurduğu söylenen râvîlerin dönemsel, bölgesel ve râvî-münekkit ilişkisi açısından analizini yapmak ve münekkitlerin bu tür râvîlerin rivâyet uydurduklarını belirlerken uyguladıkları metotları tespit etmektir. Kapsamı ise İbn Hacer'in Lisânü'l-Mîzân adlı eserinden rastgele örneklem yöntemi ile seçilen 3000 râvîden oluşmaktadır ki bu, kitabın yaklaşık yüzde otuzluk kısmına tekabül etmektedir. Seçilen örneklem grubu içerisinde en az bir münekkit tarafından hadis uydurduğu gerekçesiyle eleştirilen hicrî ilk iki asırdaki râvîler; bölgeleri, yaşadıkları zaman dilimi, kendilerine yalancılık hükmünü veren münekkit sayısı ve onlarla muâsaraları açısından incelenmiş ve ricâl tenkit ilminin gelişim tarihi dikkate alınarak bazı yorumlar yapılmıştır. Bu bağlamda hicrî ilk iki asırda hadis uydurma faaliyetlerinin hangi bölgelerde yoğunlaştığı ve bunların muhtemel sebepleri, yalancılıkla nitelenen râvîlerin kendi dönemlerinde mi yoksa ölümlerinden sonra mı değerlendirmeye tâbi tutuldukları ve -varsa- vefatlarından sonra hadis uydurdukları açıklanan râvîlerin oranı tespit edilmiştir. Böylece, ricâl tenkit tarihini, özellikle müteahhir dönem âlimleri tarafından yapılan yorumlar üzerinden betimlemek yerine bu disiplinin temel konusu olan ve gerekçeli tenkide tâbi tutulan râvîlerin analiz edilmesiyle elde edilecek veriler üzerinden ortaya koyma imkânı elde edilmiştir. Uygulama alanını merkeze alarak yapılacak bir ricâl tenkit tarihi okumasına hizmet etmesi amacıyla yapılan bu araştırmanın başlangıç niteliğinde olduğu vurgulanmalıdır. Bu makale, Kayseri Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) kapsamında SHD-2020-1011 nolu proje koduyla destekleme kapsamındadır.

Anahtar Sözcükler: Hadis, Ricâl Tenkidi, Cerh-Ta'dîl İlmi, Cerh, Vazzâ', Kizb

Abstract

The purpose of this study is to analyze first two centuries of the hijra transmitters, who were criticized by at least one critic for making ḥadīths, in terms of periodical, regional and narrator-critic relations and to determine the methods used by the critics in evaluating such transmitters. Its scope consists of 3000 narrators selected by random sampling method from Ibn Hajar's work named Lisân al-Mîzân, which corresponds to approximately thirty percent of the book. The transmitters in the first two centuries who were among the sample group and criticized by at least one critic for forging ḥadīths were examined in terms of their region, the period, the number of critics who gave them this verdict and their contemporaries and some comments are made considering the development history of transmitters criticism. In this context, it was determined in which regions the activities of fabricating ḥadīths were concentrated in the first two centuries of hijri and its probable reasons, whether the transmitters described as lying were evaluated in their own times or after their deaths, and the proportion of narrators who were depicted to have fabricated ḥadīths after their deaths, if any. Thus, instead of describing the history of transmitters criticism through the comments made especially by late period scholars, it will be possible to explain it through the data obtained from the analysis of transmitters criticized, who are the main subject of this discipline. It should be stressed that this research is preliminary article which aiming the benefit to reading of the history of transmitter criticism. This article was supported by the Scientific Research Projects of Kayseri University (BAP) with project code SHD-2020-1011.

Keywords: Ḥadīth, The Science of Transmitter Criticism, 'Ilm al-Djarḥ wa'l-Ta'dîl, Waḍḍā', Fabricating

Giriş

1 Sorumlu yazar: Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Artvin,
e-mail: ismailkurt@artvin.edu.tr; ORCID ID: 0000-0002-9873-9369
2 Doç. Dr., Kayseri Üniversitesi Develi İslami İlimler Fakültesi Develi/Kayseri,
e-mail: haliliturhan@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-7219-9632

Geliş Tarihi: 01.02.2021
Kabul Tarihi: 07.03.2021

Cerh-ta'dîl ilmine dair ilk materyallerin oluştuğu evre Hicrî birinci asrın sonlarıdır. Bu dönemde Şa'bî (ö. 104/722), İbn Sîrîn (ö. 110/729), Eyyûb (ö. 131/749) ve Zührî (ö. 124/742) gibi isimlerin varlığı söz konusudur. Onların dönemine kısıtlı ricâl tenkit sayısı nispet edilmiştir. Hicrî ikinci asrın son yarısında sistematik ricâl tenkidine dair atılan adımlar, her ne kadar üçüncü asrın karşısında küçük bir hacme sahip olsa da yine de ciddi bir hareketliliğin varlığını göstermektedir. Bu dönemde İbn Mehdî (ö. 198/813-14), Yahyâ el-Kattân (ö. 198/813) gibi isimler ön plandadır. Buna ilaveten üçüncü asırda vefat etse de ömürlerinin yarısından fazlasını ikinci asırda geçiren İbn Maîn (ö. 233/848) ve İbn Hanbel (ö. 241/855) de bu asır için önemli birer figürdür. Aynı zamanda bu makalenin de sınırını belirleyen adı geçen münekkitlerin yaşadığı ilk iki asır, en az bir münekkit tarafından yalancı olduklarına dair iddia bulunan râvîler üzerinden yeniden ele alınacaktır.

İlk iki asırda en az bir münekkit tarafından yalancılıkla nitelenen râvîlerin tespitinde duafâ edebiyatının en kapsamlı eserlerinden biri olan ve çoğunlukla zayıf râvîleri ihtiva etmekle birlikte sika râvîlerin de yer aldığı Lisânü'l-Mîzân'dan faydalanılmıştır. Bu bağlamda kitabın dörtte birine denk gelecek 3000 râvî, söz konusu eserden rastgele örneklem yöntemi ile seçilmiştir. Seçilen râvîlerin yaşadıkları bölgeler, asırlar ve haklarında yapılan değerlendirmelerin tespitinde ricâl tenkit edebiyatının temel kaynaklarına başvurulmuştur. Araştırma, ilk iki asırda en az bir münekkit tarafından kizb nedeniyle cerh edilen râvîlerden oluşmakla birlikte değerlendirme yapan münekkitler ilk iki asırla sınırlandırılmamış, dokuzuncu asra kadar ki münekkitlerin değerlendirmeleri araştırmaya dâhil edilmiştir. Ayrıca İbn Hacer tarafından esere kaydedilmeyen ancak bazı ricâl kaynaklarında yer alan cerh-ta'dîller de dikkate alınmıştır.

Yalancı râvîlerin yaşadıkları dönemlerin tespiti, yaşadıkları coğrafya, ilk defa yalancılıkla eleştirilmeleri ve tenkit sahibiyile muâsarati, onlar hakkındaki değerlendirmelerden bir hüküm elde edebilme durumu erken dönemde hadis tarihinin gelişim seyrine farklı pencerelerden bakma imkânı sunacaktır.

Bu makalenin hazırlanmasında dokümantasyon metodu kullanılmıştır. Bu amaçla râvîlerin isimleri, künyeleri, nisbeleri, vefât tarihleri, yaşadıkları asır, hangi münekkit ya da münekkitler tarafından değerlendirildikleri, aralarındaki muâsarati ilişkileri ve ilk defa yalancı isnadında bulunan münekkitler geliştirilen bilgisayar programına aktarılmıştır. Bu verilerin analizinde ve kullanılmasında muhtelif problemlerle karşılaşmıştır. Bu noktada takip edilen metot şu şekildedir:

Râvîlerden bir kısmının birden fazla nisbe ya da nisbe olması mümkün olan yerleşim yeri ile anıldığı görülmüştür. Böyle bir durumda nisbelerin hepsi dikkate alınmıştır. Ancak bir râvî, bölge ve bölge içinde herhangi bir şehirle birlikte anılmışsa bunlardan daha özel olanı istatistiğe dâhil edilmiştir. Örneğin Davud b. Affân (ö. ?) için hem en-Nisâburî hem de el-Horâsanî nisbesi kullanılmıştır.³ Her iki nisbenin farklı düzeylerde de olsa aynı bölgeye işaret etmesi tekrardan kaçınma adına daha özel olanın tercih edilmesine sebep olmuştur.

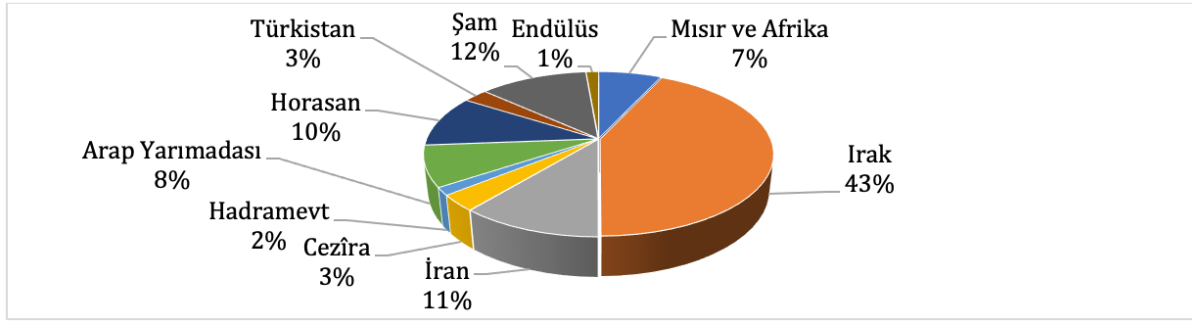
Râvîlerin yaşadıkları asır, vefât tarihleri dikkate alınarak belirlenmiştir. Ancak vefat tarihi bir sonraki asrın ilk beş yılı içerisindeyse râvî bir önceki asra kaydedilmiştir. Örneğin hicrî 201-205 yılları arasında vefat eden kişiler, ilmî faaliyetlerinin neredeyse tamamını gerçekleştirdikleri ikinci yüzyılın râvîleri olarak kabul edilmişlerdir.⁴

Hadis uydurduğu en az bir münekkit tarafından belirtilen râvîlerin bölgesel dağılımı

Lisânü'l-Mîzân'da yer alan 3000 râvînin yaşadıkları bölgeler ricâlê dair yazılı kaynaklar taranmak suretiyle tespit edilmiştir. Öncelikle bu râvîlerin dağılımını vererek hangi bölgenin ne oranda râvîlere ev sahipliği yaptığı ortaya konulacaktır. Bu tespit için hazırlanan grafik şu şekilde oluşmuştur:

3 Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir, nşr. Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1422), 7: 264.

4 Örneğin İbn Yunus el-Mısri, Halid b. Nuceyh el-Mısri'nin vefatını h. 204 yılı olarak vermiştir. Ebû Saîd Abdurrahman İbn Yunus es-Sadeî, Târîhu İbn Yunus eş-Şadeî, nşr. Abdülfettâh Fethî Abdülfettâh (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421), 1: 150.

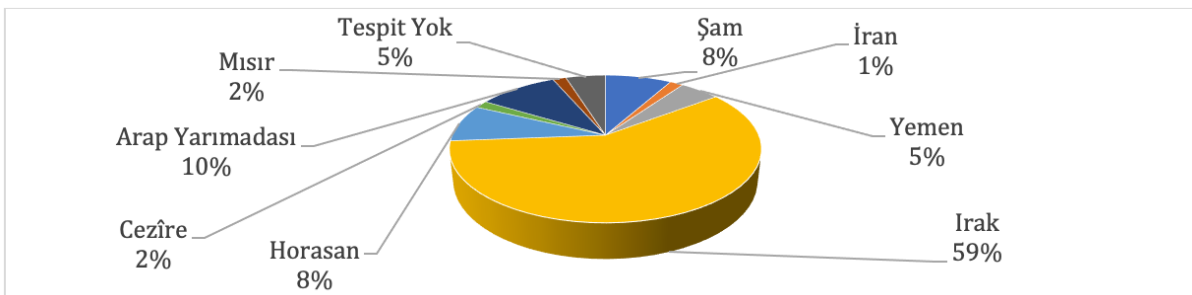

Görsel 1: 3000 râvînin bölgelere göre dağılımı⁵

Grafiğe göre örneklem grubundaki râvîlerin ilk dokuz asırdaki coğrafi dağılımında Irak bölgesi önemli bir oranla ilk sırada yer almaktadır. Daha sonra sırasıyla Şam, İran ve Horasan gelmektedir. Bu durum hadis rivâyet coğrafyasının Irak ve civar bölgelerden oluştuğunu göstermektedir. Risâletin ve hac ibadetinin merkezi olmasına rağmen Hicaz bölgesinin rivâyet coğrafyası olma adına ciddi bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir. Bunun muhtemel sebepleri arasında sahâbe neslinin çeşitli amaçlarla Hicaz bölgesinden ayrılmaları gösterilebilir. Buna ilaveten coğrafi konumun da bölgelerin rivâyet coğrafyası içerisinde ön plana çıkmada etkili olduğunu dikkate almalıyız. Arap Yarımadası'ndan yayılmaya başlayan İslâm dini kısa sürede Şam, Cezîra, Irak, İran ve Türkistan hattına ulaşmıştır. Hem Arap Yarımadası'nın hem de zikredilen bölgelerin tarihte boyunca merkez olma konumu dikkate alındığında, coğrafyanın hadis rivâyet faaliyetlerine ne denli etki ettiği anlaşılacaktır.

Tarih boyunca Irak bölgesinin Doğu ve Batı'nın temas noktası olması, entelektüel birikiminin de doğrudan etkilenmesine sebep olmuştur. Civarındaki muhtemel nüfus yoğunluğu ve etrafında yer alan çok kültürlülük, coğrafyanın İslâmlaşmasından sonra da bu bölgenin aynı seviyede hareketli olmasına olanak sağlamıştır. Arap yarımadası ve Şam bölgesinin (Müşriklik, Hristiyanlık ve Yahudilik) tek tipli sosyolojisi, Irak bölgesi ve İslâm'ın doğuda kısa sürede ulaştığı en uzak bölgeler karşısında kültürel çeşitlilik açısından oldukça fakir kaldığını göstermektedir.

Bu genel değerlendirmelerden sonra ilk iki asırda en az bir münekkit tarafından vazzâ' olmakla tenkit edilen râvîlere dönmek istiyoruz. Bu râvîlerden %5'ine dair herhangi bir nisbe tespit edilememiştir. Bazı râvîlerin de birkaç farklı nisbeye sahip olduğu görülmüştür. Bu duruma ilaveten nisbelerin oransal dağılımının yapılacağı analiz için her bir nisbe tek bir veri olarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Örneğin el-Hasan b. Ziyâd el-Lü'lûî (ö. 204/819) hem Kûfe hem de Bağdâd'a nispet edilmiştir.⁶ Bu gibi durumlarda nisbelere dair istatistik oluşturulurken her iki şehir de dikkate alınmıştır. Bu bilgiler çerçevesinde söz konusu râvîlere dair iki grafik vermek istiyoruz. Bu grafiklerden ilki râvîlerin yaşadığı bölgeler temel alınarak hazırlanmıştır.

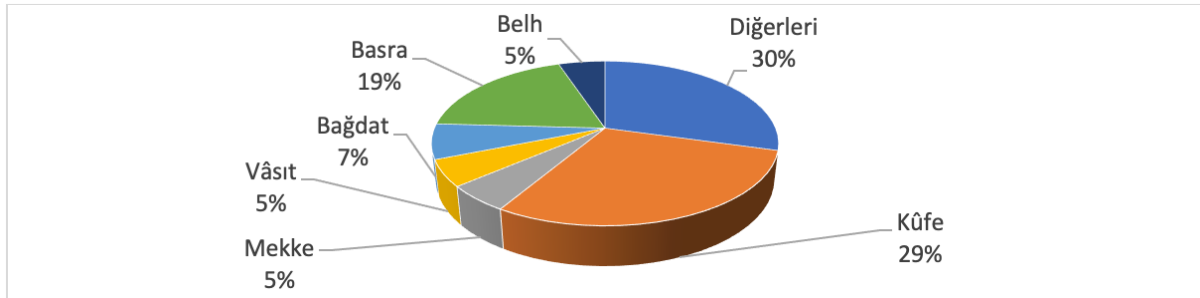
Görsel 2: Kizb nedeniyle cerh edilen râvîlerin bölgelere göre dağılımı

⁵ Grafik hazırlanırken İslâm Ansiklopedisindeki Abbâsî Hilafeti'nin en geniş sınırlarına işaret eden harita esas alınmıştır. Bununla birlikte zihinlerde daha kolay canlanması için bölgelerin klasik isimlendirmesi günümüz siyasi haritalarına yaklaştırılmaya gayret edilmiştir. Bu amaçla; Mısır, İfrîkiye ve Mağrib Mısır şeklinde, Azerbaycan, Kafkasya, Ermeniyeye, Cibâl, Hûzistan, Fars, Kirman, Sistan ve Isfahan İran şeklinde, Hecer, Hicaz ve Yemâme Arap Yarımadası şeklinde, Horasan ve Toharistan Horasan şeklinde, Mâverâünnehr ve Hârizm Türkistan şeklinde grafiğe yansıtılmıştır. Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/33.

⁶ Beşir Gözübenli, "Hasan b. Ziyâd", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1977), 16/361.

Grafik ilk iki asırda yalancılıkla nitelenen râvîlerin en fazla Irak, Arap Yarımadası, Horasan ve Şam bölgelerine ait olduğunu ortaya koymaktadır. Horasan dışındaki bölgelere bakıldığında söz konusu yerlerin ilk iki asır rivâyet coğrafyasının en hareketli olan yerler olduğu anlaşılacaktır. Bu bölgeler arasındaysa Irak, ezici bir üstünlüğe sahiptir. Bu durum öncelikle zihinlere Görsel 1 de dikkate alındığında Irak bölgesinin rivâyet faaliyetleri ve bunun tabii bir sonucu olarak ricâl tenkidi açısından ne denli hareketli bir yer olduğunu göstermektedir. Irak bölgesinin bu konudaki vasfına işaret eden bir başka husus ise cerh-ta'dîlin, ilim olmasında diğer bir ifadeyle sistematik ricâl tenkitlerinin başlamasında belirleyici olan Şu'be b. Haccâc (ö. 160/776), Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778) gibi isimlerin de Irak havzasına mensup olmalarıdır.⁷

Rivâyet coğrafyasının incelendiği bu kısımda söz konusu havzalara şehir düzeyinde bakmak da hadis tarihinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu amaçla hazırlanan grafik şu şekilde ortaya çıkmıştır:

Görsel 3: Kizb nedeniyle cerh edilen râvîlerin şehirlere göre dağılımı

Grafikte diğerleri başlığı altında ortaya konulan veriler sadece birer nisbe girdisi olan on yedi bölgeyi/şehri temsil etmektedir.⁸ Buna ilaveten grafikteki öteki şehirleri de dikkate aldığımızda toplamda 23 şehrin varlığı söz konusudur. Bu durum yalancılıkla nitelenen râvîlerden bir kısmının farklı şehirlere yerleştiğini göstermektedir. Bu yer değiştirme, yalancı râvîlerin muhtemel ihanetlerini/iftiralarını yayma gayreti olarak da okunabilir. Bu iddiamız elbette tek bir nisbeyle anılan isimlerin farklı şehirler arasında rivâyet amacıyla seyahat etmediklerini ihtimal dışı bırakmaz. Grafikte ilgili başka bir husus da Arap Yarımadası'nın Mekke şehri ile temsil edilmesiyle alakalıdır. Buna göre Mekke'yi ön plana çıkaran husus, orasının hac ibadetinin kalbi olmasıdır. Başka bir ifadeyle Hac ibadeti, hadis rivâyeti için önemli olanaklar ortaya koymuş; hadis uydurma cüretinde bulunan kimseler ise bu olanağı istismar etmekten çekinmemişlerdir.

Grafiğin ortaya koyduğu sonuçlardan biri de Irak'ın şehirler düzeyinde birinci sırada yer almasıdır. Söz konusu şehirler arasındaysa sırasıyla en fazla Kûfe, Basra, Bağdat ve Vâsıt hadis uyduran kimselere ev sahipliği yapmıştır. Adı geçen şehirler arasındaysa Kûfe ve Basra daha fazla ön plandadır. Bu noktada Irak'taki ilmî hareketlilik de dikkate alındığında iki hususa işaret edilmelidir. Bunlardan biri şehirler arasında gerçekleştirilen rihleler,⁹ bir diğeryse daha önce de zikredildiği üzere bu kimseleri tanıyan, afişe eden ve bunlar hakkında hüküm veren münekkitlerin zikredilen şehirlerdeki yoğun varlığıdır.

Râvîlerin asırlara göre dağılımı

Ricâl tenkit faaliyetlerini sistematik öncesi dönem ve sistematik dönem olarak ikiye ayırmak mümkündür. Sistematik öncesi dönemde ihtiyaç söz konusu oldukça ricâl tenkidi yapılırken sistematik dönemle birlikte ilmî bir faaliyet olarak râvîler cerh-ta'dîl edilmişlerdir. Bu bağlamda araştırılması gereken kritik konular arasında pratik alan ile teorik alanın uyumu yer almaktadır. Daha açık bir ifadeyle ricâl tenkit faaliyetlerinin bilimsel düzeyde icra edilmediği dönemin, cerh-ta'dîl ilminin doğuş, gelişme ve kemâle ulaşma dönemlerinin pratik sahaya nasıl yansıdığına dair yapılacak tespitler, ricâl tenkit tarihinin yazımında önemli veriler teşkil edecektir.

⁷ Hicri ikinci asrın önde gelen münekkitleri ve bölgeleri şöyledir: Şu'be b. Haccac Vâsıt, Süfyân es-Sevrî Kûfe, Mâlik b. Enes (ö. 179/795) Medine, Abdullah b. Mübarek (181/797) Merv, Vekî b. Cerrâh (ö. 197/812) Kûfe, Yahyâ el-Katta (198/813), Abdurrahman b. Mehdî (198/813) Basra'dır. Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/813) Kûfe'de doğmakla birlikte Mekke'de yetişmiş ve ilmî faaliyetlerini burada yapmıştır (İkinci asır münekkitlerinin bölgelerine dair bilgi için bk. Halil İbrahim Turhan, Ricâl Tenkidinin Doğuşu ve Gelişimi: Hicri İlk İki Asır (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 123-124).

⁸ Bu şehirler şunlardır: Hecer, Himyer, Horasan, Medâin, Medine, Haleb, Mısır, Rakka, San'a, Şam, Eyle, Yenbu', Nisâbur, İsfahan, Aden, Cezire, Dımaşk.

⁹ Örneğin Ahmed b. Muhammed el-Bâhilî (ö. 275-288) hem Basra hem de Bağdat şehrine nispet edilmiştir. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed ez-Zehbî, Siyerü a'clâmi'n-nübelâ, nşr. Şu'ayb el-Arnaût - Hüseyin el-Esed (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1405), 13: 282-3.

Bu soruya cevap aramak amacıyla araştırmaya konu olan râvîlerin öncelikle asırlara göre dağılımı yapılacaktır. Yukarıda râvîlerin bölgeleri/şehirleri tespit edilirken yaşanan bölge ve şehirle ilgili bilginin olmaması sorunuyla, dönemleri tespit edilirken de karşılaşmıştır. Bunun temel nedenlerinden biri, râvîlerin kimlik bilgilerinin modern dönemde olduğu gibi resmî kurumlar tarafından kayıt altına alınmamasıdır. Bibliyografik bilgilerin bireysel araştırmalarla tedvin edilmesi, doğal olarak kimi kişilerin bölgelerinin, isimlerinin, künyelerinin; bazı şahısların ise doğum-vefat tarihlerinin tespit edilememesini de beraberinde getirmiştir. Özellikle biyografi yazımının henüz başlamadığı veya oldukça nadir görüldüğü hicrî ikinci asrın üçüncü çeyreğine kadarki dönemde bazı râvîlerin kimlik bilgilerine dair daha az malumatla karşılaşmaktadır. Esasında ricâl tenkidi için de benzer bir durum söz konusudur. Ricâl tenkit ilminin gelişim seyrine paralel olarak meçhul râvî oranında düşüş görülmektedir.¹⁰ Yine benzer bir durum ihtilat tespitlerinde de görülmektedir. Zira sistematik öncesi dönemde muhtelit râvînin oldukça az olduğu saptanmıştır.¹¹ Cerhe uğramış râvîlerin asırlarının tespitinde de benzer bir durum söz konusudur. Birçok râvînin ne zaman vefat ettiğiyle ilgili bilgiye rastlanmamıştır. Doğum tarihi kaydedilen kişiyi bulmak ise daha da zordur.

Araştırmamızda vefat tarihi verilmeyen râvîlerin dönemlerini tespit etme adına bazı kriterler geliştirilmiştir. Öncelikle râvînin hocasının –varsa– ölüm tarihine bakılmıştır. Hocasının vefat tarihi bir asrın 40. yılından önce ise râvînin asrı, hocasının asrıyla aynı kabul edilmiştir. Ancak tahmine dayalı bir çıkarım olduğu için de bu tespit kesin bir yargı olarak sunulmamış ve “muhtemel” kaydıyla takdim edilmiştir. Öte yandan hocasının vefatı 40. yıldan sonra olan râvînin ise bir sonraki asra ait olduğu varsayılmıştır.¹² Bazı râvîlerin kendileri meçhul olduğu gibi hocaları veya öğrencileri de meçhul olabilmektedir. Bu durumda yukarıda zikrettiğimiz esas üzerinden vefat tarihiyle ilgili değerlendirme yapılması hocanın vefat tarihinin de bilinmemesinden dolayı mümkün olmamaktadır. Bununla birlikte bu durumda olan bazı râvîlerin hicrî ilk üç asırda yaşadığıyla ilgili isnadda yer alan bazı karineler bulunmaktadır. Bu tür râvîler, “1.-3. asır” şeklinde açılan grupta değerlendirilmiştir.¹³ Râvî hem 1. asra hem de 2. asra ait olma durumunda ise “1.-2. Asır” kısmında zikredilmiştir. Örneğin hocasının vefat tarihi erken dönem olarak belirlenebiliyorsa râvînin asrı bu şekilde değerlendirilmiştir.¹⁴ “4. asır ve sonrası” ise hicrî 9. asra kadar olan beş asırlık bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönemin asır asır ele alınmamasının nedeni veya grafikte gösterilmemesinin tercih sebebi, hicrî dördüncü asırda rivâyet döneminin bitmesi ve kitapların rivâyet döneminin başlamasıdır.¹⁵ Diğer bir ifadeyle hadislerin büyük bir çoğunluğunun kitaplarda tedvin edilmesi nedeniyle artık “râvî” anlayışında tarif farklılığı oluşmuştur. Râvî artık hadisin değil kitabın aktarımını üstlenen kişidir. Bu durum ise spesifik bir rivâyetin sıhhat araştırması yapılmasından öte kitabın sıhhatinin/nispetinin araştırılmasını gerektiren bir netice doğurmuştur. Bu inceleme ise muayyen bir hadisin tetkikinde kullanılan bütün kriterlere göre bir değerlendirme yapılmasına gerek olmayan bir süreçten oluşmaktadır. Netice itibarıyla hicrî dördüncü asırdan itibaren râvîlerin fonksiyonunda önemli değişiklikler yaşanmış ve buna bağlı olarak ricâl tenkit literatüründe dördüncü asra ait râvî miktarında bir önceki asra göre önemli düşüşler görülmüştür. Nitekim aşağıda takdim edilen grafikte hicrî dördüncü asır sonrası Sünnî literatürdeki râvî oranı takriben yüzde on altı bandındadır.

Genel tabloyu görebilmek amacıyla Hicrî birinci asırla ve yalancı râvîlerle sınırlandırmaksızın araştırmaya dâhil olan 3000 râvînin dönemsel dağılımına dair aşağıdaki grafik hazırlanmıştır.

10 Halil İbrahim Turhan, Hicrî III. Asırda Ricâl Tenkidi Ali b. el-Medîni Örneği (Rize: STS Yayınları, 2019), 107-110.

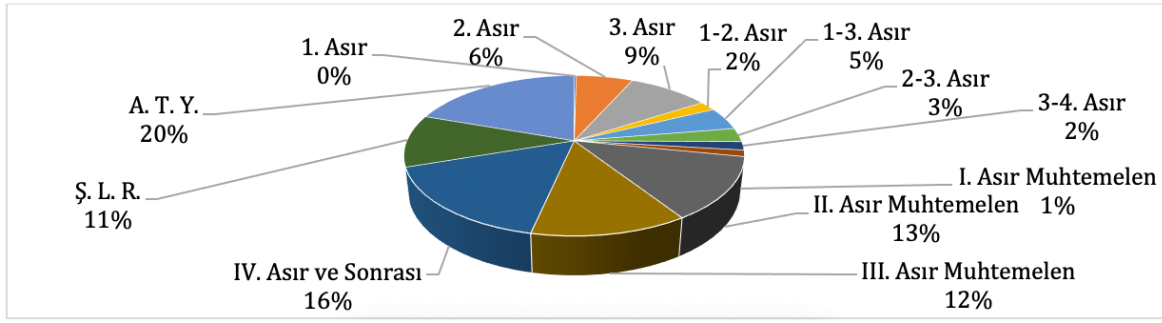
11 Halil İbrahim Turhan, “İhtilat Bilgisinin Tespitinin Güvenilirliği”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 19/1 (2019), 76-78.

12 Örneğin Hafs b. Ammâr el-Muallim’in hocası Yahyâ b. Ebî Kesir et-Tâî h. 129 yılında vefat ettiği için ikinci asırda kabul edilmiştir. Ebû Hâtım Muhammed İbn Hibbân, Kitâbü’s-Şikât, nşr. Muhammed Abdurreşid (Haydarâbâd: Dâiretü’l-Ma’ârifü’l-Osmaniyye, 1393), 7:502; Hocası Mübârek b. Füdâle h. 164 vefat eden el-Hakem b. Yezîd üçüncü asrın râvîsi şeklinde sayılmıştır. Ebû’l-Haccâc Cemâlüddin Yûsuf el-Mizzî, Tehzîbü’l-Kemâl fi esmâ’i’-ricâl, nşr. Beşşâr Avvâd Ma’rûf (Beirut: Müessesetü’r-Risâle, 1403/1983), 31:510.

13 Örneğin el-Hasan b. Ali en-Nümejrî ve hocası el-Fadl b. er-Rabî’nin vefat tarihi bilinmemektedir. Ancak el-Hasan’ın, Ukaylî’nin kitabında geçmesi onun asır tayinini 1-3 şeklinde yapmamızı sağlamıştır. Ebû Ca’fer Muhammed b. Amr el-Ukaylî, Kitâbü’d-Đu’afâ’i’l-kebir, nşr. Abdülmü’ctî Emin Kal’acî (Beirut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1404), 2: 5.

14 Örneğin Ziyâd b. Osman, amcası Abbâd b. Ziyâd’dan rivâyet etmiştir. Abbâd ise Hz. Peygamber (s.a.v.)’den nakilde bulunmuştur. Böyle durumlarda râvînin asrı tam olarak belirlenemez ise 1-2 olarak belirtilmiştir. Ebû’l-Fazl Şihâbüddin Ahmed el-Askalanî İbn Hacer, Lisânü’l-Mizân, nşr. Abdülfettâh Ebû Guddê (Beirut: Dâru’l-Beşâirü’l-İslâmiyye, 1423/2002), 3: 535.

15 Hmet Yücel, Hadis Tarihi (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2012), 20.

Görsel 4: 3000 râvîn asırlara göre dağılımı

Grafikte öncelikle dikkat çeken husus ilk asır râvîlerinin oranının %1'lik dilime giremeyecek şekilde az olmasıdır. Bu durum, yukarıda bahsedilen ricâl tenkit ilminin meçhul râvî oranı ve muhtelit râvî tespit oranlarıyla ilgili durumun cerh edilen râvîler için de geçerli olduğuna farklı bir örnektir.¹⁶ Ricâl tenkit ilminin henüz ilmî düzeyde icra edilmemesi, söz konusu dönemde cerh edilen râvî miktarının da düşük çıkmasına neden olmuştur. Ancak mezkûr dönemde mecrûh râvî miktarının diğer dönemlerden az miktarda olmasının başka nedenleri de olabilir. Örneğin hicrî birinci asırdaki güven ortamının sonraki dönemlerden daha iyi seviyede olması bu bağlamda zikredilebilir.

Grafikte yer alan “Ş. L. R.” (Şiî literatürün râvîleri) bölümü İbn Hacer'in doğrudan Şiî müelliflere ait kitaplardan aktardığı biyografi sahipleridir. Bilindiği gibi İbn Hacer'in biyografi yazımındaki özgün yönlerden biri de farklı itikâdî görüşlere ait yazarlar tarafından kaleme alınan müelliflere ait kaynaklara da müracaat etmesidir. Bu bağlamda İbn Hacer'in ricâl yazımına dâhil ettiği literatür arasında Şiî ricâl edebiyatı da yer almaktadır. Bu müellifler arasında Ebû'l-Abbâs İbn 'Ukde¹⁷ (ö. 332/944), Ebû Amr el-Keşşî¹⁸ (III-IV./IX-X. asır), Ahmed b. Ali en-Necâşî¹⁹ (ö. 450/1058), Ebû Ca'fer et-Tûsî²⁰ (ö. 460/1067), Ali b. Fezzâl²¹ (ö. 479/1086), Ebü'l-Hasan Bânûye²² (ö. 585/1189), Muhammed Reşîdüddîn el-Mâzenderânî²³ (ö. 588/1192), Yahya b. Ebî Tay²⁴ (ö. 630/1233) ve Ali b. Hakem²⁵ yer almaktadır. Örneğin İbn Hacer, İdrîs b. Ziyâd'ın biyografisine yalnızca “et-Tûsî onu zikretti ve dedi ki...” ifadeleleriyle mezkûr Şiî müelliften yaptığı alıntılarını kaydeder.²⁶ O, bu gruptaki râvîlerle ilgili kendisine veya Sünnî ricâl münekkitlerine²⁷ ait bir değerlendirme kaydetmemektedir.²⁸

Grafikte, hakkında herhangi bilgi tespit edilemeyen râvîler ise asır tespiti yok anlamında “A.T.Y.” kısaltmasıyla belirtilmiştir. Bu râvîlerin çoğunlukla literatürde bir rivâyeti bulunan başka bir ifadeyle rivâyet sisteminde etkinliği veya katkısı bulunmayan kişiler olduğu vurgulanmalıdır.

Grafik ilk üç asır ve sonrası şeklinde ele alındığında, râvî yoğunluğunun ilk üç asırda daha fazla olduğu görülecektir. Bunlar içerisindeyse ikinci ve üçüncü asırdaki râvî sayısı, birinci asra göre daha fazladır. Üçüncü asırdan sonra râvî sayısındaki azalmasının muhtemel sebebi, rivâyet faaliyetlerinin telif edilen kitaplar üzerinden gerçekleştirilmesidir. Bununla birlikte üçüncü asırdan sonra, muahhar dönemlerde dahi râvîlerin değerlendiriliyor olması da ricâl tenkid ilminin aktüalitesine işaret etmektedir.

Hadis uydurduğu en az bir münekkit tarafından belirtilen râvîlerin asırlara göre dağılımı

Yalnızca vazzâ' râvîlerin dönemsel dağılımını, hem genel olarak cerhe tâbi tutulan râvîlerin dağılımıyla mukayese etmek hem de hadis uydurduğu tespit edilen kişilerin hangi dönemlerde yoğunlaştığının incelenmesi bu araştırmanın temel hedefleri arasında yer almaktadır. Bu amaçla aşağıdaki grafik hazırlanmıştır:

16 İhtilâl ettiği belirtilen râvîlerin tabakalara göre dağılımı için bk. Turhan, “İhtilâl”, 76-78.

17 Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed el-Askalanî İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb (Haydarâbâd: Matba'atü'l-Meclis Dâ'iratü'l-Me'ârifin-Nizâmîyye, 1325), 1: 435.

18 Örnek olarak bk. İbn Hacer, Lisânü'l-Mizân, 1: 263, 278, 339; 2: 12, 13, 17, 18, 26, 68, 80, 88, 93.

19 Örnek olarak bk. İbn Hacer, Tehzîb, 1: 435; İbn Hacer, Lisânü'l-Mizân, 1: 229, 337, 363; 2: 26, 44, 51, 110, 113, 445.

20 İbn Hacer, Tehzîb, 1: 435.

21 Örnek olarak bk. İbn Hacer, Lisânü'l-Mizân, 1: 251; 2: 340.

22 Örnek olarak bk. İbn Hacer, Lisânü'l-Mizân, 1: 234, 325; 2: 17, 26, 375, 450, 472.

23 İbn Hacer, Lisânü'l-Mizân, 2: 272.

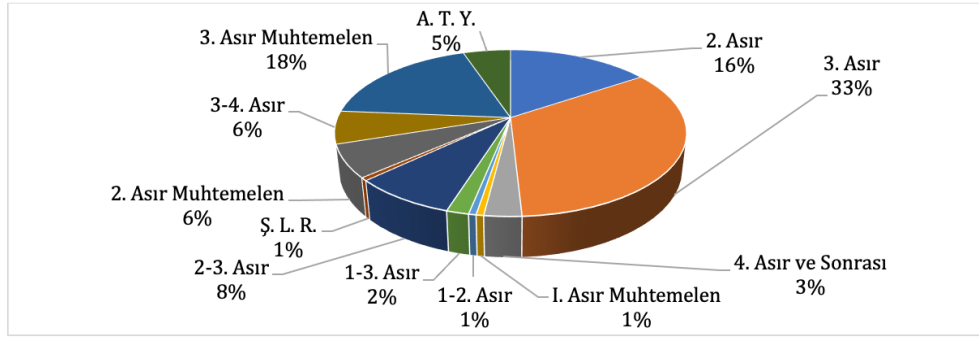
24 Örnek olarak bk. İbn Hacer, Lisânü'l-Mizân, 1: 251; 2: 11, 54, 66, 83, 85, 88, 126, 160, 163, 172, 183, 247.

25 Örnek olarak bk. İbn Hacer, Lisânü'l-Mizân, 1: 295, 314, 329; 2: 85, 111, 382, 385, 394, 398, 400, 401.

26 İbn Hacer, Lisânü'l-Mizân, 2: 10. Diğer örnekler için bk. İbn Hacer, Lisânü'l-Mizân, 2: 16, 43, 66, 80, 85, 94.

27 Ebü'l-Gudde'nin İbn Hacer'in bu râvîleri eserine almasıyla ilgili eleştirisi için bk. İbn Hacer, Lisânü'l-Mizân, nâşirin mukaddimesi, 1: 102.

28 Hem Şiî müelliflerin açıklamalarının hem de Sünnî münekkitlerin değerlendirmelerinin bulunduğu râvîler, “Ş. L. R.” grubuna dâhil edilmemiştir. Söz konusu râvîlerin Sünnî münekkitlerce tenkide tâbi tutulması bunda etkili olmuştur. Örneğin İbn Hacer, İbrahim b. Atiyye'nin tercemesinde “et-Tûsî onu Şiî ricâlî arasında zikretti” kaydını düştüğü gibi Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Nesâî başta olmak üzere Sünnî âlimlerin tenkitlerini de nakleder (İbn Hacer, Lisânü'l-Mizân, 318-319).

Görsel 5: İlk iki asırda kizb nedeniyle cerh edilen râvîlerin asırlara göre dağılımı

Buna göre en az bir münekkit tarafından kizb nedeniyle cerh edilen râvîlerin asgarî bir şekilde bulunduğu dönem hicrî ilk asırdır. Bu sonuç yukarıda belirtilen muhtelit ve meçhul râvîlerin tespitleriyle uyumludur. Bu durum, cerh-ta'dîl faaliyetlerinin bilimsel bir düzeyde icra edilmemesinin bir sonucu olabilir. Diğer bir açıdan bakıldığında söz konusu dönemde yalancı râvîlerin az çıkması, ricâl tenkit faaliyetlerinin bilimsel olarak icra edilmesine ihtiyaç bulunmadığı şeklinde de yorumlanabilir. Kanatımızca bu yorum, hadis tarihinin genel kabulü olan bir tespitle belli bir düzeyde uyuşmamaktadır. Bu kabule göre, Muhtar es-Sekafî döneminde Şia'nın etkisiyle hadis uydurma faaliyetleri belli bir ivme kazanmış ve buna bağlı olarak sistematik isnâd sorgulamaları başlamıştır. Hicrî birinci asra ait olduğu düşünülen ve mevzûât literatüründe on rivâyeti olduğu belirtilen iki kişinin sistematik isnâd araştırmasını başlattığını varsaymak makul görünmemektedir.²⁹ Ayrıca söz konusu râvîlerin hadis uydurduğuyla ilgili ittifak da bulunmamaktadır. Bu râvîlerden Hâris b. Abdullah el-A'ver (ö. 65/684) hakkında ilk kezzâb ifadesi kullanan kişilerden biri Ebû Amr eş-Şa'bî'dir (ö. 104/722). Nitekim o, "Hâris el-A'ver, bana hadis rivâyet etti ve yalancıdır "kezzâb" diyerek onu tenkit etmiştir.³⁰ "Yalancı" diye nitelendirdiği bir kişiden rivâyette bulunması ve kendisinden nakledilen "Hasan ve Hüseyin'i (Hz.) Ali'nin hadis(ler)ini Hâris el- A'ver'e sorarlarken gördüm"³¹ ifadesiyle³² söz konusu eleştirisi arasındaki çelişki, bazı âlimlerin dikkatini çekmiş ve kimisi bu tenkidi farklı açılardan yorumlamaya çalışırken bazıları da bu naklin zayıf olduğunu ifade etmiştir.³³ Hâris hakkında olumlu değerlendirmelerde bulunan Ahmed b. Sâlih'e (ö. 248/862), Şa'bî'nin tenkidi hatırlatılınca o, "Hâris, hadiste yalan söylemezdi; yalancılığı görüşündeydi." diyerek, esasında Şa'bî'nin Hâris'in görüşlerini tekkiz ettiğini ifade etmiştir.³⁴ Netice itibarıyla Şa'bî tarafından yapılan değerlendirmenin hem sübûtu hem de delâletiyle ilgili farklı değerlendirmeler söz konusudur.

Birinci asırda sistematik isnad araştırmasının müsebbipleri arasında gösterilen bir diğer râvî Mînâ b. Ebî Mînâ'dır (ö. I. Asır). Tespit edebildiğimiz kadarıyla onun hakkında açık bir şekilde kizb ifadesini kullanan ilk münekkitlerden biri, üçüncü asırda yaşayan Ebû Hâtim'dir (ö. 277/890). Ayrıca onunla ilgili Ebû Zür'a (ö. 264/878) gibi, zabtında sorun olduğunu belirtenlerle birlikte Cüzcânî'nin (ö. 259/873) açıklamasına göre ehl-i bid'atten olması sebebiyle cerh edildiğini belirtenler de yer almaktadır.³⁵ Sonuç olarak bu râvîyle ilgili de kizb dışında farklı görüşlerin zikredildiği görülmektedir.

²⁹ Hâris b. Abdullah el-A'ver ve Mînâ b. Ebî Mînâ'nın mevzûât literatüründe on rivâyeti bulunduğu dair bk. Recep Emin Gül, "Hicrî I. Asırda Hadis Uydurma Faaliyeti ve Hadis Uyduranların Tespiti", Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi 10 (2020), 264.

³⁰ İbn Sa'd, e't-Tabakât, 6: 168; Ebû İshak İbrâhîm el-Cüzcânî, Ahvâlü'r-ricâl, nşr. Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405), 43; Sa'dî el-Hâşimî, Ebû Zür'a er-Râzî ve cühüdühü fi's-sünneti'n-nebeviyye me'a tahkîki Kitâbihi'd-Du'afâo ve ecvibeti 'alâ es-sileti'l-Berzâi (Medine: el-Câmi'âtü'l-İslâmiyye, 1402), 2: 587; Ebû Muhammed Abdurrahmân er-Râzî İbn Ebî Hâtim, el-Cerh ve't-ta'dîl (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye (Haydarâbâd: Matba'atü Meclisi Dâirati'l-Meârifî'l-Osmaniyye, 1371/1952-1373/1953'ün ofseti), 1371), 3: 78; ez-Zehabî, Siyer, 7: 169.

³¹ İbn Sa'd, e't-Tabakât, 6: 168; İbn Ebî Hâtim, el-Cerh ve't-ta'dîl, 3: 79; el-Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, 5: 249.

³² İbn Şâhin, bu beyanın Hâris'in Hz. Ali'den naklettiği hadislerde güvenilir olduğuna delalet ettiğini söyler (Ebû Hafs Ömer İbn Şâhin, Zikru men ihtelefe'l-'ulemâ' ve nuqqâdü'l-hadisî fihî [Riyad: Edvau's-Selef, 1419/1999], 72).

³³ İbn Şâhin, zikredilen çelişkiyi dolaylı bu sözün zayıf olduğunu düşünür (İbn Şâhin, Zikru men ihtelefe'l-'ulemâ' ve nuqqâdü'l-hadisî fihî, 54).

³⁴ Ebû Hafs Ömer İbn Şâhin, Târîhu esmâ'i's-sîkât mimmen nuqle canhümül-'ilm (Kuveyt: ed-Dârü's-Selefiyye, 1404), 71; İbn Şâhin, Zikru men ihtelefe'l-'ulemâ' ve nuqqâdü'l-hadisî fihî, 24; Ebû Hafs Ömer İbn Şâhin, Târîhu esmâ'i'd-đu'afâo ve'l-kezzâbin, nşr. Abdurrahim Muhammed Kaşgarî (b.y.: yy., 1403), 69; Ebû Abdillâh Alâüddîn Moğultay b. Kılıç, İkmâlû Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâ'i'r-ricâl, nşr. Ebû Abdurrahman Âdil b. Muhammed (Kahire: el-Fârûku'l-Hadîse, 1422/2001), 3: 301; İbn Hacer, Tehzîb, 2: 147.

³⁵ Ebû Ahmed Abdullâh İbn Adî, el-Kâmil fi du'âfâ'i'r-ricâl, nşr. Adil Ahmed Abdülmevcüd - Ali Muhammed Mu'avviz (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1418), 8: 219; Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzî, ed-Du'afâ ve'l-metrûkin, nşr. Ebû'l-Fida Abdullâh el-Kâdî (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1406), 3: 154; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed ez-Zehabî, Mizânü'l-i'tidâl fi nakdî'r-ricâl, nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1383), 4: 237; Ebû Abdillâh Ahmed ez-Zehabî, Divânü'd-đu'afâo ve'l-metrûkin (Mekke: Mekketetu Nahdati'l-Hadîse, 1387), 406; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed ez-Zehabî, el-Muğnâ fi'd-đu'afâo, nşr. Nureddîn 'Itr (Haleb: Dâru'l-Me'ârif, 1391), 2: 691; İbn Hacer, Tehzîb, 10: 397; Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed el-Askalanî İbn Hacer, Taqrîbü't-Tehzîb, nşr. Muhammed 'Avvâmî (Haleb: Dâru'r-Reşid, 1412), 556.

Kıscası hicrî birinci asırda hadis uydurma faaliyetinde bulunduğu bazı münekkitlerce belirtilen râvî sayısının iki olduğu ve bu kişilerin de hadis uydurup uydurmadığıyla ilgili ihtilafın varlığı söz konusudur. Bu durum ise sistematik isnâd sorgulamasını başlatacak düzeyde hadis uydurma faaliyetlerinin başladığı bilgisiyle örtüşmemektedir. Bu hususta çelişki oluşmayacak bir izahın yapılması kaçınılmazdır. Kanaatimizce ricâl tenkidiyle bir meslek/ihtisas sahası olarak ilgilenilmemesi hicrî birinci asırda hadis uyduran kişiler hakkında düzenli bir şekilde cerh yapılmasını engellemiştir. Bu varsayımdan, ilgili dönemdeki vazzâ' râvîlerin, muâsırları tarafından sika kabul edildiği çıkarımına varılmamalıdır. Vazzâ' râvîlerin kim oldukları ve uydurdıkları rivâyetler dönemin uleması tarafından bilindiği için bu şahısların rağbet görmemesi kuvvetle muhtemeldir. Zira takip eden dönemlerde ricâl münekkitleri, daha önce yalancılıkları hakkında kanaatin belirtilmediği râvîlere, aktardıkları rivâyetler üzerinden hüküm vermişlerdir.

Yukarıdaki grafiğe göre ikinci asırda kizb nedeniyle tenkide uğrayan râvî miktarı %16 civarındadır. Bu noktada asıl üzerinde durulması gereken konu, söz konusu kitlenin kaçınıcı asır münekkitleri tarafından araştırılmaya konu olduğudur ki; bu mesele aşağıdaki sayfalarda tetkike tâbi tutulacaktır.

En az bir münekkit tarafından kizb sebebiyle cerh edilen râvîlerin yoğunlaştığı tarihi kesit, hicrî üçüncü asırdır. Hicrî üçüncü asır, ricâl tenkidinin önceki asra göre çok yoğun olarak yapıldığı bir dönemdir. Bu yüzyılda söz konusu râvî grubunun neden fazla olduğu daha hususî bir şekilde araştırılması gereken bir konu olmakla birlikte bu durumun, cerh-ta'dîl ilminin kemâl dönemiyle ilintili olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak bu konuda bir fikir beyan edebilmek, hicrî üçüncü asırdaki râvîlerin tek tek incelenmesini gerektirmekte ve bu da bizim araştırma kapsamımızın dışında kalmaktadır.

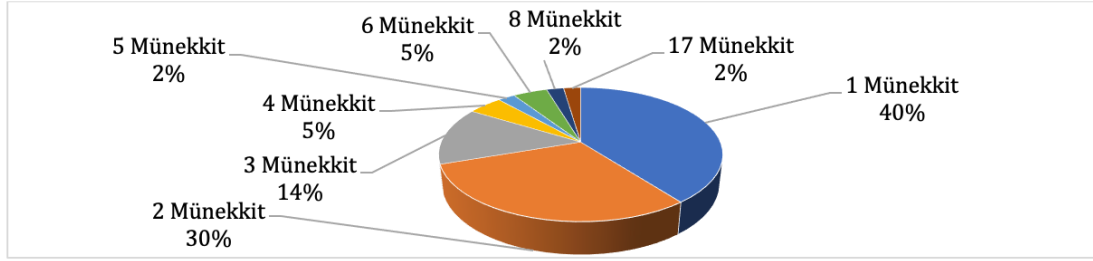
İlgili grafiğin verileri doğrultusunda tartışılması gereken bir diğer grup "Ş. L. R." ile sembolize edilen ve Sünnî hadis kitaplarında rivâyeti olmamakla birlikte Şîî ricâl edebiyatında yer alan râvîlerin oranıdır. Söz konusu oranın düşük çıkmasının temel nedenleri arasında İbn Hacer'in işaret olunan râvîleri eserinde kaydetme yöntemiyle ilgilidir. İbn Hacer, bu râvîlerin mezkûr gruba ait literatürden yaptığı iktibaslarla yetinmekte, Sünnî münekkitlerin bakış açısını yansıtan bilgilere yer vermemektedir. Hatta kimi zaman Şîî isimler tarafından güvenilir olarak değerlendirilen râvîler bile herhangi bir açıklamaya gidilmeksizin zayıf-metrûk râvîlere dair yazılan bir eserde kaydedilmektedir. Özellikle Sünnî ricâl edebiyatında ilk defa adları geçen bu tür râvîlerin güvenilirliğiyle ilgili İbn Hacer'in bazı açıklamalarda bulunarak okuyucunun zihnindeki soru işaretlerini gidermesi beklenirdi.³⁶ Onun söz konusu râvîleri herhangi bir açıklamaya tâbi tutmaksızın kaydetmesinden adı geçen gruba ait literatürdeki râvîlerin kimler olduğuna dair okuyucuyu bilgilendirmek ve daha kapsamlı bir araştırmayı sonraki araştırmacılara bırakmak olduğu düşünülebilir. Netice itibarıyla Şîî kaynaklar kullanılarak kaydedilen bu râvîlerin kezzâb olup olmadıklarıyla ilgili İbn Hacer'in verdiği bilgilerle sınırlı kalarak yorum yapmak mümkün değildir. Diğer bir ifadeyle grafikte yer alan oranın yanıltıcı olabileceği dikkate alınmalıdır.

İlgili grafiğe göre dördüncü asır ve sonrasında hadis uyduran râvîlerin miktarında önemli bir düşüş görülmektedir. Bunun sebebi artık hadislerin literatüre kaydedilmesi ve kitap rivâyetinin başlamasıyla ilgili olmalıdır. Hadislerin kitaplarda tasnifi ve kitapların naklinin başlamasının hadis uydurma faaliyetlerini durma noktasına getirdiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu dönemde dahi az bir râvînin nasıl hadis uydurmayı başarabildikleri de yine araştırılması gereken bir konudur.

Kizb nedeniyle cerh edilen râvîleri tenkit eden münekkit sayısı

Kizb nedeniyle cerh edilen râvîlerin kaç münekkit tarafından bu şekilde değerlendirildikleri ve son tahlilde ilgili râvînin vazzâ' olarak kabul edilip edilmeyeceği yine araştırılması gereken konular arasında yer almaktadır. Bu amaçla aşağıdaki tablo hazırlanmıştır:

³⁶ Lisânü'l-Mizân adlı eserde mecrûh râvîler olduğu gibi haklarında eleştiri yapılmakla birlikte sika olarak kabul edilen râvîler de bulunmaktadır (Örneğin bk. İbn Hacer, Lisânü'l-Mizân, 1: 269, 322, 543). Bu ise Şîî ricâl edebiyatına ait eserler referans gösterilerek alınan ve haklarında herhangi bir değerlendirme yapılmayan bu râvîler hakkında İbn Hacer'in kanaatinin ne olduğuyla ilgili genel bir yargıda bulunmayı engellemektedir. Daha açık bir ifadeyle güvenilir râvîlerin de eserde yer almasından dolayı "mezkûr eserde geçen her râvî İbn Hacer'e göre zayıftır" şeklinde bir çıkarımda bulunmak mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla Şîî bir biyografi yazarına ait eserden iktibas edilerek alınan kişinin güvenilirlik durumunun ne olduğu gündeme gelmektedir. Mesela İbn Hacer, İbrahim b. Ebi'l-Bilâd'ın biyografisinde Tûsî'nin bu râvîyi Şîî râvîler arasında zikredip güvenilir olarak değerlendirdiğini kaydeder (İbn Hacer, Lisânü'l-Mizân, 1: 254). Bu durumda "bu râvînin sika olduğuna hükmetmek mümkün müdür?", "sika değilse neden İbn Hacer açık bir şekilde beyan etmemiştir? şeklinde sorular akla gelmektedir. Ebû Gudde, Sünnî hadis musannefâtında rivâyeti bulunmayan bu râvîlerin, Lisânü'l-Mizân'a alınmasının bir faydasının olmadığını, İbn Hacer'in sadece bu râvîlere dikkat çekmekle yetinip tevakkuf ettiğini belirtir. Bu nedenle o, Mizânü'l-İtidâl'e yapılan bu ilaveleri teklîf (zorlama) olarak görür (İbn Hacer, Lisânü'l-Mizân, nâşirin mukaddimesi, 1: 102).

Görsel 6: İlk iki asırda kizb nedeniyle cerh edilen râvîlerin asırlara göre dağılımı ve bu cerhi yapan münekkit sayısı

Tabloya göre kizb nedeniyle cerh edilen râvîlerin neredeyse yarıya yakını tek münekkit tarafından yalancı sayılmıştır. Bununla birlikte haklarında doğrudan kizb ifadesi kullanılmamasına rağmen rivâyetlerinin reddi açısından benzer hükmü ifade eden metrûku'l-hadis, münkeru'l-hadis, seketû anh gibi ifadelerin de kullanıldığı görülmektedir.³⁷ Bu kavramlardan sıklıkla kullanıldığı için metrûk ifadesine bazı örnekler üzerinden bakmak faydalı olacaktır. Örneğin râfîzî olduğu ifade edilen el-Hakem b. Leylâ el-Kûfî el-Mekkî (ö. 180'ler) hakkında İbn Maîn, Salih Cezere ve İbn Tahir (ö. 507/1113), vaz' ve kizb gibi doğrudan yalancılığına işaret eden lafızlar kullanmaktadır.³⁸ Öte yandan adı geçen râvînin metrûk olduğunu düşünen Cüzcânî (ö. 259/873) gerekçe olarak "itikâdî meyli ve tuhaf rivâyetlerini" öne sürmüştür.³⁹ Bir başka örnek ise Süleyman b. Amr en-Nehaîdir (ö. 181-190). İbn Hacer'in ifadesiyle "otuz kişiden fazla münekkidin yalancılıkla nitelediği" bu râvî, Buhârî (ö. 256/870), Yezîd b. Harun (ö. 206/821), İbn Hıraş (ö. 283/896), Nesâî (ö. 303/915) ve Dârekutnî (ö. 385/995) tarafından metrûk olarak değerlendirilmiştir. Bu örnekler de dikkate alındığında her ne kadar en az bir münekkit tarafından yalancılıkla nitelenen ve haklarında rivâyetlerinin terk edilmesini ifade eden lafızları kizbe hamledemsek de rivâyetlerinin reddi noktasında hükmen bir benzerliğin var olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum da bir kısım münekkitlerin râvîyi niteleyen kizb kavramını kullanmak yerine daha çok metrûk ifadesini kullanmayı tercih etmiştir şeklinde bir ihtimali düşündürmektedir. Ancak bunun daha geniş bir şekilde ele alınması, söz konusu ihtimalin ne derece kabul edilebilir olduğunu ortaya koyacaktır.

Kizb nedeniyle cerh edilen râvîlerle münekkit (ler) arasındaki muâsarat ilişkisi

Araştırmanın merkezinde yer alan hicrî ilk iki asırda ilgili kişilerin kendi dönemlerinde mi yoksa sonraki dönemlerde mi tenkit edildiklerine dair yapılacak inceleme, ricâl tenkit tarihi açısından önem arz etmektedir. Zira ricâl tenkit ilminde râvîlerin yaşadıkları dönemde münekkitler tarafından değerlendirmeye konu olup olmadıklarını görme imkânı olacaktır. Bu sebeple muâsarat ilişkisini göstermek üzere aşağıdaki tablo hazırlanmıştır:

Muâsarat	1 Asır	M. 1. Asır	1.-2. Asır	2. Asır	M. 2. Asır	2.-3. Asır	Toplam Oran
Var	50%	100%		39%	40%		42%
Muhtemelen Var				7%			4%
Hayır	50%		100%	54%	60%	100%	53%

Görsel 7: Kizb nedeniyle cerh edilen râvî ile münekkidin arasında muâsarat ilişkisi

³⁷ Emin Aşıkutlu, "Kizb", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/127.

³⁸ İbn Adî, el-Kâmil, 2: 490; Moğultay b. Kılıç, İkmâl, 4: 92.

³⁹ el-Cüzcânî, Ahvâlü'r-ricâl, 94.

Vefat tarihleri kaynaklarda verilmeyen râvîlerin hangi dönemde yaşadıklarını tespit etmek üzere bazı kriterlerin tayin edildiği ve bunların “Muhtemel” kaydıyla zikredildiği ifade edilmişti. Kimi râvîler için belirlenen bu ölçütlere göre de kesin bir asır tayin etmek yer yer mümkün olmamaktadır. Bu durum özellikle hicrî birinci asrın sonlarında veya ikinci asrın ilk çeyreğinde vefat etme ihtimali olan böyle râvîlerin “1.-2. asır” şeklinde ayrı bir grupta tasnif edilmesini gerektirmiştir. Muasarât tespitinde başka bir durum ise varsayımlar üzerinden vefat tarihlerinin belirlenme zorunluluğudur. Bu zorunluluk zincirleme olarak râvîyle münekkidi arasındaki muâsarât ilişkisinin de varsayımına bağlı olarak yorumlanmasını beraberinde getirdi. Bu grubu ifade etmek üzere de “Muhtemelen (M.)” kaydı oluşturuldu.

Tablonun daha isabetli bir şekilde yorumlanmasının sağlanması amacıyla bazı noktalara dikkat çekilmesi gerekmektedir. Tabloya daha yakından bakıldığında özellikle ikinci asırda yaşayan râvîlerin yarıdan fazlasının ikinci asır sonrası münekkitlerince tenkit edildiği görülecektir. Ancak daha detaylı çalışmalar aynı râvîlerin ikinci asırda tenkit edildiğini ortaya koyabilir. Çünkü ikinci asırda yaşamış bir râvînin, üçüncü asırda vefat eden bir münekkitle karşılaşması mümkündür. Örneğin Yahyâ b. Maîn 158/775'te, Ali b. Medîni 161/777-78'de ve Ahmed b. Hanbel 164/780'de doğmuşlardır. Dolayısıyla öğrencilik dönemlerinin tamamı, hocalık dönemlerinin başlangıcı hicrî ikinci asra aittir. Öte yandan Yahyâ b. Maîn 233/848'de, Ali b. Medîni 234/848-49'da ve Ahmed b. Hanbel ise 241/855'te vefat etmeleri nedeniyle hicrî üçüncü asır münekkitleri arasında yer almaktadırlar. Bu durumda Hicrî 180-200 yılları arasında vefat eden bir râvî, bu isimlerce değerlendirildiğinde her ne kadar aralarında muâsarât gerçekleşse de üçüncü asır münekkitlerince değerlendirilmiş olacaktır. Buna dikkat çekmemizin sebebi, ricâl tenkit tarihi açısından kritik öneme sahip olmasıdır. Hicrî ikinci asırda ricâl tenkidi, ilmî bir disipline dönüşse de dönemin râvîleri hepsini veya çoğunu hatta yarısını değerlendirebilecek yetkinliğe sahip değildir.⁴⁰ Râvîlerin geneli hakkında tenkitten bulunma ameliyesi Yahyâ b. Maîn, Ali b. Medîni ve Ahmed b. Hanbel gibi âlimlerce gerçekleştirilmiştir.⁴¹ Kısacası teknik olarak tabloya yansıtılamasa da hicrî ikinci asrın râvîlerinin kayda değer bir kısmının muâsırları oldukları üçüncü asır münekkitlerince değerlendirildiği belirtilmelidir.

Yaptığımız araştırma, kizb nedeniyle cerh edilen râvîlerden %53'ünün, bu eleştiriyi yapan münekkidiyle muâsır olmadığını göstermektedir. Bu noktada cevabı aranan soru, bu râvî grubunun hangi dönemde değerlendirmeye tâbi tutulduklarıdır. Ayrıca vefatlarından sonra kendilerini şahsen tanımayan kişilerce yalancılıkla suçlanan bu râvîlerin, hangi argümanlarla tenkit edildikleri de yine yoruma ihtiyaç duyan başka bir konudur. Bu sorular karşısında analizler yapmaya imkân tanıyacak aşağıdaki tablo hazırlanmıştır:

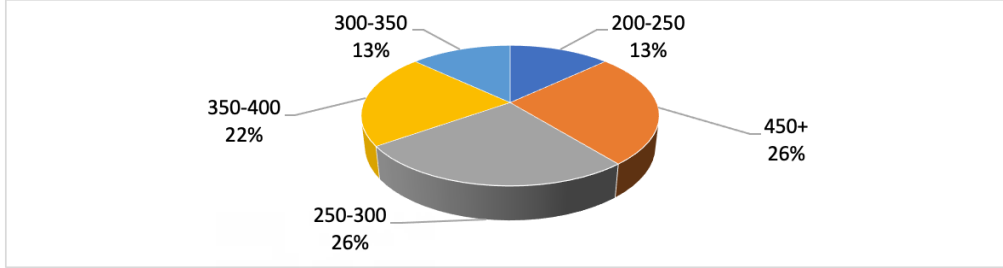
	1. Asır Râvîleri	1.-2. Asır Râvîleri	2. Asır Râvîleri	M. 2. Asır Râvîleri	2.-3. Asır Râvîleri
200-250 arasında Vefat Eden Münekkitler			%13		
250-300 arasında Vefat Eden Münekkitler	%100	%100	%27		
300-350 arasında Vefat Eden Münekkitler			%7	%20	%100
350-400 arasında Vefat Eden Münekkitler			%20	%20	
450 Sonrası Vefat Eden Münekkitler			%33	%20	

Görsel 8: Kizb cerhini yapan münekkidiyle muâsır olmayan râvîlerin ilk defa kaçınıcı asırda değerlendirildiklerinin oranları

40 Hicrî ikinci asrın münekkitlerine ait değerlendirmeler için bk. Turhan, Ricâl Tenkidinin Doğuşu, 519 vd.

41 Ali b. Medîni'nin ricâl değerlendirmeleri için bk. Turhan, Ali b. el-Medîni, 303 vd.

Söz konusu râvîlerin ne zaman değerlendirildiğini daha detaylı görmek amacıyla münekkitler vefat tarihlerine göre elli yıllık dönemlere ayrıldı. Râvîler ise asırlarına göre sınıflandırıldı. Buna göre araştırmaya konu olan “Hicrî 1. Asır Râvîleri”yle “1.-2. Asır Râvîleri”ne⁴² üçüncü asrın ikinci yarısında kizb cerhi yöneltilmiştir. Hicrî ikinci asırda vefat ettiği kesin olarak bilinen ve muhtemel olan râvîlerin kizb sebebiyle cerhi geniş bir dönem aralığına dağılmıştır. Yoğun olarak ilk kizb tenkidinin ne zaman yapıldığıyla ilgili aşağıdaki grafik hazırlanmıştır:

Görsel 9: Araştırmaya konu olan râvîleri kizb nedeniyle tenkit eden münekkitlerin yüzyıllara göre dağılımı

Yukarıdaki grafiğe göre ilk iki asır râvîlerinden yalancılıkla tenkit edilenler hakkındaki ilk yalancılık ifadesi, 200 ve 350 yılları arasında yaşayan münekkitler tarafından dile getirilmiştir. Bu sonuç ise daha önce belirtilen ricâl tenkidinin kemâl dönemine hicrî 3. asırla ulaşıldığı tespitini teyit etmektedir.

Bu noktada sorulması gereken soru münekkitlerin, muâsırı olmayan râvîleri kizb nedeniyle cerh ederken hangi gerekçelere dayandıklarıdır. Onların kullandıkları gerekçeler arasında ricâl bilgisi, rihlelerin tespiti, tarihî vakıya uygunluk, râvî nüshalarının tetkiki, hadis metninin muhteva açısından inceleme gibi hususlar bulunmaktadır.⁴³ Örneğin Ezver b. Gâlib'in (ö. 127-745) yalancılığına, naklettiği rivâyetin tarihi vakıya uygun olmamasından hareketle ulaşılmaktadır. Zehebî, Ezver'in münkerü'l-hadîs olduğunu belirttikten sonra doğru olması mümkün olmayan rivâyetler naklettiğini ve bu sebeple yalancılıkla tenkit edildiğini belirtir. Ardından Zehebî onun, Süleyman et-Teymî (ö. 143/761) kanalıyla Enes b. Mâlik'in (ö. 93/711-12) “Kur'an, Allah kelâmı olup mahlûk değildir.” dediğini naklettiğini kaydeder.⁴⁴ Halku'l-Kur'an tartışmalarının söz konusu sahâbî döneminde olmaması sebebiyle Zehebî, mezkûr râvînin yalancılıkla cerh edilmesinin nedenini doğru olması mümkün olmayan nakiller aktarmasına dayandırmıştır.⁴⁵

Münekkitler tarafından uydurma olduğu bilinen bir rivâyetin isnâdında yer almanın da kişinin yalancı sayılması için yeterli bir durum olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Örneğin Irâkî “Beyaz horoz benim dostumdur” şeklindeki rivâyeti, Câbir b. Mâlik (ö. ?) veya Hârûn b. Nuceyd'in (ö. ?) uydurduğunu belirtilir. Çünkü isnâdda yer alan bu iki isim dışındaki râvîler, marûf kişilerdir.⁴⁶ Netice itibarıyla Irâkî, metnin mevzû olduğunu bildiği bu rivâyetin kim tarafından uydurulduğunu tespit ederken râvîleri incelemiş ve güvenilir olmayan iki mezkûr râvîden birinin yalancı olduğu hükmüne varmıştır.⁴⁷

İttifak/ihtilaf bağlamında vazzâ' râvîler hakkındaki kanaatlerin tahlili

Ricâl tenkidi yapılırken münekkitler arasında görüş farklılıkları oluşabilmekte hatta bu nedenle ricâl tenkit ilmi, çelişkili bilgiler ürettiği gerekçesiyle bazen eleştirilmektedir.⁴⁸ Araştırmaya konu olan örneklem grubu üzerinden bu eleştiriye bazı cevaplar aranabilir. Bu bağlamda en az bir münekkit tarafından yalancılıkla nitelenen kişilerin hadis uydurduğuna dair münekkitlerin ittifak-ihtilâf durumu ve onların ricâl tenkit ilmene göre değerlendirilmesi yapılacaktır. Böylece hem ricâl

42 “1.-2. Asır Râvîleri”, özellikle hicrî birinci asrın sonlarında veya ikinci asrın ilk çeyreğinde vefat etme ihtimali olan kişilerin yer aldığı gruptur.

43 İsmail Kurt, Hicrî Dördüncü Asır Ricâl Tenkidinin Mukayeseli İncelenmesi (İstanbul: Cinius Yayınları, 2020), 83.

44 z-Zehebî, Mîzânü'l-i'tidâl, 1: 173.

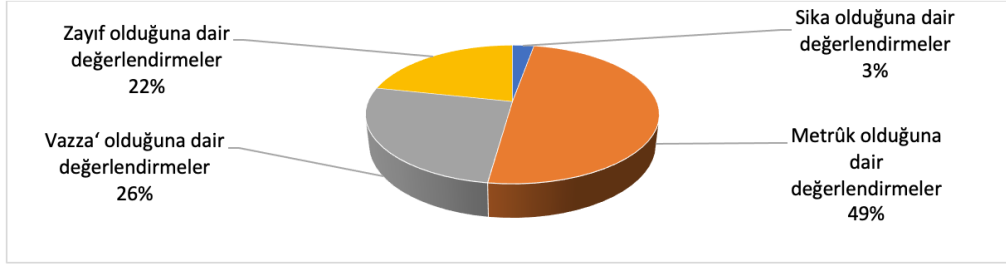
45 İbn Adî de Ezver'in, Enes'ten yaptığı naklin münker oluşunu çünkü sahâbenin Kur'an konusunda bu tür tartışmalara dalmadıklarını belirtir (İbn Adî, el-Kâmil, 2: 60..)

46 İbn Hacer, Lisânü'l-Mîzân, 2: 406.

47 Diğer örnekler için bk. ez-Zehebî, Mîzânü'l-i'tidâl, 1: 44, 119, 146.

48 Konu hakkındaki tartışma için bk. Muhammed Enes Topgöl, Rivayetten Râviye: Cerh-Ta'dil Hükümleri Nasıl Oluşturdu? (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019), 40-56.

tenkidinde ittifak/ihtilaf oranı hem de ihtilaf aralığının boyutuyla ilgili yorum yapma fırsatı elde edilecektir. Bir diğer ifadeyle hadis uydurmakla eleştirilen bir râvînin başka münekkitlerce tevsîk edilip edilmediği inceleneyecektir. Bu bağlamda öncelikle araştırmaya konu olan râvîler hakkında bütün münekkitlerin kanaatleri bir araya getirilecek ve kendi içerisinde sika-zayıf-metrûk ve vazzâ' şeklinde kategorize edilecektir. Râvîler hakkında yapılan toplam 433 değerlendirmenin belirtilen sınıflandırmaya göre dağılımı şöyledir:

Görsel 10: Kizb nedeniyle cerh edilen râvîler hakkında tespit edilen bütün değerlendirmelerin tasnifi

Yukarıdaki grafiğe göre en az bir münekkit tarafından yalancılıkla tenkit edilen râvîlerin sika olduklarına dair yapılan ta'dîller hayli sınırlıyken metrûk olduklarıyla ilgili cerhler daha yoğundur. Vazzâ' olduğuyula ilgili değerlendirmeler ile kizb nedeni dışında rivâyetinin metrûk olduğunu gösteren cerhlerin her ikisi de hadislerin merdûd olduğuna delalet eder. Bu durum dikkate alındığında münekkitlerin %75 oranında değerlendirmeye tabi râvîlerin rivâyetlerinin merdûd olduğu konusunda görüş birliği içerisinde olduklarıdır. "Zayıf" ibaresinin de bazı münekkitler tarafından rivâyeti terk edilen kimseler hakkında kullanılması dikkate alınınca bu oran daha da yükselecektir.⁴⁹

Bu araştırmada dikkat çekilmesi gereken en önemli hususlardan biri herhangi bir râvî hakkında hem tevsîke hem de yalancılığa dair kanaatin yer almasıdır. Bir başka ifadeyle sika-vazzâ' teâruzunun bulunmasıdır. Böyle bir teâruz, her iki hükmün ricâl tenkidinde iki uç noktada yer alan kanaatler olması hasebiyle önemli bir konudur. Bu teâruzun nedenleri özel bir araştırmayı gerektirmekle birlikte muhtemel sebepleri arasında birkaç başlıktan bahsedilebilir. Bunlardan ilki, ricâl tenkit faaliyetlerinde tesâhül göstermektir. Buna örnek olarak Şu'be'nin (ö. 160/776) "Şarkî, Ömer (r.a.) üzerine yalan söylemiyorsa evdeki merkebimle elbisem sadaka olsun." şeklindeki değerlendirmesine karşın, İbn Hibbân'ın⁵⁰ (ö. 354/965) adı geçen râvîyi es-Sikât'ında zikretmesi verilebilir.⁵¹ Bu konudaki bir başka örnek ise Endülüslü âlim Mesleme b. Kâsım'ın (ö. 353/964), 8 kişinin yalancı, 6 kişinin de metrûk saymasına rağmen el-Hasan b. Ziyâd el-Lü'lü'yi tevsîk etmesidir.⁵² Sika-vazzâ' teâruzunun muhtemel sebepleri arasında tespit edilen bir başka husus da ricâl tenkidi konusunda yeteri kadar otoritesi olmayan münekkitlerin, cerh-ta'dîl yaparken yer yer öteki münekkitler karşısında şaz kalmasıdır. Hem İbn Hibbân hem de Hâkim tarafından tevsîk edilmesine rağmen kıraat alimlerinden Ebû Bekir b. Ayyâs'ın (ö. 193/809)⁵³ Dînâr Ebû Saîd Akîsa'yı (ö. ?) yalancı sayması bu duruma örnektir.⁵⁴ Bu konuda dikkat çekilmesi gereken hususlardan en önemlisi ise aktarılan değerlendirmenin aidiyet sorunudur. Çünkü ricâl tenkitlerinin aktarımında yapılacak hatalar, gerçekte olmayan teâruzu gündeme getirebilir. Örneğin İbn Hacer, Taberânî'nin (ö. 360/971) Husayn b. Muhârik'i el-Mu'cemü's-şagîr'de tevsîk ettiğini nakleder. Öte yandan araştırmalarımıza göre adı geçen eserde Taberânî'ye ait böyle bir değerlendirme bulunmamıştır. Ayrıca Ahmed b. Atiyye adlı araştırmacı da benzer bir sonuca ulaşmıştır.⁵⁵ Dolayısıyla râvîlerle ilgili araştırmalar yapılırken bir kaynakla yetinmek hatalı sonuçlara kapı aralayabilir. Münekkitlerin değerlendirilmelerini temele alan bu analizlerden sonra, râvînin merkeze alınıp tek tek râvîler hakkında nasıl bir hükme varılacağı ve bu esnada münekkitler arasında ittifak/ihtilaf durumunu ortaya koyacak inceleme yapılacaktır.

49 Ahmet Yücel, Hadis İlminde Tenkit Terimleri (İstanbul: İFAV, 2015), 90.

50 İbn Hibbân'ın cerh'te müteşeddît tevsîkte mütesâhil olduğuna dair bk. Muhammed Abdülhâyy Leknevî, er-Raf'u ve't-tekmil fi'l-cerhi ve't-ta'dîl, nşr. Selmân Abdulfettâh Ebû Ğudde (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1425/2004), 335.

51 İbn Hibbân, Kitâbü's-Şikât, 6: 499.

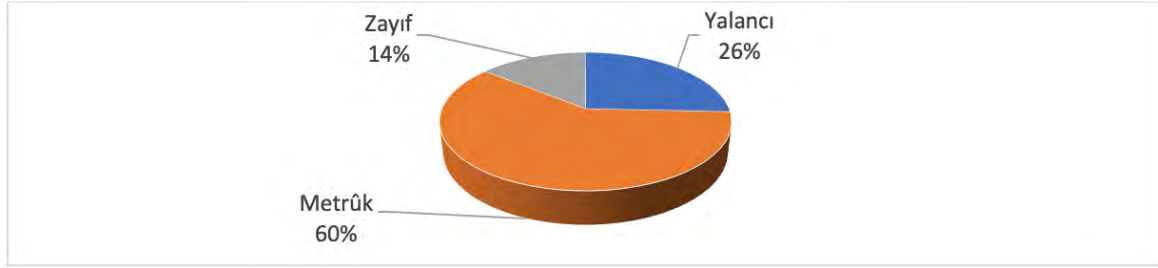
52 İbn Hacer, Lisânü'l-Mizân, 3: 48.

53 ez-Zehebî, Siyer, 8: 495-510.

54 Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed Dârekutnî, eđ-Đu'afâ' ve'l-metrûkûn, nşr. Abdurrahim Muhammed el-Kaşgarî (Medîne: Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye, 1431-2010).

55 Ebû Amr Ahmed b. Atiyye el-Vekîl, Neslü'n-nibâl bi mu'cemî'r-ricâl elezîne terceme lehum fadiletü's-şeyh el-Muhaddis Ebû İshâk el-Huveynî (Mısır: Dâru İbn Abbâs, 1433), 1: 475.

Kizb gerekçesiyle en az bir münekkit tarafından cerh edilen râvî/râvîlerin diğer münekkitlerin kanaatleri de dikkate alındığında hangi hükümlerle değerlendirilmesi gerektiğini göstermek üzere aşağıdaki grafik hazırlanmıştır. Bu grafik hazırlanırken herhangi bir râvî hakkında tespit edilen bütün değerlendirmeler bir araya getirilmiş ve sınıflandırılmıştır. Buna göre ön plana çıkan kanaat o râvî hakkında hüküm olarak grafiğe yansıtılmıştır. Örneğin Hasan b. Dînar et-Temîmî (ö. 161-170/778-787) hakkında 22 terk, 4 yalancılık 2 de zayıflık ifade eden değerlendirme lafzı tespit edilmesinden dolayı adı geçen râvî metrûk kimseler içerisinde verilmiştir. Bir başka örnekte ise Hasan b. Ziyâd el-Lü'lûî hakkında da 8 yalancı, 6 terk 1 de tevsîke dair değerlendirme lafzı bulunmasından dolayı yalancı kimseler içerisine dahil edilmiştir. Bu konuda grafik şu şekilde oluşmuştur:

Görsel 11: En az bir münekkit tarafından kizb gerekçesiyle cerh edilen râvîler hakkındaki değerlendirmeler dikkate alındığında onların ricâl tenkidi açısından hükmü

Grafiğin öncelikle ortaya koyduğu sonuç, kizb gerekçesiyle cerh edilen hiçbir râvînin münekkitlerin kanaatleri beraberce düşünüldüğünde tevsîk edilmemesidir. Bu sonuç münekkitler arasında bir ittifakın varlığını göstermektedir. Yine grafiğe göre en az bir münekkit tarafından kizb gerekçesiyle cerh edilen râvîler hakkında diğer münekkitlerin de değerlendirmeleri dikkate alındığında yalnızca %26'sının yalancı sayılmasına dair genel bir kanaatin oluştuğu görülmektedir. Bu durum onların, yalancı olarak isimlendirilmesinde münekkitler arasında bir ihtilafın varlığını göstermektedir. Ancak özellikle mütekaddim münekkitler döneminde "metrûk" kavramının yalancılıkla suçlanan râvîler hakkında da kullanılması dikkate alındığında bu oranın değişebileceği unutulmamalıdır.⁵⁶ Bununla ilintili olarak yine incelemeye konu olan râvîler hakkında oluşan orana "türîke, terake fülânün, metrûkün" gibi gayr-ı müfesser ifadelerin müfesser hale getirilmesi de etki edecektir. Ancak bu durum ilave bir çalışmanın konusudur. Grafiğe göre metrûk ve yalancı râvîlerin oranlarının toplamı %86 yapmaktadır. Bu durum, incelenen râvîlerin rivâyetlerinin terk edilmesine dair ricâl tenkit ilminin kanaati olarak okunmalıdır. Her ne kadar en az bir münekkit tarafından kizb gerekçesiyle cerh edilen bütün râvîlerin terk edilmesi gerektiği anlamını taşımasa da oranın yüksekliği, bu araştırma üzerinden rical tenkit ilmindeki tutarlılığı göstermesi açısından önemlidir.

Sonuç ve öneriler

Bu çalışmada ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

Araştırma kapsamındaki râvîlerin incelenmesi neticesinde hadis rivâyeti açısından en canlı ilim havzasının Irak olduğu tespit edilmiştir. Bu bölgenin şehirleri arasında ise ilk iki sırada Basra ve Kûfe gelmektedir. Bu sonuç ise Mekke ve Medine'nin kısa bir dönem sonra hadis rivâyet sistemindeki önceliğini Irak bölgesine bıraktığını göstermektedir.

Herhangi bir nedenle cerh edilen râvîlerin İslâm dünyasında gerek siyasal anlamda gerekse ilmî açıdan fikri uyumsuzlukların bulunduğu, fıkıh, kelim gibi alanların bilim dalı niteliği kazanmasına ev sahipliği eden Irak havzasında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu sonuç, cerh-ta'dîl ilminin ilk münekkit neslinin önemli bir kısmının Iraklı olması tespitiyle uyumludur. Söz konusu coğrafyada mecrûh râvînin zuhuru bu alanda ihtisâs sahibi kişilerin yetişmesini iktiza etmiştir.

Hicrî ilk asırda herhangi bir nedenle cerhe uğrayan râvî oranının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Ricâl tenkit ilminin henüz ilmî düzeyde icra edilmemesi söz konusu dönemde cerh edilen râvî miktarının da düşük çıkmasına neden olmuştur.

⁵⁶ Râvînin yalan söylemesi, yalanla itham edilmesi, bid'atına davet eden propagandist olması gibi adâletindeki kusurları veya çok hata yapması, güvenilir râvîlere çokça muhâlefet etmesi gibi zabtındaki yetersizlikler sebebiyle terk edilmişlerdir. Ahmet Yücel, Hadis İstılahlarının Doğuşu ve Gelişimi Hicrî İlk Üç Asır (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014), 146.

En az bir münekkit tarafından kizb nedeniyle cerh edilen râvîlerin en düşük oranda olduğu dönem hicrî ilk asırdır. Bunun en kuvvetli muhtemel sebebi, cerh-ta'dîl faaliyetlerinin bilimsel bir düzeyde yerine getirilmemesidir. Söz konusu dönemde yalancı râvîlerin az çıkmasından dolayı ricâl tenkit faaliyetlerinin bilimsel olarak icra edilmesine ihtiyaç bulunmadığı tezi de ileri sürülebilir. Kanaatimizce bu yorum, hadis tarihinin genel kabulü olan bir tespitle uyuşmamaktadır. Bu kabule göre, Muhtar es-Sekafî döneminde Şia'nın etkisiyle hadis uydurma faaliyetleri belli bir ivme kazanmış ve buna bağlı olarak sistematik isnâd sorgulamaları başlamıştır. Hicrî birinci asra ait olduğu düşünülen ve mevzuat literatüründe on rivâyeti olduğu belirtilen iki kişinin sistematik isnâd araştırmasını başlattığını varsaymak makul görünmemektedir.

Dördüncü asır ve sonrasında hadis uyduran râvîlerin miktarında önemli bir düşüş görülmektedir. Bunun sebebi hadislerin kayıt altına alınması ve nüshalar halinde rivâyet edilmelerinin başlamasıyla ilgili olmalıdır.

Kizb nedeniyle cerh edilen râvî ve onu tenkit eden münekkitle arasında muâsarat ilişkisinin dağılımının tetkiki neticesinde %53 oranında bir râvî grubunun yaşadığı dönemden çok sonra değerlendirmeye tabi tutulmadığı tespit edilmiştir. Kizb nedeniyle cerh edilen ve münekkidiyle arasında muâsarat olmayan hicrî ilk iki asırdaki bazı râvîlerle ilgili ilk değerlendirmelerin, muahhar dönemlere kadar gittiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte genel olarak 300'lü yıllarda söz konusu tenkit/tespitlerin gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum ise ricâl tenkidinin kemâl dönemine hicrî 3. asırla birlikte ulaşıldığı tespitini teyit etmektedir.

Araştırmaya konu olan râvîler her ne kadar bütün münekkitler tarafından yalancılıkla nitelenmeler de rivâyetlerinin terk edilmesi noktasında %86 oranıyla ittifak halinde olduklarını ortaya koymuştur. Bu durum, cerh-ta'dîl uygulamalarının çelişkili hükümler oluşturmaktan uzak olduğunu göstermektedir.

Kizb nedeniyle cerh edilen ve münekkidiyle arasında muâsarat olmayan hicrî ilk iki asırdaki râvîlerin değerlendirilmesinde etkin olan verinin "analiz/ çözümlene sonucu elde edilen veriler" olduğu tespit edilmiştir.

Münekkitlerin, râvîler hakkında verdiği hükümler çerçevesinde belirli oranda sika- vazzâ' teâruzu bulunmaktadır. Bu durumun tesâhül, tenkit ehli olmama ya da değerlendirmenin aidiyyet problemleri gibi gerekçeleri bulunmaktadır. Bu sebeple râvîlerin cerh-ta'dîl açısından hükmü araştırılırken teâruz konusuna dikkat edilmeli ve bu çerçevede otorite sahibi münekkitlerin görüşleri ile geniş bir kaynak taraması dikkate alınmalıdır.

Yazar Katkıları

Yazar 1: %50 Yazar 2: %50.

Kaynaklar

Aşıkkutlu, Emin. "Kizb". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi. 26/126-128. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Cûzcânî, Ebû İshak İbrâhîm el-. Aḥvâlü'r-ricâl. nşr. Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405.

Dârekutnî, Ebu'l Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed. ed-Duafâ ve'l-metrûkîn. nşr. Muvaffak b. Abdullah b. Abdulkadir. Riyad: Mektebetü'l Maârif, 1. Basım, 1404-1984.

Gözübenli, Beşir. "Hasan b. Ziyâd". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 16/361-362. İstanbul: TDV Yayınları, 1977.

Gül, Recep Emin. "Hicrî I. Asırda Hadis Uydurma Faaliyeti ve Hadis Uyduranların Tespiti". Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi 10 (2020), 253-277.

Hâşimî, Sa'âdî el-. Ebû Zür'a er-Râzî ve cühûdühü fî's-sünneti'n-nebeviyye me'ca taḥkîki Kitâbihi'd-Ḍu'afâo ve ecvibeti 'alâ es-söleti'l-Berzâi. 3 Cilt. Medine: el-Câmi'âtü'l-İslâmiyye, 1402.

İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah. el-Kâmil fî ḍu'âfâ'i'r-ricâl. nşr. Adil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Mu'avviz. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418.

İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân er-Râzî. el-Cerḥ ve't-ta'dîl. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye (Haydarâbâd: Matba'atü Meclisi Dâirati'l-Meârifî'l-Osmaniyye, 1371/1952-1373/1953'ün ofseti), 1371.

- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed el-Askalanî. Lisânü'l-Mîzân. nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1423/2002.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed el-Askalanî. Taqrîbü't-Tehzîb. nşr. Muhammed 'Avvâme. Haleb: Dârü'r-Reşîd, 1412.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed el-Askalanî. Tehzîbü't-Tehzîb. 12 Cilt. Haydarâbâd: Matba'atü'l-Meclis Dâ'iratü'l-Me'ârifî'n-Nizâmiyye, 1325.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed. Kitâbü's-Şîkât. nşr. Muhammed Abdurreşîd. 9 Cilt. Haydarâbâd: Dâ'iretü'l-Ma'ârifî'l-Osmaniyye, 1393.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. Kitâbü't-Ṭabaḳâtî'l-kebîr. nşr. Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1422.
- İbn Şâhin, Ebû Hafs Ömer. Târîhu esmâ'î'd-ḍu'afâo ve'l-kezzâbîn. nşr. Abdürrahim Muhammed Kaşgarî. b.y.: y.y., 1403.
- İbn Şâhin, Ebû Hafs Ömer. Târîhu esmâ'î's-şîkât mimmen nuḳile canhümü'l-cilm. Kuveyt: ed-Dârü's-Selefiyye, 1404.
- İbn Şâhin, Ebû Hafs Ömer. Zikru men ihṭelefe'l-'ulemâ' ve nuḳḳâdü'l-ḥadîs fîhi. Riyad: Edvâü's-Selef, 1419/1999.
- İbn Yûnus es-Sadeî, Ebû Saîd Abdurrahman. Târîhu İbn Yûnus eş-Şadeî. nşr. Abdülfettâh Fethî Abdülfettâh. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali. eḍ-Ḍu'afâ ve'l-metrûkîn. nşr. Ebü'l-Fida Abdullah el-Kâdî. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406.
- Kurt, İsmail. Hicrî Dördüncü Asır Ricâl Tenkidinin Mukayeseli İncelenmesi. İstanbul: Cinius Yayınları, 2020.
- Leknevî, Muhammed Abdülhayy. er-Raf'u ve't-tekmîl fi'l-cerhi ve't-ta'dîl. nşr. Selmân Abdülfettâh Ebû Ğudde. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 8. Basım, 1425/2004.
- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddin Yûsuf el-. Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'î'r-ricâl. nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1403/1983.
- Moğultay b. Kılıç, Ebû Abdillâh Alâüddîn. İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâ'î'r-ricâl. nşr. Ebû Abdurrahman 'Âdil b. Muhammed. 12 Cilt. Kahire: el-Fârûku'l-Hadîse, 1422/2001.
- Topgül, Muhammed Enes. Rivayetten Râviye: Cerh-Ta'dîl Hükümleri Nasıl Oluşturdu? İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Turhan, Halil İbrahim. Hicrî III. Asırda Ricâl Tenkidi Ali b. el-Medînî Örneği. Rize: STS Yayınları, 2019.
- Turhan, Halil İbrahim. "İhtilât Bilgisinin Tespitinin Güvenilirliği". Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 19/1 (2019), 53-88.
- Turhan, Halil İbrahim. Ricâl Tenkidinin Doğuşu ve Gelişimi: Hicri İlk İki Asır. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr el-. Kitâbü'd-Ḍu'afâ'î'l-kebîr. nşr. Abdülmüctî Emîn Kal'acî. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1404.
- Vekîl, Ebû Amr Ahmed b. Atiyye el-. Neslü'n-nibâl bi mu'cemi'r-ricâl ellezîne terceme lehum fadîletü's-şeyh el-Muhaddis Ebû İshâk el-Huveynî. Mısır: Dâru İbn Abbâs, 1433.
- Yıldız, Hakkı Dursun. "Abbâsîler". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 1/33. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Yücel, Ahmet. Hadis Istılahlarının Doğuşu ve Gelişimi Hicrî İlk Üç Asır. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Yücel, Ahmet. Hadis İlminde Tenkit Terimleri. İstanbul: İFAV, II., 2015.
- Yücel, Ahmet. Hadis Tarihi. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 4. Basım, 2012.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Ahmed ez-. Divânü'd-ḍu'afâo ve'l-metrûkîn. Mekke: Mektebetu Nahdati'l-Hadîse, 1387.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed ez-. el-Muğnî fi'd-ḍu'afâo. nşr. Nureddîn 'Itr. 2 Cilt. Haleb: Dârü'l-Me'ârif, 1391.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed ez-. Mîzânü'l-i'tidâl fî naḳdi'r-ricâl. nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1383.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed ez-. Siyerü aḳlâmi'n-nübelâo. nşr. Şu'ayb el-Arnaût - Hüseyin el-Esed. 23 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405.

Extended Abstract

In this study, the first two centuries of hijri transmitters criticized by at least one critic for fabricating hadiths are examined. Its scope consists of 3000 narrators selected by random sampling method from Ibn Hajar's work named Lisān al-Mizān, which corresponds to approximately thirty percent of the book. The transmitters subject to the study were evaluated in terms of the region they lived in, the century, the number of critics who criticized them, the modernity between the two groups, and the alliance or conflict of the critics' evaluations about them. Documentation method was used in the research. The evaluations determined about the transmitters were transferred to the computer program we developed.

As a result of examining the transmitters subject to the study, it is determined that the most vibrant region in terms of hadith narration is Iraq. Damascus, Iran and Khorasan follow Iraq respectively. Among Iraqi cities, Basra and Kufa are prominent. This situation shows that the Mecca and Medina region left its superiority in the hadith narration system to Iraq in a short time. Narration activity in the Iraq region led to the further development of transmitter criticism in that region. The emergence of the science of transmitter criticism in this region with the efforts of Shu'ba ibn al-Hajjaj and its development by his students Yahyā al-Qaṭṭān and 'Abdurrahmān ibn al-Mahdī support this determination. It should also be remembered that this science was developed to a critical stage in the third century by Yahyā ibn Maīn, Alī ibn al-Madīnī and Aḥmad ibn Ḥanbal, who were the students of Yahyā al-Qaṭṭān and 'Abdurrahmān ibn al-Mahdī, are also transmitter critics of the Iraq region.

The number of transmitters, which were criticized not only for fabricating hadiths in the first century of Hijri, but also the transmitters, which were criticized for other reasons, are few. Among the possible reasons for this, people trusting each other in the transmission of hadiths at that time and the transmitter critic was not performed systematically. The third century, when basic hadith books were written, is an important period in terms of transmitter criticism. It was determined that the first determinations about the transmitters, which were criticized by at least one critic for fabricating hadiths, were made intensely between the years 200-350. This result also shows that the systematic transmitter criticism science that started in the first quarter of the second century has entered the period of perfection. In the fourth century and beyond, there is a serious decrease in the number of transmitters that fabricated hadiths, probably due to the fact that hadiths were recorded in books.

Critics have come to the conclusion that the transmitter, of which they are not contemporaries, fabricate hadiths, often thanks to the data they obtained from the analysis of narrations.

All the evaluations made about the transmitters subject to the study show that only the waḍḍa^c word was not used about the transmitters fabricating hadiths. On the other hand, it has been determined that the critics have the opinion that the narrations belonging to 86% of the said transmitters are rejected. This is also an important finding showing that the claims that transmitters criticism produce contradiction are unrequited. Again, it has been determined that some critics consider some transmitters that are said to have fabricated hadiths as reliable. There is a serious contrast between liar and trustworthiness. While the reason for such contrasting assessments of a person needs to be explored in detail, a few points can be drawn about the possible causes of this. The first of these is the looseness shown by some critic. Another is the people who do not have authority in the field of transmitters critic or evaluate them without having sufficient competence. Finally, the problem of belonging should be pointed out in the evaluations conveyed in the books. Because, accidentally or deliberately attributing a criticism of fabricating hadith to any critic is inevitable to cause an artificial contradiction. At this point, it is very important to make examinations related to transmitters using many sources rather than a single source, and to check the belonging of the evaluations to the critics.

Zihinsel Gelişimleri Farklı Lise Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Etik Tutumları

Environmentally Ethical Attitudes of High School Students with Different Intellectual Development

Zeynep DENİZ¹
Leyla AYVERDİ²

ARAŞTIRMA MAKALESİ
Doi: 10.48146/odusobiad.734448

Öz

Çalışmanın amacı zihinsel gelişimleri birbirinden farklı olan (hafif zihinsel engelli, normal ve üstün yetenekli) lise dönemindeki öğrencilerin ekosentrik, antroposentrik ve çevreye yönelik antipatik tutumlarının farklı değişkenler açısından karşılaştırılmasıdır. Çalışma, tarama modeline uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri il merkezinde bulunan, maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemine göre seçilen beş farklı kurumdaki 459 öğrenciden toplanmıştır. Verileri toplamak amacıyla Ekosentrik, Antroposentrik ve Çevreye Yönelik Antipatik Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Veriler SPSS-22 programıyla analiz edilmiştir. Bulgular, zihinsel gelişim düzeyleri farklı lise öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarının ekosentrik tutumlarda kızlar lehine, antipatik tutumlarda erkekler lehine anlamlı düzeyde farklılaştığını göstermiştir. Sınıf düzeyi ve kardeş sayısına göre anlamlı farkların olmadığı ortaya çıkmıştır. Anne eğitim düzeyine göre antroposentrik tutumlarda, baba eğitim düzeyine göre ekosentrik ve antroposentrik tutumlarda, zihinsel gelişim düzeyine göre antroposentrik tutumlarda anlamlı farklarla karşılaşılmıştır. Zihinsel gelişimleri farklı olan öğrencilerden, hafif zihinsel engelli öğrencilerin daha ekosentrik ve daha az antroposentrik olmalarının nedenlerini ortaya çıkarmaya yönelik nitel çalışmaların yapılması önerilebilir.

Anahtar Sözcükler: Çevre etiği, ekosentrik, antroposentrik, çevreye yönelik antipatik tutum, lise öğrencileri

Abstract

The aim of the study is to compare the echocentric, anthropocentric and environmental antipathic attitudes of high school students with different mental development (mildly mentally retarded, normal and gifted) in terms of different variables. The study was carried out in accordance with the screening research model. The data of the study were collected from 459 students in five different institutions selected according to the maximum diversity sampling method located in the city center. Ecocentric, Anthropocentric and Antipathetic Attitudes toward Environment Scale (EAAATES) was used to collect data. The data were analyzed with SPSS-22 program. Findings showed that the ethical attitudes of high school students with different mental development levels differ significantly in favor of girls in echocentric attitudes and in favor of boys in antipathic attitudes. It was revealed that there were no significant differences in terms of grade level and number of siblings. Significant differences were observed in anthropocentric attitudes according to mother's education level, in echocentric and anthropocentric attitudes according to father's education level, and anthropocentric attitudes according to mental development level. Qualitative studies may be suggested to reveal the reasons why students with mild mental disabilities are more echocentric and less anthropocentric than those with different mental development.

Keywords: Environmental ethics; ecocentric; anthropocentric; antipathic attitude towards the environment, high school students.

¹ Öğrenci, Şehit Prof. Dr. İlhan Varank Bilim ve Sanat Merkezi, Balıkesir, e-mail: zzeynepdenizz@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4689-8533

² Sorumlu Yazar; Dr. Fen Bilimleri Öğretmeni, Şehit Prof. Dr. İlhan Varank Bilim ve Sanat Merkezi, Balıkesir, e-mail: leyla_ayverdi@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2142-0330

Giriş

Toplum içinde yaşayan ve toplumun bir üyesi olan insanın, belli kurallar dahilinde hareket etmesi beklenir. Bu kuralların bir kısmı bireyler üzerinde yaptırım gücüne sahipken, bir kısmı değildir. Bireyler üzerinde yaptırım gücü olmayan kurallarla ilgili olarak bireylerin kendilerinin düşünüp karar vermesi gerekmektedir. İşte bu noktada doğru ve yanlışın ayırt edilmesi gerekir ki, burada etik devreye girer (Kılıç, 2008: 9). Etik, kişinin çevresiyle ilişkilerinde davranış kalıplarını felsefi olarak inceleyen alandır (Stroll, Long, Bourke ve Cambell, 2008: 8). Dolayısıyla etik ahlaksal davranışın prensiplerine uygun olarak doğru ve yanlış olanı ayırt etmeyi sağlamaktadır. Etiğin ilgi alanı uzunca bir süre insan ve toplum ile sınırlı kalmıştır. Ancak son dönemlerde diğer canlı ve cansız varlıklar, doğanın unsurları ve onun da ötesi etiğin ilgi alanına girmiştir (Ertan, 2004).

Süreç içinde insanın ihtiyaçları karmaşılaştıkça etiğin alanı da genişlemiş ve toplumsal etik, tıbbi etik, biyoetik, çevre etiği gibi alt alanlar ortaya çıkmıştır. Bu alt alanlar arasında çevre etiği, insanlar ve içinde buldukları doğal çevre arasındaki ahlaki ilişkileri sistematik olarak incelediğinden oldukça önemlidir. Çevre etiği, insanların doğal dünyaya yönelik davranışlarını belirli ahlaki kurallar içinde yönetmesi gerektiğini öne sürer, kuralların ne olduğunu, kimlere ve nelere karşı sorumlu olduğunu belirler (Des Jardins, 2006: 35).

Çevre etiği kavramsal olarak yeni olsa da aslında insan ve insanın içinde bulunduğu çevre ile olan ilişkileri, insanın var oluşuyla başlayan ve doğayı egemenliği altına alarak tamamen tehdit ettiği günümüze kadar devam eden bir süreçtir (Ertan, 2004). İnsanın doğa üzerindeki tehdidi günümüzde oldukça fazla yoğunlaşmıştır. İnsanların beslenme ihtiyacının karşılanması için daha fazla ürün elde etme hırsıyla çeşitli tarımsal teknolojileri kontrolsüzce kullanması doğaya oldukça fazla zarar vermiştir (Kızıroğlu, 2001). İnsanlar biyoteknoloji uygulamaları ile doğaya müdahale edip şekil vermişler ve doğal dengeyi bozmuşlardır (Çolak, 2017). Özellikle İkinci Dünya Savaşı ve bu savaşta kullanılan silahlar çevre için ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Ancak bu konuda insanların çeşitli girişimlerde bulunmaları 1960'lara hatta 1970'lere kadar uzanmaktadır (Özdemir, 2001). Çevre ile ilgili olarak yapılan bu çalışmalarda sorunun ahlaki boyutundan çok, teknoloji ve aşırı endüstrileşme sorunu olarak incelendiğini görmek mümkündür. 1980'lere geldiğinde ekosistem ile ilgili sorunların daha derin boyutlarının olduğu anlaşılmasına başlanmıştır (Kılıç, 2008: 33). Bu sorunların sadece teknoloji ile ilgili önlemler ve bazı yasal düzenlemeler yapılmasıyla çözüme ulaşmayacağına anlaşılması sonucu sorunun ahlaki ve etik boyutları üzerinde durulmaya başlanmıştır (Özdemir, 2001). İnsanların doğa üzerindeki müdahaleleri, diğer insanların haklarının, diğer canlıların ve doğanın da düşünülmesini gerektirmiştir ki bu noktada çevre etiği karşımıza çıkmaktadır.

Stuhlmann-Laeisz (1991) ve Pieper (1999)'den Kılıç (2008: 37) tarafından aktarılan çevre etiğinin amaçlarının; insanların davranışlarının ahlaki olarak açıklanması, insan davranışlarındaki bilinçli yönelimlerin sağlam temellere oturtulması, insan iradesine bağlı olan ahlaki davranışların kabul edilen ve edilmeyen yanlarının ortaya konması, insanların çevreye yönelik davranışlarının ahlaki bir sorumlulukla gerçekleştirilmesi ve çevrenin korunması olduğunu ifade etmektedirler. Bu kadar kapsamlı amaçların gerçekleştirilmesi için de insanların çevre ile ilgili farkındalıkları önem taşımaktadır. İnsanların çevreye karşı etik anlayışları en genel anlamda ekosentrik (çevre merkezli) ve antroposentrik (insan merkezli) olabilmektedir. Ekosentrik bakış açısına sahip bireyler doğaya bir değer olarak bakmakta, kendi çıkarlarını değil doğanın korunmasının doğru olduğuna inanmakta, doğadaki tüm canlı varlıklara eşit değer vermekte ve davranışlarını buna göre şekillendirmektedir (Kortenkamp ve Moore, 2001). Antroposentrik bakış açısına sahip bireyler ise çevreyi, insanın yaşamını sürdürebilmesi için bir araç olarak görmektedir. Bu bakış açısına sahip bireyler çevreyi insanın yararına olduğu için korumakta, çevre kirliliğini insan sağlığını tehdit ettiği için önlemeye çalışmaktadır. Yani bu bakış açısında insan merkeze alınmıştır (Dunlap ve Van Liere, 1978; Snauwaert, 1996; Amerigo vd, 2007; Karahan, 2009).

Literatür taraması yapıldığında; öğretmenlerin (Ceyhan, 2018), öğretmen adaylarının (Erol ve Gezer, 2006; Alpak-Tunç, 2016; Bozdemir ve Faiz, 2018; Çobanoğlu, Karakaya ve Türer, 2012; Karakuş, 2018; Bülbül, 2013; Özer, 2015; Çolak, 2017; Dikicigil, 2018; Karademir, 2017; Karakaya, 2009; Erten ve Aydoğdu, 2011; Saka, 2016), yükseköğretim öğrencilerinin (Sönmez, 2018; Özdemir, 2014; Sadık ve

Çakan, 2010; Karahan, 2009) ortaokul ve lise öğrencilerinin (Atlı, Uzun, Sağlam, Sağlam, Saraç, 2015), görme engelli ortaokul öğrencilerinin (Güler, 2017), ilköğretim öğrencilerinin (Gökçe, Kaya, Aktay ve Özden, 2007) çevreye yönelik etik tutumlarının düzeyi incelenerek çeşitli değişkenler açısından karşılaştırmalar yapıldığı görülmüştür. Ayrıca çevreye yönelik etik tutumların sürdürülebilir çevre (Alpak-Tunç, 2016), akademik başarı (Atlı, Uzun, Sağlam, Sağlam, Saraç, 2015), eleştirel düşünme eğilimleri (Saka, 2016), biyoteknoloji uygulamalarına yönelik tutumlar (Çolak, 2017) ve doğaya bağlılık (Karademir, 2017) ile arasındaki ilişki de araştırılmıştır. Literatürde, Türk ve Azeri öğretmen adaylarının çevreye yönelik etik tutumlarının karşılaştırıldığı (Erten ve Aydoğdu, 2011) bir çalışma ile de karşılaşmak mümkündür. Ancak zihinsel gelişimleri farklı olan lise öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarının incelendiği ve karşılaştırıldığı bir çalışma ile karşılaşmamıştır. Zihinsel gelişimleri birbirinden farklı olsa da, doğa herkes için ortak miras olduğundan, ülkenin geleceğini şekillendirecek olan gençlerin çevreye yönelik etik tutumlarının belirlenmesi ve çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılması da önem taşımaktadır. Çalışmanın literatüre bu yönde bir katkı sağlaması beklenmektedir.

Araştırmanın Amacı, Problem ve Alt Problemler

Bu çalışmanın amacı zihinsel gelişimleri birbirinden farklı olan (hafif zihinsel engelli, normal ve üstün yetenekli) lise dönemindeki öğrencilerin ekosentrik, antroposentrik ve çevreye yönelik antipatik tutumlarının (çevreye yönelik etik tutumlarının) farklı değişkenler açısından karşılaştırılmasıdır. Çalışmanın problem cümlesi, "Zihinsel gelişimleri birbirinden farklı olan (hafif zihinsel engelli, normal ve üstün yetenekli) lise dönemindeki öğrencilerin ekosentrik, antroposentrik ve çevreye yönelik antipatik tutumları (çevreye yönelik etik tutumları) cinsiyet, sınıf düzeyi, kardeş sayısı, anne ve baba eğitim düzeyi ve zihinsel gelişim düzeyi değişkenleri açısından farklılık gösterir mi?

Araştırma amacı doğrultusunda cevap aranan alt problemler ise;

1. Zihinsel gelişimleri birbirinden farklı olan (hafif zihinsel engelli, normal ve üstün yetenekli) lise dönemindeki öğrencilerin ekosentrik, antroposentrik ve çevreye yönelik antipatik tutumları (çevreye yönelik etik tutumları) cinsiyet değişkeni açısından farklılık gösterir mi?
2. Zihinsel gelişimleri birbirinden farklı olan (hafif zihinsel engelli, normal ve üstün yetenekli) lise dönemindeki öğrencilerin ekosentrik, antroposentrik ve çevreye yönelik antipatik tutumları (çevreye yönelik etik tutumları) sınıf düzeyi değişkeni açısından farklılık gösterir mi?
3. Zihinsel gelişimleri birbirinden farklı olan (hafif zihinsel engelli, normal ve üstün yetenekli) lise dönemindeki öğrencilerin ekosentrik, antroposentrik ve çevreye yönelik antipatik tutumları (çevreye yönelik etik tutumları) kardeş sayısı değişkeni açısından farklılık gösterir mi?
4. Zihinsel gelişimleri birbirinden farklı olan (hafif zihinsel engelli, normal ve üstün yetenekli) lise dönemindeki öğrencilerin ekosentrik, antroposentrik ve çevreye yönelik antipatik tutumları (çevreye yönelik etik tutumları) anne eğitim düzeyi değişkeni açısından farklılık gösterir mi?
5. Zihinsel gelişimleri birbirinden farklı olan (hafif zihinsel engelli, normal ve üstün yetenekli) lise dönemindeki öğrencilerin ekosentrik, antroposentrik ve çevreye yönelik antipatik tutumları (çevreye yönelik etik tutumları) baba eğitim düzeyi değişkeni açısından farklılık gösterir mi?
6. Zihinsel gelişimleri birbirinden farklı olan (hafif zihinsel engelli, normal ve üstün yetenekli) lise dönemindeki öğrencilerin ekosentrik, antroposentrik ve çevreye yönelik antipatik tutumları (çevreye yönelik etik tutumları) zihinsel gelişim düzeyi değişkeni açısından farklılık gösterir mi?

Yöntem

Araştırma Deseni

Araştırmada, nicel araştırma desenlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Bu model, geniş örneklem grupları üzerinden aynı anda veri toplamak için kullanılan bir araştırma desendir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, ve Demirel, 2010: 17). Bu çalışmada da veriler zihinsel gelişim düzeyleri birbirinden farklı olan öğrencilerin eğitim aldığı kurumlardaki lise öğrencilerinden toplanmış ve analiz edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın verileri il merkezinde bulunan beş farklı kurumdaki lise öğrencilerinden toplanmıştır. Çalışma grubunu belirlemek için, amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın problemine uygun zengin bilgi sağlayabilecek bireyler ve durumlar amaçlı örnekleme yöntemleri kullanılarak belirlenebilir. Amaç doğrultusunda kendi içinde benzeşik farklı grupların belirlenerek örnekleme dahil edilmesi, maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi ile sağlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2010: 89). Bu çalışmada zihinsel gelişim düzeyleri açısından maksimum çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla üstün yetenekli öğrencilerin eğitim aldığı Bilim ve Sanat Merkezi (BİLSEM) çalışmaya dahil edilmiştir. BİLSEM'ler üstün yetenekli öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre eğitim almaları için kurulan devlete bağlı kurumlardır (MEB, 2016). BİLSEM'de yer alan öğrenciler zihinsel gelişim açısından üst gruba temsil etmektedir. Öğrencilerden hem BİLSEM'e hem de verilerin toplandığı liselere devam eden öğrencilerin sadece BİLSEM'i işaretlemeleri istenmiştir (Öğrenciler BİLSEM'e okuldan sonraki zaman dilimlerinde geldikleri için böyle bir durum ortaya çıkmaktadır). Normal zihinsel yetenek düzeyindeki öğrencilerin bulunduğu üç lise orta gruba oluşturması için örnekleme dahil edilmiştir. Hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin eğitim aldığı okul da alt gruba temsil etmesi için örnekleme dahil edilmiştir. Alt ve üst grubun evrendeki temsil oranları normal dağılım ilkelerine göre yaklaşık %2 olmasına rağmen bu çalışmada, %2 ile sınırlı tutulmamasının amacı istatistiksel analizlerde karşılaştırma yapılacak olan gruplardaki öğrenci sayıları arasındaki farkın çok fazla olmasının önüne geçilmek istenmesidir. Verilerin toplandığı çalışma grubunun okul türü, sınıf ve cinsiyete göre dağılımları Görsel 1'de sunulmuştur:

Okul	Sınıf Düzeyi	Cinsiyet		Toplam
		Kız	Erkek	
Bilim ve Sanat Merkezi (Üstün yetenekliler) (BİLSEM)	Hazırlık	2	1	3
	9. Sınıf	5	7	12
	10. Sınıf	7	17	24
	11. Sınıf	15	9	24
	12. Sınıf	7	4	11
1. Normal Lise	Hazırlık	20	12	32
	9. Sınıf	22	16	38
	10. Sınıf	17	7	24
	11. Sınıf	10	4	14
	12. Sınıf	21	3	24
2. Normal Lise	9. Sınıf	29	23	52
	10. Sınıf	32	17	49
	11. Sınıf	7	4	11
	12. Sınıf	1	1	2
3. Normal Lise	9. Sınıf	6	7	13
	10. Sınıf	18	10	28
	11. Sınıf	18	11	29
	12. Sınıf	11	6	17
Hafif Düzeyde Zihinsel Engelliler Okulu	9. Sınıf	7	7	14
	10. Sınıf	3	8	11
	11. Sınıf	4	6	10
	12. Sınıf	5	12	17
Toplam	267	192	459	

Görsel 1: Nicel verilerin toplandığı çalışma grubunun okul türü, sınıf ve cinsiyete göre dağılımları.

Görsel 1 incelendiğinde, çalışma grubunda yer alan öğrencilerin 5 farklı kurumda eğitim aldıkları görülmektedir. Bu öğrencilerden 267'si kız, 192'si erkek öğrencidir. Toplam 459 öğrenci ile çalışma yürütülmüştür.

Veri Toplama Aracı

Çalışmada öğrencilerin çevreye yönelik etik tutumlarını belirlemek amacıyla Ekosentrik, Antroposentrik ve Çevreye Yönelik Antipatik Tutum Ölçeği (EAÇYATÖ) veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

Ekosentrik, Antroposentrik ve Çevreye Yönelik Antipatik Tutum Ölçeği (EAÇYATÖ)

Çalışmanın verilerini toplamak amacıyla Thompson ve Barton (1994)'un geliştirdiği, Siegrist (1996)'in Almanca'ya uyarladığı ve Erten (2007) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Ekosentrik, Antroposentrik ve Çevreye Yönelik Antipatik Tutum Ölçeği (EAÇYATÖ) kullanılmıştır. Erten (2007) tarafından yapılan uyarlama çalışmasında 250 kişilik bir örneklem grubu ile çalışılmıştır. Ölçek 7'li derecelendirme ölçeği şeklinde olup hiç katılmıyorum 1 ve tamamen katılıyorum 7 olacak şekilde bir derecelendirme söz konusudur. Ölçek tamamen olumlu ifadeleri içerdiğinden madde dönüşümü yapılması gerekmemektedir. Orjinal ölçek 27 maddeden oluşmasına rağmen Erten (2007) tarafından yapılan faktör analizi sonucu bir maddenin faktör yükünün .30'un altında olması dolayısıyla ölçekten çıkarılması ile 26 maddeden oluşan ölçek elde edilmiştir. 26 maddelik ölçek için Cronbach Alpha değerlerinin .77 ile .92 arasında değiştiği belirlenmiştir. Bu çalışmada toplanan veriler için hesaplanan güvenilirlik katsayılarının .79 ile .85 arasında değiştiği görülmüştür.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmanın yapılabilmesi için Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmış ve ölçme aracının Türkiye'ye uyarlamasını yapan kişiden izin alınmıştır. Sonrasında ölçme aracının hem elektronik formu oluşturulmuş hem de çıktısı alınmıştır. Hafif zihinsel engelliler grubunda çıktı üzerinden ölçeğin uygulaması yapılmıştır. Ölçeğin bu gruba uygulanabilir olup olmadığı ile ilgili olarak öncelikle bu kurumda çalışan rehber öğretmenle görüşülmüş ve rehber öğretmenin formun bu gruba uygulanabileceğini belirtmesi üzerine ölçek öğrencilere uygulanmıştır. Ayrıca bu öğrencilerle yapılan uygulama, kurumun rehber öğretmenin eşliğinde öğrencilere ölçeğin bireysel olarak uygulanması esasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Üstün yetenekli ve normal zihinsel düzeydeki öğrencilerin sınıflarına gidilerek çalışmanın amacı anlatıldıktan sonra gönüllülük esasına dayalı olarak öğrencilere ölçeğin uygulaması grup olarak okulda yapılmıştır. Ölçekle birlikte katılımcıların cinsiyet, okul, sınıf düzeyi, kardeş sayısı ve anne-baba eğitim düzeyi de alınmıştır.

Ölçeğin orijinali 7'li derecelendirme ölçeği şeklindedir. Ancak daha önce ortaokul ve lise öğrencileri ile yapılan çalışmada (Atlı, Uzun, Sağlam, Sağlam, Saraç, 2015) 5'li dereceleme ölçeği şeklinde kullanılmıştır. Öğrencilerin algılamasının daha kolay olacağı düşünülerek bu çalışmada da Hiç katılmıyorum (1)'dan tamamen katılıyorum (5)'a kadar beşli dereceleme ölçeği şeklinde kullanılmıştır.

Ölçeklerden elde edilen puanlar SPSS 22 programına aktarıldıktan sonra verilerin normal dağılım gösterme durumuna bakılmış (histogram, çarpıklık ve basıklık katsayıları, kutu-çizgi grafiği, Q-Q plot ve Kolmogorov Smirnov normallik testi incelenmiştir) ve normal dağılım göstermediği belirlendikten sonra parametrik olmayan testlerin kullanılmasına karar verilmiştir. Analizlerde bağımsız değişkenin iki kategorili olması durumunda karşılaştırma yapmak için, Mann Whitney U testi yapılmıştır. Bağımsız değişken üç veya daha fazla kategori içeriyorsa Kruskal Wallis H testi yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmada elde edilen bulgular, çalışmanın alt problemleri doğrultusunda sunulmuştur. Zihinsel gelişimleri farklı olan lise öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarının cinsiyet açısından karşılaştırılması amacıyla Mann Whitney U testi yapılmış ve bulgular Görsel 2'de sunulmuştur.

Etik tutum	Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	U	p	Anlamlı fark
Ekosentrik tutum	Kız	267	251.72	19831.50	.000	Kızlar lehine fark var
	Erkek	192	199.79			
Antroposentrik tutum	Kız	267	227.12	24863.50	.583	Fark yok
	Erkek	192	234.00			
Antipatik tutum	Kız	267	209.63	20193.50	.000	Erkekler lehine fark var
	Erkek	192	258.33			

Görsel 2: Zihinsel gelişimleri farklı olan lise öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarının cinsiyet açısından karşılaştırılması.

Görsel 2 incelendiğinde, ekosentrik tutum puanlarında 267 kız öğrencinin sıra ortalamasının 251.72 ve 192 erkek öğrencinin sıra ortalamasının 199.79 olduğu görülmektedir. Ekosentrik tutum açısından kız öğrenciler lehinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır ($U=19831.50$, $p<.05$). Antroposentrik tutum puanlarında kız öğrencilerin sıra ortalaması 227.12 ve erkek öğrencilerin sıra ortalaması 234.00'dır. Erkek öğrencilerin sıra ortalaması kız öğrencilere göre daha yüksek olmasına rağmen bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($U=24863.50$ ve $p>.05$). Antipatik tutum puanlarında kız öğrencilerin sıra ortalaması 209.63 ve erkek öğrencilerin sıra ortalaması 258.33'tür. Antipatik tutum açısından erkek öğrenciler lehinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır ($U=20193.50$ ve $p<.05$). Zihinsel gelişimleri farklı olan lise öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarının sınıf düzeyi açısından karşılaştırılması amacıyla Kruskal Wallis H testi yapılmış ve Görsel 3'te sunulmuştur.

Etik tutum	Sınıf düzeyi	n	Sıra Ort.	sd	x ²	p	Anlamlı fark
Ekosentrik tutum	Hazırlık	35	214.39	4	9.420	.051	Fark yok
	9	129	228.00				
	10	136	215.99				
	11	88	267.58				
	12	71	221.58				
Antroposentrik tutum	Hazırlık	35	196.53	4	6.496	.165	Fark yok
	9	129	236.47				
	10	136	235.96				
	11	88	244.91				
	12	71	204.85				
Antipatik tutum	Hazırlık	35	187.31	4	6.201	.185	Fark yok
	9	129	227.17				
	10	136	228.03				
	11	88	234.78				
	12	71	254.02				

Görsel 3: Zihinsel gelişimleri farklı olan lise öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarının sınıf düzeyi açısından karşılaştırılması.

Görsel 3 incelendiğinde, ekosentrik tutum puanlarında sıra ortalamaları şöyledir: 35 hazırlık sınıfı öğrencinin 214.39; 129 dokuzuncu sınıf öğrencisinin 228.00; 136 onuncu sınıf öğrencisinin 215.99; 88 on birinci sınıf öğrencisinin 267.58 ve 71 on ikinci sınıf öğrencisinin 221.58 olduğu görülmektedir. Ekosentrik tutum açısından sınıf düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur [$\chi^2(sd=4, n=459)=9.420$, $p>.05$]. Antroposentrik tutum puanlarında sıra ortalamaları şöyledir: hazırlık sınıfı öğrencilerin 196.53; dokuzuncu sınıf öğrencilerinin 236.47; onuncu sınıf öğrencilerinin 235.96; on birinci sınıf öğrencisinin 244.91 ve on ikinci sınıf öğrencilerinin 204.85 olduğu görül-

mehtir. Antroposentrik tutum açısından sınıf dezelerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur [$\chi^2(sd=4, n=459)=6.496, p>.05$]. Antipatik tutum puanlarında sıra ortalamaları şöyledir: hazırlık sınıfı öğrencilerin 187.31; dokuzuncu sınıf öğrencilerinin 227.17; onuncu sınıf öğrencilerinin 228.03; on birinci sınıf öğrencisinin 234.78 ve on ikinci sınıf öğrencilerinin 254.02 olduğu görölmektedir. Antipatik tutum açısından sınıf dezelerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur [$\chi^2(sd=4, n=459)=6.201, p>.05$]. Zihinsel gelişimleri farklı olan lise öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarının kardeş sayısı açısından karşılaştırılması amacıyla Kruskal Wallis H testi yapılmış ve Görsel 4'te sunulmuştur.

Etik tutum	Kardeş sayısı	n	Sıra Ort.	sd	x2	p	Anlamlı fark
Ekosentrik tutum	1	83	226.95	3	5.780	.123	Fark yok
	2	255	230.89				
	3	100	217.03				
	4 ve üzeri	21	293.05				
Antroposentrik tutum	1	83	226.30	3	0.239	.971	Fark yok
	2	255	230.78				
	3	100	228.70				
	4 ve üzeri	21	241.38				
Antipatik tutum	1	83	211.50	3	4.217	.239	Fark yok
	2	255	227.07				
	3	100	248.69				
	4 ve üzeri	21	249.69				

Görsel 4: Zihinsel gelişimleri farklı olan lise öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarının kardeş sayısı açısından karşılaştırılması.

Görsel 4 incelendiğinde, ekosentrik tutum puanlarında sıra ortalamaları şöyledir: tek çocuk olan 83 öğrencinin 226.95; 2 kardeş olan 255 öğrencinin 230.89; 3 kardeş olan 100 öğrencinin 217.03; dört kardeş ve üzeri olan 21 öğrencinin 293.05 olduğu görölmektedir. Ekosentrik tutum açısından kardeş sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur [$\chi^2(sd=3, n=459)=5.780, p>.05$]. Antroposentrik tutum puanlarında sıra ortalamaları şöyledir: tek çocukların 226.30; 2 kardeş olanların 230.78; 3 kardeş olanların 228.70; dört kardeş ve üzeri olanların 241.38 olduğu görölmektedir. Antroposentrik tutum açısından kardeş sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur [$\chi^2(sd=3, n=459)=0.239, p>.05$]. Antipatik tutum puanlarında sıra ortalamaları şöyledir: tek çocukların 211.50; 2 kardeş olanların 227.07; 3 kardeş olanların 248.69; dört kardeş ve üzeri olanların 249.69 olduğu görölmektedir. Antipatik tutum açısından kardeş sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur [$\chi^2(sd=3, n=459)=4.217, p>.05$]. Zihinsel gelişimleri farklı olan lise öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarının anne eğitim düzeyi açısından karşılaştırılması amacıyla Kruskal Wallis H testi yapılmış ve Görsel 5'te sunulmuştur.

Etik tutum	Anne eğitim düzeyi	n	Sıra Ort.	sd	x2	p	Anlamlı fark
Ekosentrik tutum	Okur-yazar değil	7	255.79	7	8.101	.324	Fark yok
	Okur-yazar	17	230.44				
	İlkokul	110	249.15				
	Ortaokul	50	252.72				
	Lise	128	211.14				
	Önlisans	22	204.02				
	Lisans	100	230.73				
	Lisansüstü	25	209.32				

Antroposentrik tutum	Okur-yazar değil	7	82.93	7	26.027	.000	1-3;1-4; 1-5;1-6; 1-7;1-8; 2-3; 2-4; 2-5; 2-6; 2-7; 2-8
	Okur-yazar	17	106.82				
	İlkokul	110	249.05				
	Ortaokul	50	229.12				
	Lise	128	233.47				
	Önlisans	22	242.50				
	Lisans	100	234.41				
	Lisansüstü	25	226.50				
Antipatik tutum	Okur-yazar değil	7	245.79	7	10.234	.176	Fark yok
	Okur-yazar	17	173.44				
	İlkokul	110	237.91				
	Ortaokul	50	246.11				
	Lise	128	242.11				
	Önlisans	22	206.75				
	Lisans	100	205.68				
	Lisansüstü	25	252.74				

Görsel 5: Zihinsel gelişimleri farklı olan lise öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarının anne eğitim düzeyi açısından karşılaştırılması.

Not: 1:okur-yazar değil, 2:okur-yazar, 3: ilkokul, 4:ortaokul, 5:lise, 6:önlisans, 7:lisans, 8:lisansüstü

Görsel 5 incelendiğinde, ekosentrik tutum puanlarında sırasıyla anne eğitim düzeyine göre (okur-yazar değil, okur-yazar, ilkokul, ortaokul, lise, önlisans, lisans ve lisansüstü) sıra ortalamaları: 255.79; 230.44; 249.15; 252.72; 211.14; 204.02; 230.73; 209.32 şeklindedir. Ekosentrik tutum açısından anne eğitim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur [$\chi^2(sd=7, n=459)=8.101, p>.05$]. Antroposentrik tutum puanlarında sırasıyla anne eğitim düzeyine göre (okur-yazar değil, okur-yazar, ilkokul, ortaokul, lise, önlisans, lisans ve lisansüstü) sıra ortalamaları: 82.93; 106.82; 249.05; 229.12; 233.47; 242.50; 234.41; 226.50 şeklindedir. Antroposentrik tutum açısından anne eğitim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır [$\chi^2(sd=7, n=459)=26.027, p<.05$]. Farkın hangi gruplar arasında olduğu incelendiğinde, anne eğitim düzeyi okur-yazar değil olanlarla ilkokul, ortaokul, lise, önlisans, lisans, lisansüstü olanlar arasında ve anne eğitim düzeyi okur-yazar olanlarla ilkokul, ortaokul, lise, önlisans, lisans, lisansüstü olanlar arasında olduğu görülmüştür. Yani anne eğitim düzeyi okur-yazar olmayanlar ve okur-yazar olanların antroposentrik tutum puanları diğer gruplara göre daha düşüktür. Antipatik tutum puanlarında sırasıyla anne eğitim düzeyine göre (okur-yazar değil, okur-yazar, ilkokul, ortaokul, lise, önlisans, lisans ve lisansüstü) sıra ortalamaları: 245.79; 173.44; 237.91; 246.11; 242.11; 206.75; 205.68; 252.74 şeklindedir. Antipatik tutum açısından anne eğitim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur [$\chi^2(sd=7, n=459)=10.234, p>.05$]. Zihinsel gelişimleri farklı olan lise öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarının baba eğitim düzeyi açısından karşılaştırılması amacıyla Kruskal Wallis H testi yapılmış ve Görsel 6'da sunulmuştur.

Etik tutum	Baba eğitim düzeyi	n	Sıra Ort.	sd	x2	p	Anlamlı fark
Ekosentrik tutum	Okur-yazar değil	7	242.07	7	16.398	.022	3-5; 3-6; 3-7; 3-8
	Okur-yazar	16	229.28				
	İlkokul	53	289.91				
	Ortaokul	47	247.13				
	Lise	149	214.87				
	Önlisans	5	151.30				
	Lisans	139	225.57				
	Lisansüstü	43	211.65				
Antroposentrik tutum	Okur-yazar değil	7	98.50	7	32.999	.000	1-3;1-4; 1-5;1-7; 1-8; 2-3; 2-4; 2-5; 2-7; 2-8
	Okur-yazar	16	81.28				
	İlkokul	53	251.15				
	Ortaokul	47	239.94				
	Lise	149	234.28				
	Önlisans	5	162.20				
	Lisans	139	245.89				
	Lisansüstü	43	211.50				
Antipatik tutum	Okur-yazar değil	7	245.29	7	3.845	.797	Fark yok
	Okur-yazar	16	215.59				
	İlkokul	53	232.87				
	Ortaokul	47	241.54				
	Lise	149	236.80				
	Önlisans	5	195.10				
	Lisans	139	214.92				
	Lisansüstü	43	245.95				

Görsel 6: Zihinsel gelişimleri farklı olan lise öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarının baba eğitim düzeyi açısından karşılaştırılması.

Not: 1:okur-yazar değil, 2:okur-yazar, 3: ilkokul, 4:ortaokul, 5:lise, 6:önlisans, 7:lisans, 8:lisansüstü

Görsel 6 incelendiğinde, ekosentrik tutum puanlarında sırasıyla baba eğitim düzeyine göre (okur-yazar değil, okur-yazar, ilkokul, ortaokul, lise, önlisans, lisans ve lisansüstü) sıra ortalamaları: 242.07; 229.28; 289.91; 247.13; 214.87; 151.30; 225.57; 211.65 şeklindedir. Ekosentrik tutum açısından baba eğitim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır [$\chi^2(sd=7, n=459)=16.398, p<.05$]. Farkın hangi gruplar arasında olduğu incelendiğinde, baba eğitim düzeyi ilkokul olanlarla lise, önlisans, lisans, lisansüstü olanlar arasında olduğu görülmüştür. Yani baba eğitim düzeyi ilkokul olanların ekosentrik tutum puanları diğer gruplara göre daha yüksektir. Antroposentrik tutum puanlarında sırasıyla baba eğitim düzeyine göre (okur-yazar değil, okur-yazar, ilkokul, ortaokul, lise, önlisans, lisans ve lisansüstü) sıra ortalamaları: 98.50; 81.28; 251.15; 239.94; 234.28; 162.20; 245.89; 211.50 şeklindedir. Antroposentrik tutum açısından baba eğitim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır [$\chi^2(sd=7, n=459)=32.999, p<.05$]. Farkın hangi gruplar arasında olduğu incelendiğinde, baba eğitim düzeyi okur-yazar değil olanlarla ilkokul, ortaokul, lise, lisans, lisansüstü olanlar arasında ve baba eğitim düzeyi okur-yazar olanlarla ilkokul, ortaokul, lise, lisans, lisansüstü olanlar arasında olduğu görülmüştür. Yani baba eğitim düzeyi okur-yazar olmayanlar ve okur-yazar olanların antroposentrik tutum puanları diğer gruplara göre daha düşüktür. Antipatik tutum puanlarında sırasıyla baba eğitim düzeyine göre (okur-yazar değil, okur-yazar, ilkokul, ortaokul, lise, önlisans, lisans ve lisansüstü) sıra ortalamaları: 245.29; 215.59; 232.87; 241.54; 236.80; 195.10;

214.92; 245.95 şeklindedir. Antipatik tutum açısından baba eğitim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur [$\chi^2(sd=7, n=459)=3.845, p>.05$]. Zihinsel gelişimleri farklı olan lise öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarının zihinsel gelişim düzeyi açısından karşılaştırılması amacıyla Kruskal Wallis H testi yapılmış ve Görsel 7'de sunulmuştur.

Etik tutum	Zihinsel gelişim düzeyi	n	Sıra Ort.	sd	x2	p	Anlamlı fark
Ekosentrik tutum	Üst grup	74	202.85	2	4.792	.091	Fark yok
	Orta grup	333	232.45				
	Alt grup	52	252.96				
Antroposentrik tutum	Üst grup	74	240.67	2	36.447	.000	1-3; 2-3
	Orta grup	333	243.92				
	Alt grup	52	125.64				
Antipatik tutum	Üst grup	74	260.52	2	4.774	.092	Fark yok
	Orta grup	333	224.83				
	Alt grup	52	219.65				

Görsel 7: Zihinsel gelişimleri farklı olan lise öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarının zihinsel gelişim düzeyi açısından karşılaştırılması.

1: Üst grup (BİLSEM öğrencileri), 2: Orta grup (Normal lise öğrencileri) ve 3: Alt grup (Hafif düzeyde zihinsel engelliler)

Görsel 7 incelendiğinde, ekosentrik tutum puanlarında sırasıyla zihinsel gelişim düzeyine göre (üst grup, orta grup, alt grup) sıra ortalamaları: 202.85; 232.45; 252.96 şeklindedir. Ekosentrik tutum açısından zihinsel gelişim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur [$\chi^2(sd=2, n=459)=4.792, p>.05$]. Antroposentrik tutum puanlarında sırasıyla zihinsel gelişim düzeyine göre (üst grup, orta grup, alt grup) sıra ortalamaları: 240.67; 243.92; 125.64 şeklindedir. Antroposentrik tutum açısından zihinsel gelişim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır [$\chi^2(sd=2, n=459)=36.447, p<.05$]. Farkın hangi gruplar arasında olduğu incelendiğinde, zihinsel gelişim düzeyi açısından alt grupta yer alan öğrencilerin puanlarıyla orta ve üst grup arasında olduğu görülmüştür. Yani hafif düzeyde zihinsel engellilerin antroposentrik tutum puanları diğer gruplara göre daha düşüktür. Antipatik tutum puanlarında sırasıyla zihinsel gelişim düzeyine göre (üst grup, orta grup, alt grup) sıra ortalamaları: 260.52; 224.83; 219.65 şeklindedir. Antipatik tutum açısından zihinsel gelişim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur [$\chi^2(sd=2, n=459)=4.774, p>.05$].

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın sonucunda, zihinsel gelişimleri farklı olan öğrencilerin çevreye yönelik etik tutumları cinsiyete göre karşılaştırıldığında, ekosentrik tutumlar açısından kızlar lehinde, antipatik tutumlar açısından erkekler lehinde anlamlı farklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kızların genel olarak daha duyarlı ve daha hassas bir yapıya sahip olmaları böyle bir farkın ortaya çıkmasının nedeni olabilir. Antroposentrik tutumlar açısından kız ve erkekler arasındaki farklar istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte, sıra ortalamaları incelendiğinde erkeklerin antroposentrik tutum puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde, Alpak-Tunç (2016) fen bilgisi öğretmen adaylarının, Bozdemir ve Faiz (2018) öğretmen adaylarının ekosentrik tutumlarda kızlar lehine, antipatik tutumlarda erkekler lehine farklarla karşılaşmışlardır. Bu iki çalışmanın sonucu bizim çalışmamızın sonuçları ile doğrudan örtüşmektedir. Bunun dışında; Erol ve Gezer (2006)'in, sınıf öğretmeni adaylarının çevreye yönelik tutumlarını inceledikleri çalışmalarında, Gökçe, Kaya, Aktay ve Özden (2007)'in, ilköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarını inceledikleri çalışmalarında, Karakaya (2009)'nın, eğitim fakültesi son sınıf öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarını karşılaştırdığı çalışmasında, Sadık ve Çakan (2010)'ın, biyoloji bölümü öğrencilerinin çevresel tutumlarını inceledikleri çalışmalarında, Çobanoğlu, Karakaya ve Türer

(2012)'in sınıf öğretmeni adaylarının çevreye yönelik tutumlarını inceledikleri çalışmada, Özer (2015)'in, fen bilgisi öğretmen adaylarının çevre etiğine yönelik farkındalıklarını karşılaştırdığı çalışmasında ve Sönmez (2018) farklı fakültelerde eğitim gören yükseköğretim öğrencilerinin çevre etiği tutumlarını karşılaştırdıkları çalışmalarında kızlar lehinde anlamlı farklarla karşılaşmışlardır. Bu çalışmaların sonuçları da tarafımızdan yapılan çalışmanın sonuçları ile uyumludur. Benzer şekilde Karademir (2017), çevre etiği ölçeğinde, toplam puanlarda öğretmen adayları arasında kızlar lehinde anlamlı farklarla karşılaşmıştır. Özdemir (2014) Fen Fakültesinde okuyan öğrencilerin çevreye yönelik etik bakış açılarını cinsiyet açısından karşılaştırdığında ekosentrik ve antroposentrik tutumlarda kızlar lehine, antipatik tutumlarda erkekler lehine farklarla karşılaşmıştır. Genel olarak çalışmaların sonuçları, kızlar lehinde anlamlı farklar olduğuna yöneliktir. Bununla birlikte az sayıdaki çalışmada kız ve erkekler arasında çevreye yönelik etik tutumlarda anlamlı farkların olmadığı belirlenmiştir. Güler (2017), görme engelli ortaokul öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarını incelediği çalışmasında, Karakuş (2018), öğretmen adaylarının çevreye yönelik etik tutumlarını incelediği çalışmasında, Ceyhan (2018), fen bilimleri ve sınıf öğretmenlerinin çevreye yönelik etik tutumlarını karşılaştırdığı çalışmasında ve Dikicigil (2018), sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre etiği puanlarını karşılaştırdığı çalışmasında cinsiyet açısından anlamlı farkların olmadığını belirlemişlerdir. Bu çalışmaların sonuçlarının alan yazındaki diğer çalışmalardan farklılaşması çalışılan grupların özellikleri açısından birbirinden farklı olması olabilir. Bu çalışmanın sonucunda erkek öğrencilerin kızlara göre çevre etiği anlayışlarının daha antipatik ve antroposentrik olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda, erkek öğrenciler için ekosentrik bakış açısının kazandırılmasına yönelik çalışmalara ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır. Erkek öğrenciler için ekosentrik bakış açısı oluşturmaya yönelik etkinlikler tasarlanarak erkek öğrencilere ekosentrik tutumların kazandırılmasına yönelik çalışmalar yapılması önerilebilir.

Araştırmanın bir diğer sonucu da zihinsel gelişimleri farklı olan öğrencilerin çevreye yönelik etik tutumlarının sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermediğidir. Lise dönemi, kendi içinde değerlendirildiğinde öğrencilerin bakış açısı ve değerler anlamında çok ciddi farklılıklarının olmadığı bir dönem olduğu için sınıf düzeyleri arasında anlamlı farklar ortaya çıkmamış olabilir. Alan yazında görme engelli ortaokul öğrencilerinin (Güler, 2017) ve öğretmen adaylarının (Özer, 2015; Karakuş, 2018; Dikicigil, 2018) çevre etiğine yönelik tutumları incelenmiş ve sınıf düzeyi açısından anlamlı farklar olmadığı belirlenmiştir. Çalışmaların sonuçları bu çalışmanın sonuçları ile uyumludur. Buna karşın, Alpak-Tunç (2016) fen bilgisi öğretmen adaylarının çevreye yönelik etik tutumlarında sınıf düzeyine göre antroposentrik ve antipatik alt boyutlarında sınıf düzeyi açısından anlamlı farklar olduğunu belirlemiştir. Bozdemir ve Faiz (2018) öğretmen adaylarıyla yaptıkları çalışmalarında sınıf düzeyi açısından, antroposentrik, ekosentrik ve antipatik tutumlarda farklar olduğunu belirlemişlerdir. Karahan (2009), hemşirelik öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarını sınıf düzeyi açısından incelediği çalışmasında ekosentrik ve antipatik tutumlarda anlamlı farklarla karşılaşmıştır. Sadık ve Çakan (2010), biyoloji bölümü öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarında sınıf düzeyine göre anlamlı farkların olduğunu belirlemişlerdir. Karademir (2017), öğretmen adaylarının etik tutumlarını sınıf düzeyleri açısından incelediğinde anlamlı farklar olduğunu ve Sönmez (2018), farklı fakültelerde eğitim gören yükseköğretim öğrencilerinin çevre etiği farkındalıklarını sınıf düzeyi açısından incelediğinde anlamlı farklar olduğunu görmüştür. Alan yazında sınıf düzeyi açısından fark olduğunu ve fark olmadığını ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların sonuçlarının birbirinden farklı olması, çalışılan örneklemin sosyo-demografik değişkenlerinin birbirinden farklı olması olabilir. Sınıf düzeyleri ile ilgili durum bundan sonra yapılacak geniş örneklem grubuna sahip başka çalışmalarda da incelenerek, bu konudaki durumu netleştirmeye yönelik araştırmaların yapılması önerilebilir.

Zihinsel gelişimleri farklı olan lise öğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarını kardeş sayısı açısından karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı farklar olmadığı ortaya çıkmıştır. Kardeş sayısının artması ya da azalması öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarını anlamlı düzeyde etkilemediğine göre gruplar arası farkların ortaya çıkmasına neden olan başka sosyo-demografik değişkenlerin olduğu düşünülebilir. Erol ve Gezer (2006) yaptıkları çalışmada sınıf öğretmeni adaylarının çevreye yönelik tutumlarını kardeş sayısı açısından karşılaştırmışlar ve kardeş sayısına göre

anlamli farklarla karşılaşmışlardır. Çalışmaların sonuçları uyumlu değildir. Ancak bu iki çalışmada farklı örneklem gruplarıyla çalışılmış olması böyle bir farkın ortaya çıkmış olmasının nedeni olabilir. Çalışmanın zihinsel gelişimleri farklı olan lise ğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarının anne eğitim düzeyi açısından karşılaştırıldığı kısımda antroposentrik tutumlarda farklarla karşılaşılmıştır. Farkların kaynağı incelendiğinde, anne eğitim düzeyi açısından en alt gruplar diğer gruplar arasında farklar olduğu görülmüştür. Anne eğitim düzeyi okur-yazar olmayan ve okur-yazar olan gruptaki öğrencilerin antroposentrik tutumlarının daha düşük olduğu görülmüştür. Yani bu gruplardaki öğrenciler antroposentrik bir bakış açısını çok fazla benimsememektedirler. Eğitim düzeyi düşük olan bu grupta yer alan ailelerin çocukları daha fazla doğanın içinde olduklarından insan merkezli bir bakış açısını benimsemiyor olabilirler. zdemir (2014) Fen Fakültesinde okuyan öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarının anne eğitim düzeyine göre farklılaştığını belirlemiştir. Ancak alan yazındaki diğer çalışmalarda (Gökçe, Kaya, Aktay ve zden, 2007; Karakaya, 2009; Karahan, 2009; Sadık ve alışkan, 2010; Güler, 2017) anne eğitim düzeyi açısından çevreye yönelik etik tutumlarda anlamli farklarla karşılaşılmamıştır. Bu çalışmada da sadece antroposentrik tutumlarda fark olduğu, ekosentrik ve antipatik tutumlardaki farkın anlamli olmadığı görülmüştür.

Çalışmanın zihinsel gelişimleri farklı olan lise ğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumlarının baba eğitim düzeyi açısından karşılaştırıldığı kısımda ekosentrik ve antroposentrik tutumlarda farklarla karşılaşılmıştır. Farkların kaynağı incelendiğinde baba eğitim düzeyi açısından ekosentrik bakış açısında; babanın ilkokul mezunu olduğu gruplarla lise ve üzeri eğitim durumuna sahip olduğu gruplar arasında anlamli farklar ortaya çıkmıştır. Antroposentrik bakış açısında ise baba eğitim düzeyi okur-yazar olmayan ve okur-yazar olan gruptaki öğrencilerin tutumlarının daha düşük olduğu görülmüştür. Yani bu gruplardaki öğrenciler antroposentrik bir bakış açısını daha az benimsemektedirler. Anne eğitim düzeyinde de belirtildiği gibi eğitim düzeyi açısından alt grupta yer alan ailelerin çocukları daha fazla doğanın içinde olduklarından insan merkezli bir bakış açısı yerine doğa merkezli bir bakış açısını benimsiyor olabilirler. Sadık ve alışkan (2010) biyoloji bölümü ğrencilerinin evre sorunlarına tutumlarının baba eğitim düzeyine göre farklılaştığını belirlemişlerdir. Ancak alan yazındaki diğer çalışmalarda (Gökçe vd, 2007; Karakaya, 2009; zdemir, 2014; Karahan, 2009; Güler, 2017) baba eğitim düzeyi açısından çevreye yönelik etik tutumlarda anlamli farklarla karşılaşılmamıştır.

Çalışmanın anne ve baba eğitim düzeyine ilişkin genel sonucu, anne-baba eğitim düzeyi düşük olan çocukların genel olarak daha ekosentrik ve daha az antroposentrik bakış açısına sahip olduklarının ortaya çıkmış olmasıdır. Anne-baba eğitim düzeyinin düşük olması, bu öğrencilerin ailelerinde doğayla daha fazla i-ie olma ve dolayısıyla daha ekosentrik bir bakış açısını ortaya çıkarmıştır. Diğer yandan söz konusu durum, anne-baba eğitim düzeyi yüksek olan çocukların daha fazla Şehir merkezinde yaşıyor olmaları ve doğayla daha az vakit geçirdikleri için ekosentrik tutumlarının düşük olması ile de ilişkilendirilebilir. Ancak bu durumun daha derinlemesine ortaya konulması için derinlemesine yapılacak çalışmalara ihtiyaç vardır. Anne-baba eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin daha ekosentrik bir bakış açısına sahip olmalarının nedenlerinin ortaya konulmasına yönelik nitel çalışmalar kurgulanması önerilebilir. Bu çalışmada ve alan yazındaki farklı çalışmalarda kardeş sayısı, anne ve baba eğitim düzeyi açısından birbirinden farklı sonuçlarla karşılaşıldığından bu değişkenler açısından da durumun daha geniş örneklerle değerlendirilmesi faydalı olabilir.

Zihinsel gelişimleri farklı olan lise ğrencilerinin çevreye yönelik etik tutumları zihinsel gelişim düzeyi açısından karşılaştırıldığında antroposentrik tutumlar açısından anlamli farklarla karşılaşılmıştır. Bu fark, st ve orta gruptaki öğrencilerin antroposentrik tutumlarının alt gruba göre daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Alt grupta yer alan öğrenciler daha az antroposentrik bir tutuma sahiptir. Orta ve st grupta yer alan öğrencilerde ekosentrik bir bakış açısı oluşturmaya yönelik çalışmaların yapılması önerilebilir. Bu bağlamda üç grubun birlikte yapacağı etkinliklerde, alt grupta yer alan öğrenciler, orta ve st grubu ekosentrik bakış açısı anlamında etkileyebileceklerinden bu üç grubun birlikte çalışabileceği etkinlikler ve proje çalışmalarının planlanması önerilebilir.

Yazar Katkıları

1.Yazar, %50, 2. Yazar, %50 oranında katkı sağlamıştır.

İzin bilgileri

Bu çalışma 2019 yılında gerçekleştirilmiş olup gerekli izinler Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınmıştır. İlgili izin, 8b1f-bd97-3b76-be82-d6cf kodu ile <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden teyit edilebilir.

Kaynakça

Alpak-Tunç, G. (2016). Fen bilgisi öğretmen adaylarının çevreye yönelik etik yaklaşımları ile sürdürülebilir çevreye yönelik tutumlarının incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Aydın.

Amerigo, M., Aragones, J., Frutos, B., Sevillano, V. and Cortes, B. (2007). Underlying dimensions of ecocentric and anthropocentric environmental beliefs. *The Spanish Journal of Psychology*, 10 (1), 97-1003.

Atlı, K., Uzun, N., Saraç, C., Sağlam, N. ve Sağlam, S. (2015). Öğrencilerin ekosentrik, antroposentrik ve çevreye yönelik antipatik tutumlarının akademik başarıları ile ilişkisi. *International Journal of Innovative Research in Education*, 2(1), 39-47.

Bozdemir, H. ve Faiz, M. (2018). Öğretmen adaylarının çevreye yönelik ekosentrik, antroposentrik ve antipatik tutumları. *Sakarya University Journal of Education*, 8(1), 61-75.

Bülbül, S. (2013). Fen bilgisi öğretmen adaylarının çevre etiği alguları üzerine bir araştırma (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem A Akademi.

Ceyhan, B. (2018). Fen bilimleri ve sınıf öğretmenlerinin teknoloji ve çevre etiğine yönelik duyarlılıkları (Yayımlanmamış doktora tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Çobanoğlu, E. O, Karakaya, Ç. ve Türer, B. (2012, Haziran). Sınıf öğretmeni adaylarının çevreye yönelik değerlerinin ekosentrik (ekoloji merkezli) ve teknosentrik (teknoloji merkezli) yaklaşımlar çerçevesinde belirlenmesi. X. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi'nde sunulan bildiri, Niğde Üniversitesi, Niğde.

Çolak, M. (2017, Nisan). Fen bilgisi öğretmen adaylarının biyoteknoloji uygulamalarına yönelik tutumları ile çevre etiği farkındalıkları arasındaki ilişki. 26. Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri, Ankara.

Des Jardins, J. R. (2006). Çevre etiği, çevre felsefesine giriş. R. Keleş (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Dunlap, R. E. and Van Liere, K. D. (1978). The new environmental paradigm. *Journal of Environmental Education*, 9,10-19.

Dikicigil, Ö. (2018). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre etiği alguları üzerine bir araştırma (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Erol, G. H. ve Gezer, K. (2006). Prospective of elementary school teachers' attitudes toward environment and environmental problems. *International Journal of Environmental and Science Education*, 1(1), 65-77.

Ertan, B. (2004). 2000'li Yıllarda çevre etiği yaklaşımları ve Türkiye. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2 (1), 93-108.

Erten, S. (2007). Ekosentrik, antroposentrik ve çevreye yönelik antipatik tutum ölçeğinin Türkçeye uyarlama çalışması. *Eurasian Journal of Educational Research*, 28, 67-74.

Erten, S. Ve Aydoğdu, C. (2011). Türkiyeli ve Azerbaycanlı öğrencilerde, ekosentrik, antroposentrik ve çevreye karşı antipatik tutum anlayışları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 158-169.

- Gökçe, N., Kaya, E., Aktay, S. ve Özden, M. (2007). İlköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları. *İlköğretim Online*, 6(3), 452-468.
- Güler, M. (2017). Görme engelli ortaokul öğrencilerinin çevreye yönelik bakış açılarının ve çevre sorunlarına yönelik zihinsel modellerinin belirlenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Karademir, Y. (2017). Öğretmen adaylarının doğaya bağlılık düzeyleri ve etik tutumları (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Karahan, G. (2009). Hemşirelik öğrencilerinin ekosentrik, antroposentrik ve çevreye yönelik antipatik tutumları (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karakaya, Ç. (2009). Antroposentrik (insanı merkeze alan) ve nonantroposentrik (insanı merkeze almayan) yaklaşımlara göre eğitim fakültesi son sınıf öğrencilerinin çevreye yönelik bakış açıları (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Karakuş, G. (2018). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik etik yaklaşımlarının incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kılıç, Ç. ve Girgin, S. (2019). 2-ÇDM (iki faktörlü çevresel değerler modeli) tutum ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 38-56.
- Kılıç, S. (2008). Çevre etiği. Ankara: Orion Kitabevi.
- Kızıroğlu, İ. (2001). Ekolojik potpuri. Ankara: Takav Yayıncılık.
- Kortenkamp, K. V., Moore, C. F. (2001). Ecocentrism and anthropocentrism: Moral reasoning about ecological commons dilemmas. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 261-272.
- MEB. (2016). Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi. Erişim adresi: https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_10/07031350_bilsem_yonergesi.pdf
- Özdemir, İ. (2001). Yalnız gezegen. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Özdemir, T. (2014). Fen fakültesi öğrencilerinin çevreye yönelik bakış açılarının (antroposentrik, ekosentrik, antipatik) farklı değişkenler açısından değerlendirilmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Özer, N. (2015). Fen bilgisi öğretmen adaylarının çevre etiğine yönelik farkındalık düzeylerinin belirlenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aksaray Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Aksaray.
- Sadık, F., Çakan, H. (2010). Biyoloji bölümü öğrencilerinin çevre bilgisi ve çevre sorunlarına yönelik tutum düzeyleri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 351-365.
- Saka, M. (2016). Öğretmen adaylarının çevre etiği yaklaşımlarının yordayıcısı olarak eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 6(3), 100-115.
- Snauwaert, D. (1996). The relevance of the anthropocentric-ecocentric debate. Erişim adresi: <https://educationjournal.web.illinois.edu/archive/index.php/pes/article/view/2274.pdf>
- Sönmez, D. (2018). Farklı fakültelerde öğrenim gören yükseköğretim öğrencilerinin çevre etiği farkındalık düzeylerinin incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Stroll, A. A., Long, A. A., Bourke V. J. ve Cambell, R. (2008). Etik Kuramları. Mehmet Türkleri (Çev.). Ankara: Lotus Yayınevi.

Extended Abstract

The threat of man on nature is very concentrated today. The uncontrolled use of various agricultural technologies with the ambition of obtaining more products to fulfill the nutrition requirements of people has caused much harm to nature. People intervened and shaped nature with biotechnology applications and disrupted the natural balance. Especially the Second World War and the weapons used in this war posed a serious threat to the environment. However, various initiatives of people on this subject date go back to the 1960s and even the 1970s. Human interventions on nature have required the consideration of other people's rights, other living things, and nature, at which point we face environmental ethics. At this point, it is important to know people's attitudes towards environmental ethics. The aim of the study is to compare the ecocentric, anthropocentric and environmental antipathic attitudes (ethical attitudes towards the environment) of high school students with different mental development (mildly mentally disabled, normal and gifted) in terms of different variables.

In the research, the screening research model was used. The data of the study were collected from high school students in five different institutions in the city center. The maximum diversity sampling method, which is one of the purposeful sampling methods, was used to determine the study group in which data were collected. In the study, the Ecocentric, Anthropocentric and Antipathetic Attitudes toward Environment Scale (EAAATES) developed by Thompson and Barton (1994), adapted to German by Siegrist (1996) and adapted to Turkish by Erten (2007) was used as a data collection tool to determine the ethical attitudes of students towards the environment. The data were analyzed with SPSS-22 program.

Findings showed that the ethical attitudes of high school students with different mental development levels differ significantly in favor of girls in terms of ecocentric attitudes and boys in favor of antipathic attitudes. In this context, it has been revealed that there is a need for studies to gain an ecocentric perspective for male students. By designing such activities for male students, it may be suggested to carry out studies to gain ecocentric attitudes to male students.

It was revealed that there were no significant differences in terms of class level and the number of siblings. Significant differences were observed in anthropocentric attitudes according to the mother's education level, in ecocentric and anthropocentric attitudes according to the father's education level, and anthropocentric attitudes according to the mental development level.

In the examination made in terms of mental development level, it was observed that the middle and upper groups had higher attitude scores in terms of anthropocentric attitudes. However, the subgroup has a more ecocentric attitude. It can be suggested to carry out studies to create an ecocentric perspective for students in the middle and upper groups. In this context, it may be suggested to plan activities and projects in which these three groups can work together, as the students in the lower group may affect the middle and upper groups in terms of the ecocentric point of view.

Laboratuvar Kan Gazı Cihazı Alternatiflerinin Bulanık VIKOR ve Bulanık EDAS ile Değerlendirilmesi

Evaluation of Alternatives to Laboratory Blood Gas Device with Fuzzy VIKOR and Fuzzy EDAS

Aşkın ÖZDAĞOĞLU¹
Murat Kemal KELEŞ²
Fatma YÖRÜK EREN³

ARAŞTIRMA MAKALESİ
Doi: 10.48146/odusobiad.836044

Öz

Hastalıkların teşhis edilmesi ve tanı konmasında yapılması gerekli olan tahlil, test ve analizlerin doğru ve güvenilir olması oldukça önemlidir. Doğru ve güvenilir sonuçların alınabilmesinde seçilecek kaliteli tıbbi cihazın rolü büyüktür. Hastane ve laboratuvar yöneticileri tedarik edecekleri tıbbi cihaz için doğru ve en uygun seçimi yapmalıdırlar. Hastane ve laboratuvarlarda kullanılan tıbbi cihazlardan biri de kan gazı cihazıdır. Solunum sorunları, akciğerlerin oksijen-karbondioksit değişimindeki işlevselliği, kandaki oksijen ve karbondioksit miktarlarındaki olası dengesizlikler, metabolik bozukluklar ve asit-baz dengesizliklerini vb. belirleyen kan gazı cihazı, sağlık kuruluşlarının kullandığı cihazlardan biridir. Bu çalışmada, laboratuvarlarda kullanılacak kan gazı cihazının seçiminde, finansal kriterlerin yanında, 9 farklı kriter birlikte değerlendirilmiştir. Birbiriyle çelişen 9 farklı kriter bir arada düşünüldüğünde en uygun kan gazı cihazına karar vermek zor olacaktır. Bu nedenle probleme çok kriterli karar verme yöntemleri ile çözüm aranmıştır. Bu çalışmanın amacı, bir laboratuvar için ihtiyaç duyulan en uygun kan gazı cihazını seçmektir. Bu amaçla 9 değerlendirme kriteri ve 2 kan gazı cihazı, Bulanık VIKOR ve Bulanık EDAS yöntemi ile değerlendirilmiştir. Her iki yöntemle yapılan sıralama karşılaştırılmış, sonuçlar aynı çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çok Kriterli Karar Verme, Kan Gazı Cihazı, Bulanık VIKOR, Bulanık EDAS, Tıbbi Cihaz Seçimi

Abstract

It is very important that the tests and analyses required to diagnose the diseases are accurate and reliable. The quality of medical device to be selected has a great role in getting accurate and reliable results. Hospital and laboratory managers should make the right and most appropriate choice for the medical device they will supply. One of the medical devices used in hospitals and laboratories is a blood gas device. Blood gas device used to determine respiratory problems, the functionality of the lungs in oxygen-carbon dioxide exchange, possible imbalances in oxygen and carbon dioxide levels in the blood, metabolic disorders and acid-base imbalances is one of the devices used by health institutions. In this study, nine different criteria were evaluated together with the financial criterion in the selection of the blood gas device to be used in the laboratory. Considering nine different criteria that contradict each other, it will be difficult to decide on the most appropriate blood gas device. Therefore, a solution was sought for the problem with multi-criteria Decision-making methods. The aim of this study is to choose the most suitable blood gas device needed for a laboratory. For this purpose, nine evaluation criteria and two blood gas devices were evaluated using Fuzzy VIKOR and Fuzzy EDAS method. The ranking made by both methods was compared and the results were the same.

Keywords: Multi-Criteria Decision-Making, Blood Gas Device, Fuzzy VIKOR, Fuzzy EDAS, Medical Device Selectio

1 Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi İşletme Bölümü, Üretim Yönetimi ve

Pazarlama Anabilim Dalı, İzmir, askin.ozdagoglu@deu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5299-0622

2 Sorumlu Yazar; Dr. Öğr. Üyesi, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Keçiborlu Meslek Yüksekokulu, Ulaştırma Hizmetleri Bölümü, Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Programı, Isparta, muratkeles@isparta.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0374-6839

3 Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Isparta, yoruk.fatma@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0687-8749

Giriş

Sağlık ve sağlıklı olmak insanların vazgeçemeyeceği unsurların başında gelmektedir. Bu nedenle kamu veya özel sektördeki sağlık merkezleri, sağlığın korunması ve hastalıkların tedavi edilmesinde, rekabet halinde olmaktadır.

Tıbbi teknolojilerdeki gelişmelerin hızla artması, sağlık hizmeti talebindeki artışlar, sağlıkta yaşanan dönüşüm süreci gibi nedenler, sağlığa yapılan yatırımların ve harcamaların artmasına sebebiyet vermektedir. Mal elde edilinceye kadar harcanan değerler toplamı olan maliyet, neredeyse tüm kuruluşların ortak sorunu olmaktadır. Kurum yöneticileri maliyet artışlarına karşı finansal kaynak sağlama açısından önemli stratejik kararlar vermektedir. Verilen bu kararlar, kurum sürekliliği açısından var olma adına son derece önemli olmaktadır. Karar verilirken, birden fazla seçenek arasından, hedef ya da kriterlere en uygun olanın seçilmesi gerekmektedir (Ünsal ve Ağırbaş, 2011: 6-7).

Toplum sağlığını ilgilendiren çok sayıda hastalık bulunmaktadır. Solunum sorunları, akciğerlerin oksijen- karbondioksit değişimindeki işlevselliği, kandaki oksijen ve karbondioksit miktarlarındaki olası dengesizlikler, asit - baz dengesizlikleri, vb. sağlık sorunlarının tespit edilmesi de çok büyük öneme sahiptir (Emiralioglu, Erişim Tarihi: 29.02.2020). Solunum sistemini ilgilendiren hastalıkların teşhis edilebilmesi ve hastalık tanısının koyulabilmesi için sağlık kurumlarında kan gazı cihazı kullanılmaktadır. Ayrıca kan gazı cihazı ile çeşitli metabolik sorunlar da saptanabilmektedir. Ani gelişen ve nedeni açıklanamayan solunum sıkıntıları, oksijen tedavisinin gerekli olduğu durumlar ve bu durumların takibi bu cihazlar vasıtasıyla yapılmaktadır. Kan gazı cihazı, verilen tedavinin etkinliğinin belirlenmesi ve solunum yetmezliği tipinin değerlendirilmesinde büyük rol oynamaktadır.

Kan gazı parametreleri, hastalığın ciddiyeti konusunda çok değerli bilgiler içermektedir. Bu değerli bilgilerin, doğru cihazların seçiminde dikkate alınması, hastaneler açısından hayati önem arz etmektedir. Doğru cihaz seçimi de, olmazsa olmaz denilen kriterler birlikte değerlendirilerek, en doğru seçimin yapılmasını gerektirmektedir.

Çok Kriterli Karar Verme yöntemleri (ÇKKV), birbiriyle çelişen kriterlerin ve seçim yapılacak alternatif sayısının birden fazla olması durumlarında en uygun seçimin yapılabilmesi imkânını sağlamaktadır. Bu çalışmada, bir laboratuvar da kullanılacak kan gazı cihazı için gerekli kriterler belirlenmiş ve alternatifler arasından seçim yapılmıştır. Konunun uzmanları ile görüşülerek kriterler ve alternatifleri birlikte değerlendirmeleri istenmiştir. Alınan bilgiler ÇKKV yöntemlerinden Bulanık VIKOR (Vise Kriterijumska Optimizacija I Kompromisno Resenje) ve Bulanık EDAS (Evaluation based on Distance from Average Solution) yöntemleri kullanılarak hesaplanmıştır.

Literatürde ÇKKV Yöntemleri kullanılarak kan gazı cihazının seçiminin yapıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yönüyle bu çalışmanın literatüre bir yenilik getirdiği düşünülmektedir.

Çalışmada, giriş bölümünden sonra sağlık sektörü ve tıbbi cihaz konusunda yapılan çalışmalara ilaveten bu çalışmada kullanılan Bulanık VIKOR ve Bulanık EDAS yöntemlerinin kullanıldığı çalışmaları içeren literatür incelemesi bulunmaktadır. Devam eden aşamada, çalışmada kullanılan yöntemlerin anlatıldığı metodoloji kısmı gelmektedir. Uygulama kısmında bir laboratuvar için gerekli olan en uygun kan gazı cihazı seçimi yapılmıştır. Son kısımda çalışmanın sonuç kısmı yer almaktadır.

Literatür İncelemesi

(Görsel 1)'de, hem sağlık sektöründe yapılan çalışmalardan hem de bu çalışmada kullanılan yöntemlerin uygulandığı çalışmalardan örnekler verilmiştir.

Çalışmanın yazarı/ yazarları	Çalışmanın konusu	Kullanılan yöntem/ler
Sağlık Sektörü-Tıbbi cihaz çalışmaları		
Karadayı vd. (2020)	Sağlık teknolojisi değerlendirme konusunda yapılan çalışmaların derlenmesi	Derleme çalışması
Doğan ve Akbal (2019)	Bir üniversite hastanesi için medikal malzeme temini yapacak tedarikçi seçimi	AHP
Asadi vd, 2018	Hastanelerin dış kaynaklı hizmetleri için tedarikçi seçimi	AHP

Cebeci ve Denктаş Şakar (2018)	Tıbbi malzeme tedarikçi seçiminde kullanılan kriterlerin önem derecesinin belirlenmesi	AHS
Cihan vd. (2017)	Bir devlet hastanesinin kardiyoloji servisi için alınacak ekokardiyografi cihazı seçimi	AHP ve TOPSIS
Barrios vd. (2016)	En uygun tomografi ekipmanının seçimi	AHP ve TOPSIS
Malik vd. (2016)	Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki sağlık hizmeti tedarikçilerinin yeşil kaynak kullanım performanslarının değerlendirilmesi	AHP
Yadav vd. (2015)	İlaç firması için tedarikçi seçimi	AHP
Vatansever (2013)	Kulak burun boğaz ameliyatları için alınacak malzemelerin değerlendirilmesi	Bulanık AHP
Tadić vd. (2014)	Tıbbi cihaz tedarikçi seçimi	TOPSIS
Bulanık VIKOR-Literatür Çalışması		
Şişman (2019)	Otomotiv sektöründe risk faktörlerinin ve hata türlerinin değerlendirilmesi	Hata Türü ve Etkileri Analizi (HTEA) ve Bulanık VIKOR
Gök Kısa ve Perçin (2017)	Mermer kesim makinesi seçimi	Bulanık DEMATEL ve Bulanık VIKOR
Awasthi ve Kannan (2016)	Yeşil tedarikçi geliştirme programı seçimi.	Nominal Grup Tekniği ve Bulanık VIKOR
Wu vd. (2016)	CNC makine seçimi	Bulanık VIKOR
Yavuz ve Deveci (2014)	Erzincan'da açılması düşünülen bir alışveriş merkezi (AVM) kuruluş yeri seçimi	Bulanık TOPSIS ve Bulanık VIKOR
Yıldız (2014)	Bir teknoloji firmasının iş sürecini geliştirmesiyle ilgili proje alternatiflerinin değerlendirilmesi	Bulanık VIKOR
Görener (2013)	Davlumbaz ve mutfak aspiratörleri üreten bir imalat işletmesi için en uygun tedarik zinciri stratejisinin belirlenmesi	Bulanık VIKOR
Bali (2013)	Bir yükseköğretim kurumuna öğretim görevlisi seçimi. Personel seçimi problemi uygulaması	Bulanık VIKOR
Akyüz (2012)	Mobilya sektöründe faaliyet gösteren bir firma için ambalaj tedarikçisi seçimi	Bulanık VIKOR
Chen ve Wang (2009)	Bilgi teknolojileri / bilgi sistemleri projelerinde taşeron seçimi	Bulanık VIKOR
Bulanık EDAS-Literatür Çalışması		
Polat ve Bayhan (2020)	Moskova'daki yeşil çok fonksiyonlu bir alışveriş merkezi projesi için tedarikçi seçimi	Bulanık EDAS
Stević vd. (2019)	Plastik torba ve folyo üretimi yapan bir şirket için tedarikçi seçimi	Bulanık AHP ve Bulanık EDAS
Tolga vd (2019)	Dikey tarımda topraksız sistem alternatiflerinin yatırım maliyet verilerinin değerlendirilmesi	Bulanık EDAS
Kas Bayrakdaroğlu ve Kundakcı (2019)	Ar-Ge projesi seçimi	Bulanık EDAS
Stević vd. (2018)	PVC mamul üretimi yapan marangoz seçimi	Bulanık EDAS
Bayhan (2018)	Yeşil binalar için iklimlendirme, havalandırma, ısıtma sistemleri için tedarikçi seçimi	Bulanık EDAS
Kutlu Gündoğdu vd. (2018)	Organ naklinin yapılacağı yüksek kaliteli hastane seçimi	Bulanık EDAS

Ghorabae vd. (2017)	İnşaat sektöründe taşeron firmaların değerlendirilmesi	Aralık tipi-2 Bulanık küme ve EDAS entegrasyonu
Kahraman vd. (2017)	Katı atık bertaraf sahası seçimi	EDAS- Bulanık EDAS-Sezgisel Bulanık EDAS
Ghorabae vd. (2016)	Çamaşır deterjanı üretimi için en uygun kimyasal madde tedarikçisinin belirlenmesi	Bulanık EDAS

Görsel 1: Literatür Çalışması

Metodoloji

ÇKKV, birbirini etkileyebilen kriterler esas alınarak karar alternatifleri arasında en uygun olanı belirleme süreci olarak tanımlanmaktadır (Özbek, 2019: 177). Çalışmada ÇKKV yöntemlerinden Bulanık VIKOR ve Bulanık EDAS kullanılmıştır.

Bulanık VIKOR Yöntemi

Bulanık VIKOR (Vise Kriterijumska Optimizacija I Kompromisno Resenje) bulanık karar matrislerini kullanan bir algoritma ile işlemleri gerçekleştirerek alternatiflerin değerlendirilmesini sağlamaktadır. Bulanık VIKOR hesaplama süreci aşağıda açıklanmıştır (Chen ve Wang, 2009: 235-237).

Problemin çözümünde etkisi olan kriterlerin önem derecelerinin belirlenmesi için üçgen bulanık sayılardan oluşan bir ölçek kullanılır. Kriter değerlendirme ölçeği (Görsel 2)'de gösterilmiştir. Bu ölçek kullanılarak oluşturulan bulanık ağırlık matrisi Eşitlik 1'de gösterilmiştir.

Önem Düzeyi Sözel İfadesi	Üçgen Bulanık Sayı Karşılığı		
Çok Düşük	0,0	0,0	0,1
Düşük	0,0	0,1	0,3
Düşük-Orta Arası	0,1	0,3	0,5
Orta	0,3	0,5	0,7
Orta-Yüksek Arası	0,5	0,7	0,9
Yüksek	0,7	0,9	1,0
Çok Yüksek	0,9	1,0	1,0

Görsel 2: Kriter Değerlendirme Ölçeği, (Chen, 2000:5).

j :değerlendirme kriteri; $j=1,2,3,\dots,n$

$$W_j=[w_1, w_2, \dots, w_n]$$

Eşitlik 1

Kriterlerin değerlendirilmesinin ardından alternatifler değerlendirilerek bulanık karar matrisi oluşturulur. Bulanık karar matrisinin oluşturulması için alternatiflerin değerlendirilmesinde kullanılan ölçek (Görsel 3)'de verilmiştir.

Sözel İfade	Üçgen Bulanık Sayı Karşılığı		
Çok Kötü	0	0	1
Kötü	0	1	3
Kötü-Orta Arası	1	3	5
Orta	3	5	7
Orta-İyi Arası	5	7	9
İyi	7	9	10
Çok İyi	9	10	10

Görsel 3: Alternatif Değerlendirme Ölçeği, (Chen, 2000:5).

(Görsel 3)'deki ölçek vasıtasıyla oluşturulan bulanık karar matrisinin yapısı Eşitlik 2'de verilmiştir.

i : alternatif; $i=1,2,3,\dots,m$

f_{ij} : i . alternatifi j . kriter açısından sahip olduğu performans değeri

D : bulanık karar matrisi

$$D = \begin{bmatrix} \tilde{f}_{11} & \tilde{f}_{12} & \dots & \tilde{f}_{1n} \\ \tilde{f}_{21} & \tilde{f}_{22} & \dots & \tilde{f}_{2n} \\ \vdots & \vdots & \dots & \vdots \\ \tilde{f}_{m1} & \tilde{f}_{m2} & \dots & \tilde{f}_{mn} \end{bmatrix}, \quad i = 1, 2, \dots, m; \quad j = 1, 2, \dots, n \quad \text{Eşitlik 2}$$

Bulanık karar matrisinin hazırlanmasının ardından her bir değerlendirme kriteri için en iyi ve en kötü değerler Eşitlik 3 ve Eşitlik 4 yardımıyla bulunur.

$$\tilde{f}_j^* = \max_j x_{ij}, j \in J \text{ fayda yönlü kriter ise;} \quad \text{Eşitlik 3}$$

$$\tilde{f}_j^* = \min_j x_{ij}, j \in J \text{ maliyet yönlü kriter ise}$$

$$\tilde{f}_j^- = \min_j x_{ij}, j \in J \text{ fayda yönlü kriter ise;} \quad \text{Eşitlik 4}$$

$$\tilde{f}_j^- = \max_j x_{ij}, j \in J \text{ maliyet yönlü kriter ise}$$

Daha sonra bulanık en iyi ve bulanık en kötü değerlerin durulaştırılması gerekmektedir. Bulanık en iyi değerlerin durulaştırma işlemi Eşitlik 5'te gösterilmiştir.

$l_{f_j^*}$: bulanık en iyi değerlerin alt limiti

$m_{f_j^*}$: bulanık en iyi değerlerin orta noktası

$u_{f_j^*}$: bulanık en iyi değerlerin üst limiti

f_j^* : j . kriter için durulaştırılmış en iyi değer

$$f_j^* = \frac{l_{f_j^*} + m_{f_j^*} + u_{f_j^*}}{3}, \forall j \text{ için} \quad \text{Eşitlik 5}$$

Bulanık en kötü değerlerin durulaştırma işlemi Eşitlik 6'da gösterilmiştir.

$l_{f_j^-}$: bulanık en kötü değerlerin alt limiti

$m_{f_j^-}$: bulanık en kötü değerlerin orta noktası

$u_{f_j^-}$: bulanık en kötü değerlerin üst limiti

f_j^- : j . kriter için durulaştırılmış en kötü değer

$$f_j^- = \frac{l_{f_j^-} + m_{f_j^-} + u_{f_j^-}}{3}, \forall j \text{ için} \quad \text{Eşitlik 6}$$

Ardından Eşitlik 7 kullanılarak her bir alternatifi en iyi değere olan bulanık mesafesi hesaplanır.

S_i : i . alternatifi en iyi çözüme olan bulanık mesafesi

$$S_i = \sum_{j=1}^n \left[\frac{\tilde{w}_j (f_j^* - \tilde{f}_{ij})}{(f_j^* - f_j^-)} \right] \quad \text{Eşitlik 7}$$

Sonraki adımda, her bir alternatifi bulanık en iyi değere olan maksimum mesafesi saptanır. Bu işlem Eşitlik 8 kullanılarak yapılır.

$$\tilde{R}_i = \max \left[\frac{\tilde{w}_j (f_j^* - \tilde{f}_{ij})}{(f_j^* - f_j^-)} \right] \quad \text{Eşitlik 8}$$

Daha sonra Eşitlik 7 ve 8 yardımıyla bulunan bu değerler durulaştırılır. Her bir alternatifi en iyi değere olan durulaştırılmış toplam mesafesi Eşitlik 9 kullanılarak bulunur.

l_{S_i} : bulanık toplam mesafe alt limiti

m_{S_i} : bulanık toplam mesafe orta noktası

u_{S_i} : bulanık toplam mesafe üst limiti

S_i : i . alternatif için durulaştırılmış toplam mesafe

$$S_i = \frac{l_{S_i} + m_{S_i} + u_{S_i}}{3}, \forall i \text{ için} \quad \text{Eşitlik 9}$$

Her bir alternatife en iyi değere olan durulaştırılmış maksimum mesafesi Eşitlik 10 kullanılarak bulunur.

$l_{\bar{R}_i}$: bulanık maksimum mesafe alt limiti

$m_{\bar{R}_i}$: bulanık maksimum mesafe orta noktası

$u_{\bar{R}_i}$: bulanık maksimum mesafe üst limiti

R_i : i . alternatif için durulaştırılmış maksimum mesafe

$$R_i = \frac{l_{\bar{R}_i} + m_{\bar{R}_i} + u_{\bar{R}_i}}{3}, \forall j \text{ için}$$

Eşitlik 10

Daha sonra her bir alternatife en iyi çözüme olan durulaştırılmış toplam mesafeleri arasındaki en büyük ve en küçük değerler hesaplanır. Aynı işlem durulaştırılmış mesafe hesaplamaları için de gerçekleştirilir. Her bir alternatife en iyi çözüme olan durulaştırılmış toplam mesafeleri arasındaki en büyük ve en küçük değerler Eşitlik 11, durulaştırılmış maksimum mesafeler arasındaki en büyük ve en küçük değerlerin bulunması ise Eşitlik 12 ile gerçekleştirilir.

$$S^* = \min_i S_i \quad S^- = \max_i S_i$$

Eşitlik 11

$$R^* = \min_i R_i \quad R^- = \max_i R_i$$

Eşitlik 12

Bu işlemin devamında her bir alternatif için bulanık grup faydası Eşitlik 13 yardımıyla hesaplanır.

v : maksimum grup faydasını gösteren strateji katsayısı

$$\bar{Q}_i = \frac{v(\bar{S}_i - S^*)}{S^- - S^*} + (1 - v) \frac{(\bar{R}_i - R^*)}{(R^- - R^*)}$$

Eşitlik 13

Maksimum grup faydasını gösteren strateji önem katsayısı uzlaşma göstergesi olarak genellikle 0,5 olarak alınmaktadır (Opricovic, 2011).

Sonraki aşamada üçgen bulanık sayılar alt limit değeri, en olası değer ve üst limit değerinin ortalaması alınarak tek bir değere dönüştürülür. Her bir alternatif için bulanık grup faydasının durulaştırılması işlemi Eşitlik 14'te gösterilmiştir.

$l_{\bar{Q}_i}$: bulanık grup faydası alt limiti

$m_{\bar{Q}_i}$: bulanık grup faydası orta noktası

$u_{\bar{Q}_i}$: bulanık grup faydası üst limiti

Q_i : i . alternatif için durulaştırılmış grup faydası

$$Q_i = \frac{l_{\bar{Q}_i} + m_{\bar{Q}_i} + u_{\bar{Q}_i}}{3}, \forall i \text{ için}$$

Eşitlik 14

Q_i değerleri küçükten büyüğe sıralanır ve bu değerler içerisindeki en küçüğü tüm kriterler bir arada incelendiğinde en iyi alternatif olarak karşımıza çıkar.

Alternatiflerin birbirlerine üstünlüklerine ilişkin detay analizler gerçekleştirmek üzere her bir alternatife en iyi değere olan bulanık mesafesi, her bir alternatife bulanık en iyi değere olan maksimum mesafesi ve her bir alternatif için grup faydası değerleri küçükten büyüğe sıralanır. Her üç değer de sıralamada aynı yeri almışsa, o alternatif kabul edilebilir istikrar kümesinin elemanıdır. Bunun yanı sıra, her bir alternatife grup faydası değerinin, kendinden sonra gelen alternatife grup faydası değerinden farkı Eşitlik 15'teki eşik değeri aşıyorsa o alternatif kabul edilebilir avantaj kümesinin elemanı olur. Buna göre, o alternatif kendinden sonra gelen alternatife göre bariz bir avantaja sahiptir. Kabul edilebilir avantaj tespit edilememesi halinde önceki paragrafta belirtildiği üzere grup faydası değeri en küçük olan alternatif bulanık çok kriterli karar verme probleminde tüm kriterler bir arada düşünüldüğünde en iyi alternatif olarak değerlendirilir.

DQ: eşik değeri

$$DQ = \frac{1}{m-1}$$

Eşitlik 15

İzleyen bölümde Bulanık EDAS yöntemi uygulama süreci denklemler yardımıyla adım adım açıklanacaktır.

Bulanık EDAS Yöntemi

Bulanık EDAS (Evaluation based on Distance from Average Solution) bulanık karar matrisleri yardımı ile alternatifleri değerlendirmede kullanılan yöntemlerden birisidir. EDAS kavramı ortalama çözüm uzaklığına dayalı değerlendirme şeklinde ifade edilebilmektedir (Özbek ve Engür, 2018: 420). Bulanık EDAS hesaplama süreci aşağıda açıklanmıştır (Kas Bayrakdaroğlu ve Kundakçı, 2019: 156-157).

Problemin çözümünde etkisi olan kriterlerin önem derecelerinin belirlenmesi için üçgen bulanık sayılardan oluşan bir ölçek kullanılır. Bulanık EDAS yöntemindeki kriter değerlendirme ölçeği daha önce Bulanık VIKOR yöntemi açıklanırken gösterilen (Görsel 1)'deki ölçek ile aynıdır. Bu ölçek yardımı ile meydana getirilen bulanık ağırlık matrisi de Bulanık VIKOR yönteminde verilen Eşitlik 1 ile aynıdır.

(Görsel 2)'deki ölçek vasıtasıyla oluşturulan bulanık karar matrisinin yapısı Eşitlik 16'da verilmiştir.

i : alternatif; $i=1,2,3,\dots,m$

i : alternatif; $i = 1,2,3, \dots, m$

\tilde{x}_{ij} : i . alternatifin j . kriter açısından sahip olduğu performans değeri

$l_{\tilde{x}_{ij}}$: \tilde{x}_{ij} üçgen bulanık sayısı alt limit değeri

$m_{\tilde{x}_{ij}}$: \tilde{x}_{ij} üçgen bulanık sayısı orta noktası

$u_{\tilde{x}_{ij}}$: \tilde{x}_{ij} üçgen bulanık sayısı üst limit değeri

D: bulanık karar matrisi

$$D = \begin{bmatrix} \tilde{x}_{11} & \tilde{x}_{12} & \dots & \tilde{x}_{1n} \\ \tilde{x}_{21} & \tilde{x}_{22} & \dots & \tilde{x}_{2n} \\ \vdots & \vdots & \dots & \vdots \\ \tilde{x}_{m1} & \tilde{x}_{m2} & \dots & \tilde{x}_{mn} \end{bmatrix}, \quad i = 1,2, \dots, m; \quad j = 1,2, \dots, n \quad \text{Eşitlik 16}$$

Bu işlemlerin ardından her bir kriter için ortalama çözüm matrisi oluşturulur. Ortalama çözüm matrisi değerlerinin hesaplanması Eşitlik 17'de gösterilmiştir.

\tilde{a}_j : j . kriter için ortalama çözüm değeri

$$\tilde{a}_j = \frac{\sum_{i=1}^m \tilde{x}_{ij}}{m}, \quad \forall j \text{ için} \quad \text{Eşitlik 17}$$

Daha sonra ortalamadan pozitif uzaklık değerleri hesaplanır. Ortalamadan pozitif uzaklık değerlerinin bulunmasında bulanık karar matrisindeki değerler ile her bir kriter için bulunan ortalama çözüm değerlerinin durulaştırılması işlemi yapılır. Bulanık karar matrisindeki değerlerin durulaştırılması Eşitlik 18'de gösterilmiştir.

x_{ij} : i . alternatifin j . kriter açısından sahip olduğu durulaştırılmış değer

$$x_{ij} = \frac{l_{\tilde{x}_{ij}} + m_{\tilde{x}_{ij}} + u_{\tilde{x}_{ij}}}{3}, \quad \forall i, j \text{ için} \quad \text{Eşitlik 18}$$

Ortalama çözüm değerlerinin durulaştırılması Eşitlik 19'da gösterilmiştir.

$l_{\tilde{a}_j}$: j . kriter ortalama çözüm alt limit değeri

$m_{\tilde{a}_j}$: j . kriter ortalama çözüm orta noktası

$u_{\tilde{a}_j}$: j . kriter ortalama çözüm üst limit değeri

av_j : j . kriter için durulaştırılmış ortalama çözüm değeri

$$av_j = \frac{l_{\tilde{a}_j} + m_{\tilde{a}_j} + u_{\tilde{a}_j}}{3}, \quad \forall j \text{ için} \quad \text{Eşitlik 19}$$

F: fayda yönlü kriter

M: maliyet yönlü kriter

Ortalamadan pozitif uzaklık değerlerinin hesaplanması kriterin fayda veya maliyet yönlü olmasına göre farklılık arz etmektedir. Fayda yönlü kriter değerinin büyük olmasının daha iyi durumu gösterdiği kriter iken maliyet yönlü kriter değerinin küçük olmasının daha iyi durumu gösterdiği kriterdir. Ortalamadan pozitif uzaklık değerlerinin hesaplanması Eşitlik 20, 21 ve 22'de verilmiştir.

$\widetilde{p\bar{d}a}_{ij}$: i. alternatifin j. kriter açısından

ortalamadan pozitif uzaklık değeri

$l_{\widetilde{p\bar{d}a}_{ij}}$: ortalamadan pozitif uzaklık alt limit değeri

$m_{\widetilde{p\bar{d}a}_{ij}}$: ortalamadan pozitif uzaklık orta noktası

$u_{\widetilde{p\bar{d}a}_{ij}}$: ortalamadan pozitif uzaklık üst limit değeri

$$l_{\widetilde{p\bar{d}a}_{ij}} = \begin{cases} j \in F \wedge x_{ij} < av_j \Rightarrow 0 \\ j \in F \wedge x_{ij} \geq av_j \Rightarrow \frac{l_{ij} - u_{\bar{a}v_j}}{av_j} \\ j \in M \wedge x_{ij} < av_j \Rightarrow \frac{l_{\bar{a}v_j} - u_{ij}}{av_j} \\ j \in M \wedge x_{ij} \geq av_j \Rightarrow 0 \end{cases} \quad \text{Eşitlik 20}$$

$$m_{\widetilde{p\bar{d}a}_{ij}} = \begin{cases} j \in F \wedge x_{ij} < av_j \Rightarrow 0 \\ j \in F \wedge x_{ij} \geq av_j \Rightarrow \frac{m_{ij} - m_{\bar{a}v_j}}{av_j} \\ j \in M \wedge x_{ij} < av_j \Rightarrow \frac{m_{\bar{a}v_j} - m_{ij}}{av_j} \\ j \in M \wedge x_{ij} \geq av_j \Rightarrow 0 \end{cases} \quad \text{Eşitlik 21}$$

$$u_{\widetilde{p\bar{d}a}_{ij}} = \begin{cases} j \in F \wedge x_{ij} < av_j \Rightarrow 0 \\ j \in F \wedge x_{ij} \geq av_j \Rightarrow \frac{u_{ij} - l_{\bar{a}v_j}}{av_j} \\ j \in M \wedge x_{ij} < av_j \Rightarrow \frac{u_{\bar{a}v_j} - l_{ij}}{av_j} \\ j \in M \wedge x_{ij} \geq av_j \Rightarrow 0 \end{cases} \quad \text{Eşitlik 22}$$

Ortalamadan pozitif uzaklık değerlerinin hesaplanmasının ardından ortalamadan negatif uzaklık değerlerinin hesaplanması gerekmektedir. Ortalamadan negatif uzaklık değerlerinin hesaplanması da ortalamadan pozitif uzaklık değerlerinin hesaplanması gibi kriterin fayda veya maliyet yönlü olmasına göre farklılık arz etmektedir. Ortalamadan negatif uzaklık değerlerinin hesaplanması Eşitlik 23, 24 ve 25'te verilmiştir.

$\widetilde{p\bar{d}a}_{ij}$: i. alternatifin j. kriter açısından

ortalamadan pozitif uzaklık değeri

$l_{\widetilde{p\bar{d}a}_{ij}}$: ortalamadan pozitif uzaklık alt limit değeri

$m_{\widetilde{p\bar{d}a}_{ij}}$: ortalamadan pozitif uzaklık orta noktası

$u_{\widetilde{p\bar{d}a}_{ij}}$: ortalamadan pozitif uzaklık üst limit değeri

$$l_{\widetilde{n\bar{d}a}_{ij}} = \begin{cases} j \in F \wedge x_{ij} < av_j \Rightarrow \frac{l_{\bar{a}v_j} - u_{ij}}{av_j} \\ j \in F \wedge x_{ij} \geq av_j \Rightarrow 0 \\ j \in M \wedge x_{ij} < av_j \Rightarrow 0 \\ j \in M \wedge x_{ij} \geq av_j \Rightarrow \frac{l_{ij} - u_{\bar{a}v_j}}{av_j} \end{cases} \quad \text{Eşitlik 23}$$

$$m_{\widetilde{n\bar{d}a}_{ij}} = \begin{cases} j \in F \wedge x_{ij} < av_j \Rightarrow \frac{m_{\bar{a}v_j} - m_{ij}}{av_j} \\ j \in F \wedge x_{ij} \geq av_j \Rightarrow 0 \\ j \in M \wedge x_{ij} < av_j \Rightarrow 0 \\ j \in M \wedge x_{ij} \geq av_j \Rightarrow \frac{m_{ij} - m_{\bar{a}v_j}}{av_j} \end{cases} \quad \text{Eşitlik 24}$$

$$u_{\widetilde{n\bar{d}a}_{ij}} = \begin{cases} j \in F \wedge x_{ij} < av_j \Rightarrow \frac{u_{\bar{a}v_j} - l_{ij}}{av_j} \\ j \in F \wedge x_{ij} \geq av_j \Rightarrow 0 \\ j \in M \wedge x_{ij} < av_j \Rightarrow 0 \\ j \in M \wedge x_{ij} \geq av_j \Rightarrow \frac{u_{ij} - l_{\bar{a}v_j}}{av_j} \end{cases} \quad \text{Eşitlik 25}$$

Daha sonra ağırlıklı negatif ve pozitif uzaklık değerleri bulunur.

$\bar{s}p_i$: *i. alternatif için ağırlıklı pozitif uzaklık değeri*

$\bar{n}p_i$: *i. alternatif için ağırlıklı negatif uzaklık değeri*

Ağırlıklı pozitif uzaklık değerlerinin bulunması Eşitlik 26 ile gerçekleştirilir.

$$\bar{s}p_i = \sum_{j=1}^n \bar{w}_j * \bar{p}da_{ij}, \forall i \text{ için} \quad \text{Eşitlik 26}$$

Ağırlıklı negatif uzaklık değerlerinin bulunması Eşitlik 27 ile gerçekleştirilir.

$$\bar{n}p_i = \sum_{j=1}^n \bar{w}_j * \bar{n}da_{ij}, \forall i \text{ için} \quad \text{Eşitlik 27}$$

Daha sonra bu değerlerin durulaştırılması gerekmektedir. Ağırlıklı pozitif uzaklık değerlerinin durulaştırılması Eşitlik 28'de gösterilmiştir.

sp_i : *durulaştırılmış ağırlıklı pozitif uzaklık değeri*

$l_{\bar{s}p_i}$: *durulaştırılmış pozitif uzaklık alt limit değeri*

$m_{\bar{s}p_i}$: *durulaştırılmış pozitif uzaklık orta noktası*

$u_{\bar{s}p_i}$: *durulaştırılmış pozitif uzaklık üst limit değeri*

$$sp_i = \frac{l_{\bar{s}p_i} + m_{\bar{s}p_i} + u_{\bar{s}p_i}}{3} \quad \text{Eşitlik 28}$$

Ağırlıklı negatif uzaklık değerlerinin durulaştırılması Eşitlik 29'da gösterilmiştir.

np_i : *durulaştırılmış ağırlıklı negatif uzaklık değeri*

$l_{\bar{n}p_i}$: *durulaştırılmış negatif uzaklık alt limit değeri*

$m_{\bar{n}p_i}$: *durulaştırılmış negatif uzaklık orta noktası*

$u_{\bar{n}p_i}$: *durulaştırılmış negatif uzaklık üst limit değeri*

$$np_i = \frac{l_{\bar{n}p_i} + m_{\bar{n}p_i} + u_{\bar{n}p_i}}{3} \quad \text{Eşitlik 29}$$

Daha sonra ağırlıklı pozitif uzaklık değerleri ile ağırlıklı negatif uzaklık değerlerinin normalize edilmesi gerekmektedir. Ağırlıklı pozitif uzaklık değerlerinin normalleştirilmesi Eşitlik 30'da gösterilmiştir.

$\bar{n}\bar{s}p_i$: *i. alternatif için ağırlıklı normalize pozitif uzaklık değeri*

$$\bar{n}\bar{s}p_i = \frac{\bar{s}p_i}{\max sp_i}, \forall i \text{ için} \quad \text{Eşitlik 30}$$

Ağırlıklı negatif uzaklık değerlerinin normalleştirilmesi Eşitlik 31'de gösterilmiştir.

$\bar{n}\bar{s}n_i$: *i. alternatif için ağırlıklı normalize negatif uzaklık değeri*

$$\bar{n}\bar{s}n_i = 1 - \frac{\bar{s}n_i}{\max sn_i}, \forall i \text{ için} \quad \text{Eşitlik 31}$$

Bu işlemlerin ardından her bir alternatifin genel değerlendirme puanı Eşitlik 32 kullanılarak bulunur.

$\bar{a}s_i$: *i. alternatifin genel değerlendirme puanı*

$$\bar{a}s_i = \frac{\bar{n}\bar{s}p_i + \bar{n}\bar{s}n_i}{2}, \forall i \text{ için} \quad \text{Eşitlik 32}$$

Son işlem her bir alternatifin durulaştırılmış genel değerlendirme puanını hesaplamaktır. Durulaştırılmış genel değerlendirme puanının hesaplanması Eşitlik 33'te verilmiştir.

as_i : *i. alternatifin durulaştırılmış genel değerlendirme puanı*

l_{as_i} : *durulaştırılmış genel puan alt limit değeri*

m_{as_i} : *durulaştırılmış genel puan orta noktası*

u_{as_i} : *durulaştırılmış genel puan üst limit değeri*

$$as_i = \frac{l_{as_i} + m_{as_i} + u_{as_i}}{3}, \forall i \text{ için} \quad \text{Eşitlik 33}$$

Durulaştırılmış genel değerlendirme puanları arasındaki en yüksek değer tüm kriterler bir arada incelendiğinde en iyi alternatifi göstermektedir.

Uygulama

Solunum, asit- baz dengesizliklerinin değerlendirilmesinde arteriyel (atardamar) kanda oksijen ile karbondioksit parsiyel basınçlarının, oksijen saturasyonunun, pH ve bikarbonat değerlerinin ölçümü, arter kan gazı analizi ile yapılmaktadır. Bir takım hastalıkların nedenselliğinin belirlenmesinde ve ciddiyet derecesinin değerlendirilmesinde kritik öneme sahip kan gazı analizi, kan gazı cihazı ile gerçekleştirilmektedir. Bu cihazla yapılan analizlerle, metabolik hastalıkların tanısı ve takibi, solunum yetmezliklerinin çeşitleri ve verilen tedavilerin etkinliği kontrol edilmektedir.

Uygulama amacıyla ilk aşamada bir laboratuvarında kan gazı cihazı kullanan veya satışını gerçekleştiren uzmanlar ile görüşülmüştür. Bu görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler ve literatür araştırması sonucunda kan gazı cihazı seçiminde göz önünde tutulması gereken kriterler belirlenmiştir:

- *Örnek Sonuçlarının Güvenilir Olması; Tetkik işlemi yapılmadan önce standartlara uygun olan cihazın işlem sonrası hata yapmadan doğru sonuçlar vermesi olarak tanımlanmıştır (Soylular, 2006: 41, 110, 125; Kangazı, Erişim Tarihi: 03.01.2021).*
- *Cihaz Oryantasyon Eğitimi; Cihazı kullanacak olan personele, kullanım kılavuzları ve gerekli çalışma talimatlarının öğretildiği ve geri bildirim alındığı süreçler olarak açıklanmıştır (Ünsal ve Ağırbaş, 2011: 8; Soylular, 2006: 43, 91; Selvi, 2009: 108).*
- *Cihazın Kullanımının Kolay Olması; Kullanılacak cihazın menü geçişlerinin kolaylıkla anlaşılır ve ergonomik açıdan rahat bir yapıya sahip olması anlamındadır (Soylular, 2006: xxi, xxii, 12).*
- *Fiyatının Uygun Olması; Hizmet veya kit / sarf malzeme kullanılmak üzere, alımına karar verilecek olan cihaz maliyetinin, en düşük düzeyde olması olarak ifade edilmiştir (Özudoğru, 2018: 52; Ünsal ve Ağırbaş, 2011: 8).*
- *Cihaz Kurulumu Sonrası Destek Hizmetleri; Kesintisiz hizmetin aksamaması amacıyla, oluşabilecek arıza durumlarında, yüklenici firmanın olumsuzlukları gidermesi ve hizmetin devamının sağlanması olarak açıklanmıştır (Özudoğru, 2018: 52; Ünsal ve Ağırbaş, 2011: 8; Soylular, 2006: 119, 121; Selvi, 2009: 108).*
- *Cihazın Kapasitesi; Cihazın aynı seansta örnek yani numune alım sayısı sınırı olarak açıklanmıştır (Ünsal ve Ağırbaş, 2011: 8, Turhan, 2014: Erişim tarihi: 03.01.2021).*
- *Cihazın Sonuç Verme Hızı; Tıbbi cihaza yüklenen örneklerin, en kısa sürede sonuç çıktılarının alınması olarak ifade edilmiştir. Yüksek hızda sonuç verebilen cihaz istendik olmaktadır (Turhan, 2014: Erişim tarihi: 03.01.2021; Tıbbi Cihaz Yönetmeliği, Erişim Tarihi: 03.01:2021; Kangazı, Erişim Tarihi: 03.01.2021).*
- *Numunenin Cihazda Bekleme Süresi; Alınan örnekler, cihazda belirli bir süre bekletilmek zorundadır. Buna inkübasyon süresi denilmektedir. Her cihaz için farklı sürelerde olabilmekle birlikte, sürenin kısa olması istendik bir durumdur (Turhan, 2014: Erişim tarihi: 03.01.2021).*
- *Kontaminasyon Engelleyici Nitelikte Olması; Cihaz kullanıcılarının herhangi bir nedenle vücut sıvıları (numune tüpleri) ile kirlenmemesi veya herhangi bir bulaşın oluşmaması için kapalı sistemlere sahip tıbbi cihazların kullanılması olarak açıklanmıştır (Turhan, 2014: Erişim tarihi: 03.01.2021; Tıbbi Cihaz Yönetmeliği, Erişim Tarihi: 03.01:2021).*

Kriter açıklamalarının arkasından inceleme yapılacak 2 adet kan gazı cihazı alternatifi belirlenmiştir. Bu kriterler ile (Görsel 1)'deki ölçek vasıtasıyla elde edilen bulanık önem dereceleri (Görsel 4)'te verildiği gibi bulunmuştur.

Kriter Kodu	Değerlendirme Faktörü	Bulanık Önem Derecesi		
Kriter 1	Örnek Sonuçlarının Güvenilir Olması	0,9	1,0	1,0
Kriter 2	Cihaz Oryantasyon Eğitimi	0,9	1,0	1,0
Kriter 3	Cihazın Kullanımının Kolay Olması	0,9	1,0	1,0
Kriter 4	Fiyatının Uygun Olması	0,7	0,9	1,0
Kriter 5	Cihaz Kurulumu Sonrası Destek Hizmetleri	0,9	1,0	1,0
Kriter 6	Cihazın Kapasitesi	0,5	0,7	0,9

Kriter 7	Cihazın Sonuç Verme Hızı	0,9	1,0	1,0
Kriter 8	Numunenin Cihazda Bekleme Süresi	0,9	1,0	1,0
Kriter 9	Kontaminasyon Engelleyici Nitelikte Olması	0,9	1,0	1,0

Görsel 4: Kriterlerin Bulanık Önem Dereceleri

Kriterler için uzmanlar tarafından değerlendirme yapıldıktan sonra aynı uzmanların kan gazı cihazı alternatifleri için değerlendirme yapmaları istenmiştir. (Görsel 5)'te 1 numaralı kan gazı cihazı alternatifi için yapılan değerlendirmeler gösterilmiştir. (Görsel 5)'te örnek olarak gösterilen değerlendirmeler bulanık karar matrisinin bir parçasını teşkil etmektedir.

Kriter Kodu	Değerlendirme Faktörü	Bulanık Önem Derecesi		
Kriter 1	Örnek sonuçlarının güvenilir olması	5	7	9
Kriter 2	Cihaz Oryantasyon Eğitimi	5	7	9
Kriter 3	Cihazın Kullanımının Kolay Olması	5	7	9
Kriter 4	Fiyatının Uygun Olması	3	5	7
Kriter 5	Cihaz Kurulumu Sonrası Destek Hizmetleri	5	7	9
Kriter 6	Cihazın Kapasitesi	5	7	9
Kriter 7	Cihazın Sonuç Verme Hızı	5	7	9
Kriter 8	Numunenin Cihazda Bekleme Süresi	5	7	9
Kriter 9	Kontaminasyon Engelleyici Nitelikte Olması	5	7	9

Görsel 5: 1 Numaralı Kan Gazı Cihazı Alternatifi Değerlendirmesi

Bu aşamanın ardından Bulanık VIKOR ile Bulanık EDAS işlemleri farklılaşmaktadır. Bu noktada, ilk olarak Bulanık VIKOR yöntemine göre bulunan sonuçlar gösterilmiştir.

Bulanık karar matrisinin hazırlanmasının ardından her bir değerlendirme kriteri için en iyi ve en kötü değerler Eşitlik 3 ve Eşitlik 4 yardımıyla bulunmuştur. Bu sonuçlar (Görsel 6)'da gösterilmiştir.

Kriter Kodu	Bulanık En İyi Değer			Bulanık En Kötü Değer		
Kriter 1	9	10	10	5	7	9
Kriter 2	9	10	10	5	7	9
Kriter 3	9	10	10	5	7	9
Kriter 4	9	10	10	3	5	7
Kriter 5	9	10	10	5	7	9
Kriter 6	9	10	10	5	7	9
Kriter 7	9	10	10	5	7	9
Kriter 8	9	10	10	5	7	9
Kriter 9	9	10	10	5	7	9

Görsel 6: Bulanık En İyi ve En Kötü Değerler

Daha sonra bulanık en iyi ve bulanık en kötü değerler Eşitlik 5 ve 6 kullanılarak durulaştırılmıştır. Durulaştırılmış bulanık en iyi ve bulanık en kötü değerler (Görsel 7)'de gösterilmiştir.

	f_j^*	f_j^-
Kriter 1	9,666667	7,000000
Kriter 2	9,666667	7,000000
Kriter 3	9,666667	7,000000
Kriter 4	9,666667	5,000000
Kriter 5	9,666667	7,000000
Kriter 6	9,666667	7,000000
Kriter 7	9,666667	7,000000
Kriter 8	9,666667	7,000000
Kriter 9	9,666667	7,000000

Görsel 7: Durulaştırılmış Bulanık En İyi ve En Kötü Değerler

Ardından Eşitlik 7 kullanılarak her bir alternatife en iyi değere olan bulanık mesafesi hesaplanmış ve Eşitlik 9 yardımıyla durulaştırılmıştır. Her bir alternatife en iyi değere olan toplam bulanık mesafesi ve durulaştırılmış değerler (Görsel 8)'de gösterilmiştir.

	l_{S_i}	m_{S_i}	u_{S_i}	S_i
Alternatif 1	2,100000	8,600000	15,253571	8,651190
Alternatif 2	-0,900000	-1,026786	2,117857	0,063690

Görsel 8: \tilde{S}_i, S_i Değerleri

Daha sonra Eşitlik 8 kullanılarak her bir alternatife en iyi değere olan maksimum mesafesi hesaplanmış ve Eşitlik 10 yardımıyla durulaştırılmıştır. Her bir alternatife en iyi değere olan maksimum bulanık mesafesi ve durulaştırılmış değerler (Görsel 9)'da gösterilmiştir.

	l_{R_i}	m_{R_i}	u_{R_i}	R_i
Alternatif 1	0,400000	1,000000	1,750000	1,050000
Alternatif 2	-0,050000	-0,064286	0,250000	0,045238

Görsel 9: \tilde{R}_i, R_i Değerleri

Her bir alternatife en iyi çözüme olan durulaştırılmış toplam mesafeleri arasındaki en büyük ve en küçük değerler Eşitlik 11, durulaştırılmış maksimum mesafeler arasındaki en büyük ve en küçük değerler ise Eşitlik 12 kullanılarak bulunmuş ve değerler (Görsel 10)'da gösterilmiştir.

S^*	0,063690
S^-	8,651190
R^*	0,045238
R^-	1,050000

Görsel 10: S^*, S^-, R^*, R^- Değerleri

Bu işlemin devamında her bir alternatif için bulanık grup faydası Eşitlik 13 yardımıyla hesaplanmış ve Eşitlik 14 kullanılarak durulaştırılmıştır. Bulanık ve durulaştırılmış grup faydası değerleri (Görsel 11)'de gösterilmiştir.

	l_{Q_i}	m_{Q_i}	u_{Q_i}	Q_i
Alternatif 1	0,295103	0,972138	1,732759	1,000000
Alternatif 2	-0,103503	-0,117994	0,221498	0,000000

Görsel 11: \tilde{Q}_i, Q_i Değerleri

Buna göre 2 numaralı kan gazı cihazı alternatifi 9 kriter bir arada düşünüldüğünde en iyi alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır. Verilen kararın doğruluğunu test etmek amacıyla aynı probleme bir başka bulanık çok kriterli karar verme yöntemi olan Bulanık EDAS işlemleri uygulanmış ve sonuçlar karşılaştırılmıştır. Kriter değerlendirmelerini gösteren bulanık ağırlık matrisi ile bulanık karar matrisi değerleri Bulanık VIKOR yöntemi ile aynıdır. Bu noktadan sonra ise Bulanık EDAS yöntemine özgü işlemler başlamakta ve süreç farklılaşmaktadır. Bulanık EDAS yöntemine özgü ilk işlem olarak her bir kriter için Eşitlik 17 yardımıyla ortalama çözüm matrisi oluşturulur ve Eşitlik 19 yardımıyla bu değerler durulaştırılır. Her bir kritere ilişkin bulanık ve durulaştırılmış ortalama çözüm matrisi değerleri (Görsel 12)'de gösterilmiştir.

	$l_{\bar{a}v_j}$	$m_{\bar{a}v_j}$	$u_{\bar{a}v_j}$	av_j
Kriter 1	7	8,5	9,5	8,333333
Kriter 2	7	8,5	9,5	8,333333
Kriter 3	7	8,5	9,5	8,333333
Kriter 4	6	7,5	8,5	7,333333
Kriter 5	7	8,5	9,5	8,333333
Kriter 6	7	8,5	9,5	8,333333
Kriter 7	7	8,5	9,5	8,333333
Kriter 8	7	8,5	9,5	8,333333
Kriter 9	7	8,5	9,5	8,333333

Görsel 12: $\bar{a}v_j, av_j$ Değerleri

Daha sonra ortalamadan pozitif uzaklık değerleri hesaplanmalıdır. Ancak ortalamadan pozitif uzaklık değerlerinin bulunması için durulaştırılmış bulanık karar matrisi değerlerine ihtiyaç bulunmaktadır. Eşitlik 18 yardımıyla bulunan durulaştırılmış bulanık karar matrisi değerleri (Görsel 13)'de gösterilmiştir.

	Alternatif 1	Alternatif 2
Kriter 1	7,000000	9,666667
Kriter 2	7,000000	9,666667
Kriter 3	7,000000	9,666667
Kriter 4	7,000000	9,666667
Kriter 5	7,000000	9,666667
Kriter 6	7,000000	9,666667
Kriter 7	7,000000	9,666667
Kriter 8	7,000000	9,666667
Kriter 9	7,000000	9,666667

Görsel 13: x_{ij} Değerleri

Daha sonra ortalamadan pozitif uzaklık değerleri Eşitlik 20, 21 ve 22 kullanılarak hesaplanmıştır. Alternatif 1 için bulunan ortalamadan pozitif uzaklık değerleri (Görsel 14)'te ve alternatif 2 için bulunan ortalamadan pozitif uzaklık değerleri ise (Görsel 15)'te gösterilmiştir.

	$l_{\bar{p}d\bar{a}_{ij}}$	$m_{\bar{p}d\bar{a}_{ij}}$	$u_{\bar{p}d\bar{a}_{ij}}$
Kriter 1	0,000000	0,000000	0,000000
Kriter 2	0,000000	0,000000	0,000000
Kriter 3	0,000000	0,000000	0,000000
Kriter 4	0,000000	0,000000	0,000000
Kriter 5	0,000000	0,000000	0,000000
Kriter 6	0,000000	0,000000	0,000000
Kriter 7	0,000000	0,000000	0,000000
Kriter 8	0,000000	0,000000	0,000000
Kriter 9	0,000000	0,000000	0,000000

Görsel 14: Alternatif 1 için $\bar{p}d\bar{a}_{ij}$ Değerleri

	$l_{\bar{p}d\bar{a}_{ij}}$	$m_{\bar{p}d\bar{a}_{ij}}$	$u_{\bar{p}d\bar{a}_{ij}}$
Kriter 1	-0,060000	0,180000	0,360000
Kriter 2	-0,060000	0,180000	0,360000
Kriter 3	-0,060000	0,180000	0,360000
Kriter 4	0,068182	0,340909	0,545455
Kriter 5	-0,060000	0,180000	0,360000
Kriter 6	-0,060000	0,180000	0,360000
Kriter 7	-0,060000	0,180000	0,360000
Kriter 8	-0,060000	0,180000	0,360000
Kriter 9	-0,060000	0,180000	0,360000

Görsel 15: Alternatif 2 için $\bar{p}d\bar{a}_{ij}$ Değerleri

Ortalamadan pozitif uzaklık değerlerinin hesaplanmasının ardından ortalamadan negatif uzaklık değerleri Eşitlik 23, 24 ve 25 kullanılarak hesaplanmıştır. Alternatif 1 için bulunan ortalamadan negatif uzaklık değerleri (Görsel 16)'da ve alternatif 2 için bulunan ortalamadan negatif uzaklık değerleri ise (Görsel 17)'de gösterilmiştir.

	$l_{\overline{nda}_{ij}}$	$m_{\overline{nda}_{ij}}$	$u_{\overline{nda}_{ij}}$
Kriter 1	-0,240000	0,180000	0,540000
Kriter 2	-0,240000	0,180000	0,540000
Kriter 3	-0,240000	0,180000	0,540000
Kriter 4	-0,136364	0,340909	0,750000
Kriter 5	-0,240000	0,180000	0,540000
Kriter 6	-0,240000	0,180000	0,540000
Kriter 7	-0,240000	0,180000	0,540000
Kriter 8	-0,240000	0,180000	0,540000
Kriter 9	-0,240000	0,180000	0,540000

Görsel 16: Alternatif 1 için \overline{nda}_{ij} Değerleri

	$l_{\overline{nda}_{ij}}$	$m_{\overline{nda}_{ij}}$	$u_{\overline{nda}_{ij}}$
Kriter 1	0,000000	0,000000	0,000000
Kriter 2	0,000000	0,000000	0,000000
Kriter 3	0,000000	0,000000	0,000000
Kriter 4	0,000000	0,000000	0,000000
Kriter 5	0,000000	0,000000	0,000000
Kriter 6	0,000000	0,000000	0,000000
Kriter 7	0,000000	0,000000	0,000000
Kriter 8	0,000000	0,000000	0,000000
Kriter 9	0,000000	0,000000	0,000000

Görsel 17: Alternatif 2 için \overline{nda}_{ij} Değerleri

Daha sonra Eşitlik 26 kullanılarak ağırlıklı pozitif uzaklık değerleri hesaplanmış ve Eşitlik 28 yardımıyla durulaştırılmıştır. Bulanık ve durulaştırılmış ağırlıklı pozitif uzaklık değerleri (Görsel 18)'de gösterilmiştir.

	$l_{\overline{sp}_i}$	$m_{\overline{sp}_i}$	$u_{\overline{sp}_i}$	sp_i
Alternatif 1	0,000000	0,000000	0,000000	0,000000
Alternatif 2	-0,360273	1,692818	3,389455	1,574000

Görsel 18: \overline{sp}_i, sp_i Değerleri

Ağırlıklı pozitif uzaklık değerlerinin ardından Eşitlik 27 kullanılarak ağırlıklı negatif uzaklık değerleri hesaplanmış ve Eşitlik 29 yardımıyla durulaştırılmıştır. Bulanık ve durulaştırılmış ağırlıklı negatif uzaklık değerleri (Görsel 19)'da gösterilmiştir.

	$l_{\overline{np}_i}$	$m_{\overline{np}_i}$	$u_{\overline{np}_i}$	np_i
Alternatif 1	-1,727455	1,692818	5,016000	1,660455
Alternatif 2	0,000000	0,000000	0,000000	0,000000

Görsel 19: \overline{np}_i, np_i Değerleri

Ardından ağırlıklı pozitif uzaklık değerleri Eşitlik 30 kullanılarak normalize edilmiştir. Bulunan değerler (Görsel 20)'de gösterilmiştir.

	$l_{\overline{nsp}_i}$	$m_{\overline{nsp}_i}$	$u_{\overline{nsp}_i}$
Alternatif 1	0,000000	0,000000	0,000000
Alternatif 2	-0,228890	1,075488	2,153402

Görsel 20: \overline{nsp}_i Değerleri

Ağırlıklı pozitif uzaklık değerleri normalize edildikten sonra Eşitlik 31 yardımıyla ağırlıklı negatif uzaklık değerleri normalize edilmiş ve (Görsel 21)'de gösterilmiştir.

	$l_{\overline{nsn}_i}$	$m_{\overline{nsn}_i}$	$u_{\overline{nsn}_i}$
Alternatif 1	-2,020860	-0,019491	2,040350
Alternatif 2	1,000000	1,000000	1,000000

Görsel 21: \overline{nsn}_i Değerleri

Bu işlemlerin ardından her bir alternatife genel değerlendirme puanı Eşitlik 32 kullanılarak bulunmuş ve Eşitlik 33 yardımıyla durulaştırılmıştır. Her bir alternatif için bulanık ve durulaştırılmış genel değerlendirme puanları ile sıralama sonuçları (Görsel 22)'de gösterilmiştir.

	$l_{\bar{a}s_i}$	$m_{\bar{a}s_i}$	$u_{\bar{a}s_i}$	as_i	Sıralama
Alternatif 1	-1,010430	-0,009745	1,020175	0,000000	2
Alternatif 2	0,385555	1,037744	1,576701	1,000000	1

Görsel 22: $\bar{a}s_i$, as_i Değerleri ve Sıralama

Bulanık EDAS yöntemine göre de dokuz kriter birlikte incelendiğinde 2 numaralı kan gazı cihazı en iyi alternatif olarak karşımıza çıkmış ve Bulanık VIKOR yöntemi ile bulunan sıralamanın tutarlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Sonuç ve öneriler

İnsan organizması için hayati önem arz eden kan içindeki oksijen ve karbondioksit miktarını ölçen kan gazı cihazı, kandaki asit ve toksin oranını da ölçmektedir. Karbondioksit ve oksijen tüm sistemlerin çalışabilmesi için gerekli olan iki önemli etkidir. Herhangi birinde yaşanacak dengesizlik çok ciddi hastalıklara neden olmaktadır. Solunum ve metabolik hastalıkların teşhisi ve tedavisine yardımcı olmak amacıyla kullanılan bu cihaz tıp sektörü için çok önemlidir.

Çalışma kapsamında, öncelikle Bulanık VIKOR yöntemi ile hesaplamalar yapılmış ve alternatifler arasında tercih yapılmıştır. Ardından verilen kararın doğruluğunu test etmek amacıyla bir başka bulanık çok kriterli karar verme yöntemi olan Bulanık EDAS ile de hesaplamalar yapılmış ve birbiri ile uyumlu sonuçlara ulaşılmıştır.

“Örnek sonuçlarının güvenilir olması”, “cihaz oryantasyon eğitimi”, “cihazın kullanımının kolay olması”, “cihaz kurulumu sonrası destek hizmetleri”, “cihazın sonuç verme hızı”, “numunenin cihazda bekleme süresi”, “kontaminasyon engelleyici nitelikte olması” kriterlerinin önem düzeyi diğer kriterlerden yüksek çıkmıştır. Odak noktası hasta ve sağlığı olduğu için örnek sonuçlarının güvenilir olması, doğru teşhis ve doğru tedavinin en temel kriteridir. Sonuç güvenilirliği, cihazı kullanacak olan personelin oryantasyon eğitimi ile sağlanmaktadır. Cihazın kullanımının kolaylığı, kullanıcıların adaptasyonu ve cihazı öğrenme süreçleri ile ilgilidir. Cihazda meydana gelebilecek herhangi bir arıza durum sonuçları etkileyeceği için hemen müdahale edilmesini gerektirdiğinden, cihaz kurulumu sonrası destek hizmetleri yine önemlidir. Yapılan test hayati önem arz ettiğinden sonuç verme hızı önemlidir. Dolayısıyla numunenin cihazda bekleme süresinin kısa olması önemlidir. Numunelerin işlem sonrası imha edilmesinde çalışan sağlığına zarar gelmemesi açısından, kontaminasyon engelleyici nitelikte olması yine önemli bir kriterdir.

Fiyatın uygun olması ve cihazın kapasitesi kriterleri diğer kriterlere göre önem dereceleri düşük çıkmıştır. Çünkü; kullanılacak cihazdan çıkacak olan tahlil sonuç çıktısı önemli olduğundan, diğer bazı kriterler fiyat kriterine üstün gelmiştir. Kan gazı numunesi, hastanın atardamarı veya toplardamarından hemen alınır alınmaz laboratuvara ulaştırılmakta, bekletilmemektedir. Bu durum cihazın numune kapasitesinin doldurulmasını önemli kılmamaktadır. Rutin olarak yapılan bir test olmadığı, sadece özellik arz eden ve acil durumlarda istenilen bir tetkik türü olduğundan, o andaki numunelerle cihazın çalıştırılması gerekmektedir. Dolayısıyla; cihazın kapasitesi kriterinin önem derecesi düşük çıkmıştır.

Sıralamada en iyi cihaz “Alternatif 2” olarak görülmüştür. 2 numaralı Alternatif’in, belirlenen 9 kriteri en iyi temsil ettiğinden hareketle, en iyi alternatif olduğu görülmüştür.

Bundan sonra yapılacak çalışmalarda bu çalışmada kullanılan yöntemlerle veya farklı ÇKKV yöntemleri kullanılarak farklı tıbbi cihaz seçimi uygulamaları yapılabilir.

Yazar Katkıları

Yazar 1: %40, Yazar 2: %35, Yazar 3: %25

Yazı etik kurul izni bilgileri

Bu çalışma için, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’ndan 14.10.2020 tarihli (Toplantı Sayısı: 32, Karar No:4) “Etik Kurul Onayı” alınmıştır.

Kaynakça

- Akyüz, A. (2012). Bulanık VIKOR Yöntemi ile Tedarikçi Seçimi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 26 (1), 197-215.
- Asadi, R., Etemadian, M., Shadpour, P. ve Semnani F. (2018). Designing A Model of Selection and Assessment of Hospital Outsourcing Services Based on Approach Hierarchical Possess (AHP) in Hospitals. Journal of Hospital, 16 (4), 9-18.
- Awasthi, A. ve Kannan, G. (2016). Green Supplier Development Program Selection Using NGT and VIKOR Under Fuzzy Environment. Computers & Industrial Engineering, 91, 100-108.
- Bali, Ö. (2013). Bulanık Boyut Analizi ve Bulanık VIKOR ile Bir ÇNKV Modeli: Personel Seçimi Problemi. Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, 23 (2), 125-149.
- Barrios, M. A. O., De Felice, F., Negrete, K. P., Romero, B. A., Arenas, A. Y. ve Petrillo, A. (2016). An AHP-TOPSIS Integrated Model for Selecting the Most Appropriate Tomography Equipment. International Journal of Information Technology & Decision Making, 15(04), 861-885, DOI: 10.1142/S021962201640006X.
- Bayhan, H., G. (2018). Selection of Heating, Ventilating and Air Conditioning (HVAC) Suppliers for Green Buildings with Fuzzy-Evaluation based on Distance from Average Solution (EDAS) Method (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı, Yapı İşletmesi Bilim Dalı, İstanbul.
- Cebeci, O. ve Denктаş Şakar, G. (2018). Tıbbi Tedarik Zincirinde Tedarikçi Seçimi: Bir Analitik Hiyerarşi Süreci Çalışması. IV. Uluslararası Kafkasya-Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi, 7-8 Eylül 2018 Didim/AYDIN, 851-857.
- Chen, C. T. (2000). Extensions of the TOPSIS for Group Decision-Making under Fuzzy Environment, Fuzzy Sets and Systems, 114, 1-9.
- Chen, L.Y. ve Wang, T.C. (2009). Optimizing Partners' Choice in IS/IT Outsourcing Projects: The Strategic Decision of Fuzzy VIKOR, International Journal of Production Economics, 120 (1), 233-242.
- Cihan, Ş., Ayan, E., Eren, T., Topal, T. ve Yıldırım, E.K. (2017). Çok Ölçütlü Karar Verme Yöntemleri ile Ekokardiyografi Cihazı Seçiminin Yapılması, Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi (HSP), 4 (1), 41-49, DOI: 10.17681/hsp.285651.
- Doğan, N.Ö. ve Akbal, H. (2019). Sağlık Sektöründe Tedarikçi Seçim Kararının AHP Yöntemi İle İncelenmesi: Bir Üniversite Hastanesi Örneği, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17 (4), 440-456.
- Emiralioglu, N., Arteriyel Kan Gazı Değerlendirmesi, http://solunum.org.tr/TusadData/Book/535/30112016114737-03_Bolum_02_Arteriyel.pdf, Erişim Tarihi: 29.02.2020 .
- Ghorabae, M. K., Amiri, M., Zavadskas, E. K. ve Turskis, Z. (2017). Multi-Criteria Group Decision-Making Using an Extended EDAS Method with Interval Type-2 Fuzzy Sets. Ekonomika A Management, 48-68, DOI: 10.15240/tul/001/2017-1-004.
- Ghorabae, M. K., Zavadskas, E. K., Amiri, M. ve Turskis, Z. (2016). Extended EDAS method for Fuzzy Multi-Criteria Decision-Making: An Application to Supplier Selection. International Journal of Computers Communications & Control, 11 (3), 358-371. DOI: <https://doi.org/10.15837/ijccc.2016.3.2557>.
- Gök Kısa, A. C. ve Perçin, S. (2017). Bütünleşik Bulanık DEMATEL-Bulanık VIKOR Yaklaşımının Makine Seçimi Problemine Uygulanması. Journal of Yaşar University, 12 (48), 249-256.
- Görener, A. (2013). Tedarik Zinciri Stratejisi Seçimi: Bulanık VIKOR Yöntemiyle İmalat Sektöründe Bir Uygulama. Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 5 (3), 47-62.
- Kahraman, C., Keshavarz Ghorabae, M., Zavadskas, E. K., Cevik Onar, S., Yazdani, M. ve Oztaysi, B. (2017). Intuitionistic Fuzzy EDAS Method: An Application to Solid Waste Disposal Site Selection. Journal of Environmental Engineering and Landscape Management, 25 (1), 1-12. <https://doi.org/10.3846/16486897.2017.1281139>.
- Kangazı, <https://merkezlab.erciyes.edu.tr/biyokimya/kangazlari.htm>, Erişim tarihi: 03.01.2021.

- Karadayı, M. A., Yılmaz, B. Ö., Erol, B. E. ve Tozan, H. (2020). Sağlık Teknolojisi Değerlendirmede Çok Kriterli Karar Verme Yaklaşımları Üzerine Bir Derleme Çalışması. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 8 (1), 264-289.
- Kas Bayraktaroğlu, F. ve Kundakçı, N. (2019). Bulanık EDAS Yöntemi ile Ar-Ge Projesi Seçimi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 24, 151-170. Doi: 10.18092/ulikidince.538332.
- Kutlu Gündoğdu, F., Kahraman, C. ve Civan, H. N. (2018). A Novel Hesitant Fuzzy EDAS Method and Its Application to Hospital Selection. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, 35 (6), 6353-6365.
- Malik, M. M., Abdallah, S. ve Hussain, M. (2016). Assessing Supplier Environmental Performance: Applying Analytical Hierarchical Process in The United Arab Emirates Healthcare Chain. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 55, 1313-1321. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2015.05.004>.
- Opricovic, S. (2011). Fuzzy VIKOR with an Application to Water Resources Planning. *Expert Systems with Applications*, 38, 12983-12990.
- Özbek, A. (2019). Türkiye'deki İllerin EDAS ve WASPAS Yöntemleri İle Yaşanabilirlik Kriterlerine Göre Sıralanması. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)*, 9 (1), 177-200.
- Özbek, A. ve Engür, M. (2018). EDAS Yöntemi ile Lojistik Firma Web Sitelerinin Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 21 (2), 417-429.
- Özudoğru, A. G. (2018). Biyomedikal Cihaz Seçiminde Kriterlerin Önem Düzeylerinin Belirlenmesi, *Tıp Teknolojileri Kongresi*, 8-10 Kasım 2018, Gazi Magosa, Kıbrıs, 50-53.
- Selvi, Y. (2009). Sağlık Kuruluşlarında Tıbbi Cihaz Yönetimi, *Yönetim*, 20 (63), 99-118.
- Stevic, Z., Vasiljevic, M., Zavadskas, E. K., Sremac, S. ve Turskis, Z. (2018). Selection of Carpenter Manufacturer Using Fuzzy EDAS Method. *Eng. Econ*, 29, 281-290. <http://dx.doi.org/10.5755/j01.ee.29.3.16818>.
- Stević, Ž., Vasiljević, M., Puška, A., Tanackov, I., Junevičius, R. ve Vesković, S. (2019). Evaluation of Suppliers Under Uncertainty: A Multiphase Approach Based on Fuzzy AHP and Fuzzy EDAS. *Transport*, 34 (1), 52-66. <https://doi.org/10.3846/transport.2019.7275>.
- Polat, G. ve Bayhan, H. G. (2020). Selection of HVAC-AHU System Supplier with Environmental Considerations Using Fuzzy EDAS Method. *International Journal of Construction Management*, 1-9. DOI: 10.1080/15623599.2020.1742638.
- Soylular, B. (2006). Hastanelerde Biyomedikal Klinik Mühendislik Hizmetlerinin Tıbbi Cihaz Kullanıcıları ve Yöneticiler Bazında Değerlendirilmesi ve DEÜ Hastanesi Uygulaması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İzmir.
- Şişman, B. (2019). Hata Türü ve Etkileri Analizinde Bulanık AHP ve Bulanık VIKOR Yöntemleri ile Otomotiv Sektöründe Risk Değerlendirmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (18), 234-250.
- Tadić, D., Stefanović, M., Aleksić, A. (2014). The Evaluation and Ranking of Medical Device Suppliers by Using Fuzzy Topsis Methodology. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, 27 (4), 2091-2101.
- Tıbbi Cihaz Yönetmeliği (2011). Resmî Gazete Tarihi: 07.06.2011, Resmî Gazete Sayısı: 27957, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=15023&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>, Erişim tarihi: 03.01.2021.
- Tolga, A. C., Gamsız, B. ve Basar, M. (2019, July). Evaluation of Hydroponic System in Vertical Farming via Fuzzy EDAS Method. In *International Conference on Intelligent and Fuzzy Systems* (pp. 745-752). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-23756-1_89.
- Turhan, T. (2014). Hasta Başı Test Olarak Kan Gazları: Preanalitik Süreç, Türk Biyokimya Derneği Aylık Toplantıları, 4 Haziran 2014 ODTÜ Mezunlar Derneği Tesisleri, Erişim tarihi: 03.01.2021
- Ünsal, E. ve Ağırbaş, İ. (2011). Tıbbi Cihaz Yatırım Kararlarının Analitik Hiyerarşi Yöntemi ile Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 64 (1), 6-12. DOI: 10.1501/Tıpfak_000000778.
- Vatansever, K. (2013). Kamu Hastanelerinde Mal Alım Kararlarının Bulanık AHP Yöntemiyle Değerlendirilmesi ve Gediz Devlet Hastanesi Uygulaması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 225-244.

Wu, Z., Ahmad, J. ve Xu, J. (2016). A Group Decision Making Framework Based on Fuzzy Vikor Approach for Machine Tool Selection with Linguistic Information. Applied Soft Computing, 42, 314-324. <https://doi.org/10.1016/j.asoc.2016.02.007>.

Yadav, A., Bhandari, G., Ergu, D., Ali, M., ve Anis, M. (2015). Supplier Selection by AHP in KMC Pharmaceutical: Use of Gmibm Method for Inconsistency Adjustment. Journal of Management Research, 7 (5), 19-46.

Yavuz, S. ve Devenci, M. (2014). Bulanık TOPSIS ve Bulanık VIKOR Yöntemleriyle Alışveriş Merkezi Kuruluş Yeri Seçimi ve Bir Uygulama. EGE AKADEMİK BAKIŞ, 14 (3), 463-479.

Yıldız, A. (2014). Bulanık VIKOR Yöntemini Kullanarak Proje Seçim Sürecinin İncelenmesi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (1), 115-128.

Extended Abstract

It is very important that the tests and analyses required to diagnose the diseases are accurate and reliable. The quality of medical device to be selected has a great role in getting accurate and reliable results. Hospital and laboratory managers should make the right and most appropriate choice for the medical device they will supply. One of the medical devices used in hospitals and laboratories is a blood gas device. Blood gas device used to determine respiratory problems, the functionality of the lungs in oxygen-carbon dioxide exchange, possible imbalances in oxygen and carbon dioxide levels in the blood, metabolic disorders and acid-base imbalances is one of the devices used by health institutions.

In this study, the problem of blood gas device selection was analysed. In the first phase of the study, a literature review was conducted for determining the criteria of blood gas evaluation problem. Then the blood gas alternatives in the market were determined. In the next step, interviews were made with the experts. These experts were the laboratory technicians, nurses and sales executives of medical equipment companies. The literature review and interview results were integrated for constructing the model. According to the integration, there were nine different criteria and two different blood gas alternatives. One of these criteria was a quantitative criterion. Quantitative criterion in the model was cost of a test in blood gas device. Cost values of the alternatives were collected from sales executives of medical equipment companies. A questionnaire was prepared for evaluating the alternatives according to criteria. Questionnaire included questions about criterion evaluations for determining the weight values. Fuzzy scales were used for evaluating alternatives and criteria. Fuzzy scale for determining the weights of criteria includes seven different linguistic terms. These linguistic terms are very low, low, medium-low, medium, medium-high, high and very high. This fuzzy scale includes triangular fuzzy numbers. Fuzzy scale for evaluating the alternatives includes seven different linguistic terms. These linguistic terms are very bad, bad, medium-bad, medium, medium-good, good and very good. This fuzzy scale includes triangular fuzzy numbers.

The answers of the experts for alternatives constructed the fuzzy decision matrix. Then Fuzzy VIKOR (Fuzzy Vise Kriterijumska Optimizacija I Kompromisno Resenje) method was applied to initial fuzzy decision matrix. Fuzzy best and fuzzy worst values were found for each criterion by using Equation 3 and 4. Fuzzy best and fuzzy worst values were defuzzified by using Equation 5 and 6. In the last step of Fuzzy VIKOR method the values were sorted from lowest to highest. The lowest value shows the best alternative in the multi- criteria decision- making problem.

After the calculations according to Fuzzy VIKOR method, another multi -criteria decision- making method was used for checking the results. The second multi -criteria decision -making method was Fuzzy EDAS (Fuzzy Evaluation based on Distance from Average Solution). Average solution matrix was constructed in the first phase of Fuzzy EDAS by using Equation 17. Positive distance from average solution and negative distance from average solution were found. Then the weighted positive distance from average solution and the weighted negative distance from average solution values were found. In the next step of Fuzzy EDAS method, the weighted normalized positive distance from average solution and the weighted normalized negative distance from average solution values were found. In the last step of Fuzzy EDAS method, the total defuzzified grades were found for each alternative. The highest grade shows the best alternative in the selection problem.

The ranking made by both methods was compared and the results were the same.

Türkiye’de Yüksek Teknoloji Ürün İhracatı ve İnovasyon İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme

An Econometric Analysis on the Relationship Between High-Tech Product Exports and Innovation in Turkey

Nurbay SEY¹
Bayram AYDIN²

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.785193

Öz

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde yüksek teknolojik mal ihracatı ile inovasyonu temsil eden Ar-Ge harcamaları ve patent başvuru sayıları arasındaki uzun dönemli ilişki incelenmiştir. Çalışmada, 1990-2018 dönemi arasındaki yıllık bazda veriler kullanılmış olup, uzun dönem ilişkisinin tespiti için ARDL Sınır Testi yaklaşımı ve değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin tespiti için ise Toda-Yamamoto nedensellik analiz yöntemleri uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar, Türkiye ekonomisi için değişkenler arasında uzun dönemli pozitif ilişkinin ve Ar-Ge harcamalarından yüksek teknolojik mal ihracatına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca çalışmada; Ar-Ge harcamalarının yüksek teknolojik mal ihracatına olan etkisinin yapılan patent başvuru sayısına göre daha yüksek boyutlarda ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak Ar-Ge harcamalarının ihracat artırıcı etkisi göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye gibi kronik dış ticaret açığı veren ülkeler için Ar-Ge faaliyetlerine daha fazla kaynak ayırmanın ülke ekonomilerine büyük katkılar sağlayacağı açıktır.

Anahtar Sözcükler: İnovasyon, Yüksek Teknolojik Mal İhracatı, Ar-Ge Harcamaları, Patent Başvuruları, Türkiye

Abstract

In this study, the long-term relationship between high-tech exports of goods and innovation was examined for Turkish economy. In the model, R&D expenditure and patent applications represent innovation. In the study, the ARDL Boundary Test Approach was used to determine the long-term relationship and Toda-Yamamoto causality analysis was used to determine the causality relationship between variables, based on annual data from the period 1990-2018. The results revealed the existence of a long-term positive relationship between variables for the Turkish economy and a unidirectional causality relationship from R&D expenditures towards high-tech exports of goods. According to the results of the analysis, R&D expenditures affect high-tech exports of goods to a higher extent than the patent applications. Considering the export-enhancing effect of R&D expenditures, it would be a great contribution to the economies of countries with chronic foreign trade deficits such as Turkey, to devote more resources to R&D activities.

Keywords: Innovation, High Technology Goods Export, R&D Expenditures, Patent Applications, Turkey

¹ Sorumlu Yazar, Arş. Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisat Bölümü
seynurbay@ibu.edu.tr ORCID: 0000-0003-4125-8297

² Arş. Gör., Yozgat Bozok Üniversitesi, İktisat Bölümü,
bayram.aydin@yobu.edu.tr ORCID:0000-0003-4238-7779

Giriş

Günümüzde küreselleşme, teknoloji ve bilgi birikiminin artmasının bir sonucu olarak ülkelerin gelişmişlik seviyesini belirleyen en önemli olgu, teknolojik ürün üretimi ve bu ürünlerin ihracatı olmuştur. Bu anlamda bu çalışmada Türkiye'nin yüksek teknoloji ihracatında inovasyonun etkisinin analiz edilmesi amaçlanmıştır.

İnovasyon, bir organizasyonda yeni olarak kabul edilen program, teknik veya yöntemdir (Becker ve Whisler, 1967: 463; Rothman, Erlich, ve Teresa, 1976: 148; Udwardia, 1990: 65). İktisat literatüründe yapılan çalışmaların birçoğunda tanımların verdiği çıkarımlar neticesinde inovasyonun ölçülmesi noktasında kabul gören değişkenler patent başvuru sayısı ve Ar-Ge harcamaları olmaktadır (Blind ve Jungmittag, 2005: 1386; Braunerhjelm ve Thulin, 2007: 96; Bojnec ve Fertö, 2011: 66; Boermans ve Roelfsema, 2015: 333; Kılıç, Bayar ve Özekicioğlu, 2014: 127; Yıldırım, 2016: 243-244; Dereli, 2019: 174). Dolayısıyla bu çalışmada da inovasyonu temsilen Ar-Ge harcamaları ile patent başvuru sayıları değişken olarak kullanılmıştır.

Bu aşamada modellerde kullanılan bağımlı değişken olan yüksek teknolojik ürün kavramını tanımlamak yararlı olacaktır. İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), üretimde kullanılan Ar-Ge harcamalarının, nihai malın değerine oranını dikkate alarak üretimde kullanılan teknolojiyi düşük, orta ve yüksek olmak üzere 3 farklı kategoride sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre yüksek teknoloji kavramı; üretiminde teknolojiye ihtiyaç duyulan mallar ile yoğun ileri bilgi gerektiren malların üretimini kapsamaktadır. Bu anlamda yüksek teknoloji temel olarak bilgi, inovasyon ve ileri teknolojiye dayanmaktadır (Meral, 2019: 26).

Yüksek teknolojik ürünler katma değeri yüksek ürünler olup, üretiminde nitelikli işgücüne ihtiyaç duyulan ve ülkeye yapılan yatırımları artıran bir unsur olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda özellikle günümüzde ülkelerin bu sektörde gelişme göstermesi birincil amaçları haline gelmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada bu konunun önemi dikkate alınarak, Türkiye'de yüksek teknolojik ürünlerin ihracatında inovasyonun etkisinin ölçülmesi hedeflenmektedir.

Bu doğrultuda çalışmanın bu kısmında modelde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler kısaca tanımlanmış ve bunların birbirleri ile olan ilişkileri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci kısmında patent başvuru sayıları ve Ar-Ge harcamaların yüksek teknolojik ürün ihracatına etkisini ölçen diğer çalışmalardan bahsedilmiş ve bu çalışmaların sonuçları ortaya konmuştur. Aynı kısımda Türkiye'nin yüksek teknolojik ürün ihracatı, Ar-Ge yatırımları ve patent başvuru sayılarındaki durumu incelenmiş ve Türkiye'nin bu alanlarda yıllar itibarıyla göstermiş olduğu gelişmeler konu edinmiştir. Çalışmanın son kısmında ise veri setine yer verilerek uygulanan ampirik yöntemin metodolojisi ele alınmış, çalışmanın modeli kurulmuş, modelin gerektirdiği testler yapılmış ve ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin pozitif olduğu tespiti yapılarak, Türkiye'nin yüksek teknolojik ürün ihracatında istenen seviyeye gelmesi için patent yasalarında iyileşmeye ve Ar-Ge yatırımlarında artışa gitmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Literatür Taraması

Patent sayıları ile ihracat arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların büyük bir çoğunluğunda bu iki değişken arasında pozitif bir korelasyonun varlığına dair sonuçlar elde edilmiştir. Soete 1981 yılında yaptığı çalışmada OECD ülkelerinde teknolojik performansın, patent sayılarının ve ihracatın birbirlerini önemli ölçüde etkilediklerini tespit etmiştir (Soete, 1981: 655).

Rafiquzzaman 2002 yılında yaptığı çalışmada Kanada'nın ihracatında ithalatçı ülkenin patent yasalarının belirleyici bir unsur olduğu sonucuna varmıştır. Buna göre ithalatçı ülkenin güçlü patent yasalarının varlığı Kanada'nın ihracatını artırmaktadır. Aynı çalışmada gelişmiş ülkelerdeki güçlü patent yasalarının gelişmemiş ülkelerdeki patent yasalarına nazaran dış ticarete daha etkili olduğu sonucuna da ulaşılmıştır. Çalışmada güçlü patent yasalarının taklit ürünleri azalttığı ve bu yolla ithalatı artırdığına dikkat çekilmiştir.

Blind ve Jungmittag (2005: 1396), patent sayıları ile dış ticaret arasındaki ilişkiyi Almanya özelinde incelemişlerdir. Yapılan çalışmanın sonucuna göre inovasyonu temsil eden patent sayısındaki artış,

Almanya'nın dış ticaretine önemli etki etmektedir. Ayrıca Blind ve Jungmittag çalışmalarının sonuç bölümünde Almanya için ortaya çıkan sonucun genelleştirilebileceğini ve bu iki değişken arasındaki pozitif korelasyonun tüm endüstrileşmiş ülkelerde ortaya çıkmasının beklenebileceği yorumunu yapmışlardır.

Bozkurt (2008: 99-100), 1985-2001 yılları arasını kapsayan çalışmasında GMM Sistem yöntemini kullanarak Türk imalat sanayisinde ortaya çıkan patent sayıları ile imalat sanayi sektörlerinin ihracatı arasındaki nedensellik ilişkisini sorgulamış ve patent sayısındaki değişimlerin ihracatı etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Ivus (2010: 46), gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki güçlü patent yasaları ile ihracat arasındaki ilişkiyi 1960-1994 ve 1994-2000 yılları arasında ayrı ayrı incelemiş ve her iki modelde de bu iki değişken arasında güçlü bir korelasyonun varlığını tespit etmiştir. İvus çalışmasında güçlü patent yasalarının ülkede üretilen malların kalitesini artırdığına vurgu yaparak artan ihracatı kalitede yaşanan değişimle açıklamaya çalışmıştır.

Yıldırım 2016 yılında yaptığı çalışmada Türkiye'nin de dahil olduğu 6 Asya ülkesinde patent başvuru sayısı ile ihracat arasındaki uzun dönemli nedensellik ilişkisini sorgulamış ve bu iki değişken arasında uzun dönemli pozitif bir korelasyonun varlığını ortaya koymuştur. Çalışmada kullanılan Panel FMOLS yöntemine göre uzun dönemde ihracatta meydana gelen %1'lik artış patent başvuru sayısını %0.53 oranında, Panel DOLS yöntemine göre ise %0.56 oranında artırmaktadır. Yine aynı çalışmada Panel FMOLS yöntemine göre patent başvuru sayısındaki %1'lik artış, ihracatı %0.83, Panel DOLS yöntemine göre ise %1.12 artırmaktadır. Çalışmada kullanılan Dumitrescu ve Hurlin Panel Nedensellik yöntemin sonucuna göre ise ihracattan patent başvuru sayısına doğru tek yönlü bir nedensellik söz konusudur.

Boermans ve Roelfsema (2015: 347-348), Doğu Avrupa ve Orta Asya'da bulunan 10 geçiş ülkesindeki 1355 firmanın verilerini kullanarak dışa açılma yoluyla artan dış ticaret ve inovasyon arasındaki ilişkiyi incelemiş ve firmaların artan dış ticaretlerinin inovasyon üzerinde pozitif bir etki yarattığı sonucuna ulaşmışlardır. İnovasyonu temsilen ise Ar-Ge harcamaları ve patent sayıları değişken olarak kullanmışlardır.

Dereli (2019: 179), 1990-2015 yılları arasında Türkiye'de büyüme, patent sayıları ve yüksek teknoloji ihracatı arasındaki ilişkiyi incelemiş ve yüksek teknoloji ihracatında yaşanan artışın büyümeyi hızlandırdığını tespit etmiştir. Yine Dereli aynı çalışmada, patent sayısındaki artışın büyüme üzerinde olumlu bir etki yarattığı sonucuna ulaşmıştır.

Durmaz ve Yıldız (2020: 199-200), 1999-2018 yılları arasında BRICS ülkelerinde Ar-Ge harcamaları ve patent sayılarının yüksek teknoloji ihracatına olan etkilerini incelemiş ve bu iki değişkenin yüksek teknoloji ihracatına yüksek oranda olumlu etki ettiği sonucuna varmışlardır.

İleri teknoloji ihracatı ile Ar-Ge harcamaları arasındaki ilişkiyi konu alan çalışmalarda da yine bu iki değişken arasındaki güçlü nedenselliğin ön plana çıktığı görülmektedir. Fagerberg (1995: 24), yaptığı çalışmada 1960-1980 yılları arasında OECD ülkelerinde yapılan Ar-Ge harcamalarının yüksek teknolojik ürünlerin üretim ve ihracatını olumlu etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Fakat Fagerberg bu etkinin derecesinin belirsiz olduğunu ve yüksek teknolojik ürün üretiminin küçük ülkeler için yüksek maliyet gerektirdiğini belirtmiştir.

Landesmann ve Pfaffermayr'ın 1997 yılında yaptıkları çalışmaya göre 1967-1987 yılları arasında yapılan Ar-Ge harcamaları Amerika, İngiltere ve Japonya'da ihracatı olumlu Almanya ve Fransa'da ise olumsuz etkilemiştir. Landesmann ve Pfaffermayr, Almanya ve Fransa için ortaya çıkan bu sonucu açıklarken Ar-Ge faaliyetlerinin yüksek maliyetlerine vurgu yapmışlardır.

Smith, Madsen ve Hansen, 2002 yılında yaptıkları çalışmada Ar-Ge harcamalarının Danimarka'daki 3500 firmanın ihracatı üzerindeki etkisini analiz etmiş ve Ar-Ge harcamalarının ihracat üzerinde önemli etkiler ortaya çıkardığı sonucuna ulaşmışlardır.

Braunerhjelm ve Thulin'in (2007: 106-107), 19 OECD ülkesinde 1981-1999 yılları arasındaki verileri kullanarak ortaya koydukları çalışmada, Ar-Ge harcamalarında ortaya çıkan %1'lik artışın yüksek teknoloji ihracatını yaklaşık %3 artırdığını tespit etmişlerdir. Yine aynı çalışmada yüksek teknoloji ihracatında ülkenin büyüklüğünün bir önemi olmadığı ortaya konmuştur.

Bojnec ve Fertö (2011: 83-85), 18 OECD ülkesinin 1995-2003 yılları arasındaki verilerini kullanarak Ar-Ge harcamaları ile imalat sanayi sektörünün ihracatı arasındaki ilişkiyi incelemiş ve Ar-Ge harcamalarının imalat sanayi sektöründeki ihracatı olumlu etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Yıldırım ve Kesikoğlu (2012: 174-175), Türkiye'deki 25 alt sektörü ve 1996-2008 dönemini kapsayan çalışmalarında Ar-Ge harcamaları ve ihracat arasındaki nedensellik ilişkisini GMM-Sistem ve Wald ampirik yöntemlerini kullanarak test etmişler ve Ar-Ge harcamalarından ihracata doğru tek yönlü bir nedenselliğin varlığını tespit etmişlerdir.

Göçer (2013: 234-236), 11 Asya ülkesinin 1996-2012 verilerini kullanarak Ar-Ge harcamalarının yüksek teknolojik ürünlerin ihracatına ve toplam ihracata etkileri incelemiştir. Göçer çalışmasında Ar-Ge harcamalarında ortaya çıkan %1'lik artışın yüksek teknolojik ürünlerin ihracatını %6,51 oranında artırdığını tespit etmiştir.

Sandu ve Ciocanel (2014: 87-88), yaptıkları ampirik çalışmada kamu tarafından yapılan Ar-Ge harcamalarının 2 yıllık gecikmeden sonra orta ve yüksek teknoloji ihracatını artırdığını ortaya koymuşlardır. Çalışmaya göre Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payında ortaya çıkan %1'lik artış, 5 yıl sonunda yüksek teknoloji ihracatını %14,42 oranında, 7 yıl sonra ise %16,07 oranında artırmaktadır. Çalışmada ayrıca Ar-Ge harcamalarının etkisinin kısa dönemde ortaya çıkabilmesi için Ar-Ge harcamalarının özel sektörün karını artıracak şekilde organize edilmesi gerektiği söylenmiştir.

Kılıç, Bayar ve Özekicioğlu (2014: 127), Panel veri yöntemini kullanarak 1996-2011 yılları arasında G-8 ülkelerinde Ar-Ge harcamaları ile yüksek teknolojik ürünlerin ihracatları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada ortaya konan sonuca göre, Ar-Ge harcamaları yüksek teknolojik ürünlerin ihracatı üzerinde pozitif bir etki ortaya çıkartmaktadır. Ayrıca çalışmada Ar-Ge harcamalarında bir dönemlik gecikmenin iki dönemlik gecikmeye kıyasla yüksek teknolojik ürünlerin ihracatı üzerinde daha etkili olduğu tespit edilmiştir.

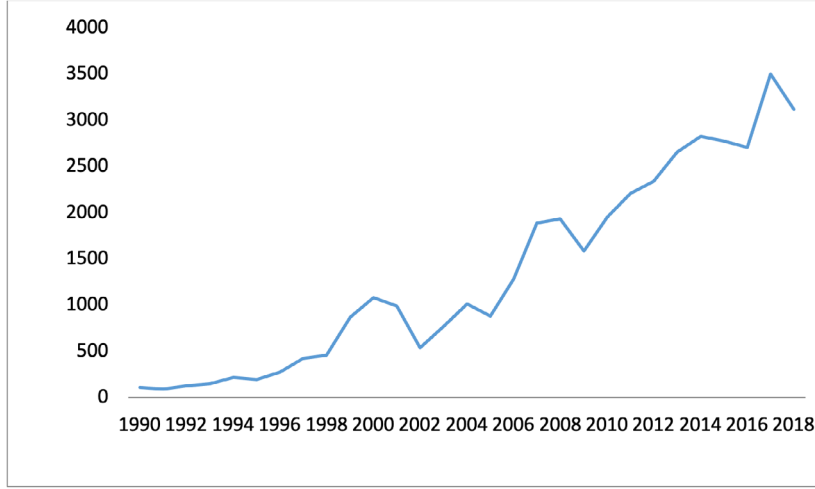
Çetin (2016: 40), 7 sanayileşen ülkenin 1996-2013 verilerini kullanarak, Ar-Ge harcamaları ile yüksek teknoloji ihracatı değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisini sorgulamıştır. Çalışmaya göre yeni sanayileşmiş ülkelerin Ar-Ge harcamalarında meydana gelen %1'lik artış, o ülkelerin yüksek teknoloji ihracatını %0,25 oranında artırmaktadır. Ayrıca çalışmada yüksek teknoloji ihracatında önemli gelişmelerin ortaya çıkabilmesi için Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payının %2'den fazla olması gerektiği söylenmiştir.

Sonuç olarak yapılan çalışmaların çoğunda hem Ar-Ge harcamalarının hem de patent başvuru sayılarının ihracatı veya ileri teknoloji ihracatını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu anlamda birbirleri ile pozitif korelasyona sahip bu değişkenler arasındaki ilişkinin Türkiye özelinde ve belirlenen yıllar arasındaki ilişkinin sayısal değer verilerek ölçülmesinin literatüre katkı sunacağına inanılmış ve bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Türkiye Ekonomisinde Yüksek Teknolojik Mal İhracatı, Ar-Ge Harcamaları ve Patent Sayılarının Mevcut Durumu

Yüksek teknolojik ürünlerin ihracatı ülkelerin gelişmişlik seviyelerini göstermesi adına büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü yüksek teknolojik ürünlerin üretilmesi hem iyi alt yapı yatırımları hem de yüksek bilgi seviyesi gerektirmektedir. Bu anlamda uzun dönemde istikrarlı bir ekonomiye sahip olmak için ülkelerin yüksek teknoloji yatırımlarını artırmaları ve bu ürünlerin ihracatında iyi bir pazar payına sahip olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin yüksek teknoloji ihracatındaki mevcut durumu ile bu ihracatın belirleyicisi olarak kabul edilen Ar-Ge harcamaları ve patent başvuru sayılarının yıllar itibarıyla gösterdikleri gelişmeler önem arz etmektedir.

Türkiye yüksek teknolojik ürünlerin ihracatında 1990 yılından 2018 yılına kadar aşamalı bir gelişme göstermiştir. Türkiye'nin 1990 yılında 106 milyon dolarlık yüksek teknolojik ürün ihracatı 1995 yılında 193 milyona, 2000 yılında ise 1 milyar dolara yükselmiştir. 2001 krizinin etkisiyle 2002 yılında 536 milyon dolara gerileyen ihracat, 2004 yılında tekrar 1 milyar dolara ulaşmıştır. 2010 yılına gelindiğinde yaklaşık 2 milyar dolara yükselen yüksek teknolojik ürün ihracatı nihayet 2018 yılına gelindiğinde 3.1 milyar dolar olmuştur (Görsel 1).

Görsel 1: Türkiye’de İleri teknoloji mal ve hizmet İhracatı (Milyon Dolar), (OECD, 2020)

Türkiye’nin 2018 yılındaki 3.1 milyar dolarlık yüksek teknoloji ihracatını değerlendirebilmek adına gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bu sektördeki ihracatlarına bakmak yararlı olacaktır. Görsel 2’de 2018 yılında seçilmiş ülkelerin yüksek teknolojik ürün ihracat rakamları gösterilmiştir. Buna göre Çin 731 milyar dolarlık yüksek teknolojik ürün ihraç ederken, ABD bu alanda 156 milyar dolarlık ihracat yapmıştır. Türkiye ile yakın nüfusa sahip Almanya’nın 2018 yılında bu sektördeki ihracatı ise 210 milyar dolardır. Dolayısıyla bu noktada Türkiye’nin yüksek teknolojik ürün ihracatında gelişmiş ülkelere nazaran yetersiz bir durumda olduğu görülmektedir. Türkiye ile benzer gelişmişlik seviyesine sahip olan Rusya ve Brezilya’daki duruma bakıldığında ise Türkiye’nin yine bu ülkelere nazaran yüksek teknolojik ürün ihracatında istenen seviyede olmadığı görülmektedir. Öyle ki, bu alanda 2018 yılında Brezilya’nın ihracatı 11 milyar dolarken Rusya’nın 10.1 milyar dolardır (Dünya Bankası, 2019). Dolayısıyla Türkiye’nin bu alanda gelişme gösterebilmesi için patent sayısı ve Ar-Ge harcamalarında önemli gelişmeler göstermesi gerekmektedir. Bu anlamda Türkiye’nin 1990 yılından itibaren bu alanlardaki gelişimini incelemek yararlı olacaktır.

Ülke	Toplam
Çin	731.891
Almanya	210.082
ABD	156.366
Fransa	117.814
Japonya	111.021
Brezilya	11.096
Rusya	10.183
Türkiye	3.116

Görsel 2: 2018 Yılında Seçilmiş Ülkelerin Yaptıkları Yüksek Teknoloji İhracatları (Milyar Dolar)

Kaynak: (Dünya Bankası, 2019)

<https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.CD>

Türkiye’de yapılan patent başvuruları incelendiğinde özellikle 2004 yılından sonra önemli gelişmelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Öyle ki 2004 yılında 682 olan patent başvuru sayısı 2005 yılında 928’e çıkmış ve 2010 yılında yapılan toplam patent sayısı ise 3180 olmuştur. Patent başvuru sayılarındaki artış yıllar itibariyle devam etmiş ve nihayet 2017 yılında 8175’e çıkmıştır. 2018 yılında ise patent başvuru sayısı bir önceki yıla göre azalma göstermiş ve 7156 olmuştur. Burada

patent başvuru sayısı önemli olmakla birlikte patentlerin nitelikleri ve alınan patentlerin kullanılıp kullanılmadıkları da önemlidir.

Türkiye'nin Ar-Ge harcamalarına bakıldığında da yine aşamalı bir artışın söz konusu olduğu görülmektedir. 1990 yılında 1.5 milyar dolarlık Ar-Ge harcaması 1995 yılında 2.1 milyara 2000 yılında ise 4.5 milyar dolara yükselmiştir. 2001 krizinin etkisiyle 2004 yılına kadar Ar-Ge harcamalarının artış oranı azalsa da Türkiye'nin bu alandaki harcaması 2005 yılında 6.9 milyar dolar olmuştur. 2010 yılında 11.4 milyar dolara çıkan Ar-Ge harcamaları 2015 yılında 17.7 ve nihayet 2018 yılında 23.74 milyara yükselmiştir (Görsel 3). Sonuç olarak Ar-Ge harcamalarında zaman zaman azalmalar yaşanmış olsa da 1990 yılından sonra istikrarlı bir artışın yaşandığı söylenebilir. Fakat Türkiye'de Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payı 1990 yılında 0.32, 2000 yılında 0.46 2010 yılında 0.79 ne nihayet 2018 yılında ancak %1.03 düzeyinde kalmıştır. Bu oran Amerika'da %2.84 iken Almanya'da %3.09'dur (Trading Economics, 2019). Dolayısıyla Türkiye'nin bu alandaki yatırımlarının artırması gerektiği görülmektedir.

YIL	Patent	Artış Oranı	Ar-Ge (Milyon Dolar)	Artış oranı	Ar-Ge/ GSYİH
1990	138	-	1.587	-	0.32
1991	148	7,24	2.609	64,39	0.5
1992	189	27,7	2.563	-1,76	0.47
1993	169	-10,6	2.503	-2,34	0.43
1994	151	-10,7	1.933	-22,77	0.35
1995	170	12,58	2.178	12,67	0.37
1996	189	11,17	2.768	27,08	0.45
1997	203	7,4	3.241	17,08	0.49
1998	207	1,97	3.388	4,53	0.36
1999	276	33,3	4.125	27,27	0.45
2000	277	0,36	4.508	9,28	0.46
2001	337	021,66	4.770	5,81	0.53
2002	414	22,84	4.947	3,71	0.51
2003	489	18,11	4.782	-3,33	0.47
2004	682	39,46	5.608	17,27	0.50
2005	928	36,07	6.931	23,59	0.57
2006	1072	15,51	7.270	4,89	0.56
2007	1810	68,84	9.475	30,33	0.69
2008	2221	22,7	9.570	1	0.69
2009	2555	15,03	10.653	11,31	0.80
2010	3180	24,46	11.408	7,08	0.79
2011	3885	22,16	12.691	11,24	0.79
2012	4434	14,13	13.835	9,01	0.83
2013	4392	-0,95	14.758	6,67	0.81
2014	4766	8,51	16.328	10,63	0.86
2015	5352	12,29	17.739	8,64	0.88
2016	6230	16,4	19.615	10,57	0.94
2017	8175	31,21	21.418	9,19	0.95
2018	7156	-12,47	23.741	10,84	1.03

Görsel 3: Türkiye'de Patent Başvuru Sayıları ve Ar-Ge Harcamaları

Kaynak: (TÜİK, 2019)

Metodoloji

ARDL Yaklaşımı

Zaman serisi yöntemi uygulanan bir regresyon analizinde, eğer model bağımsız değişkenlerin hem cari dönem hem de gecikmeli verilerini barındırıyorsa bu modele gecikmesi dağıtılmış model denir. Eğer model bağımlı değişkeninde bir ya da birden fazla gecikmeli değerlerini de içeriyorsa bu modele de otoregresif model denir (Gujarati ve Porter, 2012: 617).

$$Y_t = a + B_0X_t + B_1X_{t-1} + B_2X_{t-2} + u_t \quad (1)$$

$$Y_t = a + BX_t + \lambda Y_{t-1} + u_t \quad (2)$$

Yukarıdaki eşitlik 1 gecikmesi dağıtılmış modeli, eşitlik 2 ise otoregresif modeli simgelemektedir.

ARDL yaklaşımında, I(0) veya I(1) düzeylerindeki değişkenlerin uzun dönem eşbütünleşme ilişkilerinin varlığı sınanmaktadır. Engle-Granger yaklaşımında serilerin aynı dereceden durağan olma varsayımı bulunmaktaydı. ARDL yaklaşımında ise serilerin aynı dereceden durağan olma varsayımı bulunmamakla birlikte serilerin I(0) veya I(1) derecede durağan olması gerekmektedir. Bu yaklaşımın en önemli avantajı, analizde kullanılan değişkenlerin I(0) veya I(1) olduğuna bakılmaksızın kullanılabilmesidir. Bu nedenle değişkenlerin eşbütünleşme durumlarının bilinmesine gerek olmaksızın bir çıkarım yapılabilir. İkinci avantajı ise kısıtsız hata düzeltme modeli (UECM) kullandığından Engle-Granger analizine nazaran daha kuvvetli istatistiksel özelliklere sahip olmasıdır. Ayrıca, ARDL yöntemi gözlem sayısının düşük olduğu koşullarda da uygulanabilmektedir (Pamuk ve Bektaş, 2014: 82).

ARDL yaklaşımında kullanılan UECM denklemi eşitlik 3'de gösterilmektedir.

$$\Delta Y_t = B_0 + B_1Y_{t-1} + B_2X_{t-1} + \sum_{i=1}^p B_{3i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^p B_{4i} \Delta X_{t-i} + \varepsilon \quad (3)$$

Eşitlikte p uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir. Modele eklenmesi gereken gecikme uzunlukları HQ, AIC ve SIC gibi bilgi kriterleri tarafından belirlenmektedir. Gecikme uzunluğunun belirlenmesinin ardında $H_0=B_1=B_2=0$ hipotezi F-istatistiği kullanılarak sınanmaktadır. ARDL sınır testi yaklaşımında iki grup asimptotik kritik sınır kullanılmaktadır. Eğer hesaplanan F-istatistiği, kritik değer üst sınırını geçerse, H_0 temel hipotezi reddedilir ve değişkenlerin eşbütünleşik olduğu yorumu yapılır. Eğer F istatistik değeri alt sınırı geçemez ise bu durumda da H_0 kabul edilir ve değişkenlerin eşbütünleşik olmadığı söylenir. Hesaplanan istatistik değerinin sınırların arasında kalması durumunda ise net bir çıkarım yapılamaz (Alper ve Alper, 2017: 148).

Eşbütünleşme ilişkisinin sınır testi ile tespit edilmesinin ardından eşitlik 4'deki denklem yardımıyla değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisinin belirlenmesi amacıyla ARDL modeli kurulur.

$$Y_t = a_0 + \sum_{i=1}^n a_{1i} Y_{t-i} + \sum_{i=0}^m a_{2i} X_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4)$$

Analizin en son aşamasında ise kısa dönemli ilişkinin durumu için eşitlik 5'deki ARDL modeli oluşturulmaktadır.

$$\Delta Y_t = a_0 + \sum_{i=1}^n a_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^m a_{2i} \Delta X_{t-i} + \varphi HDT_{t-1} + \varepsilon_t \quad (5)$$

Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi

Toda-Yamamoto nedensellik analizi Vector Autoregressive (VAR) modeline dayanmaktadır. Analizde VAR modelinin uygun gecikme uzunluğunun (m) ve serilerin en yüksek durağanlık derecesinin (d_{max}) belirlenmesinden sonra ($m+d_{max}$) ölçeğinde VAR model tahmin edilir. Toda-Yamamoto nedensellik yaklaşımında oluşturulan VAR modeli ($m+d_{max}$), eşitlik 6 ve eşitlik 7'deki denklemlerden oluşmaktadır (Toda ve Yamamoto, 1995, s.227-230).

$$Y_t = \omega + \sum_{i=1}^m a_{1i}X_{t-i} + \sum_{i=1}^m B_{1i}Y_{t-i} + \sum_{j=m+1}^{dmax} \delta_{1i}X_{t-i} + \sum_{j=m+1}^{dmax} \theta_{1i}Y_{t-i} + \varepsilon_{1t} \quad (6)$$

$$X_t = \varphi + \sum_{i=1}^m a_{2i}X_{t-i} + \sum_{i=1}^m B_{2i}Y_{t-i} + \sum_{j=m+1}^{dmax} \delta_{2i}X_{t-i} + \sum_{j=m+1}^{dmax} \theta_{2i}Y_{t-i} + \varepsilon_{2t} \quad (7)$$

Optimum gecikme boyutu bilgi kriterleri aracılığıyla, maksimum bütünleşme seviyesi (d_{max}) ise birim kök testleri ile saptanmaktadır. Değişkenlerin nedensellik durumunu saptamak için $H_0:a_{1i}=0$ ile $H_0:a_{2i}=0$ hipotezleri düzenlenmiş WALD testi istatistiği kullanılarak sınanmaktadır. Hesaplanan düzenlenmiş WALD testi istatistik değeri k serbestlik dereceli X^2 değerinden yüksek çıkarsa bahsedilen hipotezler reddedilmektedir (Gazel,2017: 291-292).

Model ve Veri Seti

İhracat ile Ar-Ge harcamaları ve Patent sayısı arasındaki ilişkiyi incelemek üzere Eşitlik 8'de gösterilen denklemde ifade edilen model kullanılmaktadır. Çalışmanın literatür kısmı incelendiğinde genellikle İhracat ile Ar-Ge harcamaları ve ihracat ile patent sayısı arasında ilişki arandığı görülmektedir. Modele inovasyonu temsil eden patent sayısı ve Ar-Ge harcamalarının birlikte dahil edilmesi çalışmaya özgünlük kazandırmaktadır. (Durmaz ve Yıldız 2020: 197) yaptıkları çalışmada Ar-Ge harcamaları ve Patent sayısının ihracat üzerindeki etkisini BRİCS ülkeleri üzerinde inceleyerek bu çalışmaya temel oluşturmaktadır.

$$\text{İhracat}_t = a_0 + a_1\text{Arge}_t + a_2\text{Patent}_t + \varepsilon_t \quad (8)$$

Çalışmada Türkiye ekonomisi için İhracat ile Ar-Ge harcamaları ve Patent sayısı arasındaki ilişkiyi tespit etmek üzere ulaşılan istatistikler doğrultusunda 1990-2018 dönemi yıllık frekansta veriler kullanılmıştır. Verilerin temin edildiği yerler Görsel 4'te gösterilmiştir.

Değişken	Kısaltması	Kaynak
Yüksek teknoloji mal ve hizmet ihracatı	İhracat	Dünya Bankası
Ar-Ge Harcamaları	Arge	OECD
Patent Sayısı	Patent	Dünya Bankası

Görsel 4. Çalışmanın Değişkenleri

Çalışmada 1990-2018 yılları arasındaki yıllık bazda veriler istihdam edilerek, serilere doğal logaritmik dönüşüm uygulanmıştır. Yüksek teknoloji mal ve hizmet ihracatı ile Ar-Ge Harcamaları verileri milyon doları cinsinden alınmıştır. Doğal logaritması alınmış Yüksek teknoloji mal ve hizmet ihracatı 'İhracat' ifadesiyle, Ar-Ge Harcamaları 'Arge' ifadesiyle ve Patent Sayısı ise 'Patent' şeklinde gösterilmektedir. İlgili literatür incelendiğinde geleneksel regresyon ve Granger nedensellik analizlerinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada uzun dönemli ilişkinin tespiti amacıyla ARDL Sınır Testi Yaklaşımı ve nedensellik ilişkisi içinse Toda-Yamamoto Nedensellik Testi, geleneksel yöntemlere göre daha güncel olmaları ve zaman serisi analizlerinde sıklıkla kabul gören analizler olmaları nedeniyle tercih konusu olmuştur. Ayrıca, ARDL yöntemi gözlem sayısının düşük olduğu koşullarda da uygulanabilmesi çalışma açısından avantaj sağlamaktadır.

Değişken	İhracat	Arge	Patent
Minimum	4.488636	7.369601	4.927254
Maksimum	8.160518	10.07496	9.008836
Ortalama	6.730032	8.751472	6.751649
Standart Sapma	1.140673	0.807148	1.458870
Basıklık	2.070243	1.747813	1.417621
Çarpıklık	-0.590482	0.031164	0.177511

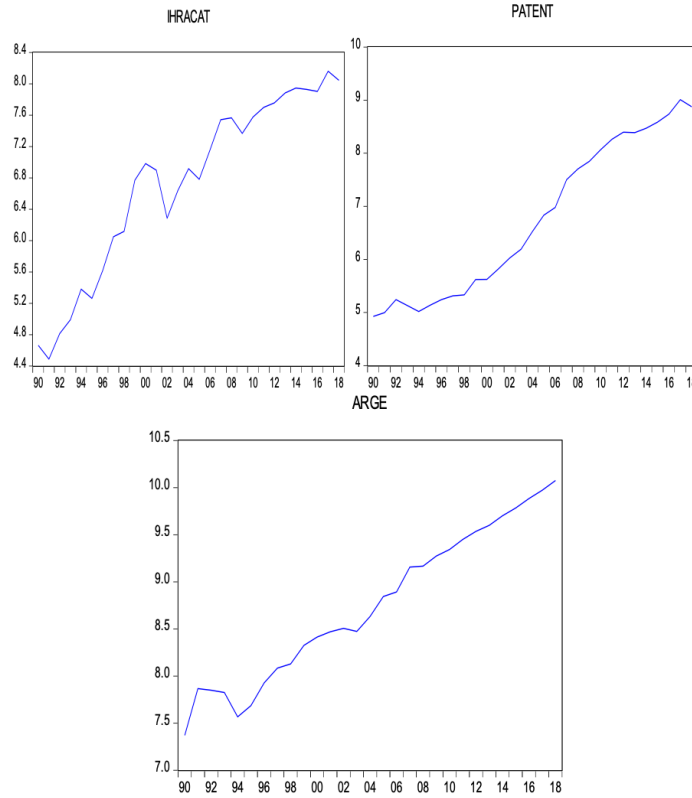
Görsel 5. Tanımlayıcı İstatistikler

Tablo 4'deki tanımlayıcı istatistiklere göre Patent değişkeninin Arge ve İhracata kıyasla standart sapmasının ve maksimum değer ile minimum değer arasındaki farkın yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca, Arge ve Patent sağa doğru çarpıklık gösterirken, İhracatın sola doğru çarpık olduğu görülmektedir.

Uygulama

Birim Kök Testi Sonuçları

Serilerin ekonometrik analizinden önce grafiksel çizimini incelemek seriler hakkında ön fikir verebilir. Görsel 6'da serilerin grafiksel çizim incelendiğinde serilerin artış eğilimi göstermelerinin yanında artan trendlere de haiz oldukları gözlemlenmektedir. Seriler sabit ortalama ve sabit ilerleme durumunda olmamaları nedeniyle düzey değerlerinde durağan olmadıkları izlenimi oluşturmaktadırlar.

Görsel 6: Türkiye'de 1990-2018 Dönemi İhracat, Patent ve Ar-ge Serilerinin Grafiksel Gösterimi

Serilerin durağanlığını test etmek amacıyla çalışmada Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Zivot Andrews (ZA) Birim Kök testlerine başvurulacaktır. Bu testlere ait sonuçlar Görsel 6'da sergilenmektedir.

Serinin durağanı test etmek için hesaplanan kritik değeri ve test istatistik değerinin mutlak değeri içinde karşılaştırması yapılmaktadır. Test istatistik değerinin, kritik değerinden yüksek olması durumunda serinin durağan olduğu, tersi durumda ise durağan olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca serilerin durağan olup olmadığı elde edilen olasılık değerinden de anlaşılmaktadır. Tablo 5'deki bulgular doğrultusunda ADF testinde İhracat, Arge ve Patent serileri düzey değerlerinde durağan olmayıp, seriler birinci farklarında durağandır. Zivot Andrews yapısal kırılmalı testte ise Arge değişkeni düzey değerinde %5 anlamlılık seviyesinde durağan çıkmıştır. ARDL yaklaşımında serilerin aynı dereceden durağan olma varsayımı bulunmamakla birlikte serilerin I(0) veya I(1) derecede durağan olması gerekmektedir. Serilerin I(0) veya I(1) derecede durağanlığının tespit edilmesinden sonra ARDL analizi çalışmanın modeli için uygulanabilmektedir.

Değişkenler	ADF Test İstatistikleri		ZA Test İstatistikleri		Yapısal Kırılma Tarihi	Sonuç
	Düzye Değerleri	Birinci Fark Değerleri	Düzye Değerleri	Birinci Fark Değerleri		
İhracat	-1.889160	-5.860836***	-3.464596	-5.097523**	2002	I(1)
	$t_{\%1}: -4.323979$	$t_{\%1}: -4.33933$	$t_{\%1}: -5.34$	$t_{\%1}: -5.34$		
	$t_{\%5}: -3.580623$	$t_{\%5}: -3.58752$	$t_{\%5}: -4.93$	$t_{\%5}: -4.93$		
Arge	-3.217073	-6.603134***	-5.228913**	-8.139465***	2007	I(0)
	$t_{\%1}: -4.323979$	$t_{\%1}: -4.33933$	$t_{\%1}: -5.34$	$t_{\%1}: -5.34$		
	$t_{\%5}: -3.580623$	$t_{\%5}: -3.587527$	$t_{\%5}: -4.93$	$t_{\%5}: -4.93$		
Patent	-1.867500	-4.060782***	-2.448554	-4.701051***	2008	I(1)
	$t_{\%1}: -4.323979$	$t_{\%1}: -4.339330$	$t_{\%1}: -4.80$	$t_{\%1}: -4.80$		
	$t_{\%5}: -3.580623$	$t_{\%5}: -3.587527$	$t_{\%5}: -4.42$	$t_{\%5}: -4.42$		

Görsel 7: Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Zivot Andrews (ZA) Birim Kök Testi Sonuçları

ARDL Sınır Testi Sonuçları

ARDL sınır testi yaklaşımında ilk olarak optimum gecikme uzunluğunun tespiti gerekmektedir. Bu adımda değişkenler çeşitli gecikme kombinasyonlarıyla sınanarak, bilgi kriterlerine göre en düşük sonucu gösteren model optimal model olarak belirlenir (Akel ve Gazel, 2014: 30-32). Türkiye ekonomisi için modelde değişkenler bilgi kriterleri tarafından farklı gecikme kombinasyonları ile sınanarak, ARDL(1,4,0) modelinin optimal model olduğu tespit edilmiştir. Ar-Ge harcamalarının patent başvurusuna göre daha uzun gecikmeli olarak yüksek teknoloji mal ve hizmet ihracatını etkilemesi beklenen bir durumdur. Seçilen modelin tahminleri Görsel 7'de sergilenmektedir.

Değişken	Katsayı	t-istatistiği	Olasılık Değeri
İhracat(-1)	0.290426	1.781410	0.0917
Arge	1.188009	2.269264	0.0358
Arge(-1)	0.182784	0.287942	0.7767
Arge(-2)	-0.164287	-0.271489	0.7891
Arge(-3)	-0.180530	-0.327270	0.7472
Arge(-4)	-0.609648	-1.584985	0.1304
Patent	0.149928	2.062344	0.0539
Tanısal Test Sonuçları			
Breusch-Godfrey Testi	1.788829 (0.1872)	Jarque-Bera Testi	0.780794 (0.676788)
ARCH Testi	1.218125 (0.3419)	Ramsey Reset Testi	0.183654 (0.8565)

Not: Parantez içerisindeki değerler, elde edilen olasılık değerlerini göstermektedir.

Görsel 8: ARDL(1,4,0) Modeli Tahmin Sonuçları

ARDL modelinin yorumlanabilmesi için modelin varsayımlarının doğruluğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Breusch-Godfrey Testi otokorelasyonu, Jarque-Bera testi normal dağılımı, ARCH Test değişen varyansı, Ramsey Reset Testi'de model kurmayı sınamaktadır. Tablo 6'da sunulan tanısal test sonuçları modelde heteroskedasite, otokorelasyon ve fonksiyonel form sorununun bulunmadığını ayrıca kalıntıların normal dağılım gösterdiğini göstermektedir. Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin var olup olmadığı sınır testi yardımıyla incelenmektedir. Sınır testi bulguları Görsel 8'de sergilenmektedir.

F-istatistiği:		6.629813
Kritik Değer Sınırları		
Anlamlılık	Alt Sınır	Üst Sınır
%1	3.88	5.3
%2,5	3.22	4.5
%5	2.72	3.83

Görsel 9: ARDL Sınır Testi Sonuçları

Görsel 9'da gösterilen ARDL sınır testi sonuçları, değişkenler arasında uzun dönem eşbütünleşme ilişkisi bulunduğunu göstermektedir. Hesaplanan F istatistik değeri %1 anlamlılık düzeyinde üst sınır kritik değerinden yüksektir. Bu durum yüksek teknoloji mal ve hizmet ihracatı ile patent sayısı ve Ar-Ge harcamaları arasında uzun dönemli bir denge ilişkisinin varlığına ışık tutmaktadır.

ARDL modelinde değişkenler arasında tespit edilen uzun dönemli ilişkinin yönünün ve boyutunun belirlenmesi için uzun dönem katsayıların incelenmesi gerekmektedir. Tablo 8'de tahmin edilen ARDL modelinde değişkenlerin uzun dönem katsayıları ve hata düzeltme modeli sonuçları gösterilmektedir.

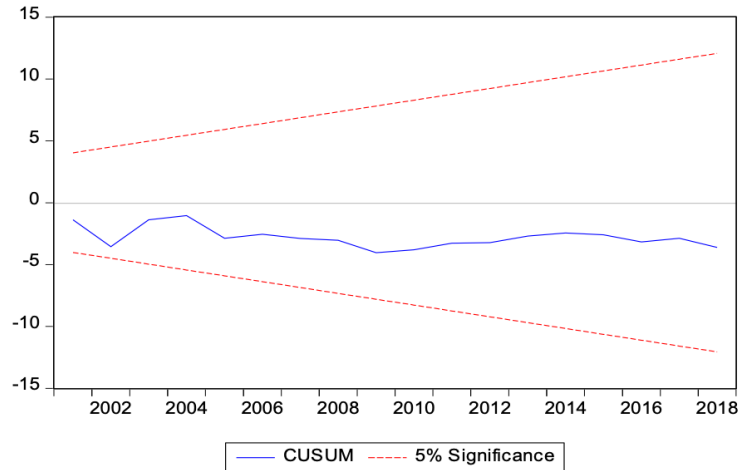
Değişken	Katsayı	T-istatistiği	Olasılık Değeri
Arge	0.586731	9.452231	0.0000*
Patent	0.211293	2.792696	0.0120*
HDT(-1)	-0.710071	-4.805493	0.0001*

Not: * işareti, %1 düzeyinde anlamlılığı temsil etmektedir

Görsel 10: ARDL modeli uzun dönem katsayıları ve hata düzeltme modeli sonuçları (Bağımlı değişken İthalat)

Görsel 10'da sunulan sonuçlara göre, Ar-Ge harcamaları ve Patent sayısı değişkenlerinin uzun dönem katsayılarının pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu sonuç, Ar-Ge harcamaları ve Patent sayısının, yüksek teknoloji mal ve hizmet ihracatı üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu anlamına gelmektedir. Ulaşılan bulgular neticesinde Ar-Ge harcamalarında oluşacak %1'lik bir artışın yüksek teknoloji mal ve hizmet ihracatını yaklaşık %0,59 oranında arttıracığı ve Patent başvurularında yaşanacak %1'lik bir artışın ise yüksek teknoloji mal ve hizmet ihracatını %0,21 oranında arttıracığı söylenebilmektedir.

ARDL Sınır testi yaklaşımının son aşamasında hata düzeltme modeli kurulmaktadır. Kurulan modelde hata düzeltme teriminin (HDT) istatistiksel olarak anlamlı ve negatif değere sahip olması kısa dönemli denge sapmalarının uzun dönemde düzeltileceğini göstermektedir. Uzun dönem dengesine ulaşma hızı hata düzeltme teriminin değerine bağlıdır. HDT'nin -1 ve 0 aralığında çıkması, hata düzeltme mekanizmasının çalıştığını göstermektedir. Bu durum kısa dönemde dengeden sapma yaşanırsa uzun dönemde yeniden dengeye varılacağına işaret etmektedir. Ulaşılan sonuçlara göre modelde HDT -0.710071 olarak hesaplanmıştır. $1/(|HDT|)=1/(|-0.710071|)$ ifadesi yaklaşık olarak 1,4 döneme denk düşmektedir. Sonuç olarak; kısa dönemdeki denge sapmalarının 1,4 dönem sonra tekrar uzun dönem dengesine yakınsayacaktır.

Görsel 11: CUSUM Testi Sonuçları

Türkiye’de araştırılan zamanda yaşanan yapısal değişimler nedeniyle yapısal kırılmaların gerçekleşebileceği göz önüne alındığında, kısa ve uzun dönem katsayılarının uygunluğunu incelemek ve tahmin edilen ARDL modelinin kararlılığını test etmek için CUSUM testi yapılmaktadır. Görsel 11, ulaşılan CUSUM test istatistiğinin %5 anlamlılık seviyesinde kritik sınırların içinde olduğunu göstermektedir. Bu durum tahmin edilen parametrelerin araştırılan dönemde istikrarlı olduğunu göstermektedir (Alper ve Alper, 2017: 151).

Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi Sonuçları

Toda-Yamamoto nedensellik testinin yapılması için gerekli olan en büyük durağanlık derecesinin (d_{max}) ve uygun gecikme uzunluğu (m) değerlerinin bilinmesi gerekmektedir. Serilerin birinci farklarında durağanlık göstermesi nedeniyle d_{max} değeri 1’dir. Optimal gecikme uzunluğuyca (m) bilgi kriterleri aracılığıyla VAR modelinden tahmin edilmektedir.

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-23.49929	NA	0.001672	2.119943	2.266209	2.160511
1	52.35653	127.4378*	8.02e-06*	-3.228523*	-2.643462*	-3.066252*
2	57.17684	6.941240	1.16e-05	-2.894147	-1.870291	-2.610173
3	63.46943	7.551116	1.59e-05	-2.677555	-1.214904	-2.271878
4	72.65769	8.820721	1.91e-05	-2.692615	-0.791169	-2.165235

Görsel 12. VAR modeli gecikme uzunluğu tahminleri

Görsel 12’de üzerinde (*) işareti bulunan değerler uygun gecikme uzunluğunu işaret etmektedir. Birinci gecikme uzunluğu bilgi kriterinin ortak işaret ettiği uygun gecikme uzunluğudur. Bu sebeple Toda-Yamamoto nedensellik analizinde m değeri 1 olarak alınmıştır.

Hipotezler	Gecikme uzunluğu $m=1, d_{max}=1$	X^2 İstatistiği	Olasılık Değeri
İhracat→Arge	2	0.781386	0.3767
İhracat→Patent	2	0.163332	0.6861
Arge→İhracat	2	4.159522	0.0414*
Patent→İhracat	2	0.012113	0.9124

Görsel 13. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Toda-Yamamoto nedensellik analizinde H_0 temel hipotezi değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını belirtirken, H_1 alternatif hipotezi ise nedensellik ilişkisinin olduğunu belirtmektedir. Tablo 10’da sergilenen bulgular, Ar-Ge harcamalarından İhracata doğru nedensel ilişkinin bulunmadığını ifade eden H_0 hipotezini %5 anlamlılık seviyesinde reddetmektedir. Ulaşılan

test sonuçları sadece Ar-Ge harcamalarından yüksek teknoloji mal ve hizmet ihracatı yönüne doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin olduğuna işaret etmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde 1990-2018 dönemindeki veriler kullanılarak, yüksek teknolojik ürün ihracatı ile Ar-Ge harcamaları ve patent başvuru sayıları arasındaki uzun dönemli ilişki ile değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi iki farklı ekonometrik yöntem kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada, uzun dönem ilişkisini incelemek için ARDL Sınır Testi yaklaşımı ve değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini incelemek için ise Toda-Yamamoto nedensellik analizi uygulanmıştır. İncelenen dönemde uygulanan ARDL sınır testi analizi değişkenler arasındaki uzun dönem pozitif eşbütünlüşme ilişkisinin varlığını ortaya koymuştur. Ulaşılan sonuçlar, Ar-Ge harcamaları ve patent başvuru sayılarının, yüksek teknolojik ürün ihracatı üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Yine, ARDL analizinden elde edilen sonuçlara göre, Ar-Ge harcamalarında oluşacak %1'lik bir artış, yüksek teknolojik ürün ihracatını yaklaşık %0,59 ve patent başvurularında yaşanacak %1'lik bir artış ise yüksek teknolojik ürün ihracatını %0,21 oranında artıracaktır. Bu sonuçlar Ar-Ge faaliyetlerinin patent başvuru sayılarına göre Türkiye'nin yüksek teknolojik ürün ihracatı üzerinde daha etkili olduğunu göstermektedir. Yapılan, Toda-Yamamoto nedensellik analizine göre ise Ar-Ge harcamalarından, yüksek teknolojik ürün ihracatına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu sonuca göre Türkiye'de yapılan Ar-Ge faaliyetleri yüksek teknolojik ürün ihracatının artmasına kaynak oluşturmaktadır. Çalışmada patent başvuru sayısı ile yüksek teknolojik ürün ihracatı arasında nedensellik ilişkisine ise rastlanılmamıştır. Bu sonuç Türkiye'de yapılan patent başvurularının çoğunun yüksek teknoloji içermediğine işaret etmektedir. 1980'li yıllardan günümüze kadar olan süreçte birçok ülke yüksek katma değerli ürünlerle yakından ilgili olan ihracata dayalı büyüme stratejilerini benimsemiştir. Literatürdeki birçok çalışma, yüksek teknolojik ihracatın ekonomik büyüme üzerinde oldukça etkili olduğunu ve inovasyonun yüksek teknoloji ihracatını belirleyen unsurların başında geldiğini söylemektedir. Bu çalışmanın sonuçları da literatürü destekler nitelikte olup, yüksek teknolojik ürün ihracatı ve inovasyon faaliyetleri arasında önemli bir bağlantının olduğunu doğrulamaktadır.

Sonuç olarak Ar-Ge harcamaları yüksek teknolojik ürün ihracatını patent başvuru sayısına göre daha büyük boyutlarda artırmaktadır. Türkiye ekonomisinde Ar-Ge harcamalarının GSYH'deki payı 1990 yılında 0.236 iken bu oran 2018 yılında 0,96'ya yükselmiştir. Dolayısıyla, Türkiye'de Ar-Ge faaliyetlerine yapılan harcamaların yıllar içerisinde artan bir trende sahip olduğu görülmektedir. Ancak, bu artış hızının diğer ülkelere kıyasla düşük olduğu da görülmektedir. Ar-Ge harcamalarının yüksek teknolojik ürün ihracatında etkili olduğu sonucu dikkate alındığında, Türkiye gibi kronik dış ticaret açığı veren ülkelerin Ar-Ge faaliyetlerine daha fazla kaynak ayırmaları gerektiği sonucuna ulaşılabilmektedir. Ayrıca, elde edilen sonuçlar Türkiye'de ihracatın artırılması ve cari dengenin olumlu etkilenmesi hedefleri için Ar-Ge faaliyetlerinin artırılmasının gerekliliğini politika yapıcılara göstermektedir. Çalışmada ulaşılan sonuçlara göre Ar-Ge ve patent faaliyetlerini ihracatı dolayısıyla da hasıla düzeyi ve refahı arttırmaktadır. Bu açıdan politika yapıcılara bu alanda yapılan kısıtlayıcı politikalar konusunda dikkatli olunması ve inovasyon aktivitelerini desteklemeleri tavsiye edilmektedir.

Yazar Katkıları

Nurbay Sey %50, Bayram Aydın %50

Kaynakça

- Akel, V. & Gazel, S. (2014). Döviz Kurları İle Bıst Sanayi Endeksi Arasındaki Eşbütünlüşme İlişkisi: Bir ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 44, 23-41.
- Alper, F. Ö. & Alper, A. E. (2017). Karbondioksit Emisyonu, Ekonomik Büyüme, Enerji Tüketimi İlişkisi: Türkiye İçin Bir ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. Sosyoekonomi 25, no 33, 145-156.
- Becker, S., & Whisler, T. (1967). The innovative organization: A selective view of current theory and research. The Journal of Business, 40(4), 462-469.
- Blind, K., & Jungmittag, A. (2005). Trade and the impact of innovations and standards: the case of Germany and the UK. Applied Economics, 37, 1385-1398.

- Boermans, M. A., & Roelfsema, H. (2015). The Effects of Internationalization on Innovation: Firm-Level Evidence for Transition Economies. *Open Economics Review*, 26, 333-350.
- Bojnec, Š., & Fertő, I. (2011). Impacts of research and development on manufacturing trade. *Original scientific paper*, 29(1), s. 65-88.
- Bozkurt, K. (2008). Türk İmalat Sanayisinde Teknolojik Gelişme ve İhracat Performansı. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 45(522), 91-103.
- Braunerhjelm, P., & Thulin, P. (2007). Can Countries Create Comparative Advantages? R&D-expenditures, high-tech exports and country size in 19 OECD-countries, 1981–1999. *Working Paper 61*, 95-111.
- Çetin, R. (2016). Yeni Sanayileşen Ülkelerde Ar-Ge Harcamaları ve Yüksek Teknoloji Ürünü İhracatı Arasındaki İlişkinin Panel Veri Analizi Yöntemi İle İncelenmesi. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 66, 30-43.
- Dereli, D. D. (2019). The Relationship Between High-Technology Exports, Patent And Economic Growth In Turkey. *Journal of Business, Economics and Finance*, 8(3), 173-180.
- Dünya Bankası. (2019). High-technology exports (current US\$). Ağustos 22, 2020 tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.CD> adresinden alındı
- Durmaz, A. & Yıldız, Ü. (2020). The Impact Of Innovation In The Process Of High Technology Exports: An Analysis On Brics Countries. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 193-202.
- Fagerberg, J. (1995). Is there a Large-Country Advantage in High-Tech? *Working Papers 526*, 1-39.
- Gazel, S. (2017). Bist Sınai Endeksi İle Çeşitli Metaller Arasındaki İlişki: Toda-Yamamoto Nedensellik Testi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 52, 287-299.
- Göçer, İ. (2013). Ar-Ge Harcamalarının Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı, Dış Ticaret Dengesi ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri. *Maliye Dergisi*, 165, 215-240.
- Gujarati, Damodar N. & Dawn C. Porter. (2012). *Basic Econometrics*. (Çev. Ü. Şeneşen ve G. Günlük Şeneşen), İstanbul: Literatür Yayınları.
- Ivus, O. (2010). Do Stronger Patent Rights Raise High-Tech Exports to the Developing World?, *Journal of International Economics*, 81(1), 38-47.
- Kılıç, C., Bayar, Y., & Özekicioğlu, H. (2014). Araştırma Geliştirme Harcamalarının Yüksek Teknoloji Ürün İhracatı Üzerindeki Etkisi: G-8 Ülkeleri İçin Bir Panel Veri Analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 44, 115-130.
- L. Soete. (1981). A General Test of Technological Gap Trade Theory. *Review of World Economics*, 117(4), 638–660.
- Landesmann, M., & Pfaffermayr, M. (1997). Technological Competition and Trade Performance. *Applied Economics*, 29(2), 179-196.
- Meral, Y. (2019). High technology export and high technology export impact on growth. *Bussecon Review of Finance & Banking*, 1(1), 26-31.
- Pamuk, M. & Bektaş, H. (2014). Türkiye’de Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 2 (2), 77-90.
- Rafiquzzaman, M. (2002). The Impact of Patent Rights on International Trade: Evidence from Canada. *The Canadian Journal of Economics*, 35(2), 307-330.
- Rothman, J., Erlich, J., & Teresa, J. (1976). Promoting innovation and change in organizations and communities: A planning manual. 147-149.
- Sandu, S., & Ciocanel, B. (2014). Impact of R&D and Innovation on high - tech export. *Procedia Economics and Finance*, 15, 80-90.
- Smith, V., Madsen, E., & Hansen, M. (2002). Do R&D investments affect export performance?, *University of Copenhagen*, 1-16.
- Toda, H. Y. & Yamamoto, T. (1995). Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes. *Journal of Econometrics*, 66, 225-250.
- Trading Economics. (2019). Research And Development Expenditure (% Of GDP) By Country. Ağustos

22, 2020 tarihinde <https://tradingeconomics.com/country-list/research-and-development-expenditure-percent-of-gdp-wb-data.html> adresinden alındı.

Udwadia, F. (1990). Creativity and innovation in organizations: Two models and managerial implications. *Technological Forecasting and Social Change*, 38(1), 65-80.

Yıldırım, C. (2016). Patent Başvurusu ve İhracat Arasındaki İlişki: Panel Veri Analizi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(13), 226-249.

Yıldırım, E., & Kesikoğlu, F. (2012). Ar-Ge Harcamaları İle İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkileri: Türkiye Örneğinde Panale Nedensellik Testi Kanıtları. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 32(1), 165-180.

Extended Abstract

As a result of globalization, the increase in technology and knowledge, the most important factor that determines the development level of countries has been the production of technological products and the export of these products. In this sense, this study analyzed the impact of innovation on Turkey's high-tech exports. The accepted variables at the point of measuring innovation in the literature are the number of patent applications and R&D expenditures. Innovation is the program, technique or method that is considered new in an organization. A patent is the official document showing who has the right to implement an invention. R&D expenditures are systematic investments made to increase knowledge and to design new applications. As can be understood from the definitions, R&D expenditures and patent numbers, which are the independent variables used in the model, represent innovation.

The export of high-tech products is of great importance for countries to show their development levels. Because the production of high technology products requires both good infrastructure investments and a high level of knowledge. In this sense, in order to have a stable economy in the long run, countries should increase their high technology investments and have a good market share in the export of these products. In this study, the causality and the long term relationships between exports of high-tech goods, research and development expenditures and patent application numbers using the specific data from Turkey of the 1990-2018 period. In the study, the ARDL Boundary Test approach was applied to examine the long-term relationship, and the Toda-Yamamoto causality analysis was applied to examine the causality relationship between the variables. The analysis of the ARDL Boundary Test applied during the examined period revealed the existence of a long-term positive co-congruence relationship between variables. The results show that research and development expenditures and the number of patents have a meaningful and positive impact on high-tech exports of goods. As a result of the results obtained from ARDL analysis, it can be clearly inferred that a 1% increase in research and development expenditures will increase exports of high-tech goods by about 0.59% and a 1% increase in patent applications will increase exports of high-tech goods by 0.21%. These results show that Turkey's research and development activities on high-tech exports of goods have more effective results than patent applications. The test results obtained in Toda-Yamamoto causality analysis indicate that there is a unidirectional causality relationship from research and development expenditures to high-tech exports of goods. Research and development activities in Turkey are a source of increasing high-tech exports of goods. However, there is no significant causal relationship between the number of patent applications and the export of high-tech goods. This significant result indicates that most patent applications in Turkey do not contain high technology.

In the literature, research and development expenditures are expected to affect high-tech exports of goods, with a longer delay than a patent application. While research and development expenditures affect exports of high-tech goods on a longer-delayed basis than patent concessions received, expenditures increase exports of high-tech goods on a larger scale. The share of research and development expenditures in the Gross Domestic Production of Turkish economy, which was 0.236 in 1990, is 0.96 in 2018. Although spending on research and development activities in Turkey has increased over the years, this amount is quite low. Considering the export-enhancing effect of research and development expenditures as a result of the findings obtained in the study, it is important to devote more resources to research and development activities for countries with chronic foreign trade deficits such as Turkey as it will contribute greatly to their economies.

Duygu Odaklı Terapinin Gestalt Terapi ve Varoluşçu Terapi ile Karşılaştırılmalı Analizi

Comparative Analysis of Emotional-Focused Therapy with Gestalt Therapy and Existential Therapy

Oğuzhan YILDIRIM¹

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.730532

Öz

Duygu Odaklı Terapi; modern duygu kuramı, Birey Merkezli Terapi, Varoluşçu Terapi ve Gestalt Terapi uygulamalarını içeren yaşantısal ve güncel bir terapi yöntemidir. Duygu Odaklı Terapi yaklaşımının oluşumunda geleneksel yaklaşımlardan Varoluşçu ve Gestalt Terapinin önemli katkıları bulunmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada Duygu Odaklı Terapinin Varoluşçu Terapi ve Gestalt Terapi ile karşılaştırılmalı analizinin yapılması amaçlanmıştır. Duygu Odaklı Terapi sürecinde duyguları tanıma, açıklama, anlamlandırma, dönüştürme ve kontrol etme gibi konular ele alınır. Gestalt Terapi kavramlarına dayanan Duygu Odaklı Terapinin felsefesi ve insan doğasına bakışı Varoluşçu Terapiden etkilenmiştir. Ayrıca Duygu Odaklı Terapi, Varoluşçu yaklaşımın korku, kaygı ve yalnızlık gibi duygularla çalışmasını benimsemiştir. Duygu Odaklı Terapi ile Gestalt Terapinin insana bakış açısı benzerlikler taşır. İki yaklaşım da kişilerin sorunlarını çözme ve gelişme kapasitesine sahip olduğunu ortaya koyar. Duygu Odaklı Terapi ağır psikolojik rahatsızlıkların tedavisi için uygun değildir. Daha çok kaygı, depresyon ve olumsuz çocukluk dönemi yaşantıları ile ilgilidir. Varoluşçu Terapide danışma konuları ölüm, özgürlük, yalnızlık ve yabancılaşma gibi karmaşık konulardır. Gestalt Terapide ise kişilerarası ilişkilerde sorun yaşayan ve sorumluluk almaktan kaçınan bireylerin tedavisine odaklanılır. Duygu Odaklı Terapi yaklaşımının anahtar kavramı duygulardır. Gestalt Terapide de amaç danışanların duygularını fark etmesini sağlamaktır. Varoluşçu Terapide ise korku ve kaygı duyguları üzerine odaklanılır. Varoluşçu terapistlere göre kaygı duygusu yaşamın bir ön koşuludur. Sonuç olarak yer yer farklılıklar olmakla birlikte Duygu Odaklı Terapi ile Varoluşçu Terapi ve Gestalt Terapinin terapötik ilişki ve uygulama açısından benzerliklere sahip olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Duygu Odaklı Terapi, Gestalt Terapi, Varoluşçu Terapi, Karşılaştırılmalı Analiz

Abstract

Emotion-Focused Therapy is an experiential and current therapy method that contains applications of modern emotion theory, Person-Centered Therapy, Existential Therapy and Gestalt Therapy. Existential and Gestalt Therapy, which are among the traditional approaches, have important contributions in the formation of the Emotional Focused Therapy approach. Therefore, in this study, it was aimed to perform a comparative analysis of Emotional Focused Therapy with Existential Therapy and Gestalt Therapy. In Emotion-Focused therapy, topics such as recognition, explanation, meaning, transformation and control of emotions are handled. This Therapy method is based on Gestalt Therapy's concepts. The philosophy and view of human nature of Emotion-Focused Therapy method were influenced by Existential Therapy method. In addition, Emotion-Focused Therapy method has embraced the existentialist approach's emotions such as fear, anxiety and loneliness. Emotion-Focused Therapy and Gestalt Therapy methods have similar views on human nature. Both approaches reveal that people have the capacity to solve their problems and improve. Emotional-Focused Therapy is not functional in treating serious psychological disorders. it deals with anxiety, depression and negative childhood experiences. Existential Therapy has complex counseling issues such as death, freedom, loneliness and alienation. The Gestalt Therapy method focuses on the treatment of individuals who have problems with interpersonal relationships and responsibility. The emotion is the key concept of Emotion-Focused Therapy. The purpose of Gestalt Therapy is to make clients aware of their emotions. Existential therapy focuses on emotions such as fear and anxiety. According to existential therapists, anxiety is a precondition of life. As a result, it has been observed that Emotion-Focused Therapy and Existential Therapy and Gestalt Therapy have similarities in terms of therapeutic relationship and application, although there are some differences.

Keywords: Emotional-Focused Therapy, Gestalt Therapy, Existential Therapy, Comparative Analysis

Giriş

Psikolojik problemlerinden dolayı destek almak isteyen birçok kişi yaşadığı duygu, düşünce ve davranışlarının arasında sıkışıp kalmıştır. Davranışçı, bilişsel ve bilişsel davranışçı gibi geleneksel terapi ekolleri danışanların çoğunlukla davranış ve düşünce boyutlarıyla ilgilenmektedirler. Bu terapi ekolleri danışanların gereksinim duyduğu duygu, düşünce ve davranış dengesine bu şekilde ulaşılabileceğini iddia etmektedirler. Tam da bu bağlamda cevaplanması gereken sorular ortaya çıkmaktadır. Terapide duygunun işlev ve yeri nedir? Ökfe, panik, kaygı, hüznün ve depresyonun değeri nedir? Terapi sürecinde duygular teknik olarak hangi yöntemle kullanılır? Tüm bu sorulara aranan yanıtlar Duygu Odaklı Terapi'nin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Çelik ve Aydoğdu, 2018). Duygu Odaklı Terapi (DOT); Duygu Kuramı, Birey Merkezli Terapi, Varoluşçu Terapi, Gestalt Terapi uygulamalarını içeren güncel bir terapi yöntemidir. Başlangıçta çift terapisi olarak ortaya çıkan DOT, duygunun önemini keşfedilmesiyle 1990'lı yıllardan itibaren bireysel psikolojik danışmada da uygulanmaya başlanmıştır (Elliot ve Greenberg, 2007: 243; Greenberg: 2010). Bu terapi ekolünün oluşmasında Gestalt Terapi ve Varoluşçu Terapi kuramlarının oldukça önemli bir yeri vardır. Başlangıçta bireylerin kişisel ve sosyal problemlerine odaklanan DOT daha sonra travma, depresyon, stres ve çift ilişkilerine yönelmiştir. Son zamanlarda ise kaygı bozukluğu, yeme bozukluğu ve sınırda kişilik bozukluğu gibi farklı sorunları olan danışanların tedavisinde önemli bir işlevi olduğu görülmektedir (Gavas ve Aslan, 2019: 116). Alanyazında konuyla ilgili yapılan araştırma ve uygulamaların sayısı arttıkça bu ekolün daha geniş sorun alanlarında işlevsel olduğu ortaya çıkmaktadır.

Duygular bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak harekete geçmelerini sağlar. DOT'de danışanların duygularını tanıma, açıklama, anlamlandırma, dönüştürme ve kontrol etme gibi beceriler kazanması amaçlanır. Aynı zamanda danışanların bu becerileri kendi hayatlarında da kullanmaları beklenir (Greenberg, 2010: 3). DOT'de duyguların yanında ihtiyaçlar da oldukça önemli bir yer tutar. Danışanın ihtiyaçlarının ne olduğunu anlamak duygularını düzenlemeleri için gereklidir (Greenberg, 2012: 379).

Güncel terapi yaklaşımlarından olan DOT'nin oluşumunda Gestalt Terapi ve Varoluşçu Terapi gibi iki geleneksel ekolün önemli katkıları bulunmaktadır. Buradan hareketle bu çalışmada DOT'nin felsefe ve ilkelerinin, temel kavramlarının, psikolojik danışma sürecinin, psikolojik danışma aşamalarının, terapist rollerinin ve kullanılan yöntem ve tekniklerin Varoluşçu Terapi ve Gestalt Terapi ile karşılaştırmalı analizinin yapılması amaçlanmıştır. Ayrıca bu ekoller hakkında alan uygulayıcılarına ve araştırmacılara bilgi vermek de araştırmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

1. Felsefe ve ilkelerin karşılaştırılması

DOT'nin felsefesinde kişilerin kendi sorunlarını çözme gücüne ve gelişme kapasitesine sahip oldukları kabul edilir. Gestalt Terapisi de kişilerin kendilerini düzenleme kapasitesine sahip olduğunu ifade eder (Daş, 2017: 83). Varoluşçu Terapiye göre ise kişinin kendini aşma ve geliştirme gücü kendi elindedir (Sartre, 2015). Duyguların ifade edilmesinin ve yaşanmasının önemine dikkat çeken DOT'ye göre çözümün temelinde psikolojik danışma ilişkisi yer almaktadır. Ayrıca iyileşmenin danışman-danışan arasındaki ilişkiyle olabileceği görüşü savunulur. Varoluşçu Terapiye göre kişiler, başkalarıyla ilişki kurma fırsatına sahip olsalar bile yalnızdırlar (Corey, 2008: 154).

Psikolojik danışma ilişkisinin ilkeleri; danışman-danışan arasında işbirliğinin olması, danışmanın danışanı koşulsuz kabul etmesi ve danışmanın empatik bir anlayışa sahip olması olarak sıralanır. DOT de bu terapötik koşullara sahiptir ve duyguların en üst seviyede yaşanmasını destekler (Işık, Tekinalp, Atalay ve Kaynak, 2019: 100). Varoluşçu Terapide danışan ile terapist arasındaki ilişki empatik, samimi ve destekleyici biçimde olmalıdır (Seligman, 2006: 176). Gestalt Terapide de danışan ile danışman arasında işbirliği vardır ve danışman danışanına açık, saydam ve dürüst olarak yaklaşmaktadır (Corey, 2008: 224). Görülmektedir ki üç terapi yaklaşımında da danışman ile danışan arasındaki ilişki birbirine benzer özellikler taşımaktadır.

DOT'nin insan doğasına bakışını Varoluşçu Terapi önemli ölçüde etkilemiştir. Varoluşçu Terapi daha çok kişinin geleceği, hayalleri ve hedefleri ile ilgilenirken DOT içinde bulunan an ile ilgilenmiştir. Varoluşçu Terapiye göre kişilerin doğuştan iyi ve kötü duyguları ayırt etme ve seçme kapasitesi vardır. Varoluşçu yaklaşıma göre insanlar içinde ölüm düşüncesinin yer aldığı korku, kaygı, yalnızlık

ve aşırı endişe gibi duygularla mücadele etmektedir. DOT'de de kaygı, korku, endişe ve yalnızlık gibi duygularla başa çıkma önemli bir yer tutar. İki terapi yaklaşımı da tedavi için bu duyguların üzerinde çalışılması gerektiğini düşünürler (Gavas ve Aslan, 2019: 112). Gestalt Terapi de danışanın bastırıldığı duyguların bilinç düzeyine çıkarılmasını ve farkındalık oluşmasını önemser. Aksi takdirde bireylerin kontrolü ele alamayıp özgür olamayacağı ifade edilir (Cüceloğlu, 2010: 485).

DOT'nin oluşmasında Gestalt Terapinin büyük bir etkisi vardır. Her iki terapide de danışanın sağlıklı bir kişiliğe sahip olabilmesi için kişiliğinin farklı parçalarının bütünleşmesi gerekmektedir (Gavas ve Aslan, 2019: 113). Varoluşçu Terapiye göre ise kişiliğin gelişimi bireyin sürekli olarak kendini, başkalarını ve yaşamı sorgulamasıyla gerçekleşir (Corey, 2008: 154).

2. Temel kavramların karşılaştırılması

DOT'de yer alan Duygu Koçluğu kavramı, danışanların duygularından kaçmak yerine onları kabullenmesini içeren bir işbirliği sürecini ifade eder. Terapist danışanın duygularını tanıyarak olumsuz duyguları olumlu olanlarla değiştirebilmesi için danışanı desteklemektedir (Greenberg, 2012: 6). Gestalt Terapide koçluk mantığı yoktur ve terapistler danışanlarıyla işbirliği kurarlar ancak onları yönlendirmezler (Corey, 2008: 221).

DOT'nin temel kavramlarından biri olan şemalar geçmiş yaşantılar ile doğuştan gelen mizacın birleşmesiyle oluşur (Greenberg ve Goldman, 2007: 379). Greenberg'e (2004) göre duygu şemaları çocukluk dönemindeki aile yapısından önemli ölçüde etkilenir. DOT'de danışanı tanımlayabilmek için duygu şemalarını anlamak şarttır. Danışanların davranış kalıbı olan şemalar danışma sürecinin nasıl ilerleyeceğini de belirler (Watson, 2010: 89). DOT'de davranışların arkasındaki güç şemaların fark edilmesiyle anlaşılır (Greenberg, 2010). Varoluşçu Yaklaşımına göre ise insanlar tüm davranışlarından sorumludur (Corey, 2008: 156). Gestalt Terapide davranışın temelinde kişisel tecrübeler ve ilişkiler yer alırken (Brownell, 2010: 97) bu davranışı yönlendiren güce şimdi ve burada tekniğiyle ulaşılır (Mann, 2010: 9). DOT'de amaç empatik dinleme becerisiyle duygu şemalarını ortaya çıkarmak ve bu şemaları anlayıp değiştirmeleri için danışanlara yardımcı olmaktır (Greenberg, 2010: 2).

DOT yaklaşımının anahtar kavramı duygulardır. Gestalt Terapisinde de amaç danışanların duygularını fark etmesini sağlamaktır. Varoluşçu Terapide ise üzerinde en çok durulan duygu korku ve kaygıdır. Varoluşçu terapistlere göre kaygı duygusu hayatta kalmanın bir ön koşuludur (Corey, 2008: 161). Greenberg (2012) duyguları dört kategoride sınıflandırmıştır:

2.1. Birincil işlevsel duygular

Bireyin yaşantıları sonucu verdiği ilk ve en önemli tepkilerdir. Bu duygular genellikle öfke ve korku gibi ilk duygulardır. Terapi sürecinde danışanın ulaşması istenen duygulardır. Kişinin hayatta kalma ve mücadele etme isteğine karşılık gelişir (Greenberg, 2012: 379). Korku duygusu varoluşçu yaklaşım için de önemli bir kavramdır. Ölümden korkan kişilerin yaşamdan da korktuğu görülmektedir. Terapi sürecinde ölüm konusunda sağlıklı bir farkındalık oluşturmak önemlidir. Sürekli ölümü düşünmenin yolu içinde bulunulan anı düşünüp onun içinde yaşamaktır. Ölüm yaşama anlam getiren bir olgudur (Corey, 2008: 163).

2.2. Birincil işlevsel olmayan duygular

Bireyin yaşadığı travma veya çocukluk dönemindeki ihtiyaçlarının karşılanmaması sonucunda yaşadığı utanç, değersizlik, terk edilmişlik ve kaygı gibi gerçek ve temel duygulardır. Bu duygular özellikle ilişkilerde sağlıksız sonuçlara yol açar (Greenberg, 2012). Varoluşçu yaklaşıma göre kaygı normal herhangi bir duygu değildir. Çevreden gelen herhangi bir tehlike sonucu ortaya çıkan bir duygu olarak da görülmemektedir. Kaygı gerçeğe ve varoluşun merkezine yönelik olan bir tehdittir. Varoluşçu kaygı bir canlının yok olmaya karşı verdiği mücadelenin ifadesidir (May, 2012). Varoluşçu Terapide danışanların suçluluk duygularını, korkularını ve kaygılarını aktif bir şekilde yaşamaları konusunda aktif bir rol üstlenmeleri beklenir (Corey, 2008: 161). Terapi sürecinde derin duygular üzerinde çalışmayı önemseyen Gestalt Terapide çoğunlukla danışanın utanç duygusuna odaklanılır (Daş, 2017: 109).

2.3. İkincil/tali duygular

Bu duygular birincil duygulara karşı geliştirilmiş olan savunma tepkileri sonucu ortaya çıkar. Danışanların çoğunlukla sorun yaşadıkları ve kurtulmayı arzu ettikleri duygulardır. İkincil duygular kişinin hissettiği asıl duygusunu gizlemek amacıyla ortaya çıkar (Greenberg, 2012). Gestalt Terapiye göre de kişiler duygularını gizleme ve bastırma yoluna gidebilirler. Bu konuda danışanın vücudunun gergin olması, göz temasından kaçınması ve kısık sesle konuşması gibi tepkiler terapistte ipucu sağlar (Corey, 2008: 222).

2.4. Yardımcı duygular

Kişileri etkilemek veya kontrol etmek amacıyla gösterilen duygulardır. Kişinin başkalarından destek almak amacıyla ağlayarak üzgün görülmesi bu duygulara örnek olarak verilebilir (Greenberg, 2012). Yardımcı duygulara benzer olarak Gestalt Terapide Kutuplar kavramı bulunmaktadır. Bu kavrama göre kişilik birbiriyle daima çatışma halinde olan iki zıt yöne sahiptir ve kişi donukluk-çoşku, öfke-sakinlik ve tedirginlik-rahatlama gibi zıt duyguları yaşayabilmektedir (Voltan-Acar, 2015: 42).

3. Psikolojik danışma süreçlerinin karşılaştırılması

DOT duygusal deneyimleri ve anlam oluşturma sürecini temel alır. Değişimin gerçekleşmesi için duyguların farkındalığı, dışavurumu, düzenlenmesi ve dönüşümü şarttır. Duyguların farkındalığı için bedensel ipuçlarına önem verilir. Terapist öfke ve korku gibi duygularla beraber danışanda meydana gelen bedensel tepkiler üzerine yoğunlaşır. “Ses tonun değiştiğinde ne hissediyorsun ?” “Ellerin uyuşurken ne hissediyorsun ?” gibi sorular sorulur. Bu sorular Gestalt Terapideki bedensel farkındalığı destekleyen sorularla benzerlik göstermektedir (Greenberg, 2010). Varoluşçu Terapiye göre ise danışanın değişmesi ve güçlenmesi için sorumluluk alması şarttır. Başkalarını suçlayarak sorumluluklarını üstlenmeyen kişi terapistten fayda elde edemez (Corey, 2008: 156). DOT’de danışanların yaşadığı duygular ve bu duyguların danışma sürecini nasıl etkilediği önemli bir yer tutar. DOT; Gestalt Terapi ve Birey Merkezli Terapinin bazı kavramlarına dayanır (Greenberg, 2010: 2).

DOT Gestalt Terapisi uygulamaları üzerine inşa edilmiştir. Gestalt Terapisinde analiz sürecinden ziyade farkındalık ve çevreyle olan ilişki önemlidir. Farkındalık kazanan danışanlar tercih yapma ve karar verme sorumluluklarını alarak kendi varlıklarına anlam katarlar. DOT’de danışanların duygularına yönelik farkındalık sahibi olması önemlidir. Gestalt Terapinin en büyük amacı da danışanların farkındalık kazanmalarını sağlamaktır. Farkındalık kazanan danışan ihtiyacını ve duygularını daha iyi fark ederek gerginliğini azaltmaktadır. Farkındalığı artan danışanlar gelişmekte ve olgunlaşmaktadır. Varoluşçu Terapide ise danışanların kendi yaşamları, ilgileri, ihtiyaçları hakkında ve kendi özgürlüğünü nasıl engellediği konusunda farkındalık kazanmaları amaçlanır (Corey, 2008: 157). Ayrıca Varoluşçu Terapide yer alan farkındalık kazandırma becerisi içinde bulunulan anda gerçekleşir. Bu durum Gestalt Terapinin şimdi ve burada’sıyla ilişkilidir (İlgar ve İlgar, 2019: 194).

DOT’de olumsuz duyguların açıklanması ve duyguların içinde bulunulan anda ve danışma ortamında hissedilmesi amaçlanır. DOT’de yer alan şimdi ve burada kavramı Gestalt Terapiden alınmıştır. Şimdiki zaman/İçinde bulunulan zaman Gestalt Terapinin en önemli kavramlarından biridir. Kişi içinde bulunulan anın değerini anlama ve onu tam anlamıyla yaşama konusunda teşvik edilir. Güç içinde bulunulan zamandır. Terapistler içinde bulunulan anın farkındalığını arttırmak amacıyla danışanlarına “Şu anda ne yaşıyorsun ? Neler hissediyorsun ?” gibi sorular sorarlar. Danışan geçmişte yaşadığı duyguyu şu anda yaşaması için terapist tarafından motive edilir (Corey, 2008: 215). Geçmiş geride kaldığından gelecek ise henüz gelmediğinden dolayı şimdiye odaklanmak gerekir. Bu durum geçmişin kazandırdıklarını unutmak anlamına gelmez (Mann, 2010: 15). Varoluşçu yaklaşıma göre ise insanlar geçmişle ve geleceği planlamakla oldukça meşguldürler. Bu nedenle içinde buldukları anı bilinçli şekilde yaşayamazlar (Corey, 2008: 154).

DOT’de terapist danışanın terapi sürecine getirdiği yaşantıları empatiyle dinler ve danışana hassas şekilde yaklaşır. Danışanın duygusal çatışmalarını açığa vurmasını ve duyguları hakkında keşifler yapmasını destekler. Danışanla güvenli bir ilişki kurması ve işbirliği içinde olması beklenen terapist danışanı cesaretlendiren bir roledir (Greenberg, 2008). DOT (Greenberg, 2010), Gestalt Terapi (Corey, 2008) ve Varoluşçu Terapide (İlgar ve İlgar, 2019) terapist danışanın sözel ve sözel olmayan

tüm tepkilerine empatik anlayışla yaklaşır. Bu terapistler danışanlarına kendilerini ve yaşantılarını keşfedebilmeleri için süre tanır ve ortam hazırlar.

DOT, Gestalt Terapisinden farklı bir vaka formülasyonuna sahiptir (Greenberg ve Goldman, 2007, s.386). Terapist danışanın duygusal ve bilişsel durumuna odaklanır ve duygusal şemalarını ortaya çıkarmaya çalışır (Greenberg, 2010: 6).

DOT'de vaka formülasyonu aşağıdaki sekiz aşamadan oluşur (Greenberg, 2010: 6):

1. Danışman ile danışan beraber problemi tanımlar.
2. Danışanın problemleri hakkında anlattığı öyküler dinlenir.
3. Danışanın eski kimlik ile ilişkili öyküleri ve yeni ilişkileri dinlenir.
4. Danışanın acı verici deneyimleri tanımlanır.
5. Danışanın duygusal stili hakkında bilgi sahibi olunur.
6. Danışanın olumsuz içsel ve ilişkisel konuları tanımlanır.
7. Danışana olumsuz olayların çözümü için görevler verilir.
8. Terapi sürecinde danışanın şimdi ve burada olması sağlanır.

DOT'de bu vaka formülasyonu; danışanın bitirilmemiş işleri ve duygusal çatışmalarının ortaya çıkmasıyla belirlenir (Greenberg ve Bolger, 2001: 197). DOT ve Gestalt Terapinin ortak kavramı olan bitirilmemiş işler; geçmişte yarım kalan veya açığa vurulmayan öfke, nefret, kaygı, acı, suçluluk gibi duyguları içerir. Bu duygular; farkına varılması, şimdiye getirilmesi ve yüzleştirilmesi gereken duygulardır. Bitirilmemiş işlerin etkileri genellikle bedensel tepkilerle ortaya çıkar. Bu nedenle terapistler danışanların vücudunda olup bitenlere dikkat etmelidir (Corey, 2008: 217). Geçmişte doyurulmayan ihtiyaçlar ve ifade edilmeyen duyguların oluşturduğu bitirilmemiş işler danışanın içinde bulunduğu anı ve yaşantısını önemli ölçüde etkiler (Özkara, 2015: 29).

DOT'nin ağır psikolojik rahatsızlıkların tedavisi için uygun olmadığı, daha çok kaygı, depresyon ve olumsuz çocukluk dönemi yaşantıları ile ilgili konularda problem yaşayan danışanlar için uygun olduğu ifade edilmektedir (Greenberg ve Paivio, 2003). Varoluşçu Terapide ise danışma konuları çok daha karmaşıktır. Ölüm, özgürlük, yalnızlık ve yabancılaşma gibi yaşamda anlamı oluşturan konular terapi sürecinde ele alınır. Terapistler danışanlarına yaşam amacı bulmaları konusunda destek sunar (Corey, 2008: 163). Varoluşçu Terapide tanı ölçütü, insanları sınıflandırma çabası ve rahatsızlıkları hastalık olarak görme kaygısı yoktur. Danışanların danışma sürecine getirdikleri sorunlar herkesin yaşayabileceği "yaşam sorunları" olarak görülür (İlgar ve İlgar, 2019: 201). Gestalt Terapide ise kişilerarası ilişkilerde sorun yaşayan, kendisi hakkında farkındalık sahibi olamayan ve sorumluluk almaktan kaçınan bireylerin tedavisine odaklanılır (Corey, 2008: 220).

4. Psikolojik danışma aşamalarının karşılaştırılması

DOT'ye göre terapi süreci üç aşamada gerçekleşmektedir. Bu aşamalar şunlardır: Bağlanma ve Farkındalık, Anımsama ve Keşfetme, Dönüşüm ve Alternatif Oluşturma (Greenberg, 2010: 7).

4.1. Bağlanma ve farkındalık: Empatik bir yaklaşımla danışanın duyguları ve benlik algısı hakkında bilgilere ulaşılır. Terapist danışanın duygularını keşfetmesi ve yaşaması için uygun bir ortam hazırlar (Greenberg, 2010: 8).

4.2. Anımsama ve keşfetme: Bu evrede terapist danışanı duygularını canlandırması ve deneyimlemesi için destekler. Amaç birincil duygulara ulaşmak ve danışanın duygusal şemaları hakkında fikir sahibi olmaktır. DOT'de yer alan boş sandalye ve çift sandalye uygulamaları ile empatik çağrışım tekniği gibi teknikler bu aşamada kullanılır (Greenberg, 2010: 8).

4.3. Dönüşüm ve alternatif oluşturma: Bu evrede yeni duygular oluşturulması amaçlanır. Danışanın birincil duygularına ulaşarak bilişsel, davranışsal ve duygusal tepkilerine alternatif yollar oluşturulur. Böylece danışan yeni içsel kaynaklara sahip olarak yeni anlamlar kazanır (Greenberg, 2010: 8).

Varoluşçu Terapi süreci de DOT'de olduğu gibi üç aşamada gerçekleşir. Terapinin başlangıç aşamasında terapist dünya ile ilgili düşüncelerini ortaya koyması noktasında danışanı teşvik eder. Sorun-

ların oluşmasında danışana kendi rolünü nasıl göreceğini öğretir. Gelişme aşamasında danışanların sahip oldukları değer sistemini ve bunun etkilerini anlamaları konusunda farkındalık kazanmaları amaçlanır. Son aşamada ise öğrenilenlerin içselleştirilmesi ve bu bilgilerin yaşamda kullanılabilmesi için danışana yardımcı olunur (Corey, 2008: 174).

Gestalt Yaklaşımına göre danışanların ihtiyaçlarının karşılanması birkaç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama olan duyum aşamasında kişide ilgi ve merak uyandırmak amaçlanır. Farkındalık aşamasında ise danışandan kendisi ve sorunları hakkında doğru bilgiler elde etmesi beklenir. Harekete geçme aşamasında danışan, ihtiyacını karşılamak ve deneyimlerde bulunmak için planlar yapar ve uygulamaya geçirir. Temas aşaması öğrenilenlerin içselleştirilmesi, ilişkilerde bulunulması ve amaca uygun davranışlarda bulunulmasını içerir. Doyum aşamasında kişi amacına ulaşır ve bundan fiziksel ve psikolojik bir doyum sağlamış olur. Son aşama olan geri çekilme aşamasında danışan öğrendiklerini içselleştirir ve bunları gündelik yaşamında kullanma becerisine sahip olur (Daş, 2017: 18).

DOT ile Varoluşçu Terapinin ilk aşamasında danışan ile güvenli ve empatik bir ilişki kurulmaktadır. Terapistler bu aşamada duyu ve düşüncelerini keşfetmesi için danışanı desteklemektedir. İkinci aşamalarda ise DOT'de deneyim süreci ve bazı tekniklerin kullanılması yer alırken Gestalt ve Varoluşçu Terapide danışana farkındalık kazandırmak amaçlanmaktadır. Gestalt Terapinin diğer aşamalarında deneyimleme, uygulama, kişilerarası ilişkiler ve doyum sağlama üzerinde durulmuştur. DOT, Gestalt ve Varoluşçu Terapilerin son aşamasında ise danışanlara yeni duygular ve bilgilerin öğretilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca danışanların yeni öğrenilenleri içselleştirmesi ve kendi yaşamlarına taşıması beklenmektedir.

5. Terapist rollerinin karşılaştırılması

DOT, Gestalt ve Varoluşçu Terapide terapistlerin empatik dinleme becerisine sahip olması ve danışanları ile samimi ve içten ilişkiler kurması önemlidir (Corey, 2008: 221). DOT'de terapistler empati becerisi ve uygun müdahaleleriyle danışanların duygusal şemalarını ortaya çıkarmada ve bu şemalar üzerinde çalışmada oldukça önemli bir role sahiptir. Terapist danışanı ile güvenli ilişkiler kurmalı ve danışma ortamını güvenli bir yer haline getirmelidir (Elliott ve Greenberg, 2007: 241). Varoluşçu Terapide terapist rolünün diğer terapilerden farklı bir anlayışı vardır. Terapistlerin de kendi yaşamlarında sorunları olduğunu dile getiren bu anlayışa göre danışman-danışan demek yerine terapistteki kişiler demek daha doğru olabilir. Sonuçta hem danışan hem danışman terapi sürecinden etkilenmektedir (İlgar ve İlgar, 2019).

DOT'de terapist danışanın birincil ve ikincil duygularını keşfetmeli, danışanın geçmişte üstesinden gelemediği duyguları yeniden yaşaması için desteklemeli ve danışanın inanç ve amaçlarını dile getirmesine yardım etmelidir (Greenberg, 2010: 7). Gestalt Terapide ise terapistin asıl görevi danışanlarına kendileri hakkında farkındalık kazanmasını sağlamaktır. Bu farkındalık seçme kapasitesini, sorumluluk almayı ve diğerleriyle ilişki kurmayı içermektedir. Varoluşçu Terapide terapist danışana özgürlüğünü nasıl engellediği konusunda farkındalık kazandırır. Ayrıca özgür olmanın verdiği riskleri kabul etmesi ve kendi sorumluluğunu üstlenmesi için de danışanı motive eder (Corey, 2008: 156). Üç terapi yönteminde de terapistler danışanlarının farkındalık düzeylerini arttırmayı amaç edinirken eyleme geçmeleri konusunda onları cesaretlendirmektedir.

6. Kullanılan yöntem ve tekniklerin karşılaştırılması

DOT'de iki temel tedavi ilkesi vardır. Bunlar; terapötik ilişkiyi sağlamak ve terapötik çalışmayı kolaylaştırmaktır. Terapist empatik dinleme ve koşulsuz kabul becerileri ile danışanına yaklaşır. Böylece danışanlarının kendi duygularını anlama ve düzenlemeleri için onlarla güvenli ilişkiler kurmuş olur (Greenberg, 2010: 1). Kurulan güvenli ilişkinin ardından terapist danışanına bazı teknikler uygulayabilir. Gestalt Terapide ise kullanılan teknikler danışanların kendine güvenini arttırmayı, terapötik becerileri ve yüzleştirmeyi içerir. Ancak yüzleştirme yapılırken oldukça dikkatli ve hassas davranılır (Corey, 2008: 230). Varoluşçu Terapi farklı birçok tekniğin kullanımına uygun değildir. Terapistler farklı oryantasyonlardan gelen teknikleri kullanma konusunda özgürdür. Ancak birbirleriyle uyumlu olmayan teknikleri kullanmaktan kaçınırlar (Corey, 2008: 167). Varoluşçu Terapide kullanılan teknikler terapistin sürecine ve danışanının özelliklerine göre değişiklik gösterebilir (May, 2012).

DOT sürecinde uygulanan bazı yöntem ve tekniklere aşağıda yer verilmiştir.

6.1. Boş sandalye tekniği: Danışanların geçmişte çözülmemiş ve yarım kalmış duygularının danışma ortamına getirilmesi için kullanılır. Danışanın bitirilmemiş işlerinin olduğu anlaşıldığında boş sandalye tekniği işlevsel olmaktadır (Watson, Goldman ve Greenberg, 2007). Gestalt Terapide de bitirilmemiş işlerin danışma ortamına getirilip üzerinde çalışılması için boş sandalye tekniği uygulanmaktadır (Cüceloğlu, 2010: 486).

6.2. Çift sandalye tekniği: Danışanın çatışma yaşadığı durumlarda kullanılan bir tekniktir. Bu teknikte danışanlar birbiriyle çatışan yönleri arasında bir iletişim başlatır. Bu iletişim sayesinde danışanın birbirinden farklı ve çatışma halinde olan yönleri arasında bir yakınlaşma ve uzlaşma gerçekleşir (Greenberg, 2012). DOT'de kullanılan bu teknik Gestalt Terapiden alınmıştır. Çift sandalye tekniğiyle benzer özellikler taşıyan Gestalt Terapi tekniğinin adı İçsel diyalog alıştırmasıdır. Bu tekniğe göre danışanların benliği baskın ben ve çekinik ben olarak ikiye bölünür. Baskın ben kişiliğin dürüst, otoriter, ahlaklı ve ilgi bekleyen tarafıdır. İnsanları kontrol altında tutmak ister. Çekinik ben ise savunmacı, özür dileyen, güçsüz ve çaresiz yönüdür. Gestalt Terapide kişiliğin bu iki farklı yönünün mücadelesine odaklanılır (Corey, 2008: 233).

6.3. Odaklanma: Danışanlar belirsizlik hissi yaşayarak kendileri hakkında net bir fikre sahip olamayabilir. Yaşadıkları duyguların ne anlama geldiğini veya bu duyguları neden yaşadıklarını fark edemiyor olabilir. Terapistler odaklanma yöntemi sayesinde danışanların sözel ve sözel olmayan ifadelerine dikkat ederek duygularının ne olduğunu anlayabilir ve danışanların yeni anlamlar oluşturmalarına yardımcı olabilir (Greenberg, 2012). Abartma alıştırması adı verilen Gestalt Terapi yönteminde de benzer bir anlayış olduğu görülmektedir. Bu yönüme göre terapist danışanlarından sözel olmayan ifadelerinin ve imalarının daha çok farkına varmalarını bekler. Bunu yaparken de danışanların jest ve mimiklerini abartarak göstermesini ister (Corey, 2008: 234).

6.4. Empatik doğrulama: Danışanların incinme ve güvensizlik duygularını yoğun bir şekilde yaşadığı durumlarda kullanılan bir yöntemdir. Terapist danışanın yaşadıklarını anlamaya çalışarak danışana destek verir (Watson, Goldman ve Greenberg, 2007).

6.5. Anlam oluşturma: Danışanların sınımsız bağlı olduğu inançlarının parçalanmasıyla oluşan hayal kırıklığı durumunda kullanılan bir tekniktir. Genellikle travmatik olayların ardından danışanlar kendilerine ve dünyaya yönelik mantık dışı düşüncelere kapılabilirler. Bu durumda terapist danışanın durumu tekrar değerlendirmesi için onu destekler. Danışan eski düşüncelerini yeni gerçeklerle sentezleyerek yeni bir dünya görüşünü yapılandırmaya çalışır (Işık, Tekinalp, Atalay ve Kaynak, 2019: 93). Varoluşçu Terapide yer alan Logoterapi kavramı da anlam oluşturma tekniği ile benzer özellikler taşır. Logoterapi ile terapist danışana yaşamında yeni bir anlam ve amaç oluşturmaya yardımcı olmaktadır (Corey, 2008: 159).

6.6. Sistemik çağrışimli açılma: Bu yöntem danışanın problemleri durumunu tekrar yaşamasını içerirken olay ve düşünce ile duyguları arasında bağlantı kurmasını sağlar. Danışanın bu yönüme uygun olup olmadığını anlamak için dikkat edilmesi gereken üç nokta vardır:

1. Danışanın belli durumlar karşısında belli tepkiler vermesi,
2. Danışanın başkalarını değil kendisini sorunlu olarak algılaması,
3. Danışanın yaşadığı tüm sorunun kendisinden kaynaklandığını düşünmesi (Greenberg, 2010: 6).

Duyguların farkına varmayı ve duygular ile olaylar arasında bağlantı kurmayı içeren Sistemik çağrışimli açılma yöntemi ile Gestalt Terapi tekniklerinden duygularla başbaşa kalma yöntemi benzer özelliklere sahiptir. Buna göre danışanlar çoğunlukla korku ve kaygı gibi duyguları yaşamaktan kaçınırlar. Danışanların olumsuz duygular yaşadığı zamanlarda terapist danışanı bu duyguları tekrar yaşaması için zorlayabilir. Böylece terapist olumsuz duyguları derinlemesine işleyebilir. Bu durum danışanın farkındalığı ve gelişimi için oldukça önemlidir (Corey, 2008: 221).

Tartışma ve Sonuç

DOT kuramının temelinde Varoluşçu Terapi ile Gestalt Terapi bulunmaktadır. Varoluşçu Terapiye göre kişiler yaşam koşullarının bir kurbanı değil, aksine kendi yaşamlarını belirleyenlerdir. İnsanlar yaşamlarında özgürdür ve davranışlarından ve kararlarından sorumludur. Terapideki ana amaç

danışanların şimdi ve buradaya odaklanmalarını, yaşamlarındaki anlam ve amacı arama konusunda sorumluluk almalarını desteklemektir. Bu bakış açısını kendi ekolüne uyarlayan DOT, yaşamda anlam aramanın insan için nihai amaçlardan biri olduğu görüşündedir. Ayrıca DOT, varoluşçu yaklaşımın kaygı ve seçme kapasitesine olan görüşünü de benimseyerek bu iki kavramı terapinin merkezine oturtmuştur (Greenberg, 2012).

Gestalt Terapi insanı, doğayla ve çevresiyle bir bütün içinde olan bir canlı olarak görür. Bu nedenle insanın yalnızca bir yönüne bakmayı doğru bulmaz. İnsanı davranışları, duyguları ve bilişi ile bir bütün olarak görerek bu üç özelliği arasındaki etkileşime ve insanın çevresiyle olan iletişimine odaklanır. Evrendeki her şeyin birbiriyle ilişki içinde ve değişim halinde olduğu görüşünü savunan bu yaklaşıma göre bireylerin kendilerini düzenleme kapasiteleri bulunmaktadır. Bu kapasite yeni bir bilgi, ihtiyaç veya duygu ortaya çıktığında organizmanın dengesinin bozulması ve yeniden kurulması ile ilgilidir (Corey, 2008). DOT Gestalt Terapinin kendilik hakkındaki bu bakış açısını benimsemiştir. Ona göre kendilik; sorunlarla baş etmek, problemleri çözmek ve ihtiyaçları doyumak için çevre ile etkileşim halindedir. Ayrıca Gestalt Terapideki amaç; duyum, davranış ve duygular hakkında farkındalığı arttırmaktır. DOT de bu farkındalık amacını kendi yaklaşımına entegre etmiştir (Greenberg, 2012).

Bazı farklılıklar bulunsa da DOT'nin Gestalt ve Varoluşçu Terapi ile kuramsal bakımdan ve terapötik ilişkiler ile müdahaleler açısından benzerliklere sahip olduğu görülmektedir. DOT'nin Gestalt Terapi uygulamalarından faydalandığı, Gestalt Terapinin kavramlarına dayandığı (Greenberg, 2010), insan doğasına bakışının ve felsefesinin Varoluşçu Terapiden büyük ölçüde etkilendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca DOT, Varoluşçu Terapinin korku, kaygı, yalnızlık gibi duygular üzerinde çalışmasını benimsemiş ve çözümünü bu duyguların üzerine odaklanmakta bulmuştur (Gavas ve Aslan, 2019: 116).

Kaynakça

- Brownell, P. (2010). Gestalt therapy: A guide to contemporary practice. New York, USA: Springer Publishing Company.
- Corey, G. (2008). Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları. Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Cüceloğlu, D. (2010). İnsan ve Davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çelik, H., Aydoğdu, B. N. (2018). Duygu odaklı terapi: Psikoterapide yeni bir yaklaşım. e-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi: 5(2), 50-68. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kafkasegt>.
- Daş, C. (2017). Nasıl öğren(m)iyorum: öğrenme ve gestalt terapi yaklaşımı, Gestalt Terapi Dergisi: 2(2), 83-123. <https://gestalt.org.tr/temas-dergisi.html>.
- Elliott, R., & Greenberg, L. S. (2007). The essence of process- experiential emotion focused therapy, American Journal of Psychotherapy: 61(3), 241-254. <https://psychotherapy.psychiatryonline.org/>.
- Gavas ve Aslan, G. (2019). Duygu odaklı terapinin diğer kuramlarla karşılaştırılmalı analizi. Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi: 2(3), 110-116. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bpd>.
- Greenberg L. S., & Goldman R. (2007). Case formulation in emotion-focused therapy, handbook of psychotherapy caseformulation. New York: The Guilford Press. 379-411.
- Greenberg L. S., & Paivio. S. C. (2003). Working with emotions in psychotherapy, London: The Guilford Press.
- Greenberg, L. S. (2008). Emotion and cognition in psychotherapy: the transforming power of affect. Canadian Psychology: 49(1), 49-59. <https://www.apa.org/pubs/journals/cap>.
- Greenberg, L. S. (2012). Emotion-focused therapy (1. Baskı) (Kızıldaş, S., Çev.). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Greenberg, L. S., & Bolger, E. (2001). An emotion-focused approach to the overregulation of emotion and emotion pain, Psychotherapy in the Practice: 57(2), 197-211. <https://iaap.org/resources/academic-resources/collected-works-abstracts/volume-16-practice-psychotherapy>.
- Greenberg, L. S., & Goldman, R. N. (2008). The dynamics of emotion love and power in an emotion-focused approach to couple therapy. Person Centered & Experiential Psychotherapies: 7(4), 279-293. <https://www.tandfonline.com/toc/rpcp20/current>.

- Greenberg, L. S., & Watson, J. C. (2006). Emotion-Focused therapy for depression, Washington: American Psychological Association Press.
- Greenberg, L.S. (2010). Emotion-focused therapy: An overview. Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal: 4 (33), 1-12. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tpdrd>.
- Işık, Ş., Tekinalp, B., Atalay, N., & Kaynak, Ü. (2019). Psikolojik danışmada güncel kuramlar. Ankara: Pegem Akademi.
- İlgar, M. Z., İlgar, S. C. (2019). Varoluşçu psikolojik danışma ve psikoterapi: teori ve pratiği. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi: 23(2), 193-220. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsadergisi>.
- Mann, D. (2010). Gestalt therapy: 100 key points and techniques. London, Britain: Routledge.
- May, R. (2012). Varoluşun keşfi. (A. Babacan, Çev.) İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Özkara, P. (2015). Ufuk üniversitesi lisans öğrencilerinin temas engellerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Ufuk Üniversitesi, Ankara.
- Sartre, J. P. (2015). Bulantı (S. Hilav, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Seligman, L. (2006). Theories of counseling and psychotherapy. 2th ed. New Jersey: Pearson Education
- Voltan-Acar, N. (2015). Gestalt terapi: Ne kadar farkındayım? (6. Basım). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Watson, J. J. 2010. Case formulation in eft, Journal of Psychotherapy Integration: 20(1), ss: 89-100. <https://www.apa.org/pubs/journals/int>.
- Watson, J., Goldman, R., & Greenberg, L. (2007). Case studies in emotion-focused treatment of depression: A comparison of good and poor outcome. Washington, DC: American Psychological Association.

Extended Abstract

Emotion-Focused Therapy that contains modern emotion theory, Person-Centered Therapy, Existential Therapy and Gestalt Therapy applications are experiential therapy method. Emotion-Focused Therapy initially appeared as couple therapy. Later, with the discovery of the importance of emotion, it has started to be applied in individual psychological counseling since the 1990s (Elliot & Greenberg, 2007; Greenberg, 2010). Gestalt Therapy and Existential Therapy theories have an important role in the formation of Emotion-Focused Therapy. Initially, Emotion-Focused Therapy focused on individuals' personal and social problems, and then focused on trauma, depression, stress and couple relationships together. Recently, it is seen that it has an important function in the treatment of clients with different problems such as anxiety disorder, eating disorder and borderline personality disorder (Gavas ve Aslan, 2019). Emotions trigger individuals to take action to satisfy their needs. In the therapy, topics such as recognition, explanation, meaning, transformation and control of emotions are tackled. Clients are also expected to use these skills in their own lives (Greenberg, 2010). In Emotion-Focused Therapy, in addition to emotions, needs is also very important. Understanding the client's needs is necessary to regulate his / her emotion (Greenberg, 2012).

According to Emotion-Focused Therapy, people have the power to solve their problems and have the capacity to develop. Similarly Gestalt Therapy states that people have the capacity to regulate themselves (Das, 2017). According to Existential Therapy, individuals have the power to develop themselves (Sartre, 2015). The principles of the psychological counseling are as follows: Cooperation between the counselor and the client, unconditional acceptance and empathic understanding. Emotion-Focused Therapy has these therapeutic conditions and supports the experience of emotions (Işık, Tekinalp, Atalay & Kaynak, 2019). In Existential Therapy, the relationship between the client and the therapist must be empathic, sincere and supportive (Seligman, 2006). Similarly, in Gestalt Therapy there is cooperation between the client and the counselor and the counselor treats to client as sincere and honest (Corey, 2008).

The philosophy and view of human nature of Emotion-Focused Therapy were influenced by Existential Therapy. Existential Therapy is more concerned about the future, dreams and goals of the person but Emotional Focused Therapy is concerned about now and here. According to Existential Therapy, people have the capacity to discriminate and select positive and negative emotions. The existentialist approach states that people struggle against feelings of fear, anxiety, loneliness and idea of death. Similarly, Emotion-Focused Therapy has an important role in coping with emotions such as anxiety, fear and loneliness. Both therapies think that

these emotions should be emphasized for mental health (Gavas ve Aslan, 2019). Gestalt Therapy encourages the clients to be aware of the suppressed feelings. Otherwise they can't take control on their life and they can't be free (Cuceloglu, 2010). Gestalt Therapy has a great effect on the formation of Emotional Focused Therapy. In both therapies, different parts of the personality must be integrated in order for the client to have a healthy personality (Gavas ve Aslan, 2019). According to Existential Therapy, the development of personality occurs when the individual constantly questions himself / herself, others and life (Corey, 2008).

Emotion is the key concept of Emotion-Focused Therapy. The aim of Gestalt Therapy is to help clients to understand their feelings. Existential Therapy focuses on feelings of fear and anxiety. According to existential therapists, anxiety is a prerequisite for life (Corey, 2008). Emotion-Focused Therapy is based on emotional experiences and the meaning making. Awareness, expression, regulation and transformation of emotions are essential for change. Physical clues are very important for emotion awareness. The therapist focuses on the clients' emotions such as anger, fear and physical reactions. The questions are asked like "How do you feel when your speech changes?" or "How do you feel when your hands are numb?" These questions also support physical awareness in Gestalt Therapy (Greenberg, 2010). According to Existential Therapy, the client should take responsibility to change and gain strength. A client who doesn't take responsibility and blames others, can't receive benefit in therapy (Corey, 2008). In Emotion-Focused Therapy, the emotions experienced by the clients and their effect on the counseling process are important. Emotional-Focused Therapy is based on some concepts of Gestalt Therapy and Client Centered Therapy (Greenberg, 2010).

In Emotion-Focused Therapy, it is aimed to explain negative emotions and to feel that emotions in counseling environment. "Now and here" concept of Emotion-Focused Therapy is taken from Gestalt Therapy. In order to expand awareness of the moment, the therapists ask their clients the questions like "How do you feel now?", "What do you feel?". According to the existentialist approach, people are very busy with the past and future. Therefore, they can't live the moment consciously (Corey, 2008).

Emotional-Focused Therapy is not suitable for severe psychological disorders. It is more concerned about anxiety, depression and childhood problems (Greenberg ve Paivio, 2003). Distinctly, counseling issues in Existential Therapy are complex issues such as death, freedom, loneliness and alienation. Therapists support their clients in finding the meaning of life (Corey, 2008). In Existential Therapy, the problems of clients are perceived as "life problems that everyone can experience" (Ilgar ve Ilgar, 2019). Gestalt Therapy focuses on people who have problems in interpersonal relationships and avoid responsibility (Corey, 2008).

In conclusion, Emotional-Focused Therapy has similarities with Gestalt Therapy and Existential Therapy in terms of therapeutic relationships and interventions. It is known that Emotion-Focused Therapy benefits from Gestalt Therapy and is based on the concepts of Gestalt Therapy (Greenberg, 2010). It is understood that Emotion-Focused Therapy's view and philosophy of human nature are greatly influenced by Existential Therapy. In addition, Emotion-Focused Therapy adopts the feelings such as fear, anxiety and loneliness that examined in Existential Therapy (Gavas ve Aslan, 2019).

Türkiye’de Eğitim Alanında Artırılmış Gerçeklikle İlgili Yapılan Tezlerin İncelenmesi¹

Investigation of Postgraduate Theses Related to Augmented Reality in The Field of Education in Turkey

Özge YÜKSEL²
Erdem KAYA³

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.831564

Öz

Bu çalışmada, eğitim alanında artırılmış gerçeklik teknolojisini konu alan Türkiye’de hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin doküman analizi yöntemiyle incelenerek, artırılmış gerçeklik konusundaki mevcut durumun ve eğilimlerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı’nda erişim izni verilmiş olan 27 lisansüstü tez çalışması araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırma tarama modelinde desenlenmiş olup veriler doküman analizi yöntemiyle taranmıştır. Araştırmaya dâhil edilen çalışmalar araştırmacının yayın yılı, türü (yüksek lisans - doktora), çalışma alanı, hedef grubu, dili, yapıldığı üniversite, yöntemi, örneklem büyüklüğü, duyuşsal uyararı, görüntüleme türü ve bağımlı değişkeni olmak üzere 11 kategoride incelenmiştir. Tarama sonucunda elde edilen veriler ile yapılan çalışmaların eğilimlerini belirlemek için istatistiki işlemler yapılarak frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır ve yorumlanmıştır. Yapılan araştırma sonucunda eğitim alanında artırılmış gerçeklik konusunda yapılan çalışma sayısının arttığı, en fazla çalışmanın Fen Bilgisi dersinde yapıldığı, en fazla seçilen araştırma yönteminin karma yöntem, hedef grup olarak ortaokul öğrencileri ve örneklem büyüklüğü olarak da 51-100 sayı aralığının tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, görüntüleyici türü açısından tabletlerin daha fazla kullanıldığı, yoğun olarak görme duyusuna hitap eden uygulamaların geliştirildiği ve artırılmış gerçekliğin öğrenme etkisinin en çok araştırıldığı bağımlı değişkenin akademik başarı olduğu görülmektedir. Araştırmanın sonunda, artırılmış gerçeklik konusunda çalışmalar yapan araştırmacılara ve uygulama geliştiricilere önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Eğitim, Artırılmış Gerçeklik, Lisansüstü Tezler, Doküman Analizi

Abstract

The aim of this research is to investigate postgraduate theses about the issue of augmented reality in the field of education in Turkey through document analysis method. A total of 27 postgraduate open access theses are studied in the research. The research was designed in the survey model and data were studied by the method of document analysis. Investigated postgraduate theses in this research are analyzed in 11 categories in terms of publication date, type of thesis (master or doctorate), field of study, target group, language, university where it was studied, method, sampling size, sensory stimulus, type of viewer and dependent variable. The frequency and percentage values were calculated and interpreted by performing statistical analyzes to determine the tendency of the studies. As a result of the research, it was concluded that the number of studies on augmented reality in the field of education increased, the highest number of studies were carried out in the Science course, the most selected research method was the mixed method, mostly middle school students were chosen as the target group and the average sample size ranged between 51 and 100. In addition, it is seen that the dependent variable is academic achievement, in terms of viewer type tablets are used more, applications that appeal to vision are developed intensively, and the learning effect of augmented reality is mostly investigated. At the end of the study, suggestions were made to researchers and application developers working on augmented reality.

Keywords: Education, Augmented Reality, Postgraduate Theses, Document Analysis

1 Bu çalışmanın kısa özeti 17-19 Mayıs 2019 tarihlerinde Samsun’da düzenlenen Uluslararası 19 Mayıs Multidisipliner Çalışmalar Kongresi’nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

2 Sorumlu yazar, Doktora Öğrencisi, Ordu Üniversitesi, Ordu, yuxelozgem@hotmail.com.; ORCID ID:0000-0002-6471-4331

3 Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi Ünye Meslek Yüksekokulu, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü, Ordu, kayaerdem@odu.edu.tr; ORCID ID: 0000-0002-1524-7829

Geliş Tarihi: 25.11.2020

Kabul Tarihi: 11.02.2021

Giriş

Günümüzde teknolojik gelişmelerle birlikte insan hayatına her gün yeni bir uygulama dâhil olmaktadır. Değişen ve gelişen teknolojik dünyaya ayak uydurmak için, öğrenme-öğretme ortamlarının teknolojiden bağımsız düşünülmemeyeceği bir gerçektir (Akkoyunlu, 2002: 171). Bu bağlamda öğrenmenin etkili ve verimli hale getirilebilmesi için eğitimcilerin, derslerinde uygun teknolojik süreçleri ve kaynakları kullanmaları gerekmektedir. Eğitimde teknolojinin kullanımı, öğrencilerin akademik başarılarını artırdığı, anlamlı öğrenme sağladığı, öğrenme sürecini eğlenceli ve aktif hale getirdiği bilinmektedir (Korkmaz, 2013: 473-488).

Fen bilimleri dersi günlük hayatla iç içedir. Buna rağmen, fen bilimleri dersi akademik başarının düşük olduğu derslerin başında yer almaktadır (Laçın Şimşek, 2011: 1-21). Bu durumun sebeplerinden biri; her okulda laboratuvar imkânının bulunmaması, laboratuvarlarda yeterli malzemenin olmaması; bu durumun sonucu olarak da deneylerin kalabalık gruplar halinde ya da gösteri deneyi formatında gerçekleşmesine ve böylece de laboratuvar yönteminin temel felsefesine aykırı davranılmaktadır (Bozkurt ve Sarıkoç, 2008: 91). Bu durumun sebeplerinden bir diğeri de soyut olan fen bilimleri konularının günlük hayatla ilişkili olarak verilmemesi ve bundan dolayı öğrencilerin bilgileri içselleştirememesi gösterilebilir (Laçın Şimşek, 2011: 1-21).

Öğrencilerin fen bilimleri kavramlarını öğrenebilmeleri için öğretim sürecinde öğrencilerin aktif katılımın sağlandığı öğretim ortamları sağlanmalıdır. Teknolojinin önemi bu noktada göz ardı edilemez (Coşkun, 2018: 1). Teknolojinin eğitim ortamlarında kullanılması ve derslere entegre edilmesi, öğrenme biçimlerini değiştirmekte ve zenginleştirmekte, böylece fen eğitiminde kaliteyi artırmaktadır. Bu sayede hem öğrencilerin bilgiyi keşfetmelerine yardımcı olmakta hem de gerçekte sınıf ortamına taşınması zor olan nesnelerin üçboyutlu nesnelere haline getirilmesinde oldukça önemli rol oynamaktadır. Ders içeriklerinin üç boyutlu olması, zihinde canlandırılması zor olan soyut kavramların, görselleştirilerek daha kolay öğrenilmesi sağlanmakta (Cai ve diğ., 2014: 31), öğrencilerin dikkatini çekerek onları güdülemekte ve dikkatlerinin canlı kalmasını sağlamaktadır (Karamustafaoğlu, Çakır ve Topuz, 2012; 309). Fen eğitiminin çok sayıda soyut kavram içerdiği dikkate alındığında artırılmış gerçeklik (AG) teknolojisinin fen kapsamındaki kavramlar için önem arz ettiği söylenebilir (Şentürk, 2018: 2). Ayrıca pahalı ve tehlikeli deneylerin sanal olarak oluşturulan laboratuvarlarda daha güvenli ve düşük maliyetli olarak uygulanmasında AG teknolojisinden yararlanılmaktadır.

AG teknolojisi, gerçek ortam görüntüleri üzerine eş zamanlı olarak metin, resim, video, ses gibi dijital bir katman eklenmesiyle gerçek ve sanalın birleştirilmesidir (Özbek, 2018: 2). AG öğrencilerin kendi öğrenme süreçlerini kontrol edebilmelerine imkân sağlayarak onlara esnek bir öğrenme süreci sunarken, aynı zamanda eğitimi farklılaştırarak zengin bir öğrenme ortamı sağlar (Yıldırım, 2018: 1).

AG teknolojisi, Milgram ve Kishino'ya (1994: 4) göre gerçek dünya objeleri yerine dijital objelerin kullanıldığı gerçeklik ortamları; Gonzato, Arcila ve Crespın (2008)'ya göre de gerçek ortamda olmayan resim, metin ve ses vb. nesnelerin eklenmesiyle gerçek dünyanın takviye edilmiş gibi hissedilmesidir. Yani AG uygulamaları sayesinde avuç içindeki mobil cihazlar ya da taşınabilir bilgisayarların ekranı aracılığıyla gerçekte orada olmayan bir nesne oradaymış gibi algılanmaktadır.

Artırılmış gerçekliğin tıptan (Bichlmeier vd., 2007; Fischer vd., 2004; Pisano vd., 1998) mimariye (Abdullah vd., 2017; Arino vd., 2014; Fonseca vd., 2014) mühendislikten (Coovert vd., 2014; Gavish vd., 2015; Polat, 2017) müzeciliğe (Capuano vd., 2016; Choi, 2014; Damala vd., 2010) spordan (Bozyer, 2015) ticarete (Zhang vd., 2000; Zhu vd., 2004) oyunculuktan (Collett and MacDonald, 2006) reklamcılığa (Connolly vd., 2010; Uğur ve Apaydın, 2014) pazarlamaya (Bilici, 2015; Yüksel, 2017) kadar oldukça geniş bir kullanım alanı vardır.

Farklı pek çok alanda uygulanan AG Fizik (Abdüselam, 2014; Cai vd., 2013; Ibanez vd., 2014), Kimya (Boletsis ve McCallum, 2013; Cai vd., 2014), Biyoloji (Bressler ve Bodzin, 2013; Erbaş, 2015; Huang vd., 2016), Fen Bilimleri (Demirel, 2017; Fidan, 2018; Şentürk, 2018), Matematik ve Geometri (Gün, 2014, Estapa ve Nadoly, 2015; Sommerauer ve Müller, 2014), Yabancı Dil Eğitimi (Çakır vd., 2014; Liu ve Tsai, 2013) ve Sosyal Bilimler (Shelton ve Hedley, 2002) gibi eğitimin çeşitli alt alanlarında da farklı şekillerde kullanım olanağı bulunmaktadır.

Artırılmış gerçeklikle ilgili son yıllarda ulusal ve uluslararası düzeyde pek çok çalışma yapılmakta olsa da ülkemizde hazırlanan yayınlara ilişkin mevcut durumu inceleyen araştırmaların yeterince yapılmadığı söylenebilir. Uluslararası düzeyde artırılmış gerçeklikle ilgili çalışmaları inceleyen içerik analizi, sistematik analiz ve bibliyometrik analiz çalışmaları mevcut olsa da (Bacca vd., 2014; Barsom vd., 2016; Chen vd., 2017; Dey ve vd., 2016; Dunleavy ve Dede, 2014; Santos vd., 2014; Satpute vd., 2015) artırılmış gerçekliğin Türkiye'deki durumunu gösteren analiz çalışmalarının sayısı oldukça azdır. Bu kapsamda Korucu, Usta ve Yavuzarslan (2016) tarafından içerik analizi yöntemi kullanılarak artırılmış gerçeklikle ilgili 2007-2016 yılları arasında Türkiye'deki yayınlanmış 33 bilimsel yayını incelenmiştir. Özdemir (2017) tarafından 2011-2016 yılları arasında yayınlanan ve SSCİ'da taranan toplam 25 deneysel çalışma sistematik inceleme metodu kullanılarak analiz edilmiştir. Benzer şekilde Altınpulluk (2018) tarafından artırılmış gerçeklikle ilgili Türkiye'de hazırlanmış doktora, yüksek lisans ve sanatta yeterlilik tezlerinin bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenerek, AG konusundaki mevcut durum ve eğilim ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Özdemir ve diğerleri (2018) tarafından AG uygulamalarının öğrenme sürecindeki etkisini saptamak amacıyla 2007-2017 yılları arasında SSCİ'da taranan toplam 16 akademik dergi meta analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir.

Yapılan alanyazın incelemesinde, Türkiye'de sadece eğitim alanında hazırlanmış AG konulu lisansüstü tezlerin incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Eğitim alanında son yıllarda oldukça popüler hale gelmeye başlayan ve uluslararası düzeyde yoğun olarak çalışılan AG teknolojisinin Türkiye'deki yerinin saptanması ve üniversitelerdeki bu konuya olan eğilimin ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, Türkiye'de sadece eğitim alanında AG teknolojisi kullanılarak hazırlanan lisansüstü tezlerin analizini kapsamakta olup mevcut durumla ilgili yol gösterici bir kılavuz niteliğindedir. Çalışma kapsamında Türkiye'deki üniversitelerde eğitim alanında artırılmış gerçeklikle ilgili lisansüstü tezlerin doküman analizi yöntemiyle inceleyen herhangi bir çalışmaya ulaşamaması da çalışmanın önemini ve özgünlüğünü gösterir niteliktedir.

Yöntem

Araştırma, tarama modeline dayalı durum çalışması şeklinde desenlenmiş olup veriler doküman analizi yöntemiyle taranmıştır. Bu yöntem, araştırmada hedeflenen olgu veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesi, yorumlanması ve bir anlam çıkarılması amacıyla kullanılan bir yöntem (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189) olduğu için tercih edilmiştir.

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) veri tabanında arşivlenmesine ve internet üzerinden tam metin erişimine izin verilen, artırılmış gerçeklikle ilgili 33 yüksek lisans ve doktora tezi oluşturmaktadır. Bu çalışmanın örneklemini ise artırılmış gerçekliğe ilişkin eğitim alanında yapılmış, 2013-2018 yılları arasında yayınlanan, anahtar kelimelerde "artırılmış gerçeklik", "genişletilmiş gerçeklik", "eklenmiş gerçeklik" veya "augmented reality" kavramı geçen, 01.01.2019 tarihi itibarıyla YÖKTEZ veri tabanında arşivlenen ve internet üzerinden tam metin erişimine izin verilen 15 yüksek lisans ve 12 doktora tezi olmak üzere toplam 27 tez oluşturmaktadır. Tezler X1, X2, X3 ... X27 şeklinde kodlanmış olup ilk 15 tez yüksek lisans tezi, geride kalan 12 tez de doktora tezidir. Araştırmada incelenen tezler Ek-1'de verilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada çalışmaya dahil edilen tezlerden veri toplamak ve kategoriler halinde düzenlemek için araştırmacılar tarafından bir form geliştirilmiştir. "Tez İnceleme Formu" adıyla geliştirilen bu form ile çalışmaya dahil edilen tezlerin yılı, tez türü, çalışma alanı, hedef grup, dil, üniversite, yöntem, örneklem büyüklüğü, duyuşsal uyaran, görüntüleme türü, bağımlı değişken adında 11 kategoride incelenen veriler toplanmıştır. Yapılan tarama sonucunda araştırmacılar tarafından doldurulan formlar Microsoft Excel programında görselleştirilerek işlem yapılması kolaylaştırılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında doküman analiziyle incelenen tezlerden elde edilen veriler betimsel istatistikî yöntemler (yüzde ve frekans) kullanılarak çözümlenmiştir. Geliştirilen Tez İnceleme Formu'nda her bir araştırma sorusunun cevabına karşılık gelecek şekilde verilerin frekansları ve bu frekanslara bağlı olarak yüzde oranları hesaplanmıştır. Sonuçta elde edilen sayısal veriler görseller halinde sunulmuştur.

Bulgular

YÖKTEZ veri tabanında arşivlenen ve internet üzerinden tam metin erişimine izin verilen 15 yüksek lisans ve 12 doktora tezi olmak üzere toplam 27 tezin incelendiği bu çalışmadan elde edilen bulgular araştırma kategorileri temel alınarak 11 başlıkta incelenmiştir.

Yıllar	Tezler	Frekans (f)	Yüzde (%)
2013	X ₁₆ , X ₁₇	2	7,4
2014	X ₁ , X ₁₈ , X ₁₉	3	11,1
2015	X ₂ , X ₃ , X ₂₀ , X ₂₁	4	14,8
2016	X ₄ , X ₅ , X ₆ , X ₇ , X ₂₂ , X ₂₃	6	22,2
2017	X ₈ , X ₂₄ , X ₂₅ , X ₂₆	4	14,8
2018	X ₉ , X ₁₀ , X ₁₁ , X ₁₂ , X ₁₃ , X ₁₄ , X ₁₅ , X ₂₇	8	29,6
Toplam		27	100

Görsel 1: Eğitim Alanında Artırılmış Gerçeklikle İlgili Yapılmış Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Görsel 1'de eğitim alanında artırılmış gerçeklikle ilgili tezlerin yıllara göre dağılımı frekans ve yüzde değerleri olarak verilmiştir. Görsel 1 incelendiğinde söz konusu 27 tezin 2'si (%7,4) 2013 yılında, 3'ü (%11,1) 2014 yılında, 6'sı (%22,2) 2016 yılında ve 8'i (%29,6) 2018 yılında yapılırken, 2015 ve 2017 yıllarında ise 4'er tez (%14,8) yapılmıştır.

Yıllar	Yüksek Lisans			Doktora		
	Tezler	Frekans (f)	Yüzde (%)	Tezler	Frekans (f)	Yüzde (%)
2013	-	0	0	X ₁₆ , X ₁₇	2	7,4
2014	X ₁	1	3,7	X ₁₈ , X ₁₉	2	7,4
2015	X ₂ , X ₃	2	7,4	X ₂₀ , X ₂₁	2	7,4
2016	X ₄ , X ₅ , X ₆ , X ₇	4	14,8	X ₂₂ , X ₂₃	2	7,4
2017	X ₈	1	3,7	X ₂₄ , X ₂₅ , X ₂₆	3	11,1
2018	X ₉ , X ₁₀ , X ₁₁ , X ₁₂ , X ₁₃ , X ₁₄ , X ₁₅	7	25,9	X ₂₇	1	3,7

Görsel 2: Eğitim Alanında Artırılmış Gerçeklikle İlgili Yapılmış Tez Türünün Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Yüksek Lisans			Doktora		
	Tezler	Frekans (f)	Yüzde (%)	Tezler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Toplam		15	55,6		12	44,4

Görsel 2: Eğitim Alanında Artırılmış Gerçeklikle İlgili Yapılmış Tez Türünün Yıllara Göre Dağılımı (devamı)

Görsel 2'de incelenen tez türünün yıllara göre dağılımı yer almaktadır. Görsel 2 incelendiğinde en çok tezin 2018 yılında (%29,6, f=8) yayınlandığı görülmektedir. Bu tezlerin %25,9'u (f=7) yüksek lisans tezinden, %3,7'si (f=1) doktora tezinden oluşmaktadır. Yüksek lisans tezleri kendi içinde incelendiğinde en fazla tezin 2018 yılında (%25,9, f=7) yapıldığı görülmektedir. Doktora tezleri kendi içerisinde incelendiğinde en fazla tezin 2017 yılında (%11,1, f=3) yapıldığı görülmektedir. Ayrıca artırılmış gerçeklikle ilgili ilk tezin 2013 yılında yapılan 2 doktora tezi olduğu dikkat çekmektedir.

Alanlar	Tezler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Türkçe	X ₁₃ , X ₁₉	2	7,4
Biyoloji	X ₅	1	3,7
Fen Bilgisi	X ₈ , X ₉ , X ₁₁ , X ₁₂ , X ₁₄ , X ₂₁ , X ₂₄ , X ₂₇	8	29,6
Fizik	X ₁₈ , X ₂₂	2	7,4
Matematik	X ₁ , X ₃ , X ₁₆ , X ₂₅	4	14,8
Yabancı Dil	X ₆ , X ₇	2	7,4
Bilgisayar Teknolojisi	X ₂ , X ₄ , X ₂₃	3	11,1
Tıp (Anatomi) Eğitimi	X ₂₀	1	3,7
Diğer	X ₁₀ , X ₁₅ , X ₁₇ , X ₂₆	4	14,8
Toplam		27	100

Görsel 3: Eğitim Alanında Artırılmış Gerçeklikle İlgili Yapılmış Tezlerin Çalışma Alanlarına Göre Dağılımı

Görsel 3'te incelenen tezlerin çalışma alanına göre dağılımı yer almaktadır. Görsel 3 incelendiğinde eğitim alanında artırılmış gerçeklikle ilgili en çok çalışılan konu alanının "Fen Bilgisi" (%29,6, f=8) olduğu dikkat çekmektedir. Bunu "Matematik" (%14,8, f=4) ve "Bilgisayar Teknolojisi" (%11,1, f=3) takip etmektedir. Ayrıca, "Türkçe", "Fizik" ve "Yabancı Dil" alanlarında da 2'şer (%8) çalışma yapılmıştır. "Biyoloji" ve "Tıp Eğitimi" alanlarında sadece 1'er (%3,7) çalışmaya rastlanmıştır. Ayrıca "diğer" kategorisine giren 4 (%14,8) çalışma yer almaktadır. Araştırmacılar, "doküman analizi", "kurumsal eğitim", "fizik ve biyoloji" alanlarında yapılan çalışmalar ile "okul öncesi" grubuyla yapılan çalışmayı "diğer" kategorisinde ele almıştır.

Çalışma Grubu	Tezler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Okul Öncesi	X ₂₆	1	3,7
İlkokul (1-4)	X ₁₃	1	3,7
Ortaokul (5-8)	X ₁ , X ₈ , X ₉ , X ₁₁ , X ₁₂ , X ₁₄ , X ₁₆ , X ₁₉ , X ₂₁ , X ₂₄ , X ₂₅ , X ₂₇	12	44,4
Ortaöğretim	X ₅ , X ₁₈	2	7,4
Ön Lisans	X ₂₃	1	3,7
Lisans	X ₂ , X ₃ , X ₄ , X ₆ , X ₇ , X ₁₇ , X ₂₀ , X ₂₂	8	29,6
Yetişkin	X ₁₅	1	3,7
Diğer	X ₁₀	1	3,7
Toplam		27	100

Görsel 4: Eğitim Alanında Artırılmış Gerçeklikle İlgili Yapılmış Tezlerdeki Hedef Grup (devamı)

Görsel 4 'te incelenen tezlerdeki hedef grupların dağılımı yer almaktadır. Görsel 4 incelendiğinde eğitim alanında artırılmış gerçeklikle ilgili en çok çalışmanın ortaokul (5-8) öğrencileri (%44,4, f=12) ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Ortaokul (5-8) öğrencilerini, lisans öğrencileriyle yürütülen çalışmalar (%29,6, f=8) takip etmektedir. Ortaöğretim öğrencileriyle yürütülen çalışmaların oranı da %7,4 (f=2)'tür. Eğitim alanında artırılmış gerçeklikle ilgili okul öncesi, ilkokul, ön lisans öğrencileri ve yetişkin grubu 1'er (%3,7) çalışmayla en az verinin toplandığı hedef grup olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırmacılar, "doküman analizi" yapılan çalışmayı "diğer" kategorisinde ele almıştır.

Dil	Tezler	Frekans (f)	Yüzde (%)
İngilizce	X ₇ , X ₁₅ , X ₂₅ , X ₂₆	4	14,8
Türkçe	X ₁ , X ₂ , X ₃ , X ₄ , X ₅ , X ₆ , X ₈ , X ₉ , X ₁₀ , X ₁₁ , X ₁₂ , X ₁₃ , X ₁₄ , X ₁₆ , X ₁₇ , X ₁₈ , X ₁₉ , X ₂₀ , X ₂₁ , X ₂₂ , X ₂₃ , X ₂₄ , X ₂₇	23	85,1
Toplam		27	100

Görsel 5: Eğitim Alanında Artırılmış Gerçeklikle İlgili Yapılmış Tezlerde Kullanılan Dil

Görsel 5'te incelenen tezlerde kullanılan dillerin dağılımı yer almaktadır. Görsel 5 incelendiğinde eğitim alanında artırılmış gerçeklikle ilgili 23 tezin (%85,1) "Türkçe" dilinde, 4 tezin (%14,8) "İngilizce" dilinde yazılmış olduğu görülmektedir.

Üniversiteler	Tezler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Adnan Menderes Üniversitesi	X ₁₃	1	3,7
Atatürk Üniversitesi	X ₈ , X ₁₀ , X ₁₉ , X ₂₀	4	14,8
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	X ₇ , X ₂₇	2	7,4
Boğaziçi Üniversitesi	X ₁₅	1	3,7
Çukurova Üniversitesi	X ₂₄	1	3,7
Eskişehir Anadolu Üniversitesi	X ₁₇	1	3,7
Fırat Üniversitesi	X ₁₂	1	3,7
Gazi Üniversitesi	X ₁ , X ₂ , X ₁₆ , X ₂₁ , X ₂₂	5	18,5
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	X ₁₄	1	3,7
İnönü Üniversitesi	X ₄	1	3,7
Karadeniz Teknik Üniversitesi	X ₉ , X ₁₈	2	7,4
Kocaeli Üniversitesi	X ₁₁	1	3,7
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	X ₂₅ , X ₂₆	2	7,4
Sakarya Üniversitesi	X ₂₃	1	3,7
Selçuk Üniversitesi	X ₃	1	3,7
Süleyman Demirel Üniversitesi	X ₅ , X ₆	2	7,4
Toplam		27	100

Görsel 6: Eğitim Alanında Artırılmış Gerçeklikle İlgili Tezlerin Yapıldıkları Üniversiteler

Görsel 6'da incelenen tezlerin yapıldıkları üniversitelerin dağılımı yer almaktadır. Görsel 6'da eğitim alanında artırılmış gerçeklikle ilgili tezlerin hazırlandığı üniversiteler incelendiğinde, en fazla tez çalışması %18,5 oranıyla (f=5) Türkiye'nin ilk eğitim fakültesi olan Gazi Üniversitesi'nde yapılmıştır. Gazi Üniversitesi'ni %14,8 oranıyla (f=4) Atatürk Üniversitesi takip etmektedir. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Süleyman Demirel Üniversitesi'nde 2'şer tez çalışması yapılırken, çalışmada yer alan diğer üniversitelerde 1'er tez çalışması yapıldığı görülmektedir.

Yöntem	Tezler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Nicel	X ₈ , X ₁₁ , X ₁₃ , X ₁₄ , X ₁₇ , X ₁₉ , X ₂₃	7	25,9
Nitel	X ₃ , X ₁₀	2	7,4
Karma	X ₁ , X ₂ , X ₄ , X ₅ , X ₆ , X ₇ , X ₉ , X ₁₂ , X ₁₅ , X ₁₆ , X ₁₈ , X ₂₀ , X ₂₁ , X ₂₂ , X ₂₄ , X ₂₆ , X ₂₇	17	62,9
Belirtilmemiş	X ₂₅	1	3,7
Toplam		27	100

Görsel 7: Eğitim Alanında Artırılmış Gerçeklikle İlgili Yapılmış Tezlerde Kullanılan Yöntemler

Görsel 7'de eğitim alanında artırılmış gerçeklikle ilgili incelenen tezlerde kullanılan yöntemlerin dağılımı frekans ve yüzde değerleri olarak verilmiştir. Görsel 7 incelendiğinde eğitim alanında artırılmış gerçeklikle ilgili çalışmaya dâhil edilen tezlerde %62,9 oranında (f=17) karma yöntemin tercih edildiği, %25,9 oranında (f=7) nicel yöntemin ve %7,4 oranında (f=2) nitel yöntemin tercih edildiği görülmektedir. Bir çalışma da eğitsel tasarım araştırması olduğu için herhangi bir kategoriye dâhil edilmemiştir.

Örneklem Büyüklüğü	Tezler	Frekans (f)	Yüzde (%)
0 – 50 arası	X ₂ , X ₃ , X ₄ , X ₅ , X ₆ , X ₇ , X ₉ , X ₂₅	8	29,6
51 – 100 arası	X ₁ , X ₈ , X ₁₃ , X ₁₄ , X ₁₅ , X ₁₆ , X ₁₇ , X ₁₈ , X ₁₉ , X ₂₀ , X ₂₂ , X ₂₃ , X ₂₄ , X ₂₆ , X ₂₇	15	55,6
101 – 150 arası	X ₁₀ , X ₁₁ , X ₁₂ , X ₂₁	4	14,8
Toplam		27	100

Görsel 8: Eğitim Alanında Artırılmış Gerçeklikle İlgili Yapılmış Tezlerdeki Örneklem Büyüklüğü

Görsel 8’de eğitim alanında artırılmış gerçeklikle ilgili incelenen tezlerin örneklem büyüklüğüne göre dağılımı yer almaktadır. Çalışmalar %29,6 sıklıkla 0-50 kişi, %55,6 sıklıkla 51-100 kişi ve %14,8 sıklıkla 101-150 kişiyle gerçekleştirilmiştir.

Duyusal Uyarın Türü	Tezler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Görme	X ₁ , X ₃ , X ₄ , X ₅ , X ₆ , X ₈ , X ₉ , X ₁₁ , X ₁₂ , X ₁₄ , X ₁₅ , X ₁₆ , X ₁₇ , X ₁₉ , X ₂₀ , X ₂₃ , X ₂₄	17	62,9
Görme-İşitme	X ₂ , X ₇ , X ₁₃ , X ₁₄ , X ₁₅ , X ₁₈ , X ₂₁ , X ₂₂ , X ₂₅	9	33,3
Belirtilmemiş	X ₁₀	1	3,7
Toplam		27	100

Görsel 9: Eğitim Alanında Artırılmış Gerçeklikle İlgili Yapılmış Tezlerin Hitap Ettiği Duyusal Uyarın

Görsel 9’da eğitim alanında artırılmış gerçeklikle ilgili incelenen tezlerin hitap ettiği duyuşal uyarınların dağılımı frekans ve yüzde değerleri olarak verilmiştir. Görsel 9 incelendiğinde eğitim alanında artırılmış gerçeklikle ilgili çalışmaya dâhil edilen tezlerin %62,9 oranla (f=17) yalnızca görme duyusuna yönelik hazırlandığı, %33,3 oranla (f=9) hem görme hem de işitme duyusuna hitap eden uygulamalar geliştirildiği görülmektedir. 1 çalışmada ise herhangi bir uygulama geliştirme süreci olmadığı için duyuşal uyarın türü belirtilmemiştir.

Görüntüleyici Türü	Tezler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Tablet- akıllı tahta	X ₁₃	1	3,7
Tablet- akıllı tahta- telefon	X ₁₂	1	3,7
Tablet-AG gözlüğü- iSolarsystem kitabı	X ₁₁	1	3,7

Görsel 10: Eğitim Alanında Artırılmış Gerçeklikle İlgili Yapılmış Tezlerde Kullanılan Görüntüleme Türü

Görüntüleyici Türü	Tezler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Tablet-telefon	X ₇ , X ₉ , X ₂₄	3	11,1
Web kamera veya mobil cihazlar	X ₈	1	3,7
Tablet	X ₅ , X ₁₉ , X ₂₁ , X ₂₆ , X ₂₇	5	18,5
Tablet – AG gözlüğü	X ₁₄ , X ₁₅ , X ₂₅	3	11,1
Mobil cihazlarda (tablet PC, telefon vb.)	X ₃ , X ₆	2	7,4
Telefon	X ₂₀ , X ₂₂ , X ₂₃	3	11,1
Masaüstü bilg.- web kamerası	X ₂ , X ₄ , X ₁₆ , X ₁₇	4	14,8
Tablet-Masaüstü bilgisayar	X ₁ , X ₁₈	2	7,4
Belirtilmemiş	X ₁₀	1	3,7
Toplam		27	100

Görsel 10: Eğitim Alanında Artırılmış Gerçeklikle İlgili Yapılmış Tezlerde Kullanılan Görüntüleme Türü (devamı)

Görsel 10'da incelenen tezlerde kullanılan görüntüleme türünün dağılımı yer almaktadır. Görsel 10 incelendiğinde eğitim alanında artırılmış gerçeklikle ilgili tezlerde 5 çalışmayla (%18,5) en fazla tablet kullanıldığı görülmektedir. Bunu masaüstü bilgisayarın web kamera desteğiyle birlikte kullanıldığı 4 (%14,8) çalışma takip etmektedir. Tablet-telefon, Tablet-AG gözlüğü ve sadece telefonu kapsayan taşınabilir görüntüleyicilerin kullanımı da yaygındır.

Bağımlı değişkenler	Bağımlı değişken üzerinde AG etkisini araştıran çalışmalar	Bağımlı değişken üzerinde AG'yi etkili bulan çalışmalar
Akademik başarı	$X_1, X_2, X_4, X_5, X_8, X_9, X_{11}, X_{12}, X_{13}, X_{14}, X_{20}, X_{21}, X_{23}, X_{24}, X_{27}$	$X_1, X_8, X_9, X_{11}, X_{14}, X_{12}, X_{20}, X_{21}, X_{23}, X_{24}, X_{27}$
Fen ve Teknolojiye yönelik tutum	$X_8, X_9, X_{11}, X_{12}, X_{27}$	X_8, X_9, X_{11}, X_{27}
AG uygulamalarına yönelik tutum	X_8, X_9, X_{11}, X_{23}	X_8, X_9, X_{11}, X_{23}
Fen ve Teknolojiye yönelik motivasyon	X_5, X_6, X_{11}, X_{14}	X_5, X_6, X_{11}
Uzamsal yetenek	X_1, X_4, X_{26}	X_{26}
Bilginin kalıcılığı	X_7, X_{27}	X_7, X_{27}
Kelime Bilgi testi	X_7	X_7
Psikomotor performans	X_{23}	X_{23}
Laboratuvar becerisi	X_{22}	X_{22}
Görev yük indeksi	X_{22}	X_{22}
Kavram yanlılığı	X_{21}	X_{21}
Derse katılım	X_{21}	X_{21}
Bilişsel yük	X_{20}	X_{20}
Hikâye kurgulama ve hikâyede yaratıcılık becerisi	X_{19}	X_{19}
Fen ve Teknolojiye yönelik güdülenme	X_{24}	X_{24}

Görsel 11: Eğitim Alanında Artırılmış Gerçeklikle İlgili Yapılmış Tezlerde Kullanılan Bağımlı Değişkenler

Bağımlı değişkenler	Bağımlı değişken üzerinde AG etkisini araştıran çalışmalar	Bağımlı değişken üzerinde AG'yi etkili bulan çalışmalar
Fizik laboratuvarına yönelik tutum	X_{22}	X_{22}
Öz-yeterlilik inancı	X_{27}	X_{27}
Öğretim materyaline yönelik motivasyon	X_{13}	---
Fen dersine yönelik kaygı	X_{14}	---
Astronomiye yönelik tutum	X_{14}	---

Görsel 11: Eğitim Alanında Artırılmış Gerçeklikle İlgili Yapılmış Tezlerde Kullanılan Bağımlı Değişkenler (devamı)

Görsel 11 incelendiğinde eğitim alanında artırılmış gerçeklikle ilgili deneysel çalışmalarda bağımlı değişkenleri araştıran ve etkili bulan tezlere ait sıklık değerleri verilmektedir. Bir çalışmada birden fazla bağımlı değişken ile çalışma tercih edilebildiğinden, görselde verilen bazı bağımlı değişkenler birden fazla çalışma için de belirtilmiş olabilir. Görsel 11 incelendiğinde eğitim alanında artırılmış gerçekliğin öğrenme etkisinin en çok araştırıldığı bağımlı değişkenin “akademik başarı” ($f=15$) olduğu görülmektedir. Ayrıca incelenen tezlerin çoğunda ($f=11$) artırılmış gerçekliğin “akademik

başarı” bağlamında etkili olduğunu bulmuştur. “Fen ve Teknolojiye yönelik tutum” (f=5) ve “Fen ve Teknolojiye yönelik motivasyon” (f=4) bağımlı değişken olarak alan sadece birer çalışma artırılmış gerçekliği etkili bulmamıştır. Bunun yanı sıra “AG uygulamalarına yönelik tutum” (f=4) ve “bilginin kalıcılığı” (f=2)’ni bağımlı değişken olarak alan tüm çalışmalar artırılmış gerçekliği etkili bulmuştur. Görselde belirtilen diğer bağımlı değişkenler üzerinde artırılmış gerçekliğin etkililiğini inceleyen çalışmaların azınlıkta olduğu göze çarpmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Araştırma kapsamında eğitim alanında AG teknolojisini konu alan Türkiye’de hazırlanmış, erişim izni verilen yüksek lisans ve doktora tezlerinin doküman analizi yöntemiyle incelenmiş ve bazı bulgulara varılmıştır. Bu başlıkta ulaşılan bulgular ilgili alanyazınla ilişkilendirilmekte ve tartışılmaktadır.

Yıllara göre eğitim alanında artırılmış gerçeklikle ilgili yapılan tez sayılarındaki değişimler incelendiğinde, ilk tezin 2013 yılında tamamlanması, Türkiye’de eğitim alanında AG teknolojisinin kullanımının henüz yeni olduğunu gösterir niteliktedir. AG teknolojisinin tarihteki ilk uygulamaları Sutherland (1968) tarafından geliştirilen “Demoklas’ın Kılıcı” adlı ilk artırılmış gerçeklik görüntüleyicisine dayandığı dikkate alındığında, Adıbelli (2007) tarafından mühendislik alanında 2007 yılında Türkiye’de ilk tezin tamamlanmış olması göz önünde bulundurulması gereken bir sonuç olarak söylenebilir. Türkiye’deki bilim insanları tarafından artırılmış gerçeklikle ilgili tamamlanan pek çok tez yapılan bibliyometrik analiz çalışmasıyla (Altınpulluk, 2018) incelenmiştir. Ayrıca pek çok akademik çalışmanın dergi ve kitapta yayınlandığı yapılan içerik analizi çalışmasıyla (Korucu ve diğerleri, 2016) bilinmesine rağmen, bilimsel sürecin önemli aşamalarından biri olan tezlerde eğitim alanında bu konuya ilginin 2016-2018 yılları arasında arttığı görülmektedir. Tamamlanan en fazla tez sayısının 2018 yılında olması artırılmış gerçekliğin Türkiye’de yeni bir teknoloji olması ve akademik anlamda ilgi çekmeye başlamasıyla alakalı olabilir.

Eğitim alanında Türkiye’de artırılmış gerçeklikle ilgili tezlerin türlerine göre dağılımı incelendiğinde, yüksek lisans tezlerinin doktora tezlerine oranla fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumun sebebinin yüksek lisans programlarının doktora programlarına göre daha fazla olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca yapılan yüksek lisans tezlerinde her yıl artış olduğunu söylemek mümkündür. Üniversitelerdeki yüksek lisans program sayısının artması, lisans mezunu öğrencilerin yüksek lisans yapma eğiliminde olması ve teknolojiye ayak uydurmaya çalışan öğrencilerin merakları, bu artışın sebebi olarak gösterilebilir. Doktora tez sayısının yüksek lisans tez sayısına göre daha az olmasının sebebi, İslamoğlu, Ursavaş ve Reisoğlu (2015: 172)’nin da belirttiği üzere, doktora tezlerinin daha uzun bir süreçte yüksek nitelikli olarak ortaya konma gerekliliğinden kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca AG gibi teknolojik altyapı, maliyet, bilgi ve deneyim gerektiren bir konunun, eğitim alanında doktora düzeyinde daha fazla kullanılacağı düşünülmektedir. Söz konusu doktora tezleriyle ilgili olarak, bitirilmiş fakat henüz yayın izni kalkmamış ve yayın aşamasında olan tezlerin olduğu öngörülmektedir.

Eğitim alanında gerçekleştirilen artırılmış gerçeklikle ilgili tezlere, çalışma alanı açısından bakıldığında ise, Fen Bilgisi alanında gerçekleştirilen tezlerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu durumun gerekçesi olarak da Fen Bilgisi dersindeki soyut (atom, molekül, manyetizma vb.) kavramların çokluğu, vücudumuzdaki sistemlerin çalışma prensibini canlandırmanın imkânsızlığı veya tehlikeli, pahalı ve imkânsız deneyler gibi laboratuvar ortamında yapma imkânı bulunamayan deneyleri öğrencilerin zihninde canlandırmaya olanak vermesinden ötürü AG teknolojisinin kullanımının sıkça tercih edildiği düşünülmektedir. Altınpulluk (2018) tarafından 1 Ağustos 2017 tarihi itibarıyla Türkiye’de artırılmış gerçeklikle ilgili tezlerin incelendiği çalışmada ve Chen ve diğerlerinin (2017) tarafından SSCI kapsamında 2011-2016 yılları arasında yayınlanan AG makalelerinin incelendiği çalışmada da aynı sonuca ulaşıldığı görülmektedir.

Eğitim alanında gerçekleştirilen AG tezlerinde hedef grup olarak en fazla ortaokul öğrencileriyle çalışıldığı görülmektedir. Özellikle de 7. sınıfta “Güneş Sistemi ve Ötesi: Uzay Bilmecesi” ünitesi gibi somut bir şekilde gözlemlenmesi ve zihinde canlandırılması zor olan kavramlar AG teknolojisiyle modellenerek veya animasyonlarla görselleştirilip somutlaştırıldığı düşünülmektedir. Hedef grup olarak ikinci sırada üniversite öğrencilerinin seçildiği görülmektedir. Bu durumun nedeni, üniversite

ortamında çalışan akademisyen ve araştırmacıların daha kolay ulaşabileceği bir hedef kitle olmasından kaynaklanabilir. Bacca ve diğerlerinin (2014: 140) de çalışmalarında, AG üzerine yapılan çalışmaların genellikle yüksek lisans ve doktora öğrencileri tarafından yapılmış olması sebebiyle, bu iki hedef grubun bu alandaki çalışmalarda çalışma grubu olarak yer almadığı görülmektedir. Ayrıca okul öncesi, ilkokul, ortaöğretim, ön lisans ve yetişkin gruplarındaki katılımcılar ile artırılmış gerçekliğin etkililiğini araştırarak çalışmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Tezler, hazırlandığı dil açısından incelendiğinde, 27 tezin sadece 4 tanesinin İngilizce yazıldığı görülmektedir. İngilizce yazılan bu tezlerin iki tanesinin Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde, bir tanesinin de Boğaziçi Üniversitesi'nde hazırlandığı belirlenmiştir. Bunun gerekçesi olarak, söz konusu üniversitelerde eğitim-öğretim dilinin İngilizce olması gösterilebilir. Ayrıca hazırlanan bir tez de Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi öğrencisi tarafından yazılmıştır. Bu tezin dilinin İngilizce olmasında öğrencinin üniversitenin İngilizce Dil Öğretimi Bölümü, İngiliz Dili Eğitimi Programı öğrencisi olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Burada dikkat çeken bir diğer nokta, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesi gibi köklü üniversitelerdeki yayın azlığıdır.

Eğitim alanında gerçekleştirilen artırılmış gerçeklikle ilgili tezlerde en çok karma yöntemin araştırma yöntemi olarak tercih edilmesi dikkat çekmektedir. Chen ve diğerleri (2017: 13-18) tarafından yapılan çalışmada da AG makalelerinde en çok karma yöntemin kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, araştırmacının katılımcı bir rol üstlendiği, verilerin doğrudan toplandığı, detaylı ve zenginlik içerisinde betimlendiği bir araştırma yöntemidir (Büyüköztürk ve vd., 2016: 246). Artırılmış gerçeklikle ilgili nitel yöntemlerden elde edilecek farklı bakış açılarının bu alandaki araştırma sonuçlarını zenginleştireceği düşünüldüğünde, nitel araştırma yönteminin hazırlanan sadece iki tezde kullanım alanı bulması dikkat çeken bir konudur.

Eğitim alanında gerçekleştirilen AG tezleri örneklem büyüklüğü açısından incelendiğinde en çok 51-100 arasında kişiyle çalışılmıştır. Altınpulluk (2018: 261) yaptığı sınıflandırmada, 51-100 arası örneklem büyüklüğünün tercih edildiği görülmektedir. Benzer şekilde Özdemir (2017: 619) yaptığı sınıflandırmada, 30-99 arası örneklem büyüklüğünün en çok tercih edildiği görülmektedir. Ancak, Korucu ve diğerleri (2016: 87) 2007-2016 yılları arasında yapılan artırılmış gerçeklikle ilgili 33 akademik araştırmayı inceledikleri çalışmalarında, kullanılan örneklem büyüklüğünün 1-10 arasında yoğunlaştığı bulgusuna ulaşmıştır. Söz konusu örneklem büyüklüğü ile ilgili ulaşılan bulguların farklılık göstermesinin, incelenen yayın türlerinin farklı olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Artırılmış gerçeklikle ilgili incelenen tezlerde en fazla görme duyusuna yönelik olarak uygulama geliştirildiği belirlenmiştir. AG teknolojisi görsel uyarıların zenginleştirilmesi temeline dayandığı için bu doğal bir sonuç olarak nitelendirilebilir. Hem görme hem de işitme duyusuna hitap eden uygulamaların da azımsanamayacak sayıda olduğu dikkat çekmektedir. Dokunma, tatma ve koklama duyuları ise eğitim alanında AG uygulamalarında yer verilmeyen duysal uyarılardır. Ancak Azuma ve diğerleri (2001: 34), AG ile ilgili tanımlarda sadece başa takılan ekran teknolojileri ve görme duyusuyla sınırlandırılmasının yanlış olacağına dikkat çekmiştir. AG uygulamalarının görme duyusunun yanı sıra öncelikle işitme olmak üzere, koklama, dokunma ve tatma gibi beş duyu organına da hitap edebileceğini vurgulamıştır.

Eğitim alanında artırılmış gerçeklikle ilgili tezlerde en fazla tablet kullanıldığı bunu masa üstü bilgisayarın web kamera desteğiyle birlikte kullanıldığı çalışmaların takip ettiği görülmektedir. Tablet bilgisayarların taşınabilir olması, masaüstü bilgisayarların da okulların laboratuvarlarında bulunması sebebiyle tercih edildiği düşünülmektedir. Tablet-telefon, Tablet-AG gözlüğü ve sadece telefonu kapsayan taşınabilir görüntüleyicilerin kullanımı da yaygındır. Altınpulluk (2018: 254), AG uygulamalarında görüntüleyici olarak en çok akıllı telefon ve tabletlerin kullanıldığını, bunu masaüstü bilgisayar ve kamera entegrasyonu ile kullanılan görüntüleyicilerin takip ettiğini belirttiği çalışmasıyla benzer sonuçlara ulaşmıştır. Akıllı telefon ve tablet gibi mobil cihazların toplumun her kesiminde yaygınlaşması, giderek ucuzlayan ve kolaylıkla kullanılabilir olması sebebiyle daha popüler olacağı öngörülmektedir.

Eğitim alanında artırılmış gerçeklikle ilgili tezlerin analizleri sonucunda, artırılmış gerçekliğin öğrenme üzerindeki etkisinin en fazla araştırıldığı bağımlı değişkenin "akademik başarı" olduğu

ve bu çalışmaların çoğunda artırılmış gerçekliğin bu değişken üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Artırılmış gerçekliğin öğrenme üzerindeki etkisinin en fazla araştırıldığı bağımlı diğer iki değişken “Fen ve Teknolojiye yönelik tutum” ve “Fen ve Teknolojiye yönelik motivasyon” dur. Anıl (2009: 97) çalışmasında fen bilimlerine karşı olumlu tutum arttıkça fen bilimleri başarısının da artacağını belirlemiştir. Ayrıca Martin (2001: 5)’de motivasyonu bir hedefe yönelik olarak davranışı harekete geçiren, sürdüren ve yönlendiren itici bir güç olarak tanımlamaktadır. Artırılmış gerçekliğin öğrenme üzerindeki etkisinin “tutum”, “motivasyon”, “uzamsal yetenek” ve “bilginin kalıcılığı” bağlamında da etkililiğine yönelik araştırmaların azınlıkta kaldığı, bu değişkenlerin etkililiğinin araştırıldığı çalışmalara ağırlık verilmesinde fayda olduğu düşünülmektedir.

Öneriler

Bu çalışma kapsamında, eğitim alanında AG teknolojisini konu alan Türkiye’de hazırlanmış, erişim izni verilen yüksek lisans ve doktora tezlerinin doküman analizi yöntemiyle incelenmiş. Türkiye’deki üniversitelerde eğitim alanında artırılmış gerçekliğin yerinin tespit edilmesi, bu konuya olan eğilimin ve ilginin ortaya konması açısından önemlidir.

Öncelikle araştırmacılar, bu çalışmada incelenen kategorilerden farklı olarak artırılmış gerçekliğin öğrenme ortamlarına getirdiği üstün yönlerini ve sınırlılıklarını da farklı kategoriler altında sınıflandırarak çalışmanın içeriğini zenginleştirilebilirler. Ayrıca, YÖKTEZ veri tabanının kullanıldığı bu çalışmada, farklı veri tabanları kullanılarak farklı araştırmalar yapılabilir. Bu amaçla ulusal veri tabanları kullanılabilir gibi, uluslararası veri tabanlarındaki AG makalelerinin doküman analizleri de yapılabilir.

Yapılan araştırma sonunda, incelenen tezlerde kullanılan artırılmış gerçeklikle ilgili en fazla görme, ikinci olarak da görme ve işitme duyularına hitap eden uygulamaların geliştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. İleride artırılmış gerçeklik uygulama geliştiricilerin farklı duyu organlarına hitap eden uygulamalara daha fazla yoğunlaşması önerilebilir.

Araştırmada, Türkiye’deki üniversitelerde eğitim alanında tamamlanan artırılmış gerçeklikle ilgili lisansüstü tezlerde tasarım tabanlı bir tane araştırma yönteminin ve nitel araştırmanın ise sadece iki adet tezde kullanıldığı görülmektedir. Araştırma yöntemlerinin çeşitlendirilmesi, farklı bakış açıları kazandırarak araştırma sonuçlarının zenginleştirileceğinden dolayı (Bozkurt ve diğerleri, 2015: 19) bu konuda farklı araştırma yöntemlerinin kullanılması önerilebilir.

Yapılan araştırmada, incelenen tezlerde artırılmış gerçekliğin öğrenme etkisinin en fazla araştırıldığı bağımlı değişkenin “akademik başarı” olduğu, bunu “Fen ve Teknolojiye yönelik tutum” ve “Fen ve Teknolojiye yönelik motivasyon” un takip ettiği görülmektedir. Gelecekte yapılması planlanan deneysel çalışmaların “psikomotor performans”, “laboratuvar becerisi” ve “hikâyede yaratıcılık becerisi” gibi öğrencilerin kişisel özellikleri üzerinde odaklanan uygulamalar geliştirilmesinde fayda olacağı düşünülmektedir.

Eğitim ortamlarına hızla entegre edilmeye başlayan AG teknolojisinin, üniversitelerin öğretim üyelerini teşvik etmesi, tez danışmanlarının da gelecek vadeden bu teknolojiye lisansüstü öğrencilerini yönlendirmesi, ülkemizde ve eğitim sistemimizde bu teknolojinin hızla yaygınlaşması önerilebilir.

Yazar Katkıları

Yazar 1: 50, Yazar 2: %50 oranında katkı sağlamıştır.

Kaynakça

- Adıbelli, Y. (2007). Augmented Reality Techniques in Robotics and Their .net Implementations. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fatih Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Akkoyunlu, B. (2002). Educational Technology in Turkey: Past, Present and Future. Educational Media International, 39(2), 165-174.
- Altınpulluk, H. (2018) Türkiye’de Artırılmış Gerçeklikle İlgili Hazırlanan Tezlerin Bibliyometrik Analiz Yöntemiyle İncelenmesi. Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 8 (1), 248-272.
- Andersen, D., Popescu, V., Cabrera, M. E., Shanghavi, A., Gomez, G., Marley, S., Mullis, B., Wachs, J. P., (2016). Medical Telementoring Using an Augmented Reality Transparent Display. Surgery, 159 (6), 1646-1653.

- Anıl, D. (2009). Uluslararası Öğrenci Başarılarını Değerlendirme Programı (PISA)'nda Türkiye'deki Öğrencilerin Fen Bilimleri Başarılarını Etkileyen Faktörler. *Eğitim ve Bilim*, 34(152).
- Arino, J. J., Juan, M. C., Gil-Gómez, J. A., Mollá, R., (2014). A Comparative Study Using an Autostereoscopic Display With Augmented and Virtual Reality. *Behaviour & Information Technology*, 33 (6), 646-655.
- Azuma, R., Bailiot, Y., Behringer, R., Feiner, S., Julier, S., MacIntyre, B., (2001). Recent Advances in Augmented Reality. *Computer Graphics and Applications*, 21 (6), 34-47.
- Bacca, J., Baldiris, S., Fabregat, R., Graf, S., (2014). Augmented Reality Trends in Education: A Systematic Review of Research and Applications. *Journal of Educational Technology & Society*, 17 (4), 133.
- Barsom, E. Z., Graafland, M., Schijven, M. P., (2016). Systematic Review on the Effectiveness of Augmented Reality Applications in Medical Training. *Surgical Endoscopy*, 30(10), 4174-4183.
- Bichlmeier, C., Wimmer, F., Heining, S. M., Navab, N., (2007). Contextual Anatomic Mimesis Hybrid in-situ Visualization Method for Improving Multi-Sensory Depth Perception in Medical Augmented Reality. In *Mixed and Augmented Reality. 6th IEEE and ACM International Symposium* (pp. 129-138).
- Bilici, F. (2015). Pazarlamada Artırılmış Gerçeklik ve Karekod Teknolojileri: Tüketicilerin Artırılmış Gerçeklik Teknoloji Algulamaları Üzerine Bir Alan Araştırması. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Boletsis, C., McCallum, S., (2013). The Table Mystery: An Augmented Reality Collaborative Game for Chemistry Education. In *International Conference on Serious Games Development and Applications* (pp. 86-95). Springer, Berlin, Heidelberg.
- Bozkurt, A., Kumtepe, E. G., Kumtepe, A. T., Aydın, İ. E., Bozkaya, M., Aydın, C. H., (2015). Research Trends in Turkish Distance Education: A Content Analysis of Dissertations, 1986-2014. *European Journal of Open, Distance and E-learning*, 18(2), 1-21.
- Bozkurt, E., Sarıkoç, A., (2008) Fizik Eğitiminde Sanal Laboratuvar, Geleneksel Laboratuvarın Yerini Tutabilir Mi? *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25, 89-100.
- Bozyer, Z. (2015). Augmented Reality in Sports: Today and Tomorrow. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 3(4), 314-325.
- Bressler, D. M., Bodzin, A. M., (2013). A Mixed Methods Assessment of Students' Flow Experiences During Mobile Augmented Reality Science Game. *Journal of Computer Assisted Learning*, 29 (6), 505-517.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Erkan Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., Dermirel, F., (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cai, S., Chiang, F. K., Wang, X., (2013). Using the Augmented Reality 3D Technique for a Convex Imaging Experiment in a Physics Course. *International Journal of Engineering Education*, 29(4), 856-865.
- Cai, S., Wang, X., Chiang, F. K., (2014). A Case Study of Augmented Reality Simulation System Application in a Chemistry Course. *Computers in Human Behavior*, 37, 31-40.
- Capuano, N., Gaeta, A., Guarino, G., Miranda, S., Tomasiello, S., (2016). Enhancing Augmented Reality with Cognitive and Knowledge Perspectives: A Case Study in Museum Exhibitions. *Behaviour & Information Technology*, 35 (11), 968-979.
- Chen, P., Liu, X., Cheng, W., Huang, R., (2017). A Review of Using Augmented Reality in Education from 2011 to 2016. In *Innovations in Smart Learning* (pp. 13-18). Springer Singapore.
- Choi, H. S. (2014). The Conjugation Method of Augmented Reality in Museum Exhibition. *International Journal of Smart Home*, 8 (1), 217-228.
- Collett, T. H., MacDonald, B. A., (2006). Augmented Reality Visualisation for Player. In *Robotics and Automation, 2006. ICRA 2006. Proceedings 2006 IEEE International Conference on* (pp. 3954-3959). IEEE.
- Connolly, P., Chambers, C., Eagleson, E., Matthews, D., Rogers, T., (2010). Augmented Reality Effectiveness in Advertising. In *65th Midyear Conference on Engineering Design Graphics Division of ASEE*, Oct (pp. 3-6).
- Coovert, M. D., Lee, T., Shinde, I., Sun, Y., (2014). Spatial Augmented Reality as a Method for a Mobile Robot to Communicate Intended Movement. *Computers in Human Behavior*, 34, 241-248.

- Çakır, R., Solak, E., Tan, S. S., (2016). Artırılmış Gerçeklik Teknolojisi ile İngilizce Kelime Öğretiminin Öğrenci Performansına Etkisi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 45-58.
- Damala, A., Marchal, I., Houlier, P., (2007). Merging Augmented Reality Based Features in Mobile Multimedia Museum Guides. In *Anticipating the Future of the Cultural Past, CIPA Conference 2007*, 1-6 October 2007, (pp. 259-264).
- Dey, A., Billinghamurst, M., Lindeman, R. W., Swan II, J. E., (2016, September). A Systematic Review of Usability Studies in Augmented Reality Between 2005 and 2014. In *2016 IEEE International Symposium on Mixed and Augmented Reality (ISMAR-Adjunct)* (pp. 49-50). IEEE.
- Dunleavy, M., Dede, C., (2014). Augmented Reality Teaching and Learning. In *Handbook of Research on Educational Communications and Technology* (pp. 735-745). Springer, New York, NY.
- Estapa, A., Nadolny, L., (2015). The Effect of an Augmented Reality Enhanced Mathematics Lesson on Student Achievement and Motivation. *Journal of STEM Education: Innovations and Research*, 16 (3), 40.
- Fischer, J., Neff, M., Freudenstein, D., Bartz, D., (2004). Medical Augmented Reality Based on Commercial Image Guided Surgery. In *Eurographics Symposium on Virtual Environments (EGVE)* (pp. 83-86).
- Fonseca, D., Martí, N., Redondo, E., Navarro, I., Sánchez, A., (2014). Relationship Between Student Profile, Tool Use, Participation, and Academic Performance with the use of Augmented Reality Technology for Visualized Architecture Models. *Computers in Human Behavior*, 31, 434-445.
- Gavish, N., Gutiérrez, T., Webel, S., Rodríguez, J., Peveri, M., Bockholt, U., Tecchia, F., (2015). Evaluating Virtual Reality and Augmented Reality Training for Industrial Maintenance and Assembly Tasks. *Interactive Learning Environments*, 23 (6), 778-798.
- Gonzato, J. C., Arcila, T., Crespín, B. (2008). Virtual Objects on Real Oceans. In *GRAPHICON'2008* (pp. 49-54).
- Huang, T. C., Chen, C. C., Chou, Y. W., (2016). Animating Eco-Education: To See, Feel, and Discover in an Augmented Reality-Based Experiential Learning Environment. *Computers & Education*, 96, 72-82.
- Ibáñez, M. B., Di Serio, Á., Villarán, D., Kloos, C. D., (2014). Experimenting with Electromagnetism Using Augmented Reality: Impact on Flow Student Experience and Educational Effectiveness. *Computers & Education*, 71, 1-13.
- İslamoğlu, H., Ursavaş, Ö. F., Reisoğlu, İ., (2015). Fatih Projesi Üzerine Yapılan Akademik Çalışmaların İçerik Analizi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 5(1).
- Karamustafaoğlu, O., Çakır, R., Topuz, F., (2012). Fen Öğretiminde Öğretmenlerin Derslerinde Materyal ve Teknoloji Kullanımına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *X. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi*, 27-30 Haziran 2012, Niğde.
- Korkmaz Ö., (2013). İlk ve Orta Öğretimde Öğretimsel Amaçlı Teknoloji Kullanımı, Editörler: Çağıltay K., Göktaş Y., *Öğretim Teknolojilerinin Temelleri: Teoriler, Araştırmalar, Eğilimler İçinde*, (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Korucu, A. T., Usta, E., Yavuzarslan, İ. F., (2016). Eğitimde Artırılmış Gerçeklik Teknolojilerinin Kullanımı: 2007-2016 Döneminde Türkiye'de Yapılan Araştırmaların İçerik Analizi. *Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 84-95.
- Laçın Şimşek, C. 2011. *Fen Öğretiminde Okul Dışı Öğrenme Ortamları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Liu, P. H. E., Tsai, M. K., (2013). Using Augmented-Reality-Based Mobile Learning Material in EFL English Composition: An exploratory case study. *British Journal of Educational Technology*, 44 (1).
- Martin, A. J. (2001). The Student Motivation Scale: A Tool for Measuring and Enhancing Motivation. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 11, 1-20.
- Milgram, P., Kishino, A. F., (1994). Taxonomy of Mixed Reality Visual Displays. *IEICE Transactions on Information and Systems*, 77(12), 1321-1329.
- Özdemir, M. (2017). Artırılmış Gerçeklik Teknolojisi ile Öğrenmeye Yönelik Deneysel Çalışmalar: Sistemik Bir İnceleme. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 609-632.
- Ozdemir, M., Sahin, C., Arcagok, S., Demir, M. K., (2018). The Effect of Augmented Reality Applications in the Learning Process: A Meta-Analysis Study. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, (74).
- Pisanoa, E.D., Fuchsb, H., Stateb, A., Livingstonb, M. A., Hirotab, G., Garrettb, W. F., Whittonb, M. C., (1998). Augmented Reality Applied to Ultrasound-Guided Breast Cyst Aspiration. *IOS Press*. 10(3,4), 221-230.

- Polat, M. (2017). Coğrafi Bilgi Sistemleri Yaklaşımı ile Tasarlanan Turistik Amaçlı Artırılmış Gerçeklik Uygulaması: Safranbolu Örneği. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Karabük.
- Santos, M. E. C., Chen, A., Taketomi, T., Yamamoto, G., Miyazaki, J., Kato, H., (2014). Augmented Reality Learning Experiences: Survey of Prototype Design and Evaluation. Learning Technologies, IEEE Transactions on, 7(1), 38-56.
- Shelton, B. E., Hedley, N. R., (2002). Using Augmented Reality for Teaching Earth-Sun Relationships to Undergraduate Geography Students. In Augmented Reality Toolkit, The First IEEE International Workshop (Vol. 8). IEEE.
- Uğur, İ., Apaydın, Ş. C., (2014). Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Reklam Beğeni Düzeyindeki Rolü. Humanities Sciences, 9(4), 145-156.
- Satpute, T., Pingale, S., Chavan, V. (2015). Augmented Reality in e-learning Review of Prototype Designs for Usability Evaluation. In Communication, Information & Computing Technology (ICCICT), 2015 International Conference on (pp. 1-4). IEEE.
- Sommerauer, P., Müller, O., (2014). Augmented Reality in Informal Learning Environments: A Field Experiment in a Mathematics Exhibition. Computers & Education, 79, 59-68. Sutherland, I. E., (1968). A Head-Mounted Three Dimensional Display. <http://141.84.8.93/lehre/ss09/ar/p757-sutherland.pdf> 14.01.2019 tarihinde alınmıştır.
- Yıldırım, A., Şimşek, H., (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (10.baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüksel, D. (2017). Pazarlamada Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının İşlevi Üzerine Nitel Bir Araştırma. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zhang, X., Navab, N., Liou, S. P., (2000). E-commerce Direct Marketing Using Augmented Reality. In Multimedia and Expo, 2000. ICME 2000. 2000 IEEE International Conference on (Vol. 1, pp. 88-91). IEEE.
- Zhu, W., Owen, C. B., Li, H., Lee, J. H., (2004). Personalized in-store e-commerce with the Promopad: an Augmented Reality Shopping Assistant. Electronic Journal for E-commerce Tools and Applications, 1(3), 1-19.

EK.1

- X1: Gün, E. (2014). Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Öğrencilerin Uzamsal Yeteneklerine Etkisi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- X2: Baysan, E. (2015). Artırılmış Gerçeklik Kitap (AG-Kitap) Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi ve Ortamla İlgili Öğrenci Görüşleri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- X3: Tunalı, Ü. (2015). Bilgisayar Mühendisliği Eğitiminde Artırılmış Gerçeklik Uygulaması. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi/ Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- X4: Akkuş, İ. (2016). Bilgisayar Destekli Teknik Resim Dersinde Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Makine Mühendisliği Öğrencilerinin Akademik Başarılarına ve Uzamsal Yeteneklerine Etkisi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- X5: Erbaş, Ç. (2016). Mobil Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Öğrencilerin Akademik Başarı ve Motivasyonuna Etkisi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- X6: Tosun, E. (2016). Yerel Tabanlı Gerçekliği Artırılmış Oyun Tasarımının Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlere Etkisinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- X7: Doğan, Ö. (2016). The Effectiveness of Augmented Reality Supported Materials on Vocabulary Learning and Retention. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- X8: Şahin, D. (2017). Artırılmış Gerçeklik Teknolojisi ile Yapılan Fen Öğretiminin Ortaokul Öğrencilerinin Başarısına ve Derse Karşı Tutumuna Etkisi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

- X9: Eroğlu, B. (2018). Ortaokul Öğrencilerine Astronomi Kavramlarının Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları ile Öğretiminin Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- X10: Kara, A. (2018). Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Eğitimde Kullanılmasına Yönelik Araştırmaların İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- X11: Şentürk, M. (2018). Mobil Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Yedinci Sınıf “Güneş Sistemi ve Ötesi” Ünitesinde Kullanılmasının Öğrencilerin Akademik Başarı, Motivasyon, Fene ve Teknolojiye Yönelik Tutumlarına Etkisinin Solomon Dört Gruplu Modelle İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
- X12: Yıldırım, P. (2018). Mobil Artırılmış Gerçeklik Teknolojisi ile Yapılan Fen Öğretiminin Ortaokul Öğrencilerinin Fen ve Teknolojiye Yönelik Tutumlarına ve Akademik Başarılarına Etkisi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- X13: Özbek, F. (2018). İlkokul 4. Sınıf Türkçe Dersinde Artırılmış Gerçeklik Uygulamasının Öğrencilerin Başarı ve Motivasyonlarına Etkisi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi/Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- X14: Coşkun, M. (2018). Mobil Uygulama ve Artırılmış Gerçeklik ile Desteklenen Öğretimin, Güneş Sistemi ve Ötesi Ünitesinde Öğrencilerin Akademik Başarılarına, Astronomiye Yönelik Tutumlarına ve Fen Dersine Yönelik Kaygı ve Motivasyonlarına Etkisi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Hatay.
- X15: Güner, N. (2018). Attitudes Towards Using Augmented Reality in Corporate Training: A Case Study. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Boğaziçi Üniversitesi/Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- X16: İbili, E. (2013). Geometri Dersi İçin Artırılmış Gerçeklik Materyallerinin Geliştirilmesi, Uygulanması ve Etkisinin Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- X17: Özarslan, Y. (2013). Genişletilmiş Gerçeklik ile Zenginleştirilmiş Öğrenme Materyallerinin Öğrenen Başarısı ve Memnuniyeti Üzerindeki Etkisi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi/Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- X18: Abdüsselam, M. S. (2014). Artırılmış Gerçeklik Ortamı Kullanılarak Fizik Dersi Manyetizma Konusunda Öğretim Materyalinin Geliştirilmesi ve Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- X19: Yılmaz, R. M. (2014). Artırılmış Gerçeklik Teknolojisiyle 3 Boyutlu Hikâye Canlandırmanın Hikâye Kurgulama Becerisine ve Yaratıcılığa Etkisi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- X20: Küçük, S. (2015). Mobil Artırılmış Gerçeklikle Anatomi Öğreniminin Tıp Öğrencilerinin Akademik Başarıları ile Bilişsel Yüklerine Etkisi ve Öğrencilerin Uygulamaya Yönelik Görüşleri. (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- X21: Sarıkaya, M. (2015). Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Öğrencilerin Akademik Başarıları, Kavram Yanılgıları ve Derse Katılımlarına Etkisi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- X22: Akçayır, M. (2016). Fen Laboratuvarında Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Üniversite Öğrencilerinin Laboratuvar Becerilerine, Tutumlarına ve Görev Yüklerine Etkisi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- X23: Babur, A. (2016). Artırılmış Gerçeklik, Benzetim ve Gerçek Nesne Kullanımının Öğrenme Başarılarına, Motivasyonlarına ve Psikomotor Performanslarına Etkisi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Sakarya Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- X24: Demirel, T. (2017). Argümantasyon Yöntemi Destekli Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Akademik Başarı, Eleştirel Düşünme Becerisi, Fen ve Teknoloji Dersine Yönelik Güdülenme ve Argümantasyon Becerisi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Adana.

X25: Özçakır, B. (2017). Fostering Spatial Abilities of Seventh Graders Through Augmented Reality Environment in Mathematics Education: A Design Study. (Yayımlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

X26: Gecü-Parmaksız, Z. (2017). Augmented Reality Activities for Children: A Comparative Analysis on Understanding Geometric Shapes and Improving Spatial Skills. (Yayımlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

X27: Fidan, M. (2018). Artırılmış Gerçeklikle Desteklenmiş Probleme Dayalı Fen Öğretiminin Akademik Başarı, Kalıcılık, Tutum ve Öz-Yeterlik İnancına Etkisi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.

Extended Abstract

In developed societies, people have to live in the changing and developing technological world and keep up with the technologies that may appear before of them in this world (Kayabaşı, 2005). Therefore, it is a fact that learning-teaching environments cannot be thought independent of technology. It is known that the use of technology in education increases students' success, provides meaningful learning by attracting their attention to the course content, and makes the learning process fun, active and effective (Korkmaz, 2013). Considering that science education includes many abstract concepts, it can be said that augmented reality (AR) technology is important for science concepts. By means of AR technology, expensive and dangerous experiments can be performed easily, safely and cost-effectively in virtually created laboratories (Şentürk, 2018). AR technology has the characteristic that delivering the multimedia content with the addition of a digital layer such as text, images, video, and audio simultaneously on real-world images (Özbek, 2018). In a word, AR does not completely change the real world, reinforces it (Azuma, 1997). Although there are content analysis, systematic analysis and bibliometric analysis studies examining augmented reality studies at the international level (Bacca et al., 2014; Barsom et al., 2016; Chen et al., 2017; Dey and et al., 2016; Santos et al., 2014; Satpute et al., 2015) the number of analysis studies showing the situation in Turkey is quite low. In the literature review, it has not been found any study which examines all master's theses based on augmented reality prepared only at the field of education in Turkey.

The research was designed as a case study based on the scanning model and the data were obtained by document analysis method. The sample of the study consists of 27 theses in total, 15 master's and 12 doctoral dissertations published between 2013 and 2018, including the keyword "Augmented Reality" and having full text access in the CoHE thesis center database.

When the changes of theses on augmented reality in the field of education by years are examined, it is seen that the first thesis was completed in 2013, interest in the subject increased between 2016 and 2018, and the number of theses completed in 2018 reached the maximum level. Augmented reality is a new technology in Turkey and this can be considered as a cause of increased interest in the academic sense. When the distribution of theses by types is examined, it seems that the number of master's theses are more than doctoral theses. This may be because the number of graduate programs is higher than doctoral programs, and undergraduate students are consciously inclined to pursue a master's degree. In terms of the study area, it is seen that the theses carried out in the field of Science are concentrated. It is thought that the use of AR technology is preferred frequently because of the abundance of abstract concepts (atom, molecule, magnetism, etc.) in Science course and the impossibility of reviving the operation principles of the systems in our body. Moreover, it is preferred so that it allows students to visualize experiments such as dangerous, expensive and impossible ones that cannot be conducted in a laboratory environment. It is thought that the reason for working with secondary school students in primary education as the target group in the theses is to model dangerous, expensive and impossible experiments with AG technology or visualize and concretize them with animations in order to observe which are difficult to visualize in the mind, for example? 7th grade 'Solar System and Beyond: Space Puzzle' unit. When the theses are examined in terms of the language they are written in, it is seen that only 4 of the 27 theses are written in English. The two of these theses, which were written in English, were prepared at Middle East Technical University and at Bosphorus University. This may be due to fact that the language of education in these universities is English. In the theses, it is remarkable that the mixed method is preferred as

the research method. In the study conducted also by Chen et al. (2017), it was found that the mixed method was used more in the articles on augmented reality. When the theses were examined in terms of sample size, it was seen that the most studied sample size was between 51-100 people. While in classification which was done by Altınpulluk (2018), it has been reached the finding that the sample size between 51-100 is preferred, Korucu and et., (2016) determined that the sample size was been concentrated between 1-10 in their study. In the theses examined, it was determined that the application was developed for mostly visual senses. It is noteworthy that the applications addressing both the vision and hearing sensations are in significant number. It is seen that in theses about augmented reality in the field of education, tablets are mostly used devices. This is followed by studies that use of desktop computer with web camera support. As a result of the analysis of theses about augmented reality in the field of education, it was concluded that the most investigated dependent variable where the effect of augmented reality on learning was 'academic achievement'.

Unlike the categories examined within the scope of this study, the superior aspects and limitations that Augmented Reality brings to learning environments can be classified under different categories and the content of future studies can be enriched. In this study, the database of CoHE Thesis Center was used. international databases can also be included to studied for future research in addition to the CoHE Thesis Center database. In the future, augmented reality application developers may be advised to focus more on applications that address different sensory organs (touch, taste and smell). It is thought that experimental studies which are planned in the future will be useful in developing applications that focus on the personal characteristics of students such as 'psychomotor performance', 'laboratory skills' and 'creativity'.

A Religious and Philosophical Evaluation of the Concept of Immortality

Ölümsüzlük Düşüncesi Üzerine Dini ve Felsefi Bir Değerlendirme

Sait KAR¹

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.866082

Öz

Araştırmanın amacı, ölümsüzlük düşüncesi hakkında bir değerlendirme yapmaktır. Bilindiği gibi, ölüm ve ölüm ötesi, hem dini hem de felsefi tartışmaların odak noktalarından biridir. Zira, ölümden sonra bir hayatın olup olmadığı sorusu, din felsefesinin en önemli sorularından biridir. Doğal olarak bu sorunun iki olası cevabı vardır. Bunlardan biri ölümden sonra bir hayat vardır, diğeri ise yoktur.

Çalışmada, ilk olarak ölümden sonra bir hayatın olmayacağına dair görüşler hakkında değerlendirmeler yapacağız ve “ölümün her şeyin sonu olacağı” şeklindeki teorilerin hem psikolojik açıdan hem de felsefi açıdan problemlerini ortaya koyacağız. İkinci olarak ise, “ölümün yeni bir başlangıç olacağı” şeklindeki görüşleri değerlendirip, hangisinin daha tatmin edici olduğunu ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Sözcükler: Din Felsefesi, Ölüm, Ölümsüzlük, Ölümden Sonrası, Reenkarnasyon

Abstract

The purpose of this study is to assess the idea of immortality. As it is known, death and post-death are one of the focal points of both religious and philosophical discussions. The question of whether there is a life after death is surely one of the most important questions that are asked in the philosophy of religion. Naturally, there are two possible answers to this question. One of them there will be a life after death, and the other will not.

Firstly, in this study, we will evaluate the views that there will be no life after death, and we will present both psychological and philosophical problems of that "death ends all" theories. Secondly, we will evaluate that "death will new beginning" theories and try to reveal which one is more satisfying.

Keywords: Philosophy of Religion, Death, Immortality, Afterlife, Reincarnation

Introduction

Death, a constant fact of life, is an unquestionable reality that every living creature will meet. Death and life are two facts contain each other. No one who comes to the life of the world wants to face death. Since the first humans, this characteristic of death has caused us to ask, "Where did we come from? Why are we here, and where are we going?" All of the ideas raised about this inevitable reality were relevant to what will happen after that. The following epitaph, which is written in a tombstone over hundred years old in an Indian cemetery, is an indication of how much importance the human being places on the question of where we are going.

*"Pause, stranger, when you pass me by,
As you are now, so once was I.
As I am now, so will you be;
So prepare for death and follow me."*

A passerby had read those words and scratched this at the bottom of the inscription,

*"To follow you I am not content
Until I know which way you went."*(Rhodes, 1996, pp. 39-40; Hewett, 1988, p. 145)

Immortality, which means that the existence of man will continue even after death,(Andrade, n.d.; Blackburn, 1994, p. 187) is both one of the oldest and most dangerous impulses of humanity, the strongest motivator he has, and the most important desire of him. This impulse is old and dangerous because Adam, who was the first human, was expelled from heaven because of the forbidden fruit, which he ate because he wanted to be immortal (A'raf 7/20; Ta-ha 20/120; Genesis 3/4-5). This desire for immortality is the strongest motivator because people do everything with its influence. For example, people eat because they want to survive, they have a child because they want to continue their generations, they write because they do not want to be forgotten. In short, the human being does everything to survive or to become immortal.

Briefly, immortality can be basically the promise of divine religions and also has some psychological basis, at the same time has the subject of important philosophical debates, too. The belief in life after death is so central to human beings that one author contends that "in this fundamental identity between God and immortality priority still belongs to immortality. God would be dead if there were no immortality. And it is plain that survival after death was a commonplace notion long before the idea of a monotheistic God had become widespread"(Lamont, 1936, p. 7; Peterson et al., 2003, p. 195). This study uses the term "immortality" in the sense of eternal life because immortality means "not-dying" and this appears to conflict with the fact that all persons die.

The Desire for Immortality

Undoubtedly, "the desire to live" is the deepest and the most powerful desire of mankind in psychological terms. However, death is an unquestionable reality that every life will end with it, and facing this reality, there are two different forms of movement that emerged in people's life. The first of these is the "avoidance and narcissistic protection" movement, and the second is the "desire for completion." In both cases, human beings want to express their desire to exist forever, and this universal desire is expressed in different forms at the level of belief and thought. The first of these expressions are the "material immortality" which argues that mankind is immortal in terms of the material essence, for, according to this, the eternal and perpetual thing is the only substance, and mankind has a material substance, and this is immortal. The second expression is "biological immortality." Having children is an indication of this kind of desire for immortality because people think that their generation will continue forever through their children. The third expression is the "social immortality" that is thought to be reached by leaving behind works that will be useful to others. All books were written and all kinds of works of art such as painting, music, and sculpture can be given as an example of this kind of immortality. The fourth expression is "personal immortality," which is the view of religions. According to this view, people will be resurrected in a soul-body unity to live an infinite life in a new world in torment or happiness. The fifth expression is "spiritual immortality" which is the view of those who argue that the soul is the true ore that generates people. We can say that the views that reincarnation and the soul will lose its individuality and thus will continue to exist in unity with the universal soul, or that it will live alone forever without the body, are parts of this view. The

approaches that cause religious and philosophical discussion among these five different expressions are understanding of spiritual and personal immortality (Hökelekli, 1991, pp. 163-164).

The Religious Perspective of Immortality.

All the doctrines that claim to be religious, especially divine teachings, can assume the claim of a new life in which there is punishment or reward. All of the divine religions, such as Judaism, Christianity, and Islam, have taught of new life after death, with minor differences. For example, all these religions say that the human being was created by God, sent to this world to be tested, and eventually will be given eternal life. Eternal life is the promise from these religions to humanity, and this life will be either heaven or hell. This life is one of the most important teachings of these religions, for, if there is no new life, there will be no meaning of religious orders and prohibitions, including things that are to be done or not to be done in the life of the world. In short, death is only a change of dimension not the end of life but merely the change of shape, just like waking up every morning or coming to the world from the mother's womb as a newborn baby.

Philosophy and Immortality

Do people live after death? This is surely one of the most important questions that are asked in the philosophy of religion. Naturally, there are only two possible answers to it. Either humans will live after death, or else they will not. Regarding the theories that deny life after death, "Death Ends All" views and the other theories that accept life after death. "Death New Beginning" views. (Davis, 2000, p. 691)

Among the "Death Ends All" theories, the "Death Ends All" theory dates back to Epicurus and the Flew's claim that life after death is not just false but incoherent need to be revisited. In the views of the "Death New Beginning" concept there are three main sorts of theories that affirm life after death: reincarnation, the immortality of the soul, and the resurrection of the body. All these theories are related to two philosophical problems that bear significantly on this issue, viz., the relationship between the mind and body, and the problem of identity. These two philosophical discussions will be explored.

The first philosophical problem that is importantly related to life after death theories is the problem of mind-body, and this problem, broadly stated, is: How are the physical and mental aspects of human beings related? How are the body and the mind (assuming there are such things as a "mind") related in the human person?

Several major theories of the mind and body have been suggested in the history of philosophy. One of them is a monistic theory that claims to limit human nature to one and only one metaphysical class. We will consider this view kind of materialism. Materialists need not worry about casual interaction between metaphysically different sort of entities, because they claim that there are no mental entities. For example, everything is physical; the only things that exist consist of atoms in motion. Most philosophers who discuss the mind-body problem today defend one or another version of materialism (for example "Identity Theory", "Epiphenomenalism" and "Idealism" etc.)(Davis, 2000, p. 694).

The dualistic theory is another major theory that claims that human beings consist of both physical bodies and nonphysical minds and that the mind (or soul), an ongoing existing thing, is the essence of the person. The dualistic theory known as interactionism is most commonly associated with Descartes's Cogito. According to him, the mind cannot directly cause bodily events, and the body cannot directly cause mental events(Descartes, 1960, p. 69). Believers in "Death Ends All" need not commit themselves to any particular mind-body theory, but believers in reincarnation and immortality, however, must be dualists. That is, if some version of mind-body materialism turns out to be true, those two theories are false. Believers in the resurrection can be either dualists or materialists (Davis, 2000, p. 696).

The second philosophical problem that is importantly related to life after death theories is the problem of personal identity. It is sometimes understood as an epistemological problem, viz., how we could know that, say, a given person before us is the same person as someone we once knew. It is also sometimes should rather be understood as a metaphysical one, viz., establishing the criteria that can be used for identifying and re-identifying persons. On what basis can someone, say, who exists in the afterlife be identified as someone who once lived on earth? (Davis, 2000, p. 696)

The problem of identity revolves around imagined stories that often can be read like science fiction, and John Locke began the trend with his story about the soul of a prince entering the body of a cobbler. (Locke, 1894, pp. 456–457) There are three main approaches to this problem. Those who accept what is called the “memory criterion” (which includes not just memory but other mental characteristics such as personality and dispositions) argue that a given person X is identical to a given person Y if and only if X and Y have the same mind (and thus memories, personality traits, etc.). Those who accept what is called the “bodily criterion” argue that X is identical to Y if and only if X and Y have the same body (at two different times.) The third position has surfaced in recent years. Some who discuss the problem have given up on the task of trying to establish necessary and sufficient conditions of personal identity. There appear to be two main reasons for this. First, some philosophers hold that there is a certain objection to all theories of personal identity that cannot be met, e.g., the so-called “duplication objection.” Second, some philosophers hold that in certain imagined but logically possible test cases personal identity seems either indeterminate or undecidable apart from the arbitrary stipulation. Instead of asking whether some X in the afterlife will be identical to some Y who lives now, they instead ask whether Y will be X’s “closest continuer” or has “psychological continuity” with X. (Davis, 2000, p. 697)

Advocates of “Death Ends All” theories of survival of death need not commit themselves to any particular approach to the problem of identity. Defenders of reincarnation and immortality of the soul must reject the second and third theories in favor of the first. That is, they must argue (1) that the problem of identity can be solved, and (2) that the memory criterion can be sufficient by itself to establish personal identity. Defenders of resurrection must similarly argue that the problem of personal identity can be solved, but can appeal to either the memory or the bodily criterion (or both) is establishing personal identity. (Davis, 2000, p. 697)

In my opinion, if the problem of personal identity is to be accepted as a big problem for the afterlife, it also must be accepted as a problem for earthly life. Let us suppose that there is a man who is in an accident and loses his mind and his face. While he is in a coma, the doctors reconstruct a new face for him. A few months later when the man comes out of the coma and looks in the mirror, will he see himself as the same person or as another person? Will he have forgotten his memories only, or will he also have forgotten himself? I think, even if he has forgotten the memories and has a different face, he will be aware of himself and he will continue to be the same person.

The “Death Ends All” Theories

Many philosophers have taken the approach of “Death Ends All” theory including many of the ancient Stoics, most of the modern Existentialists, and such well-known twentieth-century philosophers as Bertrand Russell, A.J. Ayer, and Kai Nielsen.

According to this view, which Epicurus first argued, “Death, the most dreaded of evils, is therefore of no concern to us; for while we exist death is not present, and when death is present we no longer exist” (Epicurus, 1964, p. 54). His argument can be formulated as follows:

- a) Something can be bad for you only if you exist.
- b) When you are dead you don’t exist. Therefore,
- c) Death can’t be bad for you.

This means Epicurus was committed to the claim that something can be bad for us only as long as we sensation it. Since we do not sense the state of being dead (although we probably will sense to die), the state of being dead is not bad for us (Epicurus, 1964, p. 54; Davis, 2000, p. 699). But this seems false because even things that we do not sense or experience can be bad for us. For example, a person who was born after the death of his parents can never experience his parents' death, but their death is still bad for him. Or, for someone who has lost the sense of suffering as a result of an accident, the painful negative things will still be bad for him, even if he is not in pain anymore. Perhaps this view can be regarded as true for the moment of death, but it does not seem to be consistent to say that it will be valid after death (Feldman, 1991; Rosenbaum, 1986).

Additionally, it seems that Epicurus claims that people fear death because they fear the pain of dying and the threat of a painful afterlife. This claim is not true because these are not the only or even the most important reasons people fear death. Some people fear death because it is unknown; some

fear death because they will have to face it alone; some fear death because it means separating from their friends and loved ones; some fear death. After all, they believe it means their total annihilation. (Davis, 2000, p. 699) For many people, the fear of non-being, of no longer existing, is the chief reason to fear death. In the words of Spanish philosopher Miguel de Unamuno, from his work, *Tragic Sense of Life*:

"For myself, I can say that as a youth, and even as a child, I remained unmoved when shown the most moving pictures of hell, for even then nothing appeared to me quite so horrible as nothingness itself" (Unamuno, 1921, p. 9).

Another important "Death Ends All" theory comes from an essay entitled, "Can a Man Witness His Funeral?" which was written by the famous philosopher Antony Flew. Flew argues that the notion of life after death is incoherent. He offers three related arguments for this conclusion. First, one statement typically made by those who affirm life after death, "We all of us survive death," is self-contradictory. In an airplane crash, there are two mutually exclusive and exhaustive categories, the dead and the survivors. So the question, "Did John (one of the passengers) survive the crash?" makes perfect sense, but the question "Did John survive John's death?" does not. Accordingly, the sentence, "We all of us survive death" has no clear meaning. Second, another statement typically made by those who accept life after death, "We all of us live forever," is simply empirically false because it cannot empirically be verified. Notice, Flew says, that the paradigm true statement throughout the history of logic is the statement, "All men are mortal" is as massively confirmed as any generalization can be, and it is, Flew says, the "flat contrary" of "We all of us live forever." Third, Flew introduces his dictum, "People are what you meet." Person words (by which Flew means words like "I," "me," "you," "father," etc.) refer not to too mysterious elusive things like souls, but real human persons, i.e., bodies plus behavior. We know this because children who have no idea what a soul or immaterial essence might be can use person words perfectly well. Persons are publicly locatable and observable things. You don't ever take a walk or have a conversation with an immaterial essence. You engage in such activities with other human beings-not just with their bodies, of course, but with their bodies plus behaviors. Since the bodies and behaviors of human beings do not survive death, Flew's overall conclusion is that human beings do not and cannot live after death. (Flew, 1955)

We can criticize Flew's claims in those ways. First, all these claims are true if we consider man only as a material entity. Equally, if we accept immortality as the immortality of the material body, this claim will be both logically contradictory and impossible in terms of the laws of nature. However, if we accept death as the suspension of bodily functions (such as sleep or coma) for a certain period, accepting of the survival of death will be logically possible. Second, although life after death is not empirically verifiable, it is also not falsifiable. In this regard, the statements, "All men are mortal" and "There is a life after death" can both be true at the same time. Third, people do not compose of only body and behavior. They must have something different from their body and behavior because sometimes people cannot behave (e.g., in a coma or asleep) but they still a real person.

"Death New Beginning" Theories

There are three main sorts of "Death New Beginning" theories that affirm life after death: the immortality of the soul, reincarnation, and the resurrection of the body. All of these theories, although they have many different aspects, accept that human beings are immortal.

First, the "Death New Beginning" theory that the view of the immortality of the soul is the doctrine that after death a body permanently disintegrates, but the immaterial essence or soul lives on forever in a non-material world. Plato was a great defender of the immortality of the soul, and in several of his dialogues, especially in his *Phaedo*, he suggested various ingenious arguments in favor of the doctrine. According to this view, we are essentially composite beings. Besides the more familiar corporeal element, the body, there is also something else, different in kind -the incorporeal soul. For the duration of a life, the soul is somehow attached to, incorporated into, or imprisoned in its body. Although the soul is incorporeal, it is nevertheless a substance, something that could significantly be said to exist independently of anything else. (Plato, 1875, pp. 54-55; Moore, 1931, pp. 25-26) Descartes also believed that the soul existed before and separate from the body and so was immortal. (Descartes, 1960, pp. 13-15) Furthermore, Immanuel Kant offered a famous "moral argument" in favor of God and Immortality. (Kant, 2002, pp. 155-157; Davis, 2000, p. 703)

The Second, "Death New Beginning" theory, reincarnation, claims that the same human mind (or soul or essence or jiva) successively animates two or more different bodies. That is, after death, a body permanently disintegrates, but the immaterial essence will be reborn in another body. After that incarnation, it will be reborn again many times or perhaps even an infinitive number of times. Now reincarnation comes in many packages, but (as already noted) reincarnationist must hold to some variety of mind-body dualism and must hold that satisfaction of the bodily criterion is not essential to personal identity. Perhaps the most philosophically sophisticated reincarnation theory (along with certain Buddhist views) comes from the Vedantic school of Hinduism. (Davis, 2000, p. 700) However, this theory has some problems. In the most general sense, according to this view, a person who does good things in his life will be reborn in a better body in his next life, while a person who does bad things will be reborn in a worse body, e.g., in an insect body. That is, a soul has come from another living thing and will be reborn in another living thing after this life. Let us suppose, I was a bug in my previous life. In such a situation, what did I do to be reborn in a human body? If I do not remember anything about my previous life, can all this be a punishment or reward for me?

The third theory of "Death New Beginning" is the doctrine that after death, a body disintegrates, but in the future, God will raise it from the ground and reconstitute it as a person. Bodily resurrection is an aspect of the traditions of Judaism, Christianity, and Islam, as well as many other religions. The idea is that when we die, our bodies disintegrate, but we continue to exist; for an interim time, we exist in the presence of God as disembodied souls only; then one future day God will raise our bodies, reunite them with our souls, and constitute us as a whole and complete persons again. (Davis, 2000, p. 705)

At this point, some thinkers claim that resurrection is a very different theory from immortality. For one thing, it does not have to be based on mind-body dualism (although, as we have seen, it usually is). Resurrection based on an entire materialist notion of human beings is quite possible. For another, the immortality of the soul posits survival of death as a natural property of souls, while resurrection insists that death would mean permanent annihilation for the human person were it not for a miraculous intervention of God that allows for life after bodily death. (Davis, 2000, p. 706)

We cannot prove that it is a new life after death because nobody came back after his death. However, we also cannot prove that there is no new life after death. So, I want to tell an interesting story about twin babies in their mother's womb.

Let suppose that these twin babies that fall into their mother's womb as unaware of everything can think and speak just like us. As they developed, they began to notice what was happening around them. This comfortable and safe place makes them happy and they always say the same thing to each other.

How wonderful is it that we are in the womb of our mother? Life, what a beautiful thing my brother?

As they grew, they have begun to investigate the source of life and they have noticed the navel cord.

How big is the compassion of our mother? She provides us with this cord everything that we need and she feeds us. When they approached the ninth month, they begin to feel some strong changes. One of the twins who has alarmed by the situation asks the other: "What's going on? What does all mean?"

His brother, who knows that this world is no longer sufficient for them and for this reason he wants a wider world, answers him: We are nearing the end of our lives here.

"I don't want to go" his brother screams. "I always want to stay here."

"We can do nothing," says the other. "Maybe there is a new life after birth."

"How could this be possible after the cord that gives us life is cut off? Look at the other people who had come here before. They went and no one came back to tell us about life after birth. No, this must be the end of everything". Even he says "maybe there is also no such thing as a mother."

"She must exist" his brother objects to him. "How else could we have come here, how can we survive"

"Have you ever seen your mother?" asks the other. "Maybe she is just in our mind, maybe we made up her, and having a mother's idea relieves us."

Thus, the last days in the mother's womb pass through with deep interrogations and discussions. Finally, when the moment of birth came, they leave their world and go to another world.

Discussion and Conclusions

Immortality is an irresistible desire that exists in all people and that it must be satisfied. In this respect, if there is nothing after death, it will be uncomfortable in these two respects. First, as Unamuno said, nothingness is the most frightening situation for human beings and it is not at all satisfactory. Second, if death is the end of everything, there is no meaning for the troubles experienced throughout life, and there is no situation that requires moral behavior. For these two reasons, I believe that death should not be the end of everything. If it is not the end of everything, then something must exist after death and this thing that exists after death must be a kind of life. Let us suppose that this life is in another body in this world, as reincarnation suggests. Is it enough to satisfy the desire for immortality? In my view, the answer is "no" because no one wants immortality to mean coming back to the earth as an insect.

The desire for immortality is a truth that exists as a priori in the human being's self, just as the "perfect being" of ontological arguments and the "highest good" of moral arguments. This desire cannot be satisfied in this limited life, therefore, we need another life and this life must be still our life. However, neither the immortality of the soul nor the reincarnation can satisfy this desire. So, in my opinion, this desire will be satisfied only if we can have a new life after death. It is also clear that we cannot have a new life after death, without God, and for this reason, we cannot satisfy this desire that we have as a priori. So, if we are immortal, God must exist, and If God exists, we must be immortal.

References

- Andrade, G. (n.d.). Immortality | Internet Encyclopedia of Philosophy. Retrieved April 9, 2020, from <https://www.iep.utm.edu/immortal/>
- Blackburn, S. (1994). *The Oxford Dictionary of Philosophy*. Oxford University Press.
- Davis, S. T. (2000). *Philosophy and Life After Death: The Questions and The Options*. In B. Davies (Ed.), *Philosophy of Religion: A Guide and Anthology*. Oxford University Press.
- Descartes, R. (1960). *Meditations on First Philosophy* (L. J. Lafleur, Trans.; Second Edition). The Bobbs-Merrill Company.
- Epicurus. (1964). Letter to Menoecius. In R. M. Geer (Ed.), *Epicurus: Letters, Principal Doctrines, and Vatican Sayings*. Bobbs-Merrill.
- Feldman, F. (1991). Some Puzzles About the Evil of Death. *The Philosophical Review*, 100(2), 205–227. JSTOR.
- Flew, A. (1955). Can a Man Witness His Own Funeral? *Hibbert Journal*, 54, 242–250.
- Hewett, J. S. (Ed.). (1988). *Illustrations Unlimited*. Tyndale House Publishers.
- Hökelekli, H. (1991). Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(3), 151–165.
- Kant, I. (2002). *Critique of Practical Reason* (S. Engstrom & W. S. Pluhar, Trans.). Hackett Publishing Company.
- Lamont, C. (1936). *The Illusion of Immortality*. Watts & Co.
- Locke, J. (1894). *An Essay Concerning Human Understanding: Vol. II* (A. C. Fraser, Ed.). Clarendon Press; Oxford University Press.
- Moore, C. H. (1931). *Ancient Beliefs in the Immortality of the Soul: With Some Account of Their Influence on Later Views*. George G. Harrap & Co. Ltd.
- Peterson, M. L., Hasker, W., Reinhenbach, B., & Basinger, D. (2003). *Reason & Religious Belief: An Introduction to The Philosophy of Religion* (3th ed). Oxford University Press.
- Plato. (1875). *Phaedo* (E. M. Cope, Trans.). Cambridge University Press.
- Rhodes, R. (1996). *Heaven: The Undiscovered Country*. Resource Publications.
- Rosenbaum, S. E. (1986). How to Be Dead and Not Care: A Defense of Epicurus. *American Philosophical Quarterly*, 23(2), 217–225. JSTOR.
- Unamuno, M. de. (1921). *The Tragic Sense of Life: In Men and In Peoples* (J. E. C. Fitch, Trans.). Macmillan and Co. Limited.

Geri Kazanılmış Pamuklu Kumaş Üzeline Tekstil Heykele Güncel Yaklaşımlar

Current Approaches to Textile Sculpture on Recycled Cotton Fabric

Sevim Tuğba ARABALI KOŞAR¹

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.871306

Öz

Günümüzde “plastik sanatlar” kavramı yerini çok daha geniş kapsamlı “görsel sanatlar” kavramına bırakmıştır. Tekstil Sanatı ve sonrasında Lif Sanatı da 60’lı yıllardan itibaren içerdiği plastik olanaklar dahilinde görsel sanatlar alanına girmeyi başarmıştır. Tekstil malzemelerinin hacimli eserlerde kullanılmasıyla başlayan bu süreçte, tekstil sanatında resim sanatının temel estetik unsurlarının yanı sıra heykel sanatının temel sanat unsurlarından da yararlanılmıştır. Yüzeysel tekstillerden boyutlu tekstillere geçişte sanatçıların yeni malzeme, teknik ve biçim arayışlarının da etkisiyle, çalışma formlarında yenilikçi yaklaşımlar geliştirmeye başladıklarını ve bunu yaparken de heykelin fiziksel yönünü kullandıklarını söylemek mümkündür. 1960’da Claes Oldenburg’un “Yumuşak Heykel” olarak adlandırdığı ve heykelin malzeme dağılımını geliştiren bu yeni form anlayışı da bu duruma örnek teşkil etmektedir. 60’lı yıllar ve sonrasında sanatçılar, üretimlerinde malzemelerin fiziksel özelliklerini sorgulamış ve disiplinler arası etkileşimlerde kullanmışlardır. 20. ve 21. yüzyılda sanat dallarında meydana gelen değişiklikler, sanat formlarının melezleşmesine ve farklı nesnelere üretilen yeni sanatsal yorumlara açık hale gelmiştir. Tekstil bugün geleneksel kullanım ve uzmanlık alanlarının ötesinde yaratıcı yeni alanlar açmakta, geleneksel malzeme ve tekniklerle yapılan yaratıcı ve yenilikçi müdahaleler tekstillere güncel sanatsal kimlikleri kazandırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı gerekli literatür taraması yapıldıktan sonra, elde edilen bilgiler sentezinde heykel ve tekstil disiplinlerinin ilişkilerine yeni bir ışık tutmaktır. 21. yüzyılda tekstil malzeme ve tekniklerinin ifade edilme yöntemlerinin incelendiği çalışmada, kumaş ile oluşturulan tekstil heykellerde pamuklu kumaş özelinde araştırma yapılmıştır. Veri toplamanın ilk aşaması, tekstil heykel eserlerinde pamuklu ve doğal renk kumaş kullanan sanatçıları belirlemek olmuştur. Belirlenen altı sanatçının tekstil heykelleri ile sınırlandırılan çalışmada, sanatçıların eserlerinde; kumaşın iki boyutlu yüzeyden üç boyutlu plastik yapıya dönüşüm süreci incelenmiştir. Pamuklu kumaşlar özelinde analiz edilen eserlerin eski ve artık malzemelerden oluşturulduğu tespit edilerek, sürdürülebilirlik kavramına da örnek teşkil ettiği saptanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan eser analizi yöntemine başvurularak, literatür tarama yöntemiyle sanatçıların sanatsal söylem oluşturan eserlerinin birbiriyle ilişkili biçimsel yapıları, ortak kullanılan malzemeleri, teknik özellikleri ve anlamsal ilişkileri irdelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Tekstil Sanatı, Yumuşak Heykel, Pamuklu Kumaş, Geri dönüşüm, Sürdürülebilirlik

Abstract

Today, the concept of “plastic arts” has been replaced by “visual arts”, which is a much more comprehensive concept. Textile art, and Fiber art afterwards, managed to be involved in the field of visual arts after the 60s within the framework of plastic opportunities they involved. In this process, which commenced with the usage of textile materials in voluminous works, basic artistic elements of the art of sculpture were utilized in textile art along with the basic aesthetic elements of painting art. It is possible to say that, within the transition from superficial textiles to dimensional textiles, artists started to develop innovative approaches in their forms of work with the influence of their pursuit of new materials, techniques and forms, and while doing so, they made use of the physical aspect of sculpture. This new understanding of form, which was named as “Soft Sculpture” by Claes Oldenburg in 1960 and which developed the material repertoire of sculpture serves as an example of this situation as well. During and after the 60s, artists questioned the physical properties of the materials in their production and used them in interdisciplinary interactions. The changes that took place in art branches have brought about the hybridization of art forms and led to new artistic interpretations that are produced by various objects. Today, textile has been creating new creative fields beyond traditional fields of use and expertise, and creative and innovative interventions performed with traditional materials and techniques have given textiles contemporary artistic identities.

The purpose of this study is to shed light on the relations between the disciplines of sculpture and textile with the help of synthesizing current information obtained by literature review. Examining the expression methods of textile materials and techniques in the 21st century, this study involves research on specifically cotton fabric in textile sculptures created with fabric. As the first stage of data collection, artists who used cotton and natural colour fabric in works of textile sculpture were identified. Limited to the textile sculptures of the six identified artists, the study examined the transformation process of the fabric from two-dimensional surface into a three-dimensional plastic structure in the works of the artists. It was found out that the works with cotton fabrics that were analysed were formed by old and surplus materials, which serves as an example for the concept of sustainability. By utilizing the method of work analysis, a qualitative research method, the interrelated formal structures of the works which form an artistic discourse, common materials, technical features and semantic relations were examined via literature review method.

Keywords: Textile Art, Soft Sculpture, Cotton Fabric, Recycling, Sustainability

Giriş

1950'li yıllarda resim yüzeyini iki boyutluluktan heykelsi özellikler taşıyan hacimli biçimler haline dönüştüren Rauschenberg'in kâğıt, fotoğraf, metal, kauçuk ve kumaşla oluşturduğu kolajlarıyla ve bir sanat eserinin bütüncül bir biçime sahip olması gerektiğini savunan öncü fikirleri ile tekstil malzemesinin yüksek sanatta kullanımının yolu açılmıştır. 1960'lı yıllarda kavramsal sanatın ortaya çıkmasıyla birlikte sanatsal tekstillerin önü açılarak, dekoratif zanaat olarak yapılan adlandırmalar sona ermiş, tekstil plastik sanatların içine dâhil olmayı başarmıştır. 1960'lı yıllar Kavramsal Sanatla birlikte hem yeni düşünce oluşumuyla hem de sanatçıların üretim şekliyle, kendini biçim ve malzemede göstererek fikir veya kavramın sanat eserinin en önemli parçası olduğunu anlatmıştır. Düşünceyi öne çıkaran bu alan her türlü nesnenin, sanatın bir malzemesi olabileceğini göstermiştir (Beyoğlu,2019:35). 50'li yıllarda Louis Bourgeois'un başlattığı ve ardından 60'lı yıllarda Magdalena Abakanowicz'in devam ettirdiği çuval ya da farklı kumaşları doldurarak, tekstil lif ve ipliklerini dokuyarak, düğümleyerek ve sararak, hacimli etkiler yaratma çabaları günümüzde de farklı sanatçıları tarafından uygulanan bir sanat formu haline gelmiştir.

Bununla birlikte, "Yumuşak heykel" hareketinin kurucusu ve gerçek temsilcisi olan Claes Oldenburg Yumuşak heykelleri ile 60'lar ve 70'lerde Soft Art'a (Yumuşak Sanat) öncülük etmiş, sıradan ve gündelik görüşlerimizi sorgulamaya yönelik fast food, telefon, tuvalet ve daktilo heykelleriyle Amerikan kültürünün gündelik sembollerini taklit etmiştir. Yumuşak vinil, alçı, polyester reçine ile sertleştirilmiş tuval, kumaş ve karton gibi nesnelere kullanarak, dev heykeller oluşturmuş, bunlarda, yumuşak / sert ikilemini araştırmıştır (Koşar,2017:2041).

Oldenburg'un malzeme arayışları tekstil malzemelerinin disiplinler arası alanlarda kullanılmasına katkı sağlayan başka bir dönüm noktası olmuştur. Postmodernizmin getirdiği deneysel tavırla heykel sanatçıları, yumuşak malzemelerle farklı uygulama önerileri ortaya koymuşlardır. Esneyebilme, büzülebilme, katlanabilme, kırışabilme, yığılabilmek gibi farklı fiziksel özelliklere sahip yumuşak malzemeler, sanatçılara kavramsal ve biçimsel yeni imkânlar sunmuştur. Sanat nesnesinin kalıcı olma fikri yerine sanatçıların aktarmaya çalıştığı düşünceler, malzemeye yüklenen yan anlamlar ve sanatsal üretim süreçlerindeki yeni form yapıları önem kazanmıştır.

Koşar'ın da (2016:27) belirttiği gibi, günümüzde pek çok ressam, heykeltıraş ve diğer sanatçıların çalışmalarında tekstil malzemeleri ve-veya tekniklerini kullanmakta ve dolayısıyla farklı sanat türleri arasında sınırlar, sanatçıların biçim ve içerikle ilgili yoğun araştırmaları sayesinde belirsizleşmektedir. Yazılı ve görsel kaynaklar incelendiğinde Meilach (1974:3), "Soft Sculpture and Other Forms of Art" isimli kitabında; 1968-1969 yıllarında yumuşak doğal liflerden, kauçuktan ya da içi doldurulmuş kumaşlardan üretilen heykellerin yeni bir kategori olan yumuşak heykeller adıyla sanat literatürüne geçtiğini belirtmektedir. Yumuşak malzemelerin arasında oldukça geniş bir yer kaplayan tekstil malzemeleri, 1960'lardan sonra Lif Sanatı başta olmak üzere disiplinler arası sanat ortamında kullanılan malzemeler haline gelmiştir.

Lif sanatı terimini, daha ziyade 'lifli çalışma' diye tanımlayan Harris, özellikle keçe yapımcılarının İngiltere'de kendilerini lif sanatçısı olarak tanımlamaya daha eğilimli olduklarını belirtmektedir. Hemnings (1995:33), sanatçıların kullandığı, lif sanatı ve kumaş sanatı terimleri arasındaki temel farklılığın hem dokunsal hem sembolik nitelikleri açısından hem de kullanımın ötesinde tekstil referansı taşıması açısından sanatçıların o dönemlerde lif sanatı terimi yerine, kumaş sanatı terimini tercih ettiklerini belirtmiştir. Baizerman (2004:430), sahip oldukları hacimsel özellikleri sayesinde yumuşak malzemeler kullanılarak yapılan üç boyutlu heykelsi çalışmaların, heykel ve tekstil kavramlarını birleştirdiğini aktarmaktadır. Lunin(1990:697) ise "The Descriptive Challenges of Fiber Art" isimli makalesinde, tekstil sanatında gerçekleşmekte olan değişimlerden dolayı gelecek nesillerin hacimli tekstil objeler için, yeni terimler türetmesi gerekliliği duyacaklarını aktarmıştır. Bu bağlamda, asılarak, kaide de durarak ya da mekânın bir parçası haline gelip, izleyeni etrafında dolaşmaya yönlendiren estetik ve sanatsal değerlerdeki tekstil çalışmalarını ifade etmek amacıyla kullanılan adlandırma ve terimlerin çeşitliliği ve kapsam açısından yetersiz kalışı dikkat çekmektedir

Koşar'a (2016:9) göre; günümüzde, ulusal ve uluslararası yazılı ve görsel kaynaklarda tekstil malzeme ve teknikleriyle üretilmiş sanat eserleri, sergi küratörleri, sanat eleştirmenleri,

yazarlar, editörler, galericiler ve akademisyenler tarafından çeşitli terimlerle ifade edilmekte, ortak özellikler taşıyan çalışmalar bile farklı şekillerde adlandırılmakta, hatta aynı eser farklı kaynaklarda farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu nedenle de ifade karmaşası ortaya çıkmaktadır. Farklı isimlendirmeler bu karmaşayı gözler önüne sermektedir. Tekstil sanatı (textile art), lif sanatı (fiber art), kumaş sanatı (art fabric), tekstil heykel (textile sculpture), heykel olmayan nesne (nonsculptural object), yumuşak heykel (soft sculpture), üç boyutlu tekstil (three dimensions textile), çağdaş tekstil (contemporary textile), özgün tekstil, çok yüzeyli tekstiller, serbest tekstiller vb. örneklerde adlandırmadaki karmaşayı görmek mümkündür.

Çalışma kapsamında irdelenen hacimli ve heykelsi duruşlarıyla dikkat çeken, pamuklu kumaşlarla oluşturulmuş biyomorfik ve beden analogisinde üretilen eserlerin tanımında üretim süreçleri de dikkate alınarak “tekstil heykel” teriminin kullanılması uygun bulunmuştur.

Literatür taraması sonrasında tekstil malzeme ve tekniklerinin, yüklendikleri anlamlar sayesinde sanatçılar için sadece şekil verilebilen hacimli sanat malzemeleri değil, aynı zamanda bir ifade aracı olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmada tekstil heykelleri ele alınan Simone Pheulpin, Melanie Nitting, Karine Jollet, Kim, Soonim, Anne-Valérie Dupond ve Mariam Medrez'in artık pamuklu kumaşlarla ve tekstil teknikleriyle ürettikleri tekstil heykellerinde, kavramsal sanatın katkısıyla oluşturulan anlamsal değerler de sorgulanmış, eser analizi yönteminde sanatçı röportajlarına ve resmi web sitelerindeki bilgilere başvurularak analiz edilmiştir.

1-Tekstil Heykelin Gelişim Süreci

1960 yılında tekstil malzemeleri ile çalışan sanatçıların geniş ölçekli, geleneksel zanaat hiyerarşisini ihlal eden, devrim niteliğindeki boyutlu çalışmalarla adlarını duyurdukları görülür. Feminist Sanatın öncülerinden Bourgeois, özünde ve kendinden emin bir şekilde konu, renk ve malzeme bakımından 'feminen' işler yapan bir kadın sanatçıdır. Çalışmalarında kumaş, doğrudan doğruya kadınlık olgusuna ve kadın bedenine hitap eder. Parker'in (1984:18), 'The Subversive Stitch: Embroidery and the Making of the Feminine' isimli kitabında ileri sürdüğü gibi; Bourgeois'ın sanatında kullandığı kumaşın, doğrudan kadın cinselliği, bilinçsizlik ve bedenle ilişkili olmasıyla birlikte, tekstil malzemelerinin kadınları çağrıştırmasının altında yatan daha derin bir anlamı açığa çıkarttığını vurgular. Kumaşın özellikle (kadınsı) tensel dokunsallığa olan benzerliğinin yanı sıra yumuşaklığı ve uysallığı, özellikle Bourgeois'in pembe kumaşlardan yapılan tekstil heykellerinde, onu şehvet, anaçlık ve anneliğe dair çocukluk anılarıyla ve anneliğin sağladığı rahatlık ve dolayısıyla dişilik ile ilişkilendirmektedir.

Yine feminist bir sanatçı olan Polonyalı Abakanowicz'in tekstil malzemenin organik yapısını ve dokusunu ortaya çıkardığı feminen ve anıtsal boyuttaki kendi ismini taşıyan hacimli tekstil heykelleri, o dönemde oldukça şaşkınlık yaratmış ve tekstilin heykelsi ve mimari söylemlerinde mekânı da içine alan yeni bir anlamsal alt metin yaratmıştır. Tekstil ve lif sanatının diğer sanat disiplinleriyle olduğu gibi Feminist Sanat'la da ilişki içinde olduğu, sanatçıların eserlerinde ve manifestolarında da görülmektedir. 1970'lerden itibaren feminist sanatçılar, tekstil tekniklerini ve feminen sayılan tekstil malzemelerini toplumsal cinsiyet konularına dikkat çekmek için kullanmışlardır.

1960'ların sonlarına doğru dokusal ve rölyef çözümlerin dışında, kavram, estetik ve biçim bağlamında, hacimli tekstil yapıları (kabartma ve heykelsi özellikler) yaratılmıştır. Bu hacimli yapılar sergi salonlarında asılarak veya ayakta durur pozisyonda sergilenmiştir. Bu çalışmalar, heykel kavramına yakın, boşluk ya da mekân olgusunun organize edildiği nesnelerin kullanımının yolunu açmış ve bu özellikleri nedeniyle de bunlara 'yumuşak heykeller' veya 'tekstil heykeller' adı verilmiştir (Koşar,2016:146).

Yumuşak heykel, tekstil heykel, lif heykel gibi tanımlamalar; tekstilde dışavurumu ya da sanatı, bellek ve iletimin güçlü bir unsurunu, içsel bir deneyimi, bir diyalog tanımını ve kolektif bir boyutu oluşturmaktadır. Tekstil heykeller, aynı zamanda geleneksel tekstil tekniklerini ve malzemelerini içlerinde barındırmaları ile zanaat ve sanat arasındaki köprüyü de onurlandırmaktadırlar. Tekstil malzemesinin sahip olduğu fiziksel özellikler, verilmek istenilen biçimler ile sanatsal bir platforma taşınmaktadırlar. Sınırsız ifade gücüyle yeteneklerini genişleten tekstil malzemeler köklü tekstil

tekniklerinin kullanımı ve kavramsal yaklaşımları ile kendi sanatsal dilini edinmiştir (Mitrofanova, 2019:46).

Yumuşak bir heykel oluşturmak için sınırsız fırsatlar sunan, örtme yeteneğine sahip tekstil malzemelerin yumuşaklığının, esnekliğinin, doku çeşitliğinin, geçirgenliğinin, şeffaflığının ve yoğunluğunun yanı sıra formları oluşturmak için uygulanan dikişler, düğümler, katlamalar, buruşturmalar, doldurmalar ve bağlamalar gibi vb. teknikler bu gelişim sürecinde olağanüstü bir rol oynamıştır. Tekstil heykeller, malzeme aracılığıyla fikri taşıyan, teknik aracılığı ile de formu ortaya çıkaran bir alan haline gelmiştir.

Günümüzde bir sanat formu olarak tekstil, birçok önemli değişikliğe uğramış ve sınırlarını genişletmiştir. Güncel sanat biçimlerinin ortaya çıkmasında ve çeşitli sanat türlerinin kesişme noktasında bulunduğu aşikârdır. Tekstil sanatında meydana gelen değişikliklerin en başında oluşturulan sanat objesinin izleyici tarafından nasıl algılandığı, onunla nasıl etkileşim kurduğu, hangi dili konuşuyor olduğu fikrinin önem kazanmış olması gelmektedir. Bu aynı zamanda sanatçıların da bugün izleyiciden beklediği davranışlardan biri haline gelmiştir.

2-Tekstil Heykellere Güncel Yaklaşımlarda Biyomorfik Formlar

1941 doğumlu Fransız sanatçı Simone Pheulpin'in, ağartılmamış ham pamuklu eski kumaşları şeritler halinde keserek şaşırtıcı heykellere dönüştürdüğü izlenir. Pheulpin, ilk üretimini otuz beş yaşında iken bir kutuya küçük daireler koyarak yaptığını aktarmaktadır. Eskiz yapmadan tıpkı ilkel insanın dolaysız bir şekilde elleriyle üretmesi şeklinde eserlerini oluşturmaktadır (Avila, 2016:10). Bu noktada sanatçının kumaşlarla kurduğu ilişkinin, Emil Nolde' un ilkel sanat üzerine düşünceleriyle yakınlık gösterdiği söylenebilir.

Nolde "İlkel Sanat Üzerine" adlı makalesinde ilkel halkların yaptığı sanatsal çalışmalarda, modern dönem sanatçıların ilgisini çeken şeylerden bahsederken o insanların malzemeye kurdukları ilişkiye değinmiştir. Nolde, kendi döneminde "topraktan mamul her kap ya da mücevherat parçası, her mutfak eşyası ya da giysinin yapılmadan önce kâğıt üzerinde tasarlanması gerekiyor. Fakat ilkel halklar eserlerini sanatçının elinde, parmakları arasında tuttuğu malzemeye yaratıyorlardı" sözleriyle sanatçının malzemeye düşünmesi konusuna dikkat çekmiştir (Nolde, 2011:120).

Doğal pamuklu kumaşlardan fiziksel dünyayı yansıttığını ve bu malzemelerden ilham alarak oluşturduğu eserlerinin yaşayan organizmaları, biyomorfik biçimleri betimlemek için kullandığını belirten sanatçı, herhangi bir sanat eğitimi almadığını belirtmektedir. Sanatçının organik soyut heykelleri, biyomorfik soyut heykeller gibi varlıklarını sürdürmektedir. Klee'nin de ifade ettiği gibi: "Sanat, artık, görünebilir olan şeyi tekrarlamaz, tersine görünür kılar. Bu görünür kılınacak şey ise, duyuyla kavranan nesnelere değil, ama onların anlamıdır, nesnenin soyut düşünsel varlığıdır" (Aktaran: Sezer, 2020:270). Sanatçının sanki başka dünyalara aitmiş gibi görünen tekstil heykelleri, Klee'nin sözünden hareketle, duyusaldan düşünceye geçiş anlamında köprü görevi görmektedir denilebilir.

Görsel 1: Simone Pheulpin, Megalith IV, V, 2001 ve Detay, pamuklu kumaş, katlama ve şekillendirme tekniği, 88 x 23 x 20 cm, 90 x 25 x 25 cm

Görsel 2: Simone Pheulpin, biyomorfik tekstil heykeller

Pheulpin, katlama sanatı ile oluşturduğu eserlerindeki başarısının içgüdüsel bir ifadenin sonucu olduğunu belirtmektedir. Kullandığı kumaşın esnekliği ile elde ettiği üst üste bindirme ve tekrar tekrar katlama hareketiyle oluşturduğu biçimlerde yükseklik ve alçaklık etkileri ile ışık ve gölge etkileri göze çarpmaktadır (Andre, 2020:52). Filozof Gilles Deleuze, kumaşın katlanabilir olmasını, fikirlerin katmanlanmasıyla özdeşleştirerek bu eylemi deneysel bir düşünme biçimi, aşına olmadığı yaratıcı bir faaliyet olarak tanımlamaktadır (Gaiger, 2003:279). Filozof, tekrarı fark ile açıklayan bir düşünce düzlemi oluşturmuştur. “Her şeyin arkasında fark vardır ama farkın arkasında hiçbir şey yoktur” (Deleuze, 2017:89) diyerek tekrarı da fark ile oluşturduğu ilişki bağlamında yeniden dönüştürmüştür. Ona göre “tekrar bir genellik değildir” (Deleuze, 2017: 19). Pheulpin’in eserlerinde içsel benzerlik üretiminin bir parçası olan tekrar, sıradan bir tekrar üretir. Ancak her tekrar, benzerini değil farklılığı üretme açılımıdır. Her katlama tekrarında, tekrarı özgürleştiren formları ortaya çıkarmıştır.

Metrelerce uzanan ağartılmamış patiska şeritleri ve ham pamuk kumaş ile çalışmalarını gerçekleştiren sanatçı, doğal dünya ile bir uyum yansıtan kumaşlarını ince, düzenli ve yoğun kıvrımlarla biçimlendirerek, doğada bulunan taş, kaya, mantar, deniz kabukları, deniz mercanları gibi bitkisel ve hayvansal organik doğal biçimleri yakalamaktadır (Görsel 1-2). Makas veya tutkal yardımı olmadan sadece parmaklarının arasındaki bant ve toplu iğneler yardımı ile oluşturduğunu belirttiği tekrarlı katmanlarda, kumaşın ham rengi kullanılmıştır. Çalışmalarındaki teknik- biçim ilişkisi hacmin oluşmasını sağlayan en önemli faktörlerden biri olmuştur. Görsel 1’de görülen “Megalith IV-V” isimli çalışmasında sanatçı, katlama hareketi der ve kumaş dolarken göz bu yolu takip eder (URL1). Katlama belleğin kendisidir sanatçı için; görüntü değil, bir eylemdir. Defalarca tekrarlanan ve çoğalan kıvrımlar hareketin hafızasını oluşturur ve size nasıl yönleneceğinizi söyleyerek yol gösterir. Burada sıkışan, katlanan, gevşek bırakılan, düzenli, düzensiz şekilde kompoze edilen pamuklu kumaş farklı görüntülere bürünür; içinden fayların geçtiği kayalık manzara sahneleri, köpük benzeri oluşumlar ya da fosil izlenimi verdiklerini söylemek mümkündür.

Pheulpin’e yakın bir sanatsal tarzda çalışan ve birçok ortak özellikleri bulunan 1988 doğumlu Fransız sanatçı Melanie Nitting, kostüm tasarımcısı olarak aldığı eğitim sayesinde kumaşların gizli sırlarını ve sınırsız olanaklarını keşfetmiştir. 2015 yılında eski çarşafı katlayarak, hikâyelerle dolu zamanın izlerini taşıyan tekstil heykellerinde, tarihsel göndermelerde bulunarak, geçmiş yaşamın izlerini ve kökenlerimizi araştırmaktadır. Onun tekstil heykelleri, izleyiciyi anılarda yolculuğa davet

etmektedir. Heykellerindeki kumaş kıvrımları teknik ustalığın ötesine geçen meditatif oluşumlardır. İzleyiciyi kendi içgüdüleriyle bağlantı kurmaya çağıran bu tekstil heykellerin her birinde; yeni bir doğuş, hikâye ve yolculuk gizlidir (URL2).

Görsel 3: Melanie Nitting, “Capra Ibex”, 2016, pamuklu çarşaf, katlama ve şekillendirme tekniği, 75cm x 50cm x 35cm.

Sanatçının boyutlu ve katmanlı yüzey yapılarına sahip “Capra Ibex” isimli eserinde, yumuşak dokunsal malzemeleri artistik yüzeylere sahip formlar oluşturmak için kullandığı görülmektedir (Görsel 3). Sanatçı, dönüşüm sanatı veya geri dönüştürülmüş sanat olarak tanımladığı çalışmalarında ekoloji ve tüketim kültürü hakkında sorular sormakta ve tanıdığımız, bildiğimiz şeylere karşı bakışımızı değiştirmemizi beklemektedir. Sert ve kalın eski kullanılmış pamuklu çarşafların, yeni sanatsal tekstil heykellere dönüşmesi sürdürülebilirlik kavramına da vurgu yapmaktadır. Sanatçı 2017 yılı itibarıyla yine eski ama daha narin ipek ve pamuklu tüllerle çalışmaya devam etmektedir. Kıvrımlar, boşluk ve sessizlik etrafında katlama ve dikiş yöntemleri ile şekillenerek hafif, şeffaf ve havadar hale getirilerek yeni bir dönemin, tekstil heykellerinin başlangıcını oluşturmaktadırlar. İnsanoğlunun felsefi ve ruhsal yükselişi için doğaya ve matematiğe bir övgü olan heykelleri, bizi doğanın güzelliğine ve mucizelerine tanık olmaya, farkındalık yaratmak için büyüsünü ve kırılğanlığını geri getirmeye davet etmektedirler (URL3).

3-Tekstil Heykellere Güncel Yaklaşımlarda Beden İlişkisi

Tekstil malzeme ve yöntemlerin sanatsal ifade aracı ve anlamlandırma açısından diğer sanat malzeme ve yöntemlerden farklı kılan en önemli özelliği çağlar boyunca sanatın temel konusu olan insan bedeniyle ilişkisidir. “Yumuşak heykelin tüm sorunsalı bedensel projeksiyon ve empatiye, insanbiçimcilik diline davet etmektir” (Gaiger, Wood, 2003:279). 1960’larda insan bedeninin gerçekliğinin bastırılmış kısmıyla izleyicileri yüzleştirmek isteyen tekstil malzemeleri ile oluşturulan tekstil heykellerin tene ve ete yakın organik bir his uyandırmayı sağladıkları görülmektedir. Kullanılan malzemenin esnekliği ve özgüllüğü ile oluşturulan formların, insan bedeninin gerçekliğini tam olarak yansıtmak için seçildiği ve başarılı bir şekilde uygulandığı anlaşılmaktadır.

Yarbaşı, (1983:28); tekstil malzemelerinin özgür bir anlayışın, çağdaş bir sanatın hizmetinde ve geniş bir alana yayılmış olarak, yürüyen bir heykel, sabit bir form veya mimari bir öge olarak karşımıza çıktığını aktarmaktadır. Yakın zamana kadar alçı, mermer, ahşap gibi malzemedan görmeye alıştığımız heykelin konu edildiği formlara, tekstil malzemesinin yumuşak tavrıyla daha sıcak bir görünüm kazandırılmış olduğunun altını çizen Yarbaşı, taş, tuğla ve betondan oluşmuş mimari içinde tekstil malzemesinin sanatsal içerikli, soğuk malzeme yerine sıcak malzeme etkisi ile yumuşak bir biçimlendirmeye olanak hazırlayabildiğini ifade etmiştir.

Tekstil heykeller hacimli eserlerin ana ilkeleri olan oran, denge, biçim, ışık, mekân, hareket, zaman, ifade vb. gibi özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Sergilendikleri mekânda yükseklik, genişlik, derinlik gibi dengeli yerleşimlerde mekân, insan, eser etkileşiminde önemli birer rol oynamaktadırlar. Günümüzde tekstil sanatçıları günlük yaşam ve sanat arasında belirli bir bağlantı oluşturan, izleyiciyle diyalog kurabilen interaktif çalışmalar üretmeye başlamışlardır. Bir sanat nesnesinin günlük alana (kamusal alan) dâhil edilmesi ya da müze ve sergi salonlarında sergilenmesiyle, sanatın

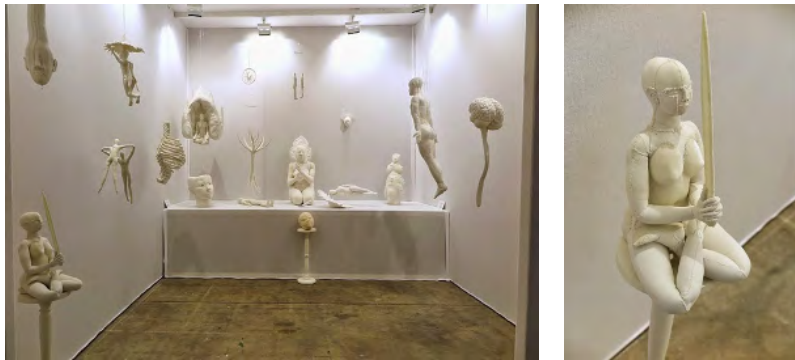
hitap ettiği sınıfsal farkların ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. İzleyicinin kendine özgü günlük eylemleri sırasında şans eseri sanatla karşılaşmış seyirci olması ya da farkında olmadan işin bir parçası haline gelmesi söz konusudur. Sadece izleyici ve çalışma arasında kalmayan, aynı zamanda seyirci, eser ve mekân arasında da anlamlandırabileceğimiz çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalarda zaman ve mekânın evriminde nesne bir metaforudur, izleyenin çalışma ile teması ve parçası olması, sanatsal ve bedensel deneyimler oluşturması beklenir.

İncelenen sanatçıların eserlerinde olduğu gibi, geri kazanılmış pamuklu kumaşlar yardımı ile heykelsi düzenlemeler ve ortamlar yaratan 1971 doğumlu Karine Jollet'in, izleyiciyi fiziksel olarak etkileşimli bir alana davet ettiği, böylece dokunsallık ve bedensel katılım yoluyla eserin algılanması, duyumsanmasını sağladığı düşünülmektedir. Paris Uygulamalı Sanatlar eğitimi alan sanatçı, eski geleneklerden, ilkel inançlardan, ayin ve adak uygulamalarından ilham almaktadır. PUSH Stitchery küratörü ve Mr X Stitch Guide to Cross Stitch'in yazarı Jamie Chalmers'in ifadesine göre; Jollet kumaşın doğal dokusunun, insanın biyolojik dokusuyla benzerliği olduğunu düşünerek, bedeninin gizemli yapısını yeniden inşa etmek ister ve birleştirmesi gereken bir alan gibi adım adım keşfettiğini belirtir. (URL-4).

Jollet'in çalışmalarında, beyaz renk ortak bir dil oluşturur. Eski çarşaf, gömlek, işlemeli mendiller ve ikinci el kumaşları, ped ve polyester dolgu malzemeleri kullanarak çeşitli organ ve kemik yapılarını yeniden elinde dikerek figürlerinin kol, bacak ve kafa gibi kısımlarını yapılandırır. Uzunlar ayrıca sembolik anlamlarıyla çalışmalarda yerini alır. Jollet, tekstil heykellerini, birlik ve saflık boyutunda ele aldığını, yaşam alanı ve görünenin ötesinde bir dünya çağrıştırdıklarını düşünerek yalnızca beyaz rengi tercih ettiğini belirtmektedir (Görsel 5).

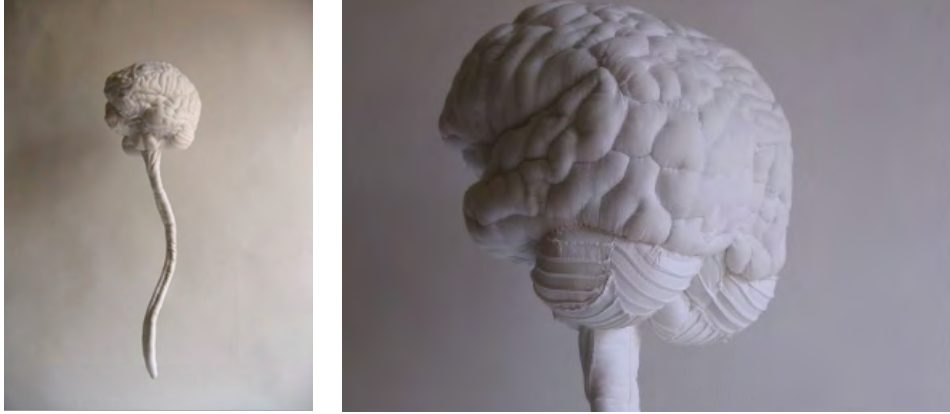

Görsel 4: Karine Jollet, "Boş Alan - Kafatası", 2006, eski çarşaf, dantel, inci, vatkı ve tel, dikiş şekillendirme ve doldurma tekniği, 22cm x 15cm x 13cm.

Görsel 5: Karine Jollet, pamuklu tekstil heykeller

Çalışmalarının dışı ve içi arasındaki ilişki, heykel sanatında biçim içerik arasındaki ilişki sorunsalına gönderme yapar niteliktedir. Heykel ve malzeme ilişkisi üzerine olan düşünceleri, katı malzemenin agresif yapısını yumuşatma isteğiyle onu tekstil heykelciliğine yöneltmiştir. Sanatsal yaratım sürecinde insan anatomisine olan ilgisi temel hedefi haline gelmiştir. Anatomiye edindiği kemik koleksiyonu ve araştırmalar yoluyla oldukça iyi kavrayan sanatçı, kumaşın içine sıkıştırdığı dolgu malzemesinin dikilebilir olması ve esneklik sağlayabilme özelliğini de kullanarak eserlerini dikiş yoluyla oluşturmaktadır (URL5).

Görsel 6: Karine Jollet, "Hipofize saygı - Beyin", 2011, eski çarşaf, gömlek, nakış, inci, polyester elyaf ve elektrik teli, dikiş, şekillendirme ve doldurma tekniği, 70cm x 19cm x 19cm.

"Boş Alan- Kafatası" ve "Hipofize Saygı-Beyin" çalışmaları sanatçının metaforik çalışmalarına örnek teşkil eder (Görsel 4-6). Sanatçı "Vücutun kendisi neyin yansımasıdır" sorusuyla insan vücudunun gizemli yapısından, ideal düzen ve rüyayla bağlantılı başka boyutlar noktasında yeni düşünce alanları oluşturur. Çalışmalarında kullandığı danteller, inciler, kristaller vb. malzemeler bu noktada boyutlar arası geçişlerde temsil niteliği taşır denilebilir. Sanatçı çalışmaları için; "Heykellerim, bize kendi dünyamızdan uzakta, bir birlik ve saflık boyutu olan görünmez bir evreni hatırlatmak için beyaz. Beyaz, aynı zamanda tüm heykelleri kendi aralarında bağlamama, her işin tekilliğinin ötesinde bir bağlantı hattı yaratmama ve onların hatırlattığı evrenin karmaşıklığını yeniden yaratmama izin veriyor. Yani, bir kemik veya bir tanrıçanın yüz şeklini alabilir ama tüm heykellerim, madde ve ruhun uyum içinde olduğu aynı ideal evrenin yaratıklarıdır" der (URL6).

Pamuklu kumaşlarla oluşturduğu tekstil heykelleriyle ünlü bir diğer heykeltıraş da 1975 Güney Kore doğumlu Kim Soonim'dir. Heykel yanında enstalasyon, fotoğraf, performans ve medya gibi çeşitli mecralarda çalışmaları bulunan sanatçı, disiplinler arası yaklaşımlarıyla dikkat çeker. Eserlerinin oluşumunda otobiyografik bir yaklaşım benimseyen Soonim, bedenini birincil gözlem kaynağı olarak görür. Sanatın sınırlarını keşfetmekle ilgilenen sanatçı, kendi aralarındaki bağlantı duygularını uyarmak için tanıdığı kişilerin bedenlerini ve yüzlerini kullanır. Soonim, insanların yaşarken birçok kişi ile karşılaşmış, tanışmış birbirlerini unutmayanların ruhlarında ortak bir şey taşıdıklarından ve ortak noktada buluşan mekân, insan, enerji ile oluşturulan öykünün, belleğin önemli bir gücünü oluşturduğu savunmaktadır. Eserlerinde, belleğinde kalan insanların imgelerini yansıtmaya çalıştığını aktarmaktadır (URL7). Kabul edilen öykülere, keşfedilen olaylara, yerel doğaya ve çevreye bağlı olarak materyallerini seçmeye çalışan ve bunu bir ifade yöntemi olarak benimseyen sanatçı, çalışmalarının izleyicilerden gelen davranışa, tepkiye, çevredeki doğal fenomenlere uyumlu hale getirildiğinde tamamlanabileceğine inanmaktadır.

Görsel 7: Kim Soonim, Seonggok Sanat Müzesi Sergisi, Kore, 2013 Pamuklu kumaş, pamuk iplikleri ve yün gibi malzemeleri bağlayarak, düğümleyerek ve askıya alarak nesne ve mekânı bir araya getirir(Görsel 7). Bir rölyef tekniği şeklinde yaklaşabileceğimiz Görsel 8’ de görülen “Cotton Drawing 13-Liufung Bing” çalışmasında olduğu gibi insanın metafizik ve ontolojik görüntüsüyle insanlığa ayna tutar. İzleyiciyi bu figürlerle göz teması kurdurarak, yüzleşmeye davet eder. Büyükannesinin portresini restore ederken duyduğu endişe nedeniyle yaşadığı duyuşsal deneyimin arkasına gizlendiği metafizik bir gerçeklik arayışı sanatsal yaratım sürecinde önemli bir rol üstlenmiştir denilebilir (URL8).

Görsel 8: Kim Soonim, “Cotton Drawing 13 - Liu Fung Bing”, 2018, pamuklu kumaş, dikiş, şekillendirme ve doldurma tekniği, 90x117xD20cm

Sanatçıya göre bu yaratımlar, imgelerini akılda tutan, yaratan ve tekrar buluşan insanları bir araya getirmektedir. İğne ve iplikle, kendi ve tanıştığı insanların biçimini şekillendirip, pamuklu kumaşlardan oluşan malzemeleri bir araya getiren sanatçı, beden ve bedene ait cildin yumuşak, dolgun, kıvrımlı imgelerini tam olarak yansıtmaktadır. Dikiş eyleminin dokunsal özelliği ile kıvrımlar, gözler, ifade ve alışkanlıkları şekillendirirken, imgesini işlediği kişiye ait bilinmeyen özellikleri daha derin bir şekilde keşfetmeye çalışmaktadır.

Kim Soonim sanatı üzerine yazdığı bir eleştiri yazısında Gim Jun-Gi şöyle der;

“Bir malzemeyle karşılaşmak, Kim Soonim’in çalışmasını anlamak için başka bir belirleyici faktördür. Günlük yaşamda nesnelere ve ağaç, kumaş ve iplik gibi insan dokunuşu olan malzemeleri işlerinde kullandığını belirtmek önemlidir. Malzemenin belirleyici gücünü sorunsuz bir şekilde kabul ederken, onu zihnin yakınına çekebilmektedir. Materyal metnini kendi bağlamına göre çizme konusunda olumlu bir yeteneği var. Süslü söylemlerle malzemenin özelliklerini değiştirmez. Malzemenin gerçek karakterini korurken, ondan benzersiz stiller yaratır. Bu nedenle Kim Soonim için malzemeler aynı zamanda hem karşılaşmanın hedefi hem de sanatın özüdür”(URL9).

Hassas şaşırtıcı şiirsel ve eğlenceli bir sanat anlayışına sahip olan 1976 Fransa doğumlu Anne-Valérie Dupond Strasbourg, Marc Bloch Üniversitesi'nde Plastik Sanatlar Fakültesi'nde okumuş ve 2000 yılında da Güzel Sanatlar alanında yüksek lisans yapmıştır. Pek çok galeriyle ve ünlü moda evleri (Kenso, Undercover, le printemps ve Comme des Garçons) ile ortak çalışmaları bulunan Dupond'un eserleri dünya çapında tanınmaktadır. Eski kumaşlarla, kumaşı tuval olarak kullanmanın yanında çoğunlukla içini pamuklarla doldurarak tekstil heykeller oluşturmaktadır.

Dupond çalışmalarını tanımlarken; geri kazanılan kumaşlar, iğneler ve ipliklerle tarihi figürlerin büstlerinden, pin-up'lardan, barok heykellerden, insan ve hayvan temsillerinden yararlanarak, hassas ve masalsı bir dünya yaratmaya çalıştığını aktarmaktadır. Temsili ne olursa olsun, kadın - erkek ikiliğine mizahla yaklaşarak, klişeleri şakacı bir şekilde karikatürize ettiğini ifade etmektedir (URL10).

Görsel 9: Anne-Valérie Dupond, "Les Grands Hommes", 2015, pamuklu kumaş, düğme, dantel, dikiş, şekillendirme ve doldurma tekniği.

Yapmış olduğu tekstil heykellerin insan serilerinin ortak noktasında; mizahi bir dille dişil ve eril arasındaki farkları, çelişki oyunlarını ele alan sanatçı, sert ve asil insanların portrelerini hafif ve yumuşak malzemelerle aktarmaktadır. Genellikle heykellerde alışık olduğumuz mermer gibi asil malzemelerden üretilen ve erkek sanatçılara emanet edilen görkemli portre sanatı geleneğini, Görsel 9'da yer alan "Les Grands Hommes", (Büyük Adamlar) isimli tekstil heykel serisinde kadın işçiliğine atıfta bulunan tekstil malzemelerin kullanımıyla gerçekleştirmiştir. Feminist bir üslupla uzun yıllar süren sanat dünyasındaki eril egemenliği, geleneksel olarak kadın evrenine atfedilen kumaş ve dikiş ile mizahi bir şekilde kınamaktadır. Sanatçının dışavurumculuğu protest bir tavır taşımakta, ünlü asil kadın ve erkeklerle birlikte halkın içinden insanları temsil eden tekstil heykelleriyle statü ve cinsiyet eşitliğini yeniden sağlamaya çalışmaktadır (URL11),(Görsel 10).

Görsel 10: Anne-Valérie Dupond, "Virginia Wolf", 2012 pamuklu kumaş, dikiş, şekillendirme ve doldurma tekniği.

Genellikle insan ve hayvan figürleri ile çalışan sanatçı, insan figürlerinde portre, hayvan figürlerinde de çoğu zaman tam beden çalışmaktadır. Tekstil heykelleri oluştururken birleşme noktalarında zıt renkli ya da aynı renkte büyük, belirgin dikişler dikkat çekmektedir. Kullandığı iplikler biçimi sabit bir forma taşıyan değil, biçimlendirici bir gerilime götüren estetik birer araçlardır. Dikişler, pamuklu beyaz kumaşların üzerinde eskiz çizimleri gibi gözükmektedir. Atıfta bulunulan temalara uygun düğme, dantel vb. ürünleri yardımcı malzeme olarak kullanmaktadır.

Tekstil heykel çalışmalarıyla ele alınan bir diğer isim 1958 Meksika doğumlu akademisyen sanatçı Miriam Medrez'dir. Eserleri kişisel ve karma sergilerde yer alan, kitapları ve diğer yayınları bulunan, pek çok fakültede görev yapan akademisyen sanatçı, UNAM'da (Meksika Ulusal Özerk Üniversitesi) Plastik Sanatlar Bölümü'nden mezun olmuş, çağdaş Meksika sanatı içinde disiplinler arası çalışmalar yapmıştır. 1985'den bu yana kavramsal yaklaşımlarını geliştirdiği ve pekiştirdiği konularını heykel ve diğer disiplinlerle birleştirmiştir. Çalışma konuları arasında beden, korku, aile, annelik, kayıp gibi tematik konuların yanı sıra organları, yaraları veya kesikleri temsil eden biçimsel unsurlar aracılığıyla bedenün öznesini ve duygusal durumunu birbirine bağlamayı hedeflemiştir. Çalışmalarında teknik olarak dikiş, nakış, applike, örme, baskı ve mix media tekniklerini kullanmıştır (URL12).

Medrez'in çalışmalarına soyutlama yoluyla yaklaştığı görülse de, temelde özellikle son çalışmalarında bedensellikle bağlantı kurduğu görülmektedir. Kadın bedeni üzerine düşünme, ana konusu ve değişmeyen teması olmuştur. Sanat tarihine baktığımızda kadın bedeni imgesinin erotik bir nesne olarak bir erkeğin optik görüşüyle yapıldığı görülür. Medrez'in kendi sunduğu çalışmalarda bu görüş, kendi vizyonu aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu bağlamda Schwartzman'ın Bourgeois'ın belirgin bir şekilde aralarında olduğu feminist sanatçılardan bahsettiği cümleyi burada kullanmak uygun olacaktır; "otobiyografiyi, küçük ölçekleri, yumuşak malzemeleri, anlatıyı, belirsizliği, ötekiliği getirmişlerdir-öyle ki günümüz sanatının kumaşında bunlar şart olmuştur" (Barrett,2015:149).

Sanat kariyeri boyunca çok fazla sanat eseri üreten Medrez'in bugüne kadar tekstil heykel konusunda üç farklı temada sergiler düzenlediği görülmektedir. İlki, 2011'de "Zurciendo" (Mending) ve "Lo que los ojos no alcanzan a ver", (Gözlerin göremeyeceğini örnek) ikincisi 2012 yılında "happiness" (Mutluluk) ve son zamanlarda ürettiği "Inverted Dresses" (Ters Elbiseler) serileri ile tekstil malzeme ve teknikleriyle olumlu eleştiriler almaktadır. Anlatımlarında tekstil malzemelerini bir aracı olarak kullanması geleneksel olarak kadınlarla ilişkilendirilen zanaat tekniklerinin kullanılması ve kadınlar arası dayanışma diyalogu ile sürdürülebilir bir yaklaşım sergilemektedir. Miriam Medrez'in pamuklu kumaş ile ürettiği tekstil heykeline ilk girişimi olan "Zureindo Lo Que Los Ojos No Alcanzan A Ver" (Gözlerin Göremeyeceğini Örnek) adlı sergisi ICBC, Ensenada Baja California (2011) ve Del Desierto, Museum of Finance ve Public Credit (Mexico DF) 'da gerçekleşmiştir. Samimi, otobiyografik bir karaktere sahip bu sergide, kadın bedenleri gerçeküstü bir alanda kolektif bir grup halinde, bir oyunun içindeki tanıdık karakterin sunumu şeklinde gösterime girmiştir (URL13), (Görsel 11).

Mariana Valdes küratörlüğündeki sergide yer alan eserler, feminizm ve kadın bedeni konusundaki keşiflere odaklanmaktadır. Tekstil heykel enstalasyonunda figürler, kimi zaman gerçek boyutta kimi zaman da değişken ölçülerde kullanılmıştır. Genellikle kadın ve "zanaat" pratiği olarak nitelendirilen kumaş ve nakış kullanımı, izleyicilerden, nakış ve kadın kimliğinin tarihsel önemini vurgulayarak günümüzün çağdaş sanat tekniklerini ve tarzlarını yeniden gözden geçirmelerini ister. Heykellerini kolektif, ailevi bir kadın grubu olarak gören Medrez'in işlemeli figürleri sanatçıya göre; bir kadının ve onun imajının oluşumunun anahtarı olan nesnelere (URL14).

Medrez'in çalışmasının özü, el işçiliğinin önemine odaklanmıştır. Bir kumaşa kendi el becerisi ve dokunma duygusuyla biçim verme yeteneği kazandıran tekstil heykellerin her bir parçası sevgiyle ve dikkatlice oluşturulmuştur. Yaptığı her sanat eserinin, insan gözü ve eli arasındaki en güçlü bağı ilettiğini vurgulayan sanatçının başarılı duygu aktarımı sunan çalışmaları, izleyicileri de hayal edemeyecekleri dünyalara götüreceği bir kapının açılmasını sağlar.

Görsel 11: Miriam Medrez, "Zureindo Lo Que Los Ojos No Alcanzan A Ver" 2011, pamuklu tekstil heykeller, dikiş, şekillendirme ve doldurma tekniği, enstalasyon, Ensenada Baja California.

Tekstil malzeme ve dikiş teknikleri ile heykeller yapan ve bu alandaki ilk örnekleri temsil eden Bourgeois'ın eserleri ve Medrez'in ona yakın diyalogu dikkat çekmektedir. Psikanalitik alandan okuma yapan dürtüyle izleyiciye sunulması da ayrı bir benzerlik noktasını oluşturur. Ancak Medrez'in heykelleri bilinçaltı dilden veya sembollerden geçip, insan olma korkusuyla arketipsel de olsa daha somut halde, psikanaliz alanına değil, genel olarak sanata ve beşeri bilime sorular soran alana dikkat çekmektedir. Medrez'in bedeni ve maneviyatı temsil eden pamuklu kumaş heykelleri, ruh ve beden ilişkisini akıcı ve esnek bir dil ile ifade etme olanağı sağlamıştır. "Temsili bir karşılığa uyararak bir başka şeyi ifade eden, hazır olmayan veya algılanması olanaksız olan bir şeyi, doğal bir ortamda zihne davet eden her kişisel işaret (alegori-mecaz, kinaye) bir semboldür" (Ersoy, 2000:16). Bireylerin hayal etme ve kavrama gücünü uyaran semboller, akılda kalıcı ve hızlı algılanabilir olmaları nedeni ile tekstil sanatı ve lif sanatında da etkili bir görsel iletişim aracı olarak kullanılmaktadırlar.

Bir sanatçının sosyal bağlamda okunabilecek biçimde sanat yapması kolay değildir. Bunun nedeni sanatın öznel olması ve sanatçının kişisel anlamından yola çıkarak sanatsal üretimi oluşturmasıdır. Kant'ın estetiğinin açıkça vurguladığı gibi; "sanat, öznelliğiyle evrenselliğe geçemez, kavramsal olarak tanımlanmamıştır, ancak yansıtıcı bakış açısıyla sanatsal olarak açıktır. İnsanlarla sosyal ve kültürel olarak iletişim kurabilir". Sanat, öznellik ile evrensellik arasında bir gerilim olarak var olan yaşam biçimini temsil eden bir oyundur. Ele alınan sanatçıların eserleri de bu yaşam biçiminde öznellik ve evrenselliği temsil edilen birer oyundurlar.

Sonuç ve Öneriler

Çalışma kapsamında farklı disiplinlerden sanatçıların çeşitli söyleşileri, röportajları ve resmi web siteleri incelenmiş, yazılı ve görsel kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda tekstil malzemeleri kadar tekstil yöntemlerine de farklı sanatsal anlamlar yükledikleri görülmüştür. Sanatçıların pamuklu kumaşları kullandıkları farklı yöntemlerle tekstil heykele dönüştürmeleri ile ilgili tecrübeleri dikkate alındığında yontu sanatına ait taş, mermer ve ahşap gibi bütünsel malzemelerden bir biçimi elde etme eylemini malzemeyle sanatçı arasında bir mücadele olarak gördükleri anlaşılmıştır. Pamuklu kumaşlarla gerçekleştirdikleri tekstil heykel çalışmalarında; kimi zaman feminist bir tavırla, kimi zaman toplumsal eleştiri niteliğinde mizahi bir yaklaşımla kimi zaman da onarıcı- tedavi edici bir eylemle ele aldıkları, ayrıca geri kazanıma ve sürdürülebilirliğe önem verdikleri görülmüştür.

Çalışmanın kapsamını oluşturan pamuklu kumaşlarla üretilen tekstil heykellerin, yeni bir şekilde yorumlandığı ve kumaşı geliştirme ve dönüştürme yoluyla özgürce kendi sanatsal dilini oluşturduğu gözlenmiştir. Kuşaklar arası diyalog taşıyan, malzeme ve teknik ile sıkı ilişkiler içinde olan tekstil heykellerin, belirli bir malzeme ya da tekniğe bağlı kalmadan, malzemenin fiziksel özellikleri ve sanatçısının kişisel teknikleriyle özgün bir dilin gelişmesini sağlayan sanatsal bir biçimi oluşturduğu saptanmıştır. Sanatçılar, mesajlarını aktarırken malzemenin dokusal ve görsel özelliklerinin çağrışımlarından faydalanmakla birlikte, malzemeyle kurdukları kişisel bağı da gözler önüne sermektedir. Kumaşın özgüllüğü, eğrilebilme, bükülebilme, katlanabilme, sıkıştırılabilme, doldurulabilme, şekil alabilme gibi belirleyici özelliklerinin yanı sıra onlara uygulanabilen her türlü tekniğe yanıt verdikleri ve sınırsız bir ifade gücünü temsil etmede kullandıkları anlaşılmaktadır.

Teknik yeniliklerin, sosyal talebe cevap vermesinin yanında, sanatsal yaratıcılıkta ve bilimsel çalışmalarda da tekstillerin teknolojiye oldukça hızlı yanıtlar verdiği ve gelişimin kesişim noktasında oldukları açıktır. Yenilikçi ve teknolojik malzemelerin bugün aktif olarak bütün sanatsal alanlarda yer aldığı görülmektedir. Ancak analiz edilen eserlerde çalışmanın referans noktasını teknolojinin değil, geri kazanılmış pamuklu kumaşların yeni ifade olanaklarının oluşturduğunu söyleyebiliriz. Geri dönüşümün tekstillerin rollerinde ve gelişiminde bir yöntem olarak kullanıldığı günümüzde tekstil sanatı alanında da ele alındığı araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. İncelenen sanatçıların eserlerinde geri dönüşümün kullanılma nedenleri arasında; köklerini arama, anılara özlem, nostaljiye eğilim, gelenekleri yaşatma, savunulan fikirlere destek, sosyal çevreye ve kültüre uyum ya da başkaldırma gibi amaca hizmet ettiği görülür. Eser analizleri doğrultusunda edinilen sanatçı örneklerinde, tekstil heykellerde yer alan tek rengin hâkimliği, görsel vurgu elemanı olarak doğrudan biçimi algıya sunan bir yaklaşım tarzı oluşturmuştur. Heykelsi biçimlerdeki kumaş eserlerde, tek rengin egemenliğindeki tekstil malzeme ve yöntemlerle oluşturulan çalışmalarda pamuklu kumaşların doğal renkleriyle kullanılması tamamen sanatçının aktarmak istediği mesajla, seyirci üzerinde yaratmak istediği etkiyle ilgili olmuştur.

Phelpuin'in ve Knitting'in manipülasyona odaklanmasında, geri kazanılmış kumaş parçalarının kendileri adına konuşması için sertliği ve çağrışım yoluyla bir dizi duygusal ve bazen de nostaljik referanslar aldığı görülür. Mimari ya da iskelet olmadan üst üste el ve iğneler yardımı ile sıkıştırılan kumaş parçaları, son derece kişisel bir jeoloji ve süreç odaklı bir keşif olarak tanımlanabilir. Jollet'in tekstil heykellerinde, geçmişte fonksiyonel ürün olan gömlekler, çarşaf ve danteller farklı bir yorumla sanat eserine dönüşmüştür. Hassas, kırılğan kemik figürleri naiflik, güç ve geçicilik, güç ve savunmasızlık ile karakterize edilebilir. Jollet, Kim Soonim, Dupond ve Medrez'in kullandığı geri kazanılmış pamuklu kumaşlarla kurdukları beden analogileri, izleyicinin algısında kırılma yaratarak gündelik nesnelere olan ilişkilerine farklı bir açıdan yaklaşılmasını aynı zamanda da bu eski malzemelerin sürdürülebilirliğini sağlamıştır. Dupond'un cinsiyetçiliğe mizahi yaklaşımı ile pamuklu kumaşlardan oluşturduğu heykelleri ise, protest bir tavır taşımakta, cinsiyet ve ayrımcılığa vurgu yapmaktadır. Doğal renkli pamuklu kumaşlar üzerindeki zıt renkli siyah pamuklu iplikler bu protest tavrı daha da güçlendirmiştir. Medrez'in tekstil heykelleri sembollerin dilinde konuşmaktadır. Sanatçı için insan vücudu aynı Bouergois' te olduğu gibi korkuları ve önyargıları saklamak için bir alana dönüşmüş gibi gözükse de, geleneksel olarak kadınlarla ilişkilendirilen zanaat tekniklerinin kullanılması ve kadınlar arası dayanışma diyalogu ile sürdürülebilir bir yaklaşım sergilemektedir. Sözü edilen tekstil heykellerin, geleneksel teknikleri çağdaş fikir, değer ve özgün bir dille yorumladığı, tekstillerin anlamına ve görünmez felsefelerine önem verdiği, yüklenen duyguları iletme biçimini başarabildiği açıktır.

Tekstil malzemelerin özellikle cinsiyetle ilişkisi sorgulandığında, kumaş feminen bir malzeme olarak tarihte yer edinmiştir. Eğer sanat tarihinde toplumsal cinsiyet rolleri bu şekilde yapılandırılmamış olsaydı; ne sanatçının, ne izleyicinin ne sanat eserinin ne de malzemelerin kendileri asla cinsiyet ayrımı yapmazlardı. Bu bağlamda da formlarının ve materyallerinin hiyerarşilerini en temel haliyle sorgulamak bizlere düşmemiş olurdu. Salt sınırsız olanakları sayesinde sanat alanlarında şimdi olduğu gibi sembolik ve tanımlayıcı dilleriyle varlıklarını sürdürebilirlerdi.

Son bir söz daha söylemek gerekirse, bir sanat pratiği olarak incelenen tekstil heykellerin, mekân ve izleyici arasındaki sanatsal bağlantıyı yaratıcı eylemin bir parçası haline getirdiği ve günlük yaşam

alanı ile sanat arasındaki çizgiyi bulanıklaştırdığı görülmektedir. Yaşam biçiminin sunulmasına odaklanan çalışmalarda, yaşamın sanatsal bir formda nasıl ifade edilebileceğinin sorgusu yer alır. Nietzsche'nin düşüncelerini geliştirdiği orta ve sonraki dönemlerinde 'hayatın sanat ve sanatın hayat olduğunu' vurguladığı gibi, bu eserlerde de böyle bir denklemi rahatlıkla bulabiliriz. Seyirciye etrafında dolaşabileceği ve bütün perspektiflerden algılama olanağı sağlayan tekstil heykellerde sanatçıların malzeme, teknik ve biçim ilişkisini ele alarak seyirciyle içsel bir bağlantı kurmayı başardıkları söylenebilir. Tekstil malzemeleri, fiziksel özelliklerinin yanı sıra formların kavramsallaştırılmasında, mekânla bağlantı kurabilmesinde ve izleyicide psikolojik etkiler uyandırılmasında sundukları sınırsız olanaklarla farklı yaklaşımlar sergileyen sanatçılara zengin bir alan ve sessiz iletişim olanağı yaratmaktadırlar.

Geri kazanımın tekstil sanatındaki kullanımına örnek teşkil edeceği düşünülen bu çalışmada, pamuklu kumaş kullanımıyla oluşturulan tekstil heykel eserlerin incelemesinde uluslararası kaynaklarda yer alan çalışmalar ele alınmıştır. Kaynak niteliği taşıyabilecek Türkçe yayınların azlığı, konu ile ilgili bir eksiklik olarak karşımıza çıkmıştır. Bu nedenle çalışmanın ulusal düzeyde alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Andre, M. (2020). *L'art Du Pli. Les Nouveaux Cahiers de La Semaine*. France: Maison Parisienne. December.
- Avila, A. (2016). *Simon Pheulpin Within The Folds*. France: Les Editions, Ateliers Dart.
- Baizerman, S. (2004). *California and The Fiber Art Revolution*. Textile Society of America.9th Biennial Symposium. Oakland, California: October 7-9. Erişim adresi: <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1449&context=tsaconf>
- Barrett, T. (2015). *Neden Bu Sanat ?*. (Çev: Esra Ermert Tinaz). İstanbul: Hayalperest Yayınları.
- Beyoğlu, A. (2019). *Sanatta Mekân Kurgusu Bağlamında Joseph Beuys Yapıtları*. *Yedi Dergisi*:(21)33-41. DOI: 10.17484/yedi.438007
- Deleuze, G. (2017). *Fark ve Tekrar*. (Çev: Burcu Yalım ve Emre Koyuncu). İstanbul: Norgunk Yayınevi.
- Ersoy, N. (2000). *Semboller ve Yorumları*. (Bölüm I-II) (1. bs.). İstanbul: Zafer Matbaası.
- Gaiger, J. ve Wood, P.(2003). *Art of The Twentieth Century: A Reader*. Yale University Press Publications.
- Gaiger, J. (2003). *Frameworks for Modern Art*. Singapore: Open University Press.
- Hemmings, J. (2012). *The Textile Reader*. England: Berg Publishers.
- Koşar, S.T. (2016). *Lif Sanatında Hacmin Etkilerine Farklı Yaklaşımlar*. (Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Koşar, S.T. (2017). *Çağdaş Sanat Disiplinleri Arası Etkileşimlerde Lif Sanatı*. *İdil*, 6 (35), 2035-2059 DOI: 10.7816/idil-06-35-09.
- Lunin, L. F. (2016). *The Descriptive Challenges of Fiber Art*. *Ideals*.illinois.edu Erişim adresi: https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/7694/librarytrendsv38i4f_opt.pdf
- Meilach, D. Z. (1974). *Soft Sculpture and Other Forms Of Art*. New York: Crown Publisher.
- Mitrofanova N.Y. (2019). *Modern Textile Art in a Search For New Forms. Meanings and Means Of Expressions*. *Bulletin of Vaganova Ballet Academy*. 2019;(1):176-190. (In Russ.).
- Nolde, E. (2003). *İlkel Sanat Üzerine*. C Harrison ve P. Wood (Editörler). *Sanat ve kuram*. (Çev. Sabri Gürses). Birinci Baskı, İstanbul: Küre Yayınları.
- Parker, R. (1984). *The Subversive Stitch: Embroidery and the Making of the Feminine*. (1984; repr. New York, 2010). I B Tauris & Co Ltd.
- Sezer, A. (2020). *Kandinsky'nin Biyomorfik Soyutlamaları*. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6 (1) , 269-279.Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/intjcss/issue/55225/737183>

Yarbaşı, Ş. (1983). Tekstil Malzemeleriyle Oluşturulan Sanat Objeleri. (Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İnternet Kaynakları

URL1: <http://www.browngrotta.com/Pages/pheulpin.php>. erişim tarihi: 21-12-2020

URL2:<https://souchaudartprojectlyondotcom.wordpress.com/category/artistes/ /2016/04/20/melanie-nitting/> erişim tarihi: 21-12-2020

URL3: <http://melanienitting.com/biographie/> erişim tarihi: 03-01-2021

URL4: <https://www.mrxstitch.com/karine-jollet/> erişim tarihi: 03-01-2021

URL5: <https://www.medinart.eu/works/karine-jollet/> erişim tarihi: 03-01-2021

URL6: <https://www.medinart.eu/works/karine-jollet/> erişim tarihi: 03-01-2021

URL7: <http://artasiamerica.org/works/7259> Erişim Tarihi: 07-01-2021

URL8:http://koreanartistproject.com/eng_artist.art?method=artistView&auth_reg_no=118&flag=artist&flag2=crit&flagsub=Y erişim tarihi: 07-01-2021

URL9:http://koreanartistproject.com/eng_artist.art?method=artistView&auth_reg_no=118&flag=artist&flag2=crit&flagsub=Y erişim tarihi: 07-01-2021

URL10:<https://www.artsper.com/us/contemporary-artists/france/283/anne-valerie-dupond> erişim tarihi: 11-01-2021

URL11: <https://www.galeriemondapart.com/anne-valrie-dupond>. erişim tarihi: 11-01-2021

URL12:http://www.fiberarthangzhou.com/Site_En/Artist/ArtistDetail.aspx?aid=23 erişim tarihi: 11-01-2021

URL13:<https://www.mutualart.com/Artwork/Staring-Out-into-the-Infinite/4AEB5A62CB80995C> erişim tarihi: 11-01-2021

URL14:<https://karenartmexico.wordpress.com/2012/11/06/miriam-medrez--zureindo-lo-que-los-ojos-no-alcanzan-a-ver-darning-what-the-eyes-cannot-see--at-ensenadas-centracearte/> erişim tarihi: 11-01-2021

Görsel Kaynaklar

Görsel1: <http://www.browngrotta.com/Pages/pheulpin.php>, erişim tarihi:21.12.2020

Görsel2: Andre, Malraux, (2020). *L'art Du Pli, Les Nouveaux Cahiers de La Semaine, Maison, Parisienne*, December, France s:52

Görsel3:<https://souchaudartprojectlyondotcom.wordpress.com/2016/04/20/melanie-nitting/>, erişim tarihi:03.01.2021

Görsel4:<https://www.medinart.eu/works/karinejollet/#:~:text=Karine%20Jollet%20was%20born%20in,of%20things%20and%20their%20interior.>, erişim tarihi:03.01.2021

Görsel5:<http://www.karinejollet.com/search?updated-max=2015-02-17T22:21:00%2B01:00>, erişim tarihi:03.01.2021

Görsel6:<https://www.medinart.eu/works/karinejollet/#:~:text=Karine%20Jollet%20was%20born%20in,of%20things%20and%20their%20interior.>, erişim tarihi:07.01.2021

Görsel7:http://www.kimsoonim.com/index.php?mid=The_People&document_srl=1970, erişim tarihi:07.01.2021

Görsel8:http://www.kimsoonim.com/index.php?mid=The_People&document_srl=8153, erişim tarihi:07.01.2021

Görsel9: <https://www.galeriemondapart.com/anne-valrie-dupond>, erişim tarihi:11.01.2021

Görsel10:<https://www.artsper.com/us/contemporary-artworks/sculpture/631791/virginia-woolfe-fabric-sculpture>, erişim tarihi:11.01.2021

Görsel11:<https://culturacolectiva.com/arte/el-cuerpo-como-memoria>, erişim tarihi:11.01.2021

Extended Abstract

After 1960, with the experimental attitude brought by post-modernism, sculptors put forward different suggestions with soft materials for practice. Soft materials that possess various physical properties such as flexibility, contraction, foldability, wrinkling and stackability provided the artists with new conceptual and formal opportunities. The thoughts that the artist tries to convey, connotations that are associated with the material and the new form structures in the artistic production process have gained importance rather than the idea of permanence of the artistic object. Today, the concept of “plastic arts” has been replaced by “visual arts”, which is a much more comprehensive concept. The art of sculpture has been a discipline which has been accepted as a “visual art” for a long time. Artists most of whom are graduates of painting and sculpture disciplines were interested in structure and monumental scale in textile for the first time and they each became a textile sculptor. These artists, who completely moved away from traditional textile, caused an unprecedented public astonishment. Textile art, and Fiber art afterwards, managed to be involved in the field of visual arts after the 60s within the framework of plastic opportunities they involved. Wall textiles began to be exhibited in three dimensions instead of two dimensions and most importantly, textile art began to be exhibited. The great excitement and creativity of the pioneer artists resulted in the collapse of strict disciplines and brought about diversity in material and free interpretation in form. In this process, which started with the usage of textile materials in voluminous works, basic artistic elements of the art of sculpture were utilized in textile art along with the basic aesthetic elements of painting art.

It is possible to say that, after becoming independent from the loom, artists started to develop innovative approaches in their work forms with the effect of the search for new materials, techniques and forms during the transition from superficial textiles to multi-dimensional textiles. While doing so, they made use of the physical aspect of the sculpture. Within the same time period, with this new understanding of form which Claes Oldenburg named as “Soft Sculpture” in the 1960s and which extended the material repertoire of sculpture, artists questioned the physical properties of materials such as vinyl, latex, rubber, fabric, felt, plastic, resin and wax in their productions. Also, the process of materials that were used until the 1990s were revealed in the interdisciplinary interactions. The changes that took place in art branches in the second half of the 20th century and the beginning of the 21st century have led to the hybridization of art forms and led to new artistic interpretations that are produced by various objects. The attitude of post-modernism that appeals to both the new and the old and composes a hybrid unity from them has been effective on the developments in the textile and fiber art. Today, textile has been creating new creative fields beyond traditional fields of use and expertise. It can be observed that they are effective in fields such as recycling, sustainability, smart textiles, street art and land art. Creative and innovative interventions performed with traditional materials and techniques have given textiles contemporary artistic identities.

This study intends to shed light on the relations between the sculpture and textile disciplines via synthesis of current information obtained by literature review. The study analyses the expression methods of textile materials and techniques in the 21st century and attempts to research further on cotton fabric in textile sculptures created with fabric specifically. Artists who used cotton and natural colour fabric in works of textile sculpture were identified as the first level of data collection. In this study, which is limited to the textile sculptures of the six identified artists, the transformation process of the fabric from two-dimensional surface into a three-dimensional plastic structure in the works of the artists was analysed. It was revealed that the works with cotton fabrics that were analysed were formed by old and surplus materials, which serves as an example for the concept of sustainability. Using the method of work analysis, which is a qualitative research method, the interrelated formal structures of the works which form an artistic discourse were examined via literature review method as well as common materials, technical features and semantic relations.

Türkiye'de Sürdürülebilirlik Raporlaması ve Kurumsal İtibar

Sustainability Reporting and Corporate Reputation in Turkey

Seçil DEREN VAN HET HOF¹
Sibel HOŞTUT²

ARAŞTIRMA MAKALESİ
Doi: 10.48146/odusobiad.841392

Öz

Yapılan nicel çalışmanın amacı, Türkiye'deki itibarlı şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarının kalitesini ölçerek raporun kalitesi ile kurumsal itibar arasındaki ilişkinin dinamiklerini açıklamaktır. Araştırmanın örneklemini 2015-2017 yılları arasında 25 şirketin yayımladığı toplam 68 sürdürülebilirlik raporu oluşturmaktadır. Raporların kalitesini ölçmek için uygulanan içerik analizi tekniği ile Türkiye'nin iş bağlamında itibar puanı en yüksek olan şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarının nitelikleri ifade edilmiştir. Raporlarda en çok tercih edilen rapor başlığı "Sürdürülebilirlik Raporu" olmuştur, ancak sınırlı sayıda da olsa "Entegre Rapor" ve "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporu" adlandırmaları da mevcuttur. Bulgular, sürdürülebilirlik raporlamasında sektörel farklılıkların önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Araştırmaya dahil edilen şirketler salt Türk şirketleri değil, aynı zamanda çok uluslu şirketlerdir. Şirketlerarası yapılan karşılaştırmada, çokuluslu şirketlerin uygulamalarının Türk şirketleri için bir itici güç olmadığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Sosyal performans raporlaması, özellikle borsa şirketlerine ait bir uygulamadır. Ancak Türkiye bağlamında raporlama kalitesi ile itibar arasında doğrudan bir bağlantı kurmak zor olsa da, yüksek itibarlı şirketlerin daha kaliteli sürdürülebilirlik raporları sunduğunu iddia etmek mümkündür.

Anahtar Sözcükler: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Sürdürülebilirlik Raporları, Kurumsal İtibar, Bilgi Kalitesi, İtibarlı Şirketler

Abstract

The purpose of this quantitative research is to measure the quality of sustainability reports of reputable companies in Turkey to understand the dynamics of the relation between report quality and reputation. A total of 68 reports from 25 corporations published between 2015-2017 formed the sample of the research. To measure the quality of the reports content analysis was applied. This research portrayed the qualities of sustainability reports of the corporations with the highest reputation scores in the Turkish business context. The most preferred report title is "Sustainability Report", but a limited number of "Integrated Report" and "Corporate Social Responsibility Report" were also found. The findings show that sectoral differences play an important role in sustainability reporting. All these corporations were not all Turkish corporations, but also multinationals. This comparison uncovers the fact that the practices of multinational companies are not a driving force for Turkish corporations. Social performance reporting appears to be a practice exclusively pertaining to listed corporations. Although it is difficult to create any direct link between reporting quality and reputation in the Turkish context, it is possible to argue that highly reputed corporations provide higher quality sustainability reports.

Keywords: Corporate Social Responsibility, Sustainability Reports, Corporate Reputation, Quality of Information, Reputable Companies

¹ Prof.Dr. Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Antalya, sdvhof@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8939-0142

² Sorumlu Yazar; Doç.Dr. Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Antalya, shostut@akdeniz.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5372-1499

Geliş Tarihi: 17.12.2020
Kabul Tarihi: 01.03.2021

Introduction

Corporate social reporting presents the economic, social, and environmental issues, initiatives and practices of a firm to its stakeholders. It constitutes a major act of corporate communication, learning, and decision-making processes between the business and its stakeholders. As stakeholders increasingly hold companies responsible for their effect on the environment and the society, companies respond to this by publishing sustainability reports.

The social interaction between an organization and its stakeholders is addressed by legitimacy theory (Dowling and Pfeffer, 1975; Suchman, 1995; Deegan, 2002), institutional theory (Chen and Bouvain, 2009; Fernando and Lawrence, 2014; Omran and Ramdhony, 2015; Mousa and Hassan, 2015), agency theory (Hill, 1992; Shapiro, 2005), signaling theory (Connelly et al., 2011), and stakeholder theory of strategic management (Freeman, 1984; Roberts, 1992; Clarkson, 1995; Gray et al., 1995; Buchholz and Rosenthal, 2005). According to the two most prominent theories, namely legitimacy theory and stakeholder theory, the disclosure is part of the dialogue between a corporation and its stakeholders and also allows the corporation to manage reputational risks (Michelon, 2011). According to agency theory, disclosures reduce information asymmetries between the corporation and stakeholders (Verrecchia, 1983; Brown and Hillegeist, 2007; Clarkson et al., 2008; Martínez-Ferrero et al., 2015). Sustainability reporting is one of a corporation's communication tools to lessen information asymmetries and is mainly directed to share the social contributions of a company to attract better evaluation and thus receive higher credibility and trust. From this perspective, sustainability reports are produced with the primary concern to develop and maintain the trust of stakeholders. Offering a sustainability report has many positive benefits. According to the World Business Council for Sustainable Development (WBSD, 2019), corporate sustainability reports are an important reference source for dialogue and discussion with stakeholders (investors, local community members, government officials, employees, etc.). In addition, increasing corporate visibility, providing transparency, building reputation will contribute to increasing brand value, customer loyalty and market share in the long run. Employers' Confederation for Turkey encourages companies to prepare sustainability reports not only because of legal requirements but also for various reasons such as building trust between consumers, employees, and the local community through CSR and thus, increasing the reliability of companies. As a result, companies also increase their credibility in society through trust and build a good foundation for a constructive and successful solution to the problem in the event of any conflict (TISK, 2014: 42). Reynolds and Yuthas (2008) explain the reason to report on social responsibility as to guard a company's reputation and identity by engaging with stakeholders. Research on corporate social responsibility information explains the impact on the image (Ellen et al., 2006), corporate and workforce reputation (Odriozola et al., 2015). The research by Odriozola and Baribar-Diez (2017) shows a model to measure the relation between the credibility of sustainability reporting and corporate reputation. One of the main goals of corporate social performance is maintaining dialogue with stakeholders. For this reason, companies convey company information regarding sustainable business strategies and developments to their stakeholders through reports they prepare. A sustainability report; is the preferred communication tool by stakeholders despite the array of communication options available such as corporate websites, corporate advertising, or corporate media newsletters (Baviera-Puig, 2015).

The purpose of this investigation is to highlight the quality of sustainability reports of well-reputed companies in Turkey to understand the dynamics of the relation between report quality and reputation. It focuses on the relation between sustainability reporting and corporate reputation based on the model developed by Odriozola and Baribar-Diez (2017).

Sustainability Reporting

Interest in the social and environmental dimensions of business activities has increased significantly (Kolk, 2010: 367) since the 2000s. Today not only companies, but all institutions face more and more increasing consumer, activist, NGO, media, government, and investor requests to use a variety of tools and standards for social reporting that have been created relatively since the late 1990s to disclose what they are doing effectively (Waddock and Googins, 2011: 36). Inactivity can have significant commercial and reputational effects on a corporation (Smith, 2017: 47). An important channel through

which companies try to meet these demands is sustainability reporting (Hahn and Kühnen, 2013: 5). The sustainability report includes both qualitative and quantitative information on the extent to which the corporation has managed to improve its triple performance effectiveness during the reporting period and integrate these issues into a sustainable management system (Daub, 2007: 76). To cope up with publics, corporations pay close attention to their economic, social, and environmental dimensions, also called the three Ps (people, planet and profits) (Slaper and Hall, 2011: 4), and report on their economic and financial, environmental and human issues (Dutta, 2012: 652). Governments, regulatory agencies and stock exchanges have played an important role in increasing sustainability reporting rates. In some EU countries, the awareness of the EU Non-Financial Reporting Directive has helped to increase reporting rates. According to the directive, companies that do not disclose their triple bottom line performance indicators and policies can be called publicly. This risk of reputational damage may have persuaded some non-reporter corporations to publish reports (KPMG, 2017: 15). According to a study conducted by the international accounting organization KPMG (2017) the leading countries in social and environmental reporting are United Kingdom, Japan, India, Malaysia, France, Denmark, South Africa, United States, and Mexico with reporting rates higher than 90 % (KPMG, 2017: 15). The global reporting average is 72 % - 89 %. Although Turkey reports with low scores (50 %) (KPMG, 2017: 16) the number of companies reporting on social responsibility is increasing year after year. The GRI Sustainability Disclosure Database (2019) indicates that 121 Turkish organizations submitted 403 sustainability reports between the years 2005 and 2017. Sustainability reporting or by reporting non-economic performance, organizations aim to show that they are accountable, transparent, fair and responsible to stakeholders (Yongvanich and Guthrie, 2006: 314).

For this, various initiatives, principles and standards have been developed in the international arena. The most common of these are the voluntary initiative by the United Nations Global Compact (UNGC), the International Labor Organization (ILO) standards, the Global Reporting Initiative (GRI) framework, the United Nations Principles for Responsible Investment (UNPRI), the ISO 26000, the OECD Guidelines on Multinational Enterprises, the AA1000 Accountability, and the SA8000 Standard. 63 % of N100 and 75 % of G250 companies are applying the GRI framework. Among several standards, the GRI G4 guidelines are the most commonly used (KPMG, 2017: 28).

Sustainability Reporting in Turkey and Reputation

Sustainability issues are reported mostly annually and voluntarily, mostly separate from financial reports. Sustainability reports include disclosure of economic, social, and environmental performances of companies, measure and evaluate company performance against sustainable development targets, and maintenance of accountability to internal and external stakeholders. They are tools for informing stakeholders, and serving the organizations in the dual purpose of communicating social responsibility and being accountable (Baviera-Puig, 2015). Today, many leading corporations are cognizant of reputational risks and invest in their reputations by managing and reporting sustainable development practices in order to increase investor loyalty and enhance brand value. In a similar vein, Employers' Confederation for Turkey (TISK, 2014) states that in Turkey more and more companies are interested in social responsibility issues and think that reporting is essential for the company's long-term success.

CSR concept in Turkey, has been developed in conjunction with the corporate governance concept (Akyildiz, 2012: 131). In 2003, the Capital Markets Board (CMB) published the corporate governance principles for publicly held joint stock companies with a "comply or explain" approach (CBM, 2005: 7). Voluntary enforcement of the principles published in 2003 (and subsequently changed in 2005 and 2007) shifted towards a mandatory approach in 2011 by requiring large publicly traded companies to comply with some of the provisions proposed by the Corporate Governance Principles issued by the Capital Markets Board (CMB) (OECD, 2017: 15). Meanwhile, the national Borsa Istanbul Stock Exchange (BIST) launched new listings called the BIST Corporate Governance Index (since August 2007) and the BIST Sustainability Index (since November 2014) to lead the business world (Borsa Istanbul, 2019). The BIST "Sustainability Index, (a reference exchange for Borsa İstanbul companies to create high-performance on sustainability), aims to increase the knowledge, practice, and awareness on

sustainability in Turkey. In addition, the index is a platform for institutional investors to demonstrate their commitment to companies that manage environmental, social and governance (ESG) issues with high performance. BIST Corporate Governance Index aims to measure the price and return performance of companies whose corporate governance rating is at least 7 out of 10 and at least 6.5 for each main segment (Borsa Istanbul, 2019).

In Turkey, the national stock exchange, several national laws, and international agreements are related to CSR. Relevant laws are the Consumer Protection Law Number 6502 (Date of enactment 07/11/2013), the Labor Law, Number 4587 (Date of enactment 22/05/2003), the Law on Human Rights and Equality Institution of Turkey, Law Number 6701 (Date of enactment 06/04/2016) the Public Procurement Law No. 4734, the Environment Law No. 2872, the Union Law No. 2821, the Declaration of Wealth to combat against Bribery and Corruption Law No. 3628, the Banking Law No. 5411, and the Renewable Energy Law No. 5346 (Odman, 2004).

Methodology

Odriozola and Baribar-Diez (2017) hypothesized that an increase in the quality of sustainability and sustainability reports increases the likelihood of being in the group of high reputed corporations. Based on their hypothesis, this research investigates the quality of the sustainability reports published by the highest reputed corporations in Turkey. The reputation assessment of Turkish firms is done by Capital's annual research which discloses only the first 10 companies in 2016 and the first 20 in 2017-and 2018 in the reputation index. The reputation data comes from Capital Magazin's survey of "Turkey's Most Admired Companies" that is similar to the one compiled annually in the US by Fortune (Tomak, 2014: 297). Capital's research is based on the interview of approximately 1400 managers representing over 500 companies from 59 sectors. To determine reputation Capital's reputation research focuses on three indicators, namely reputation, credibility and performance, and 22 performance criteria. These are: information technologies, contribution to the economy, employee satisfaction, social opportunities offered to the employees, employee qualifications, being sensitive to the ecological environment, financial soundness, being a reliable company, product and service quality, communication and social media management, sustainability strategies, corporate governance, customer satisfaction, marketing, communication and sales strategies, social responsibility, integration into international markets, creating value for the investor, new product development and innovation, management quality and transparency, communication transparency, digital transformation policies and practices, and crisis management strategies (Gözütok-Ünal, 2018).

Ten firms mentioned in all three years (Image 1) are Koç Holding, Arçelik, Unilever, Garanti Bank, CocaCola, Turkcell, P&G, THY, Vodafone, Eczacıbaşı.

Nr.	Corporations 2016	Corporations 2017	Corporations 2018
1	Koç Holding	Koç Holding	Koç Holding
2	Arçelik	Arçelik	Arçelik
3	Unilever	Garanti Bankası	Eczacıbaşı
4	Garanti	Unilever	Turkcell
5	CocaCola	THY	THY
6	Turkcell	Coca Cola	Unilever
7	P&G	Eczacıbaşı	Türkiye İş Bankası
8	THY	Turkcell	Sabancı Holding / Garanti Bankası
9	Vodafone	Türkiye İş Bankası	BHS (Bosch, Siemens, Gaggenau and Profilo)
10	Eczacıbaşı	Borusan Holding	P&G
11	Sabancı Holding	Vodafone	CocaCola
12	Türkiye İş Bankası	Sabancı Holding	Borusan Holding
13	Borusan Holding	Migros	Yemek Sepeti

14	Ülker	Ülker	Vodafone
15	Microsoft	Doğuş Holding	Tüpraş
16	Migros	P&G	Boyner
17	Vestel	Vestel	Ford Otosan
18	Boyner	Anadolu Grubu	Doğuş Holding/Opet/Aselsan
19	BHS	Ford Otosan	LCWaikiki*
20	Doğuş Holding	Akbank	Betek*/Migros/Şişecam

Image 1: Corporations enlisted in the reputation index of Capital.

This study examines the sustainability reports of the most reputable corporations. Out of the 29 corporations from the reputation lists of Capital, a total of 68 reports from 26 corporations published between 2015-2017 formed the sample of the research. 4 corporations have not published any reports in the period of the research. Since reputation would emanate from previous reporting, reports from 2015, 2016, and 2017 were analyzed. The most preferred report title was “Sustainability Report” by 87%. Integrated reports (3%) and CSR reports (3%) were both limited in quantity. Content analysis was applied to 68 reports. Measures of quality were based on four criteria described by Odriozola and Baribar-Diez. These were the publication of sustainability reports, adoption of an initiative that promotes reporting standards (GRI, ISO 26000, AA1000, etc), certification of the accuracy of content by an independent external auditor, and verification statement by the CEO or the chair of the board.

Quantitative content analysis based on the major titles of “environmental” and “social” disclosures provides a general understanding of the report contents. A content analysis is a research technique for the objective, systematic, and quantitative description of the manifest content of communication (Berelson, 1952: 18). This descriptive analysis is limited by the technical qualities of the pdf reports in the sample and the search is conducted with Turkish terminology. For the quantitative content analysis, “environmental” covers the terms environment, energy, water, waste, biological, supplier, and emission; while “social” contains women, children, education, employment, equal opportunity, equal remuneration, anti-corruption, and bribery.

Findings

Publication of sustainability reports is assumed to have positive effects on corporate reputation. Out of the 29 corporations from the reputation lists of Capital, 26 published annual or biannual reports. Ten firms mentioned in the reputation list all three years published timely reports unexceptionally. However, three companies (LCWaikiki, Betek, and YemekSepeti), which are not listed in the stock exchange and entered the reputation list in 2018, don't have any social performance reports. At first thought, reporting by listed companies can be explained with reference to the regulations of the Capital Markets Board (CMB) of Turkey. But not all listed corporations in Turkey comply with these regulations and publish social performance reports. That is to say, despite the regulations by CMB, reporting is de facto “not” compulsory due to lack of sanctions. Yet, listed corporations are more cognizant of social performance reporting and reputational risks.

Document group	Environmental Issues	Social Issues	Total
2017	57.7	42.3	100
2016	61.8	38.2	100
2015	62.4	37.6	100

Image 2: Word counts according to the year (%).

Image 2 indicates that environmental issues have precedence over social issues irrespective of the year, although there is an inclination towards equilibrium between the two titles. This information evaluated together with Image 3 means that the equilibrium tendency is due to the decrease of space allocated for environmental issues, not due to any changes in terms of social issues.

³= No reports available.

Document group	Environmental	Social
2017	28.9	32.8
2016	35.1	33.6
2015	36.0	33.6
Total	100	100

Image 3: Word counts according to the title (%).

Publication of reports that adopt certain reporting standards is assumed to have positive effects on corporate reputation. Thus, reports that have adopted at least one of the reporting standards like GRI, ISO 26000, AA1000 are coded.

Reporting Framework	2015	2016	2017	Total
GRI3/GRI4 (core + expended)	18	16	17	51
UN Global Compact	7	10	8	25
UN Women's Empowerment Principles	2	4	6	12
AA1000	3	3	0	6
Sustainability Accounting Standards Board	1	2	3	6
N = Documents	23	22	23	68

Image 4: Reporting standards adopted.

Image 4 shows that the most frequently adopted standard is the GRI (Global Reporting Initiative) standard followed by the UN Global Compact. Whereas the AA1000 and the Sustainability Accounting Standards Board are the least used frameworks. AA1000 is adopted by only 4 corporations in 6 reports, namely Akbank (2015), Ülker (2015), Vodafone (2015), CocaCola (2016), Ülker (2016), Vodafone (2016).

Certification of accuracy of content by an independent external auditor is the third criteria of reporting quality. Under the code of certification of accuracy, three cases are counted: reports that attach the external auditors report, corporations that are enlisted in BIST Sustainability Index, BIST Corporate Governance Index or any international sustainability index such as FTSE4Good. To be enlisted in these indexes, corporations have to receive external auditing reports from certified organizations. Thus, being enlisted is accepted as the certification of accuracy. Ten corporations are enlisted in FTSE4Good index: CCI – Coca Cola İçecek, P&G, Anadolu Grubu, Turkcell, Ülker, Ford Otosan, Garanti Bankası, İş Bankası, Migros and Arçelik. 11 corporations are enlisted in BIST Sustainability Index: Coca Cola İçecek, Migros, Garanti Bankası, Turkcell, Ülker, Ford Otosan, İş Bankası, Sabancı Holding, THY, Şişecam, and Arçelik. Six of the ten, all three years highly reputed corporations are among those that are listed in one or both sustainability indexes: CocaCola, Turkcell, P&G, THY, Garanti Bank, and Arçelik. Only ten corporations provided verification with respect to their sustainability practices. These verifications are all on environmental practices, and mostly about emissions.

	2015	2016	2017
# of reports with verification from an independent external auditor	5	6	7

Image 5: Sustainability reports with a certification of accuracy.

In 66 reports, there was a verification statement by the CEO of the corporation. In most verification statements, the financial success of the firm is associated with social investments and environmentally conscious transformations. All verification statements address the stakeholders and express gratitude for their support.

Conclusion

With the sustainability report, companies explain several actions to various stakeholder groups regarding the environment and the society. The literature relates to higher standards in reporting with corporate reputation.

Although the year 2015 appears to be the most fruitful year for reporting, the trend appears to be downwards. The pioneers of quality reporting are Turkish corporations with a global impact, such as Koç Group with all its partners and Sabancı Holding. In terms of sector, the banking stands out as the forerunner. There are also corporations (10%) that have not published any sustainability reports. These corporations are not-listed and this indicated clearly that the reporting practice is associated with the regulations of the stock market.

According to the study, the GRI remains the most popular framework for sustainability reporting. This observation is in line with the KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting (2017). GRI tries to develop a set of reporting guidelines that deal with the economic, environmental, and social consequences of organizational activity. GRI standards have been developed through comprehensive processes to identify the basic needs and interests of various stakeholder groups (Reynolds and Yuthas, 2008: 54). Lock and Seele (2016) argue that this framework improves the quality of the reports. Consequently, GRI deals with issues most directly related to the suitability and understandability of corporate communication.

It can be argued, that the ISO 26000 is not adopted at all. The ISO 26000, launched in 2010, is defined as the international standard developed to help organizations effectively address their social responsibilities that are relevant and important to their mission and vision; operations and processes; customers, employees, communities, and other stakeholders; and environmental impact (ISO 26000, 2019). The lack of the adoption of ISO 26000 standards can be explained by the conceptual shift from CSR to sustainability. On the other hand, AA1000 (2018) prioritizes accountability in sustainability management practice and integrated stakeholder engagement. But the AA1000 is adopted only by 4 corporations in 6 reports.

This research portrayed the qualities of sustainability reports of corporations with the highest reputation scores in the Turkish business context. These corporations were not all Turkish corporations, but also multinationals. Thus, we had the chance to make a comparison as well. This comparison uncovers the fact that multinationals' practices do not serve as a drive for Turkish corporations. Contrary to the arguments of previous research (Ararat and Göcenoglu, 2005; Aktaş Ymanoğlu, 2010) which claims that the CSR policies of Turkish corporations are exogenously motivated, the corporate behavior presented in our sample indicated otherwise. The research is limited by the information provided in the Sustainability reports. Further research should focus on the customers' awareness of and reaction to the sustainability reports as well as the corporate determinants of the reporting process.

Finally, the verification statement by the CEO or the chair of the board is considered as an important factor in the relation between sustainability reporting and reputation. Fabrizi et al. (2014) confirm the prominent role of the CEOs in affecting CSR. According to the Agency-Stewardship approach (Davis et al., 1997; Chrisman et al., 2007), CEOs closer to the steward model will give more importance to ethics and social responsibility, and hence, they will promote a higher level of CSR practices, among which sustainability reporting is mentioned (Godos-Diez et al., 2011: 545). Garcia-Torea et al. (2016) sustained that there is a positive relation between sustainability reporting and boards of directors. Their research demonstrated that companies with more effective boards tend to provide more transparent sustainability reports. Nearly in all reports (97%), a verification statement by the CEO of the corporation could be found, which calls for a discursive analysis for future research.

According to the study, social performance reporting is a practice exclusively pertaining to listed corporations. Although it is difficult to establish any direct link between reporting quality and reputation in the Turkish context, it is possible to argue that highly reputed corporations provide higher quality sustainability reports.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. yazar: %50, 2. yazar %50 oranında katkı sağlamıştır.

References

- AA1000. (2018). *Accountability Principles 2018*. https://www.accountability.org/wp-content/uploads/2018/05/AA1000_ACCOUNTABILITY_PRINCIPLES_2018_Single_Pages.pdf
- Aktaş Yamanoğlu, M. (2010). CSR Initiatives of Private Sector Companies in Turkey: Main Approaches, Issues and Motivations. *İletişim Araştırmaları*, 8(1), 95-110.
- Akyıldız, F. (2012). Comparative Corporate Social Responsibility in the United Kingdom and Turkey. Aras, G. and Crowther, D. (Ed.). *Business Strategy and Sustainability Developments in Corporate Governance and Responsibility içinde* (ss. 115-153). Bingley: Emerald Group Publishing Limited. [https://doi.org/10.1108/S2043-0523\(2012\)0000003018](https://doi.org/10.1108/S2043-0523(2012)0000003018)
- Ararat, M. and Göcenoğlu, C. (2005). Drivers for Sustainable Corporate Responsibility, Case of Turkey. [file:///C:/Users/TR/Downloads/Drivers_for_Sustainable_Corporate_Responsibility_C%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/TR/Downloads/Drivers_for_Sustainable_Corporate_Responsibility_C%20(2).pdf)
- Baviera-Puig, A., Gómez-Navarro, T., García-Melón, M. and García-Martínez, G. (2015). Assessing the Communication Quality of CSR Reports: A Case Study on Four Spanish Food Companies. *Sustainability*, 7(8), 1-22.
- Berelson, B.R. (1952). *Content analysis in communication research*. New York: Free Press.
- Brown, S. and Hillegeist, S.A. (2007). How disclosure quality affects the level of information asymmetry. *Review of Accounting Studies*, 12(2-3), 443-477.
- Buchholz, R. A. and Rosenthal, S. B. (2005). Toward a Contemporary Conceptual Framework for Stakeholder Theory. *Journal of Business Ethics*, 58, 137-148.
- CBM. (2005). *Corporate Governance Principles Capital Markets Board of Turkey*. <http://www.cmb.gov.tr/Sayfa/Dosya/84>
- Chen, S. and Bouvain, P. (2009). Is corporate responsibility converging? A comparison of corporate responsibility reporting in the USA, UK, Australia, and Germany. *Journal of Business Ethics*, 87, 299-317.
- Chrisman, J., Chua, J. H., Kellermanns, F. and Chang E. (2007). Are Family Managers Agents or Stewards? An Exploratory Study in Privately Held Family Firms. *Journal of Business Research*, 60(11), 1030-1038.
- Clarkson, P.M, Li, Y., Richardson, G.D. and Vasvari, F.P. (2008). Revisiting the relation between environmental performance and environmental disclosure: An empirical analysis. *Accounting, Organizations and Society*, 33(4/5), 303-327.
- Clarkson, M.B.E. (1995). A Stakeholder Framework for Analyzing and Evaluating Corporate Social Performance. *Academy of Management Review*, 20(1), 92-117.
- Connelly, B.L., Certo, S.T., Ireland, R.D. and Reutzel, C.R. (2011a). Signaling theory: a review and assessment. *Journal of Management*, 37(1), 39-67.
- Daub, C.H. (2007). Assessing the Quality of Sustainability Reporting: An Alternative Methodological Approach. *Journal of Cleaner Production*, 15(1), 75-85.
- Davis, J. H., Schoorman, F. D. and Donaldson L. (1997) Toward a Stewardship Theory of Management. *Academy of Management Review*, 22(1), 20-48.
- Dutta, S. (2012). Triple bottom line reporting: An Indian perspective. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 3(2), 652-659.
- Ellen, P.S., Webb, D.J. and Mohr, L.A. (2006). Building corporate associations: Consumer attributions for corporate socially responsible programs. *Academy of Marketing Science Journal*, 34(2), 147-157.
- Fabrizi, M., Mallin, C. and Michelon, G. (2014). The Role of CEO's Personal Incentives in Driving Corporate Social Responsibility. *Journal of Business Ethics*, 124(2), 311-326.
- Garcia-Toreaa, N., Fernandez-Feijooa, B. and de la Cuesta, M. (2016). Board of director's effectiveness and the stakeholder perspective of corporate governance: Do effective boards promote the interests of shareholders and stakeholders? *Business Research Quarterly*, 19, 246-260.
- Godos-Díez, J. L., Fernández-Gago, R. and Martínez-Campillo, A. (2011). How Important Are CEOs to CSR Practices? An Analysis of the Mediating Effect of the Perceived Role of Ethics and Social Responsibility. *Journal of Business Ethics*, 98(4), 531-548.

- Gözütok-Ünal, N. (2018). Müthiş hareket. <https://www.capital.com.tr/is-dunyasi/arastirmalar/muthis-hareket-3-3-22>
- GRI. (2019). Sustainability Disclosure Database. <https://database.globalreporting.org/search/>
- Hahn, R. and Kühnen, M. (2013). Determinants of Sustainability Reporting: A Review of Results, Trends, Theory, and Opportunities in an Expanding Field of Research. *Journal of Cleaner Production*, 59, 5-12.
- Hill, C.W.L. and Jones, T.M. (1992). Stakeholder-Agency Theory. *Journal of Management Studies*, 29(2), 131-154.
- ISO 26000. (2019). ISO 26000 Social Responsibility. <https://www.iso.org/iso-26000-social-responsibility.html>
- Kolk, A. (2010). Trajectories of Sustainability Reporting by MNCs. *Journal of World Business*, 45, 367-374.
- KPMG. (2017). The road ahead - The KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting 2017. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2017/10/kpmg-survey-of-corporate-responsibility-reporting-2017.pdf>
- KPMG. (2013). The KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting 2013. www.kpmg.com/Sustainability
- Lock, I., and Seele, P. (2016). The credibility of CSR (corporate social responsibility) reports in Europe. Evidence from a quantitative content analysis in 11 countries. *Journal of Cleaner Production*, 122, 186-200.
- Martínez-Ferrero, J., Ruiz-Cano, D. and Garcia-Sanchez, I. M. (2015). The Causal Link Between Sustainable Disclosure and Information Asymmetry: The Moderating Role of the Stakeholder Protection Context. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 319-332.
- Michelon, G. (2011). Sustainability disclosure and reputation: A comparative study. *Corporate Reputation Review*, 14(2), 79-96.
- Mousa, G. A. and Hassan, N. T. (2015). Legitimacy Theory and Environmental Practices: Short Notes. *International Journal of Business and Statistical Analysis*, 2(1), 41-53.
- Odaman, S. (2004, November). Effects and Possible Problems of Compulsory Labor Replacement of Law No. 4857. TÜSİAD-KalDer, 13th National Quality Congress. Istanbul, Turkey.
- Odriozola, M. D. and Baraibar-Diez, E. (2017). Is Corporate Reputation Associated with Quality of CSR Reporting? Evidence from Spain. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 24, 121-132.
- Odriozola, M. D., Martín, A. and Luna, L. (2015). The relationship between labor social responsibility practices and reputation. *International Journal of Manpower*, 36(2), 236-251.
- OECD. (2017). OECD Corporate Governance Factbook. <https://www.oecd.org/daf/ca/OECD-Corporate-Governance-Factbook-2017.pdf>
- Omran, M. A. and Ramdhony, D. (2015). Theoretical Perspectives on Corporate Social Responsibility Disclosure: A Critical Review. *International Journal of Accounting and Financial Reporting*, 5(2), 38-55.
- Reynolds, M. and Yuthas, K. (2008). Moral Discourse and Corporate Social Responsibility Reporting. *Journal of Business Ethics*, 78, 47-64.
- Shapiro, S.P. (2005). Agency Theory. *Annual Review of Sociology*, 31, 263-284.
- TISK. (2014). İşveren Örgütleri için Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) Rehberi. https://www.tisk.org.tr/tr/e-yayinlar/340_isveren_organizasyonlari_icin_ku/pdf_340_isveren_organizasyonlari_icin_ku.pdf
- Tomak, S. (2014). Corporate Reputation and Financial Performance of Firms in Turkey. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1), 289-303.
- Verrecchia, R.E. (1983). Discretionary disclosure. *Journal of Accounting and Economics*, 5, 179-194.
- WBCSD. (2019). Reporting Matters. <https://www.wbcso.org/Programs/Redefining-Value/External-Disclosure/Reporting-matters>
- Yongvanich, K. and Guthrie, J. (2006). An Extended Performance Reporting Framework for Social and Environmental Accounting. *Journal of Business Strategy and the Environment*, 15(5), 309-321.

Genişletilmiş Özet

Kurumsal sosyal performansın ana hedeflerinden biri paydaşlarla diyalogu sürdürmektir. Kurumlar, sürdürülebilirlik stratejilerinin ve kurumsal gelişmelerin paydaşlara iletilmesi için sürdürülebilirlik raporları, kurumsal web siteleri, kurumsal reklamlar veya kurumsal medya bültenleri gibi çeşitli iletişim kanallarını kullanırlar (Baviera-Puig, 2015). Bu araçlar arasında, sürdürülebilirlik raporlaması, dünyanın en büyük 250 şirketinin neredeyse %93'ü tarafından uygulanan dünya çapında popüler bir iş uygulamasıdır (KPMG, 2013: 11). Yapılan çalışmada, rapor kalitesi ile kurumsal itibar arasındaki ilişkinin dinamiklerini anlamak için Türkiye'deki itibarlı şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarının kalitesi araştırılmaktadır. Türkiye'de itibar değerlendirmesi Capital'in BIST 500 şirketlerinin yaklaşık 1500 yöneticisinin görüşmelerine dayanan, 22 performans kriteri ve itibar, güvenilirlik ve performans olmak üzere üç göstergeye odaklanan araştırmasına dayanmaktadır. Araştırmanın örneklemini 2015-2017 yılları arasında itibarlı şirketler listesinde ilk 20 içinde açıklanan toplam 25 şirketin 3 yılda yayınladıkları 68 rapor oluşturmaktadır. Raporların kalitesini ölçmek için Odriozola ve Baribar-Diez (2017) tarafından tanımlanan kriterlere göre içerik analizi uygulanmıştır. Bu kriterler; sürdürülebilirlik raporlarının yayınlanması, raporlama standartlarını destekleyen bir girişimin benimsenmesi (GRI, ISO 26000, AA1000), içeriğin doğruluğunun bağımsız bir dış denetçi tarafından onaylanması ve CEO veya yönetim kurulu başkanı tarafından yapılan doğrulama beyanı şeklindedir. Çevresel ve sosyal açıklamalara uygulanan nicel içerik analizi, rapor içeriğinin genel bir anlayışını sağlar. Berelson (1952: 18) içerik analizini "iletişim içeriğinin nesnel, sistematik ve niceliksel tanımı için bir araştırma tekniği" olarak tanımlamaktadır. Araştırma, sürdürülebilirlik raporlarında verilen bilgilerle sınırlıdır. Şirketlerin kamuoyuna sundukları raporların şirketin perspektifini yansıttığı ve şirketin paylaşmak istediği bilgilerle sınırlı olduğu genel olarak kabul edilmektedir.

İncelenen raporlarda en sık tercih edilen başlık %87 ile "Sürdürülebilirlik Raporu" dur. Hem entegre raporlar (%3) hem de kurumsal sosyal sorumluluk raporları (%3) sınırlı sayıdadır. 2015 yılı raporlama açısından en verimli yıl gibi görünse de aşağı doğru bir trend gözlenmiştir. Kaliteli raporlamanın öncülleri, tüm ortaklarıyla birlikte Koç Topluluğu ve Sabancı Holding gibi küresel etkisi olan Türk şirketleridir. Sektör açısından bankacılık sektörünün öncü olarak öne çıktığı görülmektedir. Ancak itibarlı şirketler listesinde halen sürdürülebilirlik raporu yayınlamamış şirketler de (%10) bulunmaktadır. Bu şirketlerin ortak özelliği, borsaya kayıtlı olmamalarıdır. En sık tercih edilen sürdürülebilirlik raporlaması kılavuzunun Küresel Raporlama Girişimi (GRI) olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, Küresel Raporlama Girişimini en yaygın benimsenen sürdürülebilirlik raporlama çerçevesi olarak ifade eden KPMG Kurumsal Sorumluluk Raporlaması Anketi (2017) ile uyumludur. ISO 26000 hiç benimsenmemiştir. ISO 26000 standartlarının benimsenmemesi, kurumsal sosyal sorumluluktan sürdürülebilirliğe kavramsal geçişle açıklanabilir. Araştırmada, sektörel farklılıkların Türkiye'deki kurumsal sosyal sorumluluk raporlamasında önemli bir rol oynadığı açıklanmaktadır.

Özet olarak bu çalışma Türk iş dünyası bağlamında en yüksek itibar puanına sahip şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarının niteliklerini ortaya koymaktadır. Bu şirketler arasında hem Türk şirketleri hem de çok uluslu şirketler vardır. Çalışmada çok uluslu şirketlerin uygulamalarının artık Türk şirketleri için itici güç olmadığı tespit edilmiştir. Türk şirketlerinin sosyal sorumluluk politikalarının dış kaynaklı olduğunu öne süren önceki araştırmaların (Ararat ve Göcenoğlu, 2005; Aktaş Yamanoğlu, 2010) argümanlarının aksine, bu araştırmada sunulan kurumsal davranış aksini göstermektedir. Son olarak, CEO veya yönetim kurulu başkanı tarafından yapılan bir doğrulama beyanı, sürdürülebilirlik raporlaması ile itibar arasındaki ilişkide önemli bir faktör olarak kabul edilebilir. Neredeyse tüm raporlarda (%97), şirketin CEO'sunun gelecekteki araştırmalar için söylemsel analiz gerektiren bir doğrulama beyanı bulunmuştur. Çoğu doğrulama beyanında şirketin finansal performans, sosyal yatırımlar ve çevreye duyarlı dönüşümler vurgulanmıştır. Tüm doğrulama beyanlarında paydaşlara hitap edilmekte ve destekleri için teşekkür edilmektedir. Sosyal performans raporlaması, yalnızca borsada işlem gören şirketlerle ilgili bir uygulama gibi görünmektedir. Türkiye bağlamında raporlama kalitesi ile itibar arasında herhangi bir doğrudan bağlantı geliştirmek zor olsa da yüksek itibarlı şirketlerin daha kaliteli sürdürülebilirlik raporları sunduğunu iddia etmek mümkündür.

Çocuk Sahibi Çalışan Kadınların Stres Düzeyleri ile Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki¹

The Relationship between Job Stress and Burnout Levels of Working Women with Children

Sinan YILMAZ²
Gökçe Derin GÜVEN³

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.876401

Öz

Kadınların iş yaşamlarında ve özel hayatlarında rollerinin sürekli olarak değişmesi ve sorumluluklarının artması kadın çalışanların stres ve tükenmişlik gibi olumsuz durumlarla karşılaşmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Yapılan araştırmalar, kadın çalışanların ev içindeki sorumlulukları ile iş hayatındaki sorumlulukları arasında sıkışıp kaldıkları ve yaşamış oldukları stresin belli bir süre sonra tükenmişlik yaşamalarına neden olabildiğini göstermektedir. Bu araştırmada da çocuk sahibi çalışan kadınların stres düzeyleri ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişki uygulamalı bir araştırmanın sonuçları da analiz edilerek incelenmektedir.

Bu araştırmada, çocuğu olan çalışan kadınların yaşamış oldukları stresin tükenmişlik düzeylerine olası etkisini belirlemek amacıyla toplam 3 bölümden oluşan bir anket çalışması yapılmıştır. Birinci bölümde araştırmaya katılan kadınlara ilişkin 7 tanımlayıcı soruya yer verilmiştir. İkinci bölümde, kadınların stres düzeyini belirlemek amacıyla Theorell vd. tarafından geliştirilen stres ölçeği kullanılmıştır. Üçüncü bölümde ise kadınların tükenmişlik düzeylerini ortaya koymak için 13 ifadeden oluşan Maslach Tükenmişlik Envanteri kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS istatistik programı ile analiz edilmiştir. Analizler sonucunda kadınların stres ve tükenmişlik düzeylerinin demografik özellikleri açısından farklılıklar gösterdiği belirlenmiştir. Yapılan analizler ve elde edilen bulgular sonucunda stresin, kadınların tükenmişlik düzeylerini etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Psikoloji, Çalışan kadın, Çocuklu kadın, Stres, İş stresi, Tükenmişlik, Kadınlarda tükenmişlik

Abstract

The constant change of women's roles and increased responsibilities in their professional and private lives make it inevitable for female employees to encounter negative situations such as stress and burnout. Studies show that women employees are stuck between their home responsibilities and their work responsibilities, and the stress they have experienced can cause them to experience burnout after a certain period of time. This study analyzes the relationship between stress and burnout levels of working women with children taking into account the results of an applied study.

In order to determine the possible effects of the stress experienced by working women with children on their burnout levels, a survey consisting of 3 parts was conducted. In the first part, 7 descriptive questions about the women participating in the study are included. In the second part, a stress scale developed by Theorell et al. included in order to determine the stress levels of working women. In the third part, Maslach Burnout Inventory, consisting of 13 statements, was used to reveal the burnout levels of women. The data obtained were analyzed by SPSS statistical program. As a result of the analysis, it was determined that the stress and burnout levels of women differ in terms of their demographic characteristics. As a result of the analysis and obtained findings, it has been determined that stress affects the burnout levels of women.

Keywords: Psychology, Working women, Female employees, Women with children, Stress, Work stress, Burnout, Burnout in women

1 Bu makale, Doç. Dr. Sinan Yılmaz'ın danışmanlığında Gökçe Derin Güven tarafından hazırlanan "Çocuk Sahibi Çalışan Kadınların Stres Düzeylerinin Tükenmişlik Düzeyleri Üzerine Etkisi" başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

2 Sorumlu Yazar, Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Karabük,
e-mail: elektromektup@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9915-8323

3 Adalet Bakanlığı, Karabük, e-mail: gokce.derin.guven@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8066-8526

Geliş Tarihi: 08.02.2021

Kabul Tarihi: 10.03.2021

Giriş

Günümüzde stres ve tükenmişlik konuları birçok bilim dalının üzerinde durduğu konuların başında gelmektedir. Özellikle kadınların iş yaşamlarında ve özel hayatlarında rollerinin sürekli olarak değişmesi ve sorumluluklarının artması kadın çalışanların stresle karşılaşmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Kadın çalışanlar, hem ev içindeki sorumluluklar hem de iş hayatındaki sorumluluklar arasında sıkışıp kalmakta ve yaşamış oldukları stres, belli bir süre sonra tükenmişlik yaşamalarına neden olabilmektedir. Bu durum çocuğu olan kadınlarda daha olumsuz sonuçlar doğurabilmekte ve kadının psikolojik sağlığını, çocuklarının da ruh sağlığını etkileyebilmektedir. Bu araştırmada, çocuğu olan çalışan kadınların yaşamış oldukları stresin, tükenmişlik düzeylerine olası etkisini belirlemek amacıyla Karabük ili ve bağlı ilçelerinde yapılan bir alan çalışmasından elde edilen veriler analiz edilecektir.

Geleneksel aile yapılarına sahip toplumlarda, kadınların başlıca sorumluluğu, ev ve çocuk bakımı da dâhil olmak üzere ailenin bakımı olarak algılanmış, erkeklerin temel sorumluluğu ise para kazanıp ailenin geçimini sağlamak olarak görülmüştür. Günümüzde ise, ekonomik koşullar erkek ve kadının üretim sürecine birlikte katılmalarını gerekli kılmaktadır (Jones ve Bright, 2001, s. 2). Bu anlayışın bir gereği olarak günümüzde ev dışında çalışmaya başlayan ve üretim sürecine katkı sunan kadınlar, hem çalışma alanının hem de aile ile ilgili sorumluluklardan kaynaklanan talepleri bir şekilde dengelemek zorunda kalmaktadır. Çalışan kadınlar, hem iş hem de ev içerisindeki sorumluluklarını yerine getirebilmek için yoğun çaba sarfederken buna ilaveten, iyi bir eş ve anne olmak için de çaba sarfetmektedir. Evde daha duygulu, yumuşak çoğu zaman ikinci planda davranması istenen kadından iş hayatında aklını işine vermesi, aktif ve girişken olması beklenmektedir. Sonuçta bütün bu çatışmaların yarattığı iş-aile gerilimi ve çalışan kadınların bu gerilimle başa çıkma durumları sosyal bir olgu ve bilimsel bir araştırma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Adak, 2007, s. 144).

Kadın çalışanların en çok zorlandıkları konuların başında eş-iş-çocuk dengesini sağlamak ve bu rollerine gerekli zamanı ve özveriyi harcamak gelmektedir. Çalışan kadınlar, iş yerindeki sorumluluklarına ek olarak aile sorumluluklarına da zaman ayırmak için çabalamaktadır. Bu durum zaman zaman kadınların kendilerine yeterli zamanı ayıramamalarına neden olmaktadır. Kadınların sahip oldukları farklı rollerin herbiri kendisine yeterli zamanın ayrılmasını gerektirmekte, bu rollerinin herbirini hakkıyla yerine getirmeye çalışan kadınlar ise yaşadıkları stres nedeniyle bir müddet sonra tükenmişlik yaşamaya başlamaktadır. Bir diğer ifadeyle, kadınlar iş hayatı ile ev hayatının gerektirdiği rolleri yerine getirmek için çabalarken, iş hayatında, evde ya da her ikisinde de farklı tükenmişlik göstergeleri ile karşı karşıya kalabilmektedir (Nergiz ve Tokmakçı, 2011, s. 40).

Adak (2007), iş hayatına atılan kadının sosyal çevresinin genişlediğini ve bununla birlikte daha fazla psikolojik ve sosyal destek alabildiğini ifade etmektedir. Bu çerçevede Özyer vd. (2013) yaptıkları çalışmada iş yeri arkadaşlığı pozitif yönde geliştikçe çalışanların tükenmişlik düzeylerinde azalma meydana geldiğini tespit etmişlerdir. Ayrıca kadınların, kötü günlerinde iş arkadaşlarının kendilerini anlamadıkları, iyi geçinemedikleri ve iş arkadaşlarından destek görmedikleri için onlarla çalışmaktan zevk almadıkları tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra üstleriyle iyi geçinemedikleri gibi iş ortamının da sakin ve hoş olmadığını düşündükleri ortaya çıkmıştır. Aksoy ve Kutluca (2005)'nin belirttiği gibi kadınların iş arkadaşlarıyla, ast ve üstleriyle olan anlaşmazlıkları, kişiler arası bağları zedelemekle birlikte kurumda strese neden olabilmektedir.

Kadınlar; iş yerinde çok hızlı ve çok yoğun çalışmak zorunda oldukları için çok fazla çaba göstermek zorunda kaldıklarını düşünmektedirler. Bununla birlikte yaptıkları işte sık sık istemedikleri taleplerle karşılaştıkları ve hep aynı şeyleri yapmak zorunda kaldıkları için her şeyi yapmaya yeterli zamanlarının olmadığını ifade etmektedirler. Cam (2004) da kadınlar üzerinde yaptığı çalışmada benzer sonuçlara ulaşmıştır. Aydın (2004) ise sürekli, tekdüze ve önemli zihinsel çaba gerektirmeyen işlerin bir süre sonra çalışanlar için sıkıcı ve çekilmez olacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla kadınların yapmış oldukları işin üst düzeyde beceri ve uzmanlık gerektirmediği durumlarda çalıştıkları işin yeni şeyler öğrenme imkânı sağlamadığını düşündükleri ortaya çıkmıştır. İşin bu özelliğine rağmen yapmış oldukları işte, ilk olarak kendilerinin harekete geçmek zorunda oldukları belirlenmiştir. Kadınların, işlerinde ne yapacaklarının ve nasıl çalışacaklarının kararını özgür bir biçimde vere-

medikleri ortaya çıkmıştır. Özkalp (1989)'in ifade ettiği gibi yöneticilerin, çalışanların işleriyle ilgili kararlara katılımlarını sağlamaları stresi önlemede önemli yöntemlerin başında gelmektedir.

Bu araştırma, ev ve iş hayatının farklı sorumlulukları arasında parçalanmış olan kadınların, buna ilaveten bir de çocuk sahibi olup annelik rolü de üstlenmeleri durumunda yaşadıkları stres ve tükenmişlik duygusu problemi üzerinde durmaktadır. Araştırma, farklı sektör ve birimlerde çalışan kadınların stres ve tükenmişlik duygularını ayrı ayrı ölçerek kadınların stres düzeyini artıran ve onları tükenmişlik duygusuna yönelten sebepleri belirlemeyi amaçlamaktadır.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Çocuk sahibi çalışan kadınların stres düzeyleri ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin ele alındığı bu çalışmada daha önce geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş ölçekler kullanılarak Karabük ili ve bağlı ilçelerinde farklı sektörlerde çalışan çocuk sahibi kadınların stres düzeyleri ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmada tarama modellerinden birisi olan nicel yöntem tercih edilmiştir. Bunun nedeni (Büyüköztürk, vd., 2010, s. 17), nicel çalışmaların göreceli olarak daha hızlı uygulanabilen ve tekrar edilebilir özellikteki çalışmalar olmasıdır (Ulus vd., 2010, s. 44). Araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar veri toplama aracından elde edilen bulgularla sınırlıdır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, Karabük ili ve bağlı bazı ilçelerinde çalışan kadınların stres ve tükenmişlik düzeylerini ölçmek amacıyla 3 bölümden oluşan bir anket formu hazırlanmıştır.

Birinci bölümde araştırmaya katılan kadınlara ilişkin 7 tanımlayıcı soruya yer verilmiştir.

İkinci bölüm, kadınların stres düzeyini belirleyen ve 17 maddeden oluşan stres ölçeğinden oluşmaktadır. Bu ölçek, Theorell vd. (1998) tarafından geliştirilen ve Yıldırım vd. (2011) tarafından geçerlilik ve güvenilirliği test edilen ölçektir. Yazarların test ettiği ölçek İş Yüğü (6 soru) Karar Verme (2 soru), Sosyal Destek (6 soru) ve Beceri Kullanımı (3 soru) olmak üzere 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlardan iş yükü; işin niteliğini ortaya koyan ifadeler meydana gelmektedir. Karar verme; iş yerindeki karar verme yetkisini belirten ifadelerden meydana gelmektedir. Sosyal destek; iş yerindeki arkadaşlık ve yönetim ilişkilerinin yanı sıra iş yerindeki olumlu atmosferi ortaya koyan ifadelerden meydana gelmektedir. Beceri kullanımı ise; katılımcıların işle ilgili bilgi ve becerilerini ifade eden özelliklerden meydana gelmektedir.

Üçüncü bölümde, kadınların tükenmişlik düzeylerini ortaya koymak için 13 ifadeden oluşan Maslach Tükenmişlik Envanteri kullanılmıştır. Bu ölçek, Çapri vd. (2011) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan ve doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, 13 maddeden oluşan 3 faktörlü yapıya sahip bir ölçektir. Bunun sonucunda ölçek; Duyarsızlaşma (4 soru), Tükenme (5 soru) ve Başarı Duygusunun Azalması (4 soru) olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlardan duyarsızlaşma; yapılan işin önem ve potansiyel yararı konusunda bireylerin yaşamış oldukları kuşkulardan dolayı söz konusu işe karşı göstermiş oldukları ilginin düzeyini ortaya koyan ifadelerden oluşmaktadır. Tükenme; yapılan işten duygusal ve fiziksel anlamda yılmınlığı belirten ifadelerden meydana gelmektedir. Başarı duygusunun azalması ise; yapılan işten verim elde edilmediği ve karar verme özgürlüklerinin olmadığını ortaya koyan ifadelerden oluşmaktadır. Ölçek ifadeleri "1-Kesinlikle Katılmıyorum; 5-Kesinlikle Katılıyorum" 5'li Likert ölçeği formatında puanlandırılmıştır (Özdamar, 2004, s. 145).

Araştırma verilerinin güvenilirliğini test etmek üzere sosyal bilimlerde en çok tercih edilen Alfa katsayısı (Cronbach's Alpha) kullanılmıştır (Erkuş, 2009, s. 132; Özdamar, 2004, s. 623). Stres düzeyi ölçeğinin güvenilirlik katsayısı $\alpha=0,892$ ve tükenmişlik düzeyi ölçeğinin güvenilirlik katsayısı $\alpha=0,876$ olarak tespit edilmiştir. Alfa katsayıları dikkate alınarak araştırmada kullanılan ölçüm araçlarının oldukça güvenilir olduğuna karar verilmiştir (Akgül ve Çevik, 2003, s. 436).

Araştırma grubunun demografik özellikleri frekans tablosu ile gösterilmiştir. Bağımsız gruplarda, iki aritmetik ortalama arasındaki farkın manidarlığını belirlemede t testinden faydalanılmıştır.

Stres ve tükenmişlik düzeylerinin demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediği ANOVA analizleriyle incelenmiştir. Gruplar arasındaki farkların belirlenmesinde Tukey testi sonuçlarından faydalanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesinde ise regresyon analizi yapılmıştır.

3. Bulgular

Araştırmanın bulguları kapsamında, Karabük İli ve bağlı ilçelerinde çalışan kadınlardan elde edilen bilgilerin analiz edilmesiyle elde edilen sonuçlar detaylı bir biçimde incelenmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde araştırmadan elde edilen verilerin analizinde ortaya çıkan bulgulara yer verilmiştir. Analizler sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir.

Yaş	n	%	Medeni Durum	n	%	
30 Yaş ve Altı	105	25,5	Evli	228	55,3	
31-35 Yaş	101	24,5	Bekâr	184	44,7	
36-40 Yaş	113	27,4	Meslek		n	%
41 Yaş ve Üstü	93	22,6	Yönetici	54	13,1	
Aylık Gelir	n	%	Profesyonel İşler	56	13,6	
2500 TL ve Altı	76	18,4	İşçi	40	9,7	
2501-3000 TL	96	23,3	Akademisyen/Eğitimci	80	19,4	
3001-3500 TL	144	35,0	Teknik İşler	67	16,3	
3501 TL ve Üstü	96	23,3	Devlet Memuru	115	27,9	
Çocuk Sayısı	n	%	Çalışılan Kurum	n	%	
Çocuğum Yok	69	16,7	MEB	99	24,0	
1 Çocuk	175	42,5	KBÜ	51	12,4	
2 Çocuk	120	29,1	Sağlık bak	71	17,2	
3 Çocuk ve Üstü	48	11,7	Valilik	61	14,8	
Çalışma Süresi	n	%	Defterdarlık	25	6,1	
5 Yıldan Az	115	27,9	Adliye	28	6,8	
5-10 Yıl	184	44,7	Belediye	25	6,1	
11-15 Yıl	69	16,7	Gelir Dairesi	24	5,8	
16 Yıl ve Üstü	44	10,7	SGK	28	6,8	
TOPLAM				412	100	

Tablo 1. Kadınların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan kadınlardan 228'i evli ve 184'ü bekârdır Bekâr katılımcıların çoğu boşanmış kadınlardan oluşmaktadır. Evli ve bekâr kadınlardan 105'i 30 yaş ve altında, 101'i 31-35 yaş, 113'ü 36-40 yaş ve 93'ü 40 yaşın üzerindedir. Araştırmaya katılan kadınlardan 69'unun çocuğu yoktur. Ancak 175'inin 1 çocuk, 120'sinin 2 çocuk ve 48'inin 3 ve üzerinde çocuğu olduğu tespit edilmiştir. Kadınlardan 76'sı 2500 TL ve altında, 96'sı 2501-3000 TL, 144'ü 3001-3500 TL ve 96'sı 3500 TL'nin üzerinde gelire sahiptir. Kadınlardan 54'ü yönetici konumundadır, 56'sı doktor, avukatlık gibi profesyonel işlerde çalışmaktadır. 40'ı işçi olarak çalışmaktadır. 80'i öğretmen veya akademisyen pozisyonunda çalışmaktadır. 67'si mühendislik vb. teknik işlerde ve 115'i normal devlet memuru olarak çalışmaktadır. Çalışılan kurum itibariyle, kadınların 99'u MEB, 51'i KBÜ, 71'i Sağlık Bakanlığı, 61'i Valilik, 25'i Defterdarlık, 28'i Adliye, 25'i Belediye, 24'ü Gelir Dairesinde ve 28'i SGK'da çalışmaktadır.

	Yaş	N	X	SS	F	p	Tukey
Stres Düzeyi	1. 30 Yaş ve Altı	105	4,123	0,670	2,446	0,063	
	2. 31-35 Yaş	101	4,081	0,667			
	3. 36-40 Yaş	113	4,240	0,436			
	4. 41 Yaş ve Üstü	93	4,019	0,657			
Sosyal Destek	1. 30 Yaş ve Altı	105	4,246	0,936	2,504	0,059	
	2. 31-35 Yaş	101	4,239	0,909			
	3. 36-40 Yaş	113	4,474	0,568			
	4. 41 Yaş ve Üstü	93	4,188	0,914			
İş Yüğü	1. 30 Yaş ve Altı	105	4,271	0,815	1,857	0,136	
	2. 31-35 Yaş	101	4,250	0,814			
	3. 36-40 Yaş	113	4,444	0,480			
	4. 41 Yaş ve Üstü	93	4,236	0,812			
Beceri Kullanma	1. 30 Yaş ve Altı	105	3,860	0,926	1,171	0,321	
	2. 31-35 Yaş	101	3,762	0,912			
	3. 36-40 Yaş	113	3,737	0,875			
	4. 41 Yaş ve Üstü	93	3,612	1,024			
Karar Verme	1. 30 Yaş ve Altı	105	3,709	0,970	1,111	0,345	
	2. 31-35 Yaş	101	3,579	0,986			
	3. 36-40 Yaş	113	3,681	1,102			
	4. 41 Yaş ve Üstü	93	3,467	1,080			
TOPLAM		412					

*p<0,05

Tablo 2. Kadınların Stres Düzeyinin Yaşlarına Göre Karşılaştırması

Kadınların stres düzeylerinin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla tüm boyutlarda kadınların stres düzeylerinin birbirine yakın olduğu söylenebilir.

Kadınların stres düzeyinin medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t testi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

	Medeni Durum	N	X̄	SS	t	p
Stres Düzeyi	1. Evli	228	4,165	0,629	1,626	0,105
	2. Bekâr	184	4,067	0,592		
Sosyal Destek	1. Evli	228	4,318	0,846	0,659	0,510
	2. Bekâr	184	4,263	0,840		
İş Yüğü	1. Evli	228	4,355	0,726	1,512	0,131
	2. Bekâr	184	4,244	0,753		
Beceri Kullanma	1. Evli	228	3,777	0,977	0,751	0,453
	2. Bekâr	184	3,708	0,876		
Karar Verme	1. Evli	228	3,721	1,057	2,326	0,021*
	2. Bekâr	184	3,483	0,998		
TOPLAM		412				

*p<0,05

Tablo 3. Kadınların Stres Düzeyinin Medeni Durumlarına Göre Karşılaştırması

Tablo 3'te görüldüğü üzere; medeni durum açısından stres düzeyinin alt boyutlarından olan karar verme ($t=2,326$, $p<0,05$) ile ilgili anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Aritmetik ortalama değerlerinden hareketle; bekâr veya boşanmış olan kadınların, evli olanlardan daha fazla işleriyle ilgili olarak karar verme özgürlüğüne sahip oldukları söylenebilir.

Kadınların stres düzeyinin aylık gelir durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Tek Yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 4'da verilmiştir.

	Aylık Gelir	\bar{N}	\bar{X}	SS	F	p	Tukey
Stres Düzeyi	1. 2500 TL ve Altı	76	4,017	0,715	3,847	0,010*	2>4
	2. 2501-3000 TL	96	4,234	0,550			
	3. 3001-3500 TL	144	4,187	0,504			
	4. 3501 TL ve Üstü	96	3,993	0,704			
Sosyal Destek	1. 2500 TL ve Altı	76	4,114	1,002	5,538	0,001*	2>4 3>1-4
	2. 2501-3000 TL	96	4,420	0,657			
	3. 3001-3500 TL	144	4,444	0,677			
	4. 3501 TL ve Üstü	96	4,085	1,019			
İş Yükü	1. 2500 TL ve Altı	76	4,190	0,888	3,014	0,030*	2-3>1 2-3>4
	2. 2501-3000 TL	96	4,425	0,680			
	3. 3001-3500 TL	144	4,377	0,547			
	4. 3501 TL ve Üstü	96	4,170	0,883			
Beceri Kullanma	1. 2500 TL ve Altı	76	3,807	1,058	0,662	0,576	
	2. 2501-3000 TL	96	3,802	0,954			
	3. 3001-3500 TL	144	3,659	0,895			
	4. 3501 TL ve Üstü	96	3,774	0,863			
Karar Verme	1. 2500 TL ve Altı	76	3,519	1,011	1,118	0,341	
	2. 2501-3000 TL	96	3,755	1,015			
	3. 3001-3500 TL	144	3,638	1,070			
	4. 3501 TL ve Üstü	96	3,515	1,027			
TOPLAM		412					

* $p<0,05$

Tablo 4. Kadınların Stres Düzeyinin Aylık Gelirlerine Göre Karşılaştırması

Aylık gelir durumuna göre; kadınların stres düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu ($F=3,847$, $p<0,05$) saptanmıştır. Tukey testi sonuçlarına göre; geliri 2501-3000 TL olan kadınların stres düzeyinin 3501 TL ve üzerinde geliri olanlara göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte stresin alt boyutlarından olan sosyal destek ($F=5,538$, $p<0,05$) ve iş yükü ($F=3,014$, $p<0,05$) boyutlarının gelir durumuna göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Tukey testi sonuçlarına göre; 2501-3000 TL geliri olanların, 3501 TL ve üstü geliri olanlara göre, 3001-3500 TL geliri olanların ise 2500 TL ve altı ile 3501 TL ve üstü geliri olanlara göre daha az sosyal destek aldıkları ortaya çıkmıştır. İş yükü konusunda, 2501-3000 TL ve 3001-3500 TL geliri olanların iş yükünün, 2500 TL ve altı geliri olanlar ile 3501 TL ve üstü geliri olanlardan daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır.

Kadınların stres düzeyinin çocuklarının sayısına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Tek Yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 5'de verilmiştir.

	Çocuk Sayısı	N	\bar{X}	SS	F	p	Tukey
Stres Düzeyi	1. Çocuğum Yok	69	4,056	0,577	4,130	0,007*	4>1-2
	2. 1 Çocuk	175	4,053	0,660			
	3. 2 Çocuk	120	4,154	0,608			
	4. 3 Çocuk ve Üstü	48	4,384	0,409			
Sosyal Destek	1. Çocuğum Yok	69	4,314	0,735	4,690	0,003*	4>2
	2. 1 Çocuk	175	4,155	0,990			
	3. 2 Çocuk	120	4,343	0,755			
	4. 3 Çocuk ve Üstü	48	4,649	0,386			
İş Yüğü	1. Çocuğum Yok	69	4,263	0,723	1,076	0,359	
	2. 1 Çocuk	175	4,296	0,752			
	3. 2 Çocuk	120	4,273	0,789			
	4. 3 Çocuk ve Üstü	48	4,482	0,567			
Beceri Kullanma	1. Çocuğum Yok	69	3,579	0,866	2,053	0,106	
	2. 1 Çocuk	175	3,704	0,936			
	3. 2 Çocuk	120	3,811	0,955			
	4. 3 Çocuk ve Üstü	48	3,979	0,926			
Karar Verme	1. Çocuğum Yok	69	3,376	1,048	3,477	0,016*	4>1
	2. 1 Çocuk	175	3,540	1,063			
	3. 2 Çocuk	120	3,745	0,974			
	4. 3 Çocuk ve Üstü	48	3,906	0,998			
TOPLAM		412					

*p<0,05

Tablo 5. Kadınların Stres Düzeyinin Çocuk Sayısına Göre Karşılaştırması

Kadınların stres düzeyinin sahip oldukları çocuk sayısına ($F=4,130$, $p<0,05$) göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir. Buna göre; 3 ve üstü çocuğı olan kadınların stres düzeyinin, 1 çocuğı olandan ve hiç çocuğı olmayandan daha fazla olduğı söylenebilir. Çocuk sayısı bakımından alınan sosyal destek ($F=4,690$, $p<0,05$) ve karar verme ($F=3,477$, $p<0,05$) özgürlüğü boyutlarında anlamlı farklılık olduğı tespit edilmiştir. Tukey testi sonuçlarına göre; 3 ve üstü çocuğı olan kadınların, 1 çocuğı olanlardan daha fazla sosyal destek almadıklarını düşünmektedirler. Bununla birlikte 3 ve üstü çocuğı olan kadınların, hiç çocuğı olmayanlardan daha fazla karar verme özgürlüğüne sahip olmadıklarını düşündükleri ortaya çıkmıştır.

Kadınların stres düzeyinin mesleklerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Tek Yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 6'de verilmiştir.

	Meslek	N	X	SS	F	p	Tukey
Stres Düzeyi	1. Yönetici	54	3,257	0,698	35,034	0,000*	2-3>1 4-5>1 6>1
	2. Profesyonel İşler	56	4,209	0,628			
	3. İşçi	40	4,255	0,426			
	4. Akademisyen/Eğitimci	80	4,259	0,517			
	5. Teknik İşler	67	4,297	0,332			
	6. Devlet Memuru	115	4,240	0,470			

Sosyal Destek	1. Yönetici	54	2,774	1,044	79,039	0,000*	2-3>1 4-5>1 6>1
	2. Profesyonel İşler	56	4,437	0,741			
	3. İşçi	40	4,525	0,402			
	4. Akademisyen/Eğitimci	80	4,543	0,551			
	5. Teknik İşler	67	4,587	0,338			
	6. Devlet Memuru	115	4,513	0,441			
İş Yükü	1. Yönetici	54	3,706	1,201	8,982	0,000*	2-3>1 4-5>1 6>1
	2. Profesyonel İşler	56	4,404	0,685			
	3. İşçi	40	4,358	0,616			
	4. Akademisyen/Eğitimci	80	4,379	0,602			
	5. Teknik İşler	67	4,410	0,507			
	6. Devlet Memuru	115	4,408	0,590			
Beceri Kullanma	1. Yönetici	54	3,253	1,115	4,315	0,001*	2-3>1 4-5>1 6>1
	2. Profesyonel İşler	56	3,928	0,990			
	3. İşçi	40	3,916	0,863			
	4. Akademisyen/Eğitimci	80	3,808	0,936			
	5. Teknik İşler	67	3,890	0,759			
	6. Devlet Memuru	115	3,704	0,855			
Karar Verme	1. Yönetici	54	3,361	0,837	1,885	0,096	
	2. Profesyonel İşler	56	3,357	1,146			
	3. İşçi	40	3,650	0,921			
	4. Akademisyen/Eğitimci	80	3,725	1,124			
	5. Teknik İşler	67	3,701	0,973			
	6. Devlet Memuru	115	3,721	1,055			
TOPLAM		412					

*p<0,05

Tablo 6. Kadınların Stres Düzeyinin Mesleklerine Göre Karşılaştırması

Meslek grupları açısından genel stres düzeyi (F=35,034, p<0,05), sosyal destek (F=79,039, p<0,05), iş yükü (F=8,982, p<0,05) ve beceri kullanımı (F=4,315, p<0,05) boyutlarında anlamlı farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Tukey testi sonuçlarından hareketle; yöneticilerin diğer meslek gruplarına göre daha az stresli oldukları, sosyal destek alabildikleri, iş yüklerinin az olduğu ve becerilerini daha iyi kullanabildikleri söylenebilir.

Kadınların stres düzeyinin çalıştıkları kuruma göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Tek Yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 7 ve Tablo 8'da verilmiştir.

	Çalışılan Kurum	Ñ	X	SS	F	p	Tukey
Stres Düzeyi	1. MEB	99	4,243	0,437	6,843	0,000*	1>2-3 4>2-3 6>2 9>2-3
	2. KBÜ	51	3,800	0,847			
	3. Sağlık Bak.	71	3,848	0,815			
	4. Valilik	61	4,374	0,317			
	5. Defterdarlık	25	4,160	0,534			
	6. Adliye	28	4,241	0,372			
	7. Belediye	25	4,148	0,469			
	8. Gelir Dairesi	24	4,031	0,543			
	9. SGK	28	4,321	0,525			

Sosyal Destek	1. MEB	99	4,505	0,395	8,918	0,000*	
	2. KBÜ	51	3,784	1,218			
	3. Sağlık Bak.	71	3,838	1,186			
	4. Valilik	61	4,625	0,324			
	5. Defterdarlık	25	4,600	0,435			
	6. Adliye	28	4,547	0,335			
	7. Belediye	25	4,393	0,703			
	8. Gelir Dairesi	24	4,194	0,778			
	9. SGK	28	4,381	0,872			
İş Yüğü	1. MEB	99	4,393	0,609	3,443	0,001*	4>2-3 9>3
	2. KBÜ	51	4,104	0,946			
	3. Sağlık Bak.	71	4,061	0,940			
	4. Valilik	61	4,557	0,441			
	5. Defterdarlık	25	4,140	0,920			
	6. Adliye	28	4,440	0,533			
	7. Belediye	25	4,260	0,610			
	8. Gelir Dairesi	24	4,208	0,780			
	9. SGK	28	4,571	0,426			
TOPLAM		412					

*p<0,05

Tablo 7. Kadınların Stres Düzeyinin Çalıştıkları Kuruma Göre Karşılaştırması

Kadınların genel stres düzeyi (F=6,843, p<0,05), sosyal destek alamama durumları (F=8,918, p<0,05) ve iş yükleri (F=3,443, p<0,05) çalıştıkları kurumlar açısından farklılık göstermektedir. Tukey testi sonuçlarına göre; MEB, Valilik ve SGK'da çalışan kadınların stres düzeyinin, KBÜ ve Sağlık Bakanlığına bağlı kurumlarda çalışan kadınlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Adliyede çalışan kadınların stres düzeyi ise KBÜ'de çalışan kadınlardan daha yüksek çıkmıştır. Sosyal destek konusunda, MEB, Valilik, Defterdarlık ve Adliyede çalışan kadınların KBÜ ve Sağlık Bakanlığına bağlı kurumlarda çalışan kadınlara göre daha az sosyal destek aldıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte Belediye ve Gelir Dairesinde çalışan kadınların da KBÜ'de çalışan kadınlardan daha az sosyal destek aldıkları tespit edilmiştir. Valilikte çalışan kadınların iş yükünün, KBÜ ve Sağlık Bakanlığına bağlı kurumlarda çalışan kadınlardan, SGK'da çalışan kadınların ise Sağlık Bakanlığına bağlı kurumlarda çalışan kadınlardan daha fazla çıkmıştır.

	Çalışılan Kurum	Ñ	X	SS	F	p	Tukey
Beceri Kullanma	1. MEB	99	3,723	0,782	1,219	0,286	
	2. KBÜ	51	3,509	1,172			
	3. Sağlık bak	71	3,751	1,049			
	4. Valilik	61	3,939	0,828			
	5. Defterdarlık	25	3,640	1,017			
	6. Adliye	28	3,821	0,867			
	7. Belediye	25	3,773	0,814			
	8. Gelir Dairesi	24	3,541	0,946			
	9. SGK	28	4,000	0,874			

Karar Verme	1. MEB	99	3,782	0,964	1,704	0,096
	2. KBÜ	51	3,372	1,019		
	3. Sağlık bak	71	3,387	1,109		
	4. Valilik	61	3,721	0,985		
	5. Defterdarlık	25	3,680	1,059		
	6. Adliye	28	3,357	1,161		
	7. Belediye	25	3,640	1,036		
	8. Gelir Dairesi	24	3,750	1,010		
	9. SGK	28	3,875	1,014		
TOPLAM		412				

*p<0,05

Tablo 8. Kadınların Stres Düzeyinin Çalıştıkları Kuruma Göre Karşılaştırması (Tablo 8 Devamı)

Kadınların becerilerini kullanma ve karar verme özgürlükleri çalıştıkları kurumlar açısından anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Dolayısıyla hem beceri kullanma hem de karar verme boyutlarında kadınların stres düzeylerinin birbirine yakın olduğu söylenebilir.

Kadınların stres düzeyinin çalışma sürelerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Tek Yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 9'de verilmiştir.

	Çalışma Süresi	N̄	X̄	SS	F	p	Tukey
Stres Düzeyi	1. 5 Yıldan Az	115	4,206	0,504	2,815	0,039*	1>3-4 2>4
	2. 5-10 Yıl	184	4,152	0,580			
	3. 11-15 Yıl	69	4,001	0,815			
	4. 16 Yıl ve Üstü	44	3,959	0,612			
Sosyal Destek	1. 5 Yıldan Az	115	4,455	0,665	5,463	0,001*	1>3-4 2>3
	2. 5-10 Yıl	184	4,353	0,763			
	3. 11-15 Yıl	69	4,024	1,137			
	4. 16 Yıl ve Üstü	44	4,049	0,912			
İş Yüğü	1. 5 Yıldan Az	115	4,394	0,624	1,787	0,149	
	2. 5-10 Yıl	184	4,321	0,720			
	3. 11-15 Yıl	69	4,241	0,891			
	4. 16 Yıl ve Üstü	44	4,109	0,814			
Beceri Kullanma	1. 5 Yıldan Az	115	3,768	0,898	0,036	0,991	
	2. 5-10 Yıl	184	3,731	0,884			
	3. 11-15 Yıl	69	3,748	1,062			
	4. 16 Yıl ve Üstü	44	3,750	1,032			
Karar Verme	1. 5 Yıldan Az	115	3,552	0,996	0,411	0,745	
	2. 5-10 Yıl	184	3,676	1,071			
	3. 11-15 Yıl	69	3,594	1,065			
	4. 16 Yıl ve Üstü	44	3,556	0,971			
TOPLAM		412					

*p<0,05

Tablo 9. Kadınların Stres Düzeyinin Çalışma Sürelerine Göre Karşılaştırması

Çalışma süresi açısından kadınları genel stres düzeyleri ($F=2,815$, $p<0,05$) ve sosyal destek ($F=5,463$, $p<0,05$) alamama durumları farklılık göstermektedir. Tukey testi sonuçlarına göre; 5 yıldan az çalışanların stres düzeyinin, 11-15 yıl ve 15 yılın üzerinde çalışanlardan, 5-10 yıldır çalışanların stres düzeyinin ise 15 yılın üzerinde çalışanlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 5 yıldan az süredir çalışan kadınların, 11-15 yıl ve 15 yılın üzerinde çalışanlardan, 5-10 yıldır çalışanların ise 5-10 yıldır çalışan kadınlardan daha az sosyal destek aldıkları söylenebilir.

Kadınların tükenmişlik düzeyinin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Tek Yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 10'de verilmiştir.

	Yaş	N	\bar{X}	SS	F	p	Tukey
Tükenmişlik Düzeyi	1. 30 Yaş ve Altı	105	4,016	0,742	1,667	0,174	
	2. 31-35 Yaş	101	4,039	0,692			
	3. 36-40 Yaş	113	4,156	0,470			
	4. 41 Yaş ve Üstü	93	3,962	0,689			
Duyarsızlaşma	1. 30 Yaş ve Altı	105	4,026	0,896	2,722	0,044*	3>1-2 3>4
	2. 31-35 Yaş	101	4,063	0,816			
	3. 36-40 Yaş	113	4,279	0,460			
	4. 41 Yaş ve Üstü	93	4,034	0,822			
Duygusal Tükenme	1. 30 Yaş ve Altı	105	4,074	0,841	2,204	0,087	
	2. 31-35 Yaş	101	4,065	0,818			
	3. 36-40 Yaş	113	4,279	0,460			
	4. 41 Yaş ve Üstü	93	4,077	0,764			
Başarı Duygusunun Azalması	1. 30 Yaş ve Altı	105	3,940	0,914	0,682	0,562	
	2. 31-35 Yaş	101	3,955	0,856			
	3. 36-40 Yaş	113	4,044	0,632			
	4. 41 Yaş ve Üstü	93	3,884	0,865			
TOPLAM		412					

* $p<0,05$

Tablo 10. Kadınların Tükenmişlik Düzeyinin Yaşlarına Göre Karşılaştırması

Tükenmişlik düzeyinin duyarsızlaşma ($F=2,722$, $p<0,05$) alt boyutunda yaşa göre anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Tukey testi sonuçlarına göre; 36-40 yaşında olan kişilerin diğer yaş gruplarındaki kişilere göre daha fazla işlerinde duyarsızlaştıkları görülmektedir.

Kadınların tükenmişlik düzeyinin medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t testi sonuçları Tablo 11'te verilmiştir.

	Medeni Durum	N	\bar{X}	SS	t	p
Tükenmişlik Düzeyi	1. Evli	228	4,082	0,689	1,185	0,237
	2. Bekâr	184	4,005	0,607		
Duyarsızlaşma	1. Evli	228	4,151	0,780	1,328	0,185
	2. Bekâr	184	4,051	0,745		
Duygusal Tükenme	1. Evli	228	4,174	0,749	1,399	0,162
	2. Bekâr	184	4,072	0,713		
Başarı Duygusunun Azalması	1. Evli	228	4,034	0,834	2,051	0,041*
	2. Bekâr	184	3,868	0,792		
TOPLAM		412				

* $p<0,05$

Tablo 11. Kadınların Tükenmişlik Düzeyinin Medeni Durumlarına Göre Karşılaştırması

Tablo 11’te görüldüğü üzere; bekâr veya boşanmış olan kadınların evli olan kadınlardan daha fazla işlerinde yetkin olduklarını düşündükleri ortaya çıkmıştır ($t=2,051$, $p<0,05$). Diğer boyutlarda ise evli ve boşanmış olan kadınların verdikleri cevapların birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Kadınların tükenmişlik düzeyinin aylık gelir durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Tek Yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 12’te verilmiştir.

	Aylık Gelir	N	\bar{X}	SS	F	p	Tukey
Tükenmişlik Düzeyi	1. 2500 TL ve Altı	76	3,917	0,802	3,048	0,029*	2>1
	2. 2501-3000 TL	96	4,185	0,588			
	3. 3001-3500 TL	144	4,078	0,559			
	4. 3501 TL ve Üstü	96	3,969	0,695			
Duyarsızlaşma	1. 2500 TL ve Altı	76	3,963	0,890	1,583	0,193	
	2. 2501-3000 TL	96	4,216	0,799			
	3. 3001-3500 TL	144	4,119	0,634			
	4. 3501 TL ve Üstü	96	4,091	0,797			
Duygusal Tükenme	1. 2500 TL ve Altı	76	3,963	0,890	3,062	0,028*	2>1
	2. 2501-3000 TL	96	4,295	0,650			
	3. 3001-3500 TL	144	4,129	0,627			
	4. 3501 TL ve Üstü	96	4,093	0,799			
Başarı Duygusunun Azalması	1. 2500 TL ve Altı	76	3,773	1,063	2,752	0,042*	2-3>1
	2. 2501-3000 TL	96	4,067	0,696			
	3. 3001-3500 TL	144	4,043	0,704			
	4. 3501 TL ve Üstü	96	3,875	0,847			
TOPLAM		412					

* $p<0,05$

Tablo 12. Kadınların Tükenmişlik Düzeyinin Aylık Gelir Durumlarına Göre Karşılaştırması

Kadınların genel tükenmişlik ($F=3,048$, $p<0,05$), duygusal tükenme ($F=3,062$, $p<0,05$) ve işlerinde yetkin olma ($F=2,752$, $p<0,05$) düzeylerinin aylık gelir durumlarına göre farklılık gösterdiği saptanmıştır. Tukey testi sonuçlarına göre; 2501-3000 TL geliri olanların, 2500 TL ve altında geliri olanlardan daha fazla kendilerini tükenmiş ve duygusal yönden tükenmiş hissettikleri söylenebilir. Bunun yanı sıra 2501-3000 TL ve 3001-3500 TL geliri olan kadınların, 2500 TL ve altında geliri olanlara göre işlerinde daha yetkin olamadıklarını düşündükleri ortaya çıkmıştır.

Kadınların tükenmişlik düzeyinin çocuklarının sayısına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Tek Yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 13’te verilmiştir.

	Çocuk Sayısı	N	\bar{X}	SS	F	p	Tukey
Tükenmişlik Düzeyi	1. Çocuğum Yok	69	3,969	0,615	4,625	0,003*	4>1-2
	2. 1 Çocuk	175	3,978	0,707			
	3. 2 Çocuk	120	4,073	0,612			
	4. 3 Çocuk ve Üstü	48	4,352	0,515			
Duyarsızlaşma	1. Çocuğum Yok	69	4,150	0,634	2,647	0,049*	4>2
	2. 1 Çocuk	175	4,009	0,847			
	3. 2 Çocuk	120	4,128	0,709			
	4. 3 Çocuk ve Üstü	48	4,345	0,716			

Duygusal Tükenme	1. Çocuğum Yok	69	4,150	0,634	3,441	0,017*	4>2
	2. 1 Çocuk	175	4,041	0,817			
	3. 2 Çocuk	120	4,128	0,709			
	4. 3 Çocuk ve Üstü	48	4,420	0,520			
Başarı Duygusunun Azalması	1. Çocuğum Yok	69	3,949	0,662	3,085	0,027*	4>2
	2. 1 Çocuk	175	3,854	0,917			
	3. 2 Çocuk	120	4,006	0,758			
	4. 3 Çocuk ve Üstü	48	4,244	0,726			
TOPLAM		412					

*p<0,05

Tablo 13. Kadınların Tükenmişlik Düzeyinin Çocuk Sayısına Göre Karşılaştırması

Çocuk sayısı itibariyle genel tükenmişlik ($F=4,625$, $p<0,05$) ve tükenmişliğin alt boyutları olan duyarsızlaşma ($F=2,647$, $p<0,05$), duygusal tükenme ($F=3,441$, $p<0,05$) ve başarı duygusunun azalması ($F=3,085$, $p<0,05$) boyutlarında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Tukey testi sonuçlarına göre; 3 ve üstü çocuğu olan kadınların, hiç çocuğu olmayan ve 1 çocuğu olan kadınlardan daha fazla kendilerini tükenmiş hissettikleri söylenebilir. Bununla birlikte 3 ve üstü çocuğu olan kadınların, 1 çocuğu olan kadınlardan daha fazla işlerinde duyarsız hale geldikleri ve duygusal yönden tükendikleri tespit edilmiştir. Ayrıca 3 ve üstü çocuğu olan kadınların, 1 çocuğu olan kadınlardan daha fazla kendilerini işte yetkin olarak göremedikleri söylenebilir.

Kadınların tükenmişlik düzeyinin mesleklerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Tek Yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 14'da verilmiştir.

	Meslek	N	\bar{X}	SS	F	p	Tukey
Tükenmişlik Düzeyi	1. Yönetici	54	3,529	0,879	9,424	0,000*	2-3>1 4-5>1 6>1
	2. Profesyonel İşler	56	4,019	0,771			
	3. İşçi	40	4,219	0,526			
	4. Akademisyen/Eğitimci	80	4,100	0,537			
	5. Teknik İşler	67	4,214	0,415			
	6. Devlet Memuru	115	4,113	0,583			
Duyarsızlaşma	1. Yönetici	54	3,559	1,095	7,611	0,000*	2-3>1 4-5>1 6>1
	2. Profesyonel İşler	56	4,103	0,817			
	3. İşçi	40	4,050	0,902			
	4. Akademisyen/Eğitimci	80	4,170	0,639			
	5. Teknik İşler	67	4,268	0,491			
	6. Devlet Memuru	115	4,247	0,592			
Duygusal Tükenme	1. Yönetici	54	3,559	1,095	8,599	0,000*	2-3>1 4-5>1 6>1
	2. Profesyonel İşler	56	4,107	0,820			
	3. İşçi	40	4,240	0,575			
	4. Akademisyen/Eğitimci	80	4,187	0,626			
	5. Teknik İşler	67	4,268	0,491			
	6. Devlet Memuru	115	4,247	0,592			

Başarı Duygusunun Azalması	1. Yönetici	54	3,263	1,243	10,843	0,000*	2-3>1 4-5>1 6>1
	2. Profesyonel İşler	56	3,968	0,876			
	3. İşçi	40	4,175	0,716			
	4. Akademisyen/Eğitimci	80	4,015	0,673			
	5. Teknik İşler	67	4,190	0,557			
	6. Devlet Memuru	115	4,034	0,611			
TOPLAM		412					

*p<0,05

Tablo 14. Kadınların Tükenmişlik Düzeyinin Mesleklerine Göre Karşılaştırması

Meslekler itibarıyla kadınların genel tükenmişlik (F=9,424, p<0,05), duyarsızlaşma (F=7,611, p<0,05), duygusal tükenme (F=8,599, p<0,05) ve başarı duygusunun azalması (F=10,843, p<0,05) düzeylerinde anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Tukey testi sonuçlarına göre; yönetici olan kadınların genel tükenmişlik, duyarsızlaşma, duygusal tükenme ve yetkin olmama düzeyleri, diğer mesleğe sahip olan kadınlardan daha düşük çıkmıştır.

Kadınların tükenmişlik düzeyinin çalıştıkları kuruma göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Tek Yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 15'de verilmiştir.

	Çalışılan Kurum	N	\bar{X}	SS	F	p	Tukey
Tükenmişlik Düzeyi	1. MEB	99	4,142	0,536	2,573	0,010*	1-4>2
	2. KBÜ	51	3,766	0,917			
	3. Sağlık bak	71	3,955	0,772			
	4. Valilik	61	4,216	0,429			
	5. Defterdarlık	25	3,947	0,855			
	6. Adliye	28	4,085	0,343			
	7. Belediye	25	4,024	0,572			
	8. Gelir Dairesi	24	3,987	0,392			
	9. SGK	28	4,225	0,667			
Duyarsızlaşma	1. MEB	99	4,236	0,566	1,324	0,229	
	2. KBÜ	51	3,933	1,011			
	3. Sağlık bak	71	3,952	0,927			
	4. Valilik	61	4,163	0,756			
	5. Defterdarlık	25	3,968	0,849			
	6. Adliye	28	4,200	0,536			
	7. Belediye	25	4,112	0,597			
	8. Gelir Dairesi	24	4,200	0,580			
	9. SGK	28	4,178	0,774			
Duygusal Tükenme	1. MEB	99	4,236	0,566	1,985	0,047*	1-4>2 6-8>2 7-9>2
	2. KBÜ	51	3,933	1,011			
	3. Sağlık bak	71	3,952	0,927			
	4. Valilik	61	4,314	0,462			
	5. Defterdarlık	25	3,968	0,849			
	6. Adliye	28	4,200	0,536			
	7. Belediye	25	4,112	0,597			
	8. Gelir Dairesi	24	4,200	0,580			
	9. SGK	28	4,178	0,774			

Başarı Duygusunun Azalması	1. MEB	99	4,078	0,596	3,297	0,001*	1-4>2
	2. KBÜ	51	3,490	1,097			
	3. Sağlık bak	71	3,859	0,965			
	4. Valilik	61	4,176	0,612			
	5. Defterdarlık	25	3,940	0,979			
	6. Adliye	28	4,071	0,560			
	7. Belediye	25	3,980	0,753			
	8. Gelir Dairesi	24	3,958	0,569			
	9. SGK	28	4,071	0,927			
TOPLAM		412					

*p<0,05

Tablo 15. Kadınların Tükenmişlik Düzeyinin Çalıştıkları Kuruma Göre Karşılaştırması

Kadınların çalıştıkları kurumları itibariyle genel tükenmişlik ($F=2,573$, $p<0,05$), duygusal tükenme ($F=1,985$, $p<0,05$) ve yetkin olma ($F=3,297$, $p<0,05$) düzeyleri anlamlı farklılık göstermektedir. Tukey testi sonuçlarına göre; MEB ve Valilikte çalışan kadınların tükenmişlik düzeyleri, KBÜ'de çalışan kadınlara göre daha yüksek çıkmıştır.

MEB, Valilik, Adliye, Belediye, Gelir Dairesi ve SGK'da çalışan kadınların duygusal tükenme düzeyleri, KBÜ'de çalışan kadınlara göre daha yüksektir. Bununla birlikte MEB ve Valilikte çalışan kadınların işlerinde yetkin olma düzeyleri, KBÜ'de çalışan kadınlara göre daha düşüktür.

Kadınların tükenmişlik düzeyinin çalışma sürelerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Tek Yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 16'de verilmiştir.

	Çalışma Süresi	N	\bar{X}	SS	F	p	Tukey
Tükenmişlik Düzeyi	1. 5 Yıdan Az	115	4,169	0,511	2,885	0,036*	1>3-4
	2. 5-10 Yıl	184	4,052	0,614			
	3. 11-15 Yıl	69	3,936	0,847			
	4. 16 Yıl ve Üstü	44	3,889	0,753			
Duyarsızlaşma	1. 5 Yıdan Az	115	4,187	0,727	1,538	0,204	
	2. 5-10 Yıl	184	4,129	0,686			
	3. 11-15 Yıl	69	3,950	0,957			
	4. 16 Yıl ve Üstü	44	4,045	0,826			
Duygusal Tükenme	1. 5 Yıdan Az	115	4,266	0,583	2,921	0,034*	1>3
	2. 5-10 Yıl	184	4,130	0,687			
	3. 11-15 Yıl	69	3,950	0,957			
	4. 16 Yıl ve Üstü	44	4,045	0,826			
Başarı Duygusunun Azalması	1. 5 Yıdan Az	115	4,080	0,675	2,817	0,039*	1-2>4
	2. 5-10 Yıl	184	3,991	0,784			
	3. 11-15 Yıl	69	3,826	0,991			
	4. 16 Yıl ve Üstü	44	3,721	0,946			
TOPLAM		412					

*p<0,05

Tablo 16. Kadınların Tükenmişlik Düzeyinin Çalışma Sürelerine Göre Karşılaştırması

Çalışma süresi açısından kadınların genel tükenmişlik ($F=2,885$, $p<0,05$), duygusal tükenme ($F=2,921$, $p<0,05$) ve işlerinde yetkin olma ($F=2,817$, $p<0,05$) düzeylerinin anlamlı farklılıklar gösterdiği belirlenmiştir. Tukey testi sonuçlarına göre; 5 yıldan az çalışan kadınların tükenmişlik

düzeylerinin, 11-15 yıl ve 15 yılın üzerinde çalışanlardan daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Duygusal tükenme konusunda 5 yıldan az çalışan kadınların, 11-15 yıldır çalışan kadınlardan daha fazla kendilerini tükenmiş olarak hissettikleri söylenebilir. Ayrıca 5 yıldan az ve 5-10 yıldır çalışan kadınların, işlerinde 15 ve üstü yıldır çalışan kadınlardan daha az yetkin olduklarını düşündükleri saptanmıştır.

Tablo 18'de kadınların stres düzeylerinin, tükenmişlik düzeyleriyle olan ilişkisi analiz edilmiştir.

Pearson Korelasyon		Stres Düzeyi	Sosyal Destek	İş Yükü	Beceri Kullanma	Karar Verme
Tükenmişlik Düzeyi	R	0,703*	0,542*	0,546*	0,537*	0,320*
	P	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Duyarsızlaşma	R	0,611*	0,514*	0,465*	0,392*	0,304*
	P	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Duygusal Tükenme	R	0,934*	0,546*	0,505*	0,331*	0,290*
	P	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Başarı Duygusunun Azalması	R	0,602*	0,496*	0,431*	0,305*	0,322*
	P	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

Tablo 17. Stres Düzeyinin Tükenmişlik Düzeyi ile İlişkisi

Tablo 17'deki sonuçlara göre; kadınların stres düzeyi ile tükenmişlik düzeyi arasında pozitif yönlü yüksek ($r=0,703$), duyarsızlaşma boyutuyla orta ($r=0,611$), duygusal tükenme boyutuyla çok yüksek ($r=0,934$) ve başarı duygusunun azalması boyutuyla orta ($r=0,602$) düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir. Stresin alt boyutu olan sosyal destek boyutu ile tükenmişlik düzeyi arasında pozitif yönlü orta ($r=0,542$), duyarsızlaşma arasında orta ($r=0,514$), duygusal tükenme arasında orta ($r=0,546$) ve başarı duygusunun azalması arasında orta ($r=0,496$) düzeyde bir ilişki vardır. Stresin alt boyutu olan iş yükü boyutu ile tükenmişlik düzeyi arasında pozitif yönlü orta ($r=0,546$), duyarsızlaşma arasında zayıf ($r=0,465$), duygusal tükenme arasında orta ($r=0,505$) ve başarı duygusunun azalması arasında zayıf ($r=0,431$) düzeyde bir ilişki vardır. Stresin alt boyutu olan beceri kullanma boyutu ile tükenmişlik düzeyi arasında pozitif yönlü orta ($r=0,537$), duyarsızlaşma arasında zayıf ($r=0,392$), duygusal tükenme arasında zayıf ($r=0,331$) ve başarı duygusunun azalması arasında zayıf ($r=0,305$) düzeyde bir ilişki vardır. Stresin alt boyutu olan karar verme özgürlüğü boyutu ile tükenmişlik düzeyi arasında pozitif yönlü zayıf ($r=0,320$), duyarsızlaşma arasında zayıf ($r=0,304$), duygusal tükenme arasında zayıf ($r=0,290$) ve başarı duygusunun azalması arasında zayıf ($r=0,322$) düzeyde bir ilişki bulunmuştur.

Kadınların stres düzeyinin, tükenmişlik düzeyleri üzerinde etkisi olup olmadığını tespit etmek amacıyla basit regresyon analizi yapılarak stresin tükenmişlik düzeyi üzerindeki etkisine yönelik sonuçlar Tablo 18'de sunulmuştur.

Model	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p
	B	Std. Hata	Beta		
Sabit	0,998	0,156		6,378	0,000*
Stres Düzeyi	0,741	0,038	0,698	19,711	0,000*
R	0,698				
R ²	0,487				
Düzeltilmiş R ²	0,485				
Standart Hata	0,469				
F	388,538				0,000*

* $p<0,05$

Tablo 18. Stres Düzeyinin Tükenmişlik Düzeyi Etkisine Yönelik Bulgular

Çalışan kadınların stres düzeyiyle ilgili düzeltilmiş determinasyon katsayısı %48,5'tir. Başka bir deyişle kadınların tükenmişlik düzeylerinde yaşanan değişimin %48,5'i stres düzeyinde yaşanan değişimle açıklanmaktadır. Modelin F değeri 388,538 ve anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ 'tir. Bu sonuç, modelin %95 güven aralığında anlamlı olduğunu göstermektedir. Modelde bağımsız değişken stres düzeyinin katsayısı 0,741 ve t değeri 19,711 olup anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ 'tir. Bu çerçevede; stres düzeyinde yaşanan bir birimlik artış, kadınların tükenmişlik düzeylerine 0,741 birim etki etmektedir.

4. Değerlendirme Ve Sonuç

Modern dünya hem özel hem de iş hayatında kadının yükünü önemli ölçüde arttırmıştır. Günümüzde kadının iyi bir anne ve eş olmanın dışında çalışma hayatında da önemli rolleri bulunmaktadır. Özel yaşamında işi bir hayli yüklü olan kadın, çalışma hayatının getirmiş olduğu zorluklar nedeniyle de sıkışma hissi, kaygı, strese maruz kalabilmekte ve bu durum kadını tükenmişliğe itebilmektedir (Bayer, 2013, s. 108). Bu nedenler göz önüne alınarak araştırmada kadınların, işlerinin öneminden ve potansiyel yararlılığından kuşku duydukları tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu kuşkunun işe olan ilgi ve isteklerinin azalmasına neden olduğu söylenebilir. Kadınların sabah kalkıp yeni bir iş gününe başlamak zorunda kaldıklarını düşündüklerinde kendilerini yorgun hissettikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte iş yerindeki bir günün sonunda kendilerini bitkin hissettikleri, bu iş yerinde çalışmanın kendileri için bir yük olduğu ve işlerinden hem duygusal olarak hem de fiziksel olarak yıldıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Kadınlar, yaptıkları işe başladıkları günden beri birçok ilginç şey öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte kadınların, iş esnasında yapılan şeylerde etkin olmadıkları ve karşılaştıkları problemleri etkili bir şekilde çözemedikleri için birer iyi çalışan olmadıklarını düşündükleri tespit edilmiştir.

Araştırmada çalışan kadınların stres düzeylerinin, demografik özelliklerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Bu çerçevede kadınların stres düzeylerinin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği, dolayısıyla tüm boyutlarda kadınların stres düzeylerinin birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir. Kadınların iş yaşamında ve özel yaşamlarında sorumluluklarının erkeklere oranla daha fazla olmasından dolayı yaş ve medeni durumları bakımından tüm kadınların stres düzeyinin aynı olabileceği söylenebilir.

Bu sonuç, Korkmaz ve Ceylan'ın (2012) sonuçlarıyla uyumlu çıkmıştır. Ancak Kabul (2016) ve Güllüoğlu (2012) yaptıkları çalışmalarda, yaş oranı azaldıkça stres düzeyinin arttığını tespit etmiştir. Tavlı ve Ünsal (2016) ise katılımcıların yaş oranı arttıkça sosyal destek alamadıkları için strese maruz kaldıklarını tespit etmiştir. Yaş grupları açısından Demir (2017), iş yükünden kaynaklanan stres düzeyinin anlamlı farklılık gösterdiğini belirlemiştir. Çalışmada, Aydın'ın (2012) ulaştığı sonuçlar gibi evli ve bekârların stres düzeyi arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Ancak bekâr veya boşanmış olan kadınların, evli olanlardan daha fazla işleriyle ilgili olarak karar verme özgürlüğüne sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Bu durumun sebeplerinden bazılarının; evli kadınların hiç evlenmemiş ve çocuğu olmayan kadınlara kıyasla eşlerinin şehir/yer değişikliklerine el verir işleri olmaması durumunda (esnaf gibi..) kariyerlerinin gereği için bile olsa her zaman şehir değiştiremeyecek olmaları, birden fazla şehire belirli aralıklarla tayin olma ve orada çalışma durumu gerektiren işlere geçmeyi planlama ve karar aşamasında, eşlerinin de iş durumunu hesaba katmaları gerekliliğinin olması gibi sebepler olduğu düşünülmektedir. Bu durum çocuğu olan boşanmış kadınlarda da farklı şekilde strese sebep olabilmekte, boşanma neticesinde kadının çocuğunun babası olan eski eşi ile anne-baba-çocuk bütünlüğünü sağlamak durumunda olması gerekliliği gereği, işle ilgili şehir değişikliğine karar verirken kısıtlanma ve sonucunda stres doğabilmektedir.

Türkgüngör (2009) yaptığı çalışmada stres düzeyinin gelir açısından anlamlı bir farklılık göstermediğini bulmuştur. Ancak bu çalışmada, geliri 2501-3000 TL olan kadınların stres düzeyinin 3501 TL ve üzerinde geliri olanlara göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Kadınların gelir düzeyinin düşük olması; ekonomik zorlukların maddiyat ile ilişkisi düşünülünce, günümüz koşullarında gelir düzeyi yüksek olanlara kıyasla daha fazla kaygıya neden olabilmekte ve bu da stres düzeylerine etki edebilmektedir. Bu sonuç, Selvi ve arkadaşlarının (2014) sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Bununla birlikte 2501-3000 TL geliri olanların, 3501 TL ve üstü geliri olanlara göre, 3001-3500 TL geliri olanların ise 2500 TL ve altı ile 3501 TL ve üstü geliri olanlara göre daha az sosyal destek aldıkları ortaya

çıkıştır. İş yükü konusunda, 2501-3000 TL ve 3001-3500 TL geliri olanların iş yükünün, 2500 TL ve altı geliri olanlar ile 3501 TL ve üstü geliri olanlardan daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmada 3 ve üstü çocuğu olan kadınların stres düzeyinin, 1 çocuğu olandan ve hiç çocuğu olmayandan daha fazla olduğu söylenebilir. Çocuk sayısının fazla olması beraberinde sorumlulukların da artmasına neden olmaktadır ve her bir çocuğun hayata hazırlanması çok zor olduğu için kadınların stres düzeyinin artmasına neden olduğu söylenebilir. Çalışan annelerin çalıştıkları süre içerisinde; çocuklarının bakımını kimin yapacağı, çocuklarına bakım verecek olan kişinin çocuklarının ihtiyaçlarını yeterince ve zamanında karşılayıp/karşılamayacağı, iş yerine gitme neticesinde çocukların yanında olamama durumunun çocuk ile bağlanmayı etkileyip/etkilemeyeceği gibi durumlara dair endişeler günümüzde hala kadınlar açısından bazı durumlarda suçluluk duygusu, vicdan yükü yaratabilmekte ve neticesinde strese sebep olabilmektedir. Çocuk sayısının artması bu durumu daha da karmaşık hale getirebilmektedir.

Akgün (2010) yaptığı çalışmada yönetici konumundaki kişilerin diğer kişilerden daha yoğun strese maruz kaldıklarını tespit etmiştir. Ancak bu çalışmada yöneticilerin diğer meslek gruplarına göre daha az stresli oldukları, sosyal destek alabildikleri, iş yüklerinin az olduğu ve becerilerini daha iyi kullanabildikleri söylenebilir. Yönetici olarak çalışan kadınların birçoğu, yönetici olmayan kadınlara kıyasla daha fazla yetki sahibi olduğundan dolayı işleri ile ilgili daha özgür karar verebilmekte, doğrudan idarecilik yetkisi gerektirmeyen ve çok fazla ayrıntı içeren işlere yönetici olmayanlara kıyasla daha az maruz kalabilmekte ve birtakım işleri astlarına yaptırabilme özgürlüğüne daha fazla sahip olabilmektedirler. Böylece bazı durumlarda iş hayatı dışındaki sorumluluklarını daha rahat yerine getirebildikleri için iş yaşamındaki stres düzeylerinin daha düşük çıkmasına sebebiyet verdiği söylenilebilir. Bu sonuçlar, Türkgüngör'ün (2009) ulaştığı sonuçlarla paralellik göstermektedir.

Kurumlar açısından Serinkan vd. (2012) yaptıkları çalışmada stres düzeyi arasında bir farklılık olmadığını belirlemişlerdir. Ancak bu çalışmada MEB, Valilik ve SGK'da çalışan kadınların stres düzeyinin, KBÜ ve Sağlık Bakanlığına bağlı kurumlarda çalışan kadınlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Adliyede çalışan kadınların stres düzeyi ise KBÜ'de çalışan kadınlardan daha yüksek çıkmıştır. Sosyal destek konusunda, MEB, Valilik, Defterdarlık ve Adliyede çalışan kadınların KBÜ ve Sağlık Bakanlığına bağlı kurumlarda çalışan kadınlara göre daha az sosyal destek aldıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte Belediye ve Gelir Dairesinde çalışan kadınların da KBÜ'de çalışan kadınlardan daha az sosyal destek aldıkları tespit edilmiştir. Valilikte çalışan kadınların iş yükünün, KBÜ ve Sağlık Bakanlığına bağlı kurumlarda çalışan kadınlardan, SGK'da çalışan kadınların ise Sağlık Bakanlığına bağlı kurumlarda çalışan kadınlardan daha fazla çıkmıştır.

Çalışma süresi açısından 5 yıldan az çalışanların stres düzeyinin, 11-15 yıl ve 15 yılın üzerinde çalışanlardan, 5-10 yıldır çalışanların stres düzeyinin ise 15 yılın üzerinde çalışanlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Yeni işe başlayan ve iş hayatında daha az iş tecrübesi olan kadınların; hem çalışmaya başladığı şehre/semte alışamama, hem çalışma-ev-sosyal hayatı birlikte yürütmeye alışmakta zorlanma, hem de çalıştıkları iş yerindeki kurum hafızasına, iş arkadaşlarına ve çalışma ortamına yabancı olabildikleri durumlara daha fazla maruz kalabildikleri düşünülmektedir. Çalışma hayatına yeni giren kadınların, bu gibi durumların çözümüne ilişkin tecrübelerinin daha az olması dolayısıyla stres düzeylerinin daha uzun süre çalışmışlığı olan diğer gruptaki kadınlardan daha fazla çıkmış olabileceği düşünülmektedir. Bu sonuçlar, Kabul'ün (2016) ulaştığı sonuçlar ile Uzun ve Yiğit'in (2011) ulaştığı sonuçlarla paralellik göstermektedir. Ancak Korkmaz ve Ceylan (2012), yaptıkları çalışmada çalışma süresi açısından herhangi bir farklılık tespit etmemişlerdir. Bunun yanı sıra 5 yıldan az süredir çalışan kadınların, 11-15 yıl ve 15 yılın üzerinde çalışanlardan, 5-10 yıldır çalışanların ise 5-10 yıldır çalışan kadınlardan daha az sosyal destek aldıkları söylenebilir.

Araştırmada çalışan kadınların tükenmişlik düzeylerinin, demografik özelliklerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Bu çerçevede 36-40 yaşında olan kişilerin diğer yaş gruplarındaki kişilere göre daha fazla işlerinde duyarsızlaştıkları görülmektedir. Ardic ve Polatçı (2008), yaptıkları çalışmada duygusal tükenme ile ilgili benzer bir sonuca ulaşmıştır. Duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt boyutların yaşa göre farklılık gösterdiğini tespit etmiştir. Bu çerçevede 21-30 yaş grubundaki akademisyenlerin 31-50 yaş grubunda olan akademisyenlere göre daha fazla duyarsızlaştıkları ve kişisel başarı boyutunda ise 40 yaşın üzerinde olan akademisyenlerin, 21-40 yaş

grubundaki kişilere göre daha yüksek düzeyde kişisel başarı sergilediklerini belirlemiştir. Akademik kariyer hayatına yeni girmiş kadınların yapmış oldukları işlerin daha fazla zihinsel zindelik gerektirdiği, ancak işe yeni başlama ve iş hayatına alışma durumları arasında zihinsel olarak rahat olamayan kadınların daha fazla işlerine karşı duyarsızlaşabildikleri söylenebilir.

Literatürde (Cordes ve Dougherty, 1993; Torun, 1997; Çimen, 2000; Maslach vd., 2001) hiç evlenmemiş ve boşanmış olanlar ile evli olup çocuğu olmayanların daha fazla tükenmişlik yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu çalışmada ise medeni durum açısından kadınların tükenmişlik düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak medeni durum açısında bekâr veya boşanmış olan kadınların, evli olan kadınlardan daha fazla işlerinde yetkin olduklarını düşündükleri ortaya çıkmıştır. Çalışmada 2501-3000 TL geliri olanların, 2500 TL ve altında geliri olanlardan daha fazla kendilerini tükenmiş ve duygusal yönden tükenmiş hissettikleri söylenebilir. Bunun yanı sıra 2501-3000 TL ve 3001-3500 TL geliri olan kadınların, 2500 TL ve altında geliri olanlara göre işlerinde daha az yetkin olduklarını düşündükleri ortaya çıkmıştır. Çocuk sayısı itibariyle 3 ve üstü çocuğu olan kadınların, hiç çocuğu olmayan ve 1 çocuğu olan kadınlardan daha fazla kendilerini tükenmiş hissettikleri söylenebilir. Kadınların iş hayatının içine girmesi ile birlikte; çocuklarına bakım, eğitim, zaman ayırma, aktivite yapma vb. ihtiyaçlarına yeteri düzeyde ve zaman kaybetmeksizin yerine getirmelerine engel durumların ortaya çıkabildiği, çocuk sayısı arttıkça bu sorumlulukların da arttığı ve karşılanmakta zorlandığı bilinmektedir. Bu durum annelerin kendilerini çocuklarına yetemediklerini düşünmelerine, ellerinde olmayan sebeplerle bile olsa çalışma hayatı yüzünden çocuklarını ihmal edebildiklerini düşünerek vicdanen rahatsızlık duyabilmelerine, bu sebeple yetersiz hissetmelerine neden olabilmektedir. Bunun yanında çocuk sayısı arttıkça; aynı oranda eş, diğer aile bireyleri ve sosyal çevreden yeteri kadar maddi ve manevi desteklerin artmadığı durumların da olduğu düşünülürse, tüm bunlar sonucunda tükenmişliklerinin de çocuk sayısı arttıkça kaçınılmaksızın artabileceği söylenilebilir. Bununla birlikte araştırmada 3 ve üstü çocuğu olan kadınların, 1 çocuğu olan kadınlardan daha fazla işlerinde duyarsız hale geldikleri ve duygusal yönden tükendikleri tespit edilmiştir. Ayrıca 3 ve üstü çocuğu olan kadınların, 1 çocuğu olan kadınlardan daha az kendilerini işte yetkin gördükleri söylenebilir. Bu sonuç Ardıç ve Polatçı'nın (2008) bulgularıyla örtüşmektedir.

Meslekler itibariyle yönetici olan kadınların genel tükenmişlik, duyarsızlaşma, duygusal tükenme ve yetkin olmama düzeyleri, diğer mesleğe sahip olan kadınlardan daha düşük çıkmıştır. Araştırmaya katılan yönetici kadınların iş hayatlarında yönetici durumda olmayan kadınlara oranla idarecilik vasıfları gereği işleri ile ilgili daha fazla karar ve söz sahibi olabilmeye özgürlüğüne sahip olabildiklerinden dolayı düşük düzeyde yetkin olamama duygusu ve tükenmişlik yaşayabilecekleri düşünülmektedir. Kadınların çalıştıkları kurumlar itibariyle MEB ve Valilikte çalışan kadınların tükenmişlik düzeyleri, KBÜ'de çalışan kadınlara göre daha yüksek çıkmıştır. MEB, Valilik, Adliye, Belediye, Gelir Dairesi ve SGK'da çalışan kadınların duygusal tükenme düzeyleri, KBÜ'de çalışan kadınlara göre daha yüksektir. Bununla birlikte MEB ve Valilikte çalışan kadınların işlerinde yetkin olma düzeyleri, KBÜ'de çalışan kadınlara göre daha düşük çıkmıştır. Çalışma süresi açısından 5 yıldan az çalışan kadınların tükenmişlik düzeylerinin, 11-15 yıl ve 15 yılın üzerinde çalışanlardan daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Duygusal tükenme konusunda 5 yıldan az çalışan kadınların, 11-15 yıldır çalışan kadınlardan daha fazla kendilerini tükenmiş olarak hissettikleri söylenebilir. Ayrıca 5 yıldan az ve 5-10 yıldır çalışan kadınların, işlerinde 15 ve üstü yıldır çalışan kadınlardan daha az yetkin olduklarını düşündükleri saptanmıştır. Bu sonuç Ergin (1992), Sucuoğlu ve Kuloğlu'nun (1996) tespitleriyle paralellik göstermektedir.

Araştırma sonuçları, stres düzeyinde yaşanan bir birimlik artışın, kadınların tükenmişlik düzeylerine 0,741 birim etki ettiğini göstermiştir. Tükenmişlik düzeyinin alt boyutu olan duyarsızlaşma boyutunu ise; sosyal destek almama 0,268 birim, iş yükü 0,226 birim, beceri kullanamama 0,172 birim ve karar verme özgürlüğüne sahip olamamanın 0,102 birim arttırdığı belirlenmiştir. Tükenmişlik düzeyinin alt boyutu olan duygusal tükenme boyutunu ise; sosyal destek almama 0,261 birim, iş yükü 0,235 birim, becerileri kullanamama 0,201 birim ve karar verme özgürlüğüne sahip olamama 0,109 birim arttırmaktadır. Tükenmişlik düzeyinin alt boyutu olan başarı duygusunun azalması boyutunu da; sosyal destek almama 0,301 birim, iş yükü 0,217 birim, becerileri kullanamama 0,108 birim ve karar verme özgürlüğüne sahip olamamanın 0,131 birim arttırdığı tespit edilmiştir.

Yazar Katkıları

Bu makale, Doç. Dr. Sinan Yılmaz'ın danışmanlığında Gökçe Derin Güven tarafından hazırlanan "Çocuk Sahibi Çalışan Kadınların Stres Düzeylerinin Tükenmişlik Düzeyleri Üzerine Etkisi" başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir. Makalenin ana metni Gökçe Derin Güven tarafından yazılmıştır. Hazırlanan metnin makale formatında yeniden düzenlenmesi, yazım hatalarının düzeltilmesi, İngilizce özet ve genişletilmiş özeti yazarlığı Doç. Dr. Sinan Yılmaz tarafından yapılmıştır. Yazar katkıları Yazar 1: %50, Yazar 2: %50 şeklindedir

Kaynakça

- 2001 Yılı Aile Raporu (2002). (Ed. Çaylıoğlu, İ.). Aile içi ilişkiler komisyonu. 3. Ailede Rol ve Sorumluluklar. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Yayın No:120.
- Adak, N. (2007). Kadınların ikilemi: iş ve aile yaşamı. *Sosyoloji Dergisi Ülgen Oskay'a Armağan Özel Sayısı (Hakemsiz Sayı)*, 17, 137-152.
- Akgül, A. ve Çevik, O. (2003). İstatistiksel analiz teknikleri, SPSS'te işletme yönetimi uygulamaları. Ankara: Emek Ofset Ltd. Şti.
- Akgün, S. (2010). Örgütsel stresin çalışan kadınların verimliliğine etkisi: seramik sektöründe bir uygulama. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.*
- Aksoy, A. ve Kutluca, F. (2005). Çalışma hayatında stres kaynakları, stres belirtileri ve stres sonuçlarının incelenmesi üzerine bir araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (49), 458-486.
- Ardıç, K. ve Polatçı, S. (2008). Tükenmişlik sendromu akademisyenler üzerinde bir uygulama (göü örneği). *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 69-96.
- Attanapola, C. T. (2004). Changing gender roles and health impacts among female workers in export-processing industries in Sri Lanka. *Social Science and Medicine*, 58, 2301-2312.
- Aydın, İ. (2012). Örgütsel stres kaynakları ve yönetimi: yozgat emniyet müdürlüğü bünyesindeki bir uygulama. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.*
- Aydın, Ş. (2004). Örgütsel stres yönetimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (3), 49-74.
- Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (8), 101-129.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.
- Cam, E. (2004). Çalışma yaşamında stres ve kamu kesiminde kadın çalışanlar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, s. 1-10.
- Christensen, B. L., Johnson, R. B. Turner, L. A. (2015). *Research methods, design and analysis*. Twelfth Edition, England: Pearson Education Limited.
- Cordes, C. L. ve Dougherty, T. W. (1993). A review and in integration of research on job burnout. *Academy of Management Review*, 18 (4), 621-656.
- Çapri, B., Gündüz, B. ve Gökçakan, Z. (2011). Maslach tükenmişlik envanteri-öğrenci formu'nun (MTE-ÖF) türkçe'ye uyarlaması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (40), 134-147.
- Çimen, M. (2000). Türk silahlı kuvvetleri sağlık personelinin tükenmişlik, iş doyumunu, kuruma bağlılık ve işten ayrılma niyetlerine ilişkin bir alan araştırması. *Yayımlanmamış Doktora Tezi, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.*
- Demir, H. (2017). Sosyal güvenlik alanında çalışan kamu personellerinin örgütsel stres kaynaklarının incelenmesi: bitlis ve siirt sosyal güvenlik il müdürlüğü örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.*
- Ergin, C. (1992). Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve maslach tükenmişlik ölçeğinin uyarlanması. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, 22-25 Eylül 1992, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Erkuş, A. (2009). Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Guntaka, J. ve Nagaraju, B. (2014). Stress at work: how do women employees cope. *Indian Journal of Research*, 3 (1), 25-28.
- Güllüoğlu, Ö. (2012). Yerel televizyon çalışanlarının örgütsel stres faktörleri: Kayseri ilinde bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (43), 77-104.
- Işıtan, i., & Gökler, R. (2012). Modern Çağın Hastalığı; Stres ve Etkileri / The Disease of Modern Era; Stress and its Effects. *Journal of History Culture and Art Research*, 1(3), 154-168. <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/63> adresinden erişildi.
- İmamoğlu, E. O. (1991). Aile içinde kadın-erkek rolleri. *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını.
- Jones, F. ve Bright, J. (2001). *Stress: myth, theory and research*. England: Prentice-Hall.
- Kabul, M. (2016). Çalışanların örgütsel stres kaynakları ve stresle başa çıkma yöntemleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kayış, A. (2009). Güvenirlilik analizi. (Kalaycı Ş. Ed.), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Khezerlou, E. (2013). Administrational Factors as Predictors of Teacher Burnout across Iranian and Turkish EFL Teachers. *Journal of History Culture and Art Research*, 2(2), 57-68. <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/230> adresinden erişildi.
- Korkmaz, M. ve Ceylan, B. (2012). Örgütsel stres yönetimi ve stresin istanbul büyükşehir belediyesi çalışanlarının iş performansı üzerine etkisinin uygulamalı olarak incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 313-344.
- Maslach, C. Schaufeli, W. B. ve Leiter, M. P. (2001). Job burnout. *Annual Reviews of Psychology*, 52, 397-422.
- Nakip, M. (2013). *Pazarlama araştırma teknikleri*. 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Nergiz, N. ve Tokmakçı, E. (2011). Çalışma yaşamında kadının tükenmişliği: aile-iş-sosyal yaşam açısından tükenmişlik (Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği). *E-Journal of Yaşar University*, 6 (24-41).
- Onat, Ü. (1993). Gecekondu kadının kente özgü düşünce ve davranışlar geliştirme süreci. Ankara: Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayın No. 73, ss. 23-30.
- Özdamar, K. (2004). Paket programlar ile istatistiksel veri analizi-I. Genişletilmiş 5. Baskı, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özkalp, E. (1989). Örgütlerde stres. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İ. İ. B. F. Cilt*, VII, Sayı 1.
- Özyer, K., Kanbur, A., Kanbur, E., ve Seçgin, Y. (2013). Arkadaşlık mutluluk getirir mi? İşyeri arkadaşlığı ile tükenmişlik ilişkisi üzerine bir araştırma. 1. Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı (ss. 16-21), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Rudaleva, I., & Mustafin, A. (2017). The Impact of Stress Stability on Job Satisfaction and the Quality of Human Capital. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(5), 333-341. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v6i5.1252>
- Sayapathi, B. S., Denis, N., & Su Ting, A. (2020). Occupational Stress and Burnout among Staffs in Hospitals: A Systematic Review. *Journal of History Culture and Art Research*, 9(2), 425-431. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i2.2695>
- Selvi, S., Erdem, Y. ve Kayar, Y. (2014). Örgütsel stres kaynakları ve baş etme yolları: tekirdağ adliyesi örneği. *Balkan Journal of Social Science*, 3 (6), 56-75.
- Serinkan, C., Kaymakçı, K., Alişan, U. ve Avcık, C. (2012). Kamu sektöründe örgütsel stres ve kariyer: denizli'de yapılan bir araştırma. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4 (1), 21-32.
- Sucuoğlu, B. ve Kuloğlu, N. (1996). Özürlü çocuklarla çalışan öğretmenlerde tükenmişliğin değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10 (36), 44-60.
- Tavlı, F. ve Ünsal, G. (2016). Fabrika çalışanlarının stres kaynakları ve stresle başa çıkma tutumlarının değerlendirilmesi. *Journal of Academic Research in Nursing*, 2 (1), 9-15.

Theorell, T., vd. (1998). Changes in job strain in relation to changes in physiological state. Scand J Work Environ Health, 14, 189-196.

Torun, A. (1997). Stres ve tükenmişlik. Endüstri ve Örgüt Psikolojisi (ss. 43-53), İstanbul: Türk Psikologlar Derneği ve Kalite Derneği Ortak Yayını.

Türkgüngör, S. P. (2009). Örgütsel stres ve çözüm yollarında cinsiyet faktörü: bir örnek olay. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Ulus, T., İnce, C. H., Aliustaoğlu, F. S., ve Melez, İ. E. (2010). Araştırma nasıl tasarlanır (I). Adli Tıp Dergisi, 24 (2), 40-47.

Uzun, Ö. ve Yiğit, E. (2011). Örgütsel stres ve örgütsel bağlılık ilişkisi üzerine orta kademe otel yöneticileri üzerinde yapılan bir araştırma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 6 (1), 181-213.

Yıldırım, Y., Taşmektepligil, M. Y. ve Üzüm, H. (2011). Kısa versiyon örgütsel stres ölçeğinin türkçeye uyarlanması (geçerlilik ve güvenilirlik çalışması). Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi, 13 (1), 103-108.

Extended Abstract

Today, stress and burnout issues are among the topics that many disciplines focus on. In particular, the constant change in the roles of women in their professional and private lives and the increase in their responsibilities make it inevitable for female employees to encounter stress. Female employees are stuck between responsibilities at home and in business life, and the stress they have experienced can cause them to experience burnout after a certain period of time. This situation may have more negative consequences for women with children and may affect the psychological health of the woman and the spiritual health of their children. In this study, obtained data from a field study conducted in the province of Karabük and its districts was analyzed to determine the possible effect of the stress on the burnout levels of women employees with children.

In the study, to assess the relationship between the stress levels and burnout levels of women with children working in different sectors in the province of Karabük and its affiliated districts, a questionnaire was conducted and obtained data was analyzed with SPSS statistical program.

The questionnaire consists of three parts. In the first part, 7 descriptive questions about the women participating in the study are included. The second part consists of a 17-item stress scale that determines the stress level of women employees. This scale developed by Theorell et al. (1998) and translated into Turkish by Yıldırım et al. (2011), and the validity and reliability of the scale were made. The scale consists of 4 sub-dimensions: Workload (6 questions) Decision Making (2 questions), Social Support (6 questions) and Skill Use (3 questions). In the third part, Maslach Burnout Inventory consisting of 13 statements after being translated in Turkish was used to reveal the burnout levels of women employees with children.

In order to test the reliability of the research data, the alpha coefficient (Cronbach's Alpha), which is the most preferred in social sciences, was used. The reliability coefficient of the stress level scale was determined as $\alpha = 0.892$ and the reliability coefficient of the burnout level scale as $\alpha = 0.876$. Considering the alpha coefficients, it was decided that the measurement tools used in the study were quite reliable.

The demographic characteristics of the research group are shown in the frequency table. To compare the independent groups, t-test was used to determine the significance of the difference between the two arithmetic means. To assess whether the levels of stress and burnout differ according to demographic characteristics or not ANOVA was conducted. While to determine the differences between groups, Tukey test results were analyzed.

In the study, it has been determined that the stress levels of women do not differ significantly according to their ages. In terms of working time, it was seen that the stress level of women employees who have been working less than 5 years is higher than the one of those who have been working for 11-15 and more than 15 years; and the stress level of those who have been working for 5-10 years is higher than the one of those who have been working for more than 15 years. Women who have just started work and have less work experience in business life may be more exposed to situations in which they cannot get used to the city/district where they started to work, have difficulty getting used to working-home-social life together, and they can be unfamiliar with the institutional memory in the workplace, and in the working environment. It could be thought that women who

are new in working life have less experience in solving such situations, and their stress levels may have been higher than women in the other group who have worked longer.

In the study, it was seen that women aged 36-40 years are more insensitive in their work than women in other age groups. Ardiç and Polatçı (2008) reached a similar conclusion regarding emotional exhaustion in their study. They found that depersonalization and personal accomplishment sub-dimensions differ according to age. In this context, it has been determined that academicians in the 21-30 age group are more desensitized than those in the 31-50 age group, and that in the personal achievement dimension, academicians over the age of 40 exhibit a higher level of personal success than those in the 21-40 age group.

The burnout, depersonalization, emotional exhaustion and inadequacy levels of women who are managers in different professions were lower than women with other professions. It is thought that the female managers participating in the study may experience a low level of incompetence and burnout since they have more freedom to express their thoughts and decide freely in their business due to their managerial qualifications compared to the ones who are not in managerial positions in their business life. The burnout levels of women working in the Ministry of National Education and the Governorate are higher than the ones working at university. In terms of working time, it has been determined that the burnout levels of women who have been working less than 5 years are higher than those who have been working for 11-15 and over 15 years. It can be said that women who have been working for less than 5 years feel more exhausted than the ones who have worked for 11-15 years. In addition, it has been determined that women who have been working for less than 5 years and for 5-10 years think that they are less competent than women who have worked for 15 or more years.

The results of the research showed that one unit of increase in the stress level affected the burnout levels of women by 0.741 units. It was determined that the desensitization dimension, which is the sub-dimension of the burnout level, increased 0.268 units by the lack of social support, 0.226 units by the workload, 0.172 units by the inability to use skills, and 0.102 units by the inability to make decisions. It was also determined that the emotional exhaustion dimension, which is the sub-dimension of burnout level, increased 0.261 units by not getting social support, 0.235 units by workload, 0.201 units by inability to use skills, and 0.109 units by inability to make decisions. It was also determined that decreasing sense of achievement which is the sub-dimension of burnout level, increased 0.301 units by not getting social support, 0.217 units by workload, 0.108 units by inability to use skills, and 0.131 units by inability to have the freedom to make decisions.

Toplumun Direnen Kaleleri ve Değişim Rüzgârları: Çikolata Filmi Örneğiyle Resisting Castles of Society and Winds of Change: As a Sample of Chocolate Film

Ümit DEMİR¹

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.846447

Öz

Filmler, hem birer sanat eseri olmaları, hem de toplumsal, kültürel ve bireysel dışavurum aracı olmaları nedeniyle; izler kitleye, içinde üretildikleri toplum yapısı, işleyişi ve onun değerleri konusunda, bir taraftan ayna tutarlarken; bir taraftan da bilgi aktarmaktadırlar. Bu nedenle, farklı uzmanlık alanlarında çalışan; bireyler, araştırmacılar hatta siyasetçiler içinde yaşadıkları toplumu ve bu toplumda cereyan eden durumları anlamlandırabilmek için, toplumu yansıtan birer ayna olarak filmlerle ilgilenmişler ve onları anlama çabası içinde çözümlemeye çalışmışlardır. Kültürel bir çıktı olarak filmler, farklı bilimsel yaklaşımlar ile (farklı kuramlara dayandırılarak ve farklı yöntemler kullanılarak) çözümlenebilmektedir. Çalışmada yönetmenliğini Lasse Hallström'ün yaptığı 2000 yapımı Çikolata filmi sosyolojik ve psikanalitik yöntemler kullanılarak çözümlenmiştir. Sonuçta, filmde toplumun yapı taşı olan ailenin korunması gerektiği mesajının verildiği görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Sinema, film analizi, toplumsal değişim, sosyolojik analiz, psikanalitik analiz

Abstract

Being both works of art and means of social, cultural and individual expression; films convey and mirror the facts about the social structure, the functioning and the values of the society in which they are produced. Thus, working in different areas of expertise; individuals, researchers and even politicians have been interested in films and tried to analyze them to make sense of the society in which they live and the situations taking place in this society. As a cultural output, films can be analyzed with different scientific approaches (based on different theories and different methods). In the study, the film *Chocolate* (2000) directed by Lasse Hallström is analyzed using sociological and psychoanalytic methods. As the result, it has observed that the message of "the family, the basic unit of society, must be protected" was given in the film.

Keywords: Cinema, film analysis, social change, sociological analysis, psychoanalytic analysis

Giriş

Film çalışmalarının önemli alanlarından birini oluşturan film eleştirisi, yaratıcı sinemacı ve ürün olarak film ile izleyici arasında filmin taşıdığı anlamlar açısından bağ kurulmasına yardımcı olan temel araçlardan birisi olarak görülmektedir. Eleştirinin gücü izleyiciyi sinemaya gitmeye ya da gitmemeye davet etmekten öte; seyirciyi filmin çok yönlü anlamlarında farklı keşiflere çıkarmasından ileri gelmektedir. Değişik yöntemler/yaklaşımlar kullanılarak gerçekleştirilebilen çözümlenmeler bir yandan da eleştirinin çok yönlülüğüne vurgu yapmaktadır (Kabadayı, 2013:9). Bunun temelinde de kültürel göstergeler olarak çok katmanlı anlamlandırma yapılarına sahip filmleri tek bir yaklaşımla çözümlenmenin zorluğu yatmaktadır.

Toplumsal birer kültürel gösterge ya da içinde üretilen toplumu yansıtan birer ayna olarak filmler, perdede gösterdikleriyle bir taraftan toplum yapısında gizlenmiş güç ilişkilerini, ekonomik yapıyı ve toplumun bireyleri arasındaki hiyerarşik yapıyı yansıtırken; diğer taraftan da bu yapının oluşması ve işleyişindeki bireysel farklılıkları ve bu farklılıkları oluşturan psikolojik ve sosyo-psikolojik yönleri de aktarmaktadır. Farklı çözümlenme yöntemleri kullanılarak analiz edilmeye çalışılan filmlerde bu söz konusu çok katmanlı anlam yapıları ayrıştırılarak çözümlenmeye çalışılmaktadır. Özellikle de karmaşık anlam yapılarında gizli ya da açık hegemonik ilişkilerin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Film çözümlenmelerinde Tarihsel eleştiri, auteur eleştirisi, gazete eleştirisi, sosyolojik eleştiri, gösterebilimsel eleştiri, ideolojik eleştiri, psikanalitik eleştiri, feminist eleştiri ve türsel eleştiri olmak üzere farklı yaklaşımlardan yararlanılmaktadır.

Çalışmada 2000 yapımı Çikolata filmi, yansıttığı toplumsal yapının içindeki hiyerarşik düzeni ve bunun altında yatan statü farklılıkları ile psikolojik nedenleri ortaya koyması sebebiyle çözümlenme için seçilmiştir. Bu nedenle çözümlenme yöntemi olarak da toplumsal yapının analizi için sosyolojik yöntemden ve kişilerin ruhsal durumlarının analizi için ise psikanalitik yöntemden faydalanılmıştır.

Çalışmanın Amacı ve Çalışmada Kullanılan Kavramlar

Çalışma, çözümlenme konusu olarak seçilen Çikolata filmindeki toplumsal durum ve değişimi ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Ancak bunun öncesinde, çözümlenmede kullanılan bazı kavramların tanımlanması gerektiği düşünülmektedir. Hiçbir toplumsal olayın, bağlamındaki olgular dışında tek başına ele alındığında anlaşılması mümkün görünmemektedir. Çünkü toplumun herhangi bir alanındaki herhangi bir olay, bağlamı dışında düşünülürse ve çevresel faktörlerden yalıtılırsa, anlamsız hale gelmektedir. Filmde baskı unsuru olarak yer alan aile, kilise, devlet (belediye başkanı) gibi kurumlar toplumsal yapının farklı alanlarını oluşturmaktadır.

Toplumların yapıları aktör olarak nitelendirilen kişilerden oluşmaktadır. Fakat toplumsal yapı, onu oluşturan aktörlerin sayısal toplamından farklıdır. Toplumsal sistem ise; söz konusu aktörlerin birbirlerini etkilemeleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Toplumsal sistem içindeki aktörlerin davranışları toplumsal kurumlar tarafından belirlenmektedir. Başka bir ifadeyle, toplumsal yapı toplumsal kurumlar tarafından düzenlenmiş insan ilişkilerinden oluşmaktadır (Kongar, 2004:33-34). Öte yandan toplumsallaşma (sosyalizasyon) süreci de, bireylerin gerek toplumun norm ve değerlerini içselleştirerek, gerekse toplumsal rollerini (işçi, arkadaş yurttaş, vb. olarak) yerine getirmeyi öğrenerek, toplum üyeleri haline gelme sürecini ifade etmektedir (Marshall, 1999:760).

Toplum ve toplumsal yapıyla ilintili olduğu düşünülen diğer bir kavram da kültür kavramıdır. Sosyologlar kültür terimiyle, bir toplumun üyelerinin ya da toplumdaki grupların yaşam biçimlerine göndermede bulunmaktadırlar. Kültür, bu insanların nasıl giyindiklerini, evlilik gelenekleri ile aile yaşantılarını, çalışma örüntülerini, dinsel törenlerini ve boş zaman etkinliklerini içermektedir. Kültür kavramsal olarak toplumdan ayırt edilebilse de, bu iki kavram arasında çok yakın bağlar bulunmaktadır. (Giddens, 2005:22).

Psikanaliz, bir başka ifade ile ruhsal ya da ruhbilimsel çözümlenme; zihinsel hastalığı, bilinçdışı araştıran ve kişiliğin dinamiklerini anlamaya yarayan sağaltama yöntemini ifade etmektedir (Mutlu, 1995:289). Psikanaliz, her ne kadar bireyi temel alması ve bireyin bilinçdışına yönelik verileri değerlendirmesi nedeniyle güvenilirlik bakımından tartışılır konumda yer alsada, günlük yaşamda güdüleme kanalıyla idare edilen, kontrol altına alınamayan ve genellikle farkında olunamayan kararların açıklanmasında yardımcı olduğu bilimsel olarak ispatlandığından hem tıbbi alanda hem de sanat çözümlenmelerinde sıkça kullanılmaktadır (Berger, 1996:69).

Psikanalitik yaklaşımı kullanarak yapılan film eleştirisi, öncelikle filmin yaratıcısı olarak yönetmenin ve seyircinin bilinçdışında var olan özelliklerini ortaya çıkararak filmin anlaşılmasını sağlamaya çalışırken aynı zamanda “bir düş süreci gibi ele alınan filmsel metnin, filmsel anlatının kurulmasını sağlayan sözleşmelerin, ilişkilerin ve çeşitli filmsel kullanımların açıklanmasında ve film yapıntılarının kurulma biçimlerinin anlaşılmasında yardımcı olmaktadır” (Özden, 2000:161).

Çikolata filmi kapalı bir toplumda değişimin nasıl olduğunu, toplumun bu değişime nasıl direndiğini, diğer taraftan da değişimin nasıl kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Çözümleme filmin anlatısıyla birlikte ilerlemekte ve çözümlemede hem sosyolojik hem de psikanalitik çözümlemede kullanılan kavramlardan yararlanılmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada hem toplumsal yapıyı ve onun değerlerini ortaya çıkarabilmek amacıyla sosyolojik çözümleme yönteminden, hem de toplumda yaşayan bireylerin ruhsal durum ve bilinçaltılarını ortaya çıkararak onların davranışlarının nedenlerini anlaya bilmek amacıyla psikanalitik yöntemden faydalanılmaktadır.

Sosyolojik çözümleme, toplumsal yapıyı daha iyi anlayabilmeyi, ele alınan filmlerle kültür ve kültürün diğer alanları arasında bağlantı kurabilmeyi gerekli kılmaktadır (Corrigan, 2007:19). Bu nedenle sosyolojik çözümleme yöntemi filmleri; sınıf, ırk, cinsiyet ya da ulus gibi sosyolojik kavramlar temelinde ele alarak çözümlemeye çalışmaktadır. Yine sosyoloji için önemli bir kavram olan grup; grup içi iletişim, mekanik-organik dayanışmalı toplumlar, grubun yalnız bırakma, grup dışına itme izolasyon tehdidi vb. çerçevesinde bir bakış açısıyla filmlere yaklaşılmaktadır. Bu eleştiri yönteminde filmler, toplumsal sanat ve kültür çıktıları gibi ele alınmakta ve eleştirilmektedir. Bu yöntemle sosyal değerlerin filmlere nasıl yansıdığı ve somutlaştırıldığı, filmlerin sosyal değerler üzerindeki etkileri ya da tam tersi olarak sosyal değerlerin filmlere yansımaları ve filmlerin toplumun davranış kalıplarında neden olduğu değişiklikleri ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır.

Psikanalitik çözümleme yöntemi ise psikanaliz kuramının kurucusu Freud'un edebiyat, tiyatro, resim ve heykel gibi sanat dallarında ürün vermiş bazı sanatçıların (Sofokles, Leonardo Da Vinci, Shakespeare ve Dostoyevski gibi) eserlerini incelemesine dayandırılmaktadır. “Psikanalitik yaklaşım, filmlerin yalnızca bilinçli bir yaratıcı eylemin ürünleri olarak değil, bilinçdışını da göz önüne alan bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanıdığı gibi, filmlerin eleştirilmesinde diğer yaklaşımların eksik bırakabileceği alanları da ele almaktadır” (Özden, 2000:152). Psikanaliz, filmlerde yansıtılan kadın ve erkek konumlandırmalarını, arzuları, ihtiyaçları, ataerkil bilinçdışı yapılanmaları açıklaması nedeniyle önemli görülmektedir. Psikanalitik eleştiri, Christian Metz tarafından ruhsal çözümlemenin film seyretme etkinliğini (filmle nasıl etkileşime girildiğini) filmin anlamlarını nasıl yarattığını, izleyicinin hangi anlamları kurduğunu anlamada yardımcı unsur olarak değerlendirilmektedir (Berger, 1996:810). Dolayısıyla çalışmada kullanılacak her iki yöntem ile filmlerin; hem toplumsal düzeyde çözümlemesi, hem de bireysel düzeyde çözümlemesi yapılarak eleştirilmesi amaçlanmaktadır.

Filmin Künyesi

Yönetmen: Lasse HALLSTRÖM

Oyuncular: Juliette Binoche, Judy Dench, Alfred Molina, Lena Olin, Johnny Deep

Yapım yılı: 2000

Orijinal adı: Chocolate

Müzik: Rachel PORTMA

Filmin Anlatısal Yapısı ve Çözümlemesi

Film 20. Yüzyılın başlarında, kendi halinde küçük bir Fransız kasabasında geçmektedir. Film, nehir kıyısında, küçük bir tepenin üzerinde kurulmuş bir köyün üst açıdan çekilmiş görüntüleri ile başlamaktadır. Ancak daha ilk çekimlerde karamsar bir hava hakimdir. Görüntüdeki ışık karanlığa yakın ve iç karartıcı bir niteliktedir. Kasabanın ortasında bir kilise ve bu kilisenin etrafına kümeler halinde birbirinin içine geçmiş olan evler, görünmektedir (Görsel 1).

Görsel 1. Küçük kasabanın görüntüsü

İlk görüntülerle birlikte, çalan kilise çanları ve kiliseye giren insanlar bize filmin tutucu, radikal, içine kapanık, bir toplumun yaşantısının anlatılmakta olduğu izlenimini vermektedir. Kilisenin önünde, gelenleri karşılayarak onları selamlayan düzgün giyimli (siyah takım elbisesiyle) orta yaşlı erkek (daha sonra belediye başkanı olduğu öğrenilecek) görüntüsüyle birlikte (Görsel 2), film anlatıcısı bir kadın sesi masalsi bir anlatımla “Bir zamanlar... Fransa'nın kırsal kesiminde küçük ve sakin bir köy vardı... orada yaşayanlar sükunete inanırlardı” diyerek, filmin düşündürmeye çalıştıklarını doğrular niteliktedir.

Görsel 2. Kiliseye giren kasabalılar

Kilisede bir ayin yapılmaktadır ve ayin sırasında bu toplumun kurallarına uyuyormuş gibi görünen fakat biraz olsun karşı tavrı içindeki; küçük bir çocuk resim yapmakta, bir adam uyulamakta, bir köpek inlemesi ile birlikte yaşlı bir adamın paltosunun altından küçük bir köpek görünmekte, arkasına dönüp ona baktığı için küçük çocuk annesi tarafından uyarılmakta ve de kocasının yanında otururken önünde açık kalmış çantadan bir şey aşırın bir kadın görülmektedir. (Bu görüntülerle küçük çocuk, köpekli yaşlı adam ve kleptoman kadının toplumsal sistemin düzen bozucuları olarak algılanmaya çalışılmakta olduğu ve oluşacak olan değişimin öncüleri arasında yer alacağına öndelendiği düşünülmektedir.)

Genç bir rahibin sunduğu vaaz sırasındaki ayinde tüm bunlar olurken, anlatıcı ses; “Eğer bu köyde yaşadığınız sizden neler beklendiğini anladınız. Yerinizin neresi olduğunu bilirdiniz ve bunu unutursanız birisi hatırlamanıza yardımcı olacaktır” diyerek her ne kadar bu tür küçük farklılıklar görülse de katı kurallarla örülmüş bu topluluğun, var olan düzenin bozulmaması için farklı davranışların yine o toplumun düzen yanlısı üyeleri tarafından uyarıldıklarını ve düzenin tekrar sağlanarak huzura kavuşmanın getirdiği mutlulukla tatmin olduklarını anlatmaya çalışmaktadır. Ayrıca “Köylüler geleneklerine sıkıca bağlıdır” diyerek buradaki statükoculuğu (durağanlık ve

değişme isteğine kapalı) bir kez daha güçlü bir şekilde vurgulamaktadır.

Kasaba halkı günlük rutininde hayatlarına devam etmekte ve hafta sonları da kiliseye gidip ibadetlerini de ihmal etmeyerek sessiz sakin hayatlarını sürdürmektedirler. Fakat köylülerin kendilerini güvende ve huzurlu hissettikleri bu rahat ortamın bir kış günü kuzeyden esen esrarengiz bir rüzgâr ile birlikte üstlerinde kırmızı giysileriyle (arkadan çekimle verilen) köye girmekte olan bir çocuk ve bir kadın tarafından bozulacağı öndelenmektedir. Bundan sonraki çekimde köyün üst açıdan kasvetli havası ve kilisenin içinde vaazına devam eden rahibin görüntüsü verilmektedir. Ancak ortada ters giden bir şeyler vardır ve kilisenin karanlığını aydınlatmaya çalışan mumlar rüzgâr ile birlikte sönmeye yakın bir hal almakta, ardından gürültü ile kilisenin iki kanatlı kapısı değişim başlangıcının bir habercisi olarak açılmakta ve dışarının aydınlığı az ışık alan kasvetli kilisenin içine girerek ortama birazcık olsun ferahlık getirmektedir.

Psikanalitik bir değerlendirmeye; kırmızı giyinen kadın ve çocuk burada hareketi, coşkuyu, durağanlıktan canlılığa geçişi simgelerken; güçlü esen rüzgâr ile birlikte gürültüyle açılan kapıda; içine kapanmış, değişimi reddeden, kendini dinin dogmasına adanmış ve sorgulamadan uzak, geleneklerine bağlı olan bu toplumda oluşacak değişimin başlangıcı olarak yorumlanabilmektedir.

Filmde ataerkil sistemin ve düzenin koruyucusu, toplumda saygı gören, aynı zamanda toplumun korktuğu, dindar, insanları düzeni bozmamaları için sürekli uyarıcı ve gelecek olan zorlayıcı düzen değişimine en güçlü şekilde direnecek olan Lansquenet kasabasının belediye başkanı Comte De Reynaude hışım ile kalkarak, kilise kapılarını kapatmakta ve düzene gelecek saldırılara karşı ilk önce kendisinin karşılık vereceğini göstermektedir. Kont kasabadaki tek otoriter figürdür ve kendini kasabanın ahlak yapısını korumak adına sorumlu hissetmektedir.

Sürekli canlı renkler giyerek etrafına enerji saçan, kendini kanındaki enerji ve hareketliliğe kaptırarak aynı yerde uzun süre kalamayıp sürekli kentten kente ülkeden ülkeye dolaşan, gittiği yerlerde insanlara yaşama bakış açısı ve tarzı nedeniyle aykırı gelen ve onlara farklı bir dünya, yaşam gösterdiği/sunduğu için değişimin ta kendisi olan Vianne (Görsel 3); küçük kızı Annouska ile birlikte bu küçük köye Lansquenet'e gelerek topyekün bir değişimin başlangıcını (hem yaşam tarzıyla hem de zevkleriyle) diğer insanlar bilmese de tetiklemiştir.

Hiç evlenmemiş ve bir kız çocuğu sahibi olan Vianne, bu haliyle Lansquenet ve burada yaşayan dine, geleneklerine bağlı *cemaat** için çok büyük bir sorun teşkil etmektedir, hatta bu durum onların kutsal aile kavramlarını tehdit etmektedir (Bütün dinlerde olduğu gibi aile kutsaldır ve onun sarsılmaması gerekmektedir. Çünkü aile ataerkil sistemin temelini teşkil ederek devamlılığını sağlayacak olan kurumdur. Bu yüzden kutsallaştırılarak dokunulmaz hale getirilmiştir. Aileye gelecek olan tehdit, tüm topluma dolayısıyla sistemin tümüne gelecektir. Bu nedenle tehdit sezildiği an ne pahasına olursa olsun yok edilmelidir).

Görsel 3. Kırmızı giyinen Vianne

**Cemaat* kavramı Ferdinand Tönnies'in çalışmalarının merkezinde yer almaktadır. Cemaat kavramı; cemaatin üyelerinin ortaklaşa paylaştıkları bir şeye -genellikle ortak bir kimlik duygusuna- dayanan, özel olarak oluşturulmuş bir toplumsal ilişkiler bütünüdür. Talcott Parsons'a göre cemaat; hayatla ve çıkarlarla ilgili olan ve pek belirlenmemiş bir alandaki kapsamlı bir dayanışma ilişkisini anlatmak üzere sık sık kullanılan bir kavramdır (Marshall, 1999:90).

Comte De Reynaude, Vianne ile daha ilk karşılaşmalarında var olan toplumsal sistem için savurduğu tehdidi fark ederek, onunla filmin sonuna kadar sürecek olan bir savaşa girmektedir. Çünkü öncelikle Vianne bir yabancıdır ve yabancılar yerli halk için huzursuzluk kaynağıdır. İkincisi De Reynaud, Vianne'ı kilisede yapılacak ayine çağırmıştır fakat Vianne ilgilenmemekte ve kiliseye gitmektenense çan sesleriyle birlikte şarkı söylemeyi yeğlediğini belirtmektedir. Bu durum, o toplumda var olan kutsal değerlerle alay etmek anlamına gelmektedir. Reynaud çok kızmasına rağmen ciddiliğini ve soğukkanlılığını korumaya çalışmaktadır. Üçüncü ve toplum için diğer büyük tehditlerden birisi de Vianne'e evli bir bayanmış gibi hitap ettiğinde Vianne'in "ben hiç evlenmedim" diyerek cevap vermesiyle toplumun en küçük yapı taşı olan aileye tehdit olarak ortaya çıkmaktadır. Vianne şimdi yerleşmeye çalıştığı bu küçük kasaba ve orada yaşayanlar için olabilecek en büyük tehdit durumundadır. Din ile ilişkisi yoktur, evli değil ama çocuk sahibidir, (Kocasının olmaması ayrı bir tehdittir. Toplumda genç kocasız kadınlar her zaman erkeklere huzursuzluk yaratmaktadır. Çünkü yalnız başına bir kadının ayakta kalabilmesi üstelik para kazanabilmesi ve çocuğunu büyütmesi erkekler için diğer kadınların da artık onlara ihtiyacı olmayacağına ilişkin bir gösterge haline gelmektedir. Bu da ataerkil aile kurumu için en büyük tehliktir.) Vianne, filmde diğer insanların aksine eğlenmeyi seven, dinin yasaklarına karşı gelerek zevklerini tatmin eden (dinler tarafından zevk, keyif verici şeyler yasaklanmıştır, çünkü bunlar dinler tarafından şeytan işi olarak kabul edilmekte ve insanları doğru yoldan çıkarmaktadır, toplumun, sistemin varlığını ve geleceğini tehdit etmektedir), karamsar olmayan, canlı, hareketli ve değişime açık bir karakter olarak tanımlanmaktadır. Bu yüzden Vianne'in kasabada kalmaması, gitmesi gerekmektedir.

Filmin devamında Vianne bu küçük kasabada bir dükkân kiralar ve dükkânda kendi başına hazırladığı çikolata çeşitleri, kremaları ve kekleri satmaya başlar. Ancak bu durum köy için çok farklıdır. Çünkü dükkânın açılışı paskalya orucuna rastlamaktadır. Bu dönemde bütün köy yemek orucunun yanı sıra zevk veren her şeyden de kaçınmaktadır (coşmak, eğlenmek, gülmek, hatta cinsellikten). Oysa Vianne açtığı çikolata dükkânı ile onları farklı arzulara çağırmakta ve onların akıllarını çelmektedir. Ayrıca Filmde Vianne'in çikolata karışımlarını hazırlaması orta çağdaki iksir hazırlayan "cadı mitine" (Görsel 4 ve 5) gönderme yapmaktadır.

Görsel 4 ve 5. Vianne çikolata karışımlarını hazırlarken

Zaman geçmekte ve kasaba halkı bu farklı insana yavaş yavaş alışmaya başlamaktadır. Bazıları ise daha da ileri giderek yakınlık duymaya başlamıştır. Bunlardan biri olan Josephine, alkolik kocasından sürekli dayak yiyen ve kasabada hırsız olarak tanınan biridir. Çikolata dükkânına geldikçe bir şeyler çalar, fakat Vianne ona ses çıkarmaz, aksine daha fazla yakınlık gösterir. Josephine yaptığını anlar ve pişman olarak bu esrarengiz kadına, Vianne'e daha da yakınlaşır. Ona kocasını sevmediğini hatta nefret ettiğini anlatır ve birkaç gün sonrada kocasından dayak yedikten sonra Vianne'in evine gelir ve artık kutsal bir kadın dayanışması başlar. Diğer taraftan evini terk edip giden karısını geri getirmek isteyen koca Serge, belediye başkanından yardım ister. Kutsal evlilik bağının dağılmayacağını, dağılmaması gerektiğini söyleyen De Reynaud bunun suçlusu olarak şeytan kadın (düzen bozucu, kıskırtıcı) Vianne'ı gösterir. Artık bu kadın kasaba için açık bir tehdittir. Dine, geleneklere karşı gelmiş, insanları şeytani fikirleriyle kandırmış, onlara hazırladığı çikolatalardan (cadı iksiri) sunarak insanları yoldan çıkarmıştır.

Filmin ilerleyen bölümünde kasaba halkı için daha da büyük tehlike oluşmuştur. Çünkü kasabanın kenarına nehir yoluyla kasabalılar için *öteki*** olan Çingenerler gelmişlerdir. (Görsel 6). Dünyanın her yerinde çingenerler öteki olarak nitelendirilen ve göçebe hayat sürdüren bu toplum, yerleşik hayat süren diğerleri tarafından aşağılanarak çeşitli yakıştırmalara maruz kalmışlardır. Örneğin, inançsız, hırsız, düzen bozucu katil, çocuk kaçıran satan, uğursuz, vb. Bundan daha da kötüsü Vianne, bu yeni gelen istenmedik misafirlerle (çingenerler) dost olmaya çalışmaktadır.

Görsel 6. Kasabaya nehir yoluyla gelen çingenerler

Düzen koruyucusu belediye başkanı Comte De Reynaud hemen kasaba meclisini toplayarak bu istenmedik kişilerden kurtulabilmek için tedbirler alınmasını talep eder. Her yere neler yapılması gerektiği ile ilgili yazılar, bildirimler asılır. Bunun üzerine kasabaya yeni gelmiş olan yabancılar hiçbir kafeye, alış-veriş yerlerine alınmayarak uzaklaştırılmaya çalışılır. Kötü muamele gören bu yabancılar sadece Vianne yakınlık göstermekte böylece kasabada istenmeyenler arasında bir dayanışma gelişmektedir. Bu sırada Reynaude'un yönlendirmeleri ile genç rahip, kilisede bu yabancıları kötüleyen onlara; şeytan, düzen bozucu, huzur kaçırganlar diyen vaazlar vermektedir. Ancak bir kere şeytana uymuş ve yoldan çıkmış olanlar bu duruma aldırmadan Vianne'in dükkânına giderek onun yaptığı baştan çıkarıcı çikolatalarını almaya devam etmektedirler.

Kuzey rüzgârları ile birlikte değişim devam etmekte ve cadı baştan çıkarıcı iksirlerini yapmayı sürdürmektedir. Vianne, bu arada genç ve yakışıklı çingene Roux' a ilgi duymaya başlamıştır. Bir gece Serge, Reynaude ve genç rahibin sözlerinden etkilenerek çingenerlerin kaldığı yere gider, Vianne ve kasabadan bazılarının katıldığı parti sonrasında herkes bir yerlerde sızmışken Roux'un teknesini tutuşturarak yangın çıkarır. Vianne, o kargaşada kızı Annouska'yı bulamaz ve yanan teknede zannederek korkuyla paniğe kapılır. Ancak Annouska daha sonra annesinin yanına geldiğinde gerilim ortadan kalkar. Böylece Serge, bu kötü insanları hem toplum adına cezalandırmış, hem de karısını evden kaçırtan ve yuvasın/düzenini bozmuş olan şeytani kadından intikamını almıştır. Roux ve diğer çingenerler bir gün aniden geldikleri gibi giderek ortadan kaybolurlar.

Vianne bu duruma üzülen kasabayı terk etme kararı alır. Fakat küçük kızı Annouska artık ülke ülke, şehir şehir dolaşmaktan bıkmıştır ve annesine bu kasabadan ayrılmamaları için yalvarır. Vianne karardır ancak onu durdurmak için artık dostu olmuş kasaba sakinleri gelerek onu bu fikrinden vazgeçirirler. Reynaude, kendine en yakın gördüğü kişilerin çikolata dükkânına girip çıktıklarını görünce yıkılmış ve mağlup olmuş bir savaşçı gibi yere çökmektedir. Duvarda asılı kutsal İsa heykeline bakarak ümitsizce yardım ister. Düzenin tekrar eski haline gelebilmesi için sürekli ibadet ettiğini (dua ettiğini, oruç tuttuğunu... vb.) ancak her şeyin boşa gittiğini acıyla ve ağlayarak söylemektedir. Ne yapacağını bilememekte ve tanrısının ona yardım etmesi için yalvarmaktadır. O sırada eline bir demir parçası geçer ve bu demiri kaptığı gibi Vianne'nin dükkânına girer. Gece olduğu için etrafta hiç kimse yoktur. Dükkâna girdiği gibi hırsıyla elindeki demir parçasını savurarak etraftaki çikolataları kırmaya başlar. Ancak tam bu sırada öyle bir şey olur ki, artık şeytan onunda kapısına gelmiş ve bu kapıyı aralayarak onu zevklerle dolu günahlar sarayına davet etmektedir. Kırılan çikolata parçacıklarından biri Comte De Reynaude'nun dudağına gelip yapışmıştır (Görsel 7).

***Öteki*(lik); başta toplumbilim (sosyoloji), insanbilim (psikoloji) ve ruh çözümleme (Psikanalitik çözümleme) alanları olmak üzere değişik kültür çalışmalarında, belli bir kişi ya da belli bir grup kimliği karşısında farklılık gösteren ya da altınan olarak tanımlanan kişiler öbeği. Örneğin, Nazilerin kendi aralarında birbirlerine kenetlenmeleri, belli ölçülerde kafalarında Yahudi imgesine karşı kendilerini nasıl tanımladıklarına, söz konusu imgede içerimlenen özelliklerden kendilerini nasıl ayırdıklarına dayanmaktadır. (Ulaş, 2002:1101)

Görsel 7. Reynaude'nin dudağına sıçrayan çikolata parçacığı

Şaşkınlık ve korkunç bir merak içindeki Reynoud tıpkı Havva Miti'nde yasak meyveyi yiyen Adem gibi dudağına yapışmış bu küçük çikolata parçasını yalamış ve şeytanın açtığı zevkler sarayının kapısından geri dönmek üzere içeri girmiştir.

Aldığı tat ve zevkten deliye dönen Reynoude, ne yaptığını bilmeden ve de kahkahalar atarak etrafa dağılmış çikolata parçacıklarını yemeye çalışmaktadır, diğer taraftan da şeytanın hizmetine girmiş bir günahkâr olarak sürekli ağlamaktadır. Bunca gerginlik ve stresten sonra Reynoude, çikolatanın da verdiği gevşetici etkiyle dükkânın içinde uyuyakalmıştır. Sabah olduğunda vitrinde uyuyan-Reynoude'u kasaba halkından sadece genç rahip hayretler içinde görmüştür. Çikolata dükkânının vitrininde zevkten sarhoş olup sızan bu adamı midesine iyi gelecek bir ilaçla uyandıran kasabanın istenmeyen cadısı Vianne olmuştur. Kasaba cadısı hazırladığı bu iksirle artık iyileştirici, yardımsever bir iyilik perisine dönüşmüştür. Onu rahatlatmak içinde bu durumdan kimseye bahsetmeyeceğine söz vermiştir. Etrafına utanç, şaşkınlıkla ve daha çok minnetle bakan Reynaude Vianne'den özür dilemektedir.

Bundan sonra artık kasabada hızlı bir değişim başlamıştır. Eski sükûnetin yerini canlılık, heyecan ve hareket almıştır. Kasaba ve insanların üzerindeki kasvet kalkmış yerine hayat dolu, eğlenen ve yaşamaktan zevk duyan insanlar gelmiştir. Herkes neşelenmekte, giydikleri rengârenk giysiler ve kasaba meydanında yaptıkları coşkulu danslar ile ruh hallerini yansıtmaktadırlar.

Tekrar esmeye başlayan kuzey rüzgârları Vianne'e ziyaret edilmeyi ve keşfedilmeyi bekleyen kasabaları, ihtiyaçları olan dostları, kazanılmayı bekleyen savaşları fısıldamaya başlamıştır. Fakat o, yıllardır yanında taşıdığı ve kendisine genlerini aktaran, gezginci olmasında en büyük etken olan annesinin küllerini kuzey rüzgârlarına savurarak bu durumdan kaçır ve "Başka biriyle... bir dahaki sefere" diyerek kendi seçimini yapar. Böylece Vienne ailesinden (köklerinden) koparak yeni bir yaşam tarzı benimsemektedir.

Bahar gelip de sıcak güney rüzgârları esmeye başladığında Roux kasabaya gelir. Yeniden bir değişim başlamıştır. Ancak bu seferki Vianne'in yaptığı değil, onun yaşamındaki değişimdir. Bu durum da tıpkı filimin başında olduğu gibi rüzgâr nedeniyle açılan kapı ile gösterilmektedir. Fakat kapının açılmasıyla simgelenen bu seferki değişim başlangıcı, Vianne, kızı Annouska ve sevgilisi Roux'un kuracakları yeni hayatın güzel olacağını ifade etmektedir. Filmin sonunda toplumun temel taşı olan aile kurumunun kutsallığı yeniden onaylanmakta, Vienne aile kurumu ve yerleşik hayata dahil edilerek toplum için tehdit olmaktan çıkmaktadır.

Sonuç

Filmleri çözümlenmek ve onlar hakkında eleştiride bulunmak aslında bir bakıma filmleri anlamayı, diğer taraftan da izler kitleye gönderdiği mesajların daha anlaşılır olmasını sağlamaktadır. Bir filmi çözümlerken sadece bir yöntemden yararlanarak çözümlenmek, kimi zaman yeterli olmamaktadır. Filmde anlatılmak istenenlerin daha anlaşılır olması veya gizlenmiş olan mesajların ortaya çıkarılması

labilmesi, bazen farklı çözümlene yöntemlerinin birlikte kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle Çikolata filmi çözümlenirken birbirlerini destekler nitelikteki iki yöntemden faydalanılmıştır. Filmde var olan toplumsal yapıyı ve onun değer yargılarını ya da bu değer yargılarına uyulmaması durumunda karşılaşılabilecek yaptırımları anlayabilmek ve anlamlandırabilmek için sosyolojik yöntemden faydalanılmıştır. Bu yönteme ek olarak filmde yer alan kadın erkek konumlandırmalarını, arzularını, ihtiyaçlarını, ataerkil bilinçdışı yapıları ortaya koyarak anlayabilmek için ise psikanalitik yöntemden faydalanılmıştır.

Film, izleyicilerine kapalı bir toplum yapısını ve ilerleyen süreçte de geleneklerine, inançlarına bağlılıkları nedeniyle değişmeye direnen bir toplumun zamanla nasıl bir değişim geçirdiğini anlatmaktadır. Filmde sosyal yapının ne kadar katı kurallarla değişime kapalı olsa da, zamanı geldiğinde tetikleyiciyle birlikte yavaş veya hızlı bir şekilde değişmeye başlayacağını göstermektedir. Film, sistemi ve düzeni statükocu olarak göstermekte ve (küçük de olsa) var olanın değişmemesi için her türlü şeyi yapabileceğini anlatmaktadır. Bu yapacakları içerisinde; yasaklamak (düzen koruyucu olarak belediye başkanının kasaba halkının Vianne'in dükkânına gitmesini ya da onunla konuşmasını yasaklaması), zor kullanmak (kasabaya gelen çingenelerin alış-veriş yapmalarına izin verilmemesi), şiddet uygulamak (çingenelerin evleri olan teknelerinin yakılması), ötekileştirmek (Vianne'in ve çingenelerin kasaba halkının dışında sayılması) uzaklaştırmak (çingenelerin kasabaya sokulmaması) bulunmaktadır. Ancak film öte yandan hiçbir toplumun değişime karşı sonsuza kadar direnemeyeceğini, eninde sonunda toplumsal yapıda değişimin gerçekleşeceğine vurgu yapmaktadır.

Yapılan çözümlene sonrası filmde dikkat edilmesi gereken hususlardan belki de en önemlisini var olan sistemin değişime uğramış olsa da, nihayetinde korunmuş olduğudur. Her ne kadar toplulukta (kasaba yaşamında) olumlu anlamda bir değişim gerçekleşmiş olsa da, toplumun devamlılığının temel taşı kabul edilen aile korunarak yeniden kutsanmıştır. İzler kitleye toplumda birçok şeyin değişebileceği ancak onun ayakta kalabilmesi ve devam edebilmesi için aile kurumunun hiçbir şekilde bozulamayacağı mesajı verilmiştir. Filmde olumlu olduğu (toplumun yararına) düşünülen değişiklikler önerilirken, bir taraftan da sistemin devamlılığı için bir takım değerlerden (aile gibi) ödün verilmemesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

Kaynakça

- Berger, A. A. (1996). Kitle İletişiminde Çözümlene Yöntemleri. M. Barkan, U. Demiray ve N. Bayram (Çev.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Corrigan, T (2007). Film Eleştirisi El Kitabı. A. Gürata. (Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Giddens, A. (2005). Sosyoloji. C. Güzel. (Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Kabadayı, L. (2013). Film Eleştirisi Kuramsal Çerçeve ve Sinemamızdan Örnek Çözümleneler. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kongar, E. (2004). Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. O. Akınhay ve D. Kömürçü (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mutlu, E. (1995). İletişim Sözlüğü. Ankara: Ark Yayınevi.
- Özden, Z. (2000). Film Eleştirisi. İstanbul: Afa Yayınları.
- Ulaş, S. E. (2002). Felsefe Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Extended Abstract

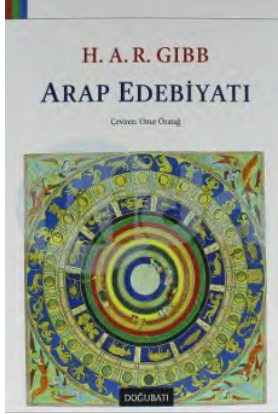
Since films considered as a mirror that reflects the society, they offer important materials to researchers from different disciplines (sociology, psychology, history, etc.) and even politicians who try to make sense of the events and phenomena that take place within them. Movies convey information to the audience about the structure of society, its functioning and its values in which they are produced. While the films reflect the power relations hidden in the social, economic and the hierarchical structure between the members of the society; on the other hand, it also conveys the individual differences in the formation and functioning of this structure and the psychological and socio-psychological aspects that make up these differences.

Film criticism, which is one of the important areas of Film work, is seen as one of the main tools that help to establish a connection between the film and the audience in terms of the meanings that the film carries. Analyses that can be carried out using different methods/approaches also emphasize the versatility of criticism (Kabadayı, 2013:9). Analysing movies and criticizing them actually makes it possible to understand movies in a way, and on the other hand, to make the messages it sends to the audience more understandable.

In the study, Chocolate film, made in 2000, was chosen for analysis because it reveals the hierarchical order within the social structure it reflects and the underlying status differences and psychological reasons. When analysing a movie, it is sometimes not enough to use only one method to analyse it. Attempting to explain what is meant in the film or revealing hidden messages may sometimes necessitate the use of different analysis methods together. Thereby, two methods that support each other were used while analysing the Chocolate film. The sociological analysing method has been used in the film in order to understand and make sense of the social structure and its value judgments or the sanctions that may be encountered in case of non-compliance with these value judgments. In addition to this method, the psychoanalytic analysing method was used to understand the male and female positioning in the film by revealing the psychology, desires, needs of the characters, and the patriarchal subconscious structures throughout the film.

The film introduces the audience about a closed society structure and how a society that resists any change due to its loyalty to its traditions and beliefs which has evolved over time. The movie shows that although the social structure is closed to a change with strict rules, when the time comes, it can start to alter slowly or rapidly with a trigger. Chocolate film states that the system or order is the status quo and tells that it can do all kinds of things to keep the existing from changing. These actions include banning, using force and violence, othering, removing. However, the film also emphasizes that no society can resist change forever, and that eventual change will occur in the social structure.

After the analysis; although the existing system was shown to have changed, it was eventually found to be preserved. The message given to the audience is identified as that many things could change in the society, but the institution of the family could not be destroyed in any way so that it can survive continuously.

Hamilton Alexander Roskeen Gibb, Arap Edebiyatı (2017)

(çev. Onur Özatağ), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
188 Sayfa ISBN: 978-975-2410-67-1

Mine ÇAKIR*

KİTAP İNCELEMESİ

Doi: 10.48146/odusobiad.853078

Müslümanlar kadar Doğu bilimciler de Arap Edebiyatı tarihini konu alan eserler telif etmişlerdir. Bu eserlerin bir kısmı şiir, nesir, hitabet gibi sanatsal edebiyatın tarihini ele alırken bir diğer kısmı Arapça yazılan tüm eserleri kapsayan bir literatür tarihi ortaya koymuştur. Hamilton Gibb'in Arabic Literature: an introduction ismini taşıyan ve Türkçeye Onur Özatağ tarafından Arap Edebiyatı ismiyle tercüme edilen kitabı, Arapça literatürü tümüyle ele alan kitaplar arasında mütalaa edilmektedir.

Yazar, ön sözde belirttiği üzere bu kitapta Arapçanın Kur'an ve Arap Geceleri dışında da zengin bir edebiyata sahip olduğunu kanıtlama gayesi gütmektedir. Edebiyat kavramını sosyal ve pozitif bilimlerde kaleme alınan eserlerin tümünü kapsayan anlamıyla açıklar ve Arap Edebiyatı tanımıyla da İslami fetihler sonrası Arap-Müslüman yönetimi altında oluşan kozmopolit toplumda Arapça yazılan tüm eserleri kasteder.

Kitap birincisi giriş olmak üzere yedi bölüm ve bir son sözden oluşmaktadır. Girişte Arapçanın anavatanı olan Arap Yarımadası'ndan ve daha sonra geniş topraklara yayılan Arapçanın birçok farklı milletten insanın eser verdiği ilim dili olmasından bahseder. İkinci bölüm Arapça başlığını taşır; Arapçanın Sami diller içindekini konumunu göstermeye ve bulunduğu dil ailesinden ötürü sahip olduğu birtakım özellikleri açıklamaya ayrılmıştır. Ayrıca Arapçanın kendi içinde Kuzey-Güney olarak ayrılmasına da yer verilmiştir.

Kitabın üçüncü bölümü Kahramanlık Çağı başlığını taşır ve bununla yazar, bugün Arap edebiyatçıların Cahiliye Dönemi olarak adlandırdığı 500-622 yılları arasını kasteder. Bu bölümde klasik Arap şiirinin vezin, kafiye gibi yapısal özelliklerini ele almakla beraber şiirin temel konularından ve kaside türünün iç planından da bahseder. Şairin Cahiliye Arap toplumundaki yerini şairlerin hayatlarından anekdotlarla ortaya koyduktan sonra bu dönemde söylenen şiirlerin günümüze ulaşmasını sağlayan eserlerin kısa bir tanıtımını yaparak bölümü tamamlar.

Alışlageldik bölümlendirmenin aksine yazar, hicretle başlayıp dört halife döneminin sonunda biten bir Sadru'l-İslâm dönemini ayrıca ele almamış; bunun yerine hicretten Emevî Devleti'nin sonuna kadar olan süreyi incelediği dördüncü bölümü Yayılma Çağı olarak adlandırmıştır. Yazarın bir beşerî ürün olarak değerlendirdiği Kur'an'la başlayan bu çağ, Kur'an etrafında oluşan ilimlerin nakli ve tedvini ile devam eder. İslam'ın Arap olmayan topluluklarda yayılması, dilin korunması için çalışmalar yapılmasını zorunlu kılmıştır. Yazara göre hadis ilmi de yeni kurulan İslam devletinin sosyal ilişkilerde duyduğu ölçüt ihtiyacından doğmuştur. Bu ilimler dışında bu çağın sonlarında -Emevîler Dönemi- şiirin farklı türleri de gelişme göstermiştir.

Kitabın en hacimli bölümü olan ve Altın Çağ ismi verilen beşinci bölüm Abbasi Devleti'nin kuruluşu olan 750 yılından, devlette Türk etkisinin baskın hale gelmeye başladığı 1055 yılına kadar olan

süreyi ele alır. Bu dönemde Arap-İslam medeniyetine tercüme yoluyla Yunanca asıllı eserler girmiş, yazarın tabiriyle “Helenistik düşüncenin Doğulu bir dalı” ortaya çıkmıştır.

Bu bölümü kendi içinde üçe ayıran yazar birinci kısımda halife Me'mun'a kadar olan dönemi ele alır. 813 yılına değin uzanan bu zaman aralığı şehir hayatına uyum sağlamış bir toplum için üretilen şiir ve nesre şahitlik etmiştir. Edebi nesir, Fars kültürünün sahip olduğu hikâye birikiminden faydalanarak yetkin bir biçimde ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu dönemde, bir önceki dönemde mecmualar halinde bulunan hadisler bir araya getirilmiştir. Bu yıllarda oluşan sözlük ilimlerini de ele alan yazar, ilk Arapça sözlük olan Kitabu'l-'Ayn'ın alfabetik sıraya göre değil de fonetik esasları dikkate alarak düzenlenmiş olması nedeniyle Hint etkisini gösterdiğini ifade eder. Dil çalışmaları hususunda Basra ve Kûfe ekollerine de kısaca değinir ve Kûfe ekolünün “yenilikçi” olduğunu söyler; ancak bununla ne kastettiği anlaşılır değildir.

Me'mun'un başa gelip Beytü'l-Hikme'yi kurmasıyla tercüme faaliyetleri resmen başlamıştır. Beşinci bölümün ikinci kısmını oluşturan ve yazarın 813 yılından başlattığı bu dönemde Yunancadan Arapçaya birçok eser tercüme edilmiştir. Tercüme görevini ifa edenlerin hemen hepsinin Arap dışı unsurlar olduğuna dikkat çeken yazar, bu bilginlerin bazılarının isimlerine de yer vermiştir. Tercümelerin bir sonucu olarak Yunan felsefesinden mülhem bir İslam felsefesi oluşumu başlamış, bu akımın ilk temsilcisi de Kindî olmuştur. Yunancadan tercüme edilen eserler felsefe ile sınırlı kalmamış; matematik, astronomi, tıp gibi ilimler de Yunan etkisinden nasibini almıştır. Yazar bu ilimlerde öne çıkan alimlerin de bazılarını yer vermektedir.

Bu yıllarda İslam içinde ortaya çıkan temel hizipleşme de kitapta kendine yer bulmuştur. Bu ayrılığı yazar, Mutezile ile gelenekçilerin (Ehl-i hadis) ihtilafı üzerinden değerlendirmiştir. Yine bu iki gruptan bağımsız olarak ortaya çıkan mutasavvıf gruba ve karşı iddialarına da değinmiş, bu ihtilafları kitaba dahil etmesini teolojik edebiyatın literatürde geniş yer tutması ve ihtilafların edebi ürünlerin arka planı olmasıyla gerekçelendirmiştir. Kütüb-ü sitte olarak adlandırılan hadis kitaplarının tedvini de bu döneme rastlaması sebebiyle bunlara ayrıca değinen yazar, Şii kültürün benimsediği hadis kitaplarına da yer vermiştir.

İslami ilimlere değinmesinin ardından yazar, kendi -ya da çevirmenin- deyimiyle “seküler” edebiyata geçiş yapmış ve bu bölümde önce nesir kapsamında değerlendirilebilecek edebiyat seçkisi eserlerinden, sonra da dönemin yine Fars etkisini yansıtan ve “gelenekten kopmuş” şiir ve şairlerinden bahsetmiştir. Dönemin tarih ve coğrafyaya dair kaleme alınmış eserlerini de bu kısımda, nesir bölümünde ele almıştır.

Bölümün üçüncü ve son kısmı, Büveyhîlerin hilafeti ele geçirmesiyle başlayan Emirler Dönemi'ni ele alır. Edebiyat eleştirisinin zirveye ulaştığı, Kur'an'ın benzersizliği hususundaki tartışmaların zengin bir literatür doğurduğu bu dönemde devletler arası yazışmaları konu alan resail türü de büyük bir gelişme göstermiştir. Devletin farklı bölgelerinde birbirinden bağımsız otoritelerin bulunması çok sayıda hami ortaya çıkarmış, çeşitli emirlerin sağladığı patronaj edebi ürünlerin sayı ve niteliğini olumlu yönde etkilemiştir. Bu hamilerden en önemlisi Hamdânî emiri Seyfûddevle'dir; düzenlediği bir şiir yarışması sonucunda şair Mütenebbi onun himayesine nail olmuştur.

Aynı dönemde Irak'ta alim ve ediplere patronaj sağlayanlardan biri de Sâhib b. 'Abbâd'dır. Onun döneminde kaynağını Yunan felsefesinden alan bir tarih kitabı telif eden Miskeveyh ve yazara göre Câhız'ın mertebesinde bir nesir ustası olan Tevhîdî öne çıkan bilginlerdendir. Bu dönemin Irak'ında oluşan edebiyatın dini karakterli olduğu değerlendirmesini yapan yazar, Şii alimlerin eserlerinden de kısaca bahseder. İran ise bu yıllarda makame türünün en önemli otoritelerinden biri olan Hemedânî'yi yetiştirmiştir. Yazar, makame türünün Sami edebiyatının zirvesi olduğuna dair bir görüşü de aktardıktan sonra dönemin İran'ında tarih, felsefe, tıp, astronomi gibi bilim dalları üzerine kaleme alınan eserlerden bahseder. Bu dönemde Mısır edebiyatı Irak'taki edebi akımlardan etkilenmese de devam etmiştir; ancak hâkim devlet olan Fatımîlerin Şii yapısı nedeniyle ürettikleri külliyyat daha sonra Sünniler tarafından görmezden gelinerek burada üretilen ilimlere yeterince kıymet verilmiştir.

Son olarak İspanya'da kurulan Endülüs Devleti'nin 750-1091 yılları arasında ürettiği edebi malzemeye yer verilmiştir. Endülüs'teki edebiyatın Doğu'daki seviyeye ulaşması zaman almıştır; ancak yıllar içinde hem dini hem de salt edebi ürünler açısından oldukça zengin bir birikim oluşmuştur. Doğu'nun şiir tarzının devamının yanı sıra yapı ve içerik bakımından özgün eserler de ortaya çıkmıştır. Yazar bu eserlerin bazılarını yer vermiş, Endülüs'te pozitif bilimlerden kısaca bahsederek beşinci bölümü sonlandırmıştır.

Altıncı bölüm 1055'ten Abbasi Devleti'nin yıkılış tarihi kabul edilen 1258 yılına kadar uzanan dönemi ele alır ve bu bölüm Gümüş Çağ başlığını taşır. Yazarın, Arapça edebiyatın patronaja bağlılığı nedeniyle siyasi olaylardan çok etkilendiği yorumunda bulunmak yerine olacaktır. Bu dönemde Arap toplumuna hükmedenlerin Türkler olması ve yazara göre İranlılar kadar Türklerin Arapçaya hâkim olmamaları nedeniyle Arap Edebiyatı bir önceki döneme göre gerileme göstermiştir. Orijinal eser üretimi yerini derlemelere bırakmış, yazarın değerlendirmesine göre içerik bakımından müspet çalışmalar ortaya koyamayan bilginler tekellüfe varan şekilsel unsurlara ağırlık vererek mananın öne çıkmasına engel olmuşlardır.

Bu bölümde yazar Irak-İran, Mısır-Suriye, Sicilya ve Endülüs bölgelerini ayrı ayrı ele almıştır. Bu dönemin Irak coğrafyası Gazali ve Razi gibi düşünce tarihi bakımından önemli alimlere ev sahipliği yapmış, bunun yanı sıra makamat söz konusu olduğunda Hemedânî ile adı birlikte anılan Harfî'nin çeşitli disiplinlere dair göndermeler içeren eserini ortaya çıkarmıştır. Dil ilimleri, dinler tarihi, coğrafya, tabakat alanlarında önemli eserler telif edilmiş; ancak şiirde Farsça Arapçanın önüne geçmiştir. Mısır ve Suriye bölgesi ise bu yıllarda mistik şiirle ön plana çıkmıştır. Ayrıca genel tarih kitaplarının yanı sıra özel tarih kapsamında değerlendirilebilecek fetih konulu eserler, şehir tarihleri, otobiyografiler, biyografik sözlükler de kaleme alınmıştır. Bu dönemde artan ve sonraki dönemlerde artmaya devam edecek olan derlemeleri yazar, bilimsel bir skolastisizm olarak değerlendirir.

Dönemin Sicilya'sı Hıristiyan hakimiyetine rağmen Arapçanın saray dili olarak kalabildiği yıllara şahitlik etmiştir. Burada üretilen Arapça eserlerde Endülüs etkisi görülmektedir. Yazar bu dönemin Endülüs'ünün Doğu'da Abbasilerin yaşadığı Türk idaresinin bir benzeri olarak Berberî etkisine maruz kaldığını ifade eder ve bu dönem edebiyatının tek temsilcisi olarak İbn Kuzman'ı sayar. Berberî hanedanlarından Murâbitlar dönemi çok fazla edebi ürün verememiş olmasına karşın onlardan sonra başa gelen Muvahhitler'in edebiyata karşı hoşgörüsü edebi hayatı canlandırmıştır. Batı düşüncesini derinden etkileyen Müslüman filozoflar da bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Yedinci bölüm Memlükler Çağı başlığını taşır ve 1258-1800 yılları arasında Mısır merkezli gelişme gösteren edebiyatı ele alır. Yazarın değerlendirmesine göre Abbasilerin yıkılışı sonrasında İran, Farsça edebiyatla öne çıkarken diğer İslam topraklarına Türk ve Hint kültürü hâkim olmuş ve Arap Edebiyatı ancak Mısır ve Suriye'de temsil edilebilmiştir. Dönemin şiirdeki en önemli temsilcisi olan Bûsîrî'den bahsettikten sonra yazar, bu çağda kaleme alınan biyografik ve ansiklopedik eserlere değinir. Bu dönem ayrıca, Antera'nın Hikayesi gibi destanları ve gölge oyunu şeklinde sahneye uyarlanan tiyatro eserlerini barındırır. Endülüs'te bu dönemde telif edilen ve İbn Battûta'nın imzasını taşıyan hacimli seyahatname "Rihle"den ve İbn Haldun'un felsefi tarih yazıcılığını başlatan Mukaddime eserinden de bahseden yazar, 1400'lü yıllarda Hıristiyanlar tarafından geri alınan Endülüs'ün daha sonra Fas ve Tunus'ta kültürünü devam ettirdiğini ifade eder. Memlükler Çağı bölümünü oldukça kısa ele aldığı Osmanlı hilafetinden de bahsederek tamamlayan yazar, alışıldık ifadelerle bu dönemde Arapçanın bir duraklama ve gerileme evresinden geçtiğini söyler.

Kitabın Son Söz kısmında ise 19. yüzyılda Mısır'a matbaanın gelmesi sonrasındaki gelişmelerden bazılarını yer vermiştir. Bu tarih sonrasında Arapça öykü, roman, tiyatro gibi modern türler gelişmeye başlamıştır.

Kitap, orijinal isminin de yansıttığı üzere bir giriş eseridir. Kitapta takip edilen bölümlendirme İslam devletlerinin kuruluş-yıkılış tarihlerine dayanmakla birlikte bu tarihler arasında farklı bölgelerde hüküm sürmüş devletler ayrı ayrı ele alınmaktadır. Arap dilinde yazıya dökülen her bilim dalından her bölümde kısaca bahsedilir; ancak bu bilim dalları iç içe verilmiştir. Kitabın sonunda yer verilen geniş bibliyografya ve dizin, araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır. Tercüme yapan Onur Özatağ, zaman zaman odaklanmayı güçleştirecek kadar uzun cümlelere yer verse de eserin tercümesinin Türkçe açısından kusurlardan uzak olduğu söylenebilir.

Arapça literatürü işleyen eserler arasında benzerlerine nazaran özet bir çalışma niteliğinde olan bu kitap, Arap Edebiyatı'nın hemen her alanına değinmektedir. Bu yönüyle Arapça literatüre dair okura geniş bir bakış açısı kazandırmakta, aynı alanda yapılabilecek derinlemesine okuma ve araştırmalara temel oluşturmaktadır.

Kaynakça

Gibb, H.A.R. (1963). *Arabic Literature: an Introduction*, London: Oxford University Press.

Gibb, H.A.R. (2017). *Arap Edebiyatı*. Onur Özatağ (Çev.), Ankara: Doğu Batı Yayınları.

DÜZELTME / CORRECTION NOTICE

Dergimizin 9. Cilt 1. Sayısında yayınlanan Erdinç Parlak ve İbrahim Koç'un yazarları olduğu "Richard III: The Other King" adlı makalenin yazarlardan biri olan İbrahim Koç'un bilgileri ile ilgili kısımda sehven hata yapılmıştır.

Lecturer, Ordu University Faculty of Arts and Sciences, Department of English Language and Literature, Ordu, Turkey. ibrahimkoc@odu.edu.tr

Doğrusu şu şekilde olacaktır:

PhD Candidate, İstanbul Aydın University, Department of English Language and Literature, İstanbul, Turkey. ikoc@stu.aydin.edu.tr

Dergimizin 9. Cilt 2. Sayısında yayınlanan Erdinç Parlak ve İbrahim Koç'un yazarları olduğu "What happened to Amélie?- The other 'Other' in Wide Sargasso Sea" adlı makalenin yazarlardan biri olan İbrahim Koç'un bilgileri ile ilgili kısımda hata yapılmıştır.

Lecturer, Ordu University Faculty of Arts and Sciences, Department of English Language and Literature, Ordu, Turkey. ibrahimkoc@odu.edu.tr

Doğrusu şu şekilde olacaktır:

PhD Candidate, İstanbul Aydın University, Department of English Language and Literature, İstanbul, Turkey. ikoc@stu.aydin.edu.tr

Dergimizin 9. Cilt 3. Sayısında yayınlanan Erdinç Parlak ve Kemal Çapoğlu'nun yazarları olduğu "Cleopatra the Serpent Goddess in Anthony and Cleopatra" adlı makalenin yazarlardan biri olan Kemal Çapoğlu'nun bilgileri ile ilgili kısımda hata yapılmıştır.

Lecturer, Gumushane University, Department of Foreign Languages, k_capoglu@hotmail.com

Doğrusu şu şekilde olacaktır:

PhD Candidate, İstanbul Aydın University, Department of English Language and Literature, İstanbul, Turkey. kemalcapoglu@stu.aydin.edu.tr

ORDU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ODUSOBİAD

Cumhuriyet Yerleşkesi, Cumhuriyet Mah. P.K. 52200
Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi Binası 3. Kat
Sosyal Bilimler Enstitüsü Merkez/ORDU/TÜRKİYE

Tel : 0452 234 50 10 Müdüriyet Özel Kalem 1776
Faks : 0452 226 52 31 sbe@odu.edu.tr

www.odu.edu.tr
sbe.odu.edu.tr